Genişletilmiş
Güncelleştirilmiş
5. Basım

# ABD Ortadoğu Türkiye

Haluk Gerger

Yordam Kitap

Haluk Gerger *(1948, Ankara)*

1971 yılında Beyrut Amerikan Üniversitesinden mezun oldu. Daha sonra ABD John Hopkins Üniversitesinde uluslararası ilişkiler dalında yüksek lisans yaptı, Stockholm Üniversitesi ve Oxford Üniversitesinde lisans üstü eğitim gördü. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde doktora yaptı. Aynı fakültenin Uluslararası İlişkiler kürsüsünde öğretim üyesiyken, 1982 Anayasası'nın kabul edildiği, YÖK'ün yürürlüğe girdiği 6 Kasım 1982'de görevine son verildi.

Aydınlar Dilekçesi'nin (1984) Yazmanlar Kurulu üyesiydi; "Dilekçe Davası"nda Ankara Sıkıyönetim Askerî Mahkemesinde yargılandı ve aklandı. İnsan Hakları Derneği kurucularındandır. Çeşitli gazetelerde köşe yazarlığı yaptı, dergilerde yazdı. *Özgür Gündem* gazetesinde yayın kurulu başkanlığında bulundu. 1986-94 yılları arasında, merkezi Cenevre'de bulunan BM Dernekleri Dünya Federasyonu Yönetim Kurulu ve 1993 New York Körfez Savaşı Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi üyeliğinde bulundu. 1996 yılında Darmstadt Teknik Üniversitesinde, 2002 yaz sömestrinde de Darmstadt Uygulamalı Bilimler Üniversitesinde misafir profesör olarak ders verdi. Deniz Gezmiş anısına düzenlenen bir toplantıya yolladığı yazılı mesaj nedeniyle 26 Ekim 1994'te tutuklandı, 16 ay hapis yattı. 1998 yılını da Güdül Cezaevi'nde geçirdi.

Yayınlanmış kitapları şunlardır: *Soğuk Savaş'tan Yumuşamaya* (1980, Işık Yayıncılık); *Mayınlı Tarlada Dış Politika* (1982, Hil Yayınları); *Nükleer Tehlike* (1983, Bilim ve Sanat Yayınları); *Yıldız Savaşları: Teknolojisi, Sorunları, Tehlikeleri* (1985, Kalem Yayıncılık); BarışSeçkisi (der.) (1986, Bilim ve Sanat Yayınları); *O Yıllar* (1987, Dost Kitabevi); *Emekçiye Mektuplar-1: Yeni Dünya Düzeni, Türkiye ve Sosyalizm* (1994, Belge Yayınları); *Emekçiye Mektuplar-2: Türkiye'nin Düzeni ve Kürt Sorunu* (1995, Belge Yayınları); *Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği: "Soğuk Savaş"tan "Yeni Dünya Düzeni"ne* (1. basım: 1998, Belge Yayınları; Genişletilmiş ve güncelleştirilmiş 3. basım: 2012, Yordam Kitap; Almancası: *Die türkische Außenpolitik nach 1945*, Neuer ISP Verlag, 2004); *Kan Tadı: Belgelerle ABD'nin Kara Kitabı* (1. basım: 2003, Ceylan Yayınları; 6. basım: 2012, Yordam Kitap); *ABD, Ortadoğu, Türkiye* (1. basım: 2006, Ceylan Yayınları; Genişletilmiş ve güncelleştirilmiş 5. basım: 2012, Yordam Kitap); *Sık Sorulan Sorular* (2007, Ceylan Yayınları).

Devrimci politik mücadeleye katkısı ve ödün vermez politik duruşuyla öne çıkan yazar, çok sayıda ödüle değer görülmüştür. Aldığı ödüllerden bazıları şunlardır:

Türkiye Yayıncılar Birliği Düşünce Özgürlüğü Ödülü (1995); Çağdaş Gazeteciler Derneği İnsan Hakları Ödülü (1994, 1998); Hellman-Hammett Düşünce Özgürlüğüne Katkı Ödülü (1996); Çağdaş Gazeteciler Derneği Yılın Araştırması Ödülü (2006, *ABD, Ortadoğu, Türkiye* kitabıyla).

*Eserin önceki basımları:*

1. Basım: Nisan 2006, Ceylan Yayınları

2. Basım: Haziran 2006, Ceylan Yayınları

3. Basım: Kasım 2006, Ceylan Yayınları

4. Basım: 2008, Ceylan Yayınları

# ABD, Ortadoğu, Türkiye

Haluk Gerger

YORDAM KİTAP

Yordam Kitap: 164 • ABD, Ortadoğu, Türkiye - Haluk Gerger
*Düzeltme*: Volkan Alıcı *Kapak ve İç Tasarım*: Savaş Çekiç
*Sayfa Düzeni*: Gönül Göner • *Beşinci Basım*: Ekim 2012
*Yayın Yönetmeni*: Hayri Erdoğan
Haluk Gerger, 2012; © Yordam Kitap, 2012

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti.
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
T: 0212 528 19 10    F: 0212 528 19 09 W: www.yordamkitap.com
E: info@yordamkitap.com

# Önsöz

Bu kitabın ilk baskısı 2006 yılında Ceylan Yayınları tarafından yapıldı. O zamandan bugüne, Ortadoğu, Türkiye ve ABD içinde ve arasında önemli değişiklikler meydana geldi; isyanlar çıktı, içsavaşlar yaşandı, rejimler devrildi, yeni iktidarlar kuruldu, askerî müdahaleler yapıldı; kısacası, bölgede kartlar yeniden karıldı, kökenleri Birinci Dünya Savaşı'na dayanan statükoda büyük kırılmalar oluştu.

Bütün bunları, kitabın bu basımına eklenen son bölümde ana hatlarıyla ele aldık. Bölgedeki yeni süreç devam ediyor ama bu arada bazı gerçekler de iyice su yüzüne çıktı.

Birincisi, sistemik faktörlerin belirleyici olduğu gerçeğinin bir kez daha gözler önüne serilmesi oldu. Örneğin, ABD'de bütün kötülüklerin anası gibi resmedilen George Bush ve "neo-con" kadroların iktidarı yitirmelerine ve onların düzen içi antitezini oluşturan Obama'nın başkanlığa seçilmesine karşın, temelde hiçbir şey değişmedi. Her iki yönetimin de arkasındaki sistemik güç olan finans kapital, hükmünü bütün yıkıcılığıyla icra etmeye devam etti.

Benzer durum Türkiye'de de görülüyor. Erdoğan-AKP hükümeti, içerideki iktidar mücadelesini kazandı; düzen yapılanmasında, YÖK'ten HSYK'ya, Genel Kurmay'dan Çankaya'ya, Milli Eğitim'den Kürt sorununda "açılım"a, burjuvazinin iç dengelerinden farklı resmî ideolojinin oluşturulmasına, yeni düzenlemeler ortaya çıktı ama bölgeye ilişkin yaklaşımlarda ve ABD ile ilişkilerde, yani dış politikada esaslı farklılıklar gerçekleşmedi.

ABD'nin kendi saldırganlığına uydurduğu "hümanist emperyalizm" kılıfı son olaylarla yeniden gündeme geldi, burada bir değişiklik ortaya çıkmadı. AKP hükümeti ise, bu kılıfa bir de "yerellik maskesi" takmaktan başka bir "yenilik" getirmedi dış politikasına. Bu maske hizmeti, İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana, sivili askeri, sağcısı solcusu, bütün hükümetlerden beklenen asıl misyon olmuştur ve her biri kendi üslubunca bu rolü oynamaya çaba göstermiştir. AKP'yi bütün ötekilerden ayıran, bu rolü, fazla rol kesmeden, doğallıkla, bir ideolojik ve kültürel uyumla, görece içselleştirilmiş biçimde daha başarıyla uygulayabilmesidir.

Ve yine her zaman olduğu gibi, bu hizmeti sunarken, karşılığında, Kürt sorununda destek aranmıştır ve kendini “darı ambarı”nda sanan Türk milliyetçilerinin Osmanlılık hayalleri depreşmiştir. Bu noktada da belki tek farklılık, bu sefer MÜSİAD burjuvazisinin, hem yeni düzenden ganimet elde etme, hem pazar bulma, hem de enerjiden pay kopartma düşlerinin sürece katılmasıdır.

Su yüzüne çıkan öteki iki gerçeklik ise, zalimlerle işbirlikçilerinin sonsuza dek oturduklarına inandıkları tahtlarında tutunamadıklarıdır ve kadim topraklarda her şeye karşın direniş geleneğenin sürüyor olmasıdır. Bunun, taşlar yerine oturana, “ayaklar baş olup insan tümüyle baştan yaratılana” kadar süreceği bir kez daha doğrulanıyor.

Bu kitabın ilk baskısının son sayfasında şöyle demiştik: “Elinizdeki kitap, bugünün karanlığını anlamak ve bu tünelden geleceğin ışığına bakabilmek için geçmişin düğümlerini çözüp giz perdesini kaldırmak amacıyla yazıldı.” Artık bugün diyebiliriz ki, tünelin ucundaki ışık şimdi daha yakın ve parlak ama tünel hâlâ zifiri tuzaklarla dolu. Şayet kitap, okurun yoluna biraz olsun ışık tutabilirse, gerçeğe ulaşmak için çıktığı yolculukta bilgi kirliliği ve kara propagandayla karartılmış güzergâhını bir nebze aydınlatabilirse, amacına ulaşmış olacaktır.

Düzenin her köşe başını tutmuş hizmetlilerinin, görmezden gelme, haberdar etmeme, raflarda kaybetme gibi engellemelerine ve okur önyargıları gibi manialara karşın bizim kumaştan yazarların yazdıklarını topluma ulaştırmaya çalışmak, devasa bir iştir; özveri dayatır, cesaret gerektirir, insanın bilgi edinme hakkına adanmışlık ister. Bugün bu görevi üstlenmeye, bu zorlukları göğüslemeye kalkan Yordam Kitap’a, Hayri Erdoğan’a ve yayınevi çalışanlarına, kitaba emeğini katan Volkan Alıcı’ya ve matbaa emekçilerine teşekkür ediyorum.

*Haluk Gerger*

Ankara, 25 Eylül 2012

# 1. BÖLÜM

# EMPERYALİST SALDIRI-MİLLÎCİ

# (ULUSALCI) DİRENİŞ

# İkinci Dünya Savaşı

## Sonrasında Dünya

Emperyalist güçlerin 1939 yılında başlattığı ikinci büyük paylaşım savaşı, insanlığa görmediği bir felaket yaşattı. Savaş teknolojisinin yıkıcılığıyla birleşen kapitalist kâr, tekelci denetim, finansal sömürü ve emperyalist tahakküm güdüleri, insanlığı yıkımın eşiğine getirdi. Gökyüzü yarılmış, yeryüzü ateş ve kanla kavrulmuştu yıllar boyu. Sadece bu savaşın en masum tarafı Sovyetler Birliği'nde 27 milyon insan ölmüştü. Faşist saldırganlığın kasıp kavurduğu dünya, hemen ardından, savaşların en büyüğünün yıkımıyla vurulan insanlığın dramına tanık olmuştu.

Savaş sonrasında sosyal, politik, ekonomik kaos bütün yıkıcılığıyla bir karabasan gibi çökmüştü yeryüzünün üstüne. Ne var ki bu kez, sıradan insanlar, halklar, emekçiler ve işçiler ayaktaydı, kendi yazgılarını belirlemek kararlılığıyla isyanlardaydı. Bir iki kuşak içinde, faşizm, iki paylaşım savaşı ve sömürgeciliğin kanla yazılmış yalanlarıyla örselenmiş insanlar her yerde, eskiyi yıkma ve yeni bir hayat inşa etmenin devrimci eylemi içindeydi. Bir yanda sömürgeciliğin kanlı girdabından kurtulmaya kararlı mazlum halklar, öte yanda kapitalist sömürü, baskı, savaş cenderesi içinden kurtuluşa yönelen işçi ve emekçiler egemenlerin dünyasını sarsmaktaydı. Tarihin görmediği bir sosyal devrimler çağının doğum sarsıntısı yer kabuğunu patlatmakta, özgürlüğün doğumunu haber vermekteydi. Devrim hayaleti olanca görkemiyle ufukları aydınlatıyordu. Asya'dan Afrika'ya, Amerika'dan Avrupa'ya, kadınlar ve erkekler, yaşlılar, gençler ve çocuklar, siyah derili kara yazgılılar, beyazlar, çekik gözlüler, her dilden, dinden, ırktan insanlar, bugün çoklarınca hayal bile edilemeyecek biçimde eskiyi yıkmaya, yeniyi, daha iyi bir hayatı, bağımsızlığı, özgürlüğü, eşitliği kurmaya yürüyordu.

Rahatlıkla söylenebilir ki bu, bugünün şanssız genç kuşaklarınca hiç bilinmeyen, hatta düşlenemeyen, öteki kuşakların çoğunluğunca da neredeyse tümüyle unutulmuş bir süreç değildi yalnızca; aynı zamanda, o zamana dek görülmedik ölçülerde, tarihin tanıklık etmediği büyüklükte, yaygınlıkta, hareketlilikte, kararlılıkta, yığınsallıkta ve bilinçte bir insanlık ayaklanmasındaydı. Bu kez hayalet, devrim hayaleti, yerel özellikleri, dinamikleri ve biçimleriyle, mavi gezegenin her bir yanının üzerinde

dolaşıyordu, yer yerinden oynuyordu ve egemenlerin yüreklerine korku salınıyordu...

Bu büyük insanlık serüveninin, devrimler çağının, o tuhaf 20. yüzyılın bu kitapta Ortadoğu bağlamında anlatacağımız özel öyküsünün iki kahramanının görünümü şöyleydi İkinci Dünya Savaşı sonrasında:

## Amerika Birleşik Devletleri

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ABD artık kapitalist dünyanın tartışmasız yeni lideri olmuştu. Ne var ki ABD, büyük ve kanıtlanmış gücünün özgüveniyle kendi düzenini kurmaya girişen bir güç değildir sadece. O, aynı zamanda çeşitli zaafların, vehimlerin, korkuların da kurbanıdır. Dönemin Amerikan politikasını işte bu büyük güç, bu gücün yarattığı olanaklar algılamasıyla çok boyutlu zaaf ve kuşkuların yarattığı korkular belirleyecektir. Bu iki bileşenin etkileşiminden oluşan strateji, bir saldırı hamlesi olarak ortaya çıktı.

ABD yöneticileri, sermaye, seçkinler, politikacılar ve askerler, yeni "Amerikan Çağı"nın, rakipsiz imparatorluk düşlerinin girdabında esrik bir psikolojik hâlin esiriydiler. Onlara göre ABD, ancak tanrılara mahsus bir güçle mücehhezdi artık. "Mutlak silah" olarak adlandırdıkları nükleer bombalarıyla, insanlığı yok edecek bir gücü ellerinde bulunduruyorlardı. Buna ek olarak, ellerindeki, teknolojiden sermayeye, büyük varlıklarla yoktan var etme imkânına, yeniden inşa gücüne de sahiptiler. Dünyayı Amerikan çıkar ve ihtiyaçlarına göre yeniden biçimlendirebilirlerdi. Emperyalistler arası paylaşımdan hoşnut olmayan rakipleri Hitler'in bin yıllık imparatorluk düşünü yerle bir etmişlerdi ve artık liberal kapitalizmin Amerikan versiyonunun bin yıllık egemenliğine soyunabilirlerdi. Yanmış ve yıkılmış dünya karşısında, topraklarında iki büyük savaşta da tek mermi patlamamış ABD, emperyalist kapitalizmin taze devasa gücünü simgeliyordu.

Ne var ki, yüreklere korku salan bu büyük gücün kendisi de dehşetli kâbuslarla biçimlenmekteydi aynı zamanda. Bu korkuların kaynakları içerideki ve dışarıdaki dinamiklerde bulunmaktaydı.

Amerikan kapitalizmi, iki dünya savaşı öncesinde de büyük bunalımlar içinde kıvranmıştı ve bu krizlerden savaşların yarattığı konjonktürün çok

yönlü etkileriyle kurtulabilmişti. Savaş sanayisinin ve askere almanın, istihdamdan durgunluğa çok yönlü yararlı etkileri söz konusuydu Amerikan ekonomisi açısından. Savaş harcamalarının ve savaşan emperyalist devletlere verilen kredilerin, silah satışlarının da sermaye fazlasının emilmesinden ekonominin canlanmasına uzanan olumlu sonuçları olmuştu. Ayrıca savaş hâlinin dayattığı iç disiplinin ve milliyetçi dalganın emekçiler üzerindeki etkilerine kadar bir dizi etmenin, karşılıklı etkileşim içinde ve çarpan etkisiyle sosyal sistemin yeniden üretilmesine stratejik katkılarda bulunduğu gerçeği de yönetici çevrelerde iyi biliniyordu. Ne var ki, bu konjonktürel iyileşmelerin ardında yapısal zaafların olduğu gibi durduğunun da ayırdındaydı egemenler.

"Amerikan Düşü"nün bütün dünyaya bir refah ve özgürlük projesinin kavramsal adı ve Amerikan kapitalizminin insanlığın topyekûn kurtuluşuyla özdeş tutulduğu özgüvenin simgesi olarak pazarlandığı bir dönemde, 1931 yılında, bir derginin haberinde görülen ABD içindeki manzara ise tam tersini göstermektedir. 7 Ekim 1931 tarihli *Business Week* dergisinin haberi şöyledir:

> ... [Sovyet Ticaret Şirketi] Amtorg'un New York bürosunda 6 bin iş için 100 binden fazla başvuru alındı. Geçen haftanın herhangi bir sabahında başvuranların sayısı 280 oldu. ... Bu 'tipik' sabahın başvuru listesinde ... 2 berber, 1 levazımatçı, 2 musluk tamircisi, 5 boyacı, 2 aşçı, 36 'büro' çalışanı, 1 benzin istasyonu operatörü, 9 marangoz, 1 havacı, 58 mühendis, 14 elektrikçi, 5 satış elemanı, 2 matbaacı, 2 kimyager, 1 kunduracı, 1 kütüphaneci, 2 öğretmen, 1 kuru temizlemeci, 11 oto tamircisi, 1 diş doktoru bulunmaktaydı. ... Başvuran az sayıda zenci de vardı ama siyahların çoğunluğu vasıfsız olduğundan onların sayısı az.
>
> Başvuruların nedeni olarak üç temel gerekçe sıralanıyor: 1. işsizlik; 2. buradaki duruma karşı büyük nefret; 3. Sovyet deneyimine duyulan ilgi...
>
> İşe alınan ya da alınacak olan Amerikalı işçilerin çoğunluğu öncelikle aşağıdaki sanayi merkezlerinde istihdam edilecekler: Stalingrad traktör fabrikası, Harkov traktör fabrikası, Nizhni Novgorod'daki büyük otomobil fabrikası, Sormova'daki lokomotif fabrikası, Magnitorosk ve Kuznetsk çelik işletmeleri, Kuznetsk

> bölgesi maden ocakları, Urallar'da ve Kazakistan'daki madeni eşya tesisleriyle maden ocakları ve ülke genelindeki demiryolu inşaatları...[1]

Evet, 1931 yılında sadece New York kentinde 6 bin iş için 100 binden fazla vasıflı işçi, teknisyen, tekniker, mühendis, doktor, öğretmen gibi mesleklerden Amerikalı, Sovyetler Birliği'nin Sibirya, Kazakistan gibi mahrumiyet bölgelerinde çalışmak için kuyruğa giriyordu. Vasıfsız işçilere de imkân tanınsa, anlaşılan, başka yüz binler de girecekti iş kuyruğuna, "özgürlük ve bolluk ülkesi ABD"de. Üstelik derginin haberine göre, Sovyetler Birliği'nde çalışmak için kuyruğa girenler, "ABD'deki sisteme karşı nefret, Sovyet deneyimine karşı da ilgi" duyuyorlarmış!

Kapitalizmin kendi mantık ve dinamiklerinin özellikleri, Amerikan seçkinlerini bu en güçlü günlerinde bile rahat bırakmıyordu. Sonradan Dışişleri Bakanı da olacak ve Soğuk Savaşı başlatmada özel görevler üstlenecek Dean Acheson, 1944 yılında, Bakanlık Müsteşarıyken Kongre'de yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu:

> Bu bir pazar meselesidir. ... Kabul etmeliyiz ki, ülkenin ürettikleri, üretimi mümkün kılan mali düzenlemelerle kullanılmakta ve satılmaktadır. [Oysa başka bir düzen altında] ülkenin bütün üretimini ABD içinde kullanabilirsiniz [ama kapitalist sistemde hükümet] yabancı pazarlar aramak zorundadır. [Aksi hâlde] ekonomik ve sosyal sistemimiz üzerinde çok kapsamlı etkileri olabilecek... kötü durumlara [düşebiliriz].[2]

Emperyalist ülkede, emeğin ve başka halkların alınterinin gaspına dayalı zenginlik de başa beladır ve bizzat kendisi korku kaynağıdır. Bunu, ileride göreceğimiz "kuşatma siyaseti"nin akıl babası ünlü diplomat George Kennan, 1948'de kaleme aldığı Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Çalışması'nda şöyle ifade ediyordu:

> ABD, dünya zenginliğinin yüzde 50'sine sahiptir ama dünya nüfusunun da sadece yüzde 6,3'üne. Bu durumda, kıskançlık ve hınç hedefi olmaktan kurtulamayız. Önümüzdeki dönemde asıl görevimiz, ulusal güvenliğimize kesin zararlar vermeksizin bu eşitsizlik durumunu sürdürmemizi sağlayacak ilişki biçimlerini oluşturmaktır. Bunu yapmak için, bütün duygusallıkları ve boş

> hayalleri bir tarafa bırakmalıyız ve her yerde dikkatimiz acil ulusal hedeflerimiz üzerinde odaklanmalıdır. Diğerkâmlık ve dünya hayırseverliği lüksüne sahip olduğumuz konusunda kendimizi aldatmamalıyız. Demokratikleşme, yaşam standartlarını yükseltme ve insan hakları gibi soyut ve gerçekçi olmayan hedefler üzerinde konuşmayı bırakmalıyız. Doğrudan güç kavramlarıyla hareket etmek zorunda kalacağımız günler çok uzak değildir.[3]

Amerikan düzeninin hem içeride hem dışarıda, iç ve dış düşmanlar karşısında korunması arasındaki organik bağı, Başkan Truman, 1947 yılında Baylor Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada vurguluyor, "Amerikan sistemi, Amerika'da da ancak bir dünya sistemi olabilirse varlığını sürdürebilir," diyordu. Truman'a göre, sistemin Amerika içinde de geçerliliğini sürdürebilmesi ve "komuta ekonomisi"nin "gelecek yüzyılın modeli" olmaması için "bütün dünya Amerikan sistemini kabullenmeliydi."[4]

Ne var ki, dünyadaki gelişmeler ABD açısından çok kaygı vericiydi.

Her şeyden önce, yıkılmakta olan kapitalizm, doğum yeri Avrupa'da kurtarılmalı ve yeniden ayağa kaldırılmalıydı. Bu, stratejik açıdan olduğu kadar ekonomik bakımdan da çok önemliydi. ABD'nin verdiği borçların ve buraya yaptığı yılda 16 milyar doları bulan ihracatın karşılanabilmesi için de yaşlı kıtada kapitalizmin restorasyonu şarttı.

Savaştan sonra Avrupa'da, İtalya'dan Çekoslovakya'ya, Fransa'dan Macaristan'a, Belçika'dan Polonya'ya, Lüksemburg'dan Bulgaristan'a, Danimarka'dan Romanya'ya, Norveç'ten Arnavutluk'a, İzlanda'dan Yugoslavya'ya, komünist partiler ya koalisyon ortağı olarak ya da tek başlarına iktidardaydı. Yunanistan'da komünistler ile kralcılar arasında iç savaş vardı, Almanya işgal altındaydı ve Kızıl Ordu Avrupa'nın ortasına, Berlin'e kadar kurtarıcı bir güç olarak gelmişti.

Üretici güçlerin önemli oranda tahrip olduğu yanmış yıkılmış Avrupa'da kapitalizm sadece ekonomik bir bunalım içinde değildi, aynı zamanda faşizmin ve dünyayı ateşe atan iki emperyalist paylaşım savaşının moral yükü altında da ezilmekteydi. Buna karşılık komünistler, partizan direnişçiler, Sovyetler Birliği prestijlerinin doruğundaydı. Avrupa'da işçi sınıfı, emekçiler, aydınlar yeni bir dünya için örgütlü biçimde ayaktaydı.

Sosyalizmin güçleri Çin'de, Kore'de, Vietnam'da da büyük ilerlemeler kaydetmekteydi.

Bu sınıfsal öze sahip devrimci durumun yanı sıra yeryüzünün pek çok bölgesinde, mazlum halkların dünyasında da sömürgecilik tasfiye olma sürecine girmiş ve millî devrimler çağı başlamıştı. Ulusal kurtuluş hareketlerinin Asya'da, Afrika'da, Ortadoğu'da yeni, bağımsızlıkçı, kalkınmacı, modernleşmeci millî devletler kuracak bir çağı oluşturacağı artık somut bir gerçeklik olarak ortaya çıkmıştı ve bu da Amerikan egemenlerini endişelendirmekteydi. Uluslararası sermayenin artık denetimsiz ve ölçüsüzce, alışageldiği gibi buralardaki halkların emeğine el koyması, kaynaklarını gasp etmesi, zenginliklerini talan etmesi, onları politik, kültürel ve askerî açıdan tam denetim altında yönetmesi eskisi kadar kolay mümkün olamayabilirdi. Halklar uyanıyor, haklarını istiyor, bunun için kendi özgüçleri temelinde örgütleniyor, mücadeleye atılıyordu ve bu, ABD'yi dehşetli ürkütüyordu.

Özetle, Amerikan seçkinleri, bir yandan savaş sonrası durumdaki güçlerinin ve bunun yarattığı olanakların ayırdındaydı, ama öte yandan da zaaflarının ve bunlardan kaynaklanan korkularının esiriydiler. Korkular ve fırsatlar, zaaflar ve güçler, Amerikan dış (ve iç) politikasını belirleyen temel etmenler olarak saldırgan güdüleri biçimlendirmekteydi...

## Ortadoğu

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Ortadoğu'da, esas olarak Arap dünyası belirleyici bir rol oynamaya adaydı. Mağrip'ten Kuzey Afrika'da Mısır, Libya ve Sudan'a, oradan Basra Körfezi'ne uzanan geniş bir coğrafyada büyük bir hareketlilik yaşanıyor, gelecek patlamalara, kırılmalara, dönüşüm ve devrimlere işaret ediyordu. Bölgenin kalbindeyse Mısır, Suriye ve Irak öne çıkıyor; Filistin, Lübnan, Ürdün, bir ölçüde, Suudi Arabistan gelişmekte olan serüvenin stratejik aktörleri olmaya aday görünüyordu. Bu stratejik alana yakınlıklarıyla iki Arap olmayan ülke, İran ve Türkiye de, oluşmakta olan denklemde yerlerini almaya hazır durumdaydı.

Araplar, birkaç yüzyıl süren Osmanlı hâkimiyetinden sonra, 19. yüzyılın ortalarına doğru Batılı sömürgecilerin tahakkümüyle de tanışmaya başladı. Cezayir ve Tunus, Mısır gibi ülkeler, 1800'lerin ilk yarısında Fransa ve İngiltere'nin egemenliği altına girdiler. Birinci Dünya Savaşı, emperyalist

ülkelerin dünyayı aralarında yeniden paylaşması mücadelesiyken, Araplar arasında yabancı boyunduruğundan kurtulma umutlarını yeşertmişti.

Eski ve deneyimli İngiltere'nin sözlerine inanarak yazgılarını İtilaf Devletleri koalisyonuna bağlayan Arap milliyetçileri savaştan sonra bağımsızlıklarına kavuşmanın hesaplarını yaparken, İngiltere ve Fransa, bir yandan bu sahte umutları canlı tutuyor, öte yandan da Osmanlı İmparatorluğu'nun elindeki Arap topraklarına el koyup aralarında paylaşmanın planlarını hazırlıyorlardı. Bu iki ülke arasında 1916'da yapılan *Syces-Picot* Antlaşması'yla, Osmanlı İmparatorluğu'nun da içinde yer aldığı ve başını Almanya'nın çektiği İttifak Devletleri'nin yenilgisi durumunda, Osmanlı'nın elindeki Arap topraklarının paylaşılması üzerinde anlaşmaya varılmıştı.

Savaş sonunda, bu kez zaferi kazanan emperyalist İngiltere ve Fransa Osmanlı'nın yerini aldılar ve aldatılan Araplar büyük bir hüsrana uğradılar. Onlar için bu kez de İngiliz ve Fransız boyunduruğu Osmanlı yönetiminin yerini alacak, bağımsızlık düşleri bir başka bahara kalacaktı. İngiltere, Filistin, Irak ve Ürdün; Fransa da, Lübnan ve Suriye topraklarını işgal etti. Körfez bölgesiyle Mısır da iyice İngiliz hâkimiyeti altına alındı.

Sömürgecilerin Araplara, daha doğrusu, sömürge halklarına nasıl baktıkları, Winston Curchill'in, Filistin konusunu incelemek üzere kurulmuş Peel Komisyonu'ndaki şu sözlerinde açıkça görülüyor:

> Kulübesindeki bir köpeğin, orada uzun zamandır yaşamış olsa bile, kulübeye mutlak sahip olma hakının var olduğuna inanmıyorum. Bu hakkı kabul etmiyorum. Örneğin, Amerika'daki Kızılderililere ya da Avustralya'daki siyahlara büyük yanlışlık yapıldığını kabul etmiyorum. Bu insanlara karşı bir yanlışlık yapıldığını kabul etmiyorum, çünkü daha güçlü bir ırk, daha kaliteli bir ırk ya da en azından, dünyevi olarak daha akıllı bir ırk, şayet böyle ifade edersek, geldi ve onların yerini aldı.[5]

İngiliz ve Fransızlar, savaş sonrasında ikili bir planı yürürlüğe koydular. Birincisi, Arapları küçük birimlere böldüler. Örneğin, Suriye topraklarından Lübnan ve Ürdün'ü minik devletçikler olarak çıkardılar. Kuveyt'i Irak'tan kopardılar. Bu arada Kürdistan coğrafyasını böldüler. Gerçekten de yapay sınırlar cetvelle ve emperyalist çıkarlara göre çizildi. Böylece

emperyalistler Arap birliğini de olanaksız hâle getirdiler. Ayrıca kurdukları devletçiklerin başına da uydu krallar, emirler, şeyhler getirdiler, birbiriyle rekabet içinde olacak “hanedanlar” yarattılar. Örneğin, 1921’de Osmanlı İmparatorluğu’nun Musul, Basra ve Bağdat vilayetlerinin bir araya toplanmasıyla kurulan Irak’ın başına geçmek üzere, Arap dünyasında bir ilk olarak Suudi Arabistan’dan çocuk yaşta bir “kral” imal edildi. Daha sonra da, yoktan var edilen Ürdün’ün başına Abdullah, kral olarak atandı. Böylece aynı zamanda Haşimi sülalesiyle Suudiler arasında yıkıcı bir rekabetin çatışma tohumları da ekilmiş oldu. Ürdün Silahlı Kuvvetleri’nin Genelkurmay Başkanlığı’na ise, İngiliz General John Glubb atandı, İngiliz General bir günde “Glubb Paşa” olup çıktı.

Artık “milliyetçiler” kendilerine tahsis edilen toprak parçalarını kendileri için kapatacak, Arap dünyası mikro milliyetçiliklerin çatışmalarıyla bölünecekti. Tabii, ayrıca Arap olmayan halklar da baskı altına alınacak, ezilecek, yeni çatışma tohumları bu yoldan da bölgeyi istikrarsızlaştıracaktı. Emperyalistler, oluşturdukları ülkelerin çoğunu etnik, dinsel, mezhepsel ayrılıklar temelinde örgütlediler, aşiretleri, aileleri birbirine karşı konumlandırdılar, feodal bağları kullandılar ve bu ayrılıkları kışkırtıp manipülasyon mekanizmalarını oluşturdular. “Böl ve yönet” siyasetinin klasik örneklerini oluşturacak uygulamaları gerçekleştirdiler.

Arap dünyası sadece yapay “millî” devletlere bölünmekle, her birinin başına hanedanlar, şeyhler, emirler, krallar, prensler oturtulmakla bırakılmadı; aynı zamanda, her birinin içine baskı altında ve her an ötekilere karşı kışkırtılmaya hazırlanmış tarikatlar, mezhepler, aşiretler, ulusal topluluklar sıkıştırıldı; halkların bir araya tıkıldıkları, meşruiyeti kabullenilmemiş karmaşa ortamı oluşturuldu; feodalite ummanına merkantilist adacıklar, emperyalizmin tekelleri, kozmopolit komisyoncular yerleştirildi, yani bölgeye tam bir emperyalist deli gömleği giydirildi.

Benzer biçimde, bölgenin öteki halklarından Kürtler de sömürgecilerce aldatıldı. Kürtlerin durumunu Mesud Barzani şöyle anlatıyor:

> Kürtler, tarihin akışı içinde Ortadoğu üzerinde büyük güçler arasındaki çatışmaların hep tutsağı oldular. Bir diğer deyişle, emperyalist güçler, Kürt meselesini kendi aralarındaki çıkar çatışmasında birbirlerine karşı koz olarak kullandılar; onların acıları

> pahasına kendi aralarında antlaşmalar yaparak, topraklarını paylaştılar.
>
> Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılması üzerine, bölgedeki halklar, özgürlük ve bağımsızlık talebinde bulundular. Bölgedeki diğer halklar gibi Kürtler de eksiksiz haklar talebinde bulundu. ...
>
> İngiliz emperyalizminin Kürdistan’a bağımsızlık vereceği konusunda Şeyh Mahmude Hafid’e (Berzenci) verdiği vaatlerde samimi olmadığı, davranışlarından anlaşılıyordu. Hatta Kürdistan’ın bağımsızlığı mücadelesine fiilî destek veriyormuş gibi davrandığı dönemlerde bile zengin petrol yataklarının bulunduğu Kerkük bölgesinin Kürdistan’ın bir parçası olup olmadığı konusunda hiçbir zaman net bir tavır içinde olmadı.
>
> İtilaf güçleri 1923 tarihinde Lozan Antlaşması’nı imzalayarak Sevr Antlaşması’nı geçersiz kıldılar. ... Kürtlere verilen tüm sözler unutuldu, vaatler yerine getirilmedi; dolayısıyla Kürtlerin tüm beklentileri boşa çıktı. ...
>
> O sırada Musul vilayeti aslında, İngiliz ve Fransız emperyalistleri arasında imzalanan gizli bir antlaşma gereğince Fransız nüfuz bölgesi içinde yer alıyordu. Fakat Fransa, 1919 tarihinden itibaren müttefiki İngiltere lehine bu hakkından vazgeçti ve bu uzlaşma, 1920 San Remo Antlaşması’yla nihai şekline kavuştu. ...
>
> Lozan Antlaşması, bu antlaşmanın ardından yaşanan gelişmeler, özellikle Musul meselesine ilişkin süreç, bütünüyle Kürt çıkarlarının aleyhine olmuştur. Başka bir deyişle, mazlum Kürt halkının haklarının ortadan kaldırılması pahasına gaspçılar arasında mesele çözülmüş bulunmaktadır. Musul meselesinin çözülmesiyle İngiliz emperyalizmi bölgede kalıcı ve belirleyici bir politik güç oldu. İstediklerini elde eden İngiliz emperyalizmi, bunun karşılığında o günden beri Kürtlere baskı uygulayan güçlerin arkasında yer almaktadır.[6]

Güney Kürdistan’daki 1919 Kürt isyanı, İngilizlerce kanla bastırıldı. Bu dönemde Irak’ın Arap milliyetçileri de Kürtlerin kendi kaderlerini özgürce belirleme hakkına, hiç olmazsa gerçek bir özyönetime kavuşmasına, sömürgeci İngilizlerle beraber karşı çıktılar. İngilizlerin 1921’de Emir

Faysal'ın yönetiminde "Irak Devleti"ni kurması, Kürtlerden destek görmedi. "Kürt halkının en geniş katmanları, ne Haşimilerin yeni kral rejiminin ne de İngiliz emperyalizminin Kürtlere ulusal kaderini tayin olanağını verme niyetinde olmamasından ve dolayısıyla Kürtlerin eskiden olduğu gibi yasal ulusal haklarından yoksun bırakılacağından endişe"[7] duymaktaydılar. Ve bu endişelerinde de haklı çıktılar. 1923 Mart'ında Süleymaniye, İngiliz Hava Kuvvetleri'nce bombalanmaya başlandı. Kürtler dağlık bölgelere çekildiler. İngilizler Mayıs 1923'te Süleymaniye'yi işgal ettiler ama direniş karşısında geri çekilmek zorunda kaldılar. Bunun üzerine vahşi bombardımanlar yeniden başlatıldı, Temmuz 1924'te Süleymaniye düştü, İngiliz askerleri yeniden kente girdiler. İnatçı Kürt direnişi durmadı. İngilizler 1931'den başlayarak Kürtlere karşı yeni imha kampanyaları düzenlediler ve Kürt hareketi ancak 1933 yılında bastırılabildi. Daha önce de, Türkiye'de Şeyh Sait İsyanı bastırılmıştı.

İngiliz sömürgeciler, ülkelerinin bağımsızlığını isteyen Irak Arap milliyetçilerinin de aymaz yardımlarıyla, Kürtlere acımasızca davrandılar. Aslında sömürgeciler, Arap, Kürt, Asuri bütün Irak halkına barbarca saldırmaktaydılar. Örneğin, 1919 yılında İngiliz Hava Kuvvetleri, bölgede hardal gazı kullanmak için izin istediğinde, bu talebi onaylayan Winston Churchill şöyle diyordu: "Gaz kullanımına gösterilen ahlaki tepkileri anlamıyorum. ... Uygar olmayan aşiretlere karşı zehirli gaz kullanılmasını tam anlamıyla destekliyorum. ... [Zehirli gazlar] canlı bir terör yaratır..." Bir başka vesileyle, Afganistan'da zehirli gaz kullanımına ilişkin şöyle demişti: "[Zehirli gazın kullanımına karşı] herhangi bir anlaşılabilir neden yoktur." Ne var ki, o sırada İngilizlerin elinde yeterli zehirli gaz yoktu; Churchill onları Bolşeviklere karşı kullanılmak üzere Rusya'ya göndermişti.[8] Ama 1920'lerdeki bombalamalarda kimyasal silahlar hem Arap hem de Kürtlere karşı kullanıldı. İngiliz Albay Bousett, anı defterine, alev alev yanan Arap köylerinin "geceleri harika bir manzara oluşturduğu"nu yazmıştı. General Sir Aylmer Haldane'ye göreyse, gaz kullanımı, Kürtlerin yaşadığı dağlık bölgede çok yararlıydı ama "sıcak ovalarda gaz istikrarsız"dı. Kürt köylerini bombalayanlardan İngiliz havacı Gale de, "Bizden örnek alıp uygarca davranmazlarsa, Kürtleri popolarından tokatlamalıyız," diyor ve bunu bombalarla yapıyordu. O dönemde fosfor bombası, napalm, şarapnel bombaları, roketler gibi yeni silahlar ilk kez Kürdistan'da denendi.[9]

Kürtlerin durumu İkinci Dünya Savaşı sonrasında da değişmedi ve 1946 yılında emperyalizmin bölgedeki ilk kurbanı Kürtler oldu. Bunu da Mustafa Barzani 1948 yılındaki bir konuşmasında şöyle anlatır:

> İkinci Dünya Savaşı, Ortadoğu'ya yeni bir emperyalist gücü getirdi: Amerikan emperyalizmini. Bu yeni emperyalist güç, kocamış İngiliz emperyalizminin yerini aldı. Çünkü önceki emperyalist yöntemler dünyanın yeni dönemine uygun düşmüyordu. Değişimlere ayak uyduramıyordu. Kaldı ki İngiliz emperyalizmi artık dünyaya liderlik edecek gücü kendinde bulamıyordu. Bu yüzden Amerikan emperyalizminin amacına ulaşmak için yaptığı ilk şey, 1946 yılında Kürdistan Demokratik Cumhuriyeti'ni ortadan kaldırmak ve ardından kardeş Azerbaycan Cumhuriyeti'nin ortadan kaldırılmasına destek vermek oldu. Bu iki devletin ortadan kaldırılması noktasında istediği sonucu elde etti. Eğer Anglo-Amerikan desteği olmasaydı, Kavvam'ın tereddütsüz imzaladığı antlaşmaları çiğneyerek bu iki devletin üzerine yürümesi mümkün olmazdı. Nitekim bu gerçekler daha sonra ortaya çıktı ve gerek İran ve gerekse Amerikan yetkilileri bunları itiraf ettiler.[10]

## Arap Dünyası

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Arap dünyası da kendi açılarından ve acı deneyimlerinden hareketle, geciktirilmiş hayallerin, düş kırıklıklarının, ulusal özlemlerin, yüzyılların yabancı tahakkümünün yarattığı öfkenin, geri bıraktırılmışlığın, feodal zincirlerin ve yoksulluğun acılarının çok boyutlu etkileriyle ayaktaydı, haklarını elde etme kararlılığındaydı. Araplar, bütün dünyada esen özgürlük, bağımsızlık, eşitlik fırtınasının bir parçası, insanlık ailesinin hür aktörleri olarak uluslararası toplumdaki yerlerini alma kararlılığındaydı.

Ne var ki bütün bu yeni umutları karartan bir başka gelişme daha yaşamak zorunda kaldı Arap dünyası, savaş sonrasında. 1948 yılında, Arapların bir askerî hezimetinin de eşlik ettiği Filistin'in Birleşmiş Milletler kararıyla bölünmesi ve İsrail'in kurulması, Arap coğrafyasına ve yüreğine ölümcül bir hançer olarak saplandı. Ulusal duyguların uzun zaman içinde kaynaya kaynaya yoğunlaşıp doruğa ulaştığı, millî özlem ve beklentilerin toplumu sarıp sarmaladığı bir anda ortaya çıkan bu durum, milyonlarca Filistinli Arap'ın yerlerinden yurtlarından kopartılıp sefalete sürülmeleri, bir Arap

toprağının hoyratça ele geçirilmesi büyük darbeydi, Arap dünyasına vurulan. Siyonist terör, emperyalist desise ve BM çerçevesinde Güney Amerika ülkelerinden Sovyetler Birliği'ne, Asya'dan Avrupa'ya dünya devletlerinin birleşip Filistin'i bölme kararı alması sonucu İsrail'in kurulması, ardından da gelen askerî yenilgi, Araplarda bugüne dek uzanan duygu patlamalarını yarattı, genel olarak hayatı biçimlendiren, yönlendiren unsur oldu. Haksızlık karşısında öfke, askerî-politik çaresizlik karşısında utanç, kardeşlerinin sefaleti karşısında eziklik ve acı Arapları derinden yaralamıştı. Filistin topraklarının yüzde 56'sı, çoğu bu toprakların yabancısı olan, siyonist düşler uğruna uzaklardan gelmiş ve nüfusun sadece üçte birini oluşturanlara verilmiş, daha BM kararının mürekkebi kurumadan Siyonist Devlet yeni topraklar işgal ederek, yeni insanları sürgüne göndererek bölgede terör estirmeye, genişleme planlarını uygulamaya girişmişti. Yeni ve saldırgan bir güç bölgede yerleşmiş, vurmaya, korku ve dehşetini salmaya başlamıştı.

Yıllar sonra bir Arap araştırmacı, Siyonist Devlet'in Arap dünyasının kalbine yerleştirilmesinin yıkıcı etkilerini şöyle özetleyecekti:

> Bir: İsrail 1948'de kurulmamış olsaydı, bir dizi Arap ülkesinde askerî darbeler gerçekleşmeyecekti. Bu diktatörler, İsrail'e karşı çıkma bahanesiyle Arap millî kaynaklarını heder edemeyecek, sivil toplum bünyesini yozlaştıramayacak, toplumsal değişimi engelleyip siyasi hayatı felce uğratamayacaklardı.
>
> İki: İsrail'in bölge çapında süper güç olarak ortaya çıkması, Arap gerçekliğini dondurmuş, Arap birliği yolundaki bütün girişimlere darbe vurmuş, sosyal değişim ve modernleşme projelerine karşı çıkıp engelleyen gerici, muhafazakâr akımları güçlendirmiştir.
>
> Üç: Kuruluşundan beri İsrail, büyük sömürgeci devletlerin askerî, ekonomik ve casusluk üssü hâline gelivermiş; bu meyanda İngiltere-Fransa'yla 1956'da, ABD'yle 1967'de stratejik ittifak kurmuştur.
>
> Dört: İsrail'in Filistin varlığını reddetme temelinde izlediği iskâncı sömürgeciliğe dayanan işgal politikası, Filistin halkını tahakküm altına almış; ulusal güvenlik adına güttüğü yayılmacı politikalar, Arap dünyasında çözülmesi imkânsız krizlere yol açmıştır ki, bugün bile bölgemiz istikrarsızlık ve güvensizlik batağındadır.[11]

Bu felaket olmasaydı bile, Arap dünyası, kuşkusuz yüzyılların sömürge statüsünün ve emperyalist güçlerin politikalarının yarattığı bölünmüşlük, istikrarsızlık, gerilik ve yoksulluk içinde yeni dünyaya adımlarını atmaktaydı. Ulusal bilinç her ülkede aynı oranda gelişmediği gibi, her ülke içinde de farklılıklar göstermekteydi. Feodal bağlar, aşiretler, dinsel, mezhepsel aidiyetler, bu arada emperyalist merkezlere bağlılık ve kozmopolit işbirlikçilik yer yer kendini güçlü biçimde hissettirmekteydi. Yaygın bir toprak ağalığının biçimlendirdiği sosyoekonomik yapı içinde farklı sosyal formasyonlar bir arada bulunuyordu. Belli sektörlerde, örneğin Irak'ta petrol bölgelerinde, Mısır'da emperyalist girişimlerle oluşan alanlarda görece gelişmiş kapitalist ilişkiler ve buna bağlı olarak dinamik bir işçi sınıfı bulunuyor, devlet hizmetlerindeki kentli küçük burjuvalar ve tüccarlar, esnaf, eşraf, din adamları, acente-komisyoncu kesimler belirgin sınıf ve katmanları oluşturuyordu. 1950'li yıllarda subaylar, teknokratlar, memurlar, öğretmenler, aydınlar, köyden kentlere göçen ve politik olarak son derece duyarlı ve dinamik bir proletarya, ağırlıklarını hissettirmeye başlayacaklardı. Buna koşut olarak da sosyal adalet, ekonomik kalkınma, bağımsızlık, Arapların birliği gibi düşünceler de politik hayata hâkim olmaya başlayacak, bu da emperyalizmin hışmını çekecekti.

Evet, Araplar yüzyıllardır yabancı boyunduruğu altında ezilmiş, sömürülmüş, horlanmışlardı. Önce Osmanlılar, ardından İngiliz ve Fransız sömürgeciliği bölge kültürünü, sosyal yapısını, toplumsal/politik kurumlarını, öz imkânlarıyla gelişme dinamiklerini ve ekonomik altyapıyı çarpıtmış, bozmuş, kurutmuş, tahrip etmişti. Arapların ulusal gururları incinmiş, gerilikleri kurumsallaşmış, yoksulluk ve yoksunlukları sistemik ve sistematik bir kalıcılıkla örülmüştü. Birinci Paylaşım Savaşı sonunda yeniden doğuş umutları Avrupa sömürgeciliğince hoyratça bastırılmış, düş kırıklığı, aldatılmışlık duygusu, yapay sınırlar, işbirlikçi hanedanlar ve yöneticiler, İngiliz ve Fransız emperyalizminin sinsi hesaplarıyla toplumun hayatı karartılmıştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, neredeyse dünyanın el birliğiyle Siyonist Devlet kurdurulmuş, orduları bozguna uğratılmış, vatan toprakları yitirilmiş, milyonlar yerlerinden yurtlarından edilerek sefalete mahkûm edilmişti. Askerî üsleri, ordu birlikleri, devlet aygıtındaki bürokratları, şirketleriyle emperyalizmin dolaylı ve işbirlikçi feodal hanedanlar veya ajan kişiliklere bağlı rejimler aracılığıyla ya da yer yer (Körfez'de, Tunus ve Cezayir'de olduğu gibi) doğrudan yönetimiyle

sömürge statüsü ve yazgısı değişmemiş, bilinçli olarak bölünmüş, parçalanmış, her bakımdan çölleştirilmiş, çoraklaştırılmıştı Arap dünyası. Şimdi de emperyalizm ve yerli işbirlikçilerince 20. yüzyılın ikinci yarısında da aynı durumda bırakılmak; insanlığın kurtuluş, refah, özgürlük, eşitlik umuduyla karşıladığı 20. Yüzyılın ikinci yarısına yine sefalet ve kölelik koşullarında sokulmak (ya da devrimler çağının dışına sürülmek) isteniyordu. Bu talihsiz kadim coğrafyanın hazin manzarası işte böyleydi...

Bu durumda, üç temel sorundan kaynaklanan iki hedef Arap seçkinleri ve yığınları harekete geçirmekteydi. Bunların başında elbette bağımsızlık özlemi geliyordu. İkinci ve buna koşut olarak da yaygın amaç, feodalitenin, toprak rejimiyle işbirlikçilerin ve hanedanların tasfiyesine dayalı bir endüstriyel gelişme, modernleşme ve yoksulluk/bağımlılık zincirlerinin kırılmasıydı. Arapların birliği düşüncesi, parçalanmışlığın yarattığı zaaflardan kurtulunması ve buna bağlı geri kalmışlık ve bağımlılık zincirlerinin kırılması, siyonist düşmana direnebilme açılarından da hayati önemde görülüyordu.

Filistin'deki ulusal hakların elde edilmesi ve İsrail terörüne karşı savunmaysa, Arapların karmaşık durumunu daha da çetrefil hâle getiriyor, demokratik-ulusal hedeflerinin gerçekleşmesini her bakımdan zora sokuyordu. Giderek, yalnızca kendi siyonist emellerinin değil, emperyalizmin de bölgedeki saldırı kılıcına dönüşen İsrail, Arap ülkelerinin sadece bağımsızlık ve güvenlik ihtiyaçlarını değil, ekonomik kalkınma imkânlarını da ellerinden alıyordu. Silahlanmaya zorlanan, yeni topraklar yitiren, bu arada İsrail'in hava saldırılarına açık olmanın getirdiği durumla sermaye çekemeyen, yatırım yapamayan, Filistinli göçmenlerin mali yükünü üstlenmek zorunda kalan Arap dünyası, böylesi çok boyutlu sorunlarla karşılıyordu "devrimler çağı"nı.

## İran

Anlatacağımız serüvende öne çıkan öteki iki Ortadoğu ülkesinden İran da kaynamaya, hatta patlamaya hazır durumdaydı. İngiltere'ye bağımlı biçimde sefil bir hayat süren, ekonomisinin can damarı petrolüne İngilizler tarafından el konmuş İran'da da halk ayaktaydı. Bağımsızlık, doğal kaynaklar üzerinde ulusal hâkimiyet, gerilik ve yoksulluk zincirlerinin kırılması, demokratikleşme bu ülkenin de gündemindeydi. İngiliz Petrol

Şirketi *(Anglo-Iranian Oil Company-AIOC)* uzun yıllar İran'a petrol gelirlerinden sadece yüzde 16'lık bir pay ödemişti. Uzun uğraşlardan sonra bile, 1940'lı yılların sonlarında, şirketin İran'a verdiği kâr payı, İngiltere'de ödediği vergilerden daha azdı![12] Ne var ki bu durumun böyle gitmeyeceği de belliydi. İran'da da yurtsever güçler, güçlü komünist partisi TUDEH önderliğindeki emekçi yığınlar, aydınlar, yeni Meclis'in öncülüğünde İngiltere ve Şah'la hesaplaşmaya hazırdılar.

## Türkiye

Bölgede ayrık konumdaki tek ülkeyse, Türkiye idi. Cumhuriyet'ten bu yana ruhi şekillenmesi itibarıyla ve toplumsal belleğinin parçalanmasıyla Ortadoğu'dan kopmuş, ona yabancılaşmış hatta düşmanlaşmıştı. Gerçi sığınmaya çalıştığı Batı hâlâ onu bölgenin ayrılmaz bir parçası kabul ediyordu ama bu, Türkiye seçkinleri için neredeyse bir hakaret olarak algılanıyordu. Türkiye, bölge bakımından, bir yandan eski hegemon olmanın ağır yükünü taşıyor, bir yandan da bu olumsuzlukla birlikte savaş sonrasındaki bağnaz Batı yanlısı tutumuyla ek tepkiler topluyordu. Türkiye bir yandan sırtını bölgeye ve geçmişine dönmeye kararlı ideolojisine tutsaklaşıyor ama öte yandan da, kendisinin özel olarak pazarladığı "jeopolitik konum"uyla hizmete hazır heveslerinin Batı'yı iştahlandırmasıyla ve peşini bir türlü bırakmayan tarihi, kültürü, coğrafyası nedeniyle emperyalistlerce bölgede görev almaya itiliyordu. Türkiye açısından ikilemler de burada ortaya çıkıyor, fırsatlar bu noktada yeşeriyor, sorunlar burada düğümleniyordu.

Ne var ki, sonuçta belirleyici olan emperyalistlerin verdikleri görevler, biçtikleri misyonlar oldu. Ülkenin yöneticileri de zorunluluklarının ayırdında, bu görevleri militan bir sadakatle yerine getirmeye kararlıydılar. Birikimsiz burjuvazi, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra politik iktidarı da, devlet yönetimini kendisi adına üstlenmiş bürokrasiden kendi ellerine almıştı ve bir dış hamiye ihtiyaç duymaktaydı. Bu sığınılacak koruyucuyu da, Soğuk Savaş'ta kendisine tetikçi arayan ABD'de bulmuş, onunla Ortadoğu'nun istikrarsızlık ve çatışma pazarında buluşmuştu. Güçsüz burjuvazi hami, emperyalist saldırgan da tetikçi arıyordu. Yönetici burjuvazi para ve ideolojik/politik destek ihtiyacı duyuyor, karşılığında jandarmalık öneriyordu. Saldırgan güç ise, bir elinde dolar, ötekinde silah,

kendisine fedailik yapacak gönüllü aramaktaydı. Alıcı ile satıcı böyle karşılaştılar, halklara karşı stratejik işbirliği böyle kuruldu.

Bölge halkları bağımsızlık ve demokratikleşme özlemleriyle ayağa kalkmış, emperyalizme, siyonizme, gündemdeki Soğuk Savaş yıkıcılığına karşı seferber olma yolunda yürürken, Türkiye bambaşka bir yol izlemeye hazırlanıyordu. Bu ülke, politik, ekonomik, sosyal görünümü ve yönüyle bir bölge devleti olmaktan ziyade bir Latin Amerika ülkesi konumundaydı âdeta. İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye, bölgeden kopmuş, oluşmakta olan emperyalist Batı Bloku içinde yer almaya can atan, ekonomisinden rejimine, bürokrasisinden sosyal yaşamına, anti-komünizminden "partilerüstü" dış politikasına, hayatın her alan ve boyutunda kendisini Amerikan çıkarlarına ve "rüyası"na göre uyarlamaya hazırlanmaktaydı. Düşünsel ortamı çoraklaştırılmış, kültürel olarak köklerinden kopartılıp kavrulmuş ama Batı "değerleri" ve "hayat tarzı"ndan kabak çiçeği gibi açılmaya hazır bir toplum yaratılmaktaydı burada. Kurucu unsur ve iktidar partisi, bürokrasinin temsilcisi Cumhuriyet Halk Partisi'nden (CHP) yeni kurulan "liberal" muhalefet Demokrat Parti'ye (DP) egemenlik sisteminin ana politik yapıları, Soğuk Savaş kışkırtıcılığında, militan Amerikan yandaşlığında, devrim düşmanlığında, mazlum uluslara karşıtlıkta birbirleriyle yarış içindeydiler. Zamanla, sistem NATO'ya üye olma kararlılığıyla Amerikan soğuk savaşçılığına yamanma stratejisine odaklandı. Devrimler çağında ve devrimler bölgesinde yeni bir karşı-devrim kalesi, emperyalizmin tetikçi üssü kuruluyordu. Ortadoğu'da emperyalizmin bir Truva atı, Batı çıkarlarının jandarması olarak öne sürülmeye can atan Türkiye'nin iki koşulu söz konusuydu. Birincisi, Türkiye evrensel saldırıdaki misyonunu NATO'yla somutlaştırdığı, özdeşleştirdiği Batı Bloku'nun "asli bir üyesi" olarak yerine getirmeye amadeydi ve ikincisi, elbette bu ulvi görevlerin bir ücreti olacaktı!

Türkiye emperyalizmin takdirlerini de hak etmekteydi. Bütün dünyada ve bu arada bölgede insanlar özgürlük, sosyalizm, bağımsızlık, emeğin hakkı, eşitlik gibi ilkelerin etrafında örgütlenir, hareketlenir, ayağa kalkarken; işçi sınıfı hareketi ve ulusal kurtuluş mücadeleleri gündemi belirlemeye yönelir, yeni bir hayatın inşası için insanlık seferber olurken; sömürgecilik, faşizm, emperyalizm, kapitalist tahakküm ve sömürü, gaspçı beynelmilel sermaye lanetlenirken; Türkiye'de "ulusalcılar", "solcu" gazete, dergi ve matbaaları yakıyor, hükümet barışseverleri üniversiteden atıyor, hapse tıkıyor, paraya

ihtiyaç duyduğunda “komünist tevkifatları”yla “hür teşebbüs”ün “Hür Dünya”sına jestler tezgâhlıyor, askerlerini Kore’de savaştırıyordu. Bütün işbirlikçiler dehşetli milliyetçi, huşu içinde Müslüman ve ateşli komünizm düşmanıydılar; Amerika’ya hayran, özel girişime meftundular...

O kadar ki, Amerikalılar, Ortadoğu’nun öteki ülke yönetici ve halklarına Türkiye’yi örnek gösteriyor, Türkiye gibi milliyetçi, dinci ve onlar kadar Batıcı, işbirlikçi olmalarını öğütlüyorlardı. Türkiye, şovenizmi, şiddete yatkınlığı, militarizme eğilimi, ulusal güvenlik kültü, Amerikan hayranlığı, anti-komünist hezeyanları ve Soğuk Savaş demokrasisiyle ABD açısından model ülkeydi. Ortadoğu’nun kaynadığı bir dönemde, ABD Başkanı Eisenhower, Ürdün Kralı Hüseyin’le 29 Mart 1959 tarihinde Beyaz Saray’da yaptığı bir görüşmede, Amerikan zabıtlarına *(memorandum of conversation)* göre, “Türkler gibi olun” diyordu Araplara; milliyetçi, dindar ve elbette anti-komünist:

> Başkan, Arapların dinsel inançlarının Allahsız komünizmle çeliştiğine ve komünistlerin Arap topraklarındaki sıradan insanlar üzerinde asla etkili olamayacağına her zaman inandığını söyledi. Dolayısıyla da, Bağdat ve Şam gibi yerlerde komünistlerin elde ettiği anlaşılan güçlü desteğe çok şaşırmaktaydı. Bunun nasıl olabildiğini merak ediyordu. Başkan, Türkiye’de komünizme karşı büyük antipati olduğunu ve ele geçirildiğinde, tek bir komünistin bile çok sert davranışlarla karşılaşacağını hatırlattı.[13]

## Soğuk Savaş Saldırısında Ortadoğu

Daha önce de belirttiğimiz gibi, Amerika Birleşik Devletleri, İkinci Dünya Savaşı sonrası dış politikasını iki devrim sürecine saldırı üstüne kurmuştu. Sınıfsal özlü devrimci süreç Avrupa'da karşılanacak, Avrupa (ve Almanya'nın) ABD Silahlı Kuvvetleri'nin denetimindeki bölümlerinde kapitalist restorasyon gerçekleştirilecek, sonra da hedef (Doğu Avrupa'yla birlikte) Sovyetler Birliği olacaktı. Millî karakterli devrimlerin ise, kapıların uluslararası sermaye sömürüsüne açık kalmasını ve ülkelerin Amerika'nın global iktisadi, politik, askerî, ideolojik stratejisine uyarlanmasını garanti etmek üzere denetim altında tutulması, yeni türden bağımlılık zincirleri ağı içinde hapsedilmeleri sağlanacaktı. Her iki amaç için de her türlü saldırı, sabotaj, istikrarsızlaştırma, cinayet, psikolojik operasyon, politik, ekonomik, askerî baskı yöntemi sistematik, yaygın, kapsamlı ve sürekli olarak kullanılacaktı.

İki devrim süreci ve bunlardan duyulan korku, kuşkusuz aynı stratejinin iç içe geçmiş benzer hedeflerinin de ortak unsuruydu ve bu açıdan birbirlerine sıkı sıkıya bağlıydı. Yeni bağımsızlıkçı ülkelere yönelik saldırıda, beynelmilel sermayenin buralara girmesi, bağımlı ülkelere dönüştürülüp yeniden sömürgeleştirilmeleri ve böylece de Sovyetler'e karşı tetikçi olarak kullanılmaları söz konusuydu. Buraların düşürülmesi ve Sovyetler Birliği'nin dört bir yandan kuşatılıp zayıflatılması, giderek yıkıma uğratılmasıyla, ABD'nin dünya hâkimiyeti hedefi arasındaki politik, stratejik (askerî), ekonomik ve ideolojik bağlar da olgunlaşmış olacaktı. İşte Ortadoğu bütün bu bakımlardan stratejik bir alan, araç ve hedef olarak ortaya çıkmış, Amerikan stratejisindeki yerini almıştı.

Ortadoğu bu her iki devrim sürecini boğma saldırısında stratejik bir öneme sahipti. Jeostratejik konumuyla Sovyetler Birliği'ne bir saldırı alanı olabilecekken, içinde yer aldığı Asya ve Afrika'daki "millî devrimler" sürecinin denetimi açısından da kendisi bir hedefti. Ayrıca bölge ülkelerinin, uluslararası ilişkilerin Soğuk Savaş normlarına göre yeniden yapılandırılmasında ve kendi halklarını bu duruma uyarlamasında, dünya kamuoyunun kıvama getirilmesinde de önemli rolleri, katkıları olmalıydı.

Ortadoğu, Avrupa'nın yeniden inşasında petrolüyle yer alacak; Sovyetler Birliği'nin Avrupa'dan Asya'ya kuşatma yayının (zincirinin) bağlantı halkası olacak, Sosyalist Blok'un tecridine katkıda bulunacak; bu arada millî devrim alanları bu kuşatma yayı içine kıstırılacak, millî devrimlerin bir alanı olarak kendisi de kuşatılıp denetim altına alınacak, çökertilip ele geçirilecek, Asya, Afrika millî devrimleriyle bağları kopartılacaktı.

ABD'nin Soğuk Savaş harekâtı böylece aynı anda iki devrim hedefine yönelik olarak içeride ve dışarıda kapsamlı bir ideolojik saldırıyla başladı. Amaç, korku salmak, bu korkuya dayanarak politikasına meşruiyet ve destek sağlamaktı. Temel argüman da "Moskova merkezli bir komünist saldırı ve dünyayı ele geçirme master planı"nı önlemek olarak belirlendi.

İlk hedef Amerikan halkıydı çünkü bu saldırganlığın öncü desteğini onlar sağlayacak, faturasını ödeyecek, insan gücünü oluşturacaktı. Önce ABD işgal edilmeliydi. Etkili bir senatör, saldırının silahlanma bütçesini tartışırken, Başkan Truman'a, bunu Kongre'ye kabul ettirtebilmek için öncelikle Amerikan halkının "ödünü koparması" gerektiğini söyleyecekti.

Halk desteğini oluşturma aşamasında, milyonlarca sıradan insan için bir paranoya yaratma, yönetici azınlık içinse bir bahane bulmak gerekti. Kısa zamanda, tarihin az gördüğü bir propaganda makinesinin harekete geçirilmesiyle gerçekleştirilen bir psikolojik savaş harekâtı ve toplu beyin yıkama operasyonuyla, milyonlarca Amerikalı, uluslararası bir birliktelik oluşturan ve ele geçirdikleri Moskova'dan yönetilen barbar yaratıkların ("Allahsız komünistler") her an Amerika'yı işgal etmesini bekler hâle getirildi. Bunların pek çoğu bu mahlukların "bebek yedikleri"ne bile inandırıldılar. Bu beyin yıkama operasyonu o hâle geldi ki, harekâtta yer alanlar bile kendi yalanlarına inanır oldular; bu büyük yalanın kendisi gerçeğin yerine geçti, bir dine dönüştü, bir endüstri, kültür, ideoloji, giderek hayatın ta kendisi oldu. O kadar ki, İndiana eyaletinin okul kitapları komisyonu üyelerinden biri, Robin Hood'un komünist olduğu gerekçesiyle ünlü hikâye kitabının yasaklanmasını istedi.[14] Örneğin, Senatör MacCarthy, Amerikan hükümeti ve devletinin de komünistlerin denetimine girdiğini iddia edebildi; Senato'da yargılamalar başlatıldı, cadı avına milyonlar büyük destek verdi. 1949 yılında bir gün de, yangın alarmının çalması üzerine eski (ve ilk) Savunma Bakanı James Forrestal pijamalarıyla evinden fırladı ve "Ruslar geldi, Kızılordu geldi!" naralarıyla sokaklarda

koşmaya başladı. Bakan, iki ay sonra da, kaldığı askerî hastanenin 16. kattaki odasının penceresinden kendini boşluğa bıraktı...

Bu toplumsal isteri ve hezeyan içinde Sovyetler Birliği'ne karşı her türden saldırı yöntemini benimsetmek kolaydı. Üstelik dünyanın her yerinde korku içindeki "hür teşebbüs"ün politik/askerî temsilcileri ve medyadaki, eğitim sistemindeki, kültür ve sanat alanlarındaki temsilcileri de kendi halklarını benzer yöntemlerle uluslararası ilişkilerin bu yeni militarizasyona uğratılmış hastalıklı yapısına hazırlamaktaydı.

Ne var ki, insanlık tarafından vicdanlarda ve bilinçlerde çoktan mahkûm edilmiş sömürgeciliğin tasfiyesi sürecine girildiği bir dönemde, sömürge halkların "millî devrimler" yoluyla doğal, meşru, demokratik haklarını elde etmelerine karşı haçlı seferi başlatmak o kadar kolay değildi.

Kapitalizmin, emperyalizmin yeryüzünün dört bir yanına nüfuz etme dinamikleri ve buna bağlı olarak sermayenin "açık kapılar" politikası açısından, dönemin Amerikan yöneticileri bakımından yabancı sermayenin sömürüsüne duyarlı ve onun yatırımlarına denetimler, sınırlamalar getirmeye eğilimli bağımsızlıkçı demokratik devletlerle sosyalist ülkeler arasında pek fazla fark yoktu; her ikisi de "özel girişim"e, daha doğrusu Amerikan sermayesine, emperyalist sömürü ve baskıya karşı çıktıkları ölçüde düşmandılar. ABD politikasının hedefleri bakımından belki de tek fark, Sovyetler Birliği ve öteki sosyalist rejimlerin yıkılması, komünist hareketin bastırılmasıyken, millî devrimlerin denetim altına alınması, bağımsızlıkçı rejimlerin de bu niteliklerinin tırpanlanması, bir bakıma uysallaştırılıp uluslararası kapitalizme eklemlenmeleriydi. Böylece emperyalizmin bağımlılık ağına, politik iradeleri kırılmış bir biçimde, kendi sosyoekonomik yapılarının öz dinamikleriyle yeniden düşürülmüş olacaklardı. Sadece direnen rejimler, "uluslararası komünizmin ve Moskova'nın yandaşları, uyduları" olarak kabul edilecek ve yok edilmesi gereken düşmanlar safına alınacaklardı. Komünizmle ya da Moskova'yla ilgi ve ilişkilerinin hiç önemi yoktu, bu karalamaya muhatap olmaları için; Amerika'ya kafa tutmaya cüret etmeleri yeterdi.

ABD yöneticileri, elbette bir burjuva ideolojisi olan milliyetçiliğe karşı değillerdi; aksine, bugün de olduğu gibi dünyanın en milliyetçi ülkesi ABD'nin kendisiydi. Onların istedikleri, "özel mülkiyet"e bağlı, emperyalizme bağımlı, anti-komünist piyasa milliyetçileriydi. Bunlar, bol

bol “vatan millet edebiyatı” yapmalı, “bayrak, devlet, ordu” şiarıyla ABD’nin dümen suyunda toplumlarını yönlendirmeliydi. Amerikalı yetkililer buna “yapıcı milliyetçilik” diyordu. İşbirlikçi milliyetçilerin ayrıca din sömürüsü yapmalarını da yeğliyordu Amerikalılar. “Din-iman” söylemiyle de yığınların gözlerine mil çekilebilir, bilinçleri karartılabilir, anti-komünizm pazarlanarak, “özel mülkiyet rejimi”ne ve emperyalizme hizmet edilebilirdi. Dışişleri Bakanı Dulles, “Bizim için dünyada iki tür halk vardır; bir yanda Hıristiyan olan ve hür teşebbüsü destekleyenler ve bir de ötekiler,” diyordu.[15] Müslümanların çoğunlukta olduğu ülkelerin milliyetçi ve dincileriyse, tabii, Dulles’tan aldıkları ilhamın basit bir oyunbazlığıyla “Hıristiyan”ı “İslam”la değiştirivereceklerdi. Bu dönemde Türkiye’den Suudi Arabistan’a, Ürdün’den Şah’ın İran’ına, bir Soğuk Savaş geleneği yerleşti; her yerde işbirlikçiler, milliyetçiliği, vatan-bayrak-millet ticaretini ve din sömürüsünü yığınları gütmenin ve ihanetlerini gizlemenin başlıca yöntemi yaptılar. Kuşkusuz, anti-komünizm bu pazarlama metodunun vazgeçilmez metasıydı.

Amerika Birleşik Devletleri’nin asıl korkusu, “sosyal değişim”, “demokratikleşme”, “bağımsızlık talebinin yükseltilmesi”, “ilerleme”, “kendi yazgısına hâkim olma iradesi”, “halkların, emeğin ülke siyasetinde söz sahibi olması”, “kamulaştırma”, “ekonomiye kamu müdahalesi”, “sosyal adaletin sağlanması” gibi talepler, bunlara uygun politikalar ve gelişmelerdi. Bu bakımdan düşman, sadece bu ilkelerin temel olduğu sosyalizm değil, bunlara yakınlık duyan, hatta bunları tartışma konusu yapan, meşru özlemler olarak tanımlayan bütün ülkeler, bütün rejimlerdi. 1955 yılında Amerikan Kara Kuvvetleri’nin bastırdığı bir broşürde, yurttaşlık haklarından, sendikalar üzerindeki baskılardan, etnik ya da dinsel ayrımcılıktan, barıştan, sömürgecilikten, sömürüden, şovenizmden söz eden ya da bunları tartışmaya ilgi duyanların komünist olabilecekleri uyarısı yapılıyordu![16] Aynı yaklaşım dış politikada, başka ülke ve rejimlere karşı tutumda da sürdürülüyordu. Hele ABD’nin Soğuk Savaş politikalarına uyum göstermek istemeyen, Soğuk Savaş saldırısının ileri üssü olmayı kabul etmeyen, koşullara bağlı Amerikan askerî ve ekonomik yardımlarına soğuk bakan ve bu arada kendi ticari, diplomatik çıkarları açısından Sovyetler’le de normal ilişkiler kurmayı seçen güçler iktidara geçtiklerinde, Amerikan yöneticileri hemen bu rejimleri devirmenin yollarını aramaya başlıyorlar, CIA’yı devreye sokuyorlardı.

Bu politikanın meşruiyet kazanması ve destek sağlayabilmesi için, başvurulan silah ise, anti-komünizm ve anti-sovyetizm idi. Hemen büyük propaganda makinesi harekete geçiriliyor ve olmadık yalanlarla, dezenformasyon kampanyalarıyla bu rejimlerin “Moskova’nın, uluslararası komünizmin denetimi altına girdikleri ya da doğrudan gizli komünist projeyi uygulamaya soktukları” iddia ediliyordu.

Örneğin, 1950 yılında Guatemala’da yapılan seçimleri komünistlikle ilgisi olmayan bir yurtsever, Jacobo Arbenz kazandı ve 1951’de başkanlık görevine başladı. Guatemala o zaman bir Amerikan şirketinin, ünlü *United Fruit Company*’nin bir kapatması durumundaydı. Şirket, muz yetiştirdiği büyük ve en verimli toprakların, ülkenin tek limanının, posta ve telefon hizmetlerinin, demiryollarının sahibiydi ve elbette politikacıların, subayların da efendisi. Arbenz bu durumu bir nebze olsun değiştirmek ve ülkedeki sefaleti bir ölçüde giderebilmek için toprak reformu yapmak, yeni bir liman inşa etmek, yeni yollar yapmak, demiryollarını ıslah etmek, sosyal güvenlik politikalarını uygulamak istiyordu. Elbette ABD açısından bundan daha büyük suç olamazdı.

Arbenz’in reform çabalarını bir CIA raporu şöyle değerlendiriyordu: “Bir ‘Muz Cumhuriyeti’nin alıngan ve yabancı düşmanı aşağılık kompleksiyle örülmüş koyu milliyetçi ilerleme programı.” Evet, düşman sadece komünizm değil, aynı zamanda, yurtseverlikti (CIA jargonunda “koyu milliyetçilik”), bağımsızlıkçı politikalar, özgürlük isteği, sosyal reformlar ve yoksullardan yana tavır almaktı. Tabii bu böyle açıklıkla ifade edilemeyeceği için gerçek emeller gizlenip yerine hemen “komünistlik suçlaması”na başvuruluyordu. Örneğin, o sıralarda Arbenz’in kütüphanesine giren iki CIA ajanı, tehlikeli olarak tanımladıkları yayınların resimlerini çektiler. Bu münafık yayınlar arasında, Stalin’in yaşamöyküsü ve Çin’deki toprak reformuna ilişkin olanlar vardı. Hemen bir darbe kotarılması öngörüldü ve askerî harekât sırasında öldürülmek üzere 58 yöneticinin de listesi hazırlandı. Sonrası malum: Guatemala’da “komünist sabotaj” önlendi, anarşiye son verildi, ülke yeniden özgürleştirildi, demokrasi ve hür teşebbüs tesis edildi, iyi milliyetçiler iktidara getirildi, mal ve mülk hürriyeti, kanun ve nizam hâkimiyeti sağlandı.

Dönemin Guatemala Dışişleri Bakanı Guillermo Toriello, kendi deneyimlerinden hareketle, bu konudaki teşhisini şöyle ifade ediyordu:

> [ABD] her yurtseverlik veya ekonomik bağımsızlık tavrını, toplumsal ilerleme yönündeki en küçük çabayı, herhangi bir entelektüel arayışı ve ilerici liberal her reform eğilimini 'komünizm' olarak tanımlıyor.[17]

ABD ardından da her demokratik çabayı Moskova'nın bir saldırısı olarak ilan ediyor, Amerikan halkının ve dünyanın gözünü korkutarak destek ve meşruiyet sağlamaya girişiyordu. Nitekim aynı şey Guatemala örneğinde de oldu. Dışişleri Bakanı Dulles, Guatemala'da "komünist terör"den söz etti; Eisenhower, "bütün Amerikan Kıtasındaki bütün halklar için tehlike oluşturan bir komünist üs" olarak tanımladı bu küçük ülkeyi ve Guatemala'daki Amerikan Büyükelçisi de, "Teksas ile Panama Kanalı arasında bir Sovyet Cumhuriyeti'ne izin veremeyiz" diyerek doğrudan Kanal'ın Sovyetler Birliği tarafından işgali tehlikesine karşı sıkça yinelenen uyarılara kendi katkısını yapmış oldu.[18]

Soğuk Savaş saldırısının ilk döneminde, yeryüzünün her yanında iki devrim sürecini kuşatma altına alma ve yörüngesine sokup uydulaştırdığı yerleri saldırı üssü olarak kullanma stratejisinin ideolojik pazarlanmasında, ABD yöneticileri kendi emellerini "komünist düşman"a mal ederek işlerini yürütüyorlardı. Bu çabanın bir ürünü olarak da Lenin'e atfedilen şu paragraf dillerde dolaştırılıyor, yazılı metinlerde çoğaltılıyor, resmî belgelere sokuluyordu: "Önce Doğu Avrupa'yı ele geçireceğiz, sonra Asya'daki yığınları, ardından da kapitalizmin son kalesi olarak Amerika Birleşik Devletleri'ni kuşatacağız. Ona saldırmaya gerek olmayacak. Olgun bir meyve gibi avucumuza düşecek."[19]

Lenin'in elbette böyle bir sözü yoktu ama ABD'nin bir "kuşatma" siyaseti vardı.

## ABD'nin Kuşatma Politikası

Sovyetler Birliği'ni tecrit etmeye, Doğu Avrupa'daki sosyalist inşa rejimlerini yıkmaya ve böylece sosyalist devrim sürecini boğmaya yönelik kapsamlı Amerikan "kuşatma" *(containment)* stratejisi, aynı zamanda dünya çapında çok boyutlu bir saldırının hayata geçirilmesiydi. Amaç, Sovyetler Birliği'nin ekonomik, politik, diplomatik, askerî bir tecrite alınması, içeriden ve dışarıdan sabotajlarla felç edilmesi, yaşam alanlarının sınırlandırılması, doğal dinamiklerinin sekteye uğratılması, can

damarlarının kesilmesi, normal bir yaşamdan alıkonmasıydı. Bu, Doğu Avrupa ülkelerine yönelik operasyonlarla sürdürülecek, dünya çapındaki anti-komünist yıkıcı faaliyetlerle de tamamlanacaktı.

Kuşatma siyasetinin ve Soğuk Savaş saldırısının bir parçası olarak Sovyetler Birliği tam bir ablukaya alındı. Bu ülkeye uygulanan kapsamlı ekonomik ambargoyla, neredeyse iğneden ipliğe global ticaret yasaklamaları getirildi. Binlerce CIA ajanı akıl almaz sabotajlarda ve yıkıcı faaliyetlerde bulunmak üzere Sovyetler Birliği'ne ve Avrupa'ya gönderildi. Benzer bir saldırı harekâtı ve psikolojik savaş operasyonu Batı Avrupa'da, özellikle de komünist partilerin güçlü olduğu İtalya ve Fransa'da başlatıldı. Amerikalı ve yerli ajanlarla birlikte bütün araçlar ve olanaklar devreye sokuldu, gazetecilerden bilim adamlarına, dönek aydınlardan müzisyenlere, Gladio türü terör örgütlerinden istihbarat birimlerine, kuralsız, kirli ve acımasız bir savaş başlatıldı. Asya'daki saldırı da, Kore Savaşı'yla doruğa tırmandırıldı.

Çok kapsamlı ve boyutlu olan kuşatma politikasının temeli ise, Sovyetler Birliği ve müttefiklerini Avrupa'dan Avustralya kıtasına askerî paktlarla çevrelemek ve böylece ölümcül askerî tehditle nefessiz bırakmaktı. Böylece ülke içindeki normal yaşam koşullarının da zehirlenmesi, sürekli bir seferberlik ihtiyacıyla kalkınma hamlesinden demokratik-sosyalist kurumların yetkinleştirilmesine her türden doğal gelişmenin yıkıma uğratılması amaçlanmaktaydı. Stratejik hedef, ekonominin sabotajlarla tahrip edilmesi, dış ve iç tehditlerle kitlelerin ve yöneticilerin bunaltılması, güvensizlik, kuşku, korku atmosferinin yayılması, giderek bütün hayatın istikrarsızlaştırılmasıydı.

Aynı zamanda Batı Avrupa'dan Ortadoğu'ya, oradan Afrika'nın kuzeyinden geçip Asya'ya ve nihayet Avustralya kıtasında Yeni Zelanda'ya kadar uzanacak bu askerî paktlar yayı, buralardaki "millî devrimler"i de cenderesi içine kıstıracaktı, yani bir taşla iki kuş vurulmuş olacaktı.

Bu stratejiyi uygulamaya koymak için dünyanın dört bir yanında üsler inşa ediliyor, ABD'nin elindeki ölümcül silahlar, nükleer bomba yüklü uçaklar, füze sistemleri buralarda konuşlandırılıyor, okyanuslara nükleer silahlar taşıyan denizaltıların indirilmesi planlanıyordu. Yapılan askerî plan ve tatbikatlarda Sovyetler Birliği'nin nükleer saldırılarla bir "radyoaktif mezarlık"a dönüştürülmesinin senaryoları hazırlanıyordu.

İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde, savaş kazanılmış ve Japonya'nın teslimine ramak kalmışken, sırf Stalin'e gözdağı vermek, Sovyetler Birliği'ni Japonya'nın yeniden yapılandırılmasından uzak tutmak ve Avrupa'daki siyasal coğrafyanın oluşturulmasında Sovyet diplomasisinin geri adım atmasını sağlamak uğruna, iki kente atom bombası atarak yüz binlerce sivilin katliamını gerçekleştirecek kadar gözü dönmüş Amerikan saldırganlığının her türlü teröre başvurabileceği açıktı.

Kuşatmanın askerî boyutunun korkunçluğunu ve kışkırtıcı niteliğini, cüretini ve saldırgan niyetlerini, *US News and World Report* adlı Amerikan dergisinin 18 Mart 1955 tarihli nüshasında yayımlanan bir "haber"de görmek mümkün. Derginin ilgili sayfa mizanpajında, sayfanın tam ortasında Sovyetler Birliği'nin hedef olarak gösterildiği bir haritada hedeflere yönelik oklar çizilmişti. Hedef Sovyet ülkesine yönelik oklarda şunlar yazılıydı:

> Grönland'dan Kuzey Orta Rusya'daki Hidrojen bombası hava üslerine 3 saat 20 dakika"; "İngiltere'den Murmansk'taki denizaltı üslerini yok etmeye 2 saat 40 dakika"; "Fransa'dan Leningrad çevresindeki büyük demir ve çelik tesislerine hidrojen bombası saldırısı için 2 saat"; "Trablus'tan Romanya yakınlarındaki büyük petrol tesisleri Hatten'e 2 saat 10 dakika"; "Yunanistan'dan Ukrayna'nın demir ve çelik sanayisine ulaşmak ve onları yok etmek için 1 saat"; "Türkiye'den Magnitorosk çevresindeki devasa çelik tesislerini bombalamak için 3 saat"; "Akdeniz'deki uçak gemilerinden Bakü'deki büyük petrol üretim tesisini vurmak için 1 saat 20 dakika"; "Suudi Arabistan'dan Uralların gerisindeki sanayi alanlarını bombalamak için 3 saat 20 dakika.[20]

Bu askerî paktlar zinciri, büyük Asya'yı da kuşatmış olacaktı. İşin bu boyutunu daha o zaman, yukarıdaki alıntıyı okurlarına duyuran Amerikalı yazar Scott Nearing görmüş ve 1957 tarihli yazısında şöyle özetlemişti:

> ABD askerî liderlerinin gördüğü biçimiyle resim şudur: Asya, Türkiye ve Arabistan'dan Formaza'ya, Filipinler'e, Okinowa, Japonya ve [ABD'ye ait Alaska civarındaki] Aleusian'a değin çembere alınacak ve Pakistan'da yeni açılacak olanlar da dâhil ABD'nin hava üsleri tehdidi altında yaşayacak ve ABD'de eğitilmiş, ekipmanı ABD tarafından sağlanmış; Türkiye, Pakistan, Hindi Çini,

> Formaza, Kore ve Filipinler'de kurulacak ordularla Asyalılar, Asyalılara karşı savaşacaktı. Asya denizleri, Süveyş'ten Boğazlar yoluyla Çin Denizi ve Uzak Pasifik'e Amerikan donanmasınca denetlenecek, Hint ve Pasifik okyanusları da temel amacı Amerikan şirketlerinin petrol, kalay ve kauçuk gibi temel hammadeler üzerindeki çıkarlarını ve yatırım ve malları için kârlı pazarlarının korunması olan Amerikan militarizminin çelikten pençesi içinde tutulmuş olacaktı. Bugün, Asya'nın ekonomik bakımdan ele geçirilmesini, sömürülmesini, askerî olarak egemenlik altına alınmasını ve siyasal manipülasyonunu hedefleyen bu program ancak kısmen gerçekleşmiştir. Büyük kısmı hâlâ kâğıt üzerindedir. [21]

Büyük saldırının ve Sovyetler Birliği ile Doğu Avrupa'yı, buna bağlı olarak da Asya ve Afrika'yı demir ve çelik, ateş ve barutla militer kuşatma altına almanın ilk uygulaması, Batı Avrupa ülkeleriyle İngiltere, Kanada ve ABD'nin üyesi olduğu Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü'nün (NATO) kuruluşu oldu. Onu 1952'de kurulan, Avustralya, Yeni Zelanda ve ABD'nin askerî paktı ANZUS ile 1954'teki Asya-Pasifik alanını kapsayan Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO) izleyecekti. Bu paktların ilk üyeleri şöyleydi: ABD, İngiltere, Fransa, Belçika, Kanada, Danimarka, İzlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, Portekiz, Avustralya, Yeni Zelanda, Tayland, Pakistan, Filipinler. Daha sonra 1950'li yıllar içinde NATO'ya Türkiye, Yunanistan ve Batı Almanya da dâhil edilecekti. Ayrı bir protokolle de SEATO'nun kapsamı Laos, Kamboçya ve Güney Vietnam topraklarını içine alacak biçimde genişletilmişti.

İşte Ortadoğu tam da bu noktada uğursuz stratejik hesapların gündemine giriyor ve hedef yapılıyordu. Amaç, bu paktları birbirine bağlayacak zincirin halkalarına Ortadoğu'yu da eklemek, Avrupa-Asya (NATO-SEATO) arasındaki boşluğu doldurmak için bir Ortadoğu NATO'su kurmaktı.

## Ortadoğu'ya Saldırı Başlıyor

Ortadoğu'ya ilk saldırı, Siyonist Devlet'in kurulmasıyla ve Filistin halkının evlerinden, topraklarından koparılıp göçmen olarak sefil koşullarda yaşamaya mahkûm edilmeleriyle başladı. Truman yönetimi içinde İsrail'in

kuruluş aşamasında ABD'nin tavrına ilişkin önemli görüş ayrılıkları vardı. Dışişleri Bakanlığı ve Pentagon'da, İsrail'e verilecek ölçüsüz desteğin Arap dünyasını ABD karşıtlığına iteceğini, bunun da hem petrol bakımından hem stratejik açıdan Amerikan çıkarlarını zedeleyeceğini düşünenler kuşkusuz vardı. Ama sonunda Truman yönetimi, Filistin'i bölen BM oylamasında rüşvetle oy satın almaya ve İsrail'i, daha geçici hükümetin ilan edildiği gün tanımaya varan bir coşkuyla siyonist terörü ödüllendirmede başrolü oynadı.

Bölgeye sızmanın en önemli araç ve nedenlerinden biri de kuşkusuz petrol kaynaklarında yatıyordu. ABD, şirketleri aracılığıyla artık yeni emperyalist paylaşımın bir sonucu olarak İngiltere'nin tekel ayrıcalıklarına son vermek ve kendi büyük payını kopartmak kararlılığındaydı. Daha 1933'te Suudi Arabistan kralıyla imzalanan ayrıcalık anlaşmasıyla bu yönde büyük adım atmıştı ABD ve sıra, öteki alanlardaki kaynaklara el koymadaydı.

## İran'da Darbe: Herkesin Bildiği Sır

15 Mart 1951'de İran Meclisi, ülkenin doğal kaynakları üzerindeki haklarını koruması ve petrolün millîleştirilmesi amacıyla İran hükümetinin gerekli bütün önlemleri almasını öngören bir karar tasarısını kabul etti. Parlamento oybirliğiyle aldığı bu kararla birlikte, Muhammed Musaddık'ın da başbakanlığa atanmasını Şah'a önerdi.

Varlıklı (geniş toprakların sahibi) bir kişi olan Musaddık yurtsever ve demokrat bir politikacıydı. Bir radikal ya da sosyalist değildi ve daha önce de Rıza Şah'ın döneminde, 1920'li yılların başında, maliye bakanı olarak görev yapmıştı. Musaddık, İngilizlerin ve onların oyuncağı Şah'ın muhalefetine karşın, toplumun ve Meclis'in büyük desteğiyle Şah tarafından mecburen başbakan olarak atandı; İran petrolünü millîleştirmeye, bu yolla da İngiltere'ye bağımlılığı azaltmaya, kalkınma hamlesini başlatmaya, yolsuzlukla mücadeleye ve ülkeyi demokratikleştirmeye dayalı bir programı yürürlüğe koymaya yönelecek hükümetini kurdu ve Meclis'ten güvenoyu alarak göreve başladı.

İran petrolü 1 Mayıs 1951'de millîleştirildi. Ertesi gün İngiltere bu kararı tanımadığını resmen İran'ın Londra Büyükelçisine bildirdi. Ardından İran'a karşı bir ambargo başlatıldı ama Musaddık hükümetinin kararlı tutumu karşısında İngilizler durumu değiştiremedi.

Bu ilk dönemde esas olarak İngilizler, perde arkasında da daha pasif olarak Amerikalılar, İran'ın kendi doğal kaynaklarına sahip çıkma ve bağımsızlığını geliştirme çabalarına karşı yıkıcı önlemler planlamaya başladılar. Klasik bahane de hazırdı: İran petrolünün Sovyetler'in eline geçmesini önlemek. İranlıların kendi petrol kaynaklarını İngilizlerden kurtarıp da neden Sovyetler'e peşkeş çekeceğinin yanıtı ise elbette yoktu. Burada İngiltere ve ABD için sorun ve engellenmesi gereken, Sovyet tehdidi ya da komünizm değil, bir yoksul ülkenin kendisini ve en temel doğal kaynağını emperyalizmden kurtarması, ekonomisini geliştirmeye kalkışması, işbirlikçi Şah'ın diktası yerine demokratik yönetimi geçirmek istemesiydi. Tabii İran'ın bağımsızlaşması ve demokratikleşmesiyle onu Soğuk Savaş saldırısında kullanmak da zorlaşacağından, Musaddık yönetimi bu açıdan da İngiltere ve ABD'nin işine gelmiyordu. Hele yığınların politik hayata katılması, toplumsal muhalefetin millîleştirme ve demokratikleşmede kritik rol oynaması, yani yoksulların, "baldırı çıplaklar"ın tarih sahnesine çıkıyor olmaları, İngiliz ve Amerikalıların gözünde en affedilmez suçtu. İran Komünist Partisi TUDEH'in etkinliği de bu bağlamda söz konusu ülkelerin yöneticilerini rahatsız ediyordu. Ayrıca, İran öteki petrol üreticisi ülkelere kötü örnek de olabilirdi. Kısacası İran, "millî devrimler" sürecinin ilk örneklerinden biriydi ve bu deney fazla ilerletilemeden mutlaka boğulmalıydı. Bu arada, ABD açısından, İran petrolünün yeniden paylaşımı için de bir fırsat çıkmıştı ve emperyalistler arasındaki değişen güç dengesine göre yeni bir düzen kurulabilirdi.

İngiltere'yle ortaya çıkan anlaşmazlığın görüşüldüğü bir Birleşmiş Milletler oturumunda Musaddık, İran hükümetinin aldığı kararın gerekçelerini dünya kamuoyuna olanca yalınlığıyla şöyle duyurdu:

> Vatandaşlarımın var olmak için gerekli ihtiyaçları asgari düzeyde. Yaşam kaliteleri belki de dünyada en kötü olanı. En büyük doğal zenginliğimiz petrol. Bu zenginlik İran halkının iş bulması ve beslenmesi için gerekli. Ulusal endüstrimiz için bunun düzgün kullanılması gerekli ve ondan elde ettiğimiz gelir de hayat şartlarımızı iyileştirmek için kullanılmalı. Ama şu andaki durumuyla petrol endüstrisinin ne halkın iyiliğine ne de ülkemin teknik gelişimi ve sanayinin ilerlemesine katkısı var. Yabancı bir şirketin elli yıl süren sömürüsünden sonra hâlâ İranlı teknisyenlerin yetişmemiş

> olması ve bizim yabancı uzmana ihtiyaç duymamız da bunun kanıtıdır.
>
> İran'ın dünya petrol üretiminin önemli bir kısmını sağlamasına ve son elli yılda toplam üç yüz on beş milyon ton petrol üretmesine rağmen yabancı şirketlerin kayıtlarına göre tüm kazancı sadece yüz on milyon pound olmuştur. Bu muazzam sanayiden İran'ın kârının ne kadar olduğu hakkında bir fikir vermesi için size şunu söyleyebilirim: Anglo-İranian Petrol Şirketinin hesaplarına göre, 1948 yılında şirketin net geliri altmış bir milyon pounddur; fakat İran bu kârdan ancak dokuz milyon pound gelir elde etmiştir. Birleşik Krallık hazinesine sadece vergi olarak giren ise yirmi sekiz milyon pounddur. ...
>
> Şunu da eklemeliyim ki, dünyanın en büyük petrol rafinerisinin bulunduğu İran'ın güneyindeki Abadan'da petrol sahalarında yaşayan halk, hayattaki en basit ihtiyaçlarını karşılamaktan yoksundur ve tam bir sefalet içinde yaşamaktadır. Eğer petrol sanayimiz geçmişte olduğu gibi gelecekte de böyle sömürülmeye devam ederse, eğer Mecid-i Süleyman, Aga Cari ve Kirmanşah'taki petrol sahaları ile Abadan rafinerisinde çalışan İranlıların sadece kol güçlerine ihtiyaç duyulan basit ameleler olmasına göz yumarsak ve eğer yabancı sömürücüler tüm gelire el koymaya devam ederse bizim halkımız sonsuza kadar yoksulluk ve ıstırap çekecektir. İşte bütün bu sebeplerden dolayı İran Parlamentosunu –Meclis ve Senato'yu– petrol şirketini kayıtsız şartsız millileştirmesi için oylama yapmaya teşvik ettik.[22]

İngiltere ve ABD'nin gözünde İran'ın ve Musaddık hükümetinin, onu destekleyen TUDEH'in ve halk yığınlarının, Ulusal Cephe'nin bütün suçları burada anlatılanlardı işte.

Bu noktada emperyalizmin İran'a karşı saldırganlığını frenleyen en önemli unsur Sovyetler Birliği'ydi. Sovyetler Birliği ile İran arasında 1921 yılında imzalanan dostluk antlaşmasına göre, şayet İran bir ülke tarafından saldırıya uğrarsa, Sovyetler Birliği bu ülkeye yardım edecekti. Dolayısıyla, Truman yönetimi, İngilizlerin istediği gibi askerî bir müdahale olmaksızın İran'daki durumu denetim altına almanın yollarını arıyordu. Musaddık ve

onun temsil ettiği demokratik ilkelerle bağımsızlıkçı çizgi, ABD açısından kabul edilemezdi.

20 Kasım 1952 tarihinde ABD'de bir ulusal güvenlik belgesi (NSC-136/1) kabul edildi. Bu belgede İran'a ilişkin yönetimin teşhisi şöyle ifade ediliyordu:

> İran'daki mevcut gelişmeler, komünist olmayan bir rejimin uzun bir süre durumu kontrol altında tutması açısından uygun değildir. Politik inisiyatifi Şah'tan, toprak sahiplerinden [ağalarından] ve politik gücün öteki geleneksel unsurlarından almakla Ulusal Cephe siyasetçileri, komünist TUDEH partisi dışında, en azından şimdilik, kendilerine başka alternatif bırakmamışlardır. Ne var ki, Ulusal Cephe'nin durumu sürekli denetim altında tutabileceği kesin değildir. Milliyetçileri iktidara taşıyan politik altüst oluş, halkın kendisine vaat edilen ekonomik ve sosyal iyileştirmelere ilişkin taleplerini yükseltmiş ve toplumsal rahatsızlığı artırmıştır.[23]

Aslında bu cümleler ABD'nin hem korkusunu hem taktiğini ele vermektedir. İlk olarak, açıktır ki ABD, bu tür ülkelerde politik gücün (Şah gibi) diktatörlerden ve (toprak ağaları gibi) geleneksel, feodal güçlerden alınmasını istememekte, bunu kendi çıkarları açısından tehlikeli bulmaktadır. Söz konusu belgenin ortaya koyduğu ikinci gerçekse, Amerikan yönetiminin, halkın "ekonomik ve sosyal iyileştirmeler"e ilişkin taleplerini yükseltmesinden endişe duyduğudur. Üçüncü olarak belge, Amerikan yönetiminin, bu taleplere en iyi ve dolayısıyla da halkın beklentilerine en uygun yanıtı ancak komünist partisinin verebileceğini düşündüğünü ve dolayısıyla da komünistlerin halk desteğiyle iktidara gelebileceğinden korktuğunu göstermekte, halkın demokratik tercihlerinden kaygılandığını anlatmaktadır. Nihayet belge, "komünist tehdit" şantajının ana yöntem olarak düşünüldüğünü kanıtlamaktadır. Truman yönetiminin millî ve sosyalist devrim süreçlerinin birbirlerini besleyeceğine ilişkin görüşleri de ortaya çıkmaktadır. Amerikan yöneticilerinin, en azından o dönemde İran gibi ülkelerde, yurtsever demokratik gelişmelerle, yani "millî devrimler"le işçi ve emekçilerin sınıfsal çıkarları ve sosyalizm arasında işlevsel bağlar kurduğu görülmektedir.

Emperyalizmin o dönemdeki mantığı şöyle işlemektedir: "Millî demokratik devrimler"le eski sınıflar tasfiye ediliyor, demokratikleşmeyle

halkın yönetime katılması gerçekleşiyor, bu arada emperyalizmle olan bağlar tasfiye edilerek bağımsızlık yolunda adımlar atılıyor, böylece ekonomik kalkınmanın politik altyapısı oluşturuluyor, bu da toplumun çoğunluğunu oluşturan işçi ve emekçilerin kendi iktidarlarını yani sosyalizmi kurmalarını mümkün hâle getirebiliyor. Amerikan yöneticilerine göre, bu ülkelerde feodalizm tasfiye edilecek ve kapitalizm geliştirilecekse, burjuva milliyetçiler düzenlerini sürdürebilmek için halkı denetim altında tutmalı, kapitalizmin doğasına aykırı eşitlikçi beklenti ve özlemleri özendirmemeli, özel girişimciliğe ve beynelmilel sermayeyle organik ilişkilere dayalı, uluslararası kapitalizme ekonomik, politik ve askerî bakımlardan eklemlenmiş bir yapı kurmalıydılar. Bu konularda gerçekçi olmaz ve Batı'nın yardımlarıyla ittifakın getirdiği güvenceleri dikkate almazlarsa, sonunda, kaçınılmaz olarak tasfiye olurlar ve kapitalizm de tehlikeye girerdi. Bağımsızlık, demokrasi ve eşitlik gibi moda kavramların peşine takılan ve kapitalizmle asla gerçekleştirilemeyecek beklentilere prim vermek sorumsuzluktur ve sonunda istemeden de olsa sosyalizme hizmet anlamına gelir. Beynelmilel sermayeye bağlı ve yerli burjuvaziyi geliştiren bir kapitalizm desteklenmelidir elbette ama yerel yöneticiler de bu konuda gerekli dikkati göstermeli, özerk bir kalkınmacılık, modernleşme ve bağımsızlık gibi hayallere karşı durmalıdırlar. Ancak o zaman, bu ülkeleri Batı kampında tutacak "yapıcı ve sorumlu" dinamikler kapitalizmin ve milliyetçiliğin doğal seyri içinde sağlam temellere ulaşırlar. Yani yapılması gereken, özel girişimciliği teşvik etmek, yerli sermayeyi kollamak, bu arada da yarı sömürge bir statüyü kabullenmekti. Bu yapılırsa, zaman içinde milliyetçi-kapitalist düzenin kendi dinamikleri zaten ülkeyi emperyalizmle uyumlu hâle getirecekti. Önemli olan, "geçiş dönemi"ni, millî ve sosyalist devrimler sürecini atlatmaktı. Amerikalılar çok iyi biliyorlardı ki, bu dönem atlatıldığında, kitlelerin baskısı göğüslenip sosyalistler geriletildiğinde, zamanla işler rayına oturacak, düzen ve onun egemen sınıfları ile Batı dünyası anlaşacaktı. Bu tür ülkelerde burjuva düzeni kendi doğal mecrası içinde mutlaka emperyalizme bağlanacaktı. Önemli olan, emekçi yığınları, yoksul kitleleri gereksiz beklentiler içine sokmamak, Batı'yla ilişkileri bozmamak, sosyalistleri siyasal düzende meşru kabul etmemek, kapitalizmin rahat işleyişini bozacak sosyal önlemlerden kaçınmaktı. İşte bu "yapıcı" ve "makul" milliyetçilikti. Ayrıca, ABD bir konuda da ödün verilmemesi ve kötü örnek oluşturulmaması gerektiğine inanıyordu; elbette özel girişimin gelişmesine ve beynelmilel sermayenin çıkarlarına karşı

özensiz bir duruş derhal önlenmesi ve hatta cezalandırılması gereken bir tutum olarak kabul edilmeliydi.

İşte Truman yönetimi bu mantıktan hareket ederek Musaddık hükümetini ve İran Ulusal Cephesini, komünizme karşı bir engel oluşturduğu ölçüde desteklenip terbiye edilmesi, bu olmazsa da mutlaka cezalandırılması gereken bir tehlike olarak algılamaktaydı. Musaddık, İngiltere'yle anlaşmaz, bu millîleştirmedeki ödünsüz tutumunda ısrar ederse, "basiret" göstermezse, devrilmesi için düğmeye basılacaktı; öyle de yapıldı.

ABD, İran'da, daha Dünya Savaşı sırasında etkin biçimde mevcuttu. İran askerlerinin eğitimi daha o zamanlarda başlamıştı. Bu arada, CIA öncesi Amerikan istihbarat örgütü Stratejik Hizmetler Bürosunun da Tahran'da bir merkezi vardı. 1947'den itibaren bu örgüt, Sovyetler Birliği ve İran komünistlerine yönelik pek çok psikolojik savaş operasyonunu yönetmiş, Sovyet topraklarında sabotajlar yapmıştı. Bu arada, 1950'lerin başlarında NATO ülkelerinde örgütlenen Gladio benzeri bir yapılanma da İran'da kurulmuştu.[24]

Yukarıda sözünü ettiğimiz ulusal güvenlik belgesi, ayrıca neler yapılması konusunda da kararlar içeriyordu. Belgenin, gizliliği kaldırılmış hâliyle kamuya açılan versiyonlarında, bu konuda, "İran'daki milliyetçi duyguları yapıcı kanallara akıtmak", "bu yöndeki fırsatlardan yararlanmak", "iç güvenliği güçlendirecek ölçüde askerî, teknik ve ekonomik yardım programlarını kullanmak" ve "İran'ı ileride kurulacak bir Ortadoğu askerî paktı içine almanın planlarını yapmak" gibi politika ve önlemler sıralanıyordu.

Bizim ulaştığımız Truman Kütüphanesindeki sansürlenmiş belgede bu kadarı var. Ne var ki, Amerikalı bir tarihçi, aynı belgenin Amerikan Dışişleri Bakanlığı Ulusal Arşivinde bulunan bir taslak metninde bu sansürlenmiş paragrafların bir kısmının silinmediğini görmüş ve bunları yayımlamıştır. Buna göre, söz konusu ulusal güvenlik belgesinin 5. paragrafında, "komünist olmayan bir İran hükümetinin veya İran'ın ve mücavir alanların tamamının ya da bir kısmının komünist denetime girmesinin önlenmesi için, somut askerî, ekonomik, diplomatik ve psikolojik önlemler"in hazırlanması öngörülmekteydi. Daha da önemlisi, ABD'nin İran'da istikrarı yeniden kurmak için "özel politik önlemler" alması da kararlar arasında yer alıyordu. Bu "özel politik operasyonların

gerçekleşmesi için ... Birleşik Krallık'la etkin ilişkilerin sürdürülmesi" de kararlaştırılmıştı.[25]

Bu kararın ardından, İran'a karşı "psikolojik savaş" planlarını oluşturmak üzere bir özel grup oluşturuldu ve CIA çalışmaları başlatıldı. 8 Ocak 1953'te de CIA'nın gizli operasyonlara ilişkin planı Psikolojik Strateji Kurulu tarafından onaylandı.[26]

Bu sırada yapılan değerlendirmelerde, büyük Amerikan silahlanmasının da etkileriyle, artık güç dengelerinin iyice ABD lehine değiştiği, Sovyetler'in İran'a bir müdahalesinin söz konusu olmayacağı ve gerektiğinde bu ülkeye yapılacak bir Amerikan silahlı müdahalesinde de Sovyetler Birliği'nin engelleme gücünün bulunmadığı belirtiliyordu.

Artık ABD, İran'a ve Musaddık hükümetine, İran toplumsal muhalefetini temsil eden "Ulusal Cephe"ye ve özel olarak da yığınların güvenini kazanmış TUDEH'e tam savaş açıyordu.

On iki gün sonra da yeni başkan Dwight Eisenhower, Beyaz Saray'da göreve başladı.

Başbakan Musaddık, eski sömürgeci İngilizlerle boğuşurken ABD'nin yardımını alabileceğine inanıyor ve bu ülkenin sömürgeci emellerinin olmadığı inancıyla ilişkileri geliştirmeye çalışıyordu.

Eisenhower göreve başladıktan kısa bir süre sonra, 28 Mayıs'ta Musaddık yeni başkana bir mektup gönderdi ve ondan yardım istedi:

> İran halkı ... mali zorluklar yüzünden acı çekmekte ve İngiliz hükümetiyle eski petrol şirketinin siyasi komplolarına karşı mücadele etmektedir. ... İran hükümetinin, Uluslararası Adalet Divanı'nın belirleyeceği bir miktarı eski şirketin İran'daki mal varlığının karşılığı olarak ödemeye hazır olduğu bilinmektedir. Şayet İngiliz hükümetinin, önceden bildirmek ve makul sınırlar içinde kalmak kaydıyla, talep ettiği bir tazminat varsa, İran bu konuda da söz konusu mahkemenin hukuki yetkisini kabule hazırdı. ...
>
> Ne var ki, eski durumuna kavuşmak isteyen İngiliz hükümeti pratikte bütün bu önerileri görmezden geldi. ...

> Eski şirketin ve İngiliz hükümetinin [İran'a ambargo uygulamak, İran petrolünün serbestçe satılmasını önlemeye çalışmak gibi] yaptıklarından dolayı İran halkı büyük ekonomik ve politik zorluklarla karşı karşıyadır. ...
>
> Yüz yıllık emperyalist politikalar nedeniyle İran halkının yaşam düzeyi çok düşüktür ve kapsamlı kalkınma ve rehabilitasyon programları uygulanmaksızın hayat standartlarını yükseltmek imkânsız olacaktır. ... Maalesef [teknik nitelikli Amerikan yardımları dahi] her zaman yerine getirilmiyor. Örneğin, Export-Import Bankası'nın, ziraat sektöründe kullanılmak üzere ayırdığı 25 milyon dolar da, haksız dış karışımcılık nedeniyle verilmemiştir.
>
> İran halkı, Amerikan hükümetinin yardım ve çabalarıyla İran petrolünün satılması karşısındaki engellerin kaldırılacağını umut ediyor ve şayet bu mümkün olmazsa Amerikan hükümetinin, İran'ın öteki imkânlarını kullanabilmesi için etkin ekonomik yardımda bulunacağını umuyor. Bu ülke, petrolden başka doğal kaynaklara da sahiptir. Bu kaynakların kullanılması ülkenin bugünkü sorunlarını çözecektir. Ama bu, ekonomik yardım olmaksızın imkânsızdır.
>
> Sonuç olarak, siz ekselanslarının İran'ın bugünkü tehlikeli durumuna olumlu ve yapıcı dikkatlerinizi çekmek istiyor ve bu mesajımda sözünü ettiğim noktalara hak ettikleri önemi vereceğinize inanıyorum.[27]

Aslında bu tür bir yaklaşım İran hükümeti açısından iki bakımdan hataydı. Birincisi, elbette bir emperyalisti ötekine, hem de kendi payını artırmaya hazır hegemon olanına şikâyet etmek anlamsızdı. İkincisi, bu tür bir yaklaşım, Amerikalılarda, Musaddık hükümetinin bu konuda ödün vermeyeceğini ve gerekirse, örneğin ABD'den de beklediğini bulamazsa, belki de Sovyetler Birliği'ne başvurabileceği izlenimini güçlendiriyordu. Nitekim Amerikan yetkili çevrelerinde yapılan tartışmalarda bu olasılık, yani en azından petrolün işletilmesi için gerekli teknik ve personel desteğin Sovyetler'den istenmesi ihtimali tartışılıyor, bu da "komünist tehdit" bahanesini kullananların elini güçlendiriyor, Musaddık'a karşıtlığı körüklüyordu.

Gerçekten de Eisenhower'ın Musaddık'a yardım etmesi söz konusu değildi. Aksine, Eisenhower yönetimi bu sorunu kökünden halletme

hazırlığı içindeydi. ABD, emperyalizme kafa tutan birinin iktidarını kabullenemezdi. Eisenhower'a göre, Musaddık'ın yaptığını, yani millîleştirmeyi kabullenmek ve ona karşı yeterince sert davranmamak, ileride, Amerikan şirketlerinin başka yerlerdeki durumunu, varlıklarını, petrol imtiyazlarını da tehlikeye atmak olurdu.[28]

Nitekim Eisenhower, Musaddık'a verdiği yanıtta anlaşmazlığın yükünü açıkça İran'ın üzerine atıyor ve çözüm için geri adımı onun atmasını istiyordu:

> [İki tarafın anlaşamaması] Amerikan hükümetini İran'a yardım çabalarında zora sokmuştur. Amerika'da, İran'a ve İran halkına en fazla sempati duyanlar da dâhil, şöyle güçlü bir kanaat vardır: Şayet tazminat konusunda anlaşılabilirse, İran petrolünün geniş planda pazarlanması mümkün olacaktır ve böylece de İran, petrolünü ve petrol ürünlerini satarak gelirlerine ulaşabilecektir. Bu durumda da, bunun yapılması yerine İran'a ciddi miktarlarda ekonomik yardım yapılması, Amerikan vergi mükellefleri bakımından adil bir davranış olmayacaktır. Aynı biçimde, pek çok Amerikan yurttaşı, bir anlaşmaya varılmadan ABD'nin İran'dan petrol satın almasına kesinlikle karşı çıkacaktır.
>
> Amerika'da, ayrıca, millîleştirilen bir şirketin sadece fizik varlıklarının kaybını karşılayan bir tazminata dayalı anlaşmanın, makul bir anlaşma kabul edilemeyeceğine ve böyle bir anlaşmanın dostane ekonomik ilişkilerde bulunan hür milletler arasındaki karşılıklı güveni zedeleyeceğine dair yaygın bir kanaat mevcuttur. ...
>
> Yazdıklarımla İran'a kendi çıkarlarını nasıl koruyacağına ilişkin ders veriyor değilim. Sadece, bu koşullarda Amerikan hükümetinin şu anda neden İran'a daha fazla yardımda bulunma veya İran petrolü satın alma durumunda olmadığını açıklamaya çalışıyorum. ...
>
> İran'daki tehlikeli duruma ilişkin mektubunuzda yansıttığınız kaygıları not ettim ve içtenlikle umuyorum ki, vakit çok geç olmadan İran hükümeti durumun daha da kötüye gitmesini önlemek için elinden gelen bütün adımları atar.[29]

Bu mektup 30 Haziran'da gönderildi. Oysa, Amerikan hükümeti darbe planlarını uygulamaya koymuştu ve Eisenhower CIA operasyonlarına ve

darbeye nihai onayını 14 Haziran'da vermişti bile![30] *Newsweek* dergisinin deyimiyle "terörist Ulusal Cephe'nin öncüsü"[31] Musaddık devrilecekti. Basındaki provokasyon korosuna *Time* dergisi de katıldı; ona göre Musaddık bir "fanatik"ti, "şehit olma konusunda bir saplantısı vardı." *Washington Post* ise, Musaddık'ın başarılı olmasının sadece TUDEH'e ve Sovyetler Birliği'ne yararı dokunacağını ileri sürüyordu![32]

Önce Tahran'daki CIA merkezine dolarlar gönderildi, bunlar kiralık çapulculara dağıtılmak üzere 500 riyallik (7,5 dolar) kupürler hâlinde stoklandı. Ardından, eski bir Nazi (Alman ajanı) olan General Fazlullah Zahidi ve kimi subaylar satın alındı. Aynı biçimde gazeteciler, polisler, politikacılar, din adamları, aşiret önderleri, kimi zengin ve nüfuzlu kişilerle kentlerde bulunan çeteler, mafya tipi örgütlenmeler, serseriler plana dâhil edildiler. Musaddık ve hükümeti aleyhine yalan haberler üretilmeye ve yayımlatılmaya başlandı. Şah'ın kız kardeşine de rüşvet verilerek devreye girmesi sağlandı. Kışkırtıcı ajanlar aracılığıyla camilere bombalar konmaya, din adamlarına saldırılar düzenlenmeye ve bunları komünistlerin yaptığı söylentileri yayılmaya başlandı. Yalan haberlerle kışkırtılan insanların, serserilerin, çarşı esnafının, dincilerin, sıradan cahil güruhun sokaklarda gösteriler düzenlemesi, istikrarın bozulması, gösterilerde çatışmalar çıkarılması gerçekleştirildi.

Çarşıda, pazarda paralar dağıtılıyor, işsiz güçsüz lümpenler yalan haberlerle kışkırtılıyor, profesyonel ajanlarca sağa sola saldırtılıyorlardı. Toplumun en geri kesimleri, en geri değerler ve gerici sloganlarla sokağa salınıyor, sokak serserilerinin elebaşılığında milliyetçi ya da dinî söylemlerle kandırılıp çapulculuğa, yağmaya, çatışmalara, komünist avcılığına yönlendiriliyorlardı. Zengin ailelerden gazetecilere, polisten çetelere, din adamlarından esnafa, aydınlardan politikacılara, subaylara, memurlara, CIA tarafından nüfuz edilmemiş toplum kesimi kalmamıştı. Bütün amaç, kargaşa çıkarmak, istikrarsızlık yaratmak, kan dökmek, anti-komünist isteriyle hükümeti ve Ulusal Cephe'yi yıpratmaktı.

15 Temmuz'da CIA merkezinden Avrupa temsilciliklerine geçilen notta, *New York Times* gazetesindeki bir haber yer alıyordu. Haberde, "Musaddık hükümeti bu yıl sona ermeden düşecek," deniyordu. Haberini Amerikan ve İngiliz kaynaklarına dayandıran gazeteye göre, Musaddık, "büyük olasılıkla silah zoruyla devrilecek"ti. Gazete, "İran ordusu, Batı yanlısıdır ve özellikle

de kendisine modern araçlar sağlayan ve personelini eğiten ABD'yle yakın bağları vardır," diyor ve Dışişleri Bakanı Dulles'ın bir Kongre Komisyonu toplantısında, "Bizim açımızdan, komünist olmaması koşuluyla, herhangi bir İran hükümeti bugünkünden daha iyidir," dediğini yazıyordu.[33] Kardeşi CIA Başkanı Allen ile İran'da kargaşa çıkaran, terör estiren ve seçimle işbaşına gelmiş meşru bir hükümeti devirme planını uygulamaya sokan John Foster Dulles, aslında, İran'da sadece bağımsızlık özlemlerini değil, aynı zamanda mevcut demokratik hoşgörü ortamını da hedef seçmişti. Ona göre, halkın politikaya aktif katılımı, beklentilerinin hayata geçirilmesi için örgütlü çabayla etkili olması, yöneticilerin de bu yığınsal demokratik katılıma izin vermesi büyük tehlike ve affedilmez suçtu. 28 Temmuz'da yaptığı bir basın toplantısında şunları söylüyordu: "İran'da meydana gelen son gelişmeler, özellikle de İran hükümetinin müsamahasıyla ortaya çıkan illegal komünist partinin artan faaliyetleri bizi çok rahatsız ediyor. hükümet bu tür faaliyetlere müsamaha gösterdikçe Birleşik Devletler'in de İran'a yardım etmesi güçleşiyor."[34]

Bu arada CIA yetkilileri, Şah'tan, Musaddık'ı görevden azleden iki yazı almışlardı. Ne var ki kışkırtılan kitlelerin sokak hareketleri, ekonomik ambargonun sıkıntıları, yaratılan kargaşa ortamı ve çetelerin estirdiği terör havasıyla satılık kalemlerin yalanlarıyla zehirlenmiş bir ortamda harekete geçirilen askerlerin başbakanı devirme girişimleri Musaddık'ın korumaları tarafından engellenince, Şah ülkeyi terk etti ve Bağdat'a kaçtı. O sırada General Zahidi de CIA'nın koruması altında bir evde tutuluyordu. Darbe başarısızlıkla sonuçlanmış görünüyordu.

Sonrasını CIA tarihi şöyle anlatıyor:

> 17 Ağustos sabahı erken saatlerde Büyükelçi Henderson, Tahran'a geri döndü. Zahidi, CIA tarafından ayarlanan gizli bir basın toplantısında, yeraltındaki CIA matbaa imkânlarını kullanarak kendisinin yasal başbakan olduğunu ve Musaddık'ın kendisine karşı illegal bir darbe düzenlediğini duyurdu. CIA, Musaddık'ı görevden alan ve yerine Zahidi'yi başbakan atayan [Şah'a imzalatılmış] fermanlardan çok sayıda kopyayı dağıttı. O sırada Şah da Roma'ya gitti. Bu arada önemli bir molla Kum kentine gönderildi ve komünistlere karşı bir cihad çağrısı yapması ayarlandı.

> 19 Ağustos'ta pazar yerinde Şah yanlısı bir gösteri başladı ve çok büyük boyutlara ulaştı. ... Arazideki politik imkânlarımızın da gösterilerin başlatılmasında katkıları oldu. Şimdi CIA ajanları kitleye önderlik yapıyordu. Mesleği gazetecilik olan İranlı bir CIA ajanı, kalabalığı parlamentoya yürümeye kışkırttı, Dışişleri Bakanının gazetesinin yakılıp yıkılmasını örgütledi. Olayların hemen ardından Şah yanlısı harekete ordu da katıldı ve gün ortasında Tahran'ın ve bazı taşra bölgelerinin Şah yanlısı sokak göstericilerinin ve ordunun hâkimiyeti altına girdiği kesinleşti. CIA ajanı subaylar tanklarla sokaklara hâkim olmaya başladılar. ... [CIA] istasyonunun sinyaliyle Zahidi saklandığı yerden çıktı ve hareketin liderliğini üstlendi. İlk önce Tahran Radyosundan iktidarın kendisinde olduğunu açıkladı. Ardından Genelkurmay binası ve Dışişleri Bakanlığı ele geçirildi, Musaddık'ın evi tarumar edildi; Musaddık, hükümet yanlısı politikacılar ve görevliler tutuklandı.
>
> Kısa süre sonra Şah geri döndü ve büyük gösterilerle karşılandı.
>
> Zahidi'nin görevi devralmasından iki gün sonra, Amerikan yardımı gelene kadar maaşların ödenebilmesi için CIA, yeni hükümete gizlice 5 milyon dolar aktardı.

Bu arada, eski Nazi, yeni CIA işbirlikçisi, "milliyetçi ve dinine bağlı" General Zahidi'ye de 1 milyon dolar ödendi vatan ve millete hizmetlerinin karşılığı olarak.[35] Zahidi Tahran radyosunda konuşmaya gittiğinde onun askerî müzikle karşılanması gerektiğini düşünen bir CIA görevlisi Amerikan Elçiliği kütüphanesinden getirdiği plağı pikaba koydu. Çalan Amerikan millî marşıydı! Tabii aceleyle değiştirildi ve başka bir parça çalınmaya başlandı.[36]

Darbede Dışişleri Bakanı ve pek çok yurtsever öldürüldü, idam edildi, kurşuna dizildi, cezaevlerine atıldı, işkenceden geçirildi. Sadece Musaddık'ın evine yapılan saldırıda 300 kişi öldürüldü.

1991'deki Körfez Savaşı'nda Amerikan kuvvetlerinin komutanı olan general Schwarzkopf'un, askerî polislikten gelen ve darbeyi düzenlemede görev yapan babası General Norman H. Schwarzkopf, istihbarat örgütü SAVAK'ın kurulmasında yardımcı oldu. Amerikalılar SAVAK ajanlarını eğitti ve modern zamanların en kanlı işkencecilerini yetiştirdiler.

ABD, Ortadoğu'ya "özgürlük ve demokrasi" getirmeye başlamış, "Hür Dünya" büyük bir zafer kazanmıştı. Kendilerini "kovboylar" olarak adlandıran Kermit Roosevelt ve ajanlar ekibi, misyonlarını Şah'a, İran hükümetine, yerli işbirlikçilere bırakarak başka kanlı serüvenlere yelken açtılar. Roosevelt'e Beyaz Saray'da "üstün hizmet" madalyası verildi, Churchill kendisine hayranlığını belirtti ve İran petrollerinden yağlı parçayı koparan Amerikan petrol şirketlerinden *Gulf Oil*'de başkan yardımcılığına getirildi.

Şah ise, bütün bu hengame içinde gerçeği söyleyen kişi oldu. Sarayında görüştüğü Tahran İstasyon Şefi ve darbenin başı Kermit Roosevelt'e, "Tahtımı Allah'a, halkıma, orduma ve size borçluyum," dedi. Ajan Roosevelt gerçekçiydi; anılarında, 'Şah, benden söz ederken beni ve temsil ettiğim iki ülkeyi -ABD ve İngiltere'yi- kastediyordu," diye yazacaktı.[37] Şah, iktidardan düşürüldüğü 1979 yılına kadar şaşmaz biçimde ve halkı üzerinde tam bir terör estirerek ve debdebe içinde, iktidarını borçlu olduğu emperyalizme hizmet edecekti. Bu arada, elbette söylemlerinde her zaman "Tanrı'ya, vatana ve millete" şükretmekten de geri durmayacaktı.

Darbeden sonra, İran petrolü yeniden emperyalistler arasında bölüştürüldü. Beş Amerikan şirketi, *Jersey Standard, Mobil, Socal, Texaco* ve *Gulf* yüzde 40'ı aralarında paylaştılar. İngilizlere de yüzde 40 pay bırakıldı. Hollanda'nın *Royal Dutch Shell*'ine yüzde 14, Fransızlara da yüzde 6 hisse verildi.[38]

ABD, böylece Ortadoğu'ya nüfuzunun en önemli ekonomik ayağını tamamlamış oldu. Savaş sonrasında bölge petrolünün ancak yüzde 15 kadarını kontrol eden ABD, İran darbesiyle başlayan süreçten on yıl kadar sonra bölge petrol kaynaklarının yüzde 65'ini eline geçirmiş olacaktı...

## Ortadoğu NATO'su Kurma Çabaları

Truman Doktrini'nin 1947 yılında ilan edilmesiyle ABD'nin Soğuk Savaş saldırısı resmen ilan edilmiş oldu. Doktrinde iki ülkeye, Türkiye ile Yunanistan'a yardım yapılması önerilmekteydi. Aslında Truman Doktrini bu iki ülkeyi aşan çok daha kapsamlı bir yönelişin ifadesiydi ve söz konusu iki ülke, Amerikan politikasında sadece dekor ve vesile olma rolünü oynuyordu. Bununla birlikte her iki ülkenin de yeni stratejide önemli rolleri vardı. Ortadoğu bağlamında, Türkiye ve Yunanistan Süveyş Kanalı'ndan

Basra Körfezi’ne kadar uzanan bölgenin kuzeybatı kaleleri olarak görülüyor, buranın kapatılmasının ilk tamponları olarak düşünülüyordu.

Özellikle Avrupa’da kapitalizmin restorasyonuna yoğunlaşmışken, Truman yönetimi, Ortadoğu’da inisiyatifi İngiltere’ye bırakma eğilimindeydi bir süre için. Her şeyden önce, İngiltere bölgeyi iyi tanıyordu, burada büyük deneyim birikimine sahipti, askerî üsleri ve geniş ilişkiler ağı, kendine bağlı güç odakları vardı. Ayrıca, artık gerileme sürecine girmiş de olsa, bir Batılı gücün, yükselen milliyetçi dalga karşısında ricat ederek bölgeden çekilmesini de ABD uygun görmüyordu. Elbette paylaşım mücadelesi bitmiş ve ABD hegemon güç olarak payını Ortadoğu’da da alacak, bu anlamda İngiltere’nin yerine geçecekti ama şimdilik İngiltere’nin görevlerini sürdürmesi yeğleniyordu. ABD, İngiltere’nin imparatorluk iddialarını artık ciddiye almıyor, bunları “zavallı Winston’ın (Churchill) rüyası” olarak küçümsüyor, alaya alıyordu ama yükselen bağımsızlıkçı dalga karşısında İngiltere’nin emperyalizm adına daha ateşten çekeceği çok kestane vardı.

İngiltere de, bütün güçsüzlüğüne karşın bölgeden çekilmek ve buradaki üstün konumuyla ekonomik, politik, askerî olanaklarından vazgeçmek niyetinde değildi. İngilizler, Amerika’nın emperyalist kampın yeni önderi olduğunu görüyorlardı ama yine de özellikle Ortadoğu’da ortak bir hegemonyayı dayatmaya çabalıyorlardı.

Amerikalılar, Ortadoğu’daki yükselen bağımsızlıkçı hissiyatın ve bunun toplumsal desteğinin genişliğinin ayırdındaydı. 1951 yılındaki bir resmî raporda, bölgede “sosyal devrimin önlenmesinin olanaksız” olduğu açıkça belirtiliyordu.[39] Amerikan Dışişleri Bakanlığının önemli isimlerinden Harold B. Hoskins, “yükselen milliyetçi dalga” karşısında artık “19. yüzyıl türü emperyalizmin” desteklenemeyeceğini ve dolayısıyla da “Arap milliyetçiliği” olgusunun kabul edilmesi gerektiğini yazıyordu. Hoskins’e göre asıl sorun, “her türlü ‘yabancı’ çıkara karşı çıkan” “aşırılık”lardı ve bu türden milliyetçiliğe de asla prim verilmemeliydi.[40]

Bu durumda Amerikalı yetkililerin temel hedefi, bölgedeki yükselen milliyetçi, bağımsızlıkçı hareketi, “millî devrim” sürecini denetim altında tutmak, kapitalist yönelimden ayrılmamasını sağlamak, anti-komünist ve

anti-Sovyet mücadelede yer almaya özendirmek ve böylece de Batı yörüngesinde tutmaktı.

İngilizler bu amaçlarla Ortadoğu'da bir askerî oluşum planlarken, 1949 yılında, Ortadoğu'dan sorumlu Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı George McGhee, onlara, Araplara yardımcı olunarak ancak "Ortadoğu'daki milliyetçi güçleri komünizme karşı konumlandırabilir ve Batılı güçlere dostluk kanallarına yönlendirebiliriz," diyordu.[41] Daha sonraları hazırlanan bir başka resmî rapordaysa, Harekât Eşgüdüm Kurulu da *(Operations Coordinating Board)*, "Statükoyu sürdürmek isteyen ve bütün sömürge halkları üzerinde başat eğilim olan ulusalcılığı tanımayan bir anlayış gerçekçi değildir ve ileride yanlışlığı görülecektir," diyor ve ABD, "ulusalcılığı, karşı çıkılacak değil, yönlendirilecek kaçınılmaz bir gelişme olarak görmelidir," diye ekliyordu; başarılı bir kuşatma siyaseti, bölge aktörlerinin desteğini elde etmek zorundaydı.[42]

## Ortadoğu Komutanlığı Projesi

İngiltere'nin bölgedeki askerî örgütlenmeye ilişkin önerisi bir Ortadoğu Komutanlığı'nın kurulmasıydı. Bu öneri ABD ve Fransa tarafından da onay görünce çalışmalar ve bölgede ilk sondajlar başlatıldı. Taraflar her şeyden önce yükselen Arap ulusalcılığı ve gerçek bağımsızlık talepleri karşısında İngiltere'nin bölgedeki askerî varlığını, üs ve personelini korumanın bir formülünü bulmaya çalışıyordu. Bir askerî pakt kurulur ve buna Arap ülkelerinin de katılımı sağlanırsa, öncelikle Batı'nın bu askerî varlığı korunmuş olacaktı. Bir başka ifadeyle, Batılılar yeni koşullarda bir tür kolektif sömürgecilik statüsünü bölgeye dayatmak istiyordu. Böylece işbirlikçi rejimler bu askerî zincirle bağlanacak, bağımsızlıkçı demokratik hareketler de aynı zincirle boğulacaktı. Tabii, Soğuk Savaş'ın askerî kuşatmasının Ortadoğu halkası da Avrupa ve Asya paktlar zincirini birbirine bağlamış olacaktı.

Emperyalist ülkeler, bölgede sömürgeciliğe ve Batı'ya olan antipatiyi bildiklerinden bu girişimlerinde iki ülkeyi öne çıkarmayı kararlaştırdı. Bu iki ülke Mısır ve Türkiye olacak ve böylece bu askerî örgütlenmeye bir Ortadoğulu süsü ya da görüntüsü verilmiş olacaktı.

İngilizler, Türkiye'ye Ortadoğu'da rol verilmesinin önemi konusunda Amerikalıları ikna ettiler. 8 Ocak 1952'de Beyaz Saray'da yapılan ve ABD

Başkanı Truman, İngiltere Başbakanı Churchill, ABD Dişişleri Bakanı ve İngiliz Bakan Eden'in de katıldığı bir toplantıda, İngiliz Mareşal Slim, "Türklerin Avrupalı sayılmak için büyük gayret göstermelerine karşın, kimsenin değiştiremeyeceği gerçek, onların coğrafi olarak Ortadoğu'da yer aldıklarıdır," dedi ve Türkiye'nin "Ortadoğu Komutanlığı'na gerçek katkı yapacak tek ülke olduğu"ndan hareketle, Ortadoğu Komutanlığı ile [NATO Güney Avrupa Komutanı] Amiral Carney'in komutası arasında uygun bir bağın kurulması gerektiğini söyledi. Bunun için de Türkiye kilit ülke konumundaydı.[43] İngilizlerin görüşü Amerikalılar tarafından da uygun görülmüş ve Türkiye nezdinde gerekli girişimlerde bulunulmuştu.

Türkiye, Amerikalıların istediği her şeyi yapmaya amadeydi. Bununla birlikte, Türk hükümeti önce NATO üyeliğini şart koşuyor, bu gerçekleşmeden Ortadoğu'da bir pakta katılmak istemiyordu. Türkiye, Ortadoğu'da bir askerî oluşuma katılmasının NATO üyeliğini Batılılar nezdinde gereksiz kılacağından korkuyor, Türk hükümeti, Amerikan yardımlarının en sağlam güvencesinin de NATO üyeliğinde bulunabileceğini düşünüyordu. Türk yöneticiler, aynı zamanda, NATO üyeliğini, rejimin meşruiyet temeli kabul ettikleri Kemalist Batılılaşma projesinin de çok önemli bir unsuru olarak görüyorlardı.

Türkiye, kendisini esas olarak Ortadoğu Komutanlığı projesinde görmek isteyen İngiltere'nin başlangıçtaki itirazlarına karşın, NATO'ya kabul edilme konusunda ABD'nin desteğini elde etmişti. ABD, zaten NATO'ya alınarak da Türkiye'nin Ortadoğu'da Batı açısından önemli stratejik görevleri yerine getirmesinin sağlanacağını düşünüyordu. Bu konuda Türk yetkililer de bütün güvenceleri vermeye hazırdılar.

Her şeyden önce Türkiye, Ortadoğu'da Batı çıkarlarının savunulmasına ve Soğuk Savaş saldırısının bölgedeki jandarması olmaya itiraz etmiyor, sadece, bu görevlerini NATO'nun asli bir üyesi olarak daha iyi yerine getirebileceğini söylüyordu.

İngiliz Dışişleri *(Foreign Office)* belgelerine göre, 13 Temmuz 1951'de Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, İngiltere Dışişleri Bakanı Morrison'a gönderdiği bir notta, Türkiye NATO'ya kabul edilirse, "İngiltere, Amerika Birleşik Devletleri ve Fransa'yla koordinasyon içinde dört hükümetin uzlaşarak aldığı her türlü uygun ve etkili önlemlerde üstümüze düşen görevi

kabul etmeye ve yerine getirmeye hazır olacağız," diyerek gerekli güvenceyi vermişti İngiltere'ye.[44]

20 Temmuz 1951'de de TBMM'deki bir sözlü soruya cevaben Bakan Köprülü şunları söylemiştir:

> Şu noktaya da işaret etmek isterim ki, Ortaşark müdafaasının gerek stratejik, gerek ekonomik bakımlardan Avrupa'nın korunması için zaruri bulunduğuna kaniiz. Bu itibarla, Türkiye Atlantik Paktı'na iltihak edince, Ortaşark'ta bize düşen rolü müessir bir surette ifa ve gerekli tedbirleri müştereken ittihaz için ilgililerle derhal müzakereye girmeğe amade olacaktır.[45]

Türk hükümetinin Batılılara Ortadoğu'da jandarmalık için söz verme kampanyasının bir parçası olarak, birkaç gün sonra da Türkiye'nin BM'deki temsilcisi Büyükelçi Selim Sarper New York'ta basına verdiği bir demeçte, Türkiye'nin NATO'ya girmesiyle Ortadoğu'da önemli roller oynayabileceğini ifade etmiştir.[46] Bu arada *Washington Post* gazetesi Ankara muhabiri Ray Brook da şu haberi geçmiştir:

> Türkiye, hem Avrupa'nın güneydoğu cephesini nezaret altında bulundurabilir –ve bulunduracaktır– hem de Orta-Doğu'nun bu köşesindeki müdafaa kalesini idame ettirebilecek bir vaziyettedir. ... Zira, Türkiye'nin iyi teçhiz edilmiş, üstün bir talim ve terbiye görmüş ve dünyanın en cesur askerlerinden teşekkül etmiş 26 tümeni vardır. Türkiye'nin stratejik vaziyeti, güneydoğu Avrupa'nın, Doğu Akdeniz'in ve Orta-Doğu'nun 'ölüm köşesi' olan kısmının müdafaaları bakımından çok önemlidir.[47]

Sonunda İngiltere, Türkiye'nin NATO üyeliğine itirazını kaldırdı. Dışişleri Bakanı Morrison, hükümetine Türkiye'nin talebini kabul etmesini önerirken İngiliz Genelkurmayının Türkiye'nin NATO üyeliğinin yararlarının sıralandığı şu raporuna dayandırdı görüşünü:

> a. NATO'nun kapsamının Türkiye'nin de dâhil edilmesiyle genişletilmesi, ABD'nin Türkiye'nin savunmasına yardım etmesini ve böylece Ortadoğu'nun savunmasına da katılmasına neden olacaktır.

> b. Mevcut koşullar altında bir savaş durumunda Yunanistan ve Türkiye tarafsızlığı seçebilirdi; ancak onları NATO'ya dâhil edersek Rusya'ya karşı aktif işbirlikleri daha kesinleşecektir. Özellikle Türkiye'nin silahlı kuvvetleri bu konuda önemli bir katkıda bulunabilecektir.
>
> c. NATO'nun Türkiye'yi de içine alarak genişletilmesi, Ortadoğu ülkelerine güven verecektir.
>
> d. Türkiye ve Yunanistan'la askerî işbirliği kolaylaşacaktır. Artık Amerikan desteğini kaybetmekten korkmayacağı için, Türkiye, Ortadoğu planlarına katılmada daha az isteksiz olacaktır.[48]

18 Temmuz 1951'de de İngiliz Dışişleri Bakanı, Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmayla İngiltere'nin kararını açıklamıştır:

> Türkiye'yle temel güçlük, NATO'ya katılma isteğiyle Ortadoğu'nun genel savunmasındaki yerini uzlaştırmak olmuştur. ... Türkiye'nin Ortadoğu'nun savunmasında kendine düşen rolü oynaması üzerinde hassasiyetle duruyoruz. Türk hükümeti de bu görüşü paylaşmaktadır. Dünyanın bu önemli bölgesinin güvenliği için yapılan planlara Türkiye'nin katılması için gereken çalışmaların bir an önce tamamlanmasını ümit ederim.[49]

Türkiye (Yunanistan'la birlikte) NATO üyesi ülkelerin dışişleri bakanlarının 16-20 Eylül 1951 tarihleri arasında Kanada'da yaptığı toplantıda pakta üye olmaya çağrıldı ve böylece de Türkiye'nin Ortadoğu'ya sürülmesi önündeki engel de kalkmış oldu.

Henüz askerî gücü yeterli olmadığı için çok önemsenmeyen İran da darbeyle birlikte zaten kıvama getirilmişti. Darbe sonrasında ABD Başkanı'na sunulmak üzere gönderilen bir istihbarat belgesinde bu konuda şöyle denmektedir:

> [Şah] ülkesinin güvenliği açısından ordunun öneminin tam olarak farkındadır ve -bizim askerî misyonumuzun pek çok üyesi gibi- uygun yardımlarla İran'ın Hür Dünya'nın savunulmasında önemli bir halka olabileceğine de inanmaktadır. Şah, ülkesinin ihtiyacı olan liderliği yapmaya kararlıdır ve kendisine gerekli yardımı yapacağımıza güvenmektedir. Şah. ... Başkan'ın, İran'daki

> rönesanstan [yeniden doğuştan] yararlanarak şimdi artık Ortadoğu'daki stratejik tablonun nasıl bütünüyle değiştirilebileceğini görebilecek vizyona sahip olduğundan emin olduğunu da belirtmiştir.[50]

Ne var ki, pakt yandaşları Mısır'da ve onun da etkisiyle Arap dünyasında büyük direnişle karşılaştılar. Zaten İngiliz ve Fransız sömürgecilerden kurtulup kâğıt üzerindeki bağımsız devlet statülerini gerçek bağımsızlıkla değiştirip uluslararası toplumun eşit üyeleri olarak tarih sahnesindeki yerlerini almak isteyen ve bunun önündeki en büyük engelin sömürgecilerin askerî varlığı olduğunu gören Arapların, şimdi bu durumu kalıcılaştıracak ve onları Soğuk Savaş'ın piyonlarına dönüştürecek bir plana sıcak bakmaları beklenemezdi. Batılıların gözündeyse, genel olarak bölge halkları ve özel olarak da Araplar, kendi kendilerini yönetmekten âciz, ikinci sınıftan halklardı ve mutlaka uygar Batılıların yönlendirmesine ihtiyaç duymaktaydılar. Bu açıdan bakınca da bölge, Soğuk Savaş çatışmasında boş bir stratejik alan, ele geçirilmesi, düşmana bırakılmaması gereken bir boşluktan başka bir şey değildi. Buralarda, halkların özlemleri, hakları, talepleri olamazdı; hele yazgılarını kendi ellerine alıp özgür iradeleriyle yollarını bulmaları söz konusu bile edilemezdi.

13 Ekim 1951 tarihinde ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye, Mısır'a Ortadoğu Komutanlığı'na katılması için bir çağrıda bulundular. Mısır hükümeti bu daveti reddetti ve daha da önemlisi İngiltere'yle imzalanmış ve ülkenin bağımsızlığı üzerinde büyük bir gölge oluşturan ve halkın tepkisini çekmekte olan 1936 Antlaşması'nı yenilemeyeceğini açıkladı. Bu, elbette İngiliz düşlerinin sonu anlamına geliyordu ve Batılılar üzerinde de büyük bir etki yaratmıştı. Mısır'ın bu tavrı, hem bütün Arap âleminde sevinçle karşılanmıştı, hem de öteki Arap ülkelerindeki pakt muhalefetini yüreklendirmiş, güçlendirmişti.

Bu dönem Mısır'da öyle bir dönemdi ki, herhangi bir iktidarın Batı'dan gelen böyle bir teklifi kabul etmesi olanaksızdı. İngiltere'ye karşı oluşmuş büyük toplumsal nefret, tam aksine, İngiliz üslerinin kapatılmasını, İngiliz askerî ve sivil personelin ülkeden kovulmasını, İngilizlerce işletilen Süveyş Kanalı'nın millîleştirilmesini talep ediyordu. Hatta Kanal bölgesinde İngiliz kuvvetlerine karşı silahlı eylemler bile düzenlenmekteydi muhalif gruplar tarafından. Tabii Mısır topraklarının bir bölümü fiilen eski sömürgeci güç

tarafından işgal altında tutulurken ve bir başka Arap toprağı Filistin, Batılıların destekleriyle Siyonist Devlet tarafından ele geçirilmiş, milyonun üzerinde insan kamplarda sefalet içinde yaşamak zorunda bırakılmışken, Mısır hükümetinin bu güçler safında Soğuk Savaş saldırısı içinde yer alması ve söz konusu işgalleri meşrulaştırıp kalıcılaştırılması beklenemezdi. Arapların düşmanları Batı'daydı ve onlardan Batı'yla birleşip düşmanları olmayan Sovyetler Birliği'ne karşı askerî pakt kurmaları bekleniyordu. Bunun Mısır'da ya da Arap dünyasında, işbirlikçiler dışında kabul görmesi elbette söz konusu değildi. Bu durumda, Mısır'da işbirlikçi Kral Faruk da, başka yerlerdeki işbirlikçiler gibi çaresizdi.

Mısır'daki toplumsal muhalefetin önde gelen sesi komünistlerdi. Bir Marksist teorisyenin şu sözleri, Mısır'daki toplumsal/siyasal gerçekliği ve toplumsal hissiyatı iyi anlatmaktadır:

> İç ve dış durumumuzdan esas olarak emperyalizm sorumludur. ... Emperyalizm Mısır'da halkçı kesimleri zayıflatmıştır. Ülkemizdeki büyük tekeller yabancı sermayenin elindedir. ... Ekonomimizin geriliğinden asıl sorumlu, temel sektörlerini (toprak, dış ticaret ve bankalar) kontrol eden ve bu yolla endüstriyel gelişimimizi engelleyen İngiliz emperyalizmidir. Siyasal yaşamımızdaki gerilikten de o sorumludur. Anayasa, resmî İngiliz varlığının gölgesinde kabul edildi ve yürütmeye çok fazla yetki tanıdı. ... İngiliz emperyalizmi çeşitli faşist rejimlerin hamisidir ve orta sınıfları denetimi altına alarak halka karşı kullanmıştır. ... Ulusal hareketin Mısır'daki temel amacı ülkemizi içinde bulunduğu durumdan kurtarmaktır.[51]

Bu durumda ulusal programın ne olması gerektiğini de İşçi ve Öğrenci Ulusal Komitesi'nin yayın organı şöyle ifade ediyordu:

> [İlk olarak] ulusal bağımsızlık için mücadele etmek ve askerî işgalle ekonomik, politik, kültürel, sömürge hâkimiyetine karşı çıkmak; [ikincisi] sömürgeciliğin yerel ajanlarını yani feodalleri ve yabancı tekellere bağlı büyük finans kurumlarını yıkmak; [ve üçüncü olarak] bütün sömürge karşıtı güçleri birleştirmek, kitlesel gösteri ve grevleri desteklemek, uluslararası anti-sömürgeci ve demokratik hareketlerle ilişkiler kurmak.[52]

Tabii Mısırlı ilerici ve demokratların anti-Sovyet isteriye de yakınlıkları yoktu. Tam aksine, Sovyetler Birliği’ne yaygın bir sempati söz konusuydu. Hatta Batı sömürgeciliğini asıl düşman görenler açısından Sovyetler Birliği, güçlü ve güvenilir bir dost olarak kabul ediliyordu. Toplumsal talep, sömürgeciliğe karşı Sovyetler Birliği’yle daha dostane ve yakın ilişkiler kurulması yönündeydi. Böylece, Sovyetler Birliği’yle bir saldırmazlık paktı kurmak isteyen, bu ülkeyle daha yakın politik, ekonomik, ticari ilişkiler kurulmasını talep eden politik güçler halk desteğini sağlayabiliyordu.

Batılı güçlerin Ortadoğu Komutanlığı Projesi (ki sonra tepkileri yumuşatmak için bir psikolojik oyun olarak Ortadoğu Savunma Örgütü olarak anılmaya başlandı), Arap dünyasının öteki önemli ülkesi Suriye’de de büyük tepkiyle karşılandı. Bu ülkede de, Batılıların Soğuk Savaş saldırısının bir piyonu olmaya, Araplarla bir düşmanlığı olmayan Sovyetler Birliği’ne karşı kullanılmaya ve mazlum halkların asıl düşmanı emperyalistlerle işbirliğine büyük muhalefet vardı. Suriye’de de komünistlerin yanı sıra İslamcı güçler ve sol milliyetçiler de Soğuk Savaş’ta tarafsız kalmayı ve Sovyetler Birliği’yle iyi ilişkiler geliştirilmesini savunuyorlardı.

Örneğin İslamcı bir politikacı şöyle diyordu bir gösteride:

“Doğu Bloku’nun düşmanımız olduğunu söyleyenlere şöyle yanıt vereceğiz: Batı kampı bizim ne zaman dostumuz oldu?.. Rusya şeytanın ta kendisi olsa bile onunla ittifak yapacağız.”[53]

Suriye BAAS’çı milliyetçileri de iki kamp arasında tarafsız kalmayı savunuyordu:

> Arap milleti, kendisini İngiliz-Fransız-Amerikan emperyalizminden kurtarmak için savaşıyor. ... Arap Ligi’ni iki kamptan birine katılma yönünde herhengi bir tavır almaya karşı uyarıyor; Batı emperyalizminin anavatanı bir üs olarak ve petrol kaynaklarını askerî amaçlar uğruna kullanmasını önlemek için gerçek tarafsızlığa bağlı kalıyor.[54]

Mısır’a pakt önerisini götüren dört ülkenin temsilcileri, aynı gün, Suriye Dişişleri Bakanını da bu konuda bilgilendirdiler. Sadece bu bile Suriye’de büyük bir tepkiyle karşılandı; binlerce insan sokaklara döküldü, kabine

içinde ve parlamentoda büyük gürültü koptu ve ortaya bir hükümet krizi çıktı, Başbakan ertesi gün istifa etmek zorunda kaldı. Suriye kamuoyu bu denli duyarlı ve tepkiliydi, Ortadoğu NATO'su girişimlerine.

Batı'nın bu yeni saldırısı üzerine Suriye Komünist Partisi de emperyalist girişimlerin ancak geniş tabanlı bir anti-emperyalist ittifakla püskürtülebileceğini belirterek bu konuda çalışmaya başladı. 1951 yılında "millî burjuvazinin bir bölümünün ... belli koşullarda, geçici olarak ve sınırlı ölçülerde devrimci harekete destek olabileceğini" söyleyen Parti Genel Sekreteri Halid Bekdaş, daha sonra, Kasım 1953'te, "Biz Arapların tek yolumuz var, o da işçileri, köylüleri, kentli nüfusun orta tabakalarını ve millî burjuvazinin geniş kesimlerini birleştirmesi gereken geniş [anti-emperyalist] ulusal cephenin yoludur" diyerek parti stratejisini açıklığa kavuşturdu.[55]

Benzer gelişmeler Arap dünyasının öteki önemli merkezlerinden Irak'ta da yaşandı. Irak, öteki Arap ülkelerine göre, o dönemde rejimi Batı'ya en cüretkâr biçimde yakın olanıydı. İngiliz işbirlikçisi Başbakan Nuri Said'in önderliğindeki klik, halkın öteki Arap ülkelerindekine benzer talep ve tepkilerine karşın Batılılarla yakın ilişkiler kurmayı ve bir biçimde Ortadoğu NATO'suna katılmayı düşünüyordu. Ama 1951-53 girişimlerinde rejim henüz bu adımları atabilecek güçte görmüyordu kendini.

Batı'nın Ortadoğu Komutanlığı projesi gündeme sokulduğunda, Irak'ta da çok büyük tepkiler ortaya çıktı, büyük olaylar patlak verdi. Burada da İslamcılar, ulusalcılar ve komünistler arasında ulusal cephe tartışmaları yaşandı, bunların aralarındaki sorunlara karşın toplumsal muhalefetin örgütlü dayanışması etkili oldu.

Ne var ki Irak, emperyalizmin en fazla umutlu olduğu ve olta attığı Arap ülkesiydi. Nitekim emperyalizmin yeni taktiklerini belirlemek üzere Ortadoğu'yu bizzat ziyaret eden Amerikan Dışişleri Bakanı Dulles ile Türk Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve Başbakan Adnan Menderes arasında 26 Mayıs 1953 tarihinde Ankara'da yapılan görüşmelerde, Amerikan Dışişleri Bakanı'nın güvenebilecekleri bir Arap devletinin olup olmadığına ilişkin sorusuna verdiği yanıtta Bayar, "Irak'ı ötekilerden daha güvenilir" bulduğunu söylemiştir.[56]

Bu toplantıda Bayar ve Türk heyeti, Arapları Amerikalılara şikâyet etmiş, onların “bölgeyi savunmaktansa, İsrail ve Süveyş üsleri üzerinden kavga etmeyi” yeğlediklerini belirtmişlerdir. Bayar, Avrupa’daki “rahatlığı NATO için tehlikeli” bulduğunu söyleyerek, “Arap ülkelerinin milliyetçilik konusunda birbirleriyle yarıştıkları”ndan, “Rusya’nın temsil ettiği büyük tehlikenin ayırdında olmadıkları”ndan şikâyet etmiş, Süveyş gibi önemli bir stratejik alanın “politik tutumları belirgin olmayan” Arapların “eline bırakılamayacağı”nı belirtmiş, Türkiye’nin İsrail’i tanımaktan “memnun olduğunu” söylemiştir. Bayar, Türkiye’nin “Hür Dünya” için savaşacağını söylerken Arapların “savaşmayacağı”nı belirtmiş, “Ölüm riskini alamayanlar asla savaşamazlar,” demiştir. Bayar, “Mısır’da NATO amaçlarına yakınlık duyan bir hükümet yokken NATO nasıl olur da oradaki İngiliz askerlerinin çekilmesine onay verebilir?” diye sormuş ve Türkiye’nin Batılı müttefikleriyle birlikte çalışacağı sözünü vererek isteyen Arap ülkeleriyle görüşmeye devam edeceklerini belirtmiş, “Belki Irak kabul eder,” demiştir.[57]

Sonuçta, Batı Bloku’nun bu ilk girişimi Arap dünyasında kabul görmedi. Sadece Suudi Arabistan 1951’de ABD’nin Dahran’daki askerî üssüyle ilgili anlaşmayı uzatmayı kabul etti; bunun dışında ilk askerî pakt kurma girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmış oldu.

## Mısır’da Darbe ve Nasır

Bu arada, 23 Temmuz 1952’de Mısır’da bir askerî darbe gerçekleştirildi ve ulusalcı Hür Subaylar, General Muhammet Necib önderliğinde iktidara el koydular. Ardından Kral Faruk tahttan feragat ettirildi ve ülkeyi terk etti. Böylece, asıl güç odağını Albay Cemal Abdül Nasır’ın oluşturduğu yeni rejimle birlikte Ortadoğu’daki bütün gelişmeleri derinden etkileyecek, hatta belirleyecek, biçimlendirecek bir dönemin de temelleri atılmış oldu. Artık Mısır’ın, Arap âleminin, Ortadoğu’nun ve bölgeyle ilgili uluslararası politikanın seyrini Mısır Devrimi ve Nasır tayin edecekti.

ABD, ilk başta, Hür Subaylar’ın darbesini iyimserlikle karşıladı. Çürümüş eski rejim yerine belki genç ve dinamik subaylar Mısır’da modernleşmeyi sağlayacak, yeni dinamikleri harekete geçirecek, bu arada, Batı’yla da iyi ilişkiler için daha cesur adımlar atacaktı. CIA ile darbeci subaylar arasında

darbe öncesinde temasların yapılmış olması da Amerikalı yetkilileri umutlandırıyordu.

Başkanlık görevini Eisenhower’a devretmeden dört gün önce Harry Truman, Temsilciler Meclisi Dış İlişkiler Komitesi Başkanı’na gizli bir mektup yazarak Mısır’a askerî ve ekonomik yardım yapılmasına karar verdiğini bildirdi ve bunun nedenlerini açıkladı.

Bu çok önemli mektupta Truman, kararının gerekçelerini, amaçlarını ve General Necib’le ilgili gözlemlerini şöyle açıklıyordu:

> Bu yardımın iki amacı söz konusudur: Birincisi, Mısır’ın Ortadoğu savunmasında yer almasının ve Süveyş Kanalı’nın kritik bir sorun olan savunulmasına bir çözümün altyapısını oluşturmak; ve ikincisi, Ortadoğu savunmasının düzenlenmesinde aktif bir rol oynayabilmesi için Mısır’ın kapasitesinin güçlendirilmesi.
>
> Mısır’da, ABD’nin çıkarlarıyla kendisini politik olarak özdeşleştirmeye sıcak bakan ılımlı ve sorumlu bir liderlik ... şarttır. Bölgedeki istikrar için böyle bir etkinin olmaması durumunda, Hür Dünya’nın bu bölgede etkin bir askerî savunma geliştirmesi yeteneği ciddi biçimde zarar görecektir.
>
> General Necib, iktidarda kalabilirse, ortak savunma düzenlenmesine katılma yönündeki bir adımı desteklemeye ve İsrail’le barışçıl ve yapıcı ilişkilerin kurulması için etkisini kullanmaya hazır olduğunu iletmiştir. ...
>
> Şayet General Necib iktidardan düşerse, alternatifin komünizm ya da sorumsuz ve bize karşıt milliyetçilik olduğu görülmektedir ve her ikisi de bölgedeki güvenlik amaçlarımıza ciddi darbe anlamına gelecektir. Son iki haftada öğrenciler ve sanayi işçileri arasındaki komünist hareketlilikte önemli bir artış olduğu bildirilmektedir. General Necib’in ekonomik koşulları düzeltme imkânını henüz bulamadığı taşrada ve işsizliğin ciddi oranlara ulaştığı kentlerde hoşnutsuzluk yükselmektedir. General Necib’in yandaşlarının Mısır’ın geleceğinin Batı’da bulunduğuna emin olmalarına karşın, tarafsızlık ve Batı karşıtlığı dalgası öylesine büyümektedir ki, bizden acil ve gerçek yardım almaksızın bu dalgayı durdurma konusunda oldukça umutsuzdurlar.

> Bu unsurların ışığında ve General Necib'den gelen acil yardım ricası karşısında, böylesi bir yardımın Amerika Birleşik Devletleri'nin güvenliğini güçlendireceğine eminim.[58]

Mısır'ın yeni rejimine karşı bu yaklaşımı Eisenhower yönetimi de sürdürdü. Eisenhower'ın da derdi, Necib'e destek vererek Mısır halkını onun peşine takmak, Mısır'daki milliyetçi dalgayı Batı lehine kanallara yöneltmekti. Churchill'e yazdığı "kişisel ve gizli" damgalı 7 Nisan 1953 tarihli mektupta, "Tahmin ediyorum ki, Necib, her şeyden önce iktidarda kalmak istiyordur. Bunun için de toplumun geniş bir kesimini arkasına almak zorundadır. Ulusal prestije ilişkin toplumda egemen olan yoğun duygusallığı tatmin etmek için dünyayı yönetenlerin masasında [uluslararası forumlarda-*world councils*] *tam eşit* görünmek zorundadır. Dolayısıyla kendi topraklarında bir buluşma ayarlanmalıdır; mümkünse, onun davetiyle. Bunun olması için de, bize bir davetiye göndermesi ve bizim de kabul etmemiz durumunda, onu halkının gözünde ne kadar büyük görüneceğine inandıracak gerçekten yetenekli diplomatlara ihtiyacımız olacaktır" diyerek askerlikten kalma psikolojik operasyon yeteneklerini döktürmüştü.[59]

Anlaşılan ulusalcı General Necib de boş durmamaktadır. General Necib'in Eisenhower'a iletilmek üzere Mısır'ın Washington Büyükelçisine gönderdiği bir mesajın kopyasını vermek için makamına çağırdığı Kahire'deki Amerikan Elçisi'ne söyledikleri, bir telgrafla 11 Nisan'da Amerikan Dışişleri Bakanlığına bildirilmiştir. Bu telgrafta şöyle denmektedir:

> [General Necib'in mesajının kopyasını bana veren Dışişleri Bakanı] kendisinin ve General Necib'in daha açık olmayı çok istediklerini ama buradaki kamuoyunun aşırı duyarlı hâli ve hükümetin öteki üyelerinin İngilizlere karşı patolojik (hastalıklı) tavırları karşısında General Necib'in tam olarak ne demek istediğini kâğıda dökme imkânının olmadığını anlatmamı istedi. "Demek istediğimiz, sizinle işbirliği yolunda sonuna kadar gitmek istediğimizdir. Sizin durduğunuz yerde durmak istiyoruz ama kendi halkımızı istenen yöne gütmemiz için taktiklerimizde son derece dikkatli olmalıyız."
>
> "[Arap Ligi] antlaşmasının ruhuna ve lafzına uygun olarak dediğimizde de sadece boş konuşuyoruz. Arap güvenlik paktıyla

> ilgili olarak söylediklerimizde kullandığımız sözcüklerin tam anlamını kastetmiyoruz ama şayet bir güvenlik paktı bir biçimde kullanılabilirse, bunun çok yararlı olacağına inanıyoruz.”
>
> Bana, kafalarındaki asıl düşüncenin, İngilizlerle ... [üsler konusunda] görüşmelerin başlatılmasıyla adım adım *(little by little)* istediğimiz sonuca ulaşılabileceği olduğunu yineledi.[60]

Ne var ki, Arap dünyasında bir kez kitleler ayaktaydı ve herhangi bir yöneticinin sömürgecilikle anlaşması ve iktidarını sürdürmesi olanaksızdı.

Mısır ve genel olarak bölgenin her yerindeki Arap kamuoyunun temel istekleri açıktı. Araplar, her şeyden önce, Siyonist Devlet’in saldırganlığından ve Filistin halkının sefil hayat koşullarından mustaripti. Arap yöneticilere göre, İsrail tanınabilirdi, “İsrail realitesi” ne denli haksız olursa olsun kabullenilebilirdi ama bu devletin genişlemeci terörü, Arap ülkeleri üzerindeki militarist baskısı engellenmeliydi. Bu arada da Filistinli mültecilerin durumları iyileştirilmeli, evlerine dönüş imkânları yaratılmalı, bu insanlık dramına müdahale edilmeliydi. Ayrıca, İsrail’in BM kararlarına uyması sağlanmalıydı.

İkinci olarak, Araplar mandalardan ve yarı sömürge konumlarından yeterince çekmişlerdi; artık gerçek ve tam bağımsızlıklarının tanınmasını talep ediyorlardı. Özellikle Süveyş’teki fiilî İngiliz askerî işgaline mutlaka son verilmeli, bölge ve üsler Mısır’a devredilmeliydi. Mısır’ın egemenliği ancak bu durumda tam olarak işletilebilir, gerçeklik kazanabilirdi.

Üçüncü olarak da, Araplar, Soğuk Savaş çatışmasında tarafsız kalmak istiyorlar ve bu tercihlerine saygı gösterilmesini bekliyorlardı. Aslında Arap rejimlerinin hepsi anti-komünistti ve Batı’yla işbirliğini geliştirmeye çok hevesliydiler. Gerekirse, kendi aralarında Batı’ya dost askerî örgütlenmelere de karşı değildiler. Hatta Süveyş ve İsrail sorunlarında makul ilerlemeler sağlanması hâlinde Batı Bloku’yla her türden işbirliğine de hazırdılar. Araplar, sadece Soğuk Savaş’ta piyon ya da tetikçi olmak istemiyor, bölgenin boş bir stratejik alan ve savaş sahası olarak görülmesine karşı çıkıyorlardı. Bu arada, kabul edilmeliydi ki, onların Sovyetler Birliği’yle sorunları yoktu. Aksine, temel anlaşmazlık konuları Batı’yla olan ilişkilerinde ortaya çıkmaktaydı. Araplar, sömürge statülerini sürdürmek isteyen, Süveyş’te askerî işgalini devam ettiren İngiltere’yle, Cezayir’de

kan döken Fransa'yla, İsrail'in hamisi ve sömürgeci güçlerin müttefiki ABD'yle birleşip, durup dururken Sovyetler'e düşman tavrı almaktan kaçınıyorlardı. Üstelik Sovyetler Birliği onların temel taleplerini destekliyordu da. Onlara düşmanlık yapanla askerî ittifaka girip, dost olan bir ülkeye karşı saldırganlığa alet olmak kabul ettirilmek isteniyordu ve Araplar elbette bu dayatmalara karşı duruyordu.

Dulles'a da açıklıkla anlatıldığı gibi, Arap dünyasının en önemli merkezi olan Mısır'ın yeni yöneticileri genç subaylar, Süveyş'teki İngiliz askerî varlığını bir askerî işgal ve eski sömürgecilik ilişkilerinin göstergesi olarak görüyorlardı. Oysa varlık nedenleri, iktidara el koymadaki asıl dürtüleri tam da bu konuyla ilgiliydi, Mısır'ın bağımsızlık ve özgürlüğünü kazanmaktı. Kanal'daki durum, aynı zamanda Mısır halkının ruhi şekillenmesi ve toplumsal psikoloji açısından da önemliydi; oradaki İngiliz varlığı sürdükçe, Mısır'da hiç kimse, Mısır'ın sömürge olmaktan kurtulduğuna, özgürlüğünü kazandığına asla inanmayacak, sömürge geçmişin yıkıcı anılarının baskısıyla yaşayacaktı. Yöneticilerin ve rejimin de bu durumda halkın desteğini sağlaması, bu ağır yükün altında bir kalkınma ve reform hamlesini başlatabilmesi olanaksızdı.

Mısır yöneticileri, haklı olarak, Ortadoğu Savunma Organizasyonu projesini yani Ortadoğu NATO'sunu, İngiliz işgalinin, başkalarının da katılımıyla ağırlaştırılmış bir biçimde sürdürülmesi ve aynı zamanda da çoklu işgalle kalıcılaşması olarak algılıyordu. Onlar için bu, kapıdan kovulan İngilizlerin bu kez yanlarına Fransa'yı, Türkiye'yi, ABD'yi ve belki öteki NATO üyelerini alarak bacadan girip Mısır'a yeniden daha sağlam temeller üzerinde yerleşmesi anlamına geliyordu.

Aslında İngiltere'nin ve ABD'nin hedefi tam da buydu; Kanal'daki askerî üsleri elden bırakmamak, bu varlığı çok taraflı bir askerî organizasyonla pekiştiren yeni bir durum yaratmak, buradan Sovyetler'e yönelik hasmane konum almak ve Mısır üzerinde de baskı aracı olacak bir olanağı yitirmemek ... Yani Mısırlılar, hem düşmanlarını destekleyen hem topraklarını işgal altında tutan güçlerle askerî pakt kuracak, dostu bir büyük ülkeyle çatışacak, belki savaşmak zorunda kalacak, nükleer silahların hedefi olacak, hem de bunun için bir de yarı sömürge statüsüne razı olarak ayrıca bir bedel ödeyecekti. Bunun kabul edilebilir bulunmamasında elbette şaşılacak bir yan yoktu.

## J. Foster Dulles’ın Bölgeyi Ziyareti

Nihayet durumu yerinde görmek ve ona göre tavır belirlemek üzere Amerikan Dışişleri Bakanı Dulles, Mayıs 1953’te bölgeyi ziyarete karar verdi.

Dulles, Mısır’da ilk olarak 11 Mayıs’ta Dışişleri Bakanı Mahmud Fevzi’yle görüştü. Fevzi, “İngiliz silahlı güçleri ve İngilizlerce denetlenen kişiler ülkemizde olduğu sürece, Mısır’da barış ya da yapıcı çalışmalar olamaz,” dedi. Mısır Dışişleri Bakanı, “Mısır, egemenliğinin ihlali olarak gördüğü bir durumu kabul edemez,” diyerek, “Ortadoğu Savunma Örgütü projesinin kesinlikle gündem dışı olduğunu *(out of focus)*” belirtti. Bakan, İngilizlerin üsler konusunda dayatması sürdüğü sürece, “bir anlaşma umudunun olmadığını” da söyledi. Temel sorunun “Mısır’ın egemenliği sorunu” olduğunu belirten Mısır Dışişleri Bakanı, Filistin sorununun da önemli bir engel olarak ortada durduğunu, İsrail’in “sadece Filistin’i değil, Arap dünyasını” da böldüğünü anlattı.[61]

Dulles aynı gün akşam da Necib’le görüştü. O da, Fevzi gibi, Arapların, “ABD’nin her zaman İsrail’i kolladığına” inandığını belirterek, Amerikan tarafının tuttuğu görüşme tutanağına göre şunları söyledi:

> Herkes paktlardan ve anlaşmalardan korkuyor. Anlaşmaların ancak eşitler arasında yapılmadığı takdirde saygıdeğer olamayacağına dair bir inanış mevcuttur. Efendi-köle temeli üzerinde yapılan anlaşmaların bir faydası yoktur. ... Şayet bir pakt anlaşması yapacağımı söylersem, bütün destekçilerimi kaybederim. ...
>
> Arap ülkelerindeki hiçbir hükümet, şimdilerde, İngilizlerden nefret eden ve ABD’yle bir ölçüde Fransa’ya karşı İngiltere’ye yardım ettikleri için soğuk bakan halkın iradesi karşısında duramaz. ... Bizi İngiliz işgalinden kurtarın, o zaman iyi niyetle görüşmeler yapabiliriz. ... Ama şu anda bütün aklımız ve ruhumuz İngilizlere karşı isyandadır. Bu enerji, Mısır’ın savunması için düzenlemeler yapmaya yönlendirilebilir. Dünyada hiçbir ülke tek başına yapamaz, dolayısıyla dost aramak Mısır’ın görevidir. Rusya bizim dostumuz değildir.

> Bütün Arap devletlerinin kendi sorunları vardır ve hepsi Mısır'ın İngiliz-Mısır sorununu çözmesini beklemekteler. Mısır'ın problemi çözülürse, öteki Arap ülkelerinde de, sizin de, bizim de istediklerimizin elde edilebileceğine eminim.
>
> İsrail süregelen bir sorunu ifade ediyor ama Mısır'ın İngilizlerle olan anlaşmazlığı halledilirse, adil bir çözüm için bir şeyler yapılabilir. ...
>
> [İngilizlerle olan sorun çözülemezse] bu, hükümetimi çok kötü etkileyecek ve sonuçları kestirilemeyecek bir başka ihtilal olabilecektir. ...
>
> ABD'nin, Devrim Komuta Konseyi'ne olumlu baktığını anlıyorum. Ama daha şimdiden komünistler, Konsey'in Mısır'ı İngiltere uğruna ABD'ye sattığını söylüyorlar. ...
>
> İngilizler gittikten sonra İsrail'le bir anlaşmaya varabileceğime eminim. Ama politik zorluklarım anlaşılmalıdır. Daha şimdiden Mısır'ı ABD'nin kollarına attığım söyleniyor.[62]

Ertesi gün Nasır ve Konsey'den öteki subaylarla bir araya gelen Dulles, onlardan da benzer görüşleri dinledi. Amerikan görüşme notlarına göre, "Nasır, Mısır'ın bir güven sorunuyla karşı karşıya olduğunu söyledi. ABD ile Mısır'ın aynı amaçlara sahip olduğunu düşünmekte; Mısır da bölge savunmasının düzenlenmesinden yanadır. Ne var ki, Mısır'da İngiliz etkisi olduğu sürece, bölgede savunma düzenlemeleri yapmaya karşı bir psikolojik engel mevcuttur. Mısır halkı, Ortadoğu Savunma Örgütü'nü 'işgalin kalıcılaştırılması olarak' görmektedir. ... Halk inandırılmalı, güven duymalıdır."[63]

Nasır'a yakınlığıyla bilinen gazeteci Muhammed Haseneyn Heykel ise, bir kitabında, Nasır'ın Dulles'a şunları da söylediğini belirtmektedir:

> Ben halkıma, buradaki İngilizlerin statülerinin, bir bayrak değişikliğiyle işgal kuvvetinden ortak kuvvet hâline geçeceğini söylersem, alay ederler benimle. Bana karşı duydukları inanç kaybolur, yeraltı örgütleri ortaya çıkarak halkın güvenini kazanır. Ben halkıma milliyetçilik yolunu göstermekten vazgeçersem, onu komünistler ele alır. Sözünü ettiğimiz paktlara katılmam, halkımın ciddiyetim hakkında şüphe etmesinden başka işe yaramaz. Buradan

> 90 kilometre ötede, Süveyş Kanalı'nda, elinde tabancası, pusuda bekleyen bir katile önem vermeyip, sınırlarımızdan 7.500 kilometre ötede bıçak taşıyan birisinden çekindiğimi onlara nasıl söyleyebilirim? Hele başından başlayalım, derler bana. Halk önce özgürlüğünü kazanmalı, sonra onu korumak için çalışmalıdır. Serbestçe ve kendi isteğimizle olmadığı sürece, henüz ne pakttan ne de başka güvenlik tedbirlerinden bahsedecek durumdayız.[64]

Öteki Arap başkentlerinde de Dulles'a verilen mesaj aynıdır.

Örneğin, 16 Mayıs'ta Şam'da yapılan görüşmede, Suriye Devlet Başkanı Edip Çiçekli, Dulles'a, "İsrail devletinin yaşayan ve gerçek bir vakıa olduğunu, onu denize dökmek" gibi bir niyetinin olmadığını söylemiş, "ABD ile Suriye'nin komünist tehlike"nin ayırdında olduklarını belirtmiş ama yine de konu Ortadoğu'da bir askerî pakt kurulmasına gelince, öncelikle bölgede güvenliğin sağlanması gerektiğini, "örneğin, İsrail ve Süveyş Kanalı sorunlarının çözülmeden bir askerî pakt kurulmasına çaba harcanırsa, Arap halkı bunu anlamayacak, liderlerinin kendisine ihanet ettiğini düşünecektir," demek zorunda kalmıştır.[65]

Aynı gün Beyrut'ta, Batı işbirlikçisi Devlet Başkanı Kamil Şamun ve ardından da Başbakan Saib Salem'le yapılan görüşmelerde verilen mesajlar da aynıdır. Şamun, "Bir savunma paktı konusunda aynı düşündüğünü ama ilk adımın Süveyş sorununun çözümüyle atılması gerektiğini ve ancak bu yolla bugünkü kısırdöngüden kurtulup böyle bir paktı kurmanın mümkün olabileceğini" belirtmiştir. Filistin konusunda da Lübnan Devlet Başkanı, "Burada ve Arap dünyasında en önemli sorunun Filistin sorunu" olduğunu, "Filistin ve göçmenler sorunu çözümsüz kaldığı sürece içtenlikli, gerçek bir Arap işbirliğinin olanaksız"lığını anlatmıştır Amerikan heyetine."[66]

Başbakan Salem ise, Lübnan'da komünizme duyulan sempatinin kendisini bile şaşırttığını, zamanında İçişleri Bakanlığı yaptığından bu konuyu iyi bildiğini sandığını ama şimdi komünizmin gelişmesinin arttığını gördüğünü ama komünizme karşı işbirliği için öncelikle Mısır (İngiliz varlığı, Süveyş), Filistin, göçmenler ve Kuzey Afrika (Cezayir) sorunlarının çözümünde Amerikalıların gayret göstermesi gerektiğini belirtmiştir.[67]

Mesaj Irak'ta da aynıdır. 18 Mayıs'ta yapılan görüşmelerde, Başbakan Cemil Madfay, "Irak ile ABD arasındaki ilişkilerin geliştirilmesinin

önündeki en büyük engelin Filistin sorunu” olduğunu söylemiştir. Dışişleri Bakanı Tevfik el-Suvaydi ise, “Siz komünizme karşıysanız, biz de öyleyiz,” demiş ama “Kuzey Afrika’da olduğu gibi Arap dünyasının çeşitli parçaları emperyalist ülkelerin hâkimiyeti altında tutulduğu sürece, Araplarla Batı arasında işbirliğinin mümkün olmadığı”nı da belirtmiştir. İngilizlerin ve Batı’nın Arap dünyasındaki en önemli yandaşlarından ve o sırada Savunma Bakanlığını yürütmekte olan kurt politikacı Nuri Said bile, komünizmi “yıkıcı ve terörist” bir güç olarak gördüğünü ve Irak’ta komünist faaliyetlere ölüm cezasını öngören bir yasanın çıkarıldığını belirttikten sonra, “iki problemin Irak ile ABD arasında tam işbirliği önünde psikolojik engel oluşturduğu”nu söylemiş ve bunları, “Filistin ve göçmenler sorunuyla Mısır [Süveyş]” olarak tanımlamıştır.[68]

Amerikan heyeti, bu gezide sadece Türkiye ile Pakistan’dan olumlu bir yaklaşım elde edebilmiştir.

Türkiye, Dulles’ın ilk gezi planında yoktu. Büyük olasılıkla, “çantada keklik” olduğu için gezi zahmetine değmiyordu. Ne var ki, politik propagandasının temelini “ABD’nin stratejik müttefiki” ve “Hür Dünya’nın mümtaz savunucusu ve büyük ülkesi” olmaya dayandırmış Türk hükümeti için bu prestij kaybı, halk nezdinde küçük düşme ve ABD’den bir kez daha yardım isteme fırsatının kaçırılması demekti. Bunun üzerine yalvar yakar bir diplomatik girişim başlatıldı ABD nezdinde ve sonunda Dulles, Ankara’yı da ziyaret etmeye ikna edildi.

Yukarıda, Dulles’ın Türkiye Cumhurbaşkanı Celal Bayar’la yaptığı görüşmeye atıfta bulunulmuştu. Türkiye Başbakanı Menderes de, Dulles’la 26 Mayıs’ta buluştu.

Toplantıda Menderes’i zapt etmeye olanak yoktur. Dulles’a söyledikleri gerçekten dehşet vericidir ve o dönemde Cezayir’den Hindistan’a, genel olarak mazlum halklar arasında ve özel olarak da Ortadoğu’da Türkiye’ye duyulan tepkileri haklı çıkaracak niteliktedir. Menderes, dolar kokusuyla, anti-komünizmle ve Amerikan aşkıyla kendinden geçmiş durumdadır. Makamındaki görüşmede Dulles’a aktardığı görüşlerin resmî özeti şöyledir:

> Başbakana göre, Türkiye, [Süveyş] Kanal sorununu sadece Mısır ile İngiltere arasında bir sorun olarak görmemektedir. Bir çözüm, örneğin, Türkiye açısından yaşamsal önemdedir ve sorun genel

olarak NATO stratejisiyle ilgilidir. Bugün Mısırlılar Kanal bölgesindeki İngiliz konuşlanmasının niteliğini bir emperyalizm sorunu ya da sadece İngiliz çıkarlarının korunması olarak nitelendiremezler. Türkiye, İngiltere'nin Hür Dünya'nın kilit alanlarından birindeki ileri karakolun koruyucusu olarak orada bulunduğuna emindir. Açıktır ki, ABD de bölgeye büyük önem vermektedir; ABD'nin Akdeniz'de 6. Filo'yu bulundurması, aynen Dışişleri Bakanının dünyanın bu bölgesini ziyaret etmesi gibi, bunun yeterli kanıtıdır. Başbakan, Kanal'ın güvenilir ellerde kalmasının, 6. Filo'nun Akdeniz'de bulunmasının sürdürülmesi kadar önemli olduğuna inanmaktadır.

Başbakana göre, Türkiye'nin görüşü, Mısır'ın meseleyi bir bağımsızlık ve özgürlük sorunu olarak gösterme çabaları, kesinlikle, Kanal bölgesinin bütün hür dünya için stratejik bir nokta olmasının önemi karşısında ikincil kalması gerektiği yönündedir. ...

Türk hükümeti, Kanal savunmasının güçlü kalmasının hayati önemde olduğuna ve alternatif uygun düzenlemeler yapılana kadar [İngiliz askerlerince] boşaltılmaması gerektiğine inanmaktadır. Başbakan, [İngiliz askerlerinin] Kanal'dan çekilmesi, iki yıl sonra sona erecek olan Mısır-İngiliz [1936] Antlaşması devam ettiği sürece düşünülmemeli bile, dedi, antlaşma sona erdiğinde de, Kanal bölgesinin savunulması için gerekli düzenlemeler yapılmadan çekilinmemesini söyledi. ...

[Arapların Ortadoğu Savunma Örgütü'ne katılmayı kabul etmemeleri üzerine] yeni bir sayfanın açılması ve yeni bir girişimin başlatılması gerektiğini söyledi. [Arapların katılmamasının] öneminin fazla abartılmamasını ve umutsuzluğa kapılınmamasını düşündüğünü belirtti.

Sonuç olarak Başbakan, Ortadoğu'nun savunulmasının belkemiğini Türkiye'nin oluşturması gerektiğini söyledi. Türkiye'nin sosyal ve politik istikrarı, Sovyet tehlikesi karşısındaki kararlı tutumu ve zaten güçlü olan ordusunu daha da güçlendirmek için gösterdiği çok ciddi çabalar göz önüne alındığında, bölgenin güvenliğinde ana sorumluluğun Türkiye'de olması doğaldır. ...

Kuzey Afrika sorunlarına gelince ... Başbakan, Süveyş Kanalı sorununda İngiltere'nin ... [Cezayir'de de] Fransa'nın yalnız

> bırakıldığına inandığını belirtti. Son çözümlemede bütün NATO üyeleri açısından büyük önem taşıyan bu tür sorunlar, Hür Dünya’nın çıkarları doğrultusunda değerlendirilmesi gereken ortak sorunlar olarak ele alınmalıdır dedi.

Tabii bütün bunların ardından Menderes’in sözü yardımlara getirmesi ve para istemesi Amerikan heyetini şaşırtmış olmamalıdır. Menderes, Türkiye için “sarf edilen her doların herhangi başka bir ülkede harcanan dolardan daha fazla güvenlik üreteceği”ni söyleyerek Amerikalıların ticari güdülerine de gönderme yapmış ama yine de Amerikan heyetindeki ikinci adam konumunda olan Karşılıklı Güvenlik Yöneticisi *(Mutual Security Administrator)* Harold Stassen tarafından uyarılmaktan kurtulamamıştır. Stassen, askerî ve ekonomik yardım isteyip, uygarlığı korumak ve dünyanın bu bölgesinde güvenliğin bir unsuru olma”ya yönelik “görevlerini yerine getirmek için” Türkiye’ye yardım edilmesinin gerekli olduğunu söyleyen Menderes’e, Kongre’den nihai yardım bütçesi çıkmadan Türk hükümetinin “belli bir miktar üzerinden hesap yapmamasını” tavsiye etmiş, heyetin, “önceden bağlayıcı taahhütlerde bulunamayacağı”nı belirtmek ihtiyacı duymuştur.

Sonunda Menderes, istediği para miktarı sözünü heyet üyelerinden alamamış ama Dulles görüşmeden pek memnun ayrılmıştır. Dulles, Menderes’e, “Buraya bunları duymaya gelmiştim,” diyerek memnuniyetini aktarmıştır.”[69]

Türk yöneticileri, aynı zamanda, Amerikan yardımlarından Türkiye’nin payına düşenin Arapların da devreye girmesiyle azalacağından endişe etmekte, özellikle Mısır’ı bu anlamda bir rakip olarak görüp dışlamaya çalışmaktadırlar. Onlara göre, dolarlar Türkiye’ye akıtılmalı, Türkiye de bunun gerektirdiği görevleri yerine getirmelidir. Başka “kaşık düşmanları”na yer açılmamalıdır, masadan düşen kırıntılar sofrasında. Ama Türkiye önemli değildir; ABD’nin amacı, Arap ülkelerini bir askerî pakt içine almaktır ve gezinin amacı da zaten bu yönde nabız yoklamaktır. Durum artık Dulles ve Amerikalı diplomatlar açısından iyice anlaşılmıştı. Aslında Amerikalılar bunları zaten biliyordu, pek çok yetkili Araplara hak da veriyordu. Sorun, kişisel görüşlerin mi, sağduyunun mu, hakkaniyet ölçülerinin mi yoksa kişileri, yönetimleri aşan nesnel dinamiklerin, kapitalizmin ve emperyalizmin millî baskıya, dayatmaya, sömürüye, kölelik

ve husumete dayanan işleyişinin mi egemen olacağı noktasında düğümleniyordu...

## Kuzey Kuşağı Projesi

13 Mayıs'ta Mısır'daki Amerikan Büyükelçisinin Amerikan Dışişleri Bakanlığına çektiği ve Dulles'ın görüşmeler sonundaki izlenimlerinin özetlendiği telgrafta, "Bu koşullarda Ortadoğu Savunma Örgütü'nün [kurulmasının] mümkün olamayacağı, bizim düşüncelerimiz ne olursa olsun [bu pakt projesinin] bir şansı olmadığı açıktır" denmektedir.[70] Aynı biçimde ABD'nin Irak Büyükelçisi de 17 Mayıs'ta merkeze gönderdiği bir telgrafta, Kahire'deki büyükelçiyle birlikte, ortak düşüncelerinin Ortadoğu Savunma Örgütü projesinin "ilk hâliyle artık hayata geçirilemeyecek *(impractical)*" bir düşünce olduğunu bildirmiştir.[71] Nihayet, 30 Temmuz'da ABD Dışişleri Bakanı Dulles, ilgili Amerikan diplomatik temsilciliklerine gönderdiği gizli bir yazıyla, 1 Haziran'daki bir konuşmasında söylediği, "Ortadoğu Savunma Örgütü bugün değil, ancak ilerideki bir olasılıktır," sözüne de atıfta bulunarak, söz konusu projenin "rafa kaldırıldığı"nı bildirmiştir.[72]

Ne var ki, Dulles'ın Arapların yakasını bırakmaya niyeti yoktur ama Türk yöneticileri kadar gözü kara ve cüretkâr da değildir, çünkü ABD'nin diplomatik temsilcilerine şunları da yazmıştır:

> Bakanın Ankara ziyareti sırasında [Ortadoğu'da askerî pakt ve sorunları] Türklerle de tartışılmıştır. Türkler şu sırada Arapların işbirliğinin sağlanmasının olanaksızlığını kabul etmişler ama yine de ABD, Türkiye, İngiltere ve Fransa'nın içinde yer alacağı bir Ortadoğu savunma örgütünün kurulmasını telkin etmişlerdir.
>
> Belirli Batılı güçlerle işbirliği içinde olacak bir Ortadoğu savunma düzenlenmesinin gerçekleştirilmesi, ABD'nin bir hedefi olarak devam etmektedir. Ne var ki Bakanlık, bölge ülkelerinin kendilerinin böyle bir örgütün kurulmasında belirli bir inisiyatif almaları gerektiğini ve Ortadoğu Savunma Örgütü önerilerinde olduğu gibi Batılı güçlerin çok da başat görünmemelerini düşünmektedir. Bakanlık, Türklerin (ve ara sıra Fransızlarla İngilizlerin de) önerdiği gibi, Ortadoğu savunması için bütünüyle Batılı bir örgütlenmeye gitmenin doğru olmadığını düşünmektedir,

> çünkü böyle bir davranış büyük olasılıkla Araplar tarafından kendilerine yönelik bir davetiye olarak değil de bir meydan okuma olarak değerlendirilecek ve sonunda onların işbirliğini sağlamayı daha da güçleştirecektir.[73]

Amerikan Genelkurmayı da benzer biçimde düşünmektedir. Savunma Bakanına Genelkurmay Başkanının yazdığı bir memorandumda, “[A]skerî bakımdan bütün Arap ülkelerinin gönüllü olarak içinde yer alacakları bir Ortadoğu Savunma Örgütüne olan ihtiyaç herhangi bir biçimde değişmemiştir” denerek bu türden ya da benzer bir örgütlenme gerçekleşene kadar ve politik durumun hâlihazırdaki etkilerini de dikkate alarak, mevcut askerî planların yakın gelecek için yeterli olacağı kabul edilmiştir.[74] Nitekim bunun üzerine, Savunma Bakanı da Dışişleri’ne 11 Ağustos’ta bir yazı göndererek, “Ortadoğu’daki eğilimler ve Arap muhalefeti” nedeniyle Genelkurmay’ın Ortadoğu askerî paktına ilişkin görüşlerini değiştirdiklerini bildirmiştir.[75]

Amerikalılar Türkler kadar gözü kara ve cüretkâr değildir.

Nihayet 1954 Temmuz’unda “Yakın ve Ortadoğu’da Genel ABD Politikaları” başlıklı bir Ulusal Güvenlik Konseyi raporu da “Kuzey Kuşağı” projesinin bölgeye özgü ve Batılıların görünmeyeceği bir askerî örgütlenmenin günün koşullarında en doğru strateji olacağını belirtmekteydi.[76] Raporda, İngiltere’nin artık bölgedeki eski gücünün kalmadığından hareketle ABD’nin, İngiliz askerî olanaklarından yararlanmayı sürdürmekle birlikte, gerektiğinde yalnız ya da Türkiye gibi başka ülkelerle davranması gerektiği de vurgulanıyordu. Ayrıca, İngiltere-Mısır ve Arap-İsrail sorunları çözülmeden Arapları hemen bir askerî organizasyon içine almanın mümkün olmadığının anlaşılması, dolayısıyla öncelikle Türkiye, İran ve Pakistan’ı içine alan bir pakt için çalışılması öneriliyordu. Arap ülkesi olarak Irak’ın da bu konsept içine alınabileceği belirtiliyordu. Bu pakt, Müslüman bölge ülkelerinden oluşacağı için bölgede bir “Truva atı” misyonu üstlenecek ve bu arada uygun koşulların oluşturulmasıyla öteki Arap ülkelerinin katılımıyla da ileride genişletilebilecekti.

Yeni stratejiyi belirleyen rapor, Türkiye ile Pakistan arasındaki antlaşmanın bir çıkış noktası olacağını belirterek, kurulacak bu birliğin ilk

başta askerî olmaktan ziyade “politik ve psikolojik” bir etkiye sahip olacağı vurgulanıyordu.

Rapor, İran ve Irak’ın bu organizasyona katılmaları için bu ülkelerdeki “politik iklimin iyileştirilmesi” gereğinden de söz ediyordu. Amerikalılar açısından Türkiye ve Pakistan sorunsuz ülkelerdi. Gerçekten de, özellikle Türkiye’de, bir avuç sosyalist dışında, sağdan sola ve İslamcılara hemen herkes “Hür Dünya” için her şeyi yapmaya hazırdı. Bu nedenle, yeni girişimde de Türkiye’ye özel rol biçiliyordu. Özellikle bir Arap ülkesi olması nedeniyle yeni organizasyon içinde yer alması çok önemli olan Irak’ı ikna görevi de Türk hükümetine verilmişti.

22 Haziran’daki bir “Ulusal İstihbarat Tahmin Raporu”na göre de, “Ortadoğu’da Batı yönelimli” bir askerî yapılanma için Türk-Pakistan Antlaşması’nın iyi bir başlangıç zemini oluşturabileceği belirtiliyor, bunun, Ortadoğu Komutanlığı ve Ortadoğu Savunma Örgütü gibi “doğrudan Batı denetimindeki” öteki projelere göre daha az tepki yaratacağı belirtiliyordu.[77] Bir başka ifadeyle, Türkiye ile Pakistan, Müslüman bölge ülkeleri olarak Batı’nın “Truva atları” rolünü oynayacaktı.

Yeni koşullardaki Amerikan siyasetini belirleyen 1954 Millî Güvenlik Konseyi Raporu’nda, genel amaçlar arasında şunlar vardı:

1. Bölgedeki “kaynaklar, stratejik imkânlar ve geçiş hakları”nın ABD ve müttefiklerine açık tutulması ve bu olanakların Sovyet Bloku’na kapalı tutulması.

2. Bölgede iç komünist güçlere karşı dayanıklı ve “komünist saldırı”ya direnmeyi kabul eden, “güvenilir, dost ve sağlam” hükümetlerin egemen olması.

3. Bölgede “düzen için” Araplarla İsrail arasındaki temel sorunların çözülmesi.

4. Arap kamuoyundaki Amerikan aleyhtarı eğilimin geri çevrilmesi.

5. Bölgede Sovyet etkisinin artmasının engellenmesi.

Rapor bu amaçların gerçekleştirilebilmesi için de ABD’nin neler yapması konusunda şunları öne çıkarıyordu:

1. Yalnız ya da başkalarıyla birlikte davranma hakkını saklı tutarak bölgede, İngiltere'yle birlikte daha fazla sorumluluk yüklenmek.

2. İngilizlerin bölgedeki güç ve imkânlarından yararlanmak.

3. Arapları, meşru beklentilerine sıcak bakıldığına ve çıkarlarına saygı gösterildiğine inandırmak.

4. Bölge güçleri arasındaki ya da onlarla Batı arasındaki politik sorunların çözümü için çaba göstermek.

5. Sadece statükoyu korumaya çalışmaktansa, bölgedeki devrimci ve ulusalcı eğilimleri Batı karşıtı olmayan kanallara yönlendirmek.

6. Özel sektörü güçlendirmek ve ekonomik ve teknik yardımları biraz artırmak.

7. Sınırlı askerî yardımda bulunmak.

8. Bölgesel askerî organizasyonları teşvik etmek ve politik atmosfer uygun hâle geldiğinde de bunlara katılmaya hazırlanmak.

9. Hür Dünya'nın amaçlarına düzenli uyumu gösterebilecek önderlikleri desteklemek, aydınların Batı yönelimli etkinliklere katılımını artırmaya çalışmak.

10. Sovyetler'in düşmanca niyetleri olduğunu bölgeye inandırmak.

11. Kültür, eğitim, enformasyon programlarını güçlendirmek.

Rapor, son olarak da Irak ve İran'daki politik koşulların onların da Türkiye-Pakistan antlaşmasına katılmalarını sağlayacak biçimde oluşturulması gereğine, Süveyş Kanalı'ndaki üslerin İngilizler çekilse de Batı tarafından gerektiğinde kullanmaya hazır tutulmasına, Türkiye ve İngiltere'yle gizli askerî planların yapılmasına, Araplara İsrail'in tanınmasına ilişkin "olumsuz tavırları"nın kabul edilmeyeceğinin iyice belli edilmesine ve Mısır'a da bu askerî örgütlenmelerin açık olduğunun bildirilmesine dikkat çekiyordu.

Yeni siyasetin çizgisi ve çerçevesi belli olmuştu.

“Kuzey Kuşağı” konseptinin ilk uygulaması olarak, 2 Nisan 1954’te Türkiye ile Pakistan bir anlaşma imzaladılar. Şimdi asıl sorun, bir Arap ülkesini, göze kestirilen Irak’ı da Türkiye’yle bir antlaşma imzalamaya razı etmek, böylece hem Arap dünyasında büyük bir çatlak açmak, hem başka Arap rejimlerini yeni oluşuma katılmaya cesaretlendirmek, hem de Ortadoğu NATO’suna böyle dolambaçlı yolla da olsa ulaşmaktır.

Bölgedeki bu yeni faaliyetler yüzünden sular kaynamaktadır. Mısır yöneticileri ve ilerici Arap kamuoyu oynanan oyunun ayırdındadır; Mısır tecrit edilecek, öteki Arap ülkeleri de yeni pakta dâhil edilerek her yerdeki ilerici akımlar boğulacak, bölge bütünüyle Batı’nın askerî stratejisine uyarlanacak, Soğuk Savaş’ın bir alanına dönüştürülecektir. Bu, aynı zamanda yeniden köleleştirme ve sömürge statüsüne indirgeme planlarının da başarıya ulaşması anlamına gelecektir. Millî demokratik devrim süreci başlamadan bitirilecek, Ortadoğu ve özellikle de Araplar, feodal gerilik, yoksulluk, bağımlılık zincirleri içinde daha aydınlığa adım atamadan bir kez daha karanlığa gömüleceklerdir.

Ortadoğu’da kıyamet kopmak üzeredir...

## Bağdat Paktı’nın Kuruluşu

Türkiye-Pakistan antlaşması, Dulles’ın “Kuzey Kuşağı” kavramının bir sonucu olarak, ilk ağızda “kolay lokma” ülkelerin bir askerî pakt çerçevesinde bir araya getirilmeleri sürecinin ilk halkasıydı. Bir Arap ülkesi olarak asıl ödül Irak olacaktı. Ardından sıra Suriye’ye, işler iyi giderse Ürdün’e gelecekti. İran ise, zaten çoktan düşürülmüştü. Şah, tahtını korumak için Amerikan yardımlarıyla güçlendirilmiş bir orduya ve bölgede sığınabileceği askerî yapılanmaya ihtiyaç duyuyordu.

Böylesi bir örgütlenme ABD açısından eski bir düştü aslında. Daha 1950 Ağustos’unda, zamanın Dışişleri Bakanı Dean Acheson, Türkiye, Irak ve İran’ın, biraz “yardım kırıntıları”yla bir pakt içinde bir araya getirilmesinin, Sovyetler’e karşı güçlü bir zırh oluşturmanın en ucuz yolu olduğunu ileri sürmüştü.[78]

Şimdi ABD açısından önemli olan, Irak’ın ağa düşürülmesiydi. Böylece, Arap dünyasına bir kama sokulacak, stratejik bir bölünme yaratılacaktı. Mısır ve Arap bağımsızlıkçı milliyetçileri, ilericiler, anti-emperyalist güçler,

sosyalist devrimciler tecrit edilecek, zamanla da en büyük hedef olan Mısır'ın direnci kırılarak Ortadoğu NATO'su tam anlamıyla kurulmuş olacaktı. Bu, elbette anti-Sovyet Soğuk Savaş'ta da yaşamsal bir başarı anlamına gelecekti. Tabii, stratejik açıdan, Türkiye ile Pakistan arasındaki boşluğun Irak'la doldurulmasının özel bir önemi de vardı, Amerikalı askerî planlamacılar bakımından.

Irak üzerindeki baskıyı Türkiye kuracaktı. İki ülkedeki Batı yanlısı politikacıları, anti-sovyetizm ve komünizm düşmanlığı kadar ülkelerindeki Kürt nüfus da birleştiriyordu. Ne var ki Türkiye'deki durumun aksine, Irak'ta Arap dünyasının ilk komünist partisi vardı ve çok etkindi. Buna ek olarak bu ülkede, ayrıca yaygın bir bağımsızlıkçı ulusal hareket de söz konusuydu. Ülkede, öteki Arap ülkeleriyle dayanışmayı, işbirliğini savunan, anti-emperyalist hissiyatı paylaşan bir geniş toplumsal muhalefet, Ortadoğu NATO'su projesine elbette karşıydı.

Nuri Said de ülke içindeki bu durumun ayırdındaydı. Kurt politikacı, bu serüvenin, en azından Irak'ta, beklenmedik ve rejim açısından dramatik biçimde sonuçlanabileceğinden endişe etmekte, bunu muhataplarına belirtmekteydi. Ne var ki, Mısır'da ve bütün Arap dünyasında gelişen Arap milliyetçiliğine karşı durabilmek, Mısır'ı yalnızlaştırmak, Arap dünyasında Irak'ın etkinliğini artırmak ve içerideki muhalefete karşı dış desteklerle rejimi koruyabilmek için Nuri Said'in sıkıştığı köşeden emperyalizme sığınmaktan, onların gösterdiği yoldan gitmekten başka umarı da kalmamıştı.

Yine de Nuri'nin Türk yöneticilerden farklı bir duruşu söz konusuydu. Türkiye, tanımlanmış "millî çıkarlar"dan yoksundu; çıkarlarını Batı çıkarlarıyla özdeşleştirmekten de öte, genel olarak Batı, özel olarak da Amerikan çıkarları içinde eritmişti. Bunun için de fanatik bir ideoloji misyoneri, paralı asker gibi davranıyordu. Oysa Nuri Said, bir yandan İngiltere ve Batı'ya hizmet ederken, bir yandan da Haşimi hanedanının kendince belirlenmiş çıkarlarını gözetiyordu. Ona göre, Suudilere karşı da bir duruş gerekliydi ve Suriye ile Ürdün'ü eritecek bir Irak, Arap dünyasında merkezî bir rol oynayacaktı. Bir zamanlar İstanbul Harp Akademisi'nde okumuş, Osmanlı ordusunda görev yapmış, Batı hayranı bu Osmanlı aristokratının kumarı da buydu. Dolayısıyla, Bağdat Paktı, bu anlamda da Arap dünyasında bir bölünmenin, Arap birliğinin

parçalanmasının ve "mini milliyetçilik"lerin, rejimlerin, hanedanların çatışmasının kışkırtıcısı olmaktaydı. Böyle olunca, Batı açısından, bir yandan Araplar zayıflatılmış oluyor ama öte yandan da pakta muhalefet pek çok noktadan beslenerek güçleniyordu.

Bu sürecin, Batılı güçler açısından bir başka sakıncası daha vardı; o da Osmanlı anılarının tazeliği ve ağırlığı nedeniyle bölgede Türkiye'ye karşı duyulan antipatiydi. Bu, şimdi, Türkiye'nin Batı'nın bir maşası olarak Arap dünyasına ikilik sokma ve onları nefret edilen Batı sömürgeciliğine yeniden bağlama yolunda gösterdiği gayretlerle daha da perçinleşmişti. Bu arada, Türkiye'nin İsrail'i tanıması, bu ülkeye büyükelçi gönderen ilk Müslüman devlet olması ve daha sonraları, Menderes hükümeti ile İsrail yetkililerin üst düzeylerde gizli görüşme ve işbirliği yapması da Arap dünyasında büyük tepki uyandırıyordu.

Ama artık ok yaydan çıkmıştı ve ABD, bu yeni yöntemi denemekte kararlıydı. Türkiye yöneticileri de kendilerini bu yola adamışlardı. Daha 1952 yılında Dışişleri Bakanı Köprülü, İngiliz *Birmingham Post* gazetesine verdiği demeçte şöyle demişti:

> Ortadoğu emniyette olmadığı müddetçe, Avrupa da kendini emniyette hissedemeyecektir. ... Ortadoğu'nun kalkınması ve müdafaası için bu bölge ile Batı arasında işbirliğini sağlamak Türkiye'nin vazifesidir.[79]

Şimdi artık görev zamanıdır. Türkiye, DP iktidarının yarı resmî yayın organı konumundaki *Zafer* gazetesinde belirtildiği gibi, kendisine düşen "mukaddes vazifeyi müdrik" biçimde yola koyulacaktır.[80] Türk hükümeti kendini doların belirlediği "mukaddesat"a o kadar kaptırmıştır ki, Ekim 1954'te Türkiye'ye gelen Irak Başbakanı Nuri Said'e Menderes, Irak'taki İngiliz askerlerinin kalmasını telkin etmiş ve "şayet Kıbrıs'ın İngilizlerin elinde kalmasıyla Türkiye'ye verilmesi arasında bir seçim yapacak olsa, Ortadoğu'nun savunmasına katkıda bulunması için Kıbrıs'ın İngilizlerin elinde kalmasını yeğleyeceği"ni söylemiştir.[81] Türkiye'nin görev gereği Mısır'ı da pakta katma çabalarının sürdüğü o dönemde, dostluk ilişkilerini geliştirmek üzere Mısır'a gönderilen bir heyetin başkanı olan Ali Fuat Cebesoy, bir yemekte, görev aşkıyla, "Kardeş Mısır'a Türk kızlarını gelin

göndermeye hazırız,” deyince coşan bazı Mısırlı davetlilerin bir bölümü de, “Yaşa! Hepsini alırız,” nidalarıyla dalgalarını geçmişlerdi.[82]

Bölge halklarının Türkiye hakkındaki olumsuz duyguları yöneticilerin umurunda bile değildir. Onlara göre, zaten Arap dünyasında “gerçek kamuoyu diye bir şey” de mevcut değildir.[83]

## Irak’ta Soğuk Savaş Demokrasisi

Irak’ta Haziran ayında yapılan seçimlerle yeni bir parlamento oluşmuştu. Kral Naibi Abdülilah, pek hoşlanmasa da, bu dönemde Başbakanlığa Nuri Said’in atanmasını uygun görmüştü. Nuri Paşa ise, yeni seçilen parlamentonun yapısından memnun değildi ve programının, planlarının, özellikle de Batı’yla kurmak istediği ilişkilerin yeni seçilmiş solcu vekillerce engellenebileceğini düşünüyordu. Yeni parlamento 26 Temmuz’da ilk toplantısını yaptı ve 3 Ağustos’ta da feshedildi! Bir gün önce ise, Nuri Paşa başbakanlığa atanmıştı ve parlamentonun feshi onun görevi kabul ediş koşuluydu. Osmanlı Generali Nuri Said, “dikensiz gül bahçesi”nde iş çevirmeyi hesaplıyordu.

Başbakanlığı devraldıktan 20 gün sonra, Nuri hükümeti, komünistlikten hüküm giyenlerin vatandaşlıktan çıkarılmasını öngören bir yasa çıkardı. Bu, daha sonra, sadece pişmanlık göstermeyenleri kapsayacak biçimde “yumuşatıldı”. Ardından yeni önlemler gelmeye başladı. Nuri Said’in Anayasal Birlik Partisi de dâhil olmak üzere bütün partiler, sendikalar, dernekler kapatıldı. Gösteri ve yürüyüşler sınırlandırıldı, muhalif basın fiilen susturuldu. 12 Eylül’de de yeni seçimlerle “uygun adaylar” parlamentoya seçildi. Bu arada, Moskova’daki Irak Büyükelçiliği “ekonomik zorluklar” nedeniyle kapatıldı. Ülkedeki ABD Elçisi pek sevinçliydi. Merkeze, “önerilen Türk-Irak antlaşmasına ilişkin bütün gazete yorumları çok olumlu” diye müjde veriyordu.[84]

Artık ortam temizlenmişti, özellikle de Komünist Partiye büyük darbeler vurulmuştu ve Türkiye Başbakanı Adnan Menderes’in Bağdat’ı ziyaret etmesinin önünde engel kalmamıştı. İngiltere’ye yaptığı görevini rapor etme gezisinden sonra uğradığı ve 10 gün kaldığı İstanbul Vali Konağındaki basın toplantısında Nuri, şu mesajı iletiyordu:

> Hür milletleri birbirlerine bağlayan paktlar zinciri her gün yeni bir halka almaktadır. Bu zincir, Uzakşark'a kadar uzanmalıdır ki sulh ve selamet tahakkuk etsin. ... [Başbakan Menderes ile] Görüşmelerimizin iyi neticelerini çok yakında göreceksiniz.[85]

## Bağdat Paktı'nın Kuruluşu ve Tepkiler

Adnan Menderes, 6 Ocak 1955 tarihinde Bağdat'a gitti. Bu ziyaret sonucunda 13 Ocak'ta yayımlanan ortak bildiride iki ülkenin, "coğrafi konumları ve potansiyel katkı" imkânlarına bağlı olmak üzere başka ülkelere de açık, "bölge içinden ya da dışından" gelebilecek saldırılara karşı bir askerî pakt antlaşması akdetmeye karar verdikleri belirtiliyordu. Pakt, "bölgenin barış ve güvenliğiyle etkin olarak ilgili ve tüm taraflarca tanınan" başka ülkelere de açık olacaktı. Bu ibare, kapıyı Batılılara açmak, Arapları kızdırmamak için İsrail'e de kapatmak amacıyla kullanılan bir diplomatik-hukuki formülün ifadesiydi. Ortadoğu NATO'sunun ilk çekirdek yapısının kuruluşu böylece başlamış oldu.

Menderes, Bağdat dönüşünde, Şam ve Beyrut'a uğrayarak bu ülkelerin yöneticileriyle görüşmeler yaptı, onlara da bu paktı pazarladı. Ne var ki, Türkiye Başbakanı, Arap dünyasındaki pakta karşı tepkilerden çekinen bu iki ülkede beklediği anlayışı bulamadı.

Okyanusun ötesindense, projenin asıl sahibinden, Amerika Birleşik Devletleri'nden destek gecikmedi. Kendilerine altı ay içinde "İngiltere ve Amerika'yı memnun edecek biçimde"[86] bir Ortadoğu askerî yapılanmasının sözünü veren Menderes'e yanıtı Dulles verdi ve söz konusu gelişmeyi "çok yapıcı bir gelişme" olarak niteledi ve Menderes ile Nuri Said'e birer kutlama telgrafı gönderdi.[87] Zaten Nisan 1954'te Irak'a askerî yardım verme kararıyla oltayı atmış olan ABD'nin, bölgenin "Müslüman" ülkelerinin kamuoyunu kandırıp yatıştırmak amacıyla "Batı varlığını gizleyen" bir askerî pakt kurma sürecinin bu ilk başarısından memnuniyet duyması doğaldı.

Nihayet, 24 Şubat'ta Türkiye ve Irak, Bağdat'ta antlaşmayı imzaladılar ve Bağdat Paktı resmen kurulmuş oldu. Nisan ayında pakta İngiltere de dâhil oldu. Türkiye'yle imzaladığı anlaşmayla yolu açanlardan olan Pakistan, pakta Eylül'de, İran ise, Ekim ayında katıldılar. Paktın Bağdat'taki çekirdeğinin oluşturulduğu gün, ABD Dışişleri Bakanı Dulles ile İngiliz

Dışişleri Bakanı Eden, SEATO'nun ilk yıllık toplantısı için Bangkok'taydılar ve NATO ile SEATO'yu birleştiren halkanın kurulmuş olmasını kutluyorlardı.

Şimdilik bu süreçten en kârlı çıkan ülke İngiltere olmaktaydı. Bağdat Paktı'na girerken Irak'la da özel bir anlaşma imzalıyor ve 1957 yılında bitecek olan ve bir daha yenilenmesi mümkün görünmeyen eski Irak-İngiliz antlaşmasındaki askerî ayrıcalıklarını Bağdat Paktı çerçevesinde koruyordu. Bu, elbette NATO ve ABD'nin de büyük kazanımıydı. Irak'tan Körfez'e petrol alanlarının askerî kıskacı güvence altına alınmıştı ve İran (Musaddık) benzeri bir iç "tehdit"e karşı da güçler tahkim edilmişti.

Bağdat Paktı sadece Arap dünyasına yönelik bir saldırı değildi; aynı zamanda, her biri Kürt nüfus barındıran üye bölge ülkelerinin, emperyalizmin de desteğiyle, Kürtlere yönelik ortak baskı mekanizması da böylece kurulmuş oluyordu.

Ne var ki pakt, öteki Arap ülkelerini kendine çekmeyi beceremedi. Mısır'ın başını çektiği Arap muhalefeti, öncelikle ilk hedef olan Suriye'yi ve ardından da Ürdün ile Lübnan'ı pakta girmekten caydırmak için harekete geçti. Zaten bu ülkelerde dinamik bir toplumsal muhalefet de pakt üyeliğine karşıydı. Her Arap ülkesinde ulusalcılar ve komünistler pakta karşıydı. Rejimler, hanedanlar, toprak aristokrasisi ya da Nuri Said türünden milliyetçi kuşağın temsilcileri Batı bağlantısından ve dolayısıyla pakttan yanaydılar ama halklar her yerde kararlı bir anti-emperyalist duruş sergilemekteydiler. Mısır'da ise Nasır'ın yönetiminde iktidar, bu saldırıya direnme kararlılığındaydı.

Bu süreç içinde Ürdün ve Lübnan rejimleri kararsız kalıp adım atamayınca ve ardından da Mısır, Suriye ve (Haşimilerle rekabet içindeki) Suudilerin bir araya gelmesiyle yeni bir karşı hat oluşmuş oldu; bu anlamda Bağdat Paktı, Arap dünyasında felç oldu.

İngiltere ve Türkiye gibi eski egemenlerin varlığı, paktı yığınlar nezdinde zaten şaibeli hâle getirmişti. Araplar, "siyonizmin dostu" ve sömürgeciliğin jandarması olarak gördükleri Türkiye aracılığıyla kendilerine dayatılmak istenen antlaşmanın, özünde İsrail ve sömürgecilikle anlaşmak anlamına geldiğine inanıyorlardı. Pakttaki tek Arabı, Nuri Said'i, Kahire radyosu, Türkiye'yi de kastederek, "İsrail'in müttefikinin müttefiki" olmakla

suçluyordu.[88] Paktın ilan edildiği gün Mısır'ın "Arapların Sesi" radyosu bir yayınında şöyle diyordu:

> Bağdat'da, bu akşamüstü Türkiye-Irak ittifakıyla ilgili bir anlaşmanın imzalanacağını ve Irak Bakanlar Kurulu'nun bildiri metnine onay verdiğini duyurmaktan üzgünüz. Böylece, Arap halklarının ortak kararını reddederek, Irak'ın özgürlük isteklerini, Filistinlilerin bağımsızlık umutlarını ve Arapların birlik, şeref ve haysiyetini tehlikeye atacak bir ittifakı, siyonizmin dostu ve Arabizmin düşmanı Türkiye'yle gerçekleştirmektedir. Bu ittifaka karşı çıkan 'Arapların Sesi' bütün dünyaya ilan eder ki, Irak halkı bu antlaşmayı reddetmektedir ve Irak'ın asil halkına dayatılan zincirler sadece Nuri Said'i bağlamaktadır. Irak halkı bu antlaşmayla bağlı değillerdir; onlar bu antlaşmayı imzalamamışlardır ve imzalamayacaklardır; onu lanetlemektedirler ve Nuri-Menderes işbirliğinin bu lekeli kâğıt parçasını yırtıp atacaklardır.[89]

Suriye'de de emperyalizme karşı ulusal birlik, örgütlü ve güçlüydü. Daha Bağdat Paktı doğmadan, 1954 yılının başında Suriye Komünist Partisi Genel Sekreteri Halid Bekdaş, "işçileri, köylüleri, bütün üreticileri; sanayici, tüccar ya da çiftçi olsun bütün ulusal ekonominin temsilcilerini; aydınları, öğrencileri ve kadınları" bir araya getiren bir ulusal cephe çağrısı yapıyor, buna dayanan bir "millî demokratik hükümet" formülünü ortaya atıyordu. Bekdaş, yapılacak seçimlerde Komünist Partinin, "Emperyalizme ve onun savaş projelerine direnmek ... ve demokratik reformlar için çaba göstermek kaydıyla ... partisi, grubu, eğilimi veya sosyal statüsü ne olursa olsun her millî demokratik aday"a destek olacağını açıkladı. Böylece oluşan politik iklim içinde ve diktatör Çiçekli'nin devrilmesinden sonra oluşan bağımsızlık yanlısı iktidarla Suriye, Bağdat Paktı'na karşı tavrını netleştirdi. [90]

Irak'ta da, işbirlikçi rejime karşı benzer bir ulusal cephe ortaya çıkmaya başlıyordu. Nisan 1954'te, Irak ile ABD arasındaki askerî yardım anlaşmasının imzalanması üzerine Irak Komünist Partisi, "bütün ulusal parti ve örgütlere ... Barış partizanlarına ve bağımsız demokratik kişiliklere" bir çağrıda bulunarak "savaş planlarını ve Amerikan yardımını reddeden, emperyalist askerlerin ülkeyi terk etmesi ve demokratik özgürlüklerin yaratılması için çalışma"ya dayalı bir program etrafında seçim işbirliği

önerdi. Hemen ardından da burjuva ulusalcı partilerle komünistler "ulusal cephe"de birleştiler.

Ne var ki bu işbirliği, burjuva milliyetçilerin komünistlerle işbirliğine ikircikli yaklaşımları ve Komünist Partinin de kimilerince "sekter" ya da "sol sapma" olarak nitelendirilen politikaları sonucu iyi işlemedi ve rejimin saldırılarına karşı koymada zorlandı. Nuri Said'in pakt öncesi hamlesi olan büyük saldırı karşısında da başarısız olundu.

Bir yorumcu o dönemdeki Komünist Parti stratejisini şöyle aktarıyor:

> ... Irak Komünist Partisi, Mart 1953'te ... yeni bir 'ulusal bildirge'yi benimseyerek biraz daha sola kaydı. Bu yeni bildirgede belirtilen amaçlar, 'ülkenin bütün işçilerinin, köylülerinin ve halkın iradesini temsil eden demokratik bir halk cumhuriyeti'nin kurulmasıydı ve Kürt halkının kendi kaderini tayin hakkı -eğer gerekirse ayrılma hakkı- tanınıyordu. ... Irak Komünist Partisi, acil görevin proletaryanın iktidarı ele alması, ülkenin her tarafında 'devrimci kaleler' oluşturmayı amaçlayan bir 'silahlı mücadele' adına 'devrimci halk ordusu' kurulması olduğunu vurgulayıp, 'halk devrimi' çağrısında bulunarak Maocu bir hattı benimsedi. Bu Maocu politika, parti saflarına 500 kadar daha militanın katıldığı Haziran 1954 ile Haziran 1955 tarihleri arasında iyice koyulaşacaktı.[91]

Bağdat Paktı'na karşı gerçek bir direniş ortaya koyan ve devletin şiddetiyle sarsılan Irak Komünist Partisi, Menderes'in Bağdat ziyaretinin hemen ardından, "Türkiye'yle girişilecek işbirliğinin, savaş politikasının çarklarına katılmak. ... ve Arap dünyasının birliğini parçalamak" olduğunu ilan ederek şöyle bir özeleştiri yaptı: "Politik deneyimsizlik nedeniyle, geçmişte, özellikle partiler arası ilişkiler konularında, katı ve yanlış tavırlar alındığını kabul ediyoruz. Yine de, en kritik anlarda ulusal görevlerimize gözlerimizi kapatmadık. Umarız ki, [öteki partilerdeki] kardeşlerimiz de, sadece emperyalistlerin ve gericilerin yararlandığı kendi hatalarını kabul ederler." Parti, ardından da, Nuri Said hükümetine karşı "iş birliği" çağrısı yaptı.

Bağdat Paktı'nın imzalanmasından sonra da, Irak'ta "ulusal cephe" çabaları sürdürüldü ve Şubat 1957'de "Birleşik Ulusal Cephe" kuruldu.

Artık Komünist Partisinin yaklaşımı da “ulusal cephe”yi ve “millî demokratik devrim”i esas alacaktır:

> ... [P]arti, Irak’taki sömürgecilik karşıtı mücadeleyi, bir ulusal burjuva devrimini hedefleyen kaçınılmaz bir evrim sürecinin parçası saymaktaydı. Partiye göre, temel rol, bir burjuva devlet çerçevesinde özgürlük, toplumsal reformlar ve demokratik hakların genişletilmesi mücadelesini yükseltmek amacıyla, ulusal ‘burjuvazi’nin ilerici kesimiyle bir ittifak oluşturması için ‘ezilen sınıflar’a (işçilerle köylüler) önderlik etmekti. ... Kalkınma yolunda ayrı bir ‘burjuva demokratik’ aşamayı öngören bir doktrine dogmatik bağlılık [göstererek] ... Irak Komünist Partisi ... sınıf çatışmasını ulusal mücadeleye tabi kılmak zorunda bırakıldı.[92]

Bunun sonuçlarını ileride ayrıca tartışacağız...

Mısır ile Suriye’nin, emperyalist saldırıya karşı egemenliklerini koruma amacıyla pakta karşı çıkışları ve işbirliğine gitmeleri, Türkiye’de büyük tepki gördü.

Türkiye, Irak’ın Batı saflarına ilhakı gerçekleştirildikten sonra, ABD’nin isteği doğrultusunda pakta öteki Arap ülkelerinin de katılımını sağlamak üzere her türlü girişimi meşru gören bir baskı politikası uygulamaya başlamıştı. Irak’la antlaşmanın imzalanmasının hemen ardından bütçe görüşmeleri sırasında TBMM’ye bilgi veren Dışişleri Bakanı Fuad Köprülü, “Diğer kardeş Arap milletlerinin de bu çok hayırlı andlaşmaya bir an evvel iştiraklerini samimiyetle temenni etmekteyiz” diyerek resmî salvoyu başlattı.[93] Cumhurbaşkanı Bayar da Haziran ayında Lübnan’ı, Kasım’da da Ürdün’ü ziyaret ederek, bu ülke yöneticilerine pakta katılmalarını telkin etmişti. Dışişleri Bakanı Köprülü için Arap ülkelerinin tarafsız kalma arzuları, saldırganın yanında yer almak demektir. Parlamentoda Irak’la imzalanan antlaşmanın onayına ilişkin görüşmelerde Prof. Köprülü, 26 Şubat 1955’te şöyle demektedir:

> Biz bu emniyet, sulh ve müdafaa paktının yalnız iki hükümet arasında, Irak ile Türkiye arasında değil, daha geniş bir surette Ortaşark’ın huzur ve sükûnu, sulhu müdafaa edebilecek bir şekle gelmesini isteyen ve hiç olmazsa menfaatları bunda bulunan memleketlerin, Arap memleketlerinin iştirakiyle meydana

getirilmesini şiddetle arzu ettik. Bağdad'dan Şam'a ve sonra Beyrut'a yaptığımız seyahatlerde oraların devlet adamlarıyla bu meseleler üzerinde fikir müdavelesi yapıldı, maksatlar kendilerine izah edildi. Binaenaleyh bazen her nedense, hatta kendi menfaatlarını tamamıyla göz önüne alamayarak, hissi amillerin tesiriyle bunun aleyhinde bulunmak isteyenler tarafından başka türlü gösterilmek istenmesi doğru değildir. Çünkü Hür Dünya efkârıumumiyesi ve bilhassa bu işle alakalı olan Arap memleketleri bu hareketlerden ve bu teşebbüslerden tamamıyla haberdar bulunuyorlardı. İşte muhterem arkadaşlarım, bizim Bağdad'dan ve bilhassa Şam ve Beyrut'tan ayrılmamızı müteakip bir kısım Arap memleketlerinin bu muahedeye karşı tamamıyla muarız bir vaziyet almaları ve bunu âdeta o mıntıkanın sulh ve sükûnuna karşı yapılmış bir suikast şeklinde göstermek istemeleri ve bu maksatla da bildiğiniz mahut tarafsızlık siyasetini ileri sürmeleri, ne bu memleketin menfaatlarıyla ne bu mıntıkanın menfaatı ve ne de yeryüzündeki sulh cephesinin, hürriyet cephesinin menfaatlarıyla kabili telif değildir. Esasen tarafsızlık cepheleri bugün taayyün etmiştir.

Arkadaşlarım,

Yer yüzünde bir taarruz cephesi vardır. İdeolojisi itibarıyla siyasetiyle ve o siyasetin tatbikatıyla bir taarruz cephesi vardır. Bir de o cephe karşısında, medeniyeti, insanların, ferdlerin hürriyetini ve milletlerin istiklalini, manevi ve mukaddes kıymetlerini müdafaa eden büyük bir müdafi cephesi vardır. Bu iki cephenin ortasında, tarafsızlık cephesi diye bir cephe kurmağa kalkışmak, mütearrız cepheye iltihak etmekten, ona bilmeyerek hizmet etmekten başka hiçbir şey ifade etmez. Bu bitaraflık cephesini teşkil ettiklerini zannedenler, bilhassa Ortaşark sahasında bitaraflık siyasetiyle kendi memleketlerini tehlikeden koruyacaklarını zannedenler hiç düşünmüyorlar ki eğer bugünkü müdafaa cephesi, hürriyet cephesi mevcut olmasa idi, o memleketler şimdiye kadar çoktan mütearrızın birer küçük lokması hâlinde ortadan kalkmış bulunacaklardı.[94]

## Türkiye-Suriye Krizi

Türkiye'nin asıl hedefiyse, Suriye'dir. Suriye üzerindeki baskılar sadece resmî beyanlar ve basında yer alan saldırgan yazılarla kalmamış, Türkiye,

Suriye sınırında askerî hareketliliğini de artırmıştır.

Mısır ile Suriye ve Suudi Arabistan'ın Bağdat Paktı'na karşı yukarıda sözünü ettiğimiz sembolik anlaşması da Türkiye tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Bu konuda Başbakan Adnan Menderes, Anadolu Ajansı'na şu tehdit dolu sert demeci vermiştir:

> Bütün dikkat ve itinamıza ve son derece samimi dostluk hislerimize rağmen Mısır'ın bize ve Irak'a karşı hiddet ve şiddet politikası maalesef devam etmektedir.
>
> Suriye ve Mısır'ın bir prensip anlaşmasına varmış olmaları meselesine gelince: Eğer öğrendiklerimiz doğru ise, bu iki devlet Arap devletlerinden gayri herhangi başka bir devletle beynelmilel andlaşmalar akdini meneden ve hususile Türkiye ve Irak'la her türlü işbirliğini reddeden bir vesika imza etmişlerdir.
>
> Mısır'ın epey zamandan beri bazı Arap devletleri üzerinde yapmağa çalıştığı baskılar, devletlerin istiklali mefhumuyla dahi kabili telif olmayacak derecelere varmış bulunuyor.
>
> Hâlbuki biz, bütün devletlerin istiklallerine ve komşumuz Suriye'nin istiklaline tamamyla riayet olunması hususunda en hayırhah hislerle mecburuz.
>
> Cümlece malumdur ki, Suriye'yle çok uzun müşterek bir hudutla birbirimize komşu ve bağlı bulunmaktayız. Binaenaleyh, bizim memleketimizde cereyan eden hadiselere karşı Suriye'nin yakından alaka hissetmesi tabii ise, Suriye'nin içinde bulunduğu hadiseler muvacehesinde bizim de öyle yakın bir alaka duymamız pek tabiidir.
>
> Bu sebeple Mısır idarecilerinin biraz önce bahsettiğim yersiz, hatta zaman zaman bize karşı hasmane tecelliler gösteren hareket tasavvur ve teşebbüslerine komşumuz ve dostumuz Suriye'nin bahis mevzuu anlaşmayı akdetmek suretiyle, iltihak etmiş olmasını, ciddiyetle karşılanması icabeden bir vakıa telakki etmekteyiz.
>
> Biz kendimiz için olduğu gibi, başka devletlerin de zorla ve tazyikle hareket serbestilerinden ve kendi rızalarıyla kendi menfaatlarına uygun bir politika takip edebilmek imkânlarından mahrum edilmelerini terviç edemeyiz. Hâlbuki görülüyor ki, Mısır idarecileri hiçbir yolsuzluktan çekinmeyerek ve her türlü zorlayıcı

> usul ve teşebbüsleri tatbik ederek Suriye idarecilerini arzularına râm olmak mecburiyetinde bırakmışlardır. Eğer bu teşebbüs ve hareket daha ileri inkişaflar gösterecek olursa çok dostane olmasını cidden arzu ettiğimiz Türkiye-Suriye münasebetlerinin istikbali bakımından endişe duymamak mümkün olmaz. Hâlbuki biz, komşumuz Suriye'yle münasebetlerimizin çok dostane ve kardeşçe olmasına büyük ehemmiyet atfetmekteyiz.[95]

Mart ayında yabancı haber ajansları Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Suriye sınırında toplandığı yolunda haberler geçmişler ve bu Suriye ile Mısır'da büyük tepkilere yol açmıştır. Bu arada Türkiye, Suriye'ye tehdit dolu notalar göndermiş, iki ülke arasındaki ilişkiler bunalımlı bir döneme girmiştir.

Örneğin, 7 Mart 1955'te Şam'daki Türk Maslahatgüzarı, Türkiye'nin bir notasını Suriye Dışişleri Bakanlığına iletti:

> Suriye'nin Mısır'la uzlaşmasının nihai olmadığını umuyoruz. Eğer öyleyse, Türkiye, Mısır baskısı sonucu Suriye'nin Türkiye'ye düşmanca bir tavır takındığı sonucuna varmak zorunda kalacak ve kendisini Suriye'ye yönelik mevcut politikasını değiştirmeye mecbur hissedecektir. Elbette Türkiye şu anda Suriye'ye karşı en iyi niyetleri beslemektedir; ancak Suriye düşmanca bir tavır takınırsa, Türkiye buna kayıtsız ve hoşgörülü kalamaz.[96]

20 Mart tarihinde ise, Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Suriye'nin cevabı notasının reddedildiğini açıklamıştır:

> Türkiye hükümetinin, Şam'daki maslahatgüzarı delaletiyle geçenlerde Suriye hükümetine tevdi etmiş olduğu bir muhtıra üzerine, Ankara'daki Suriye Elçisinin hükümeti namına Hariciyemize ahiren tevdi ettiği yazı, kabule şayan olmadığı cihetle Başvekil Adnan Menderes, bugün, elçiyi nezdine davet ederek bunu kendisine iade eylemiştir.
>
> Bu münasebetle, Türk-Irak dostluğunun takviyesi sözleri ortaya çıktığından beri, Türkiye'ye karşı başlayan son derece hasmane bir siyasetin ve hareket tarzının hâlâ devam etmekte bulunmasının ve diğer taraftan, mezkûr yazının Türkiye'nin bugünkü Suriye hükümetinin tamamıyla yersiz ve sebebsiz olarak hasmane

> hareketlerine hedef tutulmuş bulunması hakikatinden tamamıyla tedafüi edilmek suretiyle kaleme alınmış olmasının, iki memleket arasındaki münasebetleri büsbütün ciddi bir safhaya sokmuş bulunduğu Suriye sefirine, Başvekil Menderes tarafından anlatılmıştır.[97]

Suriye'nin bu hakaret içeren tavır karşısındaki tutumu ise, Dışişleri Bakanlığının aşağıdaki tebliğiyle açıklığa kavuşturuldu:

> Suriye hükümeti, Türkiye'yle normal münasebetler idame etmek hususundaki arzusunu müteaddit defalar ve hiçbir şüpheye mahal vermiyecek bir şekilde beyan etmiştir. Suriye hükümeti, Arap memleketleriyle olan münasebetlerinin Türkiye'ye karşı asla hasmane olmadığını, fakat sadece Arap milletlerinin menfaatlarından ve meşru müdafaa ihtiyaçlarından mülhem olduğunu tekrar teyid eder. Suriye hükümeti, Şam'daki Türkiye temsilcisine resmen vermiş olduğu bütün teminata rağmen, bu temsilci Suriye hükümetine sert bir lisanla kaleme alınmış ve Suriye'nin müstakil ve hükümran bir devlet sıfatiyle millî menfaatlarının gerektirdiği politikayı takib etmek hususundaki tabii hakkını nazarı itibare almayan iki muhtıra tevdi etmiştir. Türk hükümeti bu iki vesikada Suriye-Mısır-Suudi Arabistan müşterek beyanatının İsrail'e değil kendisine müteveccih olduğu kanaatini ifade etmiş ve Suriye'nin bu yeni ittifaka iltihakını Türkiye'yi, Suriye hakkındaki siyasetini yeniden gözden geçirmeğe mecbur edecek mahiyette telakki ettiğini bildirmiştir.
>
> Bunun üzerinedir ki Ankara'daki Suriye elçisi, Türkiye Hariciye Vekaletine tevdi ettiği bir muhtırada Suriye siyasetinin sulhsever mahiyetini yeniden açıklamış ve Suriye hükümetinin ifade ve tabirleri müstakil hükümetler arasındaki münasebetlerde cari kaidelere uymayan son muhtırayı tatminkâr bulmadığı hususuna vekilin dikkatini çekmiştir. ... Suriye hükümeti, Türkiye'yle normal münasebetlerini idame etmek hususundaki arzusunu ve Türkiye hakkında hiçbir hasmane niyeti olmadığını tekrar teyid etmekle beraber, Suriye siyasetinin yanlış tefsirleri karşısında ve Türkiye Başvekilinin Suriye muhtırası muvacehesinde hükümetinin durumunu ifadede kullandığı usul karşısında hayretini ifade eder.

> Suriye hükümeti, bu tahrik havasına rağmen, Türkiye'yle olan meselelerini sükûnetle mütalaaya devam edeceğini ve hükümet beyanatında tayin edilen ve meclisin tasvibine mazhar olan siyasetin tatbikinden ayrı olmayacağını beyan eder. Suriye hükümeti, vatanının güvenliğini idameye ve Arap âleminin havasını salim bir hâle getirmeğe matuf siyasetinin yüksek millî menfaatların icabı olduğunu beyaneder.[98]

Türkiye ile Suriye arasındaki kriz, Mısır'da da yankı bulmuştur. Mısır gazeteleri, Türkiye'ye ateş püskürmektedir. *El Ahram* gazetesinin bir yazısında Türkiye'nin Suriye'ye karşı tavrına ilişkin olarak şöyle denmektedir:

> Türkler, Arapları kendi paktlarına ithal etmek için giriştikleri manevraların akamete uğradığına kanaat getirmiş görünmektedirler. Filhakika Irak milletinin muhalefetine rağmen yalnız Nuri Said hükümeti Türkleri desteklemek lüzumunu hissetmiştir. Bu vaziyet, yegane arzusu komşusu Türkiye'yle dostane münasebetlerini haleldar etmemek olan Suriye'ye karşı Türklerin almış oldukları tahrikçi durumu izah etmektedir.
>
> Suriye'nin, bu politikayı katiyen terk etmek arzusunda olmadığına dair Dış İşleri Vekilinin yaptığı beyanata ve Birleşmiş Milletler anayasası çerçevesinde, diğer Arap memleketleriyle birlikte toprak bütünlüğünü sağlamak için lüzumlu tedbirleri almak istemesine rağmen Türkiye, komşusuna karşı tehditlerini arttırmak ve işlerine müdahale etmek suretiyle bu hareketinde devam etmektedir. ...
>
> Türkiye'nin hareketi gitgide daha fazla hayret uyandırmakta ve komşusuyla bir anlaşmaya varmaktansa onu tahrik etmek arzusunda bulunduğunu göstermektedir. Suriye, Arap paktına iltihakının hiçbir mütecavizane gayeyi gizlemediği ve Arap memleketlerine kati bir sükûn sağlamak gayesini güttüğü yolunda teminat verirken, Türkiye gayri dostane durumunda ısrar etmekte ve her çareye başvurarak Suriye'yi tahrik etmeğe çalışmaktadır. Türkiye'nin bundan maksadı Suriye üzerinde bir tazyik icra ederek bugün takip ettiği politikayı bıraktırmak ve yerine kendi politikasını kabule zorlamaktır.
>
> Bundan anlaşıldığına göre Türkiye, vaktiyle Suriye'nin Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası bulunduğu ve İstanbul'dan direktif ve

> emir aldığı devre ait eski Osmanlı zihniyetine uymaya hâlâ devam etmektedir. Türkiye Suriye'ye, sanki ayrı bir şahsiyete ve takip edeceği politikayı kendi millî menfaat ve emelleri çerçevesinde bizzat tespit hürriyetine sahip, bir bağımsız memleket değilmiş gibi hitap etmektedir.
>
> Suriye'nin politikasının esaslarını tespit için Türk hükümetiyle istişarede bulunması ve onun iradesine boyun eğmesi gerektiğini kabul mü etmelidir? Suriye'nin aldığı durum Türkiye için ne bakımdan tehlike arz etmektedir ve yeni Arap paktının Türkiye aleyhine müteveccih olduğunu şimdiye kadar kim söylemiştir?[99]

*El Cumhuriyet* gazetesinde "Türkiyenin mütecavizane durumu" başlığı altında şunlar yazılmıştır:

> Suriye milleti, Nuri Said-Menderes Paktı'na muhalefet ettiği ve bu muhalefet Suriye hükümetinin değişmesini ve üçlü Arap güvenlik paktına girmesini sağladığından beri, durumunu değiştirmeye mecbur edilmek için Türkiye'nin ve emperyalistlerin baskılarına maruz kalmaktadır. Daha vahimi, Suriye'nin yeni Arap güvenlik paktına olan güvenini beyanla beraber Türkiye'yle dostane münasebetlerini haleldar etmeyeceği yolunda vermiş olduğu teminatın samimi olmadığı iddiasiyle ve mütecavizane bir lisanla, Türkiye tarafından reddedilmiş olmasıdır.
>
> Bu, son zamanlarda Suriye hududunda kaydedilen tahrik hareketlerini izah etmektedir. Fakat ne tazyik, ne tehdit, ne gerginliğin artması ve ne de istikrarsızlık Suriye, Mısır ve bütün Arap memleketlerinde Nuri Said-Menderes Paktı'na ve askerî ittifaklara açıkça muhalif olan halk iradesini, kendilerine dinletilen mütecavizane ve tahrikçi sözlere rağmen, sarsmaya muvaffak olamayacaktır.[100]

Mısır hükümetinin resmî bir sözcüsü de Kahire radyosunda gerginlik hakkında şunları söylemiştir: "Mısır sonuna kadar Suriye'yi destekleyecek ve hür bir memleket olması itibarıyla bu memleketin topraklarına veya toprak bütünlüğüne karşı yapılacak herhangi bir tecavüz hareketi Mısır'a ve Mısır milletine karşı yapılmış bir tecavüz telakki edilecektir." Sözcü, demecinde, Suriye ile Türkiye arasında arabuluculuk yapmaya kalkışan Irak Başbakanı Nuri Said'in bu önerisine ilişkin de, şunları eklemiştir: "Nuri

Said, Ortadoğu memleketlerinin istiklali aleyhine komplo hazırlamakta ve Arap davasına ihanet etmektedir. Nuri Said'in, bir köle gibi Türkiye'nin menfaatlarına hizmet etmeksizin, bu memleket ile Suriye arasında nasıl bir uzlaştırma rolü oynayacağını anlayamıyoruz."[101]

28 Mart'ta da Şam'da lise öğrencileri Türkiye'nin politikasını kınayan bir gösteri yürüyüşü yapmış ve protestolarının devamı olarak dersleri boykot etmişlerdir. Ertesi gün de, Şam'daki üç günlük kongrelerini tamamlayan işçi sendikaları, "Bağdat Paktı dâhil yabancı ittifakların reddi" ve "tarafsızlığın sürdürülmesi" yönünde kararlar almışlar, "Türkiye ve emperyalist devletlerin politikaları"na karşı hükümetin tavrını desteklediklerini açıklamışlardır. İşçiler, daha sonra da yapılan gösterilerde bu taleplerini yinelemişlerdir.[102]

Türkiye'nin Araplara ilişkin politikası gerçekten de her bakımdan Araplar arasında tepki uyandıracak tavırlarla maluldü ve "ikiyüzlü" olarak algılanmaktaydı. Örneğin, Başbakan Menderes, Irak Başbakanı Nuri Said'e, Bağdat Paktı görüşmeleri sırasında, Irak'taki İngiliz üslerinin İngiltere tarafından kullanılmasına devam edilmesinin bir yolunun bulunması gerektiğini telkin etmiş, buna olanak tanıyacak bir hükmün antlaşma metnine girmesini istemişti.[103] Bu zaten bütün Ortadoğu NATO'su düşüncesinin özüydü ve İngiltere ile ABD'nin ortak hedefiydi. Amaç, bölgedeki İngiliz üslerinin Batılılar tarafından kullanımını kalıcılaştıracak formüllerin bulunması, eski ikili antlaşmalar feshedilse bile durumun özde değişmemesi, sömürgeci dönemin ayrıcalıklarının başka biçimlerde sürdürülmesiydi. Arapların tepkisi de tam bu nedenleydi; Onlar Bağdat Paktı'na, İngiliz üslerinin bu kez başkalarının da kullanımına açılarak kalıcılaştırılmasına, Arap egemenliğinin anlamsızlaşmasına yol açacağı için karşı çıkıyorlardı. Bağdat Paktı'yla manda döneminden kalma ve süreleri sona erecek ya da kamuoyunun büyük baskısıyla iptal edilecek antlaşmalar, başka kılıf altında yeniden yürürlüğe girecek, meşruiyet kazanacaktı. Arap kamuoyunu kandırmaya yönelik "üs devirleri" böylece özde hiçbir anlam taşımayacaktı.

Türk hükümeti de kirli oyunun aktörlerinden biriydi, planın gerçekleştirilmesi için çabalıyordu ve bu, Arap kamuoyu tarafından iyice biliniyor, büyük tepkiyle karşılanıyordu. Nitekim, Menderes bir yandan Nuri Said'i bu yönde sıkıştırırken ya da onunla oyunu Batılılar adına

sahneye koyarken, bir yandan da kamuoyu önünde farklı bir görüntü çizmeye çabalıyor, çifte standartlı davranışı iyice göze batar oluyordu. 2 Mayıs 1955'te İngiltere, Irak'taki Habbaniye ve Şuaybe hava üslerini bu oyunun bir parçası olarak Irak'a devretti. Yapılan törenlere Türkiye'den de üst düzeyde bir heyet katıldı ve üsse Irak bayrağı çekildi. Bütün dünya bunun bir aldatmaca olduğunu ve burada Bağdat Paktı'nın, Türkiye'nin rolünü biliyordu. Bu olay üzerine, hükümetin yarı resmî yayın organı *Zafer* gazetesinin 4 Mayıs tarihli nüshasında, dünyayla ve Araplarla alay edercesine şöyle yazılabilmişti:

> Dostumuz ve müttefikimiz Irak'ı ziyadesiyle memnun ve tatmin etmiş olan mühim bir hadiseyi biz de aynı derin alakayla karşılamış bulunuyoruz.
>
> Mühim hadise, Bağdat yakınlarında Habbaniye, Basra'da da Şuaybe hava üslerinin, hem bizim hem de Irak'ın müttefiki İngiltere tarafından tahliye, iade ve teslimidir.
>
> Bu suretle, "manda" devrinin en son emareleri, hür ve müstakil Irak toprakları üzerinden kalkmış bulunuyor.
>
> Bu münasebetle yapılmış olan manalı törende sayın Millî Müdafaa Vekilimiz Ethem Menderes de bir heyetimizle birlikte hazır bulunmuş ve Türkiye'nin Irak'a dair duymakta olduğu sevinç ve iftiharı ifade eylemiştir. ...
>
> [B]ugün, Irak ile Türkiye arasında Bağdat Paktı'nın imzalanması ve buna İngiltere'nin iltihakı dolayısıyla, Irak istiklalini gölgelendiren hususlar bir hamlede ortadan kalkmış ve bu genç ve sevimli krallığın hükümranlık statüsü, kayıtsız şartsız olarak artık tamamlanmış bulunmaktadır.
>
> Bundan dolayı bilhassa biz Türkler, son derece memnun aynı zamanda, müftehiriz!
>
> Fakat bizleri sevindiren bir nokta daha vardır. Bu nokta, keza dostumuz ve müttefikimiz olan İngiltere'nin, bir kere Bağdat Paktı'na iltihak etmek, ikincisi de müttefiki Irak'a karşı olan itimat ve emniyetini, böylesine güzel bir jestle tamamlamak suretiyle, Ortadoğu'da, ne derece müspet ve yapıcı bir politika takip etmekte olduğunu izhar ve ispat etmesidir.

> Ortadoğunun öteki devletleri için, Bağdat Paktı'nın bu kadar süratli neticeler vermesi, acaba düşündürücü değil midir? Ve birbirine itimat etmiş olmanın fiilî ve celi müeyyidesi olan bu pakt karşısında, acaba bu öteki devletlerin kendi nam ve hesaplarına çıkaracakları bir ders yok mudur?
>
> Bizce, Bağdat Paktı'nı recmetmeye kalkışanlar, er geç hatalarını anlayacaklar, menfaatlarının bu pakta iltihak etmekte olduğunu kabul ve tasdik edecekler ve bu yoldan, hem kendilerine hem de insanlığa hizmet edeceklerdir.[104]

Bunun ucuz bir propaganda olduğu açıktır ve kuşkusuz Türk kamuoyu dışında kimse tarafından ciddiye alınmamış, aksine "kurnazlık ve ikiyüzlülük" iddialarına yeni bir kanıt oluşturmuştur.

Türkiye'nin "kraldan daha kralcı" saldırgan tavrı, Amerikalıları bile tedirgin edecek boyuttaydı. Amerikalılar, dolar yardımını hak edebilmek uğruna girişilen kışkırtmaların Batı'nın Arap dünyasındaki hedeflerini de tehlikeye atacağını görecek kadar basiret, hiç olmazsa esneklik sahibiydiler, Türk yöneticilerine nazaran. ABD'nin Mısır Büyükelçiliğinden Dışişleri Bakanlığı'na gönderilen bir notta, Türkiye'nin uyarılması öneriliyordu:

> 1. Mısır ve inanıyoruz ki diğer Arap devletleri kendilerinden daha güçlü milletlerle resmî düzenlemelere girmek konusunda derin bir psikoza sahipler. Bunun kaçınılmaz bir şekilde güçlü devletin egemenliğine yol açacağından korkuyorlar. Türkiye'nin son olaylardaki lafını sakınmayan sert tutumu [Araplarda] Osmanlı İmparatorluğu hatıralarını canlandırdı. Örneğin, Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkilerde gelecekteki bir yakınlaşma büyük ölçüde Mısır'ın 'eşit muamele gördüğü'ne kanaat getirip getirmemesine bağlı olacaktır. Biz ve Türkler bu eşitliğin niteliği konusunda farklı düşüncelere sahip olabiliriz; ancak böyle bir düşünüşün onlara açık edilmesi büyük bir diplomatik hata olacaktır.
>
> 2. Burada, Mısır'da, ABD'nin uydusu Türkiye'yi Ortadoğu'daki ABD politikasını yürütmek için kullandığı yönünde yaygın bir inanç ve bazı kamuoyu yorumları var. Türkiye'nin her hareketi ve hatta çeşitli diplomatik adımlarının zamanlaması ve ifadesi bile Türklerin ABD'nin kuklası olarak kurnazca uyguladığı gizli planlara yorulmaktadır. ... Sanırım Türkiye'nin Araplara yönelik saygı

> yoksunluğunu böylesine açığa çıkarmama konusunda uyarılması yararlı olacaktır. ... Mevcut ruh durumları göz önüne alındığında, Ankara'nın Araplara daha nazikçe davranması, ilgili herkesin çıkarlarına hizmet edecek sanıyorum.[105]

26 Mart 1955'te de Dulles, Türkiye'nin Suriye'ye karşı giriştiği kışkırtmalar üzerine, Büyükelçi Warren'a şu talimatı gönderiyordu:

> Belki Suriye'deki kısa vadeli hedefe ulaşmakta yararlı olabilecek Türk yöntemlerinin, devam ettiği takdirde, Irak dâhil tüm Arapların zihinlerinde Türk niyetleriyle ilgili tedirginlikler ve Türkiye'nin hükmetmesi korkusu uyandırarak, sonuçta her ikimizin de bölgesel hedeflerimize ulaşmamıza tehdit oluşturacağından endişeliyiz. Türklerin de bildiği gibi tarihî nedenlerden ötürü Araplar, zihinlerinde eski Osmanlı hegemonyasının hayaletini canlandırarak Ortadoğu'ya yönelik Türk hareketlerine ve görüşlerine gereksiz bir duyarlılıkla yaklaşmaktadırlar. Kısa vadeli hedeflere ulaşma hevesiyle uzun vadeli beklentileri tehlikeye atmaktan dikkatle kaçınmanın gerekli olduğuna inanıyoruz.[106]

Aslında daha baştan beri Türkiye Batı açısından bir ayak bağıydı. Sadık bir uydu ve militan bir Batıcı olarak Türk hükümeti, Ortadoğu NATO'su için bölgede canla başla çalışıyordu gerçi ama bölgede bir saygınlığı yoktu ve saldırgan Batıcılığıyla da bölge halklarını itiyordu. 1952 yılı sonlarında, Ortadoğu NATO'su için yeni girişimler geliştirilirken, ABD'nin Türkiye'deki Büyükelçisi George McGhee, öteki bölge ülkelerindeki Amerikan temsilcilerine böyle bir paktın kuruluşunda Türkiye'nin rolünün ne olabileceğine ve bulundukları ülkelerdeki Türkiye'ye bakışa ilişkin sorduklarına aldığı yanıtlar ilginç ve öğreticidir.[107] Örneğin, ABD'nin Şam'daki elçisi James S. Moose, Jr., cevabi mektubunda, "Türkler şu sıra Suriyelilerin gözünde ayrıcalıklı ve saygın bir durumda değillerdir. Bu nedenle Batı politikaları adına Türk çabalarının güçlendirilmesinden herhangi bir etkinlik sağlanmasına iyimser bakılması için pek az dayanak vardır. ... MEDO'yu *(Middle East Defence Organization*-Ortadoğu Savunma Örgütü) ya da benzer bir bölge örgütünü Türklerin destekliyor olması, Suriye'nin katılması bakımından terazinin kefesine bir ağırlık bindiremez. ... MEDO adına Türk yaklaşımlarına normal tepki, Türkiye'yi Batılı güçlerin çömezi olarak suçlamak olacaktır." Lübnan'daki Elçi Harold

B. Minor ise, Türkiye'nin kraldan fazla kralcı tutumunun yarattığı tepkilerin yumuşatılması gerektiğini düşünmekte, Türk yetkililerden daha ılımlı yaklaşmaktadır: "Bir başka öneri de, Türklerin senin değindiğin türden, yani Filistin, Tunus, Süveyş vb. gibi politikalarda, eskisine oranla biraz daha esnek davranmasını teşvik etmek olabilir. Eğer ara sıra Birleşmiş Milletler oylamalarında bizden farklı ve Araplardan yana oy kullanırlarsa, buralardaki saygınlıkları çok artacağı gibi, *Amerika'nın çömezi* gibi görülmeleri de engellenir. Örneğin, Süveyş konusunu çok iyi hatırlıyorum. Türkler BM kararının Ortadoğu'da kendi çıkarlarına da, bizim çıkarlarımıza da son derece ters düştüğüne inanmaktaydılar ama kararı geçirmek için onların oyuna ihtiyaç olduğundan, bizim isteklerimizi de yerine getirmeyi arzu ettikleri için, oylarını Araplar aleyhine kullandılar. O bir tek oy, Türklerin Arap çevrelerindeki saygınlığına önemli bir darbe indirmiş oldu..." Irak gibi Batı işbirlikçisi bir ülkede bile Türkiye'ye karşı tutumun "olumsuz" olduğunu yazan Bağdat Büyükelçisi Burton Y. Berry de şunlara değinmektedir: "Irak tutumunun temeli esas olarak Türkiye'nin Süveyş ve Tunus konularında Birleşmiş Milletler oylamalarında benimsediği yaklaşımdır. O sıralarda Irak'ın Birleşmiş Milletler Temsilcisi olan Dışişleri Bakanı Cemali, Türkiye'nin 'Arap düşmanı' BM tutumu konusunda özellikle güçlü duygular beslemektedir. Şimdi geriye baktığımda, keşke Türkiye, oyuyla kararları belirleyemeyeceğine göre, çekimser kalsaydı, diyorum ... İngiliz Büyükelçiliği ... MEC *(Middle East Command*-Ortadoğu Komutanlığı) önerileri İngiliz Büyükelçisi tarafından Nuri Sait Paşa'ya sunulduğunda, Nuri'nin ilk tepkisinin, Irak'a Türk askerinin girmemesi konusunda güvence verilip verilmeyeceğini sormak olduğunu hatırlatıyor. Gerçekten içten bir Türkiye korkusu var ve bu özellikle Musul bölgesinde geçerli. ... Türkiye'nin gücü onları pek etkilememektedir, çünkü bu gücün aslında ABD'den kaynaklandığı kanısındadırlar." Ürdün'de de durum farklı değildir. Büyükelçi Joseph C. Green'e göre, "Türkiye, kesinlikle MEDO'ya değerli katkılarda bulunabilir, ama eğer MEDO'nun Araplara çekici gelmesi isteniyorsa, Türkün rolüne pek fazla dikkat çekilmemelidir. ... [E]ğer Türkler Suriye ve Lübnan üzerinde kendilerinin büyük bir etkiye sahip olduğuna inanıyorlarsa, acaba millî duyguları dikkate alıyorlar mı diye bir soru aklıma geliyor. Ürdün'e yapılacak ... bir girişim kesinlikle reddedilir. Ürdün'de Amerikan saygınlığı pek düşük düzeydedir. Türkler de Batılı güçlerle ve özellikle ABD'yle birlikte hareket ediyor gibi görüldüklerinden, onların saygınlığı da düşüktür. Türklerin İsrail politikasında, ya tek

başlarına ya da Batı’yla bir arada, çarpıcı bir değişiklik olmadıkça, yapabilecekleri hiçbir hareketle buralardaki etkinlikleri artmayacaktır. ... Türk temsilci, birkaç hafta önce beni görmeye gelmişti. Mekke’ye giderken hacıların Amman üzerinden geçmesi konusu konuşulurken, söz dolaştı, genel olarak dinden, özellikle de Müslümanlıktan açıldı. Türk temsilci, bu arada Araplarla ilgili olarak birtakım sert yorumlarda bulundu. Beni Araplara karşı uyardı. ... bunların çoğunun hilekâr ve güvenilmez olduğunu söyledi. ‘Araplar çölden gelme barbarlardır, bazıları Avrupalı görünüyor diye onları Avrupalı sanmayın’ dedi. Türk temsilci odamdan ayrıldıktan hemen sonra, Ürdün Savunma Bakanı geldi. Laf olsun diye ona, az önce Türk temsilcisiyle din konusunda ilginç bir sohbet yaptığımı söyledim. Belirgin bir tiksintiyle, ‘Türkler din konusunda hiçbir şey bilmez,’ dedi. ‘Onlar Orta Asya’dan gelme barbarlardır, içlerinden bazıları Avrupalı görünüyor diye onları Avrupalı sanmayın,’ dedi. Daha sonra Türkiye’de de görev yapacak olan Raymond A. Hare ise, Suudi Arabistan’daki, kendini “iyi Kemalist” olarak tanımlayan Türk Büyükelçisinden şöyle söz ediyor McGhee’ye: “Kendisi *bizim* ve diğer Batılıların, Batılılaşmış Arapların dostuydu, ama gerçek Arapların dostu değildi.” Amerikan Elçisi Hare’e göre de Türkler, “Araplara Batı’nın ajanı gibi yaklaşmaktan kaçınmalıdır. Şu sıralarda Türkler Batı’nın politikalarıyla, özellikle ABD’nin politikalarıyla öylesine özdeşleştiriliyor ki, Araplar onları zaman zaman Batı’nın adamı gibi görüyor. İşte bu izlenimi silmeleri gerekir.” Durum İran’da da farklı değildir. Sonradan Musaddık’a karşı darbeye karışacak olan Tahran’daki Büyükelçi Loy W. Henderson şöyle yazıyor, 15 Eylül 1952’de: “[B]en Türk etkinliğinin şu sıra İran’daki iç koşullarda bir şeye yarayacağı konusunda pek umutlu değilim. Geçmiş birkaç ay boyunca sürüp giden olaylar da [İngiliz emperyalizmine ve petrol ayrıcalığına karşı toplumsal tepkiler kastediliyor. *–HG*] İranlıların yabancı düşmanlığı eğilimiyle ilgili düşüncelerimi onaylar gözüküyor ve bunun sonucu olarak da Türkiye ve Türkler hiç sevilmiyor.”

İşte bölgedeki baş savunucusu Türkiye’nin ve müttefiki İngiltere’nin bütün saygınlıklarını yitirmiş oldukları gerçeği karşısında ve bölgenin Mısır ve Suriye gibi önemli ülkeleriyle genel olarak kamuoyundaki tepkilerini de göz önüne alarak ABD, Bağdat Paktı’na doğrudan üye olmaktan vazgeçti.

ABD’de askerlerin bir an önce pakta girilmesini istemelerine karşın Dışişleri Bakanlığı üyeliğe karşıydı. ABD, paktı bir kenarda tutmakla

birlikte elini serbest bırakmak amacındaydı. Dışişleri yetkilileri, pakt ve özellikle de İngiltere'yle ortak politika belirlemeyi, hareket serbestisini yitirmek ve manevra alanının ipotek altına alınması olarak görüyorlardı. Bakanlık açısından her şeyden önemlisiyse, pakta, Mısır'ın ve Arap kamuoyunun gösterdiği büyük tepkiydi.

İkinci olarak, Amerikan yetkililerini tereddüte düşüren olgu, İngiltere'nin üyeliğiyle ABD'nin gözden kaçırmak istediği özün, yani paktın Batı kaynaklı bir örgütlenme olduğu gerçeğinin ortaya çıkması, eski sömürgeci gücün gölgesinin bütün ağırlığıyla oluşum üzerine çökmesiyle görüntünün bozulmasıydı. ABD'nin tam da artık İngiltere'nin gölgesinden kurtulmak, onu saf dışı ederek bölgedeki liderliği ve inisiyatifi ele geçirmek kararlılığında olduğu bir sırada, İngiltere'nin peşinden gidiyormuş gibi bir görüntü yaratacağı ve ABD'yi bir kez daha eski sömürgecilikle özdeş kılacağı için pakta doğrudan üyelik uygun görülmedi.

Üçüncü faktör ise, İsrail idi. ABD'nin, İsrail'e bir askerî garanti vermeden Müslüman ülkelerle bir pakta girmesine İsrail ve ABD'deki güçlü yandaşları itiraz ediyorlardı. Tabii İsrail'e verilecek bir askerî garanti de ancak Araplara karşı bir adım olurdu ve Batı'yı, ABD'yi bölgede iyice zora sokar, bütün projelerin anında çökmesi sonucunu doğururdu. Her şeyden önce böyle bir durumda eldeki tek Arap ülkesi olan Irak'ı dahi pakt içinde tutmak mümkün olamazdı. Unutmamak gerekir ki, Kuzey Kuşağı ve pakt düşüncesinin ardında, Mısır-İngiliz ve Arap-İsrail anlaşmazlıklarından bir ölçüde bağımsız ve üzerinde Batı (eski sömürgeci güçlerin) gölgesinin olmadığı, bütünüyle bölgenin öz örgütü görüntüsü verecek, bölge ülkelerinden oluşmuş bir yapılanmayı gerçekleştirmek hesabı vardı. Zaman içinde, sorunlar halledilip öteki ülkeler ikna edildikçe gerideki Batı ve ABD varlığı da ortaya çıkarılabilir, NATO ve Amerikan askerî stratejisiyle kurulacak gizli bağlar açığa çıkartılabilirdi. Bütün bunlar için yapılması gerekenler, Mısır'ı zaman içinde belirli dayatmalarla "ikna etmek", öteki Arap rejimlerini potaya sokmak, Arap kamuoyundaki anti-emperyalist eğilim ve odakları etkisizleştirmek, Mısır'ı İngilizlerle Batı'nın kabul edeceği bir anlaşmaya razı etmek, İsrail'i kabullenecek bir başka anlaşmayı Araplara satmak idi. Gerisi sonra kolaylıkla gelecekti.

Ne var ki, bir kez daha ABD'nin Beyaz Saray'daki hesapları Ortadoğu'ya uymadı.

Bunun üzerine ABD, önce paktın Askerî Komitesi’ne üye oldu, Bağdat Büyükelçisini sürekli politik, Askerî Ataşesini de askerî irtibat olarak atadı. Sonra da, Ekonomik Komite’ye katıldı ve Askerî Komiteyle Yıkıcı Faaliyetler Komitesi’nde gözlemci olarak yer almaya başladı.

Şimdi ABD’nin planı, bu geri adımla birlikte, kestaneleri ateşten pakt üyelerinin çekmesi, kendisinin de geri planda, paktın askerî/stratejik meyvelerini yemek ve bu arada eleştirilerden, tepkilerden uzak kalmaktı. Böylece, ABD stratejisinde, bölge ülkeleriyle ikili ilişkiler kurmak, kancasını, özellikle de askerî ve ekonomik yardımlar ve psikolojik operasyonlarla tek tek ülkelere atmak, bu yolla bir bölgesel ağ oluşturmak dönemi başlıyordu. Bu, aynı zamanda, bölgede ABD’nin inisiyatifi ve liderliği ele alması, İngiltere’nin Paylaşım Savaşı sonuçlarına boyun eğdirilmesi anlamına da geliyordu...

## Sıfıra Sıfır, Elde Var Sıfır

Irak dışında bir başka Arap ülkesinin pakta alınamaması, Arap dünyasındaki kararlı direniş ve nihayet ABD’nin pakta doğrudan üye olma cesaretinin kırılmasıyla Bağdat Paktı, bir anlamda ölü doğmuş oldu.

Bu gerçeği daha sonraları, Şubat 1957’de, Irak Kral Naibi Prens Abdülilah, en veciz bir biçimde, Dulles’a ifade edecekti:

“Bizler [Türkiye, Irak, Pakistan, İran] dört adet sıfırız ve toplamımız da sıfır etmektedir.”[108] İşbirlikçi sıfırlar, toplansalar da, çarpılsalar da gerçekten kocaman sıfırdan başka bir şey değillerdi. Bu iktidarların kendi halklarınca çarpılarak tarihin sıfırlar çöplüğüne atılmaları da çok uzakta değildi...

# Ortadoğu'da Tarihsel Dönüşüm:

## Mısır'da "Reis" Cemal Abdül Nasır İktidarda

1950'li yılların başlangıcında, Mısır artık geleneksel yönetici sınıflarca idare edilemez durumdaydı. Bölgede kapitalist üretim ilişkilerinin en fazla geliştiği, buna karşılık pazar için üretim yapılmasına karşın feodalitenin de özellikle insan ilişkilerinde, kültürde, ideolojide ağırlığını hissettirdiği Mısır, büyük toprak sahipleriyle hanedanın ve geleneksel milliyetçilerin koalisyonuyla yönetilmekte, politik sistemin ardında ve ekonominin kilit noktalarında da İngiltere bulunmaktaydı.

Esas olarak bir tarım ülkesi olan Mısır'da, 1952 yılında, ziraate açılmış toprakların yüzde 32'si bütün toprak sahiplerinin ancak binde 4'üne aitti. 425 üyeden oluşan hanedan ailesinin sahip olduğu topraklar, yaklaşık 800 bin dönüm gibi devasa bir büyüklükteydi. Kral Faruk'un kişisel topraklarının büyüklüğü de yaklaşık 225 bin dönümdü. Öteki 118 büyük toprak sahibinin topraklarıysa, 1 milyon dönümden biraz fazlaydı. 20 bin kadar küçük toprak sahibiyse, yaklaşık 100 ila 220 dönüm büyüklüğündeki toprakları işletmekteydiler. Buna karşılık, 2 milyon köylünün sahip olduğu toplam toprak miktarı sadece 3,5 milyon dönümdü. 8 milyon köylüyse, topraksızdı.[109]

Sanayi, bankalar, hizmet sektörünün neredeyse tamamı ve ticaretin önemli bölümü, yabancıların elindeydi. Bütün alanlarda yabancılar ve Mısır uyruğuna geçmiş ecnebiler köşebaşlarını tutmuşlardı. Tarım ve sanayi kökenli sermaye aynı ellerde yoğunlaşmış, feodal-kapitalist ve komprador bağlar ülkeyi boğmaktaydı. İşçi sınıfı ise bölge standartlarına göre, önemli büyüklükteydi. 1948 yılına gelindiğinde, sanayi işçilerinin sayısı 1 milyona yaklaşmıştı.[110]

Buna karşılık, yaygın bir yoksulluk ve gerilik ummanında, işbirlikçi rejime karşı işçilerden, öğrencilerden, aydınlardan, kent küçük burjuvazisinden oluşan dinamik bir muhalefet oluşmuştu. Toplumun bir avuç yönetici sınıf mensubu dışında kalan büyük çoğunluğunun temel hedefiyse, ülkenin öncelikle İngiliz boyunduruğundan kurtarılmasıydı. Böylece, ülkenin kendi öz dinamikleriyle kalkınması ve modernleşmesi gerçekleştirilecek, toplumsal refahla adaletin sağlanması, uluslararası toplum içinde egemen bir ülke olarak yer alınabilmesi için gerekli reformlar

ve atılımlar yapılabilecekti. Bu düşünce giderek bürokraside ve en önemlisi silahlı kuvvetler içinde de taraftar bulmaya başlamıştı.

Klasik milliyetçilerden oluşan hükümetler ve Kral Faruk, yer yer kentlerdeki büyük gösteriler, hatta ayaklanmalar, İngiliz askerlerine ve kurumlarına karşı silahlı eylemlerin yarattığı gerginlikler, Süveyş bölgesinde gerilla faaliyetlerine dönüşen hareketler karşısında, İngilizlere sığınmış biçimde çaresiz kalmaktaydı.

Daha önce belirttiğimiz gibi, Mısır'ı "Ortadoğu NATO'su" içine alarak yabancı işgali kalıcılaştırma ve bağımsızlık düşünü boğma girişimleri, ülkedeki ilişkileri daha da gerginleştiriyor, muhalefetin hareketliliğini yükseltirken İngiltere'ye karşı yeterince direnemeyen klasik milliyetçilerle işbirlikçi hanedanı iyice zora sokuyordu.

Rejim üzerindeki emperyalist baskı ise son derece ağırdı ve onun, halkın bağımsızlık ve egemenlik taleplerini bir ölçüde olsun karşılamasını bile olanaksızlaştırıyordu. Daha 1946 yılında örneğin, Mısır hükümeti İngilizlerle üsler konusunda görüşmelerde bulunurken, Amerikan Dışişleri Bakanı Byrnes, Kral Faruk'a, Mısır'ın "tam egemenlik arayışı içinde" İngilizlerin askerî üsler üzerindeki haklarını kısıtlayarak, "Ortadoğu güvenliğini tehlikeye atmayacağını" umduğunu söyleyebilmiştir.[111] Batılılara göre, "ilkel Arap"ların egemenlik hakkı ve bağımsızlığı elbette sınırlı olacak, ancak toplumu aldatacak ölçüde özü boşaltılmış bir biçimden, görüntüden ibaret kalacaktı.

## "Hür Subaylar" Darbesi, ABD'yle İlişkiler

Nihayet, 23 Temmuz 1952'de kendilerini "Hür Subaylar" olarak adlandıran bir grup subay, yönetime el koydu. Solcu, milliyetçi, dinci farklı politik eğilimlere sahip ama ortak düşünce olarak kapitalizm yönelimli, buna bağlı olarak özel mülkiyetten yana ve ulusalcı subayların öncelikli hedefi, İngiliz egemenliğine son vermek, ardından da Amerikan yardımlarıyla, kalkınma ve modernleşmeye yönelik adımları atmaktı. Kral Faruk tahtından feragat etmeye zorlandı ve ülkeyi terk etti. Genç subaylar, yönetimin başına da ılımlı ve saygın bir isim olarak kendilerinden rütbe ve yaş olarak büyük General Necib'i getirdiler.

1953 yılı başında bütün partiler feshedildi, 10 Şubat'ta geçici anayasanın kabulüyle Devrimci Komuta Konseyi ülkenin tek hâkimi konumuna geldi ve 18 Haziran'da da cumhuriyet ilan edildi. Necib Cumhurbaşkanı olurken, darbenin perde gerisindeki güçlü adamı Nasır Başbakan Yardımcısı ve İçişleri Bakanı oldu.

Yeni rejimin, İngiltere'ye yönelik, kaynağı toplumsal hissiyatta bulunan husumete ve Batı'ya karşı genel güvensizliğe karşın Amerikalılara bakışı olumluydu. Aynı biçimde Amerikan yetkilileri de darbeyi iyi karşılamışlar ve desteklemişlerdi. Hür Subaylar'dan bazılarının darbe öncesi CIA'yla görüşmeler yaptıkları da biliniyor. İran'daki CIA darbesinin yürütücüsü Kim Roosevelt, darbe öncesinde, Kahire'deki karışıklıklar üzerine kente gelmiş, Kral Faruk'la görüşerek toprak reformu gibi önlemlerle durumu düzeltmesini önermişti. Amerikalılar iktidardan umudu kesince de başka arayışlara girmişler, ordu üzerinde odaklanmışlardı.[112]

Amerikalılar, çürümüş ve etkisizleşmiş, itibarını yitirmiş eski rejimin toplumsal muhalefeti bastıramayacağını politikacılar arasındaki anlaşmazlıkların, ülkedeki yaygın yolsuzluk ve yoksulluğun, feodal güçlerin ilerleme karşısındaki tutumlarının işçi ve emekçi karakterli muhalefeti ve dolayısıyla da komünistleri güçlendireceğini; bu nedenle ülkedeki demokrasi oyununa son verilmesinin iyi olacağını, otoriter bir rejimin hâkimiyet kurup dış politikada Amerika'yla uyumlu hareket edeceğini düşünüyordu.

Nitekim, yeni rejimin İngiltere'yle önce 10 Temmuz'da, nihai olarak da 19 Ekim 1954'te bir anlaşma imzalaması ve 20 ay içinde Kanal'daki üslerde bulunan İngiliz askerlerinin çekilmesi karşılığında sivil teknisyenlerin 7 yıl daha üslerde kalmasını ve Batılıların istediği gibi, Türkiye ya da herhangi bir Arap ülkesine Sovyet saldırısı olması durumunda İngiliz silahlı kuvvetlerinin geri dönmesini kabul etmesi üzerine, ABD'nin Mısır'ı "Ortadoğu NATO'su"na katma umutları da arttı. Amerikan Dışişleri Bakan Yardımcısı John D. Jernegan, 16 Ağustos 1954'te, Mısır'ın İngilizlerle anlaşıp egemenlik haklarına kavuşması durumunda, "ABD'nin Ortadoğu'daki politik hedeflerinin gerçekleşmesi yönünde ... liderlik rolü oynayacağı"na "güvendikleri"ni belirtiyordu. Bu arada, o zaman rejimin perde arkasındaki güçlü adamı Albay Nasır'ın Amerikan Büyükelçisine bahsettiği, Mısır'ın öncülük edeceği bir Arap

ortak savunma paktının, Türkiye'yle yapılacak bir antlaşmayla "Kuzey Kuşağı" örgütlenmesine bağlanması fikri de Dulles tarafından önerilmişti.[113]

Yeni rejimin anti-komünist tutumu da Amerikalıların umutlarını besliyordu.

Daha darbeden beş gün sonra General Necib'in sözcüsü, Batılı askerî ataşelere, Mısır askeriyesinin "komünist faaliyet ve propagandalara karşı mücadele etmek üzere gayriresmî bir komite kurmak istediğini" belirterek bu komitede ayrıca "Fransız ve Amerikan elçiliklerinden askerî temsilcilerin de yer almasını umut ettiğini" söylüyordu. Bunun ardından Necib'in sözcüsüyle Amerikan elçilik temsilcisi arasında yapılan toplantıda sözcü, komitenin amacını, "komünistlerle mücadele etmek ve ABD lehine bir eğilim sağlamak üzere iç propaganda planlanması" olarak tanımlıyordu.[114] Yine darbeden hemen sonra, Amerikan Büyükelçisi, Dışişleri Bakanlığı'na, "Benim isteğim üzerine Mısırlı yetkililer [cezaevindeki] on dört önde gelen komünisti serbest bırakmadılar," diye müjde verebiliyordu.[115]

ABD Büyükelçisi Caffery'nin Cunta'ya telkinleri ve yeni rejime destek verilmesi yönündeki önerileri de ABD hükümeti üzerinde etkili olmaktaydı. Nitekim 25 Kasım 1952'de, Amerikan yönetimi, önceki dönemde anlaşmaya varılmış ve darbe üzerine İngilizlerin isteğiyle ertelenmiş 1 milyon dolar değerindeki askerî malzemenin Mısır özel polis birimlerine aktarılmasına karar verdi.[116] Ulusalcı rejim anti-komünist mücadelede hevesli ve Amerikan yönetimiyle ilişkileri de bu yolla daha da sıcaklaştırmada çok hızlıydı. Bu 1 milyon dolarla yetinmeyip Amerikalılardan ayrıca polise dağıtılmak üzere komünizm karşıtı propaganda broşürleri de istediler.[117]

O dönemde Kahire'deki Türk Büyükelçiliğinde görevli bulunan Mahmut Dikerdem, Amerikan Büyükelçisinin Mısır'da yeni rejime alternatif olarak "komünistlerden başkasının bulunmadığı" yolundaki telkinlerinin yeni rejimle ABD arasındaki iyi ilişkilerde önemli payı olduğunu belirttikten sonra şöyle yazmaktadır anılarında:

> Nasır ve arkadaşları da kendileri düşerse aşırı solcuların işbaşına gelmesinin kaçınılmaz olduğu kanısını Amerika hükümetinde

> yerleştirmek için, doğrusu iyi çalıştılar. ... Büyükelçi Caffery'i baştacı etmişlerdi. ... Mr. Caffery de İhtilal Konseyi'ndeki subaylardan bahsederken my boys-çocuklarım, demekten zevk duyuyordu.[118]

Darbeden kısa bir süre sonra, 12 Ağustos'ta, biraz da yeni rejimin popülist söylemine kanarak, Kafr al-Davvar'daki bir tekstil fabrikasındaki işçiler, ekonomik ve sosyal hak talepleriyle greve gittiler, fabrikayı işgal ettiler. Rejimin bu duruma tepkisi çok sert oldu. Bölgeye askerler gönderildi ve işçilere saldırı başlatıldı. Çıkan çatışmalarda dört işçi, iki asker ve bir polis öldü, pek çok insan yaralandı. Grevi kanlı bir biçimde bastıran iktidar (Devrimci Komuta Konseyi) hemen bir askerî mahkeme kurdu ve 29 işçi önderini yargılamaya başladı. İşçiler, sabotaj, cinayet, yangın çıkarma, mala zarar verme gibi eylemlerle suçlandılar ve savunma tanıklarına söz verilmediği bir yargılama sonunda iki işçi, Mustafa Hamis ile Muhammet al-Bakari "olayları kışkırtan komünistler" olarak idama mahkûm edildi ve asıldı. 11 işçi önderi de çeşitli hapis cezalarına çarptırıldı.[119] Cunta, böylece sadece militan işçi eylemlerini bastırma yönünde bir gözdağı vermiş olmakla kalmadı, yabancı yatırımcılar ile hükümetlere de güven sinyali gönderdi. Olay, aynı zamanda Cunta'nın anti-komünist karakterini vurgulamak için de kullanıldı ve komünistler üzerinde baskı uygulanmasına vesile yapıldı.

1953 yılında komünistlikten suçlananları yargılamak üzere kurulan özel askerî mahkemeyi de Nasır, Amerikan Elçisine, "bütün aktif komünistleri kesin biçimde demir parmaklıklar ardına koyma operasyonunun ilk adımı" olarak pazarlıyordu.[120]

Yeni rejimin ilk uygulamalarından biri de Eylül ayında yürürlüğe konan toprak reformu oldu. Buna göre, bir kişinin sahip olabileceği toprak büyüklüğü 1000 dönümle sınırlandırıldı. Sınır, aile başına yaklaşık 1650 dönüm olarak saptandı. Böylece büyük toprak sahiplerinin politik gücü kırıldı ve feodalitenin tasfiyesi sürecinde önemli bir adım atılmış oldu. Bu reform hem askerî yönetimin en önemli politik rakibini önemli ölçüde zayıflatıyor, kendisine bir toplumsal destek sağlıyor, hem "komünizm tehlikesi"ne karşı bir önlem niteliği taşıyor, hem de kapitalist gelişmenin önünü açmayı hedefliyordu. Yasayla, belirlenen sınırın üstündeki toprakların sahiplerince satılmasına izin verilmiş, bu da görece iyi

durumdaki köylü ve çiftçilerin yeni topraklar edinmesini sağlamıştı. Bu açıdan bakıldığında, kazançlı çıkanlar da bu kesimler olmuştu ve kırsal alanda orta ve üst gelirli mülk sahiplerinin sayısı artmıştı.

Toprak reformu, Amerikalılar tarafından çok önceden önerilmişti ve onlardan büyük destek gördü. ABD, o dönemde bu tür toprak reformunu azgelişmiş ülkelerde komünizme karşı etkili bir önlem olarak görmekteydi. Mısır'da da, Amerikalılar toprak reformundan yanaydılar; bu konuda çok da baskı yaptılar ve teknik yardımda bulundular. Hatta eski İçişleri Bakanlarından al-Maraghi'nin anılarında belirttiğine göre, "Darbe öncesinde Hür Subaylar'la CIA arasında toprak reformu yapılması konusunda bir centilmenler anlaşması yapılmıştı."[121]

Küçük burjuva kökenli ulusalcı subaylar, esas olarak sanayi ve ticaret burjuvazisinin önünü açmak, sanayileşmeyi ilerletmek istiyorlardı. Bu arada, politik güçleri kırılan toprak aristokrasisinin de sanayi yatırımlarında bulunması teşvik ediliyordu. Dolayısıyla da ilk yıllarda özel sektöre rahat bir ortam sağlandı ve özel mülkiyet rejimi geliştirilmek istendi. Bu nedenle de sendikalar ve komünist işçi önderleri üzerinde ağır baskılar uygulandı. Bağımsız sendikacılık yandaşı bütün sendikacılar sendikal yaşamdan tasfiye edildi. Bu arada, Aralık 1952'de çıkarılan bir yasayla da tahkim zorunlu kılındı ve böylece grev hakkı üzerinde bir caydırıcı etki oluşturulmuş oldu.[122]

O dönemde gayrisafi millî hasıla içinde kamu sektörünün payı yüzde on üçtü. Büyük sanayi, bankalar, ulaşım sektörü, tarım, iç ve dış ticaret, su ve elektrik hizmetleri hep özel sektördeydi. Rejim, devleti sadece ağır sanayi yatırımlarını gerçekleştiren ve esas olarak özel girişimin önünü açacak bir araç olarak görüyordu. Bu bakımdan yeni rejimin özellikle altyapı yatırımları ve ağır sanayi alanlarında "devletçi" bir eğilimi söz konusuydu. Bu arada, yeni hükümet, kâr ve dağıtılmayan kâr paylarında vergi indirimine gitmiş, yabancı yatırımcılara da yerli şirketlerde çoğunluk hissesine sahip olma imkânı getirmişti.[123] Oysa 1947 yılında çıkarılan eski yasada bu oran yüzde 49'la sınırlandırılmıştı.

1953 yılında çıkarılan Madencilik ve Maden Üretimi Yasası da *(Mining and Querrying Law)* darbe öncesindeki yasaya göre daha liberaldi ve yabancı yatırımcılarca övgüye değer bulunmuştu. Bu yasaya dayanılarak

bazı yabancı şirketlere petrol arama imtiyazı da verilmişti. Bu tür kararlar karşılığında da, ABD'den Kasım 1954'te 40 milyon dolarlık ek yardım alma imkânı doğmuştu.[124]

Bu arada Mısır'ı yöneten askerler arasında ihtilaflar baş gösterdi. Daha doğrusu, sorunlar, General Necib ile genç radikal subaylar arasındaydı. General Necib, yaşı ve rütbesi, ılımlı, kamuoyundaki saygın kişiliğiyle aslında sembolik olarak başa getirilmişti. Necib, Batı yanlısıydı, eski rejimin temsilcileriyle bağları vardı ve toplumsal dönüşümler konusunda temkinliydi. Buna karşılık, başını Nasır'ın çektiği genç subaylar, İngiliz varlığıyla simgelenmiş Batı sömürgeciliğine kararlı biçimde karşıydılar; ülkedeki İngiliz varlığına kesinlikle ve bütünüyle son verilmesi gerektiğine inanıyorlar, radikal toplumsal dönüşümlerin bir an önce yapılmasını savunuyorlardı. Onlar geçmişle, iç ve dış politikada köklü bir kopuşu savunurken, asıl kopuş da Devrimci Komuta Konseyi içinde ortaya çıkıyordu.

Nihayet 14 Kasım'da Necib, Cumhurbaşkanlığından alındı ve yeni hükümeti Nasır kurdu. Böylece Ortadoğu tarihinde yeni bir dönem açılmış oldu.

Askerî rejimi ve Nasır'ı komünizm karşısında tek engel gören ABD yönetimi, yeni hükümetle de ilişkilerini olumlu yönde sürdürme kararlılığındaydı. Mahmut Dikerdem'in anlatımıyla, ABD Büyükelçisine göre, "Kralı devirmek kudretini göstermiş dinamik subaylar bertaraf edilip de ülkenin yönetimi Necib'in gölgesinde bekleşen eski dönem politikacılarının eline geçerse, bunun tepkileri şiddetli olur ve Mısır'ı komünizmin kucağına atacak olaylar patlak verebilirdi. ... Mısır'ın bir süre Nasır gibi güçlü bir adamın otoritesi altında kalması, siyasi istikrarın sağlanması ve komünizmin önlenmesi bakımından hayati idi."[125]

Bu nedenle, ABD yönetimi Bağdat Paktı'na karşı gösterdiği şiddetli tepkiden düş kırıklığına uğrasa da, Nasır'a temkinli yaklaştı. Hatta Mısır'ı ikna etmek için, öncelikle İsrail'le bir anlaşma zemini yaratmaya ve bu arada da Bağdat Paktı'na girmemeye, Suriye ve Ürdün gibi öteki Arap ülkelerine de bu yönde baskı yapmamaya yöneldi. Amerikalılar Mısır'dan umutlarını kesmemişlerdi ve özellikle de askerî ve ekonomik yardımlarla

ilişkileri yoluna sokabileceklerini, Mısır hükümetini “Ortadoğu NATO’su” konusunda ikna edebileceklerini düşünüyorlardı.

ABD yönetimine göre Mısır’ı ikna etmenin önündeki ilk engel, Kanal sorunuydu ve bu halledilmişti. Şimdi sıra, İsrail’le bir uzlaşmayı sağlamaktaydı. Nasır da bu konuda umut vaat eden bir tutum içindeydi. Araplar, sayıları 1 milyona yaklaşan Filistinli mültecilerin dertlerine bir çare bulunmasını, İsrail’in topraklarından kovduğu bu insanları yeniden yerleştirmeyi kabul etmesini, ‘48 Savaşı’nda işgal ettiği topraklardan çekilmesini, BM’nin Filistin’i bölen kararındaki sınırlara saygı göstermesini talep ediyor; ABD’den iki taraf arasında adil bir tavır almasını, askerî dengenin kurulması için Amerikan yardımlarının artırılmasını istiyorlardı. Buna karşılık onlar da İsrail’i tanımaya hazırdılar.

Ne var ki, hem İsrail’in katı, uzlaşmaz tutumu ve genişlemeci hevesleri, hem Batılı ülkelerin ikircikli politikaları, hem de ABD’nin İsrail’i kayıran tutumları, böyle bir uzlaşmayı mümkün kılmıyordu. Örneğin, ABD’nin onayıyla Fransa ve Kanada İsrail’e askerî yardım yaparken, ABD, askerî yardım kartını Mısır’a bir şantaj unsuru olarak kullanıyordu. Nasır bunun ayırdındaydı ve ABD ile Batılı güçlerin Arapları İsrail karşısında çaresiz bırakma oyunlarının ardında yatan nedenleri anlıyordu. Topraklarını işgal etmiş, Filistin halkını feci koşullardaki mülteciliğe mahkûm bırakmış, saldırgan, ırkçı, genişlemeci Siyonist Devlet ile kendilerini yarı sömürge koşullarında tutarak Soğuk Savaş’ta da tetikçi olarak kullanmak isteyen emperyalizm arasındaki nesnel işbirliğini kavrayan ve bu cendereye tutsaklığı reddetmeye kararlı yığınların baskısı altındaki Nasır da köşeye sıkışmıştı.

Bu arada İsrail de kışkırtmalarını artırmıştı. Daha İngiltere’yle Kanal görüşmeleri sürerken, bir olası anlaşmayı sabote etmek üzere, Temmuz 1954’te İsrail ajanları Kahire’deki Amerikan ve İngiliz tesislerine bombalar koymuş, suçu Mısırlıların üstüne atacak sözde kanıtları da patlayıcılarla birlikte binalara yerleştirmişlerdi. Sabotajcılar yakalandı, ikisi idam edildi ve komplo açığa çıkarıldı. İsrail bu arada Ürdün’e de saldırılar düzenledi. Gazze’deki İsrail-Mısır sınırında da İsrail kışkırtmaları sürmekteydi.

28 Şubat 1955’te İsrail kuvvetleri Gazze’deki bir Mısır askerî birliğine baskın düzenledi ve 36 Mısır askeriyle iki sivil Filistinliyi öldürdü. Bağdat Paktı’nın ilanından sadece dört gün sonra bu, Mısır’a vurulan ikinci

darbeydi. 22 Ağustos'ta üç Mısır askeri öldürüldü ve ancak Amerikalıların araya girmesiyle çatışmaların büyümesi Nasır tarafından durduruldu. 31 Ağustos'ta Han Yunis'e saldıran İsrail askerleri burada da 30 asker ve Filistinli mülteciyi katletti. Nasır ve askerî yönetim, aslında Arap dünyasındaki bütün iktidarlar umarsızdı, küçük düşürülmüş ve yığınların tepkisini çekmekteydiler. Bu durumda, Nasır'ın işbirlikçi Nuri Said ve Mısır'ın da Irak karşısında Arapların liderliği konusunda aşağılanması ve Arap yurtseverliğinin derin bir yara alması da söz konusuydu. Açıktı ki, Batı her koldan bastırıyor ve Mısır'ı, giderek Arapları dize getirmeye çalışıyordu. Bir Mısırlı araştırmacıya göre, bu olay ve sonrasındaki gelişmeler, Nasır ile ABD yönetimi arasındaki "balayının sonu"nu getirmişti.[126]

1955 yılında, daha önce değindiğimiz gibi Türkiye'nin de Suriye'ye karşı hasmane tutumu, kışkırtmaları ve saldırganca davranışları söz konusuydu. Suriye de, Mısır gibi, emperyalizmin tetikçileri aracılığıyla kendisine yöneltilen baskılardan, Ortadoğu NATO'suna katılması taleplerinden bunalmış durumdaydı ve fakat Nasır'ın onlara da yardım edecek hâli yoktu.

Bu arada Nasır'ın savunma için istediği askerî yardımlar ABD yönetimince ya reddediliyor ya da bağımsız bir ülkenin kabul edemeyeceği koşullara bağlanıyordu. Amerikalılar, Türkiye ya da Şah'ın İran'ı gibi ülkelere kabul ettirdikleri koşullara Arapların da boyun eğmesini bekliyordu ama bunlar her şeyden önce Arap halklarının direnişiyle karşılaşıyordu ve Mısır'ın bağımsızlıkçı yöneticilerince kabul edilmeleri de söz konusu değildi.

Nasır'ın Amerikalılarla sürdürdüğü askerî yardım görüşmeleri, ABD'nin Mısır'a yardımları denetleyecek bir askerî misyon gönderme ısrarı üzerine tıkanmıştı. Daha önce İngiltere'yle Kanal anlaşması imzalanırsa Mısır'a yardım sözü veren Dulles'ın, askerî yetkililerin "sivil kıyafetler"le görev yapmaları önerisini de Nasır reddetti. Zaten önerilen de, Mısır için ayrılmış bulunan 40 milyon dolarlık ekonomik yardımın 5 milyon dolarıyla silah alınması izniydi. Nihayet 1954 sonunda CIA kanalıyla Nasır'a 3 milyon dolar aktarıldı. Bu bir tür rüşvetti ve Nasır buna tepkisini o parayla Kahire'nin ortasında bir radyo kulesi yaptırarak gösterdi. Sonuçta, yardımı Nasır'a karşı bir şantaj olarak kullanmak isteyen ABD, istekleri yerine getirilene kadar yardım sorununu dondurdu.[127]

## Bandung’da Batı ve Türkiye

Nasır açısından içine kıstırıldığı durumdan kurtulmanın bir yolu da diplomatik çeşitliliği artırmak ve bu arada savunma için başka silah kaynakları bulmaktı. Nasır ayrıca Soğuk Savaş’ta tarafsız kalma kararlılığını da Amerikalılara vurgulamak ve en azından bunun kabulüyle ek baskılardan korunmak istiyordu. Bu sırada, Endonezya’nın Bandung kentinde 18 Nisan 1955 tarihinde toplanacak olan Asya ve Afrika ülkeler konferansı, Nasır için bir fırsat olarak ortaya çıktı. Bu konferans esas olarak Soğuk Savaş’ta tarafsız, bağlantısız kalmak isteyen ülkelerin bir toplantısıydı ve ileride Nehru, Tito, Makarios gibi liderlerin öncülüğünde gelişecek olan Bağlantısızlık Hareketi’nin de başlangıç noktasını oluşturuyordu.

Bu tür bir gelişmeyse, Amerikan yöneticilerince büyük tepkiyle karşılanmıştı. Onlara göre, Soğuk Savaş’ta tarafsız kalınamazdı ve buna kalkışmak anti-Amerikancılık anlamına ve Sovyetler’in oyununa gelmek olurdu. ABD, tarafsızlık politikasıyla Asya-Afrika ülkelerinin kendilerini Batı’ya ve uluslararası kapitalizme bağlayacak zincirlerden kurtulma imkânları yakalayabileceğini, iki blokla iyi ilişkiler kurarak kendi bağımsız politikalarını saptama yönünde güçleneceklerini, millî devrimlerini Sovyet desteğiyle daha kolay geliştirebileceklerini ve nihayet Batı tetikçisi olmayacaklarını düşünüyor ve bundan büyük tedirginlik duyuyordu. Onlar için, bu ülkelerin Sovyet yanlısı olmaları ya da komünizme yönelmeleri değildi asıl tehlike; tarafsızlık/bağlantısızlık da, emperyalizm karşısında bağımsızlık anlamına geldiği ölçüde kabul edilemez bir düşmanlık olarak algılanıyordu. Sonunda Amerikalılar bu türden eğilimlerin etkisini alt etmek ve toplantıları sabote etmek için tetikçi olarak Türkiye gibi kendilerine yakın ülkeleri kullanma yolunu seçtiler.

Elbette Türk yetkilileri de Bandung’da kendilerine verilen görevi yerine getirecek ve bağımsızlıkçı Asya-Afrika ülkelerine Batı emperyalizmine kapılanmalarını, onun fedailiğini yapmalarını isteyecek; Sovyetler Birliği’ne, sosyalizme, millî devrimlere, bağımsızlıkçı özlemlere karşı dünya çapında emeğe ve barışa düşman saflarda yer almalarını öğütleyecekti.

Amerikan Dışişleri Bakanlığı’nca konuyla ilgili hazırlanan ve yurt dışındaki ABD kuruluşlarına gönderilen bir bilgilendirme notunda, konferansın anti-sömürgeci ve anti-emperyalist bir foruma dönüştürüleceği ve ABD karşıtlarınca değerlendirileceği saptamasından hareketle, orada bulunacak ABD ve Batı yanlısı delegasyonların hazırlanması öngörülmekteydi. Söz konusu belgede, “Toplantıya katılmayı planlayan Batı’ya dost ülkeler, karşıt görüştekilerin önlerine güçlükler çıkaracaklarının ve kendilerini mahcup duruma düşürecek olaylar planlayacaklarının ayırdında olmalılar,” denerek, bu ülkelere yapacakları işin pek de onur duyulacak bir tutum olmayacağı hatırlatılıyor, konferansın “komünist ve radikal milliyetçilerin üstünlüğüne” bırakılmaması görevi veriliyordu. Düşünülen taktikler, toplantının sulandırılması, Batı propagandasının yapılması, anti-komünist ajitasyon ve komite çalışmalarıyla bildirilerin hazırlanmasında engeller çıkarılması yönündeydi. Bu arada, bu ülkelerin güçlü bir temsil için uyarılmaları, özellikle ABD’nin Vietnam’daki rolüne ilişkin bildirilere karşı dikkatlerinin çekilmesi, bu tür bildirilerin oydaşmayla çıkarılmamasının gerektiğinin hatırlatılması belirtiliyordu.[128] Konferans sonunda ABD’nin Jakarta Büyükelçiliği’nin gizli raporundaysa, “dikkatli planlama ve Dışişleri Bakanlığı’yla çeşitli büyükelçilikler tarafından kendilerine verilen etkin brifingler, karşılıklı işbirliği ve Batı yanlısı, özellikle de Irak, Türkiye ve Filipinler delegasyonlarının ustalıklı manevraları sayesinde” toplantının Amerika açısından başarılı geçtiği vurgulanıyordu. Raporda ayrıca, büyükelçilik bünyesinde kurulan çalışma grubunun ilgi çekmeden bir “bilgi toplama merkezi” olarak çalışma imkânı bulduğu bildiriliyor, bunun da “Amerika dostlarının daha Bandung’a gelmeden önce çok iyi bilgilendirilmeleri ve Dışişleri Bakanlığı ile Büyükelçiliğin sağlamış olduğu ilişki kaynaklarının son derece etkin ve ketum olmaları sayesinde” mümkün olabildiği anlatılıyordu.[129] Bir başka ifadeyle, “casusluk sistemi” iyi işletilebilmiş, “yabancı kaynaklar” epey işe yaramıştı. Bu arada, ABD Başkanınca 6 Mart 1954’te onaylanan ve ABD’nin Güney Asya siyasetine ilişkin Ulusal Güvenlik Belgesi’nden (NSC 5409) anlaşıldığına göre, Bandung’da kendilerine verilen talimatlar doğrultusunda, Pakistan ve Seylan delegasyonları da Amerikan politikaları lehinde yararlıklar göstermişlerdi.[130]

9 Nisan'da Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, NATO Konseyi toplantısına katılmak üzere Paris'e gitmiş ve son durumları görüşmüştür. Daha sonra Bandung'a giden Zorlu, orada, ABD'nin üçüncü sınıf bir hariciyecisinin kaleminden çıktığı izlenimini veren konuşmasında, tarafsızların önünde NATO ve Bağdat Paktı gibi askerî paktları övmüş, onları da blok siyaseti güderek Batı saflarında yer almaya çağırmıştır. Bunun gerçekten de, Amerikalıların öngördüğü gibi "mahcubiyet" yaratması gereken bir tavır olduğu kuşkusuzdur. Zorlu, konuşmasında, herhalde mahcubiyet içinde, şunları söyleme cesaretini bulabilmiştir:

> Dünyanın hürriyetsever milletlerinin zihninde, hürriyet ve istiklalin muhafazası için, müttehit bir müdafaa sistemi kurulması zarureti belirdi.
>
> Meşru müdafaa hakkı, halk kitlelerinin kendilerini muhafaza için bir arada toplanmaları hakkı, ki bunlar bizim için millî ve vazgeçilmesi kabil olmayan haklarımızdır, bütün insanlık camiası tarafından kabul olundu ve Birleşmiş Milletler anayasasına ithal edildi. Bütün bu sebep ve şartlardır ki, sulhsever memleketlerin tamamen tedafüi maksatlara istinad eden, Kuzey Atlantik Paktı teşkilatını kurmalarına önayak olmuştur.
>
> Aynı sebep ve aynı tecavüze karşı koyma ve sulhu koruma azmidir ki Balkan Paktı'na, Türk-Pakistan dostluk andlaşmasına, Türk-Irak Paktı'na ve nihayet Güney-Doğu Asya Paktı teşkilatına vücut vermiştir.
>
> Bütün bu teşebbüsleri müteakip, sulhsever memleketlerin kendilerini müdafaaya ve tecavüzü durdurmaya hazır oldukları anlaşılmış ve bu sefer barış içinde bir arada yaşama, silahlı bir harbi önleme gibi tabirlerden dem vurulmaya başlanmıştır. ...
>
> Bütün bu hadiselerden bir tek vakıa ve bir tek ders ortaya çıkar. Bu vakıa şudur: Dünyanın hürriyetsever memleketleri, tecavüz tehditleri karşısında, teşriki mesai etmeye ve istiklal ve emniyetlerini teminat altına almak için gayretlerini birleştirmeye karar vermişlerdir.
>
> Almamız icap eden ders ise şudur: Tecavüzü durdurmanın, barış ve emniyeti idamenin yegane yolu, hürriyet ve istiklale karşı, beslenen aşkı ruhlarına sindirmiş olan memleketlerin işbirliği

> yapmaları ve müttehit bir cephe teşkil etmeleridir. Eğer bugün barış ve emniyetin idame ettirilebileceğini ümit ediyorsak, ki ediyoruz, bu ümit, hürriyetsever milletlerin teşkil ettikleri birlikten, teşriki mesailerinden ve nihayet bu hususun mütecaviz kimseler tarafından anlaşılmış olmasından neş'et etmektedir.
>
> Hürriyet, istiklal ve barış, hiçbir gayret sarf etmeden bize bahşedilmiş olan nimetler değildir. Bunlar öyle birtakım ideallerdir ki, muhafaza ve idamesi, omuzlarımıza büyük mesuliyetler tahmil eder. Bu hakikatleri inkâr ve gerektiği kadar hazırlıklı olmamak, gözümüzü kapamak suretiyle tehlikeden masun bulunduğumuzu sanmak, sadece bu şekilde düşünenleri değil, aynı zamanda bütün bir topluluğu da tehlikeye maruz bırakır. Bu kabil hayallere son zamanlarda çok rastladık ve hepsinin yıkılıp gittiğine şahit olduk. Çekoslovakya'nın maruz kaldığı akıbet bunun en güzel bir misalidir.
>
> Herkes tarafından gayet iyi bilindiği gibi, bu memleket, o devrin tarafsızlık siyaseti şampiyonu, büyük filozof ve hukukçu Beneş'in başkanlığında, "yolun ortası bir siyaset" takibe çalışmış ve bunun bir neticesi olarak da hürriyetini, istiklalini, bu siyasetin müdafiliğini yapan liderlerini kaybetmiştir ve bunda şaşılacak bir şey yoktur.
>
> Bu konferanstan, temsil ettiğimiz memleketlere "yolun ortası" siyasette mündemiç tehlikeleri anlamış olarak dönmemiz lazımdır.
>
> Saniyen, biz Asyalıların, önce kendi bölgelerimizde olmak üzere her türlü cebir ve tecavüze son vermek zaruretinde olduğumuzu idrâk etmemiz lazım gelmektedir. ...
>
> Türk delegasyonu, burada toplanmış olan diğer kardeş delegasyonlar gibi, eski emperyalizmin kırıntıları olan ve yavaş yavaş ortadan silinen, müstemlekecilik ve ırkçılığın yeryüzünden yok edilmesi lazım geldiği kanaatindedir. Eğer bu arzunun tahakkukunu istiyorsak, eğer insan haklarının ve adaletin gerçekleşmesini arzuluyorsak, birinci vazifemiz, kazandığımız istiklalin muhafazası zımnında mühim bir mesuliyet altında bulunduğumuzu hatırlamak olmalıdır.[131]

Türkiye'nin bu askerî paktlar ve bloklar arası çatışma tavrı ve Soğuk Savaş kışkırtıcılığı, "partilerüstü", yani "milli" bir nitelik taşımaktadır.

Nitekim, Türk Delegasyonu'nun Amerikalıların övgüye değer buldukları tutumundan muhalefet de pek hoşnuttur ve CHP'nin gazetesinde Profesör Ahmet Şükrü Esmer şöyle yazmaktadır:

> Bandung Konferansı'nı tertip edenlerin maksatları, Asya-Afrika milletlerinin 'sömürgeciliğe' karşı nümayişlerini hazırlayarak komünistlik propagandasına hizmette bulunmaktan ibaret ise bu maksatlarında muvaffak olmadıkları söylenebilir.[132]

Oysa, Bandung'da ve genel olarak Asya, Afrika ve tabii Ortadoğu'da Türkiye'nin bu tavrı büyük tepki görmekteydi. Dünyanın iki kutuplu bir yapılanma içinde nükleer savaş riskiyle karşı karşıya olduğu Soğuk Savaş'ın çatışmacı ortamında, barışçıl ilişkileri savunan ve bağımsızlıklarını koruyarak ekonomik kalkınmalarını gerçekleştirmek isteyen mazlum ulusların temsilcileri karşısında Türkiye, hasmane bir tavır almıştı. Türkiye, Bağlantısızlık Hareketi'ni, "iyi ile kötü arasında tarafsız kalarak ahlaki olmayan" bir konumda gösterecek kadar cüretli de olabilmiştir.

Bandung'da Türkiye'yi temsil eden Fatih Rüştü Zorlu, 29 Asya ve Afrika ülkesinin temsilcisine Batı Bloku'nun askerî paktlar stratejisinin militanca propagandasını yapmaya yeltenmiş ve büyük tepki çekmiştir. Nesnel özellikleri bakımından tipik bir Üçüncü Dünya ülkesi durumunda olan bir ülkenin, öznel dış politika tercihleriyle bu ölçüde emperyalizmin sözcülüğünü üstlenmeyi kabullenmesi, onu komik ve bir o kadar da küçültücü bir konuma düşürmüştür. Hindistan Başbakanı Nehru, toplantıdaki konuşmasında, NATO'nun sömürgeci konumuna da dikkat çekerek, Türkiye konumundaki bir ülkenin savunduğu bu blok politikasını "hoşgörülemez bir küçük düşme" olarak tanımlamıştır. Bu ağır sözlerin muhatabı olma durumunda kalan Zorlu ise, 1956 yılı Dışişleri Bakanlığı bütçesinin görüşülmesi sırasında parlamentoda yaptığı konuşmada, Bandung'a görevli olarak gittiğini itiraf etmek zorunda kalmıştır:

> Bize düşen vazife vazıhtır. ... Biz oraya son dakikada gittik. Bu iştirakı müttefiklerimiz çok arzu ettiler, 'aman gidin' dediler, 'siz gitmediğiniz takdirde fena olacak' dediler.[133]

Türkiye'nin Ortadoğu'da, özellikle halklar nezdinde saygınlığı ise zaten uzun zamandır dibe vurmuş durumdaydı. O kadar ki, Başbakan

Menderes’in, Batılılar adına Mısır yetkililerini Ortadoğu NATO’su projesine ikna etme çabalarının bir parçası olarak Nasır’ı ziyaret etme isteği reddedilmiştir. Büyükelçi Mahmut Dikerdem’in Ortadoğu anılarında belirttiğine göre, Menderes’in kendisiyle buluşma önerisini ileten Ankara Valisi Kemal Aygün’e Nasır’ın verdiği yanıt şöyledir:

> Mısır kamuoyu başbakanınızla buluşup görüşmemi iyi karşılamaya henüz hazır değildir. Türkiye’yi Mısır kamuoyuna sevimsiz gösteren iki faktör vardır. Bunlardan biri İsrail’le olan ilişkileriniz, öteki de Ortadoğu Savunma Paktı’na İngiltere, Amerika ve Fransa’yla birlikte önayak olmanızdır. Bunları bilmezlikten gelerek Menderes’le buluşmaya kalkışmam, Mısır milletinin sert tepkisiyle karşılaşabilir.[134]

Nasır Bandung’da

Nasır ve onun gibi pek çok liderse, Bandung’a sömürgeciliğe, kendilerine dayatılan Soğuk Savaş tetikçiliğine, Amerikan dayatmalarına karşı dayanışma oluşturmaya, uluslararası ilişkilerde barışa ve egemen eşitliğe dayalı bir düzenin tesisi için mücadele etmeye gidiyorlardı.

Ne var ki, Nasır da Bandung türü girişim ve arayışlardan genel olarak Batı’nın, özel olarak da ABD’nin rahatsızlık duyduğunu biliyordu. Bağdat Paktı’na karşı tavrının da Amerika’da rahatsızlık yarattığının ayırdındaydı. Oysa o, Amerika’yla olan ilişkilerini bozmak niyetinde değildi ve bu nedenle de Bandung’a hareket etmeden önce Dulles’la görüşmek istedi ama bu mümkün olamadı. Nasır, Bandung’a bir Amerikan uçağıyla gitmeyi, böylece de arada Nehru’nun tarafsızlık hareketiyle fazla özdeşleşmemek için Hindistan’a uğrama ve Nehru’yla görüşme zorunluluğundan da kurtulmak istediğini belirtti. Bütün bunlar Nasır’ın Batı ve ABD’yle ilişkilerini bozmama niyetinin göstergeleriydi ama Amerikan yönetiminden olumlu yanıt alamadı. Bu da ona bir kez daha ABD’nin asıl niyetinin Mısır’ı çaresiz biçimde tutarak tutsak almak olduğunu göstermiş oldu.[135]

Yine de Nasır temkinli dış politikasını sürdürmeye çalıştı. Nasır, kuşkusuz dönemin Asya-Afrika ülkelerindeki, Arap dünyasındaki ve özel olarak da Mısır’daki genel eğilimi olan tarafsızlık (ve bununla sıkı sıkıya bağlantılı olduğu varsayılan bağımsızlık) düşüncesinin etkisi, baskısı altındaydı. Yine

de Nasır'daki tarafsızlık düşüncesi, yüzü Batı'ya dönük bir ideolojik tercihi de içeriyordu.

Nasır'ın Batıcı tarafsızlığının kendine özgü bir yöntemi vardı. Ona göre, Arapların kendi oluşturacakları ortak savunma organizasyonları asıl etkin gücü oluşturabilecek ve gerçekten bağımsız Arap ülkeleri ve bu arada Mısır, Batı'yla yapıcı ilişkiler kurabilecekti. Nitekim Dulles'la yaptığı görüşmede, "Geleceğimizin Batı'da yattığını görebiliriz ama bu sadece gerçekten bağımsız bir Mısır tarafından söylenebilir bir şeydir," derken, tam da bu düşüncesini ifade etmekteydi.[136]

Mısır'a askerî yardım konularıyla ilgili müzakerelerde bulunan Amerikan heyetinden Albay Alan Gerhardt da, Nasır'ın Batı'yla ilişkilere bakışına ait önemli ipuçları taşıyan izlenimlerini şöyle anlatıyor:

> [Nasır bize] Mısır'da, güçlü bir millî orduyla ülkenin sınırlarının korunabileceğine ... inanan tarafsızlıkçı unsurlar olduğunu söyledi. Bu görüşe katılmadığını, çünkü Mısır'a karşı bir Sovyet saldırısını caydırabilecek bir gücü Mısır'ın oluşturabileceğine inanmadığını [belirtti]. Dolayısıyla da, kuzey kuşağıyla Mısır arasındaki boşluk doldurulmalıdır [dedi]. Sık sık [Mayıs 1953'te] Dulles'la yaptığı görüşmelere ve Ortadoğu savunmasının yerel güçlere dayandırılması ilkesine atıfta bulundu. Onun açısından, tepeden dayatılan bir komuta yapısına dayalı bir Ortadoğu Savunma Örgütü söz konusu değildi.[137]

Nasır, genel olarak Arap dünyasında, özel olarak da Mısır'daki tarafsızlıkçı ve bağımsızlıkçı kamuoyunun yaygınlığının, gücünün, dinamizminin, derin tarihsel köklerinin ayırdındaydı ve dış politikayı oluştururken bunu dikkate almak, halka güven vermek zorunda olduğunu biliyordu. Ülkede Süveyş anlaşmasının yeterli olmadığı yönünde tepkiler vardı ve örneğin anlaşmanın imzalanmasından üç ay sonra, 26 Ekim 1954'te, Müslüman Kardeşler Nasır'a bir suikast girişiminde bulunmuştu. Dönemin İngiliz Akdeniz Filo Komutanı Mountbatten'le yaptığı bir konuşmada, "Abdül Nasır, Batı ile Arap Ligi arasında bir ortaklığın, önce Arap halkını komünist tehlikeye inandırmaya yönelik 'psikolojik savaş' sürdüğü sürece, mümkün olmadığını vurguladı. 'İngilizlerle [Süveyş konusunda] anlaşma muharebe'sini kazandıktan sonra, şimdi de İngilizler

güçlerini çekene kadar sürecek olan ‘güven muharebesi’yle karşı karşıya olduğunu ekledi.”[138]

## ABD-Mısır İlişkilerinde Bunalım

Nasır, bir yandan Batılılarla bir anlaşma, uzlaşma zemini ararken, bir yandan da Mısır’ın Arap dünyasında tecridini getireceğine ve Irak’ı Araplararası önderlik rekabetinde öne geçireceğine inandığı Bağdat Paktı’yla mücadele ediyordu. Onun, “Araplara dayalı ve yüzü Batı’ya dönük” savunma örgütlenmesinin tam aksini ifade eden Bağdat Paktı girişimine karşı şiddetli tepkisi, Batı’yla ilişkilerini zedeleme riskini taşıyordu ve bu da Nasır’ı rahatsız ediyordu. Bir Lübnanlı bakana duygularını şöyle açıklıyordu:

> Şayet pakta karşı çıkmazsam, aşırılar milliyetçilik bayrağını elimden alacaklar. Öte yandan, pakta çok fazla saldırırsam, bu kez de, en yakın ilişkiler kurmayı şiddetle arzuladığım ABD, İngiltere ve Türkiye karşısındaki durumum yara alacak.[139]

Ne var ki, İngiltere ve ABD, İsrail’in de kışkırtmalarıyla Nasır’ı köşeye sıkıştırmaktan, kendi koşullarına boyun eğdirmekten hiç vazgeçecek gibi görünmüyorlardı. Bu durumda, Nasır’ın kendisine dayatılan umarsızlık ve tutsaklık cenderesinden kurtulmak için hem diplomatik, hem ekonomik, hem de askerî yardım için Sovyetler Birliği’ne başvurmaktan başka çaresi kalmamıştı.

## Nasır Çeklerden Silah Satın Alıyor

Buna rağmen Nasır ilk olarak Çin Halk Cumhuriyeti yetkililerine yöneldi. Bandung seyahatinde (Birmanya, Rangun’da) Zhou Enlai’yle görüşen Nasır, Çin’den silah almak istediğini söyleyince, Çin Başbakanı bunu, böyle bir talebi karşılayabilecek durumda olan Sovyet yetkililerine ileteceği yanıtını verdi. Ardından da Sovyetler, Nasır’a bu konuda yardımcı olacaklarına ilişkin yanıtlarını ilettiler. Bu süreçte Nasır, Amerikalılardan askerî yardım talebini yineledi ve aksi takdirde başka kaynaklara başvurabileceğini bildirdi ama Amerika’dan olumlu bir yanıt alamadı. Nihayet Sovyetler’le yapılan görüşmelerin ardından da 27 Eylül 1955’te Mısır, Çekoslovakya’dan silah alacağını açıkladı. Elbette kaynak Sovyetler Birliği olacaktı.

Bu silah anlaşması, ilk başta bütün Batı başkentlerinde tam bir şok etkisi yarattı. Batılılar, bunu eski bir sömürgenin efendilerine başkaldırması olarak yorumladılar. Ayrıca Ortadoğu'da artmakta olan Sovyet etkisinin bir uğursuz işareti sayarak daha da telaşlandılar. Dulles'ın ilk tepkisi ırkçılık kokan bir anlayışla, anlaşmayı, "bir çocuğa oynaması için öldürücü bir silah vermek kadar sorumsuz" bir davranış olarak değerlendirmek oldu.[140]

Oysa Nasır, Çek anlaşmasından sonra da Amerikalılarla yakınlık aramayı ve onlardan askerî malzeme alma çabalarını sürdürdü. Amerikalıların bu ilişkiyi egemen bir devletin sıradan bir ticari ilişkisi olarak görmelerini istiyordu. Üstelik Mısır için hayati önemde olduğuna inandığı, Nil üzerinde kurulacak Assuan Barajı'nın finansmanı için de ABD'yle görüşmelerini sürdürmekteydi ve onlardan finansman yardımı beklemekteydi. ABD yönetimi ise düşmanca bir öfke duymasına karşın, bir süre Mısır'ı iyice kaybetmemek için dikkatli davranmaya çalıştı. Ne var ki, nesnel uyuşmazlık ortadaydı: Nasır, Batı'ya ve kapitalizme yönelik bir programa, anti-komünist ideolojiye sahip olmasına karşılık gerçekten bağımsız olmak, egemenlik haklarını kullanmak, bu arada, Soğuk Savaş'tan yararlanarak gerektiğinde iki tarafla da ükesi için avantajlı ilişkiler kurmak istiyordu. Batı yanlılığının, anti-komünizminin, ülkede komünistlere karşı estirdiği terörün Amerikayı iknaya yeteceğini düşünüyordu. Yerleştirmeye çabaladığı devlet kapitalizminin, yaratacağı yeni egemen sınıflar, kendi burjuvazisi ve kapitalist ilişkileriyle sonuçta Batı yörüngesinde gelişeceğinin de Amerikalılar tarafından anlaşılacağını herhalde umuyordu. Oysa buna karşılık ABD, tam da bu bağımsızlık anlayışına, egemenlik hakkını ciddiye almaya, her şeye boyun eğmeme tavrına, giderek Batı'nın sorgusuz sualsiz fedaisi olmama iradesine tahammül edemiyordu. İplerin kopması kaçınılmazdı...

İlk tepki İsrail'den geldi. Mısır ordusunun yeni silahları kullanma yeteneğini geliştirmesinden önce ülkeyi vurmayı hesaplayan İsrail Genelkurmay Başkanı Moşe Dayan, hükümetinden aldığı yetkileri de biraz geniş yorumlayarak Suriye'ye karşı kışkırtıcı silahlı eylemler düzenledi ve altısı sivil 54 Suriyelinin öldüğü sınır ötesi harekâtlara girişti. Amaç, Suriye'yle bir savunma antlaşması imzalamış olan Mısır'ı kışkırtmak, Suriye'ye yardıma gelmesini sağlamak ve böylece de savaş çıkarmaktı. Mısır ve Suriye soğukkanlı davranınca, bu plan akamete uğradı. İsrail

hükümetiyse, hiç olmazsa bir Batılı devletin desteğini sağlayarak Mısır'a karşı "önleyici savaş" açmanın hazırlıkları içine girdi.[141]

26 Mart 1956'da ABD, İngiltere'yle eşgüdüm içinde, Mısır'a karşı yıkıcı önlemler almaya karar verdi. 28 Mart 1956'da Dulles, Eisenhower'a, Mısır'a karşı uygulanacak politikanın esaslarını içeren bir rapor verdi. Buna göre temel hedef, Nasır'a, "şu sıralarda yaptığı gibi Sovyetler Birliği'yle işbirliği yapıp, aynı zamanda da ABD'den kayrılan ülke tavrını görmesinin mümkün olmadığı"nın bildirilmesiydi. Nasır'ı zorlamak ve Batı yönünde bir politikaya razı etmek için alınması istenen önlemlerse şöyle sıralanmaktaydı:

> 1. hükümet ya da ticari kaynaklardan Mısır'a silah satışına izin veren ithalat lisanslarının yasağı, ABD ve İngiltere tarafından sürdürülecektir.
>
> 2. ABD ve İngiltere, Assuan Barajı'nın [finansmanı] konusundaki müzakerelerin sonuca ulaşmasını ertelemeye devam edeceklerdir.
>
> 3. ABD ve İngiltere ... Mısır'ın buğday ve petrol talebine ilişkin kararı geciktirmeyi sürdürecektir.
>
> 4. Mısır için CARE programı çerçevesinde 1956 yılına ilişkin (geçen yıl 40 milyon dolar ve bu yıl da taslak programa göre 100 milyonu bulabileceği tahmin edilen) [yardım] konusunda herhangi bir karar almayacak ya da seçenek olarak, ilk çeyrek için 8 milyon dolarlık programı onaylayacak, geri kalanıyla ilgili kararı yıl sonuna bırakacaktır.[142]

Kabul edildikten 25 yıl sonra gizliliği kaldırılan ve fakat ancak sansürlenerek açıklanan bu belgede, ayrıca Libya'da durumun "istikrara kavuşturulması"; İngiltere'nin 'Ürdün'deki anlaşmalara dayalı durumunu koruması"; Bağdat Paktı'na "daha fazla destek verilmesi", pakt üyelerine "yardımların artırılması"; Etiyopya'da "Batı pozisyonunun korunması" için "yoğunlaştırılmış program" uygulanması; Yemen ve Arap emirliklerinde "Mısır ve Sovyet etkisinin karşılanması" için "bütün pratik önlemlerin alınması" ve ABD'nin Suudi Arabistan'da "çok önemli" olan "pozisyonunun güçlendirilmesi" öngörülüyordu. Bu arada, isteyen Batı ülkelerinin İsrail'e silah satmasına ABD'nin karşı çıkmayacağı özenle belirtiliyordu.

Açıklanan dört sayfalık belgenin son iki cümlesiyse aynen şöyle: “Öngörülen eylemlere ek olarak, yukarıdaki önlemlerin istenen sonucu doğurmaması durumunda, daha radikal [aşırı-*drastic*] eylemlere başvurulucağını göz önünde tutan bir planlama derhal gerçekleştirilmelidir. Bu plan şunları içermelidir.” Belgede bundan sonrası sansürlenmiştir ama bu yıkıcı faaliyet ve psikolojik savaş operasyonlarının neleri kapsadığını tahmin etmek zor değildir.

İki gün sonra da, anı defterine Eisenhower şunları yazdırır:

> Ortadoğu’da durumu istikrara kavuşturmaya yardımcı olmak ve bize daha rahat çalışabileceğimiz bir atmosfer yaratmak için yapılabilecek şeylere ilişkin bir liste hazırlamasını istediğim Dışişleri Bakanı tarafından bana (ekteki) rapor iletildi.
>
> Dışişleri Bakanlığı’nı ilişikteki bütün konularda çalışma yapmak üzere yetkilendirdim. Sorundaki ana nokta Nasır’ın artan ihtirası, Sovyetler’le ilişkisi sonucu elde ettiği güç hissi, bütün Arap âleminin gerçek lideri olabileceğine ilişkin inancı ve bu inançlardan ötürü Araplarla İsrail arasında uzlaşma için önerilen her teklifi reddetmesidir.
>
> Bundan dolayı Dışişleri Bakanlığı’na karşılıklı kişisel çatışmanın Nasır’ın açıkça geliştirmekte olduğu saldırgan politikayı engelleyebileceği düşüncesiyle bir başka kişiyi Arap dünyasının gelecekteki lideri olarak ortaya çıkarmaya başlamamızı önerdim. Böyle bir rakip olarak benim tercihim Kral Suud’dur. Ne var ki, bu adamı tanımıyorum ve dolayısıyla da düşündüğüm pozisyona uygun olup olmadığını bilmiyorum. Yine de Arabistan, İslam dünyasının kutsal yerlerini içeren bir ülkedir ve Suudiler bütün Arap grupları içinde en dindar olanlar olarak bilinmektedir. Dolayısıyla, ola ki, kral bir ruhani lider olarak yetiştirilebilir. Bu gerçekleştirilebilirse, o zaman politik liderlik hakkını öne sürmeye başlayabiliriz. ...
>
> [Kralın] geniş bir danışman kadrosuyla yerel örgütlenmeye ihtiyacı olacaktır ve doğru adamı bulmak için sıkı bir çalışma gerekecektir.[143]

Modern kapitalizmin en çağdaş ülkesinin, despotik feodal mutlakiyet rejimiyle, ülkesini modernleştirmeye çalışan bir rejime karşı ittifak kurması, emperyalizmin, ülke içlerinde ve ülkeler arasında nasıl gericilikten yana

tavır aldığının ve ittifaklarını bu temelde oluşturduğunun da ibret verici bir örneğidir.

Bu çerçeve içinde Nasır, Batı'ya karşı ılımlı tavrını sürdürdü. Bandung sonrasında görüştüğü İngiliz politikacı Richard Crossman'a, konferansı şöyle değerlendirmiştir:

> Ah evet, Bandung'da Nehru'yla [kuzey kuşağı konusunda] anlaşamamıştım. İki aşırı uç vardı. Bir yanda Türkler NATO'ya bağlanmayı savundular. Nehru, tam tarafsızlıktan yana tavır aldı. Ben, içe dönük (*isolationist*) tarafsızlık ile NATO türü paktlar dışında bir yol önerdim. Bu, bölge halklarınca özgürce oluşturulmuş ortak savunma yoluydu.[144]

## Nasır Çin Halk Cumhuriyeti'ni Tanıyor

Bandung'da Zhou Enlai ile Nasır arasında yapılan görüşmelerde, ayrıca iki ülke arasında ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine karar verildi. ABD'de öğretim üyeliği yapan Çinli bir profesör, ileride Amerikalıları çok öfkelendirecek ve Nasır'a düşmanlıklarında önemli bir yer tutacak ilişkilerin Bandung'da nasıl başlayıp geliştiğini ve Mayıs 1956'da Mısır'ın Çin Halk Cumhuriyeti'ni resmen tanımasına ulaşması sürecini şöyle anlatmaktadır:

> Zhou Enlai, Nisan 1955'de Bandung'da, "Batı'dan gelen baskılara karşı mücadelelerinde iki tarafı da güçlendireceği"ne inandığı ikili ekonomik işbirliğini geliştirmek amacıyla Nasır'la buluştu. İkna olan Nasır, Ağustos 1955'te Çin Halk Cumhuriyeti'yle bir genel ticaret anlaşması imzaladı ve 1956'da da üç yıllık iki ticaret ve ödeme antlaşması yapıldı. İki taraf arasındaki ticaret, daha sonraları iyice gelişti. Mısır'a karşı Batılıların ekonomik ambargo uyguladıkları Süveyş krizi sırasında da Nasır, Çin'den yardım talep etti. Bunu, ekonomik ve politik açılardan ikili ilişkileri geliştirmek ve aynı zamanda da Çin'in öteki Afrika-Asya ülkelerine karşı iyi niyetini ifade etmek için bir fırsat olarak gören Bejing, Nasır'ın isteğini hemen kabul etti. 17 Eylül'de Bejing'deki Mısır Büyükelçisine, "Çin, Mısır'a yardım etmeye hazırdır ve yardımımız koşulsuzdur. Neye ihtiyaç duyarsanız, bizde olduğu sürece, size vereceğimize emin olabilirsiniz," dedi. Çin, ne yardım yapılırsa,

> herhangi bir ödeme de istemeyecekti. Mao, şayet Mısır ödemekte ısrar ederse, bunu sonra yapabilir diye devam etti ve “Ya da yüzyıl içinde ödeyebilirisiniz” çünkü, “Mısır şimdi Batılı güçlerin dayattığı ekonomik engellerle karşı karşıyadır ve aynı türden baskıları biz de yaşamakta olduğumuzdan, Mısır halkının çektiği zorlukları anlıyoruz,” dedi. Sonuçta, kasım ayında Çin, Mısır Merkez Bankası’na 20 milyon İsviçre Frankı transfer etti ve ek olarak, Mısır’dan peşin ödemeyle ciddi miktarda -Çin’in çok ihtiyaç duyduğu- pamuk aldı. ... Aralık ayında da, Mısır, Çin’den silah ve mühimmat isteyince, Çin Komünist Partisi liderleri bunları hemen Çin’in ihracat listesine eklediler.[145]

Mısır, 17 Mayıs 1956’da Çin Halk Cumhuriyeti’ni resmen tanıdı. Mısır’ın bir bağımsız devlet olarak en doğal egemenlik hakkını kullanması bile ABD yetkililerinin saldırganlıklarını artırmaya yetti. Oysa, Amerikalılar, Nasır’ın Çekoslovakya kanalıyla Sovyetler Birliği’nden (Mısır pamuğu karşılığında) silah satın almasının, Sovyet kampına doğru bilinçli bir yönelişin değil, özünde Soğuk Savaş’ın her iki tarafından da yararlanma politikasının bir ifadesi olduğunu biliyorlardı. Bundan büyük rahatsızlık duymalarına ve Mısır’a baskı uygulama kararlarına karşın yine de, Nasır’la ipleri koparmamaya, onu baskılarla boyun eğdirmeye uğraşıyorlardı. Bu nedenle de, Nasır’ın çok önem verdiği Assuan Barajı projesine yardım için bir fon oluşturmuşlardı.

## Baraj Krizi

Nasır’ın 1955’in Aralık ayında gittiği ABD’de yardım isteğine olumlu yanıt verildi. Barajın finansmanı için ABD ilk ağızda 56 milyon, İngiltere de 14 milyon dolar verecekti. Dulles, Dünya Bankası’ndan da ayrıca 130 milyon dolarlık bir kredi sağladı.

Assuan Barajı’na önerilen finansman, Nasır’a uzatılmış bir yem, daha doğrusu boynuna dolandırılmış ve onu Batı’ya sürükleyecek bir zincirdi. Öte yandan baraj inşaatı ve kredisi Batı Bloku için de bir sorunlar yumağı oluşturmaktaydı. İngiltere, Nasır ve genel olarak Arap milliyetçiliğiyle, eski sömürgeci alışkanlıklarının da etkisiyle, daha baştan şiddet kullanılarak başa çıkılması gereğine inanıyordu. Türkiye ise, yardımların kendisi gibi “sadık dostlar” yerine Batı’ya kafa tutan asilere gitmesine kızıyordu. Bunu,

dostların cezalandırılması, düşmanların ödüllendirilmesi olarak yorumluyordu. Türk yetkililerine göre, İngiliz Dışişleri Bakanı'na gammazladıkları biçimiyle, "Nasır, İngiltere'nin ve Batı'nın amansız bir düşmanı"ydı.[146] Ayrıca, ABD'de pamuk yetiştiren Güney eyaletlerinin politik temsilcileri de Kongre'de hoşnutsuzluklarını belirtmekteydiler. İsrail ise, finansman planına karşı kendi lobisini devreye sokmuştu.

Bu arada Batılılar, Ürdün üzerinde planlar hazırlamaktaydılar. Yeni askerî yardım antlaşmasıyla birlikte Ürdün'ün Bağdat Paktı'na sokulması için bir baskı kampanyası başlatıldı. Kral Hüseyin baştan beri pakta katılmak istiyor ama ülkedeki Nasır etkisi ve ulusalcı hissiyat nedeniyle üyelik adımını atmaya korkuyordu. Amerika'dan tarihte eşine az rastlanır ölçülerde silah ve askerî malzeme yardımı alan Türkiye'nin Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, İngilizlere, "[Çek] silah anlaşması Ortadoğu'da yeni ve çok tehlikeli bir dönem başlatmıştır ve bu durumla başa çıkmanın en etkin yolun, geri kalan Arap ülkelerini Bağdat Paktı'na sıkı sıkıya bağlayarak Mısır'ı tecrit etmek" olduğunu söylüyordu. Kasım ayında, görev üzerine, Celal Bayar Ürdün'e gitti. Dönüşünde İngilizlere Ürdün'e baskı yapmaları hâlinde pakta katılmalarının sağlanabileceğini bildirdi.[147] Ardından İngilizler baskıya başladılar. Hüseyin de artık kararını vermiş ve gerekli politik adımları atmaya başlamıştı. Bunun için de pakt yanlısı yeni bir hükümet kurmuştu. Ne var ki, bu gelişmeler Ürdün'de tam bir ayaklanmaya yol açtı. Halk sokaklara dökülmüş, Batılıları protesto ediyor, Nasır lehine gösteriler düzenleniyor, resmî binalar yakılıyordu; rejimin otoritesi bir anda yerle bir edilmişti.

Bu korkuyla Hüseyin hükümeti değiştirdi, pakta üye olma sevdasından vazgeçti. Kral, ardından da mart ayı başında Ürdün Silahlı Kuvvetleri'nin (Arap Lejyonu) Başkomutanı İngiliz General Glubb Paşa'nın görevine son verdi. Bu, Nasır'ın ve Nasırcıların zaferiyken, emperyalizm açısından da büyük bir gerilemeyi ifade ediyordu elbette. Irak benzeri bir gedik daha açılamamış ve tam anlamıyla "evdeki bulgur"dan da olunmuştu onlar açısından. Tabii bu arada, Nasır'a duyulan nefret ve öfke de kabarmaktaydı Batı başkentlerinde.

İşte Nasır'ın Çin Halk Cumhuriyeti'ni tanıması, onun son bir bağımsızlık gösterisi ve Batı'ya kafa tutuşu olarak algılandı ve ABD, 19 Temmuz 1956 günü Assuan Barajı'na finansal yardım sağlamaktan vazgeçtiğini açıkladı.

Gerekçe ise aşağılayıcıydı; ABD, Mısır ekonomisinin böyle bir yatırımı kaldıramayacağına inanıyordu! Kısa sürede İngiltere ve Dünya Bankası da Amerika'yı izlediler. Krediyle ilgili Amerikan koşullarını kabul etmiş olan Nasır için bu, hak etmediğine inandığı ve büyük şaşkınlık ve öfkeyle karşıladığı bir darbeydi. Yanıtı da çok gecikmedi.

## Kanal'ın Millîleştirilmesi

Bandung'da farklı bir dünyayı keşfeden, mazlum ulusların ülkelerindeki ilerici tarafsızlık ve bağımsızlık düşünceleriyle tanışan, Tito, Nehru, Zhou Enlai gibi liderlerle görüşen ve onların desteğini alan Nasır'ın özgüveni ve kararlılığı artmıştı. 2 Mayıs'ta, Bandung dönüşünde, Kahire'de kendisini karşılayanlara yaptığı konuşmada şöyle demişti:

> Mısır, artık bağımsız bir dış siyasete sahip olduğunu dünyaya göstermiştir. Artık emperyalizm olmayacaktır. Büyük bir ehemmiyeti haiz olan Bandung Konferansı bütün milletler için hürriyet saatinin geldiğini bildirmeye karar vermiştir. ... Sizin namınıza hürriyet ve bağımsızlık bayrağını kaldırdım. Mısır adına, artık onun hürriyetine kavuştuğunu ve serbestçe, hiçbir baskıya tâbi olmaksızın konuşmakta olduğunu haber verdim. Bundan başka Mısır'ın, hürriyetlerini kazanmış olan diğer memleketlerle birlikte emperyalizmi dünyadan kaldırmak için çalışacağını bildirdim.[148]

İşte şimdi karar anı gelmişti. 26 Temmuz'da İskenderiye'de, Mısır'ın Süveyş Kanalı'nı millîleştirdiğini açıkladı. Bütün Arap dünyasını gurur, heyecan ve sevinçle ayağa kaldıran ve artık kendisini gerçek bir halk kahramanına dönüştüren süreci açan bu tarihi kararıyla Nasır, emperyalizmin bütün gazabını da üzerine çekmiş oluyordu.

Nasır, millîleştirmeyle Assuan Barajı'nın yapımına mali destek sağlanacağını ve bu arada Kanal'ı işletmekte olan şirketin hissedarlarına tazminat ödeneceğini de duyurdu. Ama elbette bu eylemde asıl önemli olan, Mısır'ın, giderek de bütün Arap dünyasının bağımsızlık ve egemenlik mücadelesinin stratejik bir köşe taşını oluşturmasıydı. 15 Eylül'de Mısır Hava Kuvvetleri'nin mezuniyet töreninde yaptığı konuşmada şöyle sesleniyordu Nasır, dünyaya:

> İnsanlık tarihinin bu karar günlerinde, emperyalizmin ve alçakça hâkimiyet güçlerinin egemenlik sağladığı uluslararası kaos ortamında gerçeğin kendini kanıtlama mücadelesi verdiği bugünlerde, Mısır, egemenliğini korumak için güçlü biçimde ayaktadır. [Bu ülke] hâkimiyet ve üstünlük amaçlarını açığa çıkaran bir grup ülkenin emperyalist planlarına karşı onurunu korumak üzere kararlı ve sağlam bir duruş sergilemektedir.
>
> Bugünlerde ve bu koşullar altında, Mısır, küçük milletlerin egemenliklerini korumak istediklerinde bunu yapabileceklerini ve haklarını ve onurlarını korumaya tam kararlıysalar, bu amaçlarına ulaşmayı kesinlikle başarabileceklerini dünyaya göstermeye azimlidir. ...
>
> Yabancı boyunduruğu, saldırganlığı ve feodalizmin zincirlerini parçalayan Mısır halkı adına ilan ediyorum ki, egemenlik haklarımızı ve onurumuzu korumaya kesinlikle kararlıyız.
>
> Büyük güçlerin komploları ve tehditleri bizi asla yıldıramayacaktır. Egemenlik haklarımıza bağlıyız ve emperyalistlerin bunları elimizden almasına asla izin vermeyeceğiz. Bunlar, devrimimizin başından beri ilan ettiğimiz amaçlarımızdır. ... Bu ilke ve amaçlara kesin bağlıyız ve onları kanımızın son damlasına kadar koruyacağız.[149]

Kanal’ın millîleştirilmesi, sadece Mısır’da değil, bütün Arap âleminde ve öteki Asya-Afrika ülkelerinde coşkuyla karşılandı. Suriye’de halk akın akın Mısır Elçiliğine giderek dayanışmalarını ifade etti. Ülke çapında Mısır’la dayanışma komiteleri kuruldu. Ağustos ayında Şam’da 100 bin kişilik bir gösteriyle karar kutlandı. Ürdün’de, İngiliz Büyükelçisinin sözleriyle, “hiç kuşku yok ki, kamuoyu Nasır’ı bütünüyle ve güçlü bir biçimde” desteklemekteydi. Emperyalistlerin millîleştirme kararına karşı uluslararası bir cephe açma hedefiyle düzenlediği ve Mısır’ın katılmayı reddettiği Londra Konferansı’nın toplandığı gün, bütün Arap dünyasında genel greve gidildi, kepenk indirildi, ulaşım durdu ve toplantı saatinde beş dakikalık sessiz protestoda bulunuldu. Arap kitlelerinin desteği o denliydi ki, Irak’ın işbirlikçi başbakanı ve Nasır’ın baş düşmanlarından Nuri Said bile ona bir tebrik telgrafı göndermek zorunda kaldı. Arap Ligi Konseyi de oybirliğiyle dayanışma ve destek kararları aldı.[150]

Buna karşılık, İngiltere başta olmak üzere Batı'da ve Batı'nın işbirlikçisi ülkelerde Nasır'a büyük tepki, düşmanlık, hırçınlık vardı. İngiltere, hemen Nasır'a karşı güç kullanılmasını öneriyordu. CIA ise, Kanal'ın millîleştirilmesinin sadece "Arap milliyetçiliğini sarhoş edeceği"nden değil, aynı zamanda başka yerlerde de "yabancıların elindeki petrol boru hatlarının ve petrol tesislerinin millîleştirilmesini özendirebileceği"nden korktuğunu bildiriyordu. Eisenhower da, Kanal konusunda başarılı olursa, Nasır'ın "Dakar'dan Filipinler Adaları'na bütün dünyayı" ABD'ye karşı sıraya sokabileceğinden söz ediyordu.[151] Dulles ise, İngiltere Başbakanı Eden'in belirttiği üzere, "Nasır'ın kusturulması" gerektiğini söylüyordu; "bu sözler aylarca aklımdan çıkmadı," diyecekti ileride, Eden.[152]

Fedailer de boş durmuyorlardı elbette. Irak Başbakanı Nuri Said, Eden'e, "Tek bir hareket alanınız var; vurun, hemen vurun ve sert vurun. Yoksa çok geç kalırsınız," diyecek kadar kendinden geçmişti.[153] Nuri, "[Süveyş meselesi] Batı için de, Nasır için de ölüm kalım meselesidir," deyip İngilizleri kışkırtmaya çalışırken, bir başka Iraklı yetkili de İngilizlerin "Nasır'ın burnunu kanatmasını" öneriyor, bir diğeri, "Temel mesele Majestelerinin hükümetinin görece kısa bir zaman içinde Nasır'ı devirmekte kararlı ve muktedir olup olmadığıdır," diye yaltaklanıyordu.[154]

Türkiye Başbakanı Adnan Menderes de, 19 Kasım'da Bağdat'ta görüştüğü Amerikalı yetkililere, Nasır'ın "Moskova'nın oyuncağı" olduğunu söylüyor ve "Küçük düşürülmelidir," diye akıl veriyordu. Bu arada, Bağdat Paktı'nın öteki iki Müslüman ülkesi Irak ve Pakistan'ı, İngiltere'ye karşı "katı davranmak"la suçluyor, onların bu "olumsuz tavırları"nı Amerikalılara jurnalliyordu. Kim bilir, belki de onların "yardım" paylarından kesinti yapılıp Türkiye'ye aktarılmasını hesaplıyordu böylece.[155]

Bu süreçte en zor durumda olan Amerika idi. ABD yetkilileri, bir yandan Nasır'ın cezalandırılmasının şimdi daha da ivedilik kazandığına inanıyorlar ama öte yandan da İngiltere ve Fransa gibi eski sömürgecilerle birlikte görünüp Arapları bütünüyle karşılarına almaktan çekiniyorlardı. Gerçi, Mısır'ın bankalardaki dolar cinsinden varlıklarını dondurmuş ve bu ülkeye satılacak buğdayın bedelinin Mısır parasıyla ödenmesini durdurmuşlardı ama daha ötesine gitmekten, hele Eden'in istediği bir silahlı müdahaleden uzak duruyorlardı.

İngiltere ile Fransa'nın hemen bir askerî harekâta girişmelerinin Batı ve ABD çıkarları açısından sakıncalı olacağını düşünen Eisenhower yönetimi, Londra'da bir uluslararası konferans toplanmasını ve anlaşmazlığa burada çözüm aranmasını önerdi. Bir askerî operasyon için hazırlık devresine ihtiyaç duyan İngiltere ile Fransa da bu öneriyi kabul ettiler. Bu göstermelik konferansa ve millîleştirme kararına karşı oluşturulmak istenen uluslararası cepheye Mısır'ın katılmayı kabul etmesi elbette beklenemezdi. Amaç, Kanal'ın bir biçimde uluslararası bir idareye devriydi. Mısır'ın Londra'ya gitmeyi reddetmesi üzerine aslında konferans da ölü doğmuş oldu. Nasır, toplantıya katılan ve Batı'yı destekleyen, aralarında Türkiye, Pakistan, İran ve Etiyopya'nın da bulunduğu 18 devleti "uluslararası korsanlık ve emperyalizm" cephesi olarak tanımlayarak, konferansta kurulması önerilen "Kanal'ı Kullanan Ülkeler Birliği"ni de "savaş birliği" olarak niteledi. Katılan ülkeler arasında bulunan Pakistan'ın çeşitli kentlerindeki büyük protesto gösterileri, bu cephenin de çatlakları olduğunu gösteriyordu.[156] Hemen ardından toplantıya çağrılan ikinci konferanstaki Batılı çoğunluğun sayısı, Pakistan, Etiyopya ve Japonya'nın birliğe katılmayı reddetmesiyle 15'e düşmüş oldu. Hindistan, Endonezya, Seylan ve Sovyetler Birliği zaten Mısır'ı destekliyorlardı. Sonunda bu girişim de fiyaskoyla sonuçlandı.

Bu arada, İngiliz Başbakanı Eden, askerî harekât için Eisenhower'ın desteğini elde etmeye çalışıyordu. 6 Eylül'de Eisenhower'e gönderdiği mektupta şöyle diyordu:

> Kısacası, şayet Nasır'ın 18 ülkeye kafa tutmasına izin verilirse, petrol üretilen ülkelerde devrimler olması ve Batı'nın da Ortadoğu petrolünden bütünüyle mahrum kalmasının birkaç aylık bir mesele olacağına inanıyoruz. Bu görüşümüz, Ortadoğu'daki dost liderlerin tavsiyeleriyle de güçlendirilmektedir. Iraklılar uyarılarında en ısrarlı olanlar; Nuri ve Kral Naibi, Nasır'ın eyleminde başarılı olmasının ortaya çıkaracağı sonuçlar hakkında bize birkaç kez bilgi verdiler. Onlar iktidardan süpürülüp gideceklerdir. ... Bizi [İngiltere ile ABD'yi] bugün ayıran şeyin, Nasır'ın planları ve niyetleriyle ona karşı askerî operasyonun Ortadoğu'daki sonuçları üzerindeki farklı tespitlerimiz olduğu görülüyor.[157]

Aslında, Eden'in en korktuğu şey, İngiltere'nin bölgedeki gücünü ve konumunu yitirme olasılığıydı ve bunu gerekirse savaşla önlemeye

kararlıydı. İngiliz başbakanın, daha Glubb Paşa'nın görevden alınması üzerine Nasır'ın "öldürülmesi" gerektiğini söyleyecek kadar emperyalist ihtirastan gözü dönmüştü.[158] Bu arada, Suudiler de Nasır'ın davranışıyla bölgede bir millîleştirme furyasının başlayabileceğinden ve Suudi petrolünün de kurban verilebileceğinden korkuyor, Amerikalıları uyarıyorlardı.

Ne var ki, ABD'yi Mısır'a verilen Sovyet desteği de temkinli olmaya zorluyordu. Sovyetler Birliği Başbakanı Nikolay Bulganin, 11 Eylül'de İngiltere Başbakanı Eden'e gönderdiği mektupta, Mısır'a karşı girişilecek bir savaşın doğuracağı tehlikelere işaret ederek Batı Bloku'nu uyarıyordu:

> Anlaşılan İngiliz ve Fransız hükümetleri, Mısır topraklarından geçen ve Mısır'ın egemenliği altında bulunan Süveyş Kanalı'nı ele geçirmeye niyetliler. Ama Sayın Başbakan, bunun nasıl sonuçlanacağı konusunda düşünmenizi rica ediyorum. Böyle bir davranışın Kanal'da büyük yıkıma yol açacağından kuşku duyulamaz. Aynı yıkımın Arap ülkelerindeki petrol alanlarında ve bu ülkelerden geçen petrol ikmal hatlarında da meydana geleceği tabiidir.
>
> Bu gerçekleşince de Arap halkları yabancı istilasına karşı kutsal bir mücadeleye girişeceklerdir. Ve bu, başta Fransa ve İngiltere olmak üzere, bütün Avrupa'daki maddi yıkımı büyük oranlara ulaştıracaktır. Yakın ve Ortadoğu'dan Avrupa'ya petrol ikmalinin de tamamen duracağını söylemeye bile gerek yok. ...
>
> Mısır'a karşı düzenlenecek bir yabancı istilası hâlinde yukarıda sözü edilen fiziki zararların yanı sıra, saldırgan ülkelere karşı, Afrika ve Asya halklarında büyük nefret uyandıracağından şüphe etmeye mahal yoktur. Bu nefretin gelecek pek çok kuşağın yaşamı boyunca etkilerini hissettireceğini söylersem, bu bir abartma olmayacaktır.
>
> Ben ve arkadaşlarım, Sayın Başbakan, Birleşmiş Milletler'in varlığı, bağımsız gelişme ve ulusal uyanışın geniş yollarında beliren Doğu halklarının hızla büyümesi ve atom silahları çağında, tehditler savurmanın ve silah göstermenin artık mümkün olmadığı inancındayız. Günümüzde, artık kimse Afrika ve Asya halklarına

kan ve çelikle dayatılmış sömürgeci baskı çağındaki gibi davranamaz.

Zamanın değiştiğine, Asya ve Afrika halklarının değiştiğine baktığımızda, egemenlik ve toprak bütünlüğüne -bu kez Mısır'ın- yönelik askerî önlemlerin sadece başarısızlıkla sonuçlanacağını görebiliriz.

Sömürgeci düzeni sürdürmek için çalıştığı Vietnam'da savaşı kaybeden ve bugün benzer bir savaşı Cezayir'de sürdüren Fransa'nın, İngiltere'yi Süveyş Kanalı üzerinden tehlikeli askerî planlara alet ederek onun yardımlarıyla Cezayir'deki durumunu düzeltmeyi umduğu çok açık değil mi Sayın Başbakan? Durum soğukkanlı bir biçimde değerlendirilecekse, bunun bir macera olduğu görülmelidir. Ne Mısır ne de Cezayir tutsaklaştırılabilir. Bunu gerçekleştirmeye yönelik çabalar kaçınılmaz olarak başarısızlığa mahkûmdur. Yarım milyon Cezayirlinin öldürülmesine karşılık orada durumun kötüye gidiyor olması bunun bir kanıtı değil midir?

Sorunun barışçıl çözümünü istediğini açıklamış olmasına karşılık, ABD'nin, silahlı kuvvetlerin yığılmasını ve harekete geçme tehditlerini protesto etmeyerek İngiltere ve Fransa'daki Mısır'a karşı güç kullanılmasını isteyenleri cesaretlendirdiği de gözden kaçmamaktadır.

Günümüzde, eskiden de olduğu gibi, küçük savaşların, devletler ve halklar için ciddi sonuçlar yaratan büyük savaşlara dönüşebileceği konusunda bana katılacağınızı sanıyorum.

Bütün bunlar ciddi sorulardır Sayın Başbakan ve bunları, açıkça ve diplomatik inceliklere *(evasions)* başvurmadan önünüze koymak istiyoruz. ...

Size belirtmeliyim ki, Sayın Başbakan, barışın devamından yana bir büyük güç olarak, Sovyetler Birliği, bu soruna bigâne kalamaz. ...

Gerekli temkin gösterilmezse tehlikeli gelişmelerin ortaya çıkabileceği konusunda sizi dostça uyarmak istiyoruz.[159]

## Savaş: Mısır'a Üçlü Saldırı

Bu arada sorun, eylül-ekim aylarında BM'de de tartışılmaya başlandı ama İngiltere ile Fransa gizli savaş planlarını uygulamaya kararlıydılar. Yapılan plan basit, kaba ve ucuz bir militarizmin ürünüydü. Bütün dünyanın gözü önünde üç ülkenin; Fransa, İngiltere ve İsrail'in başbakanları, bakanları, generalleri, yetkilileri ancak yeraltında faaliyet gösteren çetelerin yaptıklarına benzer biçimde, yalanlar ve kışkırtmalar üzerine inşa edilmiş, en dar çıkarların ve gaspların gerçekleşmesi için düzenlenmiş bir gizli oyun içindeydiler. Üstelik, insanlığı, nükleer silahlarla yapılacak bir savaş yangını riskine atmakta da bir sakınca görmüyorlardı.

Gizli planı, İngiltere Başbakanı Eden, Fransa Başbakanı Guy Mollet ve İsrail Başbakanı Ben Gurion tezgâhladılar. "Süveyş Mafyası Üçlüsü"nden Anthony Eden, davranışları, kılık kıyafeti, bıyıkları ve azametli kibiriyle, aşağılayıcı gururuyla, İngilizlerin aristokrat geleneklerine bağlılığıyla tam bir İngiliz centilmeniydi. Mollet, elbette çağdaş bir Avrupalıydı; anti-komünist bir solcuydu, Fransız Sosyalist Partisi Genel Sekreteri'ydi. Ben Gurion ise, modern Batı'nın "barbar Ortadoğu'daki aydınlık temsilcisi" İsrail'in uygar yöneticisiydi. O da (elbette anti-komünist) sosyalistti, Sosyalist-siyonist bir grubun üyesiydi. İsrail'in ilk Başbakanı ve Savunma Bakanı oldu, Filistinlilere terör uyguladı. 1954 yılında İsrail ajanları Mısır'ın Batı'yla ilişkilerini bozmak için Kahire'deki Amerikan ve İngiliz kurumlarına ait binalara bomba koydukları zaman başbakan oydu.

Fransa'nın Sevr kentinde tezgâhlanan gizli plan şöyleydi: Kendisine karşı düzenlenen terörist faaliyetlerin üssü olduğu iddiasıyla İsrail, Gazze Şeridi'ne ve Akabe Körfezi'ni kendi kullanımına açmak için de Şarm el-Şeyh'e bir saldırı düzenleyecekti. Böylece Mısır'la İsrail arasında savaş çıkınca, İngiltere ile Fransa şaşkın bir masumiyetle ve sadece kan dökülmesini önlemek, tarafları ayırmak ve Süveyş Kanalı'nın dünya ticaretine açık kalmasını sağlamak üzere birer muhtıra vererek savaşan tarafların, yani Mısır ile İsrail'in, 12 saat içinde Kanal'dan 15 kilometre geriye çekilmelerini isteyeceklerdi. Bu durumda, İsrail kuvvetleri Kanal'ın doğusundan 15 kilometre öteye çekilecek, Mısır güçleri de kendi toprakları olan Sina Yarım Adası'ndan Kanal'ın batı yakasının 15 kilometre ötesine geçecekti. Bu arada Mısır topraklarının önemli bir bölümü İngiliz ve Fransızlarca işgal edilecekti, çünkü ültimatomda ayrıca Port-Sait, İsmailiye ve tabii Süveyş'in İngiliz ve Fransızlarca 'geçici' işgaline Mısır'ın onayı talep edilecekti. İsrail ültimatoma hemen uyacak, Kanal'ın 15 kilometre

ötesine yerleşmiş olacak ve elbette saldırıya uğrayan, toprakları bombalanan ve işgal edilen Mısır ültimatomu reddedecekti. Bunun üzerine, İngiliz ve Fransız silahlı kuvvetleri seyrüseferi ve güvenliği “korumak” üzere Kanal’ı işgal edeceklerdi.

29 Eylül’de, plan gereğince İsrail, Mısır’a saldırdı. Ardından İngiliz ve Fransız ültimatomu geldi taraflara. Mısır muhtırayı reddetti. Bu arada BM’de İsrail’in derhal çekilmesini öngören bir kararı İngiltere ile Fransa veto ettiler. Bunun üzerine 31 Ekim’de İngiltere ile Fransa silahlı kuvvetleri Mısır’ı işgale başladılar. Ateşkes ilan edilmediği gerekçesiyle İsrail de ilerlemesine devam etti ve Sina Yarımadası’nın büyük bölümünü işgal etti. Gazze ile Şarm el-Şeyh de İsrail’in eline geçti. Barbarca bir bombardımandan ve Kanal’ bölgesindeki Mısır Hava Kuvvetleri’nin imhasından sonra, İngiltere de Port Said’i ele geçirdi. Bu arada, İngiliz ve Fransız deniz komandolarıyla paraşütçüleri de bölgeye indirme ve çıkarma yaptılar.

4 Kasım’da işlerini bitiren İsrailliler, BM’nin ateşkes kararına uymaya karar verdiklerini açıkladılar. 5 Kasım’da da Sovyetler Birliği Başbakanı Bulganin, İngiltere ile Fransa’ya işgali durdurma çağrısı yaptı ve aksi takdirde kendilerinin de nükleer füze saldırılarına hedef olabileceklerini bildirdi. Bulganin, Eisenhower’a da bir mektup göndererek, onu bir “üçüncü dünya savaşı çıkma olasılığı” konusunda uyardı. Daha da önemlisi, Bulganin, saldırganlığı önlemek üzere, Sovyetler Birliği ile ABD’nin BM ilkeleri uyarınca bölgeye ortak müdahalede bulunmalarını önerdi. Bu arada bütün dünya ayaktaydı ve her yerde üç’lü saldırı kınanmaktaydı. Mısır ve Araplarsa direnmekte, savaşmakta kesin kararlıydılar.

Eisenhower’ın korktuğu başına gelmişti. Sovyetler’le bir nükleer savaş olasılığının ciddi biçimde ortaya çıkması, saldırının bütün dünyada büyük tepkiyle karşılanması, Arap dünyasındaki genel öfke ve nefret dalgası, müttefiklerinin kendisinden gizleyerek bütün Batı çıkarlarını tehlikeye atmaları, Eisenhower’ı korkutmuş ve kızdırmıştı. Gelişmelerin artık İngiltere ile Fransa’yı, yani eski sömürgecilerin bölgedeki ve dünyadaki güç ve prestijlerini onulmaz biçimde zedelediğini de gören ABD yönetimi ipleri eline almaya karar verdi. Yönetim hem İsrail’e, hem de İngiltere ile Fransa’ya ağır baskılar uygulamaya, tehditler savurmaya başladı ve işgal edilen toprakların derhal boşaltılmasını istedi. Onların ipiyle kuyuya

düşmek istemeyen ABD, aynı zamanda, artık İngiltere ve Fransa'yı da bölgeden silme kararı alıyordu. Bu arada işaret etmek gerekir ki, bu olay, tam da aynı günlerde patlak veren Macaristan'daki ayaklanma ve bu ülkeye Sovyet müdahalesini propaganda amaçlarıyla kullanma imkânını da ABD'nin elinden almıştı ve bu da Amerikan yönetiminde büyük öfkeye neden olmuştu.

Üç saldırgan ülke aslında boylarını aşan bir maceraya kalkmışlardı. İngiliz ve Fransızlar yeni dünya gerçekliğini, emperyalist kamptaki hegemonyanın ABD'nin eline geçtiğini, sömürge imparatorluklarını sürdürecek askerî, ekonomik ve politik güçlerini çoktan yitirmiş olduklarını, Sovyet faktörünü ve Arap dünyasındaki uyanışı hesaplayamamışlardı. İsrail ise tetikçiliğin sınırları olduğunu fark edememişti.

Sonunda, sancılı bir sürecin ardından, petrol ve dolar rezervleri tükenmeye yüz tutan ve ABD'den yardım göremeyeceklerini kavrayan İngiltere ile Fransa, 6 Kasım'da ateşkes çağrılarına uymak ve kısa süre içinde büyük bir politik hezimetin eşliğinde Mısır topraklarını terk etmek zorunda kaldılar. 22 Aralık'ta son İngiliz ve Fransız birlikleri Mısır topraklarından ayrıldılar. Biraz daha direnmeyi ve bu olupbittiden yararlanmayı hesaplayan İsrail de sonunda boyun eğdi. Eisenhower, Ben Gurion'a gönderdiği mesajda, "Fransa ve İngiltere'yle bugünkü geçici çıkar ortaklığına karşın, İsrail'in gücü ve geleceği ABD'ye bağlıdır," diyordu.[160] Akan sular durmuştu...

## Türkiye ve Süveyş Savaşı

Nasır'ın millîleştirme kararı, bir ülkenin egemenlik haklarını kullanması olarak dünyadaki ülkelerin çoğunluğunca meşru ve haklı görülerek desteklenmiş, buna karşılık emperyalist saldırı bütün dünyada büyük bir tepkiyle karşılanmıştı. Mısır'ın millîleştirme kararına karşı çıkan ve kınayan az sayıdaki ülkeden biri de Türkiye'ydi. Türkiye, daha önce de değinildiği gibi, Nasır öncesinden beri, Mısır'ın buradaki egemenlik haklarından, fiilen İngiltere ve dolayısıyla da Batı Bloku ("Hür Dünya") lehine vazgeçmesini istiyordu. Türk hükümeti "Hür Dünya"nın mazlum uluslara pranga vurmasını çoktan kabullenmiş ve kendi kendine uygulamaya koymuştu, Mısır elbette umurunda değildi. Türkiye, Londra

Konferanslarına da katılmış, ikincisindeki “Kullanıcılar Birliği” konusunda Dulles önerisini de desteklemişti. Boğazlar konusunda neredeyse savaş çıkaracak bir kriz peşinde koşan ve NATO’ya katılımını İstanbul Boğazı üzerindeki hükümranlık haklarının Sovyet tehdidi altında olduğu iddiasına dayandıran Türkiye, Londra’da, bir başka ülkenin sahip olduğu deniz yolları üzerindeki egemenlik haklarına karşı çıkarak kendi tezlerini bile unutmaya hazır bir bağnazlık ve aymazlıkla Batı’ya bağlıydı. Bu bakımdan, “düşman” bellediği Nasır’a karşı üç’lü saldırıdan da hoşnuttu gerçi ama ABD’nin karşı çıkmasıyla o da yön değiştirdi ve bu kez de haklıdan ve mazlumdan yanaymışçasına bir imaj sergilemeye kalkıştı ama artık saygınlığı Arap ve Asya-Afrika dünyalarında bütünüyle tükenmişti.

Bağdat Paktı içinde Irak ve Pakistan gibi ülkelerde bile İngiltere’ye karşı ortaya çıkan tepkileri yatıştırmaya çalışan Türkiye’de düzenin kamuoyu oluşturucuları, Nasır ya da Araplar lehine bir tavır asla göstermediler, aksine, gönüllerinde yatan aslanın emperyalist yırtıcılıktan yana olduğunu gösterdiler.

Örneğin, *Vatan* gazetesinde Ahmet Emin Yalman, 4 Kasım’da yazdığı yazıda şöyle “derin” düşünüyordu:

> Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, İsrail’le beraber İngiltere ve Fransa’yı saldırıcı mevkiinde görmüş ve bütün alakalılara ‘Ateş kes!’ emrini vermeğe geniş bir ekseriyetle karar vermiştir. Nazari olarak yerden göğe kadar hakkı vardır. Yine nazari olarak bundan doğru bir karar olamaz.
>
> İngiltere’de muhalefet ve bir kısım sulhçu idealistler, Mısır’daki silahlı müdahalesinden dolayı İngiliz hükümetini ayıplamışlar ve aleyhine şiddetli bir baskı yaratmaya girişmişlerdir. Yine nazari surette işi ele alırsak, böyle asil hislere karşı saygı duymaktan başka ne yapabiliriz?
>
> Fakat işi bir de yakın geçmişteki acı tecrübelerden elde edilen derslere göre tahlil edelim. O zaman manzara ne kadar değişir! İngiltere’de İkinci Cihan Harbi’nin arifesinde de körü körüne bir sulh taarruzu almış, yürümüştü. Bir taraftan hislere dayanan, diğer taraftan komünist ve Nazi yeraltı propaganda makineleri tarafından beslenen bu taarruzun neticesi ne oldu? Münih’te Hitler’in iradesine kayıtsız şartsız teslimin kabul edilmesi, bunun arkasında da İkinci

> Cihan Harbi’ne demokrasi cephesi için en uygunsuz, Nazilik ve faşistlik için en müsait şartlar içinde sürüklenilmesi.
>
> Birleşmiş Milletler Teşkilatı’na gelince, bu teşkilat, Abdül Nasır’ın Süveyş’e keyfî müdahalesi karşısında hareketsiz kalmışlar, beka endişesine düşmüş bulunan İngiltere ve Fransa’yı ve diğer Batı Avrupa sanayi memleketlerinin gönüllerini hoş etmek için parmağını kımıldatmamıştır. Bu itibarla Ortadoğu’da silahla iş görülmesinin bütün mesuliyeti Birleşmiş Milletler Kurumu’nda yatıştırıcı bir siyaset takip eden delegelere aittir.
>
> Her kim, dünya sulhu davasını ele alırken, sinsi Moskof cihangirlik siyasetinin tehditlerine göz yumarsa, mutlaka gaflete düşer ve kaçınmaya çalıştığı harb tehlikesini daha geniş ölçülerde olarak eliyle hazırlar.
>
> Derler ki: ‘Ortalığın durulması için ilk önce karışması lâzımdır.’ Ortalığın karışmasının bugünkünden geniş bir şeklini tasavvur etmek ise güçtür. Bütün dünyanın stratejik göbeği olan Ortadoğu’da silahlar patlamıştır. İki büyük devlet, Rus emperyalizminin Akdeniz’deki köprübaşısı hâline gelen Mısır’a hücum etmek azim ve cesaretini göstermiş, Abdül Nasır’ın yaratmağa çalıştığı Arap emperyalizminin silahlarını sistemli bir şekilde körletmiştir. Moskova’nın boyunduruğu altındaki peykler ayaklanmağa başlamış, Sovyet Rusya’nın maskesi düşmüştür. Bizzat Demirperde âleminde de iç istikrarın cebir ve zulmünden başka bir vasıtayla devam ettirilmesi ihtimalleri azalmıştır.
>
> Bir taraftan da demokrasi cephesinde Amerika ile İngiltere ve Fransa’nın arası açılmış, müstemlekeciliğe taraftar ve aleyhtar iki grup peyda olmuştur. Bu şartlar karşısında NATO’nun ve SEATO’nun bugün için ciddi bir mânası kalmamıştır. Birleşmiş Milletler Teşkilatı’na gelince, anayasasındaki prensiplerin hepsini hiçe saymak suretiyle kötü bazı uzlaştırıcı şekilleri sürüklemekten fazla bir şey yapamıyor.[161]

Falih Rıfkı Atay da, 23 Kasım tarihli *Dünya*’daki yazısında, daha az yırtıcı değildir:

> Bağdat paktı Nasır’ın peşine takılmaz. Hür milletler cephesi sergüzeştler arkasından gidemez. Onun için de Nasır ve ayakdaşları

> bu paktı baltalayıp dururlar.
>
> Baltalamak için bilhassa Irak'ın dilce, dince Arap dünyasına bağlılığını ve halk yığınlarının taassup duygularını istismar ederler. Pakt meclisinin toplantısı sırasında Bağdat'daki kanlı nümayişler, pek akıllı ve basiretli bir devlet adamı olan Nuri Said Paşa'nın ne kadar zor mevkide kaldığını göstermektedir.
>
> Yakın ve Ortadoğu'nun huzur ve güvenliği, Nasır sergüzeştliğinin tasfiye edilmesine bağlı kalmaktadır. Nasır tasfiye olunmadıkça, pek usta olan kızıl blok tahrikçiliği onun hesabına her gün yeni bir mesele çıkaracaktır. ...
>
> Arap dünyasının düşüneceği ve yapacağı tek şey vardır: Her şeyden önce Nasır rejimini tasfiye ettirmeğe uğraşmak ve bu rejim altında kaldığı müddetçe Mısır'ı afaroz etmek!..[162]

Yırtıcı Batıcılık olunca Peyami Safa'sız olur mu? 24 Kasım'da da *Milliyet*'te o yazıyor:

> "Bir okuyucumuz, Mısır meselesinde, Araplara değil, İsrail'e sempati gösterdiğim için bana sitem ediyor ve Peygamberimizin kavmiyle aramızdaki din, kültür ve tarih birliğini bana hatırlatmak zahmetinde bulunuyor.
>
> Mısır meselesini bir Arap-İsrail ihtilâfından ibaret sanmak, eksik olduğu kadar hatalı bir görüştür, sanırım. Bu sadece iki memleket arasında bir dava değil, yalnız Ortadoğu'yu ilgilendiren bir dava da değil, bütün şümulüyle dünya barışını ve muvazenesini ilgilendiren bir meseledir.
>
> Cepheler gizli değil: Mısır Sovyetler'in safında yer almıştır. Ordusunu onların verdiği silahlarla donatmıştır, Ortadoğu'ya sızan Moskof nüfuzuna her bakımdan yataklık etmektedir. Arap dünyasını Sovyet emperyalizminin entrikalarına âlet etmeğe uğraşan Nasır'ın meşum rolü barış için ciddî bir tehlike hâlini almıştır. Küçük İsrail, Mısır'a karşı savaşırken, yalnız kendi hudut emniyetini sağlamaya değil, hür milletlerin davasına da, doğrudan doğruya veya dolayısıyla hizmet etmiştir.
>
> Kaldı ki, Arap dünyası yalnız Mısır'dan ve Suriye'den ibaret değildir; müttefikimiz Irak'ı unutmamak lâzımdır. Nasır'a karşı

> duyduğumuz nefret, Irak'a karşı sevgimizi zerre kadar bulandırmış mıdır? Dava milletlerarası plânda mütalâa edildiği zaman, Mısır, İsrail ihtilâfı derhal Sovyet-Hür dünya anlaşmazlığı hâlini alır. Aklı başında hiçbir Türk ve Müslüman, cephemizdeki dostlarımızla aramızda din veya kültür farkını mesele yapmayı düşünemez.
>
> Rusya, Suriye'ye ağır silah ve malzeme yığıyor. Küçük Arap komşumuz, en büyük düşmanımızın silah deposu ve cephaneliği işini görmektedir. Dinsiz imansız Moskof'a uşaklık ederken Peygamber kavminden olduğunu düşünmeyen Suriye ve Mısır'la aramızdaki din ve dil bağlarını hesaba katmak bize mi düşer?
>
> Bir Çerkeş atasözü: "Dostumun dostu dostumdur" der. Bu söze, ondan daha az doğru olmayan bir diğerini de biz ekleyebiliriz: "Düşmanımın dostu düşmanımdır." Tam yerinde oldu.[163]

Süveyş saldırısına ilişkin Cumhurbaşkanı Celal Bayar ise, kabahati mazlumda bulmaktadır: "Ortaşark'ın zor durumunu kendi menfaatları için istismar edenlerin, hatta yine aynı maksatla mütemadiyen müşküller ve ihtilaflar yaratanların, tahakküm maksadıyla birtakım keyfi ve fevri siyaset takip edenlerin, bu bölgede ihdas ettikleri son derece ciddi ve nazik vaziyetin, çok vahim hadiselere meydan verdiğine şahid olmaktayız."[164] Benzer bir tavrı Fatin Rüştü Zorlu'da da görmek mümkündür: "Eğer Ortadoğu memleketleri Bağdat Paktı'na katılmış olsalardı, bugün mevcut durum husule gelmezdi."[165] Hükümet sözcüsü *Zafer* gazetesi ise, artık bütün ar peçesini kaldırmıştır: "Mısır ile Suriye, Sovyet emperyalizmini Ortadoğu'ya sokarken, suçüstü yakalanmışlardır. Bütün Sina-Süveyş hadisesi, beynelmilel siyasi gümrük idaresinin bu kaçakçılığı yakalayıp tasfiye etmesinden ibarettir."[166]

## Arap Dünyasında Tepkiler

Süveyş krizinin ilk sonucu elbette Arap dünyasında görüldü. Nasır, artık bütün Arap ülkelerinde yeniden doğuşu temsil eden bir kahramandı. Rejimler, krallar, şeyhler, diktatörler korkudan kâbuslar içinde kıvranıyor, işbirlikçiler ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Etkisi o boyutlardaydı ki, her Arap ülkesinde resimleri, posterleri evlerde, kahvelerde, meydanlarda asılıyor, her yerde insanlar kulakları radyolarında Nasır'ın her adımını, her söylediğini izliyorlardı. "Reis", artık sadece Mısırlıların değil, bütün Arap

ülkelerindeki geniş halk yığınlarının, büyük çoğunlukların gerçek ve tek lideriydi. Neredeyse bölgedeki bütün komünistler de onun büyüsüne kapılmışlardı. Bu süreç içinde gerçekleştirilen yeni ve kapsamlı millîleştirmeler, solda coşkuyla karşılanmaktaydı. Mısırlı komünistler, işkence gördükleri hücrelerinden ona destek telgrafları çekiyor, Komünist Partisi likidasyona varan bir yandaşlık sergiliyordu. Muhalefette direnmek, sadece Müslüman Kardeşler'e kalmıştı...

İngiltere artık boyunun ölçüsünü almış, bölgede ancak ABD'nin peşinde ve gölgesinde çıkarlarını koruyabileceğini kabullenmişti.

En güç durumda olanlar, Bağdat Paktı'na üye bölge ülkeleriydi. Irak'ta Nuri Said, rejimin son dönemini yaşamakta olduğunun ayırdındaydı. Ne yapacağını bilmez hâlde, entrikalar peşindeydi. Göstermelik bir jest olarak, bir ara, İngiltere'nin pakttan ayrılmasını istedi. Nasır'ın millîleştirme kararını destekledi, kamuoyu önünde savaşa karşı çıktı. Pakistan hükümeti, ikinci Londra Konferansı'ndaki "Kullanıcılar Birliği"ne katılmayı reddederek büyüyen kamuoyu baskısı karşısında ayakta kalmaya çalıştı.

Bu durumda dahi, saldırganlığından vazgeçmeyen Türkiye'ydi. Paktın genişletilmesi hâlinde psikolojik üstünlüğün yeniden Batı'ya geçeceğini savunuyor, Ürdün'e baskı yapıyor, Suriye'ye yönelmeye hazırlanıyordu. Ama bu arada yiyecek ekmeği de yoktu. 1956 yılının başında ABD'den Türkiye'ye gidecek bir heyetten ülkede o denli para beklentisi ortaya çıkmıştı ki, Amerikan "Operasyonlar Eşgüdüm Komitesi"nin *(Operations Coordinating Board)* günlük entelijans bilgi notunda (No. 543), "Türkiye'nin sorunlarının Randall'ın gezisiyle çözüleceği yolundaki büyük umutlar"ın gerçeği yansıtmadığı, Türk liderlere bildirilmelidir deniliyordu. Türkler boşuna para beklememeliydiler. Amerikalılara bir Türk Maliye Bakanlığı yetkilisi de bu ziyaretin zamanlamasının çok kötü olduğunu söylemişti. Ona göre, bu para beklentisi, iflas hâlindeki Türkiye'nin gerçekleştirmek zorunda olduğu "istikrar programına kabinedeki desteği" zora sokabilirdi. Türk hükümetinin, hizmetleri karşılığı ABD'den geleceğini düşündüğü yardımlara güvenerek, anlaşılan başı dönmüştü ve har vurup harman savurmayı sürdürme planları vardı.[167] IMF'nin dayattığı acı reçeteyi bir süre olsun ertelemeyi ve yeni Amerikan yardımlarıyla günü kurtarmayı düşünüyorlardı. Amerikalılar elbette bu beklentilerin

farkındaydılar ve IMF direktiflerine uyulmasını telkin ediyor, dipsiz kuyuya para atmayı sürdürmek istemiyorlardı.

Nitekim yılın sonuna gelindiğinde Amerikan Büyükelçisi Warren, Türkiye'nin buğday ihtiyacının "umutsuz" olduğunu bildiriyor, "yiyecek ve stok ihtiyacını karşılamak için ocaktan nisana kadar ayda 10 bin, mayıs-haziran arasında da 130 bin ton buğdaya gereksinimi var," diye yazıyordu, Washington'a. Warren, ayrıca "bunların taşınması için" de Amerikan yardımının gerektiğini bildiriyordu. Yani Amerikalıların korktukları başlarına gelmişti ve Türkiye'nin ekonomik durumu umutsuzdu.

Bu bilgilerin yer aldığı gizli bilgi notunun bir başka kaleminde de, Suriye ve Mısır radyolarının, Irak ile Türkiye'nin Suriye'ye saldırı hazırlığı içinde olduklarını iddia ettikleri yazılıydı.[168] İleride ayrıntılarıyla göreceğimiz gibi, bu iddialar gerçekti ve saldırı hesapları, Nuri Said hükümeti için varlığını korumanın, Türk hükümeti içinse halkını doyurmanın aracı olarak düşünülüyordu.

Bütün pakt üyeleri, kurtuluşu, her şeyden önce, ABD'nin Bağdat Paktı'na girmesinde bulmuşlardı. Bunun için Irak Kralı Naibi Abdülilah'ı Washington'a gönderdiler. Orada, daha önce de değindiğimiz gibi, Abdülilah, içinde bulundukları gerçek durumu en veciz biçimde yalvar yakar ifade etti Amerikalı yetkililere: "Bizler [Türkiye, Irak, İran, Pakistan] dört adet sıfırız ve toplamımız da sadece sıfır ediyor."

Şimdi sıra ABD'deydi ve onun işbirlikçi sıfırlarla, sıfırlanmış eski sömürgelerle uğraşacak hâli yoktu. Paktın Askerî Komitesi'ne girdi, panik içindeki üyelere sözlü güvenceler verdi, dolarları sus payı olarak artırdı ama ABD kendisine yeni bir manevra alanı açmak kararlılığındaydı.

Eisenhower, daha Süveyş krizinin başlarında, Eden'e, şayet Nasır Kanal'ı ele geçirirse, "Prestiji o kadar artacak ki, daha uzun süre Ortadoğu'da kaos olacaktır," demişti.[169] Şimdi o an gelmişti ve Eisenhower da Nasır'ın saygınlığının artması konusundaki korkularında haklı çıkmıştı. Amerikalılar, Nasır'a diş biliyorlardı. 12 Aralık'ta Başkan, NATO toplantısına gidecek olan Dışişleri Bakanı Dulles'a şunları yazıyordu:

> Umarım NATO'daki dostlarımız ... Ortadoğu'da komünist sızma ve başarılar sonucunda NATO'nun güney kanadının bütünüyle

> çökmesini oturup seyretme niyetinde olmadığımızı iyice anlayacaklardır. Eminim ki, Nasır’ı bir şeytani unsur olarak gördüğümüzü biliyorlardır. Aynı zamanda, İngiliz ve Fransızların Nasır’la ilgili düşüncelerini genel olarak paylaşmakla birlikte, durumu düzeltme yönünde aldıkları önlemlerin zamanlaması ve vesilesini yanlış bulduğumuzu iyice anlattığımıza inanıyorum. ... [Bu arada] alacağımız önlemlerden birinin de, Nasır’a karşı bir Arap rakip çıkartmak olduğuna inanıyorum ve senin de böyle düşündüğünü sanıyorum. Doğal seçimin de, seninle hakkında sık sık konuştuğumuz kişi olacağı görünüyor. Şayet onu Arap halkının düşlerini temsil eden biri gibi yapabilirsek, Nasır uzun süre dayanamaz.[170]

ABD’nin, Libya’nın desteğini almak ya da Suudi Kralı’nı parlatmanın ötesinde hesapları vardı. “Önlemler”den biri buydu ama “şeytan”a karşı düşünülen daha başka saldırılar da gündeme gelecekti.

## Eisenhower Doktrini

Süveyş sonrasında Eisenhower yönetimi, fırsatlar ve sorunlarla karşı karşıyaydı. İngiltere'nin bölge politikasında etkin, hatta belirleyici bir güç olarak nihai ve fiilî tasfiyesi, ABD'nin tek hegemon güç olarak bölgede aktifleşmesini getirmiş, bir yandan da onu sırtındaki bir yükten kurtarmıştı. İngiliz sorunu ve Süveyş, Batı ile Araplar arasında temel bir anlaşmazlık konusuydu ve ilişkilerin iyileştirilmesi önünde engeldi. Batıcı rejimler bile, İngiltere'nin bölgedeki hegemon varlığına ilişkin bu "Arap millî sorunu" var olduğu sürece, ABD'yle yakın ilişkilerini sürdürmekte zorlanıyordu. ABD'nin Mısır ve Suriye'yle ilişkilerinde ise bu, İsrail sorunuyla birlikte, karşılıklı diyaloğu zehirleyen başlıca etmen durumundaydı. Şimdi artık bu konu kapanmış sayılabilirdi.

Filistin sorunu ise, en azından Amerikan yaklaşımlarında, bir süre için de olsa, bir biçimde buzdolabına kaldırılmıştı. Amerikalıların perspektifinde, savaşta üçlü çeteye karşı çıkmış olmak, BM'de ateşkes lehinde oy kullanmak, işgalcilerin askerlerini geri çekmelerinde aktif rol alarak, ABD'nin Arap dünyasındaki prestijini artırmış, onun eski sömürgecilikle özdeşleşmesine son vermişti. Bu durum, bölgede yeni inisiyatifler alma bakımından Amerika'ya bir manevra imkânı vermekteydi.

Ne var ki, Amerikan hesaplarının karşısında ciddi engeller de söz konusuydu. Her şeyden önce "Sovyet gücü ve faktörü" artık bölgede etkin bir konumdaydı, onu göz ardı ederek davranmak çok riskliydi.

İkinci olarak, Nasır'ın kararlı, gözü pek, atılgan ve manevra yeteneği yüksek politikaları, onu "eli bükülemez" ve yok varsayılamaz, kolayca saf dışı bırakılamaz bir olgu olarak bölge denklemine sokmuştu. ABD'nin karşısında artık ciddiye alınması gerekli bölgesel bir muhalefet vardı. Nasır, sadece bölgenin en önemli ülkesi Mısır'ın ta kendisi, rejimi ve devletinin cisimleşmiş hâli değil, aynı zamanda ideolojik bir güç, bütün bölgede kitleleri harekete geçirme, seçkinleri derinden etkileme yeteneğine sahip bir hareketti. Nasırcılık, onun temsil ettiği "Arap Milliyetçiliği" (Pan-Arabizm) bu hâliyle artık bir maddi güçtü.

O dönemde bütün Arap ülkelerinde tam bir ulusal uyanış ve buna bağlı olarak doruğa ulaşan yığınsal seferberlik hâli hâkimdi. Bu, her ülkedeki

Batıcı güçleri felç etmekte, buna karşılık anti-emperyalist, komünist, milliyetçi, tarafsızlıkçı hareket ve örgütlenmeleri güçlendirmekteydi. Bir başka ifadeyle gericilik, işbirlikçilik geriliyor; ilericilik, demokratik talepler, bağımsızlıkçılık ve sosyalizm gelişiyordu.

İngiltere'nin gerilemesi bir yandan ABD'nin önünü açıyordu ama öte yandan da Batı açısından büyük bir deneyim, bilgi, kültürel ve kişisel, kurumsal bağlar birikiminin sönümlenmesi sonucunu da doğuruyordu.

Amerikan stratejisi de işte bu yeni durum çerçevesi içinde şekillenmekteydi. Amaçlar belliydi:

Her şeyden önce iki tecrit alanının, Ortadoğu ulusalcılığıyla Sovyetler Birliği'nin buluşması ve böylece ikili tecridin birden kırılmasının önü mutlaka kesilmeliydi.

İkinci olarak; bölge petrolünün Avrupa'ya akması ve Batı tarafından denetiminin sürdürülmesi, Sovyet Bloku'na da kapalı tutulması değişmemeliydi.

Üçüncü olarak; Batıcı ülke, rejim ve kesimler cesaretlendirilmeli, güçlendirilmeli, Amerikan desteğine olan güvenlerini yitirmemeliydiler. Batıcı güçler desteklenirken, "Irak, Ürdün, Suudi Arabistan, Libya ve hatta Mısır", Eisenhower'ın deyişiyle, "havuç da, sopa da elde tutularak"[171] Batı yörüngesi içinde tutulmaya çalışılmalı; direnirlerse, Mısır ile Suriye tecrit edilmeli, baskı altında tutulmalıydı. Bu iki ülkenin Batıcı cepheye ilhakından vazgeçilmemeliydi. Bunun yolu da, Nasır'ın tecridinden, etkisizleştirilmesinden, mümkünse tasfiye edilmesinden geçiyordu. Bu amaçlar uğruna önce askerî ve ekonomik yardım oltası kullanılacak, yetmediğinde de, doğrudan açık-kapalı müdahalelerde bulunulacaktı.

Böylece Arap dünyasında bir ideolojik hat çekiliyor ve Batıcı/iş birlikçi güçlerle, "yapıcı tarafsızlık" ve "Arap milliyetçiliği" çizgisini izleyenler arasındaki mücadelenin ve bu mücadeleye ABD'nin müdahil olmasının yeni temelleri atılıyordu. ABD'nin temel müttefikleriyse, Suudi Arabistan ya da Libya'daki gibi feodal despotizmle Lübnan'daki türden kozmopolit işbirlikçilik, ticaret ve acente kapitalizmiydi.

Sorun, Arap milliyetçiliğinin nasıl kontrol altına alınabileceği noktasında düğümleniyordu. Barajlar yıkılmış ve radikal milliyetçilik seli bütün Arap

dünyasını etkisi altına almıştı. “Bükülemeyen el öpülecek” ama mutlaka denetim altına alınacak, akan sular Batı çıkarlarının istediği kanallara akıtılacaktı. ABD’nin, yeni bağımsızlığını kazanan ülkelerde ilk başta korktuğu, “kontrol edilemeyen milliyetçilik”ti. Sonra, Dulles’ın çıldırmış anti-komünist, anti-Sovyet isterisi içinde, bütün bağımsızlıkçı hareketler Moskova’nın uzantıları olarak resmedildi. Tabii, halkları tutsak alıp sömürme peşindeki emperyalizmin çıkarları ile bu yeni devletlerin bağımsızlıkçı tutumları bağdaşmıyordu ve onları Moskova’nın uzantıları olarak göstermek bir ideolojik saldırı aracı ve meşruiyet kaynağı olarak da işe yarıyordu. İki devrim sürecinin tecridi stratejisi de, millî devrimlerle sosyalist devrim süreci arasında nesnel bağların kurulmasını ortaya çıkarıyor, bu da Amerika’yı küçük burjuva önderlikli milliyetçi hareketlerin karşısında konumlandırıyordu.

Şimdi, önlenemeyen bu gelişmeyi tümüyle yadsımak değil de, Dulles’ın deyişiyle, eski sömürgelerin bağımsızlığa “düzenli geçiş”ini “devrimci olmayan, evrimci” yöntemlerle gerçekleştirmek[172] ve bu arada bağımsızcılığın içeriğini, özünü boşaltmak noktasına gelinmişti. Yardım verilecek, her türden baskı kullanılacak, psikolojik operasyonlar ve askerî kışkırtmalar gerçekleştirilecek, gerekirse ABD’nin doğrudan silahlı müdahaleleriyle “radikal sol-milliyetçi güçler” yola getirilecek, Sovyetler’le bağ kurulmayacak, ABD’nin Soğuk Savaş rotasına uygun bir yola girilecekti. Amerika’ya, bu aşamada, anti-komünizm, kapitalist yolda ilerlemek, yüzünü Batı’ya dönmek yetmiyordu. Hatta devletçilik ve korumacılıkla kapitalist modernleşme, gücü ve bağımsızlık imkânlarını artırır gerekçesiyle sakıncalı bile bulunuyordu.

ABD, feodal ilişkilerin hâkimiyeti altındaki, en fazla da merkantilist kapitalizmle sınırlandırılmış kozmopolitizm ağındaki bir düzen içine hapsetmek istiyordu Arap dünyasını. Din ve milliyetçilik retoriği ise, emperyalist mizansenin motifleri olarak kullanılacak ideolojik çarpıtma ve denetim araçlarıydı. Modernleşmeci, kalkınmacı radikal milliyetçilik, sadece bu nedenle bile Amerikan stratejisi açısından kabul edilemez bulunuyordu. Buna bağımsızlık, egemen haklar üzerinde ısrar ve tarafsızlık ya da her iki blokla ilişki eğilimi de eklenince, suç büyüyordu. Nasır ve onun yolundan yürüyen radikal milliyetçiler, CIA Başkanı Allen Dulles’ın sözleriyle, “Soğuk Savaş’ın gereklerine göre” davranmıyorlardı.[173]

Amerikan yönetimi, küçük burjuva önderlikli “ulusal solcu” kadroların devlet kapitalizminin, özünde kendi burjuvazisini yaratmaya uyarlanmış olduğunu, emperyalizmle uzlaşmayı getirecek dinamikleri, eğilimleri barındırdığını, temel tercihlerin sonunda kapitalist dünya sistemin eklemlenmeyi, dolayısıyla da bağımlılığı getireceği gerçeğini yadsımakta direniyordu. Soğuk Savaş’ta ikili devrim sürecine karşı panik içinde giriştiği gözü dönmüş kaba saldırganlığında, ideolojik ve ırkçı bağnazlığında ABD’nin böylesi ince ayarlara ayıracak zamanı yoktu.

5 Ocak 1957’de Eisenhower, yaptığı bir konuşmayla, Kongre’den, yönetime Ortadoğu’ya askerî ve ekonomik yardımda (iki yıl için 400 milyon dolar ayrılması öngörülüyordu) ve gerekirse askerî müdahalede bulunma yetkisi veren bir yasa çıkarılmasını istedi. Aslında, zaten Başkan’ın anayasada yeterince yetki sahibi olduğu, askerî müdahalede bulunma konusunda ayrıca bir yasa çıkarılması önerisi, özünde bir psikolojik operasyon uygulamasının parçasıydı.

Önerilen yasal yetkinin ekonomik ve askerî yardım bahsi, bölge ülkelerindeki iktidarlara ve silahlı kuvvetlere oltaya takılan yemler anlamına geliyordu. Askerî müdahale konusunun ise, iki yönü söz konusuydu. Birincisi, elbette Mısır ve Suriye gibi ülkelere ağır bir baskı anlamına gelmekteydi bu ve aynı zamanda Sovyetler Birliği’ne karşı bir şantajdı.

Yönetimin tartışmalarında önce bölgeye yönelik “komünist saldırı”ya, yani bir Sovyet saldırısına karşı “Amerikan müdahalesi” gündeme getirilmişti ama aslında böyle bir tehlike de mevcut değildi. Bir başka ifadeyle, bölgeye yönelik doğrudan “Sovyet/uluslararası komünizm saldırısı” bir Amerikan müdahalesinin tek şartı olarak doktrine konursa, gerektiğinde yeterli bahanenin elde edilmesi olanaksız olacaktı. Ulusalcı güçlerin herhangi bir bölge ülkesinde demokratik yöntemlerle de olsa iktidarı ele geçirmesine karşı ABD’nin askerî müdahalede bulunma imkânının ve meşruiyetinin gündemde olmayan ve kimsenin beklemediği muhayyel bir “uluslararası komünizm/Sovyet saldırısı”na bağlanması, mızrağın çuvala sığdırılmasında sorunlar yaratacaktı.

Bu durumda, önerilen yasada, “uluslararası komünizm tarafından kontrol edilen herhangi bir ülkeden kaynaklanacak saldırı” kavramı kullanıldı. Böylece bir bölge ülkesindeki ulusalcıların iktidarı, politik mücadele, yerel

komünist, milliyetçi, Nasırcı güçlerin güçlenmesi süreci, “iç yıkıcılık”, “dolaylı saldırı” gibi sıfatlarla tanımlanabilecek, örneğin “uluslararası komünizmin denetimi altına girmiş” Suriye’nin bir saldırısı olarak ele alınıp Amerikan askerî müdahalesinin bahanesi yapılabilecekti. Böyle bir durumda, “uluslararası komünizm”in doğrudan saldırı yerine bölgede denetlediği devletleri kullandığı, onların da iç uzantıları vasıtasıyla bozguncu ve yıkıcı faaliyetlerde bulunduğu, bunun da “dolaylı saldırı” olduğu ileri sürülecek, ABD’nin askerî müdahalede bulunmasına “kılıf” uydurulmuş olacaktı. O zamanlar “terör” gibi her derde deva bir araç ellerinde olmadığından ve mevcut durumda da “uluslarararası komünizm saldırısı” yetersiz kaldığından, Sovyetler Birliği’yle bu tür ilgileri bulunmayan anti-komünist yerel bağımsızlıkçı ulusalcılara ve onlarla işbirliği içindeki komünist partilere karşı kullanılmak üzere Amerikalılar bu “dolaylı saldırı” kavramını icat etmişlerdi. Kısacası doktrin, bölgeye bir Sovyet saldırısına karşı değil, yerel demokratik, ilerici, bağımsızlıkçı toplumsal muhalefete yani bölge demokrasisine karşı düşünülmüş bir önlemdi. Artık bölgedeki herhangi ilerici, Nasırcı, bağımsızlıkçı, ulusalcı veya şu ya da bu nedenle ABD’nin hoşuna gitmeyen, onun isteklerine boyun eğmeyen, işbirlikçi olmayan bir rejim, iktidar, muhalefet hareketi, “beynelmilel komünizmin dolaylı saldırısı”nın aracı olarak suçlanıp hedef alınabilecek, Amerikan silahlı müdahalesiyle karşılaşabilecekti. Nitekim, ileride ayrıntılarıyla göreceğimiz gibi, Eisenhower, ulusalcı/Müslüman/devrimci güçlere karşı Lübnan’da giriştiği işgali bu “dolaylı saldırı” kavramına sığınarak meşrulaştırmaya çalışmıştır. Amerikan işgaline eleştirel yaklaşan İsveç Başbakanı’na yazdığı mektupta, Eisenhower, herhangi bir Sovyet ya da uluslararası komünizm saldırısından söz edecek durumda olmayınca, dolambaçlı yoldan gitmiş, “İç çatışma çıkararak gerçekleştirilen saldırının dolaylı olması gerçeği, onu daha az saldırgan yapmaz” diyerek bağımsız bir ülkeye ve oradaki demokratik sürece yönelmiş kendi saldırganlığını savunmaya çalışmıştır.[174] Tabii işin bir başka boyutu daha vardır: Bir işbirlikçi iktidar da, demokratik muhalefete karşı, örneğin seçimleri kaybetme olasılığı ortaya çıktığında, ülkesinin “uluslararası komünizmin veya onun tarafından kontrol edilen bir devletin dolaylı saldırısı” karşısında kaldığını ileri sürerek Amerika’ya işgal davetiyesi çıkarabilecektir.

Eisenhower Doktrini adını alacak yasa tasarısı, mart başında Kongre tarafından bazı küçük değişikliklerle kabul edildi ve 7 Mart'ta da Başkan tarafından imzalanarak yürürlüğe girdi.

Böylece, Ortadoğu'ya yönelik Amerikan saldırısında yeni bir dönem açılmış oldu.

Eisenhower Doktrini'ni en coşkulu biçimde destekleyen ülke Türkiye oldu. Türk resmî çevreleri ABD'nin bu girişimini "şükranla" karşıladılar ve hemen (elbette parası ödenmek kaydıyla) durumdan vazife çıkarmaya, görev talep etmeye başladılar. Başbakan Menderes, daha Eisenhower'ın mesajını Kongre'ye sunduğu gün, "... istikrar ve milletin istiklali gayesini güden garb devletlerinin siyaseti bakımından, Türkiye, bu bölgede büyük ehemmiyet arzetmekte ve bu bakımdan gereken vasıfları haiz bulunmaktadır," diyerek ilk hizmet sunumunu yapmıştır.[175] İktidarın sözcüsü konumundaki *Zafer* gazetesi ise, işi Türkiye'ye yontmakta daha da cüretkârdır:

> Eisenhower Doktrini'nin doğruluğu ile sakatlığını tarih huzurunda ... Amerika'nın bu planda ve bu hesapta, Türkiye Cumhuriyeti'ne vereceği yer, mevki ve ehemmiyet tayin edecektir.[176]

## Doktrinin İlk Uygulaması: Kral Hüseyin'e CIA Desteği

Ürdün, İngiliz sömürgeciliğinin, Birinci Paylaşım Savaşı sonrasında elde edilen ganimetten işbirlikçilerine ayrılan bir hediyesiydi. Osmanlı İmparatorluğu'na karşı İngilizlerle işbirliği yapan Mekke Emiri Abdullah'a, 1921'de Filistin topraklarından koparılan bir parça (Mavera-ı Ürdün-*Trans-Jordan*) verildi. O zamanlar "üzerinde güneş batmayan" Britanya İmparatorluğu böylesine güçlüydü. Daha sonra, İkinci Dünya Savaşı'ndaki sadakatinin sonucu, 1946'da, Emir Abdullah, artık bağımsız ülke statüsü alan Ürdün'ün kralı yapıldı. 1948 Arap-İsrail Savaşı'nda Ürdün Nehri'nin batı yakasındaki Filistin topraklarını işgal eden Kral Abdullah, daha sonra burayı ilhak etti ve böylece Ürdün Haşimi Krallığı iki yakadaki topraklarda kurulmuş oldu.

1951'de Emir bir suikaste kurban gitti, oğlu Tallal ruhsal sorunları nedeniyle tahttan indirildi ve yerine 16 yaşındaki Hüseyin getirildi.

> Ürdün, daha doğrusu Haşimi Krallığı'yla siyonizm arasında kan bağı vardı, çünkü her ikisi de varlıklarını Filistin topraklarının gaspına borçluydular. Dolayısıyla da Kral Abdullah da, Hüseyin de İsrail'le ilişki ve işbirliği içinde oldular. Benzer çıkarlardan hareketle, Abdullah ve siyonistler bir Filistin devletinin kurulmasını önlemek için işbirliği yaptılar. Ürdün, savaş hâlindeyken bile İsrail'le işbirliği yaptı ve sonunda da Batı Yakası'nı ve Kudüs'ün Arap kısmını ilhak etti. ... Kendi Filistin nüfusundan ve Arap komşularının niyetlerinden korkan Hüseyin İbn Tallal, monarşiyi yaşatmak için bu yabancı desteği arama politikasını sürdürdü.[177]

Bu yapay manda devletin yurttaşlarının büyük çoğunluğunu Filistinliler oluşturuyor, asker-sivil bürokrasisini İngilizler yönetiyordu. Maliyesi de İngiltere tarafından denetlenmekteydi, daha doğrusu "devlet"in masraflarını da İngiltere karşılıyordu. Kral Hüseyin de aslında İngiltere'nin maiyetindeki bir memur konumundaydı. Amiri, İngiliz büyükelçisi ve ordu komutanıydı.

Kral Hüseyin'in karanlık sicilinin ilk sayfaları, Eisenhower Doktrini'nin uygulanışı sürecinde yazılmaya başlandı. Nasır'ın radikal Arap milliyetçiliğinin yükselişi ve aynı zamana denk gelen bölgedeki İngiliz gerilemesi, Ürdün'ün konumunu hatta varlığını derinden etkilemişti.

Ürdün ilk zamanlar ABD'nin gündeminde yer almıyordu çünkü Amerikalı yetkililer bu yapay devletin, İngiltere'nin himaye gücü ortadan kalkınca varlığını sürdüremeyeceğini düşünüyorlardı. Bu arada Hüseyin de, kırılgan durumunu bildiğinden İngiltere'den umudunu kesince ve ülkedeki milliyetçi uyanışın Filistinliler üzerindeki etkisini fark edince, kendisine yeni bir hami aramaya başladı. Yeni efendinin de ancak ABD olabileceği kesindi. Amerikalı yetkililer de, Nasır dalgasını kesmek için artık her çareye başvurmaya hazırdılar. Yollar böylece kesişti.

1956'da ülkedeki muhalefet iyice yükselmişti. Görece serbest seçimler sonucu oluşan parlamentoda ulusalcı güçler çoğunluktaydılar. "Ulusalcı Sosyalistler" (Millî Sosyalist Parti) ile komünistler ("Ulusal Cephe") ve BAAS milliyetçileriyle Müslüman Kardeşler'den oluşan hat, ülke siyasetine ağırlığını koymuştu. Temel hedefleri de, İngiliz-Ürdün anlaşmasının feshi ve İngiltere'nin sultasından kurtulmaktı. Bu arada, laik cephede Nasır hareketiyle dayanışma düşüncesi de hâkimdi.

Seçimlerden sonra Kral Hüseyin, istemeye istemeye parlamentodaki en büyük parti olan Nasırcı Milliyetçi Sosyalistler'in lideri Süleyman Nablusi'yi Başbakan olarak atadı. Parlamentoda, emperyalizme karşı Arap mücadelesini destekleyen ve Cezayir'deki isyanı kanlı biçimde bastırmaya çalışan Fransa'yla ilişkilerin kesilmesini, İngiltere'yle olan anlaşmanın feshini, Sovyetler Birliği ve Çin Halk Cumhuriyeti'yle diplomatik ilişkilerin kurulmasını talep eden karar tasarıları peşpeşe kabul edildi. Bu arada, öteki Haşimi Krallığı olan Irak'la ilişkiler de bozulmaya başlamıştı, çünkü Ürdün'deki ulusalcılar, Irak'ta Nuri Said'in işbirlikçi ve baskıcı politikalarına karşı da seferber olmuşlardı.

1 Mart 1957'de İngiltere'yle anlaşmanın feshine karar verildi. Bu, aynı zamanda İngiliz para musluğunun da kapanması anlamına geliyordu ve Hüseyin'in temel dayanakları ayağının altından çekilmiş oluyordu. Bu arada hükümet, işbirlikçi kralın yetkilerini kısmanın planlarını da yapıyordu. Hükümet üzerinde, daha sola kayması için dipten gelen dalgaların baskısı da kendini hissettirmekteydi.

Hüseyin de kendi karşı hamlesini yaparak ABD'yle gizli pazarlıklara girişti. Ne var ki, Amerikan desteği peşinde koşan sadece o değildi. Hüseyin'in, baskılar üzerine, Glubb Paşa'nın görevine son vermesinin ardından Silahlı Kuvvetler'in başına getirilen General Ali Ebu Navar, 1956 yılı sonlarında Amerika'yla gizli temas kurdu. Hüseyin'in durumunun kritik olduğunu sezen general, ABD'den kendisi için destek istedi. Amerikan yöneticilerinin hedeflerini iyi okuyan bu kurnaz milliyetçi general, yapacağı darbenin karşılığında ülkedeki "komünistleri ezeceği"ne, "parlamento'yu feshedeceği"ne, "sıkıyönetim ilan edeceği"ne ve "ABD politikalarını izleyeceği"ne ilişkin vaatlerde bulundu. Bir hafta sonra da Hüseyin başvurdu Amerika'ya destek için.[178]

4 Nisan 1957'de Nablusi, bir radyo konuşmasıyla Sovyetler Birliği'yle diplomatik ilişkiler kurulmasına karar verildiğini bildirdi. Aynı konuşmada Başbakan, ABD'den herhangi bir yardım kabul edilmeyeceğini çünkü ABD'nin yardım koşulu olarak "Ürdün'ün Mısır'la münasebetlerinin gevşetilmesi ve Ürdün'ün bütün Filistin muhacirlerini kabulü"nü istediğini açıkladı.[179] 10 Nisan 1957 günü de Kral Hüseyin, Nablûsî'nin istifasını istedi.

Türkiye’de ajanslar bu haberi şöyle geçti:

> Ürdün Kralı Hüseyin’in Başvekil Süleyman Nablûsî’yi istifaya davet etme kararını yorumlayan Bağdad radyosu şöyle demiştir:
>
> “Komünistlere ve bunlara müşabih diğer unsurlara karşı müsamahakâr bir siyaset takip eden Nablûsî kabinesi, hâlen nazik bir devre geçirmekte olan Ürdün için birçok müşküllerin doğmasına sebebiyet vermiştir. Nablûsî, Ürdün’e komünistlerin sızmasına karşı tedbirler alınmasını istiyen Kral Hüseyin’in direktiflerine rağmen bu politikasında ısrar etmiştir.”
>
> Bunu müteakip Bağdad radyosu, Ürdün ve Suudi Arabistan Krallarının takip ettikleri millî politikayı övmüş ve bu iki kralın komünizm tehlikelerini memleketlerinden uzak tutmak suretiyle bütün Arapların menfaatlarını koruduklarını belirtmiştir.
>
> Bağdad’daki diplomatik çevrelerde hâkim olan kanaate göre, Nablûsi’nin başvekillikten ayrılması üzerine Ürdün ile Birleşik Amerika arasında sıkı bir işbirliğinin tesisi için zemin hazırlanmış olmaktadır. Bilindiği gibi Kral Hüseyin, Eisenhower doktrinine taraftar bulunmakta, Nablûsî ise tamamen ayrı bir politika takip etmekteydi.[180]

Ardından yeni bir başbakan atama görüşmeleri sürerken Hüseyin, bir hamle daha yaparak, Zarka garnizonunda çıkan olayları bahane edip sadakatinden şüphelendiği Ali Ebu Navar’ı görevden aldı, General de Suriye’ye kaçtı. Hüseyin bu arada kendine sadık Bedevi askerlerle Amman’ı denetim altına aldı. Ne var ki, ordu içinde de, halk arasında da huzursuzluk son derece artmıştı. Yeni bir hükümet de kurulmuştu sonunda ama Hüseyin duruma hâkim değildi, ülkede gerginlik son safhaya varmıştı. Ulusalcı güçlerin etkinliği her yerde hissediliyordu ve yeni hükümet de Nasırcı etki altındaydı.

Tam bu sırada devreye ABD ve onun yönlendirmesiyle Suudi Arabistan girdi. Hüseyin, CIA kanalıyla Amerikan Dışişleri Bakanlığı’na, “Batı Yakası’nda sıkıyönetim ilanı, anayasal hakların askıya alınması ve Mısır ile Suriye’nin Ürdün’deki faaliyetlerine ilişkin güçlü bir kınama dâhil olmak üzere, Ürdün’de sert tutum alacağı” sözünü verdi ve destek istedi.[181] Hüseyin klasik işbirlikçi taktiğe başvurup toplumsal muhalefetten, protesto

gösterilerinden ve olaylardan komünistleri sorumlu tutarken, ABD de 6. Filo'dan 17 savaş gemisiyle Forrestal uçak gemisini Doğu Akdeniz'de Lübnan kıyılarına doğru harekete geçirdi. Bu arada İncirlik, olası bir müdahale için hazırlandı. Türkiye-Suriye sınırında manevralar yaparak ayrı bir baskı oluşturdu.[182] Suudi Kralı da Hüseyin'in emrine asker verdi, orduyu denetim altına alması için acil para yardımında bulundu.

Kendisini Hüseyin'e ve bölgedeki işbirlikçilere yardıma çağıran Lübnan Devlet Başkanı Şamun'a 25 Nisan'da gönderdiği mektupta, Eisenhower, yapılanları şöyle özetledi:

> Ürdün'deki durumu yakından izliyoruz ve Kral Hüseyin'e destek ve yardımlarımızı ilettik. Kral Suud'la sıcak temaslarımızda, Kral Hüseyin'e çok etkili yardımlar için almış olduğu önlemler nedeniyle takdirlerimizi ilettik. Irak hükümetiyle de ilişki kurduk ve hükümetin, Irak silahlı güçlerinin ülke içinde Kral Hüseyin'e acilen yardım edebilecek biçimde konuşlandırılmalarının akıllı bir önlem olacağı düşüncesiyle hemfikiriz. ...
>
> ABD Altıncı Filosu'na bağlı birimler, deniz piyadeleriyle birlikte, Doğu Akdeniz'e doğru ilerlemektedirler.[183]

Bu sırada muhalefetin temel talepleri de büyük toplumsal destek görmekteydi. Muhalefet, ulusal nitelikli yeni bir hükümet kurulmasını, Eisenhower Doktrini'nin ve buna bağlı Amerikan yardımlarının reddini, içişlerine karışan Amerikan Büyükelçilik görevlilerinin ülkeden kovulmasını acil olarak talep ediyordu. Bu arada, Mısır ve Suriye'yle bir birlik kurulması da stratejik hedef olarak savunuluyordu.

24 Nisan'da ülke çapında yapılan büyük gösterilerin ardından CIA kanalıyla bir kez daha ABD'den destek talep eden ve olumlu yanıt alan Hüseyin, ertesi gün, arkasındaki Amerikan ve Suudi desteğinin gücüyle kendine bağlı bir hükümet atadı, sıkıyönetim ilan edildi, anayasa askıya alındı, bütün siyasi partiler kapatıldı, sokağa çıkma yasağı kondu. 26 Nisan'da da, Savunma Bakanı, ülkenin askerî valisi olarak atandı ve yüzlerce komünistle eski Başbakan Nablusi ve pek çok bakan tevkif edildi, askerî mahkemeler kuruldu, Sovyetler Birliği'yle diplomatik ilişki kurulmasını öngören kararname iptal edildi.[184]

Birkaç gün içinde de, “Ürdün’ün özgürlüğü” için ABD, “Küçük Kral”a 10 milyon dolarlık bir yardım paketi gönderdi. Amerikalı yetkililere göre, Ürdün, “uluslararası komünizm”in tehlikesi altındaydı ve bu niteliğiyle de kriz, Eisenhower Doktrini’nin çerçevesi içine giriyordu. Oysa olaylardan altı hafta sonra, Dulles, *Foreign Affairs* dergisinin editörüne, “Ürdün’e bir Sovyet müdahalesinin söz konusu olmadığı”nı söyleyecekti.[185]

Amman’daki Amerikan Büyükelçisi, bir yandan “komünist bildiriler” dağıttığı için on beş yıla mahkûm edilen ayakkabı boyacısı küçük çocuk gibi “basit suçlu”lara reva görülen muamelelerden şikâyet edip timsah gözyaşları dökerken, öte yandan da asıl şikâyetinin Ürdün kamuoyunun “bu tür cezalara ters tepki” gösterebileceğinden kaynaklandığını ekliyordu. Bu durumda elbette Ürdün demokrasiye hazır değildi; demokrasi ve özgürlükler için uyuyan, tepkisiz, dünyadan habersiz bir halka ihtiyaç vardı. Aksi takdirde, Batı’nın işi zorlaşırdı:

> Ürdün’de halkın yönetimi, esas olarak hayalci bir umuttur. ... Batı şu anda demokratik sürecin özgürce işlemesine yardım etme lüksüne sahip değildir. ... çünkü böylesi bir özgürlük, Mısır ve Suriye’yle hemen bir ittifakı getirir ve dolayısıyla da Ürdün’ün Batı davası açısından tam kaybına neden olur. ... kabul edilmelidir ki ... Kral, sadık bir ordusu olduğu sürece, halk desteği olmaksızın hükmünü sürdürebileceğine inanmaktadır.[186]

Eisenhower ise, eserinden, kukla kralından pek memnundur. Bu arada, onun gerçek yüzünün anlaşılması olasılığından da endişe etmekte ve ajanını korumanın gereğinden söz etmekte ve karşı propaganda yöntemi önermektedir, İngiliz Başbakanı MacMillan’a yazdığı 28 Nisan tarihli gizli mektubunda:

> Şu anda görülüyor ki, Ürdün’ün genç kralı hükümetinden ve ülkesinden yıkıcı unsurları kovmak için kahramanca bir savaş veriyor.
>
> Tabii ona Batı tarafından sağlanan her türlü yardım dikkatli bir biçimde idare edilmelidir, çünkü şayet düşmanları onun bir kukla gibi davrandığı yönünde yanlış bir iddiayı yayarlarsa, mahvolabilir. Kral, cesur bir genç adam gibi görünüyor ve bu ülkede komünist hâkimiyetten bütünüyle azade istikrarlı bir hükümet kurmada

> başarılı olabilirse, Batı'nın durumu olağanüstü ölçüde güçlenebilir. Bu arada, Batı propagandasının, Ortadoğu'daki düşmanlarımıza, onları tam olarak tanımlayan bir biçimde, yani Kremlin'in kuklaları olarak söz etmediğine şaşmaktayım.[187]

İçinde bulunduğu ihanet durumunun elbette Hüseyin de ayırdındadır ve bütün işbirlikçiler gibi çareyi milliyetçilik ve din demagojisine, düşman edebiyatına sarılmakta bulmaktadır. Temmuz 1957'de Kurban Bayramı'nda yaptığı açıklamada, "Arap ve Müslüman memleketlerinin dinsizlik ve diğer tahripkâr unsurlara karşı müteyakkız bulunmaları lüzumuna işaret etmiştir." Kral, "Bayramın İslam milletleri arasında yeni bir dostluk ve hakiki sevginin doğması için başlangıç olmasını temenni" etmiş ve görüş ayrılıklarının kalkacağını ümit ettiğini bildirmiştir. Ürdün Kralı bundan başka Filistin konusuna temas ederek, "vatan ve mukaddes mahaller uğrunda daima kanını akıtmaya hazır olduğunu söylemiştir."[188] Kuklanın, efendilerinden aldığı taktik retoriğinde oldukça başarılı olduğu görülmektedir.

Hüseyin, artık CIA bordrosundadır ve bu fasıldan 20 yıl boyunca ücret alacaktır. 18 Şubat 1977'de Bob Woodward imzasıyla *Washington Post* gazetesinde yayımlanan haberde, Hüseyin'e paranın, CIA'ya bilgi vermesi, öteki Ürdün yetkililerine aynı amaçla para transfer etmesi ve CIA ajanlarının serbestce faaliyette bulunması karşılığında, doğrudan CIA Amman İstasyon Şefi tarafından elden ve nakit olarak ödendiği bildiriliyordu. Bu gizli ödemelerden haberdar edilmeyen dönemin Amerikan Başkanı Carter'ın rahatsızlığı sonucu basına sızdığı anlaşılan haberde, ilk başlarda yani 1957'de ödenen meblağın milyonları bulduğu, sonralarıysa 750 bin dolara düşürüldüğü bilgisi de yer alıyordu. Habere göre, "Hüseyin, ilk kez CIA fonlarından yararlanmaya başladığında sadece 21 yaşındaydı. Bu dönem, Ürdün'ün fiilen Amerikan topraklarının bir parçası olduğu bir dönemdi ve Hüseyin, kendisine 'çapkın prens' unvanı sağlayan yaşam tarzını idame ettirecek paraya sahip değildi. Hüseyin'in spor araba ve uçaklara herkesin bildiği bir merakı vardı. Daha önce de bildirildiği gibi, CIA, Hüseyin'e kız arkadaşlar da bulmuştu. Örgüt, yurt dışında okurlarken Hüseyin'in çocukları için özel korumalar da tutmuştu. Son dönemdeki ödemelerin bir bölümü çocukların korumaları için kullanılmıştı." Bir CIA yetkilisine göre, Kral'ın "sabahları ilk işi istasyon şefini aramaktı."[189] 1970'lerin ikinci yarısında CIA'nın gizli yıkıcı

faaliyetlerinin ayyuka çıkması ve Vietnam Savaşı'yla sarsılan Amerika'daki yükselen muhalefet nedeniyle Ford yönetimince oluşturulan bir denetleme ve inceleme komisyonu *(Intelligence Oversight Board)*, bu ödemeleri tespit etmiş, çok uygun olmadığını bildirmiş ama ücret ödenmeye devam edilmişti.

Hüseyin'in hararetli bir savunucusu da Türkiye idi. Eisenhower Doktrini'nin bölgedeki en coşkulu destekçilerinden Türkiye, bütün bu gelişmelerde doğal olarak ABD ve onun kuklası kralı desteklemiştir. Memleketteki millî hissiyatı bu kez de eski İçişleri Bakanlarından Şükrü Kaya'nın kaleminden izleyebiliriz:

> Ürdün Kralı Hüseyin'in; Başvekili koyu Arap milliyetçisi ve komünist ajanı Nablusî'nin ördüğü iğfal ağına kapılarak, İngiltere ittifakını vaktinden evvel ve bir taraflı olarak bozduğu malûmdur. Osmanlı İmparatorluğu zamanında bir vilâyet olmak değeri verilmeyen tenha ve ücra bölgeyi Arap devletleri arasında ve Ortadoğu'da hatırı sayılır, nüfuzlu ve muteber bir krallık ikbaline yükselten büyük babası Emir Abdullah'ın sağduyulu ve uzak görüşlü, realist politikasını; yani İngiliz ittifakını ve yardımını Araplığa ihanet sanan ve baba dostu olan Türkiye devlet adamlarının ikazlarını mühimsemeyen, hattâ Iraklıların nasihat ve ihtarlarına omuz silken Hüseyin'in saffet veya gafleti az kalsın tacına, tahtına, hattâ hayatına mal olacaktı.
>
> Kral Hüseyin'in dışta gidişlerini ve işlerini beğendiği ve en çok güvendiği dostları ve müttefikleri Nasır ve Asali; içte de, kendi eliyle seçtiği ve iş başına getirdiği Nablusî ve General Ebu Neavar gibi adamlarının hazırladıkları hain komplolardan, aşiret reislerinin merd ve asil hareketleri, bir dereceye kadar kendisinin de cesareti sayesinde âdeta mucize kabilinden tesadüflerle kurtulduğunu herkes bilir. Bin nasihate bedel olan ve güçlükle atlatılan o tehlikeli maceranın bundan sonra kendisine gideceği yolu aydınlatan, tutacağı ve tutunacağı dostları ve dostlukları gösteren bir ışık olması ümit ve temenni edilmelidir. Ne çare ki durum ve olayların icabı, Kral Hüseyin'in karşılaşacağı güçlükler ve tehlikeler tacını, tahtını ve hayatını kurtarmakla bitmiş ve tükenmiş olmuyor.

> Devleti idare etmek ve devlet idaresinin mecbur olduğu masrafları karşılayacak mali gelirleri sağlamak; genç hükümdara belki de krallığı ve canını kurtarmaktan daha ağır gelecek ve daha üzüntülü olacaktır. ... Kral Suud'un, beklendiği gibi, sözünün ve taahhüdünün şerefini yerine getirdiğini ajanslar haber vermişlerdir. Hüseyin'in, Bağdat ziyaretinin mali yardım bakımından müsbet netice verip vermediği sarih olarak bilinmiyor. Amca çocuğu krallar arasında para yardımı konuşulmuş olsa da miktarının ve ödeme şeklinin açıklanmaması tabii görülmelidir. Bununla beraber Suriyelilerin petrol borularını yıkmaları yüzünden Irak hazinesinin bir hayli hırpalandığı da unutulmamalıdır.
>
> Ahval bu durumda iken Anadolu Ajansı'nın Amman'dan aldığı bir habere göre, B. Amerika'nın Ürdün'e 10 milyon dolar değerinde askerî malzeme vereceği ve Amerika'nın Amman Büyükelçisi Lester Malloy'nun da ayrıca 10 milyon dolarlık iktisadî bir yardımda bulunulacağını söylediği bildirilmektedir. Bugünün şartlarına göre Eisenhower doktrininin gaye ve maksadına Ürdün'den daha münasip ve lâyık bir yardım mevzuu ve sahası bulunabileceği şüphelidir. Bununla beraber bu miktarın Ürdün'ün ihtiyacına yetişmeyeceği de aşikârdır. Başlanan yardıma ihtiyaç nisbetinde devam edeceği ve Ürdün'ün tekrar namertlere muhtaç bir hâle getirilmeyeceği umulur.[190]

10 milyon dolar her şeye kadirdi...

## Hedefte Suriye

Suriye, 1946 yılında bağımsızlığına kavuştu ve yüzyılların (önce Osmanlı, ardından Fransız) boyunduruğundan kurtuldu. Buna karşılık emperyalistlerce doğal uzantısı ve parçası olan Lübnan'ın ayrı bir devlet olarak yapılandırılmasının bedelini de ödemek zorunda kaldı. Suriye, bu geç ve güç gelen bağımsızlığın egemenlik duyarlılığını artırdığı bir ülke oldu. 1948 Filistin Savaşı'ndaki ağır yenilgi, bir yandan ulusalcı eğilimleri güçlendirdi, Filistin'e ve dolayısıyla ülkenin Arap karakterine, Araplar arası birliğe olan bağlılığı güçlendirdi; öte yandan da rejimin istikrarını, kurumsal dengelerini bozdu, peşpeşe gelen askerî darbelerle ordunun siyasetteki ağırlığı boğucu bir hal aldı. Halep ve Şam çevresinde konumlanan ekonomik, kültürel, politik güç odakları ve merkantil bir

kapitalizmle (Osmanlı) feodal ilişkilerin hâkim olduğu bir çerçeve içinde Fransız sömürgeciliğinin de koruduğu çeşitli aşiret, mezhep ve etnik farklılıklarla belirlenen bu coğrafyada, 1950'li yılların ikinci yarısında milliyetçilik, ulusalcı sol, Nasırcı pan-Arabizm ve sosyalist düşünce giderek ağırlık kazanmaya başladı.

Süveyş sonrası Ortadoğu politik arenasında, Mısır'ın artan üstünlüğü ve Nasırcı ulusal solculuğun ideolojik hegemonyası karşısında, Batı'nın Ortadoğu NATO'su olan Bağdat Paktı ve onun tek Arap üyesi olarak Irak konumlanmıştı. Bütün Arap ülkelerinde kamuoyu ezici bir ağırlıkla emperyalizm karşıtıydı, bu duyarlılık her yerde genç subayları da etkilemekteydi. Yine bu ülkelerde ulusalcı sol ile komünistler arasında güçbirliği söz konusuydu. İslamcı güçler arasında da, laik milliyetçilere ve komünistlere karşıtlık temelinde bir anti-Batıcılık gelişmekteydi. Irak ile Mısır'ın başını çektiği kamplaşmada, Eisenhower Doktrini'yle birlikte ABD de bütün ağırlığını Batıcı güçlerden yana koymuş ve bölgede dengeleri değiştirmeye, Nasır Mısır'ının tecridine Ürdün, Lübnan, Suudi Arabistan ve özellikle de Suriye'deki dengeleri bozarak bu ülkeleri Batı kampına katmaya yönelik yeni saldırganlığını başlatmıştı. Ulusalcı güçlerin ise, İsrail ve Türkiye gibi tehditlerle de beslenen bu yeni durumda ve giderek artan Batı baskıları karşısında yanaşabilecekleri tek liman, Sovyetler Birliği'yle ilişkilerini geliştirmekti.

Bu durumda, iç politik ittifaklar da şekilleniyordu. Sovyetler'le iyi ilişkiler ve anti-emperyalizm temelinde komünistler, küçük burjuva önderlikli ve özünde anti-komünist ve kapitalizm yönelimli ulusalcı solla ittifak kuruyordu. Kendisini reddeden, hatta düşman sayan Batı'nın baskıları karşısında bunalan ulusalcı sol da, bütün milliyetçi gericiliğine karşın, iç politikada komünistlerle işbirliğine giriyor, dış politikada da, Sovyetler'le askerî, ekonomik, ticari, diplomatik ilişkilerini geliştirmek zorunda kalıyordu. Bu ise, bir yandan ABD'nin öfkesini daha da artırmakta ve onu ulusalcılara daha düşman yapmakta, bir yandan marazi komünizm korkusunu kışkırtmakta, bir yandan da bölgeyi Doğu-Batı çatışmasına eklemleyerek sorunları ağırlaştırmaktaydı.

1930'lu yıllarda Paris'te öğrencilik yapan ve bir ara Marksizmden etkilenen iki Suriyeli, Michel Eflak ve Selahaddin Bitar tarafından kurulan Sosyalist Yeniden Doğuş Partisi *(Arab Resurrection Socialist Party/ASRP-*

*BAAS)*, ulusalcı solun önde gelen temsilcisi olarak Suriye'de (ve bu arada Irak kolu da Irak'ta) özellikle de silahlı kuvvetler içinde güç kazanmaktaydı. Pan-Arabist milliyetçiliği benimseyen BAAS, demagojik bir anti-kapitalist sol söylem kullanmakta, "sınıfsız, kaynaşmış, millî birlik ve beraberlikçi toplum" projesini savunmaktaydı. Dönemin koşullarında, Suriye'nin ticaret kapitalizminin ve feodal formasyonunun organik üst sınıflarına emperyalizme yakın durmaları nedeniyle kuşkuyla bakan bağımsızlıkçı, popülist ve korporatist BAAS ideolojisi, aynı zamanda, parti tabanının da etkisiyle militarist bir içeriğe de sahipti. BAAS, anti-komünistti ve İslam'ı da Arap milliyetçiliğinin temel kaynaklarından biri olarak görüyordu ama onun özerk yapılanmasına karşıydı ve dini devlet denetiminde tutmayı öngören bir "laiklik" yanlısıydı. BAAS, bütün anti-komünizmine karşın, emperyalist baskıların etkisiyle Komünist Partiyle işbirliği yapıyor ve Soğuk Savaş'ta da, Nasır gibi tarafsızlıktan yana tavır koyuyor, Sovyetler'le ilişkileri geliştirmeyi savunuyordu. Böyle olunca, BAAS da ABD'nin "düşmanlar listesi"nde yerini alıyordu. Bu arada, BAAS da bir başka "düşman"la, Komünist Parti'yle işbirliği yapıyordu. Komünist Parti, hem BAAS, hem de ABD tarafından düşman kabul ediliyordu ama BAAS, iktidar yolunda onunla güçbirliği yapmak zorunda kalıyordu ve bunu Amerika'ya anlatamıyordu. Mişel Eflak, 1956 başlarında, "Komünizm Araplara, aynen kapitalizmin olduğu gibi, yabancıdır. Kapitalizmi reddettikleri gibi, komünizmi de benimsemeyeceklerdir..." diyordu[191] ama bu da, BAAS'ın özel mülkiyeti savunması da Amerika'ya yetmiyordu; BAAS, iki büyük tehlikeyi, Soğuk Savaş'ta tarafsız kalmayı yeğleyen milliyeçilikle komünizmi bir cephede buluşturmuştu!

Daha önce de gördüğümüz gibi, Arap dünyasındaki bütün komünist partiler gibi, Suriye partisi de, anti-emperyalizmi güçlendirmek ve bir ölçüde de Sovyetler Birliği'yle yakın ilişkilerin kurulması adına, milliyetçi güçlerle işbirliğinden yanaydı. Bunun, ileride komünistler için ne hazin sonuçlar ve felaketler doğuracağını göreceğiz. Ama o dönemde, "yurtsever cephe" onlar için her şeyden önemliydi. 1955 sonbaharında Komünist Parti Genel Sekreteri Halid Bekdaş, partinin "bütün çabasını her görüşten yurtseverlerin ortak eylemi temelinde, üzerinde herkesin anlaşabileceği bir ortak yurtsever programa sahip güçlü, geniş ve sağlam ulusal cephenin kurulması"na yönelttiğini açıklıyordu.[192]

ABD, hiç kuşkusuz Suriye'de komünistlerin iktidara geleceğine inanmıyordu. O dönemde Amerikan kurumlarınca hazırlanan bütün belgeler, Sovyetler Birliği'nin de Suriye'ye yönelik herhangi bir saldırı ya da hâkimiyet kurma siyasetinin söz konusu olmadığını belirtiyordu.

Yine de, elbette Amerikan yöneticileri hep komünizm ve Sovyet tehlikesi üzerinde durmayı yeğliyorlardı. Bunun bir nedeni, propaganda üstünlüğüydü elbette. Buna bağlı olarak, ABD'nin saldırgan siyasetine meşruiyet kazandırmak ve korkutarak Amerikan halkının desteğini sağlamak da hedefleniyordu. Tabii, başta Dulles biraderler olmak üzere, Amerikalıların önemli bölümündeki hastalık derecesine varmış vehmin, komünist tehlike paranoyasının da damgası vardı, söz konusu yaklaşımda. Amerikalılar, Sovyetler'in bölgede ilişkiler kurmasıyla birlikte artık istedikleri biçimde rahatlıkla at koşturamayacaklarının da bilincindeydiler ve bu nedenle de Sovyet bağlantısına karşıydılar. Sovyetler'in bölge devletleriyle ilişki kurmasının iki devrim sürecinin tecridi politikasını delme anlamına geleceği belliydi. Beynelmilel sermaye de böyle bir durumda kolayca talan stratejisini gerçekleştiremeyecekti.

İşte bütün bu nedenlerle, Suriye'deki güçler dengesi, politik tablo ve tarafsızlık eğilimi ABD'nin kabul edeceği bir durum değildi ve aynı nedenle Mısır'ın olduğu gibi Suriye'nin de düşman saflarda görülmesi sonucunu doğuruyordu. 1956 yılında, Dulles, "Tarafsızlık, giderek modası geçen bir anlayış olmaktadır ve ancak çok özel istisnalar dışında, ahlak dışı ve kısır bir kavramdır," derken, tam da Mısır ve Suriye gibi ülkeleri kastetmekteydi.[193]

İşte Suriye, bu ortamda, her iki taraf için de, kazanılması stratejik önemde olan bir ülke konumundaydı ve ülke içindeki politik dengeler, anti-emperyalist kampı avantajlı kılıyordu.

Daha 1955-56'da Suriye'nin Bağdat Paktı'na katılmayı reddetmesi, onu Batılılar nezdinde hedef yapmıştı. Onun dize getirilmesi, aynı zamanda Mısır'ın tecridi anlamına da gelecek, Nasırcılık yenilmiş olacak, Araplar Soğuk Savaş tetikçiliğine indirgeneceklerdi. Suriye baskı altına alındığında, Türkiye'nin üstlendiği baskıları ve kışkırtmaları önceki bölümlerde görmüştük. Tabii Türkiye'nin bu saldırganlığının gerisindeki Batılı güçler de boş durmuyorlardı.

## Operatıon Straggle

1956 yılı ortalarında, İngiltere ile ABD, Irak'ın da katılımıyla, Suriye'de bir rejim değişikliği için düğmeye bastılar ve İngilizlerin "*Operation Straggle*" diye adlandırdıkları darbe planı başlatıldı.

Ne var ki, tam da o sıralarda, 26 Temmuz'da, Nasır'ın Süveyş Kanalı'nın millîleştirildiğini açıklaması, Suriye içindeki işbirlikçileri zor durumda bıraktı. Nasır'ı bütün Arap dünyasında bir kahramana dönüştüren ve büyük destekle beraber ulusal duyarlılıkta olağanüstü yükselişe neden olan böyle bir olayın ardından Batı yanlısı bir darbeyi gerçekleştirmenin imkânı kalmamıştı.

Bu zorunlu ertelemenin ardından, Washington'da, ABD Dışişleri yetkilileriyle CIA temsilcileri, İngiliz istihbarat servisi M16 ve İngiliz Dışişleri mensuplarıyla bir araya geldiler ve darbenin 25 Ekim'de yapılması kararlaştırıldı.[194] Darbenin başını, sağcı Halkçı Parti'nin bir zamanlar Dışişleri Bakanlığını da yapmış olan Michel (Mikail) İlyan çekmekteydi. ABD, yeni hükümeti 29 Ekim'de tanıma sözü verdi İlyan'a.[195] Eylül ayında, CIA temsilcisi, Suriyeli darbecilere 500 bin Suriye Lirası (160 bin dolar) aktardı. Bu arada bazı Dürzü ve Alevi aşiretler ile Halk Partisi militanlarına silah dağıtıldı.

Ne var ki, bu sıralarda, İngiltere'nin, Fransa ve İsrail'le birlikte Süveyş sorunu yüzünden Mısır'a saldıracaklarını Amerikalılar bilmiyorlardı. CIA'ya göre, doğrudan Mısır'a yöneltilecek bir eylem, Arap dünyasında büyük tepki doğuracak, bu da Suriye'de Batı yanlısı bir hükümet kurmayı zorlaştıracaktı.[196]

Gerçekten de öyle oldu ve CIA haklı çıktı. 29 Ekim'de İsrail Mısır'a saldırınca, Suriyeli darbeciler büyük bir korkuya kapıldılar. İsrail bir Arap ülkesine saldırmış ve bütün Arap âlemi ayaktayken, Batı yanlısı böylesi bir adımı atacak işbirlikçi bulmak bile zordu ve kuşkusuz buna cüret edeceklerin de başarı şansı yoktu; aksine, şimdi hepsi panik içinde canlarını kurtarmaya bakıyorlardı. Başta İlyan, pek çok işbirlikçi apar topar Beyrut'a kaçtılar.

Darbecileri başından beri izlemekte olan Suriye hükümeti de 24 Kasım'da gizli planın varlığını açıkladı ve 2 Aralık'ta hâlâ ülkede bulunan kimi

işbirlikçiler tevkif edildi. 11 Aralık'ta da Suriye Parlamentosu'nda, büyük çoğunluğun desteklediği, ulusalcı sol (BAAS) ile komünistlerin "Ulusal Cephe"sinin kurulduğu açıklandı. Tarafsızlık politikasını ve Arapların birliğini savunacağını ilan eden Cephe, "emperyalizme ve Bağdat Paktı'na karşı" mücadele edeceğini de duyurdu.[197]

Darbe girişimi böylece geri tepmiş oldu.

## CIA Tek Başına Deniyor: Operatıon Wappen

Suriye'deki darbe girişiminin başarısızlığa uğramasından sonra Dışişleri Bakanı John Foster Dulles ile kardeşi CIA Başkanı Allen Dulles, operasyonu sürdürüp sürdürmemeyi tartıştılar ve bunun yanlış olacağına karar verdiler. Süveyş ateşkesinden sadece üç gün sonra da Allen Dulles, kardeşine, operasyonun "İngiliz ve Fransız güçlerinin Mısır'dan çekilmelerinden sonra yeniden yürürlüğe konabileceği"ni bildirdi.[198]

Bu arada, Suriye'de "sol güçler"in etkinliği de artmaktaydı.

1957 başından itibaren CIA, Suriye silahlı kuvvetleri içinde çeşitli gruplarla ilişkiler kurdu ve yeni bir darbenin koşullarını hazırlamaya girişti. İlk hedef, Suriye istihbaratının başında bulunan Albay Saraç idi. Ne var ki, bir darbe için, CIA Başkanı Allen Dulles'ın deyişiyle, "yeterli provokasyon" bir türlü oluşturulamadı ve sonunda Saraç'ı görevden almak mümkün olmadı.[199]

Mart ayında Bermuda'da yapılması planlanan ABD-İngiliz zirvesi için hazırlanan bir Amerikan gizli notunda, İngilizlerin Suriye'deki rejimi değiştirme önerisine karşılık olarak ABD'nin, "Suriye'deki durumla ilgili İngiliz kaygılarını paylaştığı"; "Suriye'deki Sovyet yanlısı ve Batı aleyhtarı gidişi değiştirme imkânlarının şimdilik güçlü olmadığı"nı düşündüğü; yine de "durumun geri çevrilemez olmadığı"na inandığı belirtiliyor ve Suriye'deki "dost unsurların cesaretlendirilmesi ve güçlendirilmesi için" bir dizi önlem almayı planladığı belirtiliyordu. Bu, zirvede darbe kararının alınacağının ilk işaretiydi.[200]

Mayıs ayında Suriye'de, önceki darbe girişiminden sonra tutuklanan parlamenterlerden boşalan yerler için ara seçimler yapıldı. Seçimlerde iki cephe yarıştı. Sağda Halkçılar, Müslüman Kardeşler, sağcı milliyetçiler,

muhafazakârlar; solda da BAAS, Komünist Parti, solcu bağımsızlar yer alıyordu.[201] Türk ordusunun "Amerika adına" sınırda kışkırtıcı manevralarının[202] gölgesinde yapılan seçimleri, dört bölgenin üçünde "Ulusal Cephe" adayları kazandı.

Artık Dulles'ın "içten düzeltme" stratejisinin beklemeye tahammülü yoktu. Saldırganlık o hâle gelmişti ki, düşmanlarla çevrilmiş Suriye'nin Sovyetler Birliği'nden tahıl karşılığında silah alması ya da hatta ticaret anlaşması imzalaması bile "Sovyet uydusu" olduğunun kanıtı sayılmaya başlandı. ABD'den o zamana kadar emsali görülmemiş ölçülerde silah alan, bütün ekonomisi Amerikan kredilerine bağlanan ve Suriye sınırında ikide bir askerî manevralar düzenleyen, asker yığan Türkiye "bağımsız, barışsever, demokratik, laik hukuk devleti" olarak kabul ediliyor; kendini savunmak için Türkiye'nin silahlanmasıyla kıyaslanamayacak ölçüde önemsiz miktarlarda silah alan, ambargolarla boykotlarla çökertilmek istenen ekonomisini çevirebilmek için de Sovyetler'le küçük ölçekte ticaret ilişkileri geliştirmeye çabalayan Suriye "uydu", "tehlike", "saldırgan" sayılıyordu. ABD'den, Türkiye gibi şartlara bağlı, askerî misyon denetimine açık, özel sektörü geliştirme ve ticareti liberalleştirme sözüne bağlı, ülkede liberal kapitalizmi korumaya yönelik ve Soğuk Savaş'ta tetikçilik üstlenmeye dayalı Amerikan askerî yardımlarını reddeden Suriye cezalandırılmak isteniyordu. Türkiye'de Amerikan üsleri kurulur, Amerikan askerleri, uçakları, hatta nükleer silahları yerleştirilirken; Amerikalı teknisyenler, danışmanlar, ajanlar cirit atarken; zorla Sovyetler'e itilen Suriye'de 1957 Eylül'ünde bile Sovyet teknisyenlerinin sayısı 18'i geçmiyordu.[203] İşin ilginç yanı, bu konularda en fazla gürültü çıkaran da Türkiye idi.

Mayıs seçiminden sonra, Amerikan yönetimi şansını bir kez daha denemeye karar verdi ve baskı için Suriye'ye ağır bir ambargo uygulanmasına karar verildi. Amerikalılar o kadar acımasızdılar ki, ülkeye çocuk felci aşısının satışı bile yasaklandı.[204]

Kışkırtıcıların başında Türkiye geliyordu. İngiliz Dışişleri Bakanlığı belgelerine göre, daha 2 Mayıs'ta, Türkiye'nin Şam'daki Büyükelçisi Adnan Kural, içeriden bir değişiklik yaptırmanın mümkün olamayacağını, bir dış müdahalenin gerekli olduğunu söylemekteydi.[205] CIA Başkanı ise

henüz içeriden umudunu kesmemişti ve hükümetine “durumun çok da umutsuz olmadığı”nı bildirerek “yeni planlar” yapılmasını önermişti.[206]

25 Mayıs’ta bir basın toplantısı düzenleyen Suriye Başbakanı Sabri Asali ise, gerginliği azaltmak ve hükümetini Sovyet kampına kaymakla suçlayan saldırganları yatıştırmak için bir kez daha Suriye’nin tarafsızlık politikasından ayrılmayacağını ilan ediyordu. Başbakan Asali sözlerine şöyle devam etmişti: “Biz ne Doğu’yla ne de Batı’yla birlikte hareket ediyoruz. Hâlen bize dostluk elini uzatmış bulunan Sovyetler Birliği’yle dost bulunuyoruz. Fakat buna rağmen, komünizmin memleketimizin istikbali için büyük bir tehlike teşkil ettiğini ve bunun yıkıcı bir doktrin olduğunu da gayet iyi biliyoruz.”[207] Bunlar, Suriyeli ulusalcıların içtenlikli düşünceleriydi ama Suriye’ye diz çöktürmek isteyen emperyalistleri ve tetikçilerini etkilemiyordu.

Böylece haziran-temmuz aylarında CIA, yeni bir darbe için hazırlıklara girişti. Yaz aylarında CIA az sayıda Suriyeli subayla ilişki kurmaya, paralar dağıtmaya ve Şam Büyükelçiliğinde görevli darbe uzmanı Howard Stone aracılığıyla darbenin ilk adımlarını atmaya başladı.

9 Ağustos’ta hazırlanan bir “*top secret*” Amerikan belgesinde, İngilizlerle de anlaştıktan sonra “son şekli verilecek” bir strateji belgesi hazırlandı. Amerikan planlarının altyapısını oluşturan siyaset belgesine göre, Suriye, “bölge ülkelerinin bağımsızlığını ortadan kaldırmaya ve onları Sovyet komünist hâkimiyeti altına almaya yönelik askerî ve yıkıcı faaliyetlerin üssü olmuş ya da olmak üzere” olan bir ülke olarak tanımlanmaktaydı.[208]

Ne var ki, Amerikalıların ilişki kurduğu subaylar, durumu Saraç’a bildirmişlerdi ve Suriye istihbaratı da yıkıcıları takibe almıştı. Nihayet 12 Ağustos günü Suriye hükümeti, Amerikan darbe girişiminin açığa çıkarıldığını açıkladı. Ertesi gün de üç Amerikalı “diplomat”, İkinci Kâtip kılıfıyla görev yapan CIA darbe uzmanı Howard Stone, Askerî Ataşe Yarbay Robert W. Malloy ile Konsolos Yardımcısı Francis Jetton; “istenmeyen adam” ilan edildiler ve ülkeyi 24 saat içinde terk etmeleri istendi.

Çok güç durumda kalan ABD, dünya kamuoyu önünde iddiaları reddetmekten, Suriye’yi “iftira atmak”la suçlamaktan ve Suriye Büyükelçisi

ile bir yardımcısını sınır dışı etme kararıyla misillemede bulunmaktan başka bir şey yapabilecek durumda değildi.

## Suriye'yi İşgal Planları

Kapalı kapılar ardında ise ABD ve yandaşları şok içindeydiler, intikam peşindeydiler ve Suriye'nin bir an önce çökertilmesi için bu kez dıştan müdahalenin yapılması kararındaydılar. Böylelikle darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasının faturası da, Amerikan yönetimi ve Amerikan dostlarınca büyük bir pişkinlikle bu yıkıcılığa hedef olan Suriye rejimine çıkarıldı. Artık Suriye'nin meşru iktidarı, mutlaka yok edilmesi gereken bir "tehlike"ydi.

Türkiye, Suudi Arabistan, Ürdün, Lübnan gibi işbirlikçi ülke hükümetleri sıraya girmiş, abartılı bir panik içinde, Amerika'yı "Suriye tehlikesi"ne karşı uyarıyor, önlem almaya, müdahale etmeye çağırıyorlardı.[209] Kışkırtıcıların başını Menderes çekiyordu. Türkiye Başbakanı o denli ileri gidiyordu ki, Amerikan Büyükelçisine, Suriye'yi "artık Sovyetler Birliği'nin bir parçası" olarak görmek gerekir diyebiliyor, bu arada, ABD arkasında durursa (ve tabii masrafları karşılarsa), Türkiye'nin gerekeni yapacağını, "uygun önlemleri alacağı"nı bildiriyordu.[210] Amerikan Büyükelçisi'ne söyledikleri akıldışı ve kışkırtıcıydı. Büyük maddi sıkıntılar içinde olan ve ABD'den sürekli yardım talep eden Türk hükümeti, krizden para kokusu almaya başlamıştı:

> Suriye'nin maalesef bir Sovyet uydusu olduğunu görüyoruz. Belki bu tehlikeli ve talihsiz durumla ilgili bir şeyler yapmak için bize çok az zaman kalmıştır. Artık Suriye'nin tam ve tipik bir Sovyet uydusu olması için geriye kalan formaliteler kısa sürede tamamlanacaktır. ... Bugünden itibaren Suriye'yi SSCB'nin bir parçası olarak düşünmek yanlış olmayacaktır. Bu yüzden Suriye'yle temas etmek, SSCB'yle temas etmek demektir. Tehlike o kadar büyüktür ki, Suriye, ABD'nin bölgedeki prestijini yok etme amacıyla ABD'ye tehlikeli ve açık bir şekilde meydan okumak için tereddüt etmemektedir. ABD çağrımıza cevap vermediği sürece hiçbir şekilde harekete geçemeyiz. Sonuç olarak ilk işimiz ABD'yi durumu nasıl değerlendirdiğimiz konusunda bilgilendirmektir. Uygun önlemleri alabilmek için 'kati' karar bekliyoruz.[211]

Artık Amerika da gözünü karartmıştı ve Dulles, yandaşların bu panik durumundan "yararlanması" gerektiğine inanıyordu[212] ama tabii onun düşünmesi gereken bir nükleer silahlı Sovyetler Birliği vardı ve daha temkinli davranmak durumundaydı.

İlk psikolojik operasyon perdesi basın tarafından açıldı ve bir komedi oynanmaya başlandı.

21 Ağustos'ta Eisenhower'ın basın toplantısında, *United Press* ajansının muhabirinin girizgâhı manidardı: "Sayın Başkan, Suriye'nin Sovyet yörüngesine kaymakta ya da çekilmekte olduğu görülüyor. Bu konuda kaygılı olduğunuzu düşünüyoruz ve soru da şu: Amerika bu konuda ne yapabilir, daha doğrusu, Suriye'deki duruma ilişkin olarak ABD ne yapıyor?" "Gazeteci"ye Amerika'nın darbe yapmaya kalkışması yetmemişti ve o daha yeni ne planlar var diye Başkan'ı sıkıştırıyordu. Başkan'ın yanıtı da ilginçti. Pek çok şeyle suçlandıklarını söyleyen Eisenhower, bütün bunların, "solcuların, güçlerini artırmak için yarattıkları bir sis perdesi" olduğunu söyleyebildi ancak. Bu yanıt gazetecileri tatmin etmemişti ve "solcu" lafına takılan biri, *New York Times*'tan William H. Lawrence, Eisenhower'ı neredeyse azarlayarak, o solcuların "gerçekte komünist" olduklarını hatırlatma gereğini duymuştu. Fazla bilgi vermek istemeyen Başkan ise, soruları geçiştirmek için, Şam'daki elçilik binasının polis kordonu altında olduğunu ve haber alamadıklarını söylediğinde, bu kez de ona, nasıl haber alınamadığı, Suriyelilerin diplomatik haberleşmeyi de mi kestikleri soruldu. Tabii Başkan zor duruma düşmüştü, çünkü böyle bir şey söz konusu değildi. Sonuçta Başkan, klasik propagandayı tekrarlamak zorunda kaldı ve "Sovyetler'in ekonomik ve askerî yardım vererek ülkeye sızmak ve ardından da adamlarını iktidara getirerek ülkeyi ele geçirmek" üzere girişimlerde bulunduğu iddiasına sarıldı.[213] Oysa daha 17 Haziran 1957 tarihinde, "Suriye'de bir sol darbe" olasılığı üzerine Amerikan Savunma Bakanlığı'nda Genelkurmay Başkanlığı için hazırlanan bir raporda, "Sovyetler Birliği bundan önceki hiçbir Ortadoğu krizinde doğrudan bir müdahale eğilimi göstermemiştir ve Suriye'de bir sol darbenin başarısı için, doğrudan bir müdahalede bulunması ihtimalinin olduğunu sanmıyoruz," denmekteydi.[214] Zaten Suriye'de iktidarı ele alabilecek güçte ya da niyette bir komünist odağın varlığı da söz konusu değildi. Ordu içinde güçlü BAAS ise anti-komünist idi ve Sovyetler Birliği'ne mesafeli durmaktan yanaydı.

Ama, Amerika'nın Suriye'yi ele geçirme niyeti vardı. İç darbe olmazsa, devreye tetikçiler sokulabilirdi. 21 Ağustos'ta Dulles, suç ortaklarından İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd'a gönderdiği "kişisel mesaj" telgrafında, "Suriye'deki gelişmelerden, sizin gibi biz de çok endişeliyiz. Bize öyle geliyor ki, artık içeriden bir düzeltme için çok az umut vardır ve dolayısıyla ... [Suriye'ye tepki duyan komşu ülkelerden oluşan] dış imkânları düşünmek zorundayız *(must think in terms of the external assets)*," diyordu.[215]

ABD, kararını vermişti. Bir nükleer savaş korkusuyla kendisi perde arkasında kalacak, işi jandarmalarına bırakacaktı. Bunlar; Türkiye, Irak ve Ürdün ise göreve çoktan hazırdılar. Şimdi bütün mesele, Suriye'ye bu ülkelerce gerçekleştirilecek saldırıya bahane oluşturabilecek bir gerekçe bulmaktaydı. Suriye'nin böyle bir bahaneyi oluşturacak küçük bir yanlışı yaratılmalıydı ve bunun için de çeşitli provokasyonlar devreye sokulmalıydı. Şayet Suriye kışkırtılıp da yanlış bir şey yaparsa, artık onu komşularına karşı saldırıda bulunmakla suçlamak ve ardından "gereğini yapmak" kolaylaşacaktı.

Suriye'yi, "beynelmilel komünizm tarafından kontrol edilen ülke" olarak ilan etmek ve bu yolla Eisenhower Doktrini'ni uygulamaya koymak mümkün değildi; bunu Kongre'ye, Amerikan kamuoyuna satmak, bir başka ifadeyle bu yolla minareye kılıf uydurmak kolay değildi. Üstelik, bunun getireceği bir doğrudan Amerikan müdahalesi, devreye Sovyetler Birliği'ni de sokma riskini taşıyordu. Oysa Suriye'nin kışkırtılması, ortaya çıkabilecek bir sınır olayı ya da benzer bir gelişme bahane edilerek tetikçilerin Suriye'ye bir yıldırım harekâtında bulunması, rejimin devrilip işbirlikçilerin iktidara taşınması daha kolay olurdu. Bu durumda, ABD, sadece dışarıdan gelebilecek bir müdahaleye karşı tetikçilerine güvence vermekle yetinir, top da Sovyetler'e atılmış olurdu. Bu durumda, ABD'deki genel kanı, bu sefer de Sovyetler'in bir riski göze alamayacağı, olupbittiyi kabullenmek zorunda kalacağı yönündeydi.

Şimdi iş, "kışkırtma" aramaya ve oluşturmaya kalmıştı. ... Böylece ortaya yoktan bir "Suriye saldırganlığı" olayı çıkartılacak, ABD'nin tetikçileri de bu bahaneyle Suriye'ye "savunmacı" bir müdahalede bulunacak, rejimi değiştirerek işbirlikçi bir hükümet oluşturacaklardı.

Bu arada İngiltere de devredeydi. Başbakan MacMillan, 28 Ağustos'ta Dulles'a bir mektup yazarak, Suriye'ye, "makul bir savaş nedeni" bulunarak Irak öncülüğünde bir müdahalede bulunulmasını öneriyordu.[216]

## Henderson Bölgede: Tetikçiler Göreve

Suriye'yi kapana kıstıracak kışkırtmaları planlamak üzere Dışişleri Bakan Yardımcılarından Loy Henderson'un bölgeye gönderilmesine karar verildi.

22 Ağustos sabahı Dulles ve Genelkurmay Başkanı Twining, Başkan Eisenhower'la bir araya geldiler. Görüşme tutanağına *(Memorandum for the Record)* göre, Başkan, görüşmenin başlangıcında şunları söyledi:[217] "Acaba Türklere, Irak'a verecekleri her [askerî] malzemeyi sonra onlara geri vereceğimizi söyleyemez miyiz. ... Arapların bu harekâta Batı'yı da kattıkları yönünde bir izlenim yaratılmasını istemiyorum. Sanki bunu kendi kendilerine yapıyor görünmeleri onlar için daha iyi olur." Dulles da, bu konuları görüşmek üzere Henderson'un bölgeye gönderilmesinin yararlı olacağını belirterek, "Elbette, şayet Türkler ve ötekiler Suriye sınırına asker yığarlarsa, Suriye'nin onlara karşı asker bulundurma zorunluluğu dolayısıyla, bu baskı etkili olabilir," dedi. Başkan, Henderson'un Ankara'da, "Türklerin rolünün sadece destekle sınırlı olması gerektiğini" iletmesini istedi ve örneğin "Irak'a yüz tank verebilirler," dedi. General Twining de, Altıncı Filo'nun harekete geçtiğini ve "Adana'ya Amerikan uçaklarının gönderilmesinin uygun olduğunu" söyledi; Dulles da bu görüşe katıldı. Dulles ayrıca, "askerî operasyonun inandırıcı bir gerekçeye dayandırılması gerektiği"ni, "Irak'ın, Türklerin ihtiyaç hâlinde yardıma gelecekleri kesinleşmeden hareket etmemesi"ni ve "Türklerin ve öteki Arap ülkelerinin sınıra asker yığabilecekleri"ni söyledi. Başkan da, son olarak, "Araplara bu eylemin İslam'ın militan ateizme karşı savunulması için gerçekleştirildiğini" anlatmanın zorunlu olduğunu hatırlattı ve ABD'nin görünümünün "Arap kaygılarına yanıt vermek"le sınırlı tutulması talimatını verdi.

23 Ağustos'ta Henderson, "kışkırtma ve bahane" seferine çıktı. Seferin ilk durağı, kısa bir mola için Roma'ydı ve orada CIA Başkanıyla bir gizli görüşme ayarlanmıştı.[218]

Aynı gün, Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na, Henderson ile CIA Başkanı Allen Dulles'ın buluştuğu, Roma'dan gelen ve Henderson'la görüştüğünü

bildiren bir kişinin mektubunda, “Suriye’ye karşıt komşular”dan söz ediliyor ve bunlarla Suriye arasında uzun sürecek sınır gerginlikleri sonucunda “sınır olayları, sabotajlar” ve ekonomik baskılar sonucu, Suriye’nin üzerine yıkılabilecek çatışmaların yeterli kışkırtmayı yaratabileceği vurgulanıyordu. Bu arada, Suriye’den geçen Irak petrol boru hattının vurulmasının da iyi bir gerekçe oluşturabileceği belirtiliyordu.[219] Nitekim, İngiliz belgelerine göre de Irak Kralı Naibi Abdülilah, Suriye’ye gizlice sabotörler sızdırmayı ve bunların borulara sabotaj düzenleyerek suçun Suriye üzerine atılmasını, böylece de Suriye’ye saldırma bahanesinin oluşturulmasını öneriyordu.[220]

Henderson, 25 Ağustos’ta Türk yetkililerle (Cumhurbaşkanı Bayar, Başbakan Menderes ve Fatin Rüştü Zorlu, Devlet Bakanı Emin Kalafat, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Melih Esenbel) buluştu. Toplantıda, Menderes’in temel sorununun, işe Türkiye’yi de bulaştırmak olduğu anlaşılıyor. Menderes’in kendisine söylediklerini Henderson, hükümetine şöyle rapor ediyor:

> Başbakan, askerî durumu gözden geçirdikten sonra, Irak askerî güçlerinin bugünkü Suriye rejimini yok etme görevini tek başlarına yerine getiremeyeceklerinin iyice anlaşıldığını söyledi. Bu rejime karşı Kral Hüseyin’in kendi güçlerini kullanması konusunda da ciddi şüpheler vardır. Suriye’deki bu rejimin herhangi bir süre daha devamının, Suriye’nin bir Sovyet uydusu olarak bütün Ortadoğu güvenliğine tehdit oluşturacağı anlamına geldiği konusunda Türkiye ile ABD’nin aynı kanıda oldukları görülüyor. Dolayısıyla da şu sorulara olası yanıtları bilmek istiyor: “Şayet Türkiye Arap ülkelerinin harekete geçmeye hazır olmadıklarını görürse ve bugünkü Suriye rejimini kendi başına ortadan kaldırmaya kalkarsa, ABD kendisini destekleyecek midir?” Ayrıca şunu da öğrenmek ister: “ABD’ye göre, Türkiye ne yapmalıdır?” ve “ABD, ne yapmaya hazırdır?” Belliydi ki, Başbakan, Suriye sorununun esas olarak bir Türk sorunu olduğunu belirtmeye çalışıyordu.[221]

Amerika’nın stratejisi ise açıktı ve Türk yetkililere Henderson tarafından açıklandı. Amerikan hükümetine göre, Suriye işini esas olarak Araplar üstlenmeliydi ve Türkiye, örneğin sınıra askerî yığınak yapıp Suriye güçlerinin bir bölümünü meşgul ederek, onlara yardımcı olmalıydı. Aksi

takdirde, Türkiye’nin tek başına Suriye’ye saldırması durumunda, Araplararası dayanışma ön plana çıkacak, Arap kamuoyunun baskısıyla Amerikancı rejimler güç durumda kalacaklar hatta “aşırı milliyetçi”ler güçlenebilecek, bu ülkelerde iktidarı ele geçirebileceklerdi.

Buna Menderes’in tepkisi ilginçtir. Henderson, Menderes’in, “Lütfen Türkiye’yi engellemeyin *(“Please don’t discourage Turkey”)*. Çok zor durumdayız. Komünistlerle kuşatılmamak için verdiğimiz uzun mücadele, bu yeni durumla başa çıkamazsak, boşa gitmiş olacak,” dediğini aktarıyor. Menderes, fırsattan istifade, ABD’den yeni askerî yardım talebini de sokuşturuyor muhatabına söyledikleri arasına:

> Beş yıldır böyle bir şeyin olacağından korkuyordum. İki yıldır güney sınırımıza iki motorize birlik yerleştirme konusundaki ısrarımın ve ABD’nin Bağdat Paktı’na üye olmasını çok istememizin nedenlerinden biri de buydu. Şimdi korktuğumuz başımıza geldi. ABD’nin bu durumu sessizce kabulleneceğine inanmıyoruz.[222]

Menderes, ABD’nin doğrudan bir Türk müdahalesine çok da sıcak bakmadığını görünce, bu kez Türkiye’yi önde ve devrede tutmak için, başka bir taktik dener ve Henderson’a, Türkiye’nin Suriye rejiminin Suriye halkını temsil etmediğine inandığını ve dolayısıyla da onu tanımadığını ilan etmesi ve öteki Arap ülkeleriyle “özgür uluslar”ın da bu tavrı benimsemesi durumunda Suriye rejiminin içten ya da dıştan devrilmesinin sağlanıp sağlanamayacağını sorar. Neyse ki, Henderson daha temkinlidir. Başbakan’a bunun “diplomatik sorunlar yaratacağı”nı, Sovyetler Birliği ve Mısır’ın aksi yönde bildiriler yayımlayacaklarını, daha da ileri giderek Sovyetler Birliği’nin Suriye rejimine açık destek vererek kendi prestijini ortaya koyabileceğini söyleyerek Menderes’i dizginler.

Türkiye, bu görüşmeden memnun kalmamıştır, çünkü Suriye’ye saldırmak için yeşil ışık elde edememiştir. Ama vazgeçmeye de niyetli değildir. Aynı gün öğleden sonra, Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Esenbel, Amerikalıları yeniden ziyaret ederek Washington’a iletilmek üzere bir not iletti. Türkiye ısrarcıydı ve olası bir müdahale için hem yeşil ışık istiyor, hem de ABD’den destek sözü talep ediyordu. Sabah yapılan görüşmenin Türk tarafınca değerlendirmesini içeren notta şöyle denmekteydi:

> Amerikan ve Türk hükümetleri, bugünkü durumu son derece kritik olarak değerlendirmekte hemfikirdirler. Şüphesiz tehlike esas olarak Türkiye'ye yöneliktir. Öteki Arap ülkeleriyle ortak bir harekâtta Türkiye'ye Amerikan desteği konusunda açıkça güvence verilmiştir.
>
> Türk Başbakanı böyle bir harekâtta Arap ve özellikle de Irak katılımının olmaması durumunda Türkiye'nin durumunun ne olacağını sormuştur. Yanıt olarak Amerikan temsilcisi, Türkiye'nin durumunun umutsuz olacağı konusuna katıldığını söylemiştir. Durumun ciddiyetini kabul etmekle birlikte Amerikan temsilcileri, Washington'dan talimat almadıkça, Türkiye'nin tek başına Suriye rejimini ortadan kaldırmaya kalktığında, ABD'nin tavrının ne olacağı konusunda bir şey söylemeye yetkili olmadıklarını beyan etmişlerdir.
>
> Bunun üzerine Başbakan, böyle bir durumda ABD'nin tavrının ne olacağını tespit edemezse Türkiye'nin güç ve tehlikeli bir durumda kalacağını *("Turkey would be distressed")* söylemiştir. Bu dönemeçte Türkiye'nin cesareti kırılmamalıdır.
>
> ABD'yle işbirliğini ve kaderini paylaşmayı inanç ve samimiyetle kabullenen Türkiye, sınırlarında yaşamsal önemde olaylar cereyan ettiği bir zamanda, her olası durumda ABD'nin tavrının ne olacağı konusunda bilgilendirilmek istemektedir. Irak'la görüşmeleri sürdürürken, Türk hükümeti bu noktanın açıklığa kavuşturulmasını rica eder ve dolayısıyla Amerikan hükümetinden bu yönde bilgilendirici ve rahatlatıcı yanıt beklemektedir.[223]

Görüldüğü gibi, Türkiye gerekirse tek başına Suriye'ye saldırmak amacındadır ama bunun için hem ABD'den izin, hem de daha önemlisi, başı derde girerse destek sözü almak istemektedir.

2 Eylül'de Dulles, Eisenhower'a, Suriye'nin komşularının (Türkiye, Ürdün, Irak ve Lübnan), "Şayet önümüzdeki 60 gün içinde olayların seyrini değiştirecek bir şeyler yapılmazsa, Suriye'de komünist yönlendirmesinde bir rejimin, bir daha yıkılamayacak ve komşu ülkeler üzerinden ciddi etkiler doğuracak sağlamlıkta yerleşeceğinden" korktuklarını bildirdi. O sırada Eisenhower da zaten Batı Avrupa'daki üslerden savaş uçaklarını Türkiye'ye (İncirlik'e) kaydırmış ve Altıncı Filo'yu da harekete geçirmişti.[224] Her yandan kışkırtma üstüne kışkırtma Suriye'yi kuşatmaktaydı.

Bölgedeki incelemelerinin ardından Amerika'ya dönen Henderson, 7 Eylül'de, Eisenhower'la Dulles'a izlenimlerini aktardı. Henderson, Irak, Türkiye, Ürdün ve Lübnan yetkilileriyle yaptığı görüşmelerde kendisine aktarılan temel sorunun, Sovyetler Birliği'nin "Suriye'deki eylemleri yoluyla söz konusu ülkelerin rejimlerinin her birini devirebileceği kuşkusu" olduğunu belirtti.[225] Bu, hiç kuşkusuz bir kaşık suda fırtına kopartmanın da ötesinde bir provokasyon girişimiydi. Söz konusu işbirlikçi Arap ülke rejimleri gerçekten büyük korku içindeydiler ama korkularının nedeni Sovyet ya da Suriye saldırısı değil, Arap ve kendi kamuoyları nezdindeki iflas etmiş konumlarıydı. Her biri aslında kendi halklarından korkuyorlardı ve Suriye'yi bahane ederek ABD'nin bölgeye müdahale etmesini ve yerleşmesini istiyorlardı. Kendilerini ancak böyle, bir Amerikan işgalinin koruyucu şemsiyesi altında güvenceye alabileceklerini biliyorlardı. Türkiye ise, bölgedeki bir savaşta ABD'nin yanında yer alarak etkinliğini artırmak ve daha fazla Amerikan yardımını hak etmek peşindeydi, bu nedenle kışkırtma sürecinde aktif yer alıyordu. Bu durum ABD'nin de işine geliyordu. O da, bölgeye yerleşmenin meşruiyet temelini böyle oluşturmaya çalışıyor, bu arada kendisini doğrudan karıştırmadan, tetikçileri aracılığıyla askerî bir olupbitti yaratarak Sovyetler'le çatışma olasılığını önleme imkânını buluyordu.

Henderson, Türkiye'nin tutumunu ve inanılması zor şantajını şöyle açıklamaktaydı: "Türkler, Ortadoğu'da bir kanser olarak nitelendirdikleri şeyin ortadan kaldırılması için bir şeyler yapılması gerektiğine inanıyorlar. Hiçbir şey yapılmazsa, ülkede, hükümeti devirecek iç karışıklıklar çıkacağını düşünüyorlar. Tehlikeye açıklar, çünkü şu anda ekonomik olarak fazla açılmış durumdalar." Bu müthiş şantajdan sonra ağızda saklanan baklayı çıkarmak da kolaydır: "[Türkler] yeni askerî hazırlıklar yapıyorlar ve bize Adana'daki üsten tam yararlanmak arzularını belirttiler ve ayrıca bazı yeni askerî malzeme istediler."

Bu çok önemli üst düzey toplantıda, katılımcılardan General Twinning de, Dulles'ın, Sovyetler Birliği'nin herhangi bir askerî hazırlık içinde olmadığı bilgisini teyit etti. Bir zamanlar, "Amerikalıların bütün istedikleri sosyal güvenlikse, hapse girsinler,"[226] diyecek kadar parlak zekâsı olan Başkan Eisenhower da, bu işte "mümkün olan her şey yapılarak 'cihat' unsurunun vurgulanması"nı istedi. Holding avukatı Dışişleri Bakanı ise, onu uyardı: "Şayet Araplar 'cihat' olursa, onun İsrail'e karşı yapılmasını isterler," dedi.

Bu arada Dulles, Türkiye ile Irak'a gizli temsilciler gönderildiğini, İngilizler gibi Amerika'nın da bölgeye gönderilmek üzere gizli görevliler oluşturduklarını anlattı. Başkan bu misyonda yer alanların Irak ve Türkiye'ye, ABD'nin onlara yardıma hazır olduğunu bildirmelerini istedi. Bu arada, Kongre'ye bu işin merkezinde ABD'nin olduğu izleniminin verilmemesi üzerinde anlaşmaya varıldı. Sonuç olarak, ABD'nin, Suriye'ye komşularının saldırmasını sağlaması ve onlara da gerekli güvencelerin verilmesi kararlaştırıldı.

Ne var ki bu, Arap rejimleri için kolay değildi. Lübnan ve Ürdün'ün yeterli gücü yoktu. Irak'ta ise yöneticiler arasında anlaşmazlık vardı, Başbakan Cevdet böyle bir saldırıya cesaret edemiyordu. ABD adına bir Arap ülkesine herhangi geçerli bir güvenlik nedeni ya da savunma ihtiyacı olmadan, sırf Arap milliyetçiliğini cezalandırmak ve hükümetini devirmek için saldırıda bulunmak, işbirlikçi bir rejimin kolayca göze alabileceği bir şey değildi elbette. Askerler savaşmayabilir, halk ayaklanabilirdi. Böylece "evdeki bulgurdan olmak" da vardı, işbirlikçiler açısından.

## Türkiye Tek Başına

ABD de bunu görmüştü. Bu durumda, göreve hazır alesta bekleyen bir tek Türkiye kalmıştı.

10 Eylül'de, Amerikan hükümeti, Türkiye Başbakanı'na gizli bir mektup gönderdi. Daha önce sözünü ettiğimiz 9 Ağustos tarihli Amerikan strateji raporundaki noktaları tekrarlayan bu mektupta, ABD'nin isteğinin Türkiye'nin tek başına harekete geçmemesi olduğu ama buna rağmen, şayet Türkiye "Suriye'yle çatışacak Arap ülkelerine yardımda bulunduğu takdirde" ya da "kendi ulusal bağımsızlık ve bütünlüğüne ciddi tehlike arz eden silahlı kışkırtmalara yanıt vermek zorunda kalması durumunda", ABD onu "Birleşmiş Milletler'de destekleyecektir," deniyordu. Devamla, Çin-Sovyet Bloku Türkiye'ye saldırırsa, ABD'nin boş oturmayacağı ve NATO çerçevesindeki yükümlülüklerini yerine getireceği, ayrıca, Eisenhower Doktrini'nin de işletilebileceği belirtiliyordu.[227]

Artık Türkiye'ye çok istediği yeşil ışık yakılmıştı. Şimdi iş, ABD'nin sözünü ettiği "silahlı kışkırtmalar"ın yaratılması veya Suriye'yi bir savunma hareketine zorlamak için sınır olayları tezgâhlamaya kalıyordu.

Artık her olay, Suriye’nin “saldırısı” olarak yorumlanacak ve altyapı hazırlanarak işgal harekâtına bahane bulunmuş olacaktı.

Türkiye, sınıra asker yığmaya başladı. Manevralar ve askerî hareketlilik artırılırken, Suriye hava sahası sürekli ihlal ediliyor, Türk savaş uçakları da bombalarını “yanlışlıkla” Suriye sınır köylerine “düşürüyor”, sivil köylüler ölüyor, sınır bölgelerinden insanlar kaçırılıyordu. Bu arada, ABD’nin nükleer silahlarını kontrol eden Stratejik Hava Komutanlığı da alarma geçirilerek, Sovyetler’in sıkıştırılması sağlanıyordu. Amerikan kaynaklarına göre Türkiye, 27 Eylül 1957 itibarıyla, Suriye sınırına,

> 2 Türk piyade tümeni ve bir zırhlı tümene eşdeğer, yaklaşık 33 bin kişiden olusan bir motorize birlik yerleştirmiştir. 4 Ekim itibarıyla ek bir zırhlı tugayın trenle sevkiyatı başlamıştır ve tamamlanması Türk Kara Kuvvetleri’nin gücünü yaklaşık 37 bin kişiye çıkaracaktır. 10 Ekim’de bu zırhlı tugayın sevkiyatının tamamlandığı bildirilmiştir.[228]

Türkiye’nin asker sayısı kısa sürede 50 bini bulmuştu.

Ekonomik ve politik sorunlardan bunalmış Türk hükümeti, komşularının ve bölge ülkelerinin bağımsızlık ve tarafsızlık siyasetine düşmanlığını ve “Hür Dünya Davası”na sadakatini kanıtlama fırsatı yakalamıştı. Dünyanın belki de en fazla silahlanma yardımı alan ve ülkesinde üsler, nükleer silahlar barındıran Türkiye’nin Başbakanı Adnan Menderes, arkasına Amerika’yı almış, ufuktaki dolar yardımlarının coşkusuyla, kükrüyordu:

> Suriye’nin bugünkü vaziyetini makul bir silahlanma hadisesi olarak telakki etmeye imkân yoktur. Bu hal, memleketin hin’i hacette başkalarının kullanacağı bir silah deposu hâline getirmek maksadının tatbikatından ibarettir. ... Suriye yıkıcı maksatlarla tecavüz emelleri için bir köprübaşı teşkil etmek yolundadır ve bu istihale, korkulur ki, son merhalelerine ulaşmış bulunuyor. Bütün hür dünyanın mesele üzerine ehemmiyetle eğilmesi ve bütün dikkatini Ortaşark olayları üzerinde teksif etmesi, tedbirli ve uyanık olmasının telkin ettiği bir zarurettir. Türkiye’ye gelince, biz müstakbel ihtimaller ve inkişaflar nazarı itibare alındığı takdirde, tehlikelerle çevrili bir memleket hâlinde bulunuyoruz. Suriye’de yeni inkişaflar tahakkuk ettiği takdirde, bu tehlikeli ihata

> tamamlanmış olacaktır. Suriye'yle uzun bir müşterek hududa sahip olmamız, bilhassa son inkişaflar muvacehesinde bizi millî emniyetimiz bakımından son derece mütayakkız olmaya sevk etmektedir. ... Türkiye, hadiselerin inkişafını yakından takip etmek mecburiyetini duymaktadır.[229]

Türkiye'de tam gaz kışkırtma kampanyası başlatılmıştır ve her zaman olduğu gibi basın ön saflardadır. Önce, elbette haberler geçmektedir ajanslardan:[230]

> 1 Ağustos: Beyrut; Salı gecesi vukua gelen infilaklar üzerine, bugün 12 şüpheli şahıs tevkif edilmiştir. Bunların ekserisi geçen Kasım ayında vukua gelen bazı suikastlerle de ilgiliydi.
>
> 15 Ağustos: Beyrut; Polis, dün gece Birleşik Amerika Büyükelçiliği civarında dolaşan bir şahsı tevkif etmiştir. Adının Mohammed Abdilgani olduğunu ve bir arkadaşıyla birlikte Suriye'den geldiğini söyleyen bu şahıs Sanır'daki Mısır elçiliği tarafından Lübnan'daki Birleşik Amerika Elçiliğine karşı şiddet hareketlerinde bulunmak üzere vazifelendirildiğini iddia etmiştir. Polis, diğer Suriyeliyi ısrarla aramakta ve Birleşik Amerika Elçiliğinin muhafazası için tedbirler almaktadır.
>
> 17 Ağustos: Beyrut; Suriye hududu ile Lübnan sahili arasında başlıca münakale yolu üzerinde ve (Dehrel Baydar) boğazında bulunan (Namliyeh) köprüsüne bazı meçhul kimseler tarafından bomba atılmak istenmiştir. Eksperlere göre, kuvvetli tahrip maddeleri yanlış yerleştirildiği için köprüde hafif zarar tevlit etmiştir.
>
> Dağdaki diğer köprülerin muhafazası için acele olarak müfrezeler teşkil edilmiştir.
>
> Stratejik ehemmiyetinden başka, bu yıkılmak istenen köprüden (Baalbek), festivalinin açılış gecesine iştirak etmek için öğleden sonra Lübnan Reisicumhuru ve diğer Lübnan şahsiyetleri de geçeceklerdir.
>
> 22 Ağustos: Beyrut; Lübnan hükümeti iki haftaya yakın bir zamandır, Lübnan'ın muhtelif bölgelerinde meydana gelen sabotaj hareketleriyle mücadele etmek zorunda kalmıştır.

> Evvelki gece, Dürzî liderlerinden Kemal Canbulat'ın Mukara'daki malikanesini saran zabıta ve ordu birlikleri, 5 ve 6 Ağustos geceleri Beytüddin vadisinde bazı baltalama hareketlerinde bulunmuş olan dört şahsı yakalamaya muvaffak olmuşlardır.
>
> Dün gece Dâhiliye Vekaleti tarafından yayınlanan bir tebliğde, 16 Ağustos gecesi Beyrut'u Suriye'ye bağlayan yol üzerindeki "Dar-ül Feyder" köprüsünü dinamitlemiş olan şahıslarla zabıta kuvvetleri arasında şiddetli bir ateş teati edildiği bildirilmektedir. Emniyet kuvvetlerinin baskısı altında baltalayıcılar Cebeli Kineysseh'e sığınmışlardır.
>
> Lübnan makamlarının belirttiklerine göre, Lübnan'da baltalama hareketlerine girişenlerin ekseriyeti Suriye topraklarından gizlice gelmektedirler. Hükümet, Lübnan'a gizlice giren bu şahısların durumlarını incelemek üzere Hariciye, Dâhiliye ve Adliye Vekaletleri mütehassıslarından müteşekkil bir heyet kurmuştur.
>
> 27 Ağustos: Beyrut; Burada Fransızca çıkmakta olan *L'O-rient* adlı gazetenin verdiği bir habere göre, geçenlerde Lübnan'ın muhtelif bölgelerinde dinamitle baltalama hareketlerinde bulundukları sırada yakalanmış olan sekiz şahıs, Dürzi reislerinden ve Lübnan Terakkiperver Sosyalist Partisi liderlerinden olan Kemal Canbulat tarafından, Albay Saraç'ın idaresi altındaki Suriye gizli istihbarat servislerince Lübnan'a sevk edilen silahları teslim almak üzere eski mebuslardan Şadli Aryan'a gönderilen otuz beş kişilik çeteye dâhil bulunduklarını itiraf etmişlerdir.
>
> Bu sekiz kişi, bu silahları Suriye-Lübnan hududunda bir mahalde teslim aldıklarını, bunlardan bir kısmını Kemal Canbulat'ın Mukara'daki malikanesine, diğer bir kısmını ise, Dendarada Kemal Canbulat'ın bir dostunun evine naklettiklerini sözlerine ilave etmişlerdir.

Gazeteciler görevde ve nöbettedir. Sıra "yorumlar"dadır:

11 Ağustos tarihinde *Dünya* gazetesinde A. İhsan Barlas şunları yazıyordu:

> Kudüs mahreçli ve 8 Ağustos tarihli bir haberde deniyor, ki: "Birleşmiş Milletler müşahitleri, Suriye-İsrail hududundaki gergin

durumu dikkatle takip etmektedirler. İsrail makamları kontrolü kolaylaştırmak için yeni yollar yapmak niyetinde olduklarını açıklamıştır, bunun Birleşmiş Milletler müşahitlerinin çalışmalarını kolaylaştıracağını ileri sürmüşlerdir. Son haberlere göre, yol açmak için araziyi tesviye edecek olan makineleri de şimdiden göndermişlerdir. Fakat hudutta tahşidat yapan Suriyelilerin çalışmalara mâni olmalarından korkulmaktadır.

Suriye hududunda iki piyade tugayı ile modern Sovyet silahlariyle teçhiz edilmiş bir topçu tugayının hazır vaziyette beklediği bildirilmektedir. Birleşmiş Milletler mütareke komisyonu, her iki tarafa da ihtiyatlı davranmalarını tavsiye etmektedir."

Geçenlerde, iki hadise oldu. Houleh gölünü kurutmak için yapılan çalışmalar sırasında İsrail ve Suriye müfrezeleri çarpıştılar. Geçen ayın sonlarına doğru, hudut yakınındaki Teluzyat tepesi bölgesine Suriye'den hasat bahanesiyle bir yığın amele geldi. Bu amele akını o kadar garip bir hal aldı ki, İsrail, mütareke komisyonuna başvurmak zorunda kaldı. Her iki hadisede de komisyon bir şey beceremedi.

Bu durum tehlikelidir. Hiçbir memleket, hudutları etrafında bir tehdit şebekesinin mütemadiyen faaliyette bulunmasına göz yummaz, yumamaz. Nefsini korumak ferdler için olduğu gibi, milletler için de mukaddes bir haktır, hattâ bir vazifedir. İsrail'i bu hakkını kullanmak, daha doğrusu bu vazifesini yerine getirmekten menetmek yersiz olur. Bilhassa komisyonun tarafsızlığı hakkında şüphe yaratabilecek hareketler zarar getirir. Moskova'da imzalanan Rus-Suriye anlaşmasından sonra Şam hükümetinin pervasızlığı arttıracağına şüphe etmemek gerektir. O zaman komisyonun vazifesi bin kat daha güçleşecektir.

Arap devletlerinde marazı bir düşmanlık havası esiyor. Batı Almanya İsrail'i resmen tanımak kararına vardı. Bütün Arap âleminde Almanya aleyhine bir galeyan vukubuldu. Protestolar birbirini takipetti. Nihayet Von Brentano "Alman hükümetinin İsrail'le diplomatik münasebetler kurmak kararının kat'î olduğunu" açıklamak zorunda kaldığı gibi Alman hükümetinin resmî sözcüsü de "İsrail'le siyasi münasebetler kurmanın Adenauer hükümetinin gayelerinden biri" olduğunu ilan etti. Bunun üzerine bütün Arap

> başkentlerinde ses kesildi. Ama, ilk gürültülerin tatsız akisleri giderilemedi.

Şükrü Kaya da 18 Ağustos tarihli *Hürriyet*'te görevini ifa ediyordu:

> Sabri Assali hükümeti ve komünistler aleyhinde Albay Çiçekli taraflılarının hazırladıkları komploya iştirak ettikleri töhmetiyle B. Amerika'nın Şam elçiliği memurlarından üç diplomatın hudut dışı edildiği malûmdur. Yirmi dört saat içinde hudut dışı edilmelerine karar verildiğine göre; Şam hükümetinin elinde bu diplomatları suçlandıracak kat'î deliller var demektir. Mademki komplo meydana çıkarılmıştır ve önlenmiştir. O hâlde bu delillerin Amerikan hükümetine bildirilerek memurlarının geri alınmalarının diplomatik yollarla temin edilmesi daha politik, daha nazik ve münasip olmaz mıydı?.. Mademki hudut harici edileceklermiş, demek ki kaçmaları da bir mesele teşkil etmezdi. O hâlde, sulh hâlinde bulunulan bir devletin hatırına ve haysiyetine riayet edilmek vazife ve nezaketini yapmaya mâni hiçbir sebep de yoktu. ...
>
> Fakat, Moskova'da Harbiye Nazırı Halid Azm'la birlikte Ruslarla para ve silah yardımı müzakeresini yapan ve mukavelesini imzalayan Genelkurmay Başkanı Nizameddin yaşlı ve eski nesil diye 44 yaşında emekliye ayrılmıştır. Yerine, geçenlerde yine başka bir komplo davasında bazı yüksek rütbeli zabitlerle ileri gelen mebusları idama mahkûm eden askerî harp divanının başkanlığını yapan Albay Afif getirilmiştir. Roma Ataşemiliteri Albay İbrahim davet edildiği hâlde gelmemiştir. Bunlar ve daha bazı sebepler ve alâmetler, hadisenin Şam-Washington münasebetlerinin hudutlarını aşacağını ve Suriye'nin komşularını da yakından ilgilendirecek gelişmelere yol açacağını göstermektedir. Suriye'den son gelen haberler de böyle şüphe ve endişelere hak verdirmekten geri kalmıyor.
>
> Mesela, Halep'te halkın kalabalık bir miting yaparak, sıkıyönetim ilan edilmesini, hainlerin devlet kadrolarından temizlenmesini, B. Amerika'yla diplomatik münasebetlerin kesilmesini hükümetten istemeğe karar vermeleri, B. Amerika husumetinin halk arasına yayıldığı veyahut yayılmak istendiğini gösterdiği gibi, Hariciye Nâzırı Salâh Bittar'ın da, Amerika'nın inkârına rağmen, komplonun

> yapıldığını iddiada ısrar ediyoruz demesi, Şam ile Washington arasındaki münasebetlerin yakında düzeleceğine delâlet etmez.
>
> Diğer taraftan, Harbiye Nazırı Halid Azm'in Moskova'da imzaladığı para ve silah yardımının şekilleri ve şartları, yani karşılıksız ve beleş oluşu, Suriye'nin peyk devletler menzilesine indiği şüphe ve endişesini vermektedir. Amerikan çevreleri, komplonun B. Amerika'yla bozuşmak maksadiyle Moskova'da uydurulmuş bir masal olduğuna inanmakta ve Suriye'yi şimdiden peyk devletler arasında saymaktadırlar.
>
> Ajansların bildirdiği kadar, Lübnan ve Ürdün basını da Suriye'nin tuttuğu bu yanlış ve tehlikeli yolun kendilerine zararı dokunacağından endişelenmekteymişler. Türkiye efkâr ve basını da galiba başka türlü düşünmemektedir.

Profesör Ahmet Şükrü Esmer ise, *Ulus* gazetesinin 20 Ağustos tarihli nüshasında, "Suriye'de Tehlike İşareti" başlıklı yazısında ilim ve irfanı devreye sokmaktaydı:

> Suriye'de Sovyet taraftarı müfritlerle mutediller arasında uzun bir zamandan beri devam eden ve Ürdün olayları üzerine sertleşen mücadelede müfritlerin galebe çalmaya başladıkları ve Suriye'yi Moskova'nın peyki hâline getirmek yolunda bulundukları anlaşılmaktadır. Mısır bile Batılılarla münasebetlerini normalleştirmek teşebbüsüne geçmiş iken, Suriye, tersine, Amerika'yla münasebetlerinin kesilmesine varacak bir yol üzerindedir. Ürdün'de olduğu gibi, Suriye'de de solcular bu memleketin idaresine hâkim olmuşlar ve Moskovaya meyletmişlerdir. Fakat Kral Hüseyin'in müdahalesiyle Ürdün bir peyk olmaktan kurtulmuş ise de, Suriye'yi solcuların pençesinden kurtarmak mümkün olmamıştır.
>
> Mutedil unsurları temsil eden Genelkurmay Başkanı Nizameddin bir ara, solcuların lideri Abdülhamid Saraç'ı yerinden oynatmaya çalışmış ise de muvaffak olamamıştır. Bu defa Nizameddin'in kendisi, Moskova'dan döner dönmez, emekliye ayrılmıştır. Yerine tayin edilen askerî mahkeme Başkanı Emin Namuri, solcular zümresine mensuptur.

> Ortadoğu’daki stratejik durumu dolayısıyla, Moskova, Suriye’ye büyük önem vermektedir. Bir müddetten beri Rusya, Suriye’ye askerî ve iktisadi yardımda bulunuyordu. Solcuların liderlerinden Müdafaa Bakanı Halid El Azm Başkanlığında ve eski Genelkurmay Başkanı Nizameddin’in de iştirakiyle bir heyet Moskovayı ziyaret etmiş ve Suriye’ye yeni yardım sağlamıştır.
>
> Büyük ölçüde silah ve malzemeden başka, Rusya, Latakya’da bir denizaltı üssünün kurulması ve Türkiye sınırlarına yakın bölgelere stratejik demiryolları inşası için Suriye’ye yardımda bulunacaktır. Bundan başka Zukof’la yapılan anlaşmaya göre, Rus askerî mütehassısları Suriye’ye gelecekleri gibi, Suriye deniz subayları da talim için Polonya’da Gaynia limanına gideceklerdir. Hava ve deniz üsleri, Suriye ordusuna yetecekten fazla miktarda silah ve malzeme bütün bunlar gösteriyor ki, Rusya bu memleketi kendi teşebbüslerine üs olarak hazırlamaktadır
>
> Halid El Azm’in Moskova’dan döner dönmez, sözde rejimi devirmek için Amerikalılar tarafından tertip edilen bir komployu keşfetmesi ve Amerika askerî ataşesiyle diğer birkaç Amerikalının hudut dışı edilmesi, Rusya’ya Suriye’de daha rahat çalışmak imkânını hazırlamak maksadına matuf bir hareket olmak gerektir. Bu komplo Şam’da değil, Moskova’da ‘keşfedilmiş’ olmalıdır.
>
> Öte yandan misilleme olmak üzere Amerika’nın Washington’daki Suriye Elçisini uzaklaştırması, siyasi münasebetlerin hükmen kesilmesi demek olmasa bile, fiilen ona varan bir durum ihdas etmiş olduğundan, Moskova’nın ekmeğine yağ sürmüştür. Suriye, bu şartlar altında, yalnız Eisenhower Doktrininden değil, Amerika’nın kendisinden de yüz çevirmiş ve Rusya’nın kolları arasına atılmıştır.
>
> Suriye, şimdiye kadar dış politikasında Mısır’a ayak uydurmaya çalışır gibi görünürdü. Bu yeni gelişme Suriye’yi Mısır’dan da ayırmaktadır. Zira her şeye rağmen, Abdül Nasır, herhalde şimdiye kadar, Moskova’yla işbirliğinde bu derece ileri gitmemiştir. Suriye’deki bu tehlikeli gelişmenin Ortadoğu’da kaygı uyandırmaması mümkün değildir.

Demokrat Parti’ye yakın *Havadis* gazetesinde ise 26 Ağustos’ta “Suriye Peyk (uydu) Bir Devlet Olurken” başlıklı yazıyla hüküm verilmiştir bile:

Cenup komşumuz Suriye'de, idare çok vahim bir mecraya sürüklenmiş ve öteden beri istikrarsız hükümetlerin gününü gün etmeye bakan politikalarına zebun olan bu memleket, şimdi tam manasiyle komünist peyki hâline gelmek ve kızılların Ortadoğu'daki amaline hizmet etmek yoluna girmiştir. Bu hadiseyi dünya sulhu adına esefle ve endişeyle karşılamamak mümkün değildir.

Hatırlarda olacağı üzere Suriye Millî Müdafaa Nazırı Halid Azm, bundan bir müddet evvel Moskova'da, Sovyetler Birliği ile bir anlaşma imzalamıştır. Birçok maddeleri gizli tutulan bu anlaşmanın şimdilik bilinen tarafları şudur:

Suriye'nin bugüne kadar Rusya'dan almış olduğu mühimmat bedelleri tecil edilecektir. Ruslar, Suriye'ye bol miktarda mühimmat ve modern silahlar verecekler, bunların kullanılmasını talim maksadiyle Suriye ordusuna mütehassıslar göndereceklerdir. Bunun dışında Suriye yolları, stratejik ehemmiyetlerine göre tanzim edilecektir. Hâlbuki daha bu anlaşmanın imzasından evvel de Suriye'nin, ordusunda bulunan Alman mütehassıslarını geri gönderip, onların yerine kızıl mütehassıslar getirdiği, Suriye askerlerinin en son sistem Rus silahlariyle teçhiz olunduğu kimsenin meçhulü değildir. Böylelikle Suriye ordusu komünist subayların emrinde, Rusya'nın hükmü altına girmiş olmaktadır.

Bütün bu hazırlıklar kime karşıdır? Suriye, taş çatlasa, elden gelen bütün gayretini sarf etse, 50 bin kişilikten fazla bir asker çıkaramaz. Ve bununla da Ortaşark'ta hiçbir iş göremez. Ama şimdi, Moskova anlaşmasiyle Rusya, Ortadoğu'da bir köprübaşı elde etmiş ve vaziyetler tamamıyla değişmiş bulunmaktadır. Bunun üzerinde ehemmiyetle ve dikkatle durmak lazımdır.

Ortadoğu'ya ve Arabistan Yarımadası'na, silah kuvvetiyle inemeyeceğini anlayan Rusya, şimdi, Suriye'nin bünyesindeki zaaftan ve idareyi ellerinde bulunduranların hiyanetlerinden faydalanarak buraya el atmıştır. Suriye'nin artık bir Romanya, bir Macaristan, bir Polonya veya Şarki Almanya hâline gelmekte olduğundan kimse şüphe edemez. ... Dikkat edilecek nokta, bütün bu esaslı değişikliğin millet iradesini bertaraf etmek ve millete baskı yapmak suretiyle yapılmış olmasıdır. Bütün bu hadiseler karşısında

> hakiki milliyetperver Suriyelilerin büyük bir elem duydukları muhakkaktır.
>
> Suriye’de cereyan eden bu hadiseler yakın zamanda, Ortadoğu ve dolayısıyla dünya sulhunu tehdit eden neticeler verebilir. Çünkü komünistler, buraya, turist olarak gelmemişlerdir. Suriye hadisesi, Ortadoğu’da, geniş vadeli bir yayılma programının başlangıcıdır. Komünistler, burayı bir defa demirperde arkasına atıp da bir mühimmat deposu, bir kışla hâline koyduktan sonra, muhakkak ki, bir atlama taşı olarak kullanmaya teşebbüs edeceklerdir. Şimdi ‘foyer’i kurmuşlardır; bundan sonra bunun genişletilmesi kalmıştır.
>
> Sulhun korunmasını, politikalarının gayesi ittihaz eden devletlerin, milletlerarası siyasi ve askerî teşekküllerin ve bilhassa, Birleşik Amerika’nın bu mesele üzerine eğilmesi ve hadiseyi son derece ehemmiyetle ve hassasiyetle tetkik etmeleri icap eder. Suriye’de olup bitenler, münferit bir mesele olarak tek başına mütalâa edilemez. Bunun çok vahim ihtilâtları olabilir. Komünizm Suriye’de üs tutmuştur. Bu üssü kısa bir zamanda zararsız bir hâle getirmek için gerekli tedbirleri almak, bugün her zamankinden daha ziyade bir zaruret hâlini almıştır. Birleşik Amerika’nın Akdeniz’in bu bölgesinde vukua gelen bu vahim hadiseyi layık olduğu ehemmiyetle ele alması, sulhe candan bağlı olan memleketlere nispi bir inşirah getirecektir.

Nihayet 30 Ağustos’ta *Yeni Sabah*’ta yazan “Diplomat” imzalı “yazar”, ABD’nin geri çekilmeye başlamasından rahatsızlığını ifade etmektedir:

> Suriye yüzünden Ortaşark’ta başlayan buhran karşısında, Amerika’nın nasıl bir rol oynayacağı ve nasıl bir tavır takınacağı, dünya radyo ve gazetelerini meşgul etmeye devam ediyor. Moskova, Kahire ve Şam radyolarının ağızları birdir ve bunlar, Amerika’yı Suriye içişlerine karışmak, emperyalist emellerle hareket eylemekle suçlandırıyorlar. Bilhassa mühim olan, Amerika tepkisini tayin ve tespit eylemektir. Washington’un duruşu sarih ve kesin olarak belli değildir. Fakat gerek Eisenhower’in, gerek Dulles’ın sözlerinden ve Amerika muhalefet liderlerinin, yani demokratların beyanat ve yazılarından hasıllan intiba şöyle hulasa edilebilir:

> Amerika hükümeti Suriye'nin yüzde yüz komünizme kaydığına ve bir Sovyet peyki olduğuna inanmamaktadır ve esasen bir iç ameliyeyle tamamıyla komünist bir idare iktidara gelse, buna da Amerika, meşhur Eisenhower Doktrini icabı, müdahale edecek değildir. Fakat Şam'da, Moskova taraftarı olanlar, duruma tamamıyla hâkim değillerdir. Hattâ Abdülhamid Saraç'ın nüfuzunun azaldığına dair belirtiler bile vardır. Binaenaleyh Suriye'deki milliyetçi şahsiyetler ve cereyanlar, pekâlâ takviye edilebilir. Bu hususta da, bilhassa Suriye'nin Arap komşuları üzerine büyük ümitler bina edilmektedir. Ürdün, Irak ve Lübnan, Suriye'yi sola fazla kaymaktan alıkoyabilecek mevkidedirler. Hem Amerika mahfillerinin görüşüne göre Henderson, seyahatinden gaye de, Suriye komşularının hadiseler karşısındaki durumlarını öğrenmektedir. Türkiye hususunda Amerikalıların rolü, daha ziyade bizi teskin imiş. Amerika, Ortaşark'ta büyük bir nasihatçı, tâdileci, teskinci ve icap ederse manen yardımcı rolünde kalmalı imiş. ...
>
> Washington siyasi görüşünün, bugün için, bu merkezde ve hülasa ettiğimiz tarzda olduğu anlaşılıyor. ... Bu politikanın çok yumuşak ve seyyal olduğu ve ana çizgilerinin pek açık olmadığı anlaşılıyor. Herhalde Türk durumunun çok daha nurlu ve kesin olduğu şüphesiz, Amerika Hariciyesi temsilcisine lâyıkı veçhile anlatılmıştır.

## İşler Karışıyor

Ne var ki, işler her zaman planlandığı gibi yürümüyordu. Türkiye tam bir savaş çığırtkanlığı ve kışkırtıcılığı yaparken, 11 Eylül'de, Sovyetler Birliği Dışişleri Bakanı Andrei Gromiko, iki gün sonra da Başbakan Bulganin, Türkiye ve Amerika'ya karşı sert bir tavır takınarak gelişmelere müdahil oldular. Gromiko'nın açık eleştirisinden sonra Bulganin, Menderes'e sert bir uyarı mektubu gönderdi. Sovyetler Birliği böylece Suriye'ye arka çıkarak hem ABD'nin oyunlarını bozdu, hem de Araplar nezdinde büyük prestij kazandı. Türk eylemlerinin Araplar arasında yarattığı büyük infial sonucunda da, ABD oldukça güç bir duruma düştü. Tüm Amerikan yanlısı Arap hükümetleri, özellikle de Türkiye'yle aynı safta görünmenin verdiği rahatsızlıkla kendilerini daha da geri çekmeye başladılar.

Bulganin, mektubunda soruyordu: "Acaba yabancı askerler kendi sınırında yığılsa Türkler ne hissederdi?" 21 Eylül'de de Suriye'nin Lazkiye

limanına Amiral Kotov komutasında Zadanov savaş gemisiyle Svobodni destroyerinin oluşturduğu bir Sovyet filosu demir atıyordu.[231]

Aynı gün "Amerikan-İngiliz Ortak Çalışma Grubu"nun "Suriye Raporu"nu görüşmek üzere İngiliz ve Amerikan Dışişleri Bakanları bir araya geldiler. ABD Dışişleri Bakanlığı'nca tutulan toplantı tutanağına göre,[232] taraflar, "Türkiye'nin isterse tek başına harekete geçebileceği" konusunda anlaştılar. Bu arada, Suriye'de "psikolojik ve iç yıkıcılık programlarının hemen başlatılmasının önemi" üzerinde duruldu. İngiliz Dışişleri Bakanı Selwyn Lloyd, Suriye'de "içeriden komplo" için "Müslüman Kardeşler'in kullanılabileceği"ni anımsattı. Askerî harekâtta dost güçlere zarar vermemek için sabotajların minimum düzeyde tutulması konusunda da anlaşmaya varıldı. Böylece, işgal güçlerinin kullanabileceği yol ve köprüler korunmuş olacaktı. İşgalin sadece Türkiye tarafından gerçekleştirilmesi durumunda, pek çok insanın kurulacak yeni hükümette görev almak istemeyebileceğini, İngiliz heyetinden Dışişleri Bakan Yardımcısı Harold Beeley dile getirdi. Bu arada, Dulles, Ürdün'ün geleceği olmadığını, dolayısıyla Irak'la birleştirilebileceğini ve İsrail'e de Ürdün nehrinden bir pay verilebileceğini söyledi. Dulles, ayrıca bazı Suriye'li göçmenleri de kamuoyu önüne çıkarmakta yarar olduğunu söyleyerek, böylece Suriye'den sadece Batılıların şikâyet etmediğinin gösterilmesini istedi. Lloyd da rapora, "Suriye halkının bu rejimi desteklemediği"nin eklenmesini istedi ve bu kabul edildi. Dulles, konunun BM'de tartışılmasını ciddi bulmadığını belirtti. Ona göre, Batı'nın istediği biçimde askerî operasyonlar başlarsa, BM'de bir ateşkes oylaması yapılamazdı. Rountree'ye göre, Irak'ta "Nuri Said ve Abdülilah dışında kimse Türkiye'yle ortak harekâta yanaşmıyordu. Irak ile Ürdün'ün ilk darbeyi vurmalarının, ardından Türkiye'nin hemen harekete geçmesinin en iyisi olacağı" düşüncesini Dulles aktardı. Taraflar, ABD'nin Sovyetler'e "Siz bu meseleye karışmazsanız, biz de karışmayız," demesi konusunda ortak görüşte olduklarını belirttiler. Amaç, Suriye'yi Batı işbirlikçileri karşısında yalnız bırakmaktı. Son olarak da Dulles, kendi tahminini aktardı. Ona göre, tek taraflı bir Türk saldırısı en güçlü olasılıktı. Lloyd da buna katıldığını beyan etti. Dulles, bu durumda, işi en az zararla kapatmanın yollarını bulmak gerektiğini belirterek, "Bir [kışkırtıcı] olayın nasıl yaratılacağını çok iyi düşünmeliyiz," dedi. Rountree ise, sonradan "Türkiye'nin Suriye'den nasıl çıkarılacağı"nın da düşünülmesi gerektiğini ifade etti.

Lloyd, Nuri Said'in, işgalden sonra Irak'ın girip Suriye'yi Türklerden teslim alma önerisinin çok da yanlış olmayabileceğini söyledi. Dulles da bunun düşünülebileceğini belirtti.

22 Eylül'de Washington'da, Dışişleri Bakanı Foster Dulles, aralarında CIA Başkanı Allen Dulles, Loy Henderson, Rountree ve General Twining'in de bulunduğu bir heyetle durumu görüşmek üzere bir araya geldi.[233] Bakan, toplantıda, Suriye'ye karşı uygulanacak operasyonların tartışılması gerektiğini söyleyerek toplantıyı açtı. Bakan Dulles, yolların tahribatı ve köprülerin yıkılması gibi yıkıcı eylemlerin amacının, "Suriye hükümetinin dengesini bozmak ve durumunu tahkim etmesini önlemek" olduğunu belirtti ve "halkı rahatsızlık duymaya ve hükümetlerinden hoşnutsuzluğa" itmek gerektiğini söyledi. Bakana göre, ABD'nin prestiji söz konusuydu ve dolayısıyla "yıkıcı faaliyetler için bütün imkânlar kullanılmalıydı." Bu arada, bir savaş olasılığına karşı önlemler de hazırlanmalıydı. Toplantıda, ayrıca "kara propaganda operasyonları" da tartışıldı. Bakan, Sovyetler'i yanıltmak için bazı yanıltıcı bilgilerin de sızdırılmasını istedi.

Bakan, ayrıca, Irak ile Ürdün'ün Türkiye'yle birlikte davranmak istemediklerini ama kendi başlarına da bu işin üstesinden gelemeyeceklerini söyleyerek, bu durumda İngiliz Dışişleri Bakanı'nın da kendisine söylediği gibi, şayet bir askerî operasyon yapılacaksa bunu Türkiye'nin tek başına gerçekleştireceğinin anlaşıldığını anlattı. Bakan, bu durumda, "Türkiye'nin, Arap dünyasında Batı'nın konumuna daha fazla zarar vermeden nasıl harekete geçebileceği"nin tartışılması gerektiğini söyledi: "Örneğin, önce Türkiye'nin girmesi, ardından Arapların gelmesi ve Türklerin de çekilmesi olabilir miydi?" General Twining de, Genelkurmay'ın Irak'ın bir şey yapacağına inanmadığını bildirdi.

Ardından katılımcılar, sadece Türkiye'nin gerçekleştireceği bir saldırının olası sonuçlarını tartışmaya açtılar. Bunun ağır olumsuzlukları dile getirildi. Ortadoğu Bölümü'nden Rountree, harekâta mutlaka Arapların katılması gerektiğini söyledi. Bakan, önce Irak ve Ürdün'ün saldırıyı başlatması ve ardından da devreye Türkiye'nin girme olasılığını zayıf gördüğünü söyledi. Bazı katılımcılar, sadece Türkiye'nin yapacağı bir saldırının zararlı olacağı ve engellenmesi gerektiğini belirttiler. Ama Bakan, tek başına Türkiye'nin

girişeceği bir operasyonun “kabul edilebilir” hâle getirilebileceğini düşündüğünü söyledi.

Bakan, Türkiye’nin bir şeyler başlatması ve Sovyetler Birliği’nce saldırıya uğraması hâlinde ABD’nin askerî olarak tam hazır olmasının gereği üzerinde durdu ve General Twining de Kuvvet Komutanları’nın bunun ayırdında olduklarını belirtti.

Şimdilik sürgünde bir Suriye hükümetinin kurulmasının erken olduğuna ama ileride kurulabilecek böyle bir hükümete alınacak kişilerin bir listesinin de hazırlanmasına karar verildi. Bu grubun da, Türkiye’de değil de, bir Arap ülkesinde üslenmelerinin daha iyi olacağı üzerinde anlaşmaya varıldı.

Ne var ki, ABD açısından işler hiç de iyi gitmiyordu. Batı yanlısı Arap rejimleri, hem kendi kamuoylarının baskısı yüzünden, hem de Türkiye’yle birlikte hareket etmeyi istemediklerinden geri durmaya başlamışlardı. Para musluklarını elinde tutan Suudiler de barışçıl bir çözümden yana tavır aldılar, hatta Suriye’yi lafta olsun destekler mahiyette demeçler vermeye başladılar. Sovyetler’in sert müdahaleleri de meydanın pek de o kadar boş olmadığını gösterdi.

1 Ekim’de, Eisenhower’la yaptığı görüşmede Dulles, Başkan’a, Arapların geri çekilmeye başladıklarını anlattığını ve “Menderes’in bir eylem adamı olduğunu ama askeriyenin geri durur göründüğünü ve olayı daha fazla yardım elde etme fırsatı olarak kullanmak istediği”ni söylediğini belirtiyor notlarında.[234] Eisenhower’ın geldiği nokta da ilginçtir. Eisenhower, Dulles’a, “gerçek bir kışkırtma olmaksızın Türkiye’yi desteklemenin zorluğu”ndan söz ediyor. Dulles’ın da ayakları suya ermiş görünüyor. O da, bir provokasyon yaratılabilse bile, Türk müdahalesinin sonradan Süveyş olayı gibi zorluklarla malul olabileceği konusunda Başkan’ı uyarıyor.

4 Ekim’de Sovyetler Birliği’nin uzaya Sputnik’i göndermesi, askerî dengelerin hızla değişmekte olduğunu bütün dünyaya gösterdi. Hemen ardından, 9 Ekim’de Kruşçev’in *New York Times* gazetesinde bir söyleşisi yayımlandı. Kruşcev, net bir biçimde, Türkiye’nin Suriye’ye müdahalesi hâlinde “roketlerin uçuşabileceği”nden söz ediyor, Türkiye’yi de, savaş çıkarsa “bir gün bile dayanamaz” diyerek uyarıyordu:

> [Suriye sınırına] askerlerini göndermekle Türkler bizimle olan sınırlarında boşluklar yaratıyorlar. Bunu yapmamalılar. Çok güçsüzdürler. Türkiye savaşta bir gün bile dayanamaz. ... Savaş çıkarsa, biz Türkiye'nin yakınındayız ve siz [Amerikalılar] uzaktasınız. Silahlar ateşlenince füzeler uçmaya başlayabilir; ve o zaman da düşünmek için çok geç olur.[235]

Nasır'ın dediği oluyordu; Türkiye de "kendisinden daha güçlü komşuları olduğu"nu anımsamak durumunda kalıyordu.

Daha bu şok atlatılamadan, 13 Ekim'de Mısır, dayanışmasını göstermek amacıyla, sembolik bir askerî gücü Suriye'nin Lazkiye limanına çıkarttı. ABD'nin Arap kartı artık elinden alınmıştı. Mısır'a karşı herhangi bir Arap rejiminin, hele ABD'nin yedeğinde ve Türkiye'yle birlikte Suriye'ye saldırması söz konusu bile edilemezdi. 16 Ekim'de Suriye, Türkiye'yi kışkırtıcı ve saldırgan tutumundan dolayı Birleşmiş Milletler'e şikâyet etti. Ayın 18'inde de BM Genel Kurulu konuyu gündemine aldı. Gerçi görüşmelerden sonra sunulan karar tasarıları oylanmadan geri çekildi ve BM herhangi bir karar almadı ama Suriye, dünya kamuoyunu da BM çerçevesinde saldırganlığa müdahil etmeyi başarmış oldu.

ABD'de ise geri adımlar atılmaya başlanmıştı. 6 Ekim'de Senatör Mansfield'le yaptığı bir görüşmede Dulles, Türkiye'nin tek başına Suriye'ye müdahale etmesini, yaratacağı sorunlar ve zorluklar bakımından, Süveyş'te İsrail'in Mısır'a saldırmasına benzetiyordu.[236]

14 Ekim'de de, Amerikan Dışişleri Bakanlığı'ndan Christian A. Herter, Eisenhower'a, Bakanlığının görüşlerini şöyle aktardı:

> Büyükelçi Warren'a gönderdiğimiz bilgi talep eden telgrafımıza sonuçları bakımından bir bakıma endişe verici bir yanıt aldık. Buna göre, Türk hükümetinin siyaset planlamacıları, askeriyede mevcut olan şüphe ve tereddütlere karşın, Suriye konusunda kendi başlarına hareket etmek istemektedirler. ... [Danıştığım Allen Dulles, Rountree, Richards ve Henderson'a göre de] Türkiye'nin tek başına herekete geçmesi, özellikle de Suriye bakımından açık ve inandırıcı saldırganlık gösterilemeden gerçekleştirildiğinde, bizi son derece ciddi bir durumla karşı karşıya bırakacaktır.
>
> Durumun iki yönü vardır:

> a) Öyle bir tablo ortaya çıkmıştır ki, dünyanın büyük bölümü, Türkiye tarafından gerçekleştirilecek bir eylemin ABD tarafından teşvik edildiğine inanacaktır. Şayet Türkiye BM öncesinde eyleme geçerse, ya Süveyş sırasındaki tutumumuzla tutarlı bir tavır almak ve Türkiye'nin çekilmesini öngören bir kararın öncülüğünü yapmak ya da kendimizi bütün Arap dünyası ve başka pek çok ülke karşısında bütünüyle Türkiye'yle ittifak içinde bulmak gibi çok ciddi bir problemle karşılaşacağız.
>
> b) Rusya, prestij nedenleriyle Türkiye'ye müdahale etmek zorunda kalacak ve böylece de bizimle Rusya arasında açık, büyük bir çatışmanın başlangıcı oluşacaktır. Buradaki genel kanaat, Rusya'nın, Kruşçev'in [*New York Times'daki* söyleşiyi yapan gazeteci] Reston'la yaptığı röportaj ve çeşitli notaları ve bildirileriyle, prestijini [bu konuya] kesin olarak bağlamış olduğu yönündedir.
>
> Yukarıdaki çözümleme doğruysa, ima ettiğimiz ya da açık sözlerimizden geri adım atmadan, Türkiye'yi inandırıcılığı olmayan bahanelerle tek başına harekete geçmekten nasıl alıkoyacağımıza ilişkin bir kararla yüzyüzeyiz.[237]

ABD yönetimi, şimdi kendi yarattığı çıkmazdan ve içine düştüğü kuyudan çıkma gayreti içindedir. Önlerindeki en büyük tehlikeyse, dur durak bilmeyen Türkiye'dir. İçeride büyük bir ekonomik bunalım, hatta iflas koşulları içinde bunalan hükümet, muhalefetin de seçim baskısı altındadır. Muhalefetin yaptığı güçbirliği toplantıları, Demokrat Parti iktidarını korkutmaktadır. Liberal ekonomi deneyimi iflas etmiş, Türkiye yabancı yardımlarla ayakta durmaya çabalamaktadır. Ortadoğu'daki istikrarsız durum, tam da iktidarın aradığı koşulları yaratmaktadır. İçeride şovenizm ve militarist duygular körüklenmekte, bu arada durumdan emperyalizm adına vazife çıkarılarak şiddet ve kriz ortamı kışkırtılmakta, bunun karşılığında da Batı'dan yardım koparma çabalarına hız verilmektedir. Soğuk Savaş ve Ortadoğu bunalımları, ülkeyi yönetemeyen Türkiye egemenleri için "altın yumurtlayan tavuk" olarak algılanmaktadır. Onun için de şiddet, kalkınma programının ve dış politikanın organik bir unsuruna dönüşmektedir çünkü kaynağın ancak bu yolla bulunabileceğine inanılmaktadır. İçeride "nurlu ufuklar" nutukları atılmaktadır ama yoksulluk, yoksunluk, yokluklar, yolsuzluklar diz boyudur.

Elbette ABD de bunu bilmektedir; nihayet bu, kendi yaratığı olan Soğuk Savaş demokrasisinin ve millî güvenlik devletiyle “hür teşebbüs” düzeninin kaçınılmaz kronik hâlidir. Bu hâli kullanarak, tetikçisini ateşe de atabilir, savaşa da sürükleyebilir, bu işine gelmediğinde de, zincirlerini gerip durdurabilirdi.

Bu arada, oldukça sıkışmış bulunan Türk hükümeti, savaş çıkararak para elde edemeyeceğini anlayınca, şantaja da başvurmakta beis görmemektedir. Hükümet, bu sefer de, ekonomik savurganlık ve başarısızlıklarından zaten rahatsızlık duyan Amerikan yetkililerini yardıma zorlamak için Sovyet kartına da oldukça acemi bir biçimde sarılmıştır. Nitekim, Türkiye’nin Washington Büyükelçisi, Amerikalılara, ülkedeki “yüksek enflasyon, yokluk ve artan askerî harcamalar nedeniyle halkın düşüncelerinin değişebileceği” şantajını iletmiş, Suriye’ye karşı gerçekleştirilen kışkırtmaların bedeline işaret etmiştir.[238]

Yukarıda ayrıntılarını verdiğimiz raporunda Christian Herter, Başkan Eisenhower’a, Bakanlığının önerilerini de iletmiştir. Artık ABD açısından tehlikeli hâle gelen bunalımda kendini sahaya atmış ve bu arada Amerikan çıkarlarına da, dünya barışına da zararlar vermeye başlamış Türk militarizmini durdurmanın çaresi olarak, Herter, para vermeyi önermektedir! Türkiye, para uğruna kendini ve bütün dünyayı ateşe atmaya hazırsa, yine parayla geri de çekilebilir, aniden barışçıl bir ülke de olabilirdi. Amerikan Dışişleri Bakanlığı adına Herter’in önerisi öz ve nettir:

> Olası seçenekleri tartışmak üzere ... ilk fırsatta sözünü ettiğim kişilerle ve Bay Murphy ile Dillon’la görüşmenizi öneririm. Bay Dillon’la da görüşmenizi öneriyorum çünkü, yakınlarda görüştüğü Türk Maliye Bakanı, ona, Türkiye’nin minimum ihtiyaçları olduğunu düşündüğü ekonomik yardımlar konusunda garanti elde edememenin hırçınlığı içinde, pervasızca, geri döndüğünde, Sovyetler’in yapmış oldukları çeşitli cazip öneriler konusunda onlarla görüşmelere başlayacağını söylemiştir. Her ne kadar normalin dışındaysa ve bizim ekonomik yargılarımızla uyuşmasa da, iktisadi yanıt [yardım] soruna çözüm olabilir.

ABD’nin geri adım atması ve savaş çıkarmaktan vazgeçmesi, Türkiye’nin dizginlenmesi ve ardından da Suriye’nin BM’deki şikâyetini geri çekmesi ve Kruşçev’in New York’ta Türk Büyükelçiliğinin 29 Ekim resepsiyonuna

katılarak yumuşak açıklamalar yapması üzerine, Suriye krizi de sönümlenmiş, dünya bir badireyi daha atlatmıştır.

Dünya rahat nefes almıştır ama hevesleri tatmin edilmeyen Türkiye pek rahatsızdır. Arap düşmanlığı doruğa çıkmış, militarizm ve şovenizm şaha kalkmışken, Suriye'ye ve Nasır'a ders verilememesi rahatsızlığın bir kaynağıdır. Muhayyel komünist tehlikeyle vuruşamamak da insanları dehşetli üzmektedir. Hükümet ise, paraların gelmemesi karşısında panik içindedir. Memleketteki bütün kışkırtmalar boşa gitmiştir.

1958 yılının 29 Mayıs'ında artık bıçak kemiğe dayanmıştır ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar, ABD Başkanı'na yalvar yakar ibretlik bir mektup yazarak yardım istemek zorunda kalmıştır:

> Sayın Başkan,
>
> Hiç kuşkusuz biliyorsunuz ki, Türkiye, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra başlattığı saldırgan politikalarından en fazla zarar gören ve bu politkaların yarattığı tehlikelere en fazla maruz bulunan ülkeler arasındadır.
>
> Dolayısıyla, savaşın sona ermesine rağmen, Türkiye ağır askerî yükleri üstlenmek zorunda kalmıştır. Türk halkının çok düşük yaşam düzeyi ve yılda yüzde 3'ü bulan nüfus artışı ile geri ekonomisi, Türkiye'nin bu askerî yükleri taşımasını daha da zorlaştırmaktadır.
>
> Ayrıca, Ekselanslarınca iyi bilinmektedir ki, Türkiye, bu ağır yükü, sadece Türk halkının yurtseverliği ve sınırsız fedakârlık arzusuyla taşıyabilmiştir.
>
> Ne var ki, Türk milletinin yaşam düzeyinin düşmesine neden olan bu yükler, çekilmez bir geleceğe de işaret etmektedir.
>
> Türk hükümetleri, özellikle de 1950'den bu yana, Amerika Birleşik Devletleri ve öteki dost ülkelerden elde edilen dış ödeme imkânlarını kullanarak Türk ekonomisinin hızla gelişmesini sağlamak ve nüfus artışıyla savunma gerekleri nedeniyle ortaya çıkan yükleri karşılayacak sağlıklı bir ekonomi oluşturmak için büyük gayretler sarf etmişlerdir. ...
>
> Fakat, dört yıl art arda gelen kuraklık ve özellikle de Türkiye'nin ihraç ettiği ürünlerın fiyatlarındaki sürekli düşüş nedeniyle

Türkiye’nin aldığı önlemler ekonomik gelişmenin bütün sonuçlarından beklenen neticeleri vermemiştir.

Ayrıca, Türkiye’nin yatırımlarını yaparken, başka ülkeler gibi uzun vadeli kredileri zamanında alamaması ve Türkiye’nin ihraç ettiği hammadde fiyatlarının da düşmesi, durumu daha da kötüleştirmiştir.

ABD hükümeti nezdinde uzun vadeli krediler almak için yaptığı müracaattan olumlu sonuç alamayan Türkiye, başlatılmış yatırımlardan doğan dış ödemelerinin taksitlerini kıt döviz kaynaklarıyla ödemek zorunda kalmıştır. Bunun sonucu olarak da petrol, yedek parça ve hammadde arzı bütünüyle durmuştur. Dolayısıyla Türkiye, kendini, günü gününe yaşamaya çabalayan bir durum içinde bulmuştur. Bugün Türkiye’de yaygın yokluklar mevcuttur *(No supply of goods presently exists in Turkey)*. ...

Döviz yokluğundan hâlihazırdaki yatırım projeleri de tamamlanamamaktadır. ...

Açıktır ki, bugün Türkiye’nin yardım ihtiyacı özel bir nitelik ve aciliyet kazanmıştır. Bu nedenledir ki, siz Ekselanslarınıza kişisel olarak başvurma zorunluluğu duydum.

Türkiye, ekonomide ve politikada sürekli olarak işbirliği içinde olduğu ABD hükümetinin yanı sıra, durumu ayrıntılarıyla Federal Almanya Cumhuriyeti’ne de yansıtmıştır. ...

Türkiye [Amerikan ve Alman] önerileri doğrultusunda IMF ve OECD’yle temasa geçmiştir. ...

IMF, hükümetimizle 1958 yılında görüşmelere başlayabileceğini duyurmuştur. ...

Hiç kuşku yok ki, OECD ve IMF pek çok olumlu sonuçlar almışlardır ve bizim tam güven ve saygımıza sahiptirler. Ne var ki, Zatıaliniz Ekselanslarınca da bilindiği gibi, bu kuruluşlar sadece sınırlı imkânlara sahip olmakla kalmamakta, aynı zamanda, kurumsal yapıları dolayısıyla, sorunları, politik mülahazalara ve ihtiyaçlara yeterince önem atfetmeden, sadece teknik açıdan değerlendirmektedirler. Ama hiçbir şüphem yoktur ki, Ekselansları, ülkelerin ekonomik sorunlarının siyasal sonuçlarından bağımsız biçimde ele alınamayacağı konusunda da benimle hemfikirdir.

> Bu kuruluşlardan elde edilebilecek görece küçük miktarlardaki yardım, ancak bize bu konuda zaten yardım sözü vermiş olan ABD ve Federal Alman hükümetlerinin destekleriyle ülkenin temel ihtiyaçlarını karşılar bir düzeye yükseltilebilir.
>
> Öteki OECD ülkelerinden şimdiye kadar sadece Avusturya ve İtalya bir noktaya kadar yardıma istekli görünmüşlerdir. Öteki üye devletlerden gelecek yardımın ise, bizim onlara olan ticari borçlarımızın dondurulması biçiminde olabileceği görülüyor.
>
> Yaptığım açıklamalar gösteriyor ki, [OECD ve IMF] tamamen ABD ve Federal Alman hükümetlerinin öneri ve girişimlerine tabidirler. ...
>
> Bu durumda, Siz Ekselanslarından, ABD hükümetinin, bu sorunlar OECD'de tartışılırken, Türkiye'ye maksimum yardımda bulunmasını ve konunun incelenmesinde basit prosedür kullanılarak mümkün olan en kısa zamanda netice alınmasını sağlamasını istemeyi görevim addediyorum. ...
>
> Hükümetim, her zaman olduğu gibi, bu konuyu ABD hükümetiyle ortaklaşa hemen görüşmeye hazırdır ve bunu heyecanla beklemektedir.
>
> Hükümetime bu imkân verilirse çok memnun olacağım.
>
> Lütfen Sayın Başkan, en yüksek saygı ve dileklerimi sunmama izin veriniz.[239]

Bu sırada ülkede yokluk, sıkıntı, yoksulluk olduğunu söyleyenler, "vatan haini bozguncular" olarak suçlanmaktaydılar. İşte militarist, şoven, işbirlikçi milliyetçiliğin düştüğü hazin durum budur. Bu, elbette Demokrat Parti iktidarıyla başlamamıştır, İkinci Dünya Savaşı sonrası İnönü'nün CHP'si de benzer bir politika izlemiştir. Aynı politika, kendi şartları içinde 1960'larda, 70'ler, 80'ler, 90'lar ve 2000'li yıllarda da devam etmiştir. Örneğin, DP iktidarını devirenlerin Devlet Başkanı General Cemal Gürsel, "yardım" konusunda çok da farklı değildir. Gürsel, darbeden birkaç ay sonra yaptığı bir basın toplantısında militarizmi, şantaj kokan bir üslupla şöyle pazarlamıştır:

> Borçlarımızı biliyorsunuz. O kadar çok ki, nasıl ödeyeceğiz ve dünyadaki itibarımızı yeniden ihya edeceğiz? Bu büyük bir mesele

> ama, borcumuzu asla reddetmiyoruz. Hesaplı hareket etmek, kitaplı hareket etmek, yorganımıza göre ayağımızı uzatmak, çok çalışmak suretiyle biz gene borçlarımızı vermeye alışacağız. Fakat unutulmamalıdır ki, bu çok fazla olan borçları öderken NATO camiası için hayati ehemmiyeti olan Türk askerî ve iktisadi gelişme işi de sekteye uğrayacaktır. Şu hâlde Avrupa'nın bunu görmesi ve Türkiye'ye yardım etmesi makul bir harekettir. Amerikan yardımının artırılması kefiyetine gelince, Amerika bizi anladığı takdirde bu yardımı artırabilir ve artırmalıdır. Şimdi size söylemeyeceğim. Birçok yerlerden bana avuç dolusu yardım teklifleri geliyor ama Amerika'nın bu yardımı yapması daha iyi olur zannediyorum.[240]

Daha sonraki yıllarda, Bülent Ecevit, bu alışkanlığa "solcu-popülist" bir "incelik" getirmiştir, "komünizm"in yerini "terör" aldığı yıllarda:

> Terörizmle mücadele, bizim açımızdan yaşamsal önem taşıyor. Bu konuda attığımız adımı ekonomik ve ticari açıdan pazarlık konusu yapmayı içimize sindiremezdik. Ama, ben eminim ki Türkiye'nin öneminin bilincinde olan dost ve müttefik ülkeler bu konuda Türkiye'nin gereksinmelerini herhalde göz önünde tutacaklardır. Bunlar kendiliğinden oluşabilir, eğer sağlıklı ilişkilerimiz varsa.[241]

Nihayet, IMF'yle uyumu ve Batı'yla birlikte "terörle mücadele"yi gururla iktidarının temel başarılarından sayan Tayyip Erdoğan da, Müslümanların yere düşen ekmeği kaldırırken yaptıklarından hareketle, Yabancı Sermaye Derneği'nin 10 Kasım 2005'te düzenlediği bir toplantıda, milliyetçilikle yabancı sermaye ilişkilerine kendi İslami versiyonunun eklendiği son noktayı koymuştur: "Öperim başımın üstüne koyarım. Bu ister Körfez sermayesi olsun, ister Yahudi sermayesi olsun, ister Batı sermayesi olsun, öper başıma koyarım."

Aynı anlayış, ileride göreceğimiz gibi, Irak'ın işgali için ülkenin üs ve limanlarını para karşılığı Amerikan güçlerine açma kararı da almıştır.

# Emperyalizme Açılan Kapı:

## “Ulusalcı Sol” Yüzünü Gösteriyor

Suriye krizi geri plana düştü ve ortam yumuşadı ama Ortadoğu’da sular durulmuyordu. Bölge, hem ülkeler arasında, hem ülkeler içinde, Batıcı rejimler ile direnen “ulusalcı sol” arasında bölünmüştü. Giderek kesin bir hesaplaşma sürecine girilirken, her kesim kendi nihai hamlesine hazırlanmaktaydı.

### Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin (BAC) Kuruluşu

İlk önemli gelişme yine Suriye’de ortaya çıktı. Kriz atlatıldıktan ve Suriye dış tehditten kurtulduktan sonra içeride yeni sorunlar baş göstermeye başladı. Suriye rejimi, içeride halkın “Ulusal Cephe”ye verdiği destek, öteki Arap ülkelerinin, özellikle de ABD işbirlikçisi rejimlerin bulunduğu Ürdün ve Irak kamuoyunun aktif dayanışması ve nihayet Sovyet yardımıyla badireyi atlatmıştı. Ne var ki, şimdi BAAS’ta örgütlenmiş “ulusal solcu”lar, bu kez de halkın komünistlere gösterdiği yakınlıktan ürkmeye başlamışlardı. Bütün bu olaylar sırasında aktif biçimde olaylar içinde yer alan, Komünist Parti önderliğinde olayların sıcaklığı içinde eğitilen, politik duyarlılığı ve bu arada Sovyet desteği nedeniyle Sovyetler Birliği’ne sempatisi artmış yığınlar, artık milliyetçileri korkutmaya başlamıştı.

Suriye’deki nesnel Sovyet yakınlaşmasından, halk inisiyatifliliği ve komünist sempatinin artışı karşısında Nasır da rahatsızdı. ABD yöneticileri açısından da, kendi planlarının fiyaskoyla sonuçlanmış olması, Suriye-Sovyet yakınlaşması ve komünistlerin etkinliği, elbette büyük kaygılar yaratmaktaydı.

Şimdi emperyalizmin de, ulusalcı sol’un da derdi Suriye’de “sola kayma”yı, giderek, devrimi önlemekti.

Suriyeli BAAS’çılar çareyi Mısır’a sığınmakta bulmuşlardı. Zaten Arap milliyetçiliğine olan yatkınlıklarıyla halktaki büyük Nasır sevgisi planları için gerekli zemini de oluşturmaktaydı. Buldukları çare, Mısır ile Suriye’nin birleşmesiydi. “Milliyetçi solcu”lar, komünizm korkusuyla, ülkenin varlığından bile vazgeçmeye ve bunu Arapların özgürce birleşmesinin bir ilk adımı olarak çarpıtmaya hazırdılar. Artık komünizme karşı, kendileri gibi “ulusal solcu” Nasır’ın büyük saygınlığına sığınmaktan başka

çarelerinin kalmadığını düşünüyorlardı. Gerekli ortamı hazırlamak için de, komünistlerin yüksek oy alabileceğini düşündükleri seçimleri boykot ettiler, Komünist Parti’ye karşı saldırıya geçtiler ve Mısır’la federal birlik projesini gündeme getirdiler. Onlara göre, anti-komünist bir birlik kurulduktan sonra, Sovyetler Birliği de bu “milliyetçi sol” birliği en azından kendi devlet çıkarları için destekleyecek, sonra bu desteğe “kapitalist olmayan yol”dan ilerleme gibi ideolojik gerekçeler üretecekti.

BAAS’ın bu girişimine, ülkedeki bütün öteki tutucu-gerici güçlerden de destek geldi. Onlar da, komünistlerden kurtulmanın bu bedelini göze almışlardı.

Suriye Komünist Partisi ise, şimdi kendi “ulusal cephe”sinin tuzağına düşmüştü. Müttefikleri “ulusal solcu”lar sadece onları terk etmekle, heyecanla bekledikleri belediye seçimlerinde ortaklığı reddetmekle kalmıyor, boykota gidiyor ve nihayet Mısır’la birleşmeye yöneliyorlardı. Bütün bu manevrada komünistlerin asıl hedef olduğu açıkça ortadaydı. Ne var ki, milliyetçiliğe vermiş oldukları destek ve kendilerini ulusalcı politikalara ve gruplara bağlamış olmaları, Nasır’ın kamuoyundaki büyük prestiji, Arap birliği fikrine ilişkin geçmişteki ideolojik taahhütleri manevra alanlarını iyice sınırlamaktaydı. Önce dalgaya tutunmayı denediler ve biraz da gerçekleşmez umuduyla tam bir birliği savundular. Ardından, birleşmenin gerçekleşeceğini ve bunun kendi felaketleriyle sonuçlanacağını gördüklerinde de, Suriye’ye ve dolayısıyla kendilerine biraz alan bırakabileceği düşüncesiyle gevşek bir federasyonu savunmaya başladılar, ama artık çok geçti.

Bu, ABD açısından da ilginç bir gelişmeyi ifade ediyordu. ABD, şimdiye dek, esas olarak Arap dünyasında ve özellikle de düşman bellediği Mısır ve Suriye’de Nasır’ın kişiliğinde simgeleşmiş “ulusal sol”la mücadele ediyor, emperyalist planları onun direnişiyle karşılaşıyordu. Oysa şimdi, her iki güç, yani emperyalistlerle “ulusal solcu”lar, ortak düşmana, komünistlere karşı kendilerini ortak bir cephede bulmaktaydılar. En azından şimdi Suriye’nin sosyalist devrim yolundaki yürüyüşü engellenecek, komünistler Mısır’da olduğu gibi ezilecek, Sovyetler’le olan ilişkiler de anti-komünistlerce yürütülecekti. Bu da elbette Amerika’ya yeni imkânlar açacaktı.

Buna karşılık ABD yöneticileri, aynı zamanda, Nasırcı milliyetçiliğin tehdidi altında ve kendi milliyetçi kamuoylarının baskısı altında bunalan işbirlikçi Arap rejimlerinin de muhatabıydı. Onlar, Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne karşı sert önlemler alınmasını istiyorlardı. ABD, ayrıca Nasır milliyetçiliğine çok fazla prim vermek, bu dalga karşısında gerilediği izlenimini yaratmak istemiyor, ulusal sol'un kendisine kafa tutmaya yeltenen tarafını mutlaka törpülemek istiyordu. Ayrıca ABD, Arapların Sovyetler Birliği'yle şimdi daha rahat özerk ilişki kurma olasılığından da rahatsızlık duyuyordu.

İlk tepki, önceki Suriye krizinde olduğu gibi, müşteki Arap ülkelerinin tepkisini pasif destekle kışkırtma yönünde oldu. Bu arada, yukarı Nil Nehri'nin sularını (örneğin İsrail'in işgal etmesiyle) ele geçirip Mısır'ı yapay biçimde oluşturulacak sel felaketleriyle tehdit etmek, yeni bir işgal denemesinde bulunmak, Suudilerin Nasır'ı öldürme planlarını beklemek gibi daha çılgınca yöntemler de düşünüldü ama sonunda ihtiyatlı bir tavırdan yana görüşler etkili oldu.

Nasır açısından da benzer bir durum ortaya çıkmıştı. Bu yeni gelişme onun için yeni olanaklar açmakla birlikte, yeni sorunları da beraberinde getiriyordu. Böyle bir sürpriz öneriyle karşılaşınca ve girişim Mısır halkınca da coşkuyla desteklenince, Nasır'ın kendi Arap milliyetçiliğinin retoriğine uygun davranmaktan ve yeğlediği uzun süreli hazırlık evresinden vazgeçmekten başka çaresi kalmamıştı. Şimdi hamle sırası ondaydı.

Kendisine müracaat eden BAAS'lı ve öteki gerici-milliyetçi müttefiklerine birleşme için temel koşulu ise, diktatörlüğünün ve tek adamlığının Suriye'yi de kapsamasından başka bir şey değildi; ülkedeki bütün partiler kendilerini feshedeceklerdi. Yeni devletin başına onun geçeceği ise, zaten tartışma dışıydı.

Suriye'nin bu biçimde Mısır'la birlik içinde eritilmesi planı, elbette, ülkede büyük karışıklıklara yol açtı. Asıl tepki, kurban seçilen ve ihanete uğrayan komünistlerden geldi. Genel Sekreter Bekdaş, "Arap birliğinden yana olduğumuzu ilan ettik ama anti-demokratik kurallara asla oy vermeyiz ve partimizin feshini asla kabullenmeyiz," diyerek tepkisini dile getirdi. Genel Sekreter, demokrasinin kurban verilmesine de tepkiliydi. Yaptığı tespit yerindeydi. Ona göre, 1954-57 arasında toplum "geniş demokratik haklara sahipken ... feodalizm de, emperyalizm de demokratik özgürlükleri

kendi lehlerine kullanamadılar. Tam tersine, bu özgürlükler, emperyalizmin, feodalizmin ve genel olarak gericiliğin gücünü eritti.” Muhalefet kampanyasında Bekdaş, yeni rejimi, “bir terörist diktatörlük” olarak nitelendirdi ve “bütün yaptıklarının ... Kahire büyük burjuvazisinin çıkarlarına tabi” olduğunu, asıl amacın, “Suriye pazarının Mısır tekellerince ele geçirilmek, ekonomisinin de denetim altına alınması” olduğunu belirtti. Nasır “sosyalizmi”nin, “Suriye ve Mısır işçilerine, partilerini, sendikalarını, basınını yasaklamaktan, sendika liderlerini tutuklamaktan, işsizlikten ve hayat pahalılığından başka bir şey getirmediği”ni söyleyen Bekdaş, BAAS’çıları da, “Derslerini hain Yugoslav revizyonistlerinden alan Avrupa’daki sağcı sosyalistler türünden maceracılar” olarak niteledi.[242]

Gerçi şimdi komünistler bu duruma karşı çıkıyorlardı ama Mısır ve Suriye’deki Pan-Arabist programlı “ulusal solcu”lar kararlarını vermişlerdi ve duygu yüklü Arap milliyetçiliği demagojisi yığınları da peşlerinde sürüklemekteydi. BAAS da kapatılmış olacaktı ama önemli olan egemen ve bağımsız bir varlık olarak Suriye ya da BAAS Partisi değil, öncelikle, komünist tehlikenin savuşturulmasıydı. Ayakların baş olacağı, yoksul yığınların iktidarını öngören bir sosyalist devrim hayaleti, her iki ülkede de; Mısır’da da, Suriye’de de, ulusalcı solcuları dehşetli ürkütmüştü. Nasır, hazır olmadığı bir maceraya bunun için atılıyor, BAAS bunun için kendi ipini çekiyor, devlet içindeki kurumlardaki yıkıcı varlığına geri çekiliyordu. Nihayet, devreye Suriye ordusundaki radikal milliyetçi-Nasırcı subaylar da girince düğüm çözüldü.

1 Şubat 1958’de Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin (BAC) kuruluşu, iki başkentte açıklandı. İki ülkede 21 Şubat’ta yapılan referandumlarla birliği halklar da onayladı ve bu arada yeni devletin ilk başkanı da Nasır oldu.

Sovyetler Birliği, yeni devleti hemen tanıdı ve bir kez daha komünistlerin vahşice baskılanmalarına, daha önce Mısır’da olduğu gibi, şimdi de Suriye’de yeşil ışığı yaktı.

Ulusalcılar artık rahatça “ulusal cephe” içinde birlikte “anti-emperyalist mücadele” verdikleri komünistlere yöneldiler. Suriye istihbaratının işkence ve ölüm fermanları daha uzun yıllar devam edecekti. Nasır’ın Suriye’de başlattığı anti-komünist isteri karşısında, Parti yeraltına indi, Genel Sekreter Bekdaş ülkeyi terk etmek zorunda kaldı.

Nasır için Suriye gelişmeleri, ABD'yle olan ilişkilerini de düzeltmek için bir fırsattı. Nasır, Amerikalılara, Suriye'yle birleşmeyi komünistleri saf dışı etmek için istediğini hemen bildirdi. Nasır, 11 Aralık 1957 günü gazeteci Heykel'i ABD Büyükelçisi Hare'le görüşmeye gönderdi ve Amerikalılardan Suriye'deki komünistleri "kahramanlaştırmamak için" gelişmelerin dışında kalmalarını, kendisine de orada "en çok üç ay" izin verilmesini istedi.[243] Amerikalılara, anti-komünist Haçlı Seferi'nde ulusalcı sol'un büyük önderi Nasır, tetikçilik öneriyordu. Dulles hemen yanıt verdi: ABD, "Suriye'deki komünist sızmasının önlenmesine yönelik eylemleri" elbette memnuniyetle karşılayacaktı![244]

Yıl sonuna gelindiğinde artık ABD, ulusal sol'la, yani radikal Arap milliyetçiliğiyle bir ölçüde ve bir süre için de olsa ilişkilerini istikrara kavuşturmaya karar verecekti.

18 Şubat'ta, yani BAC referandumundan üç gün önce, ABD Mısır Büyükelçisi, Nasır'ın kendisine, Suriyeli işadamlarının da birlikten başka çare kalmadığını ilettiklerini, komünizm tehlikesi altındaki Suriye'de durumu ancak "Nasır isminin kurtarabileceğini" söylediğini bildiriyordu.[245] İki gün sonra da, 20 Şubat'ta, görevini Nasır'a devretmeden Şam'daki Amerikan Büyükelçisiyle görüşen Devlet Başkanı Kuvvetli, Amerikalıların "komünizm ile milliyetçiliği karıştırmamaları gerektiğini", Nasır'ın Amerika'ya karşı iyi niyetli olduğunu, "siz koltuğunun altında ateş yakmazsanız" o da uyumlu davranır diyordu.[246]

BAC'ın tanınması konusunda 8 Şubat'ta Eisenhower'a yazdığı bir raporda Dulles, "Mısır ile Suriye'nin birleşmesini engelleme yönünde bir ortak plan" oluşturulması konusunda "Arap dostlarımızın niyetli ya da yetenekli olduğuna dair" bir gözlemi olmadığını bildirerek, bu durumda BAC'ı tanımamanın, "Arap milliyetçiliğinin popüler çekiciliği"ne açıktan karşı çıkmadan mümkün olamayacağını belirtmişti.[247] Bu durumda yeni oluşumu kabullenmek gerekecekti ve en azından kısa vadede, komünistlerin ezilmesinin keyfiyle yetinilecekti.

Öyle de oldu ve ABD, BAC'ı tanıdı.

## Irak'ta Devrim

Radikal milliyetçi Mısır-Suriye ekseni ile işbirlikçi rejimler arasında bölünmüş olan Arap âleminde, BAC'ın kuruluşu büyük coşkuyla karşılandı. Kitlelerin gözünde bu, Arap direnişinin ve bağımsızlık mücadelesinin görkemli bir zaferi ve ürünüydü. İşbirlikçi rejimlerin önderlikleri panik içindeydiler, İngilizler çaresiz ve etkisiz seyirci konumundaydılar ve ABD ne yapacağını bilemez, zamana oynar durumdaydı. Nasır ise, saygınlığının doruğundaydı. Arkasında artık sadece geniş yığınlar değil, Sovyet gücü de vardı. Ulusal ve toplumsal kurtuluşun birleşik örgütlenmesini temsil eden komünistlerse ya öldürülmüş, ya işkencehanelere dönüştürülmüş zindanlarda çürümeye bırakılmış ya da sürgüne mecbur edilmişlerdi.

Arap ülkeleri içinde, tek önemli unsur olarak Irak karşı saftaydı ama orada da panik hüküm sürmekteydi. Nuri Paşa yeniden başbakanlığa atanmıştı ama toplumsal huzursuzluk, bağımsızlıkçı duyarlılık, anti-emperyalist ve Bağdat Paktı karşıtı hareket siyasal iklime damgasını vurmuştu.

Batı yanlısı Irak o dönemde, "Bütün Ortadoğu ülkeleri içinde, bir polis devletine en yakın olanıydı. ... mutlakiyetçi bir rejim [söz konusuydu]. Demirbaş Başbakan Nuri Said ve Kraliyet güç odağı Abdülilah, şüpheli kişilerin aileleri dâhil, gerçek ya da potansiyel, bütün muhalefeti terörize etme ve ağır baskı altında tutma yöntemleri yüzünden ülkenin en nefret edilen kişileriydiler. Yöneticileri, polis ve esas olarak da ordu iktidarda tutmaktaydı. ... [Buna karşılık] bir yandan Arap milliyetçiliğinin yeni versiyonundan, bir yandan da sosyalist, komünist ideolojiden etkilenen genç subaylar, iki ciddi adaletsizliğin ya da suçun emperyalizm ve feodalizmin ülkenin ilerlemesi önünde engel oluşturduğuna inanıyorlardı."[248]

Bu arada, Lübnan ve Ürdün'de de muhalefet güçleri politik yapıyı sarsmakta, toplumun en diri güçlerini seferber etmekteydi. Buralarda, işbirlikçi çevrelerde korku dağları sarmıştı. Lübnan'da fiilen iç savaş koşulları egemen olmuştu. Beyrut'un ve ülkenin önemli kesimleri muhalefet güçlerinin silahlı hâkimiyeti altındaydı. Ürdün'de de, CIA bordrosundaki "minik kral" zor durumdaydı, ülkeyi terk ederek canını kurtarmanın hesapları içindeydi.

İlk toplumsal patlama Irak'ta meydana geldi.

14 Temmuz'da "Hür Subaylar" yönetime el koydular. İlk elde, Bağdat Paktı toplantısı için İstanbul'a hareket etmeye hazırlanan Kral Faysal ve amcası Abdülilah, Saray'da kıstırılıp öldürüldüler. Nuri ise, çarşaflı kadın kılığında evden kaçtı.

Darbe haberiyle birlikte on binler sokaklara döküldüler ve Bağdat tam bir bayram yerine döndü. Kitle, hışımla saraya hücum etti, İngiliz Büyükelçiliği ateşe verildi, Başbakan Nuri Said'in ikametgâhı yerlebir edildi; 1917'de Bağdat'ı işgal etmiş olan İngiliz General Maude'nin, Kral Faysal'ın heykelleri yıkıldı, Abdülilah'ın cesedi mezarından çıkarılarak sokaklarda sürüklendi, Savunma Bakanlığı önüne asıldı. İki gün sonra, 16 Temmuz'da, kaçak Nuri'yi sokakta tanıyanlar çevirdiler. Bir kısım tarihçiye göre, teşhis edilince Nuri yanındaki tabancayla kendini vurdu; diğerleri ise, toplananlar tarafından hemen oracıkta linç edildiğini ileri sürmekteler. Kesin olan şu ki, bölgenin en nefret edilen ve korkulan politikacılarından biri olan Nuri Said Paşa'ya olan öfke, ölümüyle de dinmemişti. Ertesi gün, ayın 17'sinde, alelacele gömüldüğü Azamiya mezarlığına yürüyen kalabalık, cesedini sokaklarda sürükleyerek Mısır Büyükelçiliği önüne taşıdı ve orada yaktı.[249]

İkinci Savaş sonrasında Mussolini ve sevgilisinin yanmış cesetlerinin asılarak teşhir edilmesi gibi, şimdi de Bağdat'ta eski rejimin temsilcileri halkın gazabına uğramışlardı.

Devrik Iraklıları Bağdat Paktı toplantısı için İstanbul Yeşilköy Havaalanı'nda beklemekte olan Bayar ve Menderes, bu büyük şoku yaşayanlar arasındaydılar. Kuruluşuna çok emek verdikleri Bağdat Paktı, artık fiilen bitmişti ve bölgedeki en büyük müteffiklerini yitirmenin şaşkınlığını, öfkesini yaşıyorlardı. Onlar o sıralarda, Lübnan'daki iç savaşa, sağcı Hıristiyanlar yanında ve milliyetçi, solcu Müslüman güçlere karşı müdahil olmanın ve bunun için Suriye'ye askerî müdahalede bulunmanın karanlık hesaplarını yapmaktaydılar. Şimdi, darbe en beklenmedik yerden, emperyalistlerin, tetikçilerinin ve yerli işbirlikçilerinin kıstırmış olduğu Irak'tan gelmişti. Irak'taki Kürt nüfusunun varlığı da Türk yetkililer açısından önemliydi elbette. Kürtleri ortaklaşa baskıladıkları Irak yönetimi yoktu artık.

Karar, Irak'a saldırmaktı. Ankara'daki Amerikan Büyükelçisi, Menderes'le yaptığı konuşmadan hareketle, Dışişleri Bakanı Dulles'a,

“Türk hükümeti Irak’a kuvvet göndermeye karar vermiştir,” diyerek ilk alarmı göndermiştir. “Büyükelçinin ifadesine göre Menderes, hükümetinin niyetini dile getirdikten sonra Amerikalılardan herhangi bir askerî maceraya karışmalarını istemediklerini; onlardan sadece maddi ve manevi destek beklediklerini de eklemiştir.”[250]

Bu gözü kara maceracılık ve kışkırtıcılık, Sovyetler’le bir çatışma olasılığını ortaya çıkardığı için, ABD ile İngiltere’yi korkutmuştur. İki ülke Dışişleri Bakanları Washington’da aynı gün bir araya gelerek, Türkiye’nin durdurulması gerektiği üzerinde anlaşmışlardır.[251] İngiliz Dışişleri Bakanı Lloyd, Washington’dan gönderdiği telgrafta, Başbakan Macmillan’a, Türklerin “Irak’a müdahaleye karar verdiklerini ve Amerikalılardan hava koruması istediklerini” bildiriyor ve Dulles’la sabah yaptıkları toplantıda bunun “aptallık” olacağını düşündüklerini iletiyordu. Lloyd ile Dullas’a göre, Türkiye’nin böyle bir harekâtı, Irak halkının yeni iktidarın etrafında birleşmesiyle sonuçlanacak, üstelik Irak hükümeti de Sovyetler’den askerî yardım isteyebilecekti. Macmillan’ın tepkisi de sert olmuştur ve İngiliz Başbakanı, Türkiye’nin böyle bir girişiminin, “kriminal bir aptallık” olacağını belirtmiştir. Ona göre, yeni milliyetçi rejim, zamanla Nasır’a karşı tavır bile geliştirebilirdi, onun için de en iyi şeyin beklemek olduğuna inanıyordu. Macmillan, Türklerin “delirmelerine izin vermemeliyiz” diyordu. Bu arada iki taraf da, Türkiye’nin askerî gücünün de yeterli olmadığının altını çiziyorlardı.[252]

Evet, Menderes’in ilk tepkisi, Irak’a asker göndermekti ama tabii bu konuda onun sözünün geçmesi söz konusu bile değildi. Gözü kendisi gibi şaşkın ve öfkeli Amerikalılardaydı; para da, silah da, karar verme yetkisi de onlardaydı.

Oysa, o sırada ABD’nin gözü, Lübnan’daki iç savaştaydı...

## Deli Gömleği Giydirilmiş Ülke Lübnan: İç Savaş ve Amerikan İşgali

Bir Fransız tarihçinin belirttiği gibi, gerçekten de, “Osmanlı İmparatorluğu’nun parçalanmasından sonra ortaya çıkan Arap ülkelerinden hiçbirinin sınırları, Büyük Lübnan kadar yapay değildi.”[253]

Sömürgecilerin Arapları yapay devletçiklere bölme ve hem içte, hem öteki devletlerle ilişkilerinde sürekli çatışma içinde tutma operasyonunun bir ürünü olarak “bağımsız” Lübnan devleti, Suriye’nin doğal uzantısı olan Cebel Dağları, bereketli ovalar ve kıyı şeridi üzerinde, Fransız süngülerinin eşliğinde, 1920 yılında ilan edildi. Varlığı Fransa’ya bağlı olacak bu yeni devletin özünü, dağlı Hıristiyan (Maruni) feodaller oluşturacaktı. Onlara, Osmanlı döneminde Şam Mutasarrıflığı’na bağlı Baalbek, Muallaka, Raşiye ve Hasbeye ve kıyıda Beyrut eklemlendi.

Bu Fransız mandası, yeni “ulusal pazar”da ticaret ve finans kapitalizmi karışımı bir çerçeve kuruldu ve içine toprak aristokrasisi, aile-klan bağlarıyla örülmüş kapalı cemaatler, geniş topraksız yığınlar, tüccarlar, bankerler, hizmetliler, kent küçük burjuvazisi, sömürge devlet memurları, Osmanlı’dan kalma aşiretler, Hıristiyanlar, Sünniler, Şiiler, Dürziler, Rum Ortodoks ve Katolikleri, Ermeniler, Lübnan milliyetçileri, Arap milliyetçileri, Suriye yanlıları hep birlikte tıkıştırıldı.

Bağımsızlık ise, bu deli gömleğinin düğmelerini ilikleyen Fransa’dan ilhamlı bir anayasa ve “Ulusal Pakt”la beraber geldi. Başkanlık sisteminin arka plandaki dekorlarını ailevi, dinsel, etnik ve mezhepsel seçim alanları ve bu kontenjanlardan gelen siyaset ağalarınca doldurulan parlamento tiyatrosu oluşturuyordu. “Milli” mutabakata göre, devlet başkanı Maruni Hıristiyan olacaktı. Başbakan Sünnilerden, meclis başkanı Şiilerden seçilecekti. Bir Rum Ortodoks’a başkan yardımcılığı ayrılacak, savunma bakanı genellikle Dürzilerden atanacak, genelkurmay başkanlığı ile dışişleri bakanlığı da Hıristiyan kontenjanına gidecekti. Anayasa, Lübnan’ın “Arap karakteri”ni resmîleştiriyordu ama kendilerini Fenikelilere bağlayan egemen Hıristiyan aileler de, kozmopolit “Lübnan milliyetçiliği”nin hamisi olarak egemenlik sistemi içindeki yerlerini alıyorlardı. Yoksulluk ummanını oluşturan Müslüman kesimlerde ise, Suriyelilik bilinci elbette öldürülememişti. Liberal Lübnan, böyle bir kurguydu...

1950’li yılların başlarında Ortadoğu’da kaynayan kazan, Lübnan’ın “liberal” düdüklü tenceresini de patlamaya hazır bir bombaya dönüştürmüştü.

Ülkede, bir tarafta çok ciddi sınıf çelişkilerinin, büyük gelir farklılıklarının, eşitsizlik ve adaletsizlikle örülmüş sosyoekonomik yapının yarattığı çatışmacı ortam mevcuttu. Su başlarının klan, aile, mezhep, toprak,

siyaset ağaları ile tüccarlar, bankerler ve yabancılar tarafından tutulduğu düzende, yığınlara katılım ve hak arama imkânları da ancak "feodal cemaatler"in sınırları içinde açıktı.

İkinci olarak, dış politik gelişmelerle organik olarak ilintili bir "ulusal karakter" sorunu söz konusuydu. Bir yandan, ülkenin Arap karakterini yadsıyan ve yığınlardaki özellikle Filistin duyarlılığıyla dayanışmayı önemsemeyenler, bölgedeki radikal "sol" milliyetçiliğe ve sosyalizm sempatisine karşı Batı'nın işbirlikçiliğine soyunmuş olanlar, öte yanda da Arap halkına aidiyeti sadakat odağı yapan, Nasırcı milliyetçilik rüzgârına kapılmış, emperyalizme direnme yanlısı, Mısır-Suriye ekseninde kendi kimliğini bulan ve büyük çoğunluğuyla ezilen, yoksul yığınlar karşı karşıya konumlanmışlardı.

Krizi tetikleyen, sağcı Başkan Kamil Şamun'un Eisenhower Doktrini'ne destek vermesi oldu. Bu, açıkça Arap milliyetçiliğine savaş açmak, Nasır'a meydan okumak, Lübnan halkının büyük bölümünü kışkırtmak anlamına geliyordu. Buna, bazı hükümet üyeleri istifa ederek yanıt verdi. Ardından büyük protesto gösterileri ve genel grev geldi. 30 Mayıs'ta yapılan yürüyüşte göstericilerle polis arasında çatışma çıktı; ölenler, yaralananlar oldu.

9 Haziran 1957'de yapılan ve dört hafta süren seçimlerin krizi yumuşatacağı ve daha ılımlı bir hükümetin kurulmasıyla gerginliğin ortadan kalkacağı varsayılırken tam tersi oldu, çünkü seçimlere CIA ve hile karıştırıldı. CIA, işbirlikçi Şamun'u ve sağcıları destekleyecek bir parlamento oluşturmak için devreye girdi ve uygun milletvekilleri seçildi. CIA'nın Beyrut'taki İstasyon Şefi, gururla, kendilerine "bir parlamento satın aldıklarını" yazdı.[254]

Ne var ki, bu gurur yersiz, cüret akılsızcaydı. Kitlelerin bu satışa rıza göstermeleri söz konusu değildi ve bu kez CIA ile yerel işbirlikçilerinin kirli oyunları yığınların yüksek politik bilincine çarpmıştı. Halk ve radikal milliyetçiliğin Nasırcı temsilcileri, Müslüman kitlenin siyasetçileri, komünistler, sendikacılar, aydınlar ayağa kalkmışlardı ve devletin zora dayanarak da olsa sükûneti sağlaması imkânsızlaşmıştı. Oluşturulan "ulusal cephe", Suriye ve Mısır'dan da destek görüyordu. Bombalama eylemleri, gösteriler, polis şiddeti, cinayetler, suikastler, silahlı çatışmalar artık olağan hâle gelmişti. Ülkenin dört bir yanı yangın yerine dönmüş, silahlı

çatışmalarda her gün onlarca insan ölmeye başlamıştı. Ülkede kargaşa ve şiddet hüküm sürmekteydi. Halk, toplumun ezilen kesimleri, yoksullar, Müslümanlar, işçiler, öğrenciler ayaklanmış; demokrasi, eşitlik, adalet istiyor; emperyalizmi lanetliyor, Arapların birliğini, Filistinlilerin haklarını savunuyorlardı.

Bütün bu kargaşa içinde Devlet Başkanı Şamun ise, başkanların ardarda ikinci kez seçilmelerini yasaklayan anayasaya aykırı olarak, yeniden aday olmayı planlıyordu. Bunu gerçekleştirmek için de, elbette ABD'nin yardımına ihtiyacı vardı.

Eisenhower yönetimi ise, kuşkusuz, kendi adamlarının başkanlık koltuğunda oturmaya devam etmesini istiyordu ama bunun geri tepmesinin kesin bir macera ve kışkırtıcılık olacağının da ayırdındaydı. Bu nedenle de, arzu etmelerine karşın, bu konuda Amerika'yı net bir biçimde taraf yapacak ve toplumun büyük çoğunluğuyla karşı karşıya getirecek yasa dışı bir olupbitti tuzağına düşmekten de kaçınıyorlardı. Şamun'un bu sinsi planı, ülkedeki bütün barış ve uzlaşma olanaklarını berhava etmeye yönelik tam bir provokasyondu ve gerçekleşmesi hâlinde Lübnan'ı, Batı mandası bir diktatörlüğe dönüştürmekten başka bir sonuç vermeyecekti. Amerikan yetkilileri, İngilizlerle birlikte, esas olarak Şamun'un kendi yerine Batı yanlısı bir adayı önermesini istiyorlardı. Böylece, bir kriz yaratmadan, Şamun gibi bir başka işbirlikçi devlet başkanı olacaktı. Ne var ki, Şamun da, rejimin devamının kendi başkanlığıyla sağlanabileceği tezini pazarlıyor, milliyetçi dalga güçlüyken yerine milliyetçi dalgayı durdurabilecek güçte bir adayın bulunamayacağı tezini işliyordu.

Cumhurbaşkanı Kamil Şamun, Dışişleri Bakanı Malik ve bu ikilinin dümen suyundaki Başbakan Sami Solh, uzun zamandır Arap dünyasındaki milliyetçi, Batı karşıtı ve Nasırcı gelişmeler karşısında bölgeye ve Lübnan'a Amerikan müdahalesini kışkırtmaya çalışıyorlardı. 1957 Suriye bunalımında da, ABD'nin müdahalesini ya da bölgedeki işbirlikçi rejimlerin Suriye'deki rejimi değiştirmeye yönelik bir işgal harekâtını savunmuşlardı. Nitekim, bu konudaki organizasyonu gerçekleştirmek üzere bölgeye giden temsilci Henderson, ülkesine gönderdiği raporda, ayrı ayrı görüştüğü Şamun, Malik ve Solh'un Suriye'deki rejimin mutlaka devrilmesi gerektiğini kendisine söylediklerini bildiriyordu. Onlara göre, Suriye'de bu

rejim devam ederse, Lübnan’daki Batı yanlısı rejimin uzun süre dayanması da olanaksızdı.[255]

1957 yılının ikinci yarısından başlayarak Şamun hükümetine karşı muhalefet genişledi ve kamuoyunda “ılımlı” olarak bilinen Batı yanlısı kimi Müslüman ve Hıristiyan siyasetçilerden oluşan bir ‘üçüncü güç’ odağı kuruldu. Bunlar, “Şamun’un, geleneksel yerel önderler aleyhine kendi gücünü artırmasından rahatsız olan ya da Şamun’un Batı’yla geliştirdiği aşırı yakınlığın ülkedeki nazik iç dengeyi bozduğuna inanan” etkili siyasetçilerdi. Bunlar, radikal milliyetçilerle komünistlerin oluşturduğu “ulusal cephe”yle ideolojik yakınlık ya da bağlantılarının olmamasına karşın, şimdi artık Şamun’un istifasından yana ağırlıklarını koymaktaydılar.[256]

1958’in Şubat’ında Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin kurulması, Lübnan’daki milliyetçi-Nasırcı dalgayı iyice kabarttı. İşbirlikçi Şamun kliğinin iktidarını koruması giderek zorlaşıyordu. Bu durumda, Şamun’un anayasayı değiştirerek ikinci kez devlet başkanlığına seçilmeye kalkmasının işleri iyice çığırından çıkaracağı belliydi. Bu arada ilerici muhalefetin toplumsal adalete ilişkin talepleri, özellikle yoksul Müslüman yığınların ekonomik-sosyal durumlarının iyileştirilmesi çağrıları daha fazla yankı bulmaya başladı. Nasır’ın Şamun’u suçlayan radyo konuşmaları ve Suriye’nin yeniden birleşmeye ilişkin propagandası Müslümanlar, özellikle de Sünniler üzerinde çok etkili olmaktaydı.

Bu durumda, Şamun, iktidarını koruyabilmesinin tek yolunun Amerika’ya sığınmak, onun gücünü kendi ülkesi ve halkına karşı harekete geçirmek olduğuna karar verdi. Daha 30 Ocak 1958’de, Lübnan Dışişleri Bakanı ABD Büyükelçisine müracaat ederek, Cumhurbaşkanı Şamun’la birlikte, Amerikan “Altıncı Filosu’nun bazı gemilerinin Doğu Akdeniz’e doğru harekete geçirilmesinin rahatlatıcı olacağı”nı düşündüklerini ifade etti. Büyükelçiyse, Malik’i, zaten bir İngiliz destroyeriyle mayın tarama gemisinin Kıbrıs’tan “üç günlük bir ziyaret için” Beyrut’a doğru hareket ettiğini söyleyerek sevindirdiğini yazdı Bakanlığına.[257] 16 Şubat’taki gizli telgrafında da ABD Büyükelçisi, Dışişleri Bakanı Malik’in kendisine söylediklerini anlatıyordu:

> [Malik] Lübnan Gelenkurmay Başkanı General [Fuad] Şihab'la yaptığı bir görüşmede, Şihab'ın, Lübnan'ın içinde bulunduğu duruma bir çözüm arayışında, şaşırtıcı bir düşünceyi dillendirdiğini söyledi: "Lübnan için en iyisi, bir Amerikan Genel Valisi'ne sahip olmaktır..." Malik, şayet Fransa güçlü olsaydı Lübnan'da bir Fransız liderden veya İngilizler güçlü olsaydı (ve onlara güvenseydi ki, güvenmiyor) bir İngiliz'den yana olurdum dedi. Ama Amerikalılar hem dürüst, hem de en önemlisi, güçlüler. Dolayısıyla, her şeyden önce, Amerikan siyasetinin daha cesur ve cüretli bir biçim almasını istediğini ve Lübnan'ın da ancak yerel yurtseverlerin gerçekleştirebileceği eylemleri yapacağını ve riskler almaya hazır olduğunu söyleyerek bitirdi hikâyesini.[258]

Lübnan'da işler artık bu kadar çürümüştü.

Ülkede gerginlik artarken, Nasır da, Amerikalıları Lübnan'ın bir iç savaşa doğru sürüklenmekte olduğu konusunda uyarıyor ve Lübnan'da kan dökülmesinin "istediği son şey" olduğunu söylüyordu.[259]

Ne var ki, özellikle Şamun'un yeniden seçilmek için anayasayı değiştirmeye yönelmesinin yarattığı rahatsızlıkla ülke hızla bir iç savaşa doğru sürüklenmekteydi. Bu arada ABD, Fransa ve İngiltere de, yaratacağı sorunların ayırdında olmakla birlikte, bu konuda Şamun'u destekleme kararı aldılar.[260]

Bu gizli karardan bir gün sonra 7 Mayıs'ta Şamun, Amerikan Büyükelçisini makamına çağırarak, yeniden aday olma kararını açıklayacağını ve bunu "ilk kez kendisine söylediğini" bildirdi. Büyükelçi de, bu adaylığa ilişkin Dulles'ın "tam desteği"ni bildiğinden memnuniyetini açıkladı ve İngiliz, Fransız, Amerikan anlaşmasını bildirdi, elçiliğe de "ekstra vitamin dozu enjekte etmek" amacıyla kendisinin marttan beri bunun için uğraştığını belirtti. Büyükelçi, ayrıca Şamun'un, Amerikan desteğinin açıklanmasının "ölümcül" olacağını söylediğini de belirtti. Bu arada Şamun, Büyükelçiden, gizli desteğin bir göstergesi olarak bazı "yoksul gazeteler"in ihmal edilmemesini ve bazı etkili politikacılarla Amerikalıların konuşmasını istedi.[261] Aynı gün, Amerikan Elçisi McClintock, Şamun'a, polis ve jandarmaya gerekli ek malzemenin verilmesi amacıyla, "güvenlikle ilgili adamlarının Amerikan

Büyükelçiliğindeki meslektaşlarıyla temasa geçmeleri"ni öğütledi. Büyükelçi, Şamun'un isteği üzerine, İngiliz ve Fransız büyükelçileriyle birlikte Genelkurmay Başkanı Şihab'ı ziyaret edip "iç güvenliği sağlamak için görevini yapmasını" söylemeyi kabul etti.[262]

8 Mayıs'ta da Şamun'a muhalif bir Hıristiyan Maruni gazeteci öldürüldü. Bunun üzerine bütün ülkede genel grev ilan edildi ve ülkenin dört bir yanında gösteriler düzenlendi. Bu arada güvenlik güçleriyle göstericiler arasında çatışmalar çıktı.

Özünde sınıfsal çelişkilerin ve ulusal sorunların ateşlediği çatışmalar, kısa süre içinde, ülkenin toplumsal yapısının bir sonucu olarak, dinler ve mezhepler arasında yayılma eğilimi gösteren bir iç savaşa dönüşmeye başladı. 10 Mayıs'ta Trablus'ta on göstericinin jandarmalarca öldürülmesi üzerine, Müslümanların yaşadığı Batı Beyrut'ta, Sidon (Sayda), Trablus gibi büyük yerleşim merkezlerinde barikatlar kuruldu, devlet güçlerine karşı silahlı direniş yaygın biçimde başlatıldı ve iki hafta içinde de ülke topraklarının üçte ikisinden fazlası isyancıların, ulusalcı sol ve müttefiklerinin, halk güçlerinin eline geçti.[263]

11 Mayıs'ta Lübnan Dışişleri Bakanı Malik, Amerikan Büyükelçisine, Şamun'la birlikte "Amerikan deniz piyade birliklerinin" Lübnan'a gönderilmesi planlarının yapılmasının uygun olup olmadığı konusunu yüksek sesle düşünmekte olduklarını söyledi. Büyükelçi de, Şamun için "bundan daha kötü bir şeyin olamayacağı" yanıtını verdiğini yazıyor, merkeze gönderdiği telgrafta.[264]

Şamun için şimdi bütün amaç, bir Amerikan işgalinin altyapısını hazırlamak olmuştu. Lübnan hükümeti, ülkenin Mısır-Suriye ortak saldırısına maruz kaldığına ve bunun da bir komünist komplonun parçası olduğuna ilişkin geniş çaplı bir yaygara başlattı.

Bu arada 13 Mayıs'ta Şamun, ABD, İngiltere ve Fransa hükümetlerine bir askerî müdahale talep etmeyi düşündüğünü ve bu isteğine 24 saat içinde olumlu yanıt verilmesini beklediğini resmen bildirdi. Bunun üzerine aynı gün Beyaz Saray'da Eisenhower'ın başkanlığında bir toplantı düzenlendi.

Toplantıda asıl tartışılan, "mızrağı çuvala sığdırmak", yani Lübnan'a bir askerî müdahalenin dünya kamuoyuna ve Amerikan Kongresi'ne

sunulabilecek yasal kılıfını hazırlamaktı. Dışişleri Bakanı Dulles, müdahaleyi Eisenhower Doktrini çerçevesine sokabilmek için, BAC'ın Lübnan'a saldırdığının ve onun da "uluslararası komünizmin kontrolünde" olduğunun iddia edilmesi gerektiğini söyledi. Bakana göre, belki doktrinin, yani Kongre'nin geçirdiği yasanın, bölge ülkelerinin bağımsızlık ve toprak bütünlüğünün korunmasının ABD'nin ulusal çıkarları ve dünya barışının sağlanması bakımından yaşamsal önemde olduğuna ilişkin maddesine atıfta bulunulması geçerli bir yol olabilirdi. Bu arada, BM anlaşmasının bir saldırı karşısında ortak savunma hakkını düzenleyen 51. maddesi de ek olarak kullanılabilirdi.[265]

Aynı gün Beyrut'taki Amerikan Büyükelçisi'ne, aşağıdaki hususları Şamun'a sözlü olarak bildirmesi talimatı verildi:

> Amerikan hükümeti, Lübnan hükümetinden gelecek bir talep üzerine ülkeye asker gönderebilecektir. Bu askerî harekâtın iki amacı söz konusu edilecektir: Amerikalıların can ve mal güvenliğinin sağlanması ve Amerikan çıkarlarıyla dünya barışı açısından yaşamsal önemde olan Lübnan'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün korunmasına yardım. Kongre'nin Ortadoğu kararı (Eisenhower Doktrini) gereğince "uluslararası komünizm tarafından kontrol edilen bir ülke tarafından saldırı" vaki olmadığından Amerikan askerlerinin buna dayanarak gönderilmesi mümkün değildir ve dolayısıyla yukarıdaki amaçlar doğrultusunda operasyon gerçekleştirilecektir.[266]

Bu arada ABD, Lübnan'a silah sevkiyatını da sürdürmekte ve hükümete bağlı güçlerin askerî operasyonlarına destek vermekteydi. 20 Mayıs'ta da Nasır devreye girerek sorunun çözümüne ilişkin önerilerini Kahire'deki Amerikan Büyükelçiliğine iletti. Buna göre, Nasır, bir genel affın çıkarılmasını, Şamun'un görev süresini tamamlamasının kabul edilmesini, hem Müslümanlar, hem de Hıristiyanlarca saygı gösterilen General Şihab'ın başbakanlığa atanmasını ve mümkün olduğunda da yeni seçimlerin yapılmasını öneriyordu.[267]

Ne var ki bu öneriler, makul ve sorunun çözümüne katkıda bulunabilecek nitelikte görülmelerine karşın, "Nasır'a prestij ve söz söyleme hakkı sağlayabileceği" gerekçesiyle Amerika'da taraftar bulmadı.

2 Haziran’da, Amerikan Büyükelçisi McClintock, Dışişleri Bakanlığına çok önemli bir telgraf göndererek, Lübnan krizinin gerçek perde arkasını özetledi. Büyükelçiye göre, sorunun kaynağında dış politika sorunları ya da Eisenhower Doktrini’ne Şamun’un verdiği destek yatmıyordu; olaylara bu açıdan bakmak, “büyük bir basitleştirme” olurdu. Büyükelçi, sorunun, esas olarak ülkede artık çoğunluğu oluşturan Müslümanların itirazlarından kaynaklandığını düşünüyordu. Ona göre, Hıristiyanlar azınlıkta olmalarına karşın Cumhurbaşkanı ve Genelkurmay Başkanı onların kontenjanından seçiliyordu ve Müslümanlara göre daha yüksek bir hayat seviyesine sahiptiler. Bu eşitsizlik duygusu, Nasır’ın uyandırdığı Arap milliyetçiliğiyle birleşince daha da büyük boyutlara ulaştı. Büyükelçiye göre, savaşın Lübnan’ın BAC’a ilhakı sorunuyla da ilgisi yoktu. Hıristiyanlar ve Şiiler bunu istemiyorlardı. Buna destek, nüfusun yüzde 25’ini oluşturan Sünniler arasından ancak çıkabilirdi. Büyükelçi, bu durumda daha dikkatli davranılmasını, aşırı tutumlardan sakınılmasını ve şayet “biz bu sorunu bilinçli olarak Nasır’a ve Suriye’yi kopartmak için BAC’a karşı bir araç olarak kullanmak ve Süveyş’in intikamını almak peşinde değilsek,” konu BM’de tartışılırken dengeli davranmalıyız diyordu. Ona göre, “iş İngilizlere, Türklere, Iraklılara ve Ürdünlülere kalırsa, bizim Lübnan’daki sorunları Nasır’la savaşmak için bir bahane olarak kullanmamız” gerekirdi. Bunun için de “onlar konuyu aşırı uçlara çekmeye” çalışacaklardı ve konular gerçekler üzerinden tartışılamayacaktı.[268]

5 Haziran’daki bir Özel Ulusal İstihbarat Değerlendirmesi’ne *(Special National Intelligence Estimate)* göreyse, Lübnan’daki olayların kökeninde, “radikal Arap milliyetçiliğinin yükselmesi” ile “BAC’ın genişlemeci ve yıkıcı politikaları” yatmaktaydı. Bugünkü gerginliğin tarafları ise, “Batı’yla açık bir biçimde işbirliği yapmak isteyenlerle radikal Arap milliyetçiliğinin, Nasır’ın önderliğinde gelişen ve BAC’ın şahsında temsil edilen, ‘pozitif tarafsızlık’tan yana olanlar”dı.

Ayın 14’ünde hazırlanan bir başka raporda, “Şamun’un durumunun giderek kötüleştiği” ve Hıristiyanların bile tam desteğine sahip olamadığı belirtiliyordu. Raporda, ayrıca, Genelkurmay Başkanı’nın, silahlı kuvvetlerin bölünmesinden korktuğu için ve “belki başkanlıkla ilgili kendi politik ihtirasları” nedeniyle pasif kaldığı da belirtiliyor ve Şamun’un ordu desteğiyle bile ayakta kalamayabileceği vurgulanıyordu. Rapor, bir Amerikan müdahalesinin büyük sorunlar yaratacağını kabul ediyor ama

aksi durumda da bölgedeki öteki Batıcı rejimlerin güveninin yitirileceğinden söz ediyordu.[269]

Şamun ise, yıkıcı faaliyetlerinin bir parçası olarak BAC'ı BM'ye de şikâyet etmişti. Buna göre, Suriye ve Mısır'dan ülkeye sabotajcılar giriyor, asilere silah dağıtılıyor, Lübnan'ın iç işlerine karışılıyordu. BM tarafından oluşturulan bir komisyon ise, yerinde yaptığı incelemeler sonucu, Suriye sınırından iddia edildiği gibi sızmaların tespit edilemediğini belirterek Şamun'a büyük bir darbe indirdi. Bunlar kuşkusuz temelsiz iddialardı ve Lübnan'daki iç savaşın nedenleri ve tarafları ülke içindeki dinamiklerden oluşmaktaydı. Aslında bir dış karışmacılık varsa, o da Şamun'un da kışkırtmalarıyla ABD ve İngiltere'nin ve daha etkisiz olarak da Ürdün, Irak ve Türkiye'nin müdahaleleriydi. Amerikalı yetkililerle yaptığı görüşmelerde, Genelkurmay Başkanı Şihab bile, Şamun'un sözünü ettiği yüzlerce Suriyeli savaşçıdan ve Mısır-Filistin komandolarından haberinin bulunmadığını, ülkedeki Suriyeli sayısının "bir düzineden fazla" olmadığını söylüyordu.[270] Olaylarla Sovyetler Birliği'nin, radyo programları dışında, herhangi bir ilişkisinin olmadığını da CIA Başkanı Allen Dulles, Başkan'a bildiriyordu.[271]

Şamun ve ekibi ise, her türden yalan ve kışkırtmayla, bir Amerikan işgali için bütün güçlerini seferber etmişti. Kışkırtma, elbette "komünizm suçlaması" yalanı olmasa eksik kalırdı. Dışişleri Bakanı Malik, Amerikan Büyükelçisine, durumu daha da dramatize etmek için, "Nasırcılığın ve komünizmin gazabının Lübnan'ın üzerine salındığı"nı belirtmekteydi. Ama o, Lübnan'ın böyle hedef seçilmiş olmasından "gurur" duyuyordu; çünkü Lübnan biliyordu ki, bu bütün Ortadoğu'yu ele geçirmek için girişilen bir savaştı. Bu nedenle de Dışişleri Bakanı, ülkesinin işgali için çaba gösteriyor, aynı konuşmada Amerikan Büyükelçisi onu "devlet adamına yakışan" konuşması için kutluyordu.[272]

Lübnan'da işler bu denli soytarılığa dönüşmüştü.

Artık neredeyse her gün Amerikalı elçilik mensuplarıyla Lübnan yetkilileri Amerikan çıkarmasının ayrıntılarının pazarlığını yapar hâle gelmişlerdi. Örneğin, 15 Haziran'da Amerikan Büyükelçisi ile Genelkurmay Başkanı Şahib, işgalin olası sonuçlarını konuşuyor, Büyükelçi görüşme içeriğini saat 14.00'te merkeze bildiriyor, aynı gün akşam

saatlerinde de Şamun'la beş bin Amerikan deniz piyadesinin işgal için yeterli olup olmadığını tartışıp saat 20.00'de merkeze yeni bilgi notunu gönderiyordu.[273]

Lübnan'da artık işbirlikçilerin ar damarı da çatlamıştı.

ABD'nin ucuz planı ise hazırdı. 17 Haziran'da, Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Amerikan müdahalesini istediğinde mızrağı çuvala sığdırmak ve dünyayı aldatmak için, Lübnan hükümetinin aşağıdaki noktaları kamuoyuna açıklaması gerektiğini bildirdi:

> 1. Lübnan'ın bağımsızlığı her şeyden üstündür;
>
> 2. Bağımsızlık, dış saldırı ve iç isyanla tehdit altındadır;
>
> 3. BM, dışarıdan gelen saldırıyla mücadele etmelidir; iç sorunları çözmek, Lübnan halkının işidir;
>
> 4. Başkan ve hükümet bütün Lübnanlılara birleşme çağrısı yapmalı, anayasanın değiştirilmeyeceğini yeniden teyid etmelidir. ... Şamun, yeniden aday olmaya niyeti bulunmadığını ama Lübnan'ın yazgısını yönlendirmeye ilişkin anayasal hakkını yasal süresi sona erene kadar sürdüreceğini açıkça ilan etmelidir;
>
> 5. Dış saldırı ve iç isyan devam ettiğinden, Başkan ve hükümet, ülkenin bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün korunması için, ABD ve İngiltere hükümetlerinden geçici olarak yardım talep etmiştir.[274]

Bu not Şamun'a bildirildiğinde, Amerikan Büyükelçisine şunları söyledi:

> Irak, Ürdün, Türkiye ve İran hükümetlerinden [İngiliz-Amerikan] derhal askerî yardım istenmesi yönünde mesajlar aldım. ... Askerî müdahale gerçekleştiğinde bazı Hıristiyanlar, örneğin Henri Farayon, sözlü protestolarda bulunabilirler ama aynı zamanda içten içe de, mal varlıkları yabancı askerlerce korunacağı için sevineceklerdir. Müslümanlara gelince, burada tereddütleri olsa da, belki yüzde yirmi beş'i (genellikle ticaret ve toprak ağası sınıfları) müdahaleyi iyi karşılayacaklardır.[275]

22 Haziran'da yapılan bir toplantıda, ABD Dışişleri Bakanı, işgal etmeye hazırlandığı ülkenin "bağımsızlığı"ndan söz ettiğinde kendisine "Lübnan'ın bağımsızlığı"ndan ne kastedildiğini soran bir politikacıya, "BAC ve

Sovyetler Birliği'nden bağımsız olmak" diye yanıt verebilmiştir.[276] Amerika'ya bağımlılık, yoksul ve işbirlikçilerin tutsaklığındaki bir ülkede "bağımsızlık" oluyordu. Bağımsızlığın gerçeğini talep eden yığınların demokratik muhalefetinin şiddetle boğulması da o ülkeye özgürlük götürmek olmalıydı.

Lübnan olayında artık emperyalist ikiyüzlülüğün sınırı da kalmamıştı.

O dönemde Amerikalıların asıl korkusu, bölgenin bütün ülkelerinde Nasırcı Arap milliyetçiliğinin, ulusalcı solun iktidara gelmesiydi. ABD yetkilileri bu bakımdan ellerindekilerini tutabilmenin hesabını yapıyorlardı. Mısır ve Suriye, emperyalizm açısından büyük ölçüde yitirilmişti. Irak, Ürdün, Lübnan (ve Suudi Arabistan, Kuveyt dâhil bütün Körfez) işbirlikçi kamptaydı. Arap olmayan iki ülke, Türkiye ile İran ise tam tetikçi konumundaydılar. İsrail zaten Batı'nın kalesiydi. Şimdi yönetimin korkusu, Lübnan'daki Batı yanlısı Şamun iktidarı korunamazsa ve hele ondan gelecek bir askerî yardım talebine olumlu yanıt verilemezse, önce Lübnan'ın, hemen ardından da Irak ve Ürdün'ün işbirlikçi rejimlerinin milliyetçi dalga karşısında tutunamama olasılığıydı. Böylece ABD, fiilen bölgedeki bağımsızlık olgusunu kabul etmek zorunda kalacaktı. Sorun, bir sistem, sosyalizm ya da kapitalizm sorunu olmadığı gibi, bölge ülkelerinin Sovyet kampına katılma olasılığı da değildi. Amerikalılar çok iyi biliyorlardı ki, "ulusalcı sol" hareket kapitalizm yanlısıydı ve azgelişmişlik koşulları içinde devletin yönlendirmesinde popülist bir sanayileşme ve ithal ikamesi politikası izlemek yanlısıydı.

İkincisi, milliyetçi solcular, Sovyetler Birliği ile Batı arasında, Batı'ya yönelmekle birlikte, bir ölçüde eşit mesafede kalmak, her iki kamptan da ekonomik/askerî yardım almak, iki tarafla da ticari, diplomatik ilişkiler kurmak istiyordu. Soğuk Savaş bağlamında bu politikalarını "pozitif tarafsızlık" olarak adlandırıyor, Hindistan, Kıbrıs, Yugoslavya gibi bağlantısız ülkelerin safında konumlanmayı yeğliyorlardı.

Dolayısıyla da, ABD açısından sorun, bağımsızlık ve özerk sanayileşme ile kalkınma stratejisinde yatıyordu. ABD, bu ülkelerin Soğuk Savaş'ta paralı asker olmalarını istiyor, onların bağımsızlık ve egemenlik haklarına ilişkin taleplerini aşırı buluyor; politik, ekonomik ve askerî bakımlardan Batı'ya bağımlı kalmaları için çaba harcıyordu.

Buna koşut olarak, bu ülkelerin İsrail’le uzlaşmalarını, Filistin halkının taleplerine ilişkin yaklaşımlarını teslimiyet ölçüsünde yumuşatmalarını bekliyordu. İkinci sınıf ülkeler olarak uluslararası ekonomi ve ilişkilere eklemlenmeleri gerektiğini savunuyordu. Bu ülkeler için, en fazla, Türkiye’deki gibi bir “Soğuk Savaş demokrasisi”, milliyetçi bir söylem içinde gizlenmiş bağımlılık, Soğuk Savaş’ta Batı yanlısı militanlık ve liberalleşmeye yönelmiş bir ekonomik gidişat uygun görülüyordu.

Ayrıca, Batı’ya kafa tutmaya cüret etmiş Nasır’ın örnek ve gözdağı olsun diye cezalandırılması, onun zaferiymiş gibi görünecek politik-diplomatik uzlaşmaların, çözümlerin asla kabul edilmemesi kararlılığı da söz konusuydu, Amerikan ve İngiliz hükümet çevrelerinde.

Bir de buna koşut olarak, baldırı çıplakların, çalışan yoksul yığınların dünya işlerinde bu denli söz ve karar sahibi olabileceklerine ilişkin bir ödün de asla söz konusu olmamalı, burunlar sürtülmeliydi. İşte Lübnan krizi, bu çerçeve içinde ele alınmaktaydı Washington’da.

Washington, bir ara, iç savaşa dolaylı yollardan müdahil olunmasını ve Şamun güçlerinin askerî başarısı için çalışılmasını gündeme getirdi. Dışişleri Bakanı Dulles’ın, etkin bir grup senatörle Lübnan çıkarmasını tartıştığı bir toplantıda bu konu gündeme geldi. Acaba tetikçiler, kiralık misyonerler, paralı askerler bulunup iç savaşa sürülemezler miydi? Türklerin ve öteki bölge halklarının Lübnanlılara fizik olarak benzedikleri, dolayısıyla onların bu iş için kullanılabileceği dile getirildi. Parasıyla olduktan sonra neden olmasındı ki? Dışişleri Bakanı bu öneriye yanıt verirken, bu tür durumlarda söz konusu milliyetlerden insanların kullanılmasının daha önce düşünüldüğünü söylemekle yetindi.[277] Burada Türkler için bir para kapısının daha Amerikalı dostlarınca düşünüldüğü anlaşılıyor.

Bu arada, emperyalist ülkeler arasında sıkı bir rekabet ve pazarlık sürüyordu. Amerikalılar, bu askerî saldırı planlamasına İngilizlerin de dâhil edilmesinden yana bir tavır aldılar. İki ülke hükümetlerinin kararıysa, Fransa’nın dışarıda bırakılması yönündeydi. Ama Fransızlar da ganimetten paylarını almak istiyordu. 23 Haziran’da Fransa’nın Washington Büyükelçiliğinden bir heyet, Amerikan Dışişleri Bakanlığı’nı ziyaret etti. Fransız delegasyonundan Charles Lucet, Fransa Dışişleri Bakanlığının “acil talimatları” üzerine geldiğini söyleyerek, “Şayet Batı Lübnan’a askerî

müdahalede bulunulacaksa, bu Şamun'un talebi üzerine olmasa da ve BM çerçevesi içinde ya da dışında yapılsın, Fransa bu harekâtta yer almak istiyor" dedi.[278] Ne var ki, Amerikalılar yeni ortak istemiyorlardı ve Fransızların hevesleri kursaklarında kalacaktı. Daha doğrusu, onlar Cezayir'de yaptıkları zulümle yetinmek zorunda kalacaklardı.

1 Temmuz'da İngiltere, Fransa ve Amerikan elçileri Şamun'la bir araya geldiler. Şamun onlara, "Bugün içinde bulunduğum durumun nedeni, Batı'nın dostu olmamdır. Kolay bir yaşamı ya da oydaşmayla yeniden seçilmeyi isteseydim, bütün yapmam gereken pozitif tarafsızlığı seçmek olurdu. Ama bunun yerine 1956'da [Süveyş Savaşı'nda] İngiltere ve Fransa'yla ilişkileri kesmeyi reddettim ve sorunlarımın başlangıcı da bu oldu. Batı yanlısı politikalarım nedeniyle, beni bugün savaşın içinde buluyorsunuz," dedi.[279]

14 Temmuz'da ilgili bütün başkentlere bir bomba düştü: Irak'ta devrim olmuştu!

Aynı gün Şamun, panik içinde Amerika'ya resmen askerî müdahale için başvurdu. Aynı gün sabah saatlerinde Suudi Arabistan Kralı Suud, Amerikan Elçiliğine başvurarak Bağdat Paktı'nın Irak'a müdahale etmesini istedi. Ardından da İngiliz ve Amerikan askerlerinin Ürdün'e çıkarılmasını talep etti.[280] Aynı gün Washington'da, İran, Türkiye ve Pakistan Büyükelçileri apar topar Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na koştular. Amerikalı yetkililerle yapılan toplantıda, Türkiye Büyükelçisi Ürgüplü, "bölgedeki Batı pozisyonunun zayıflamasına artık dur demenin zamanı geldiğini" söyleyerek ABD'nin, durumu kurtarmak için, Bağdat Paktı'na tam üye olmasını istedi. Türk Büyükelçi, ABD'nin Nasır'la iyi geçinme isteğini de eleştirdi.[281] Bağdat Paktı üyeleri de sertlik ve müdahale yanlısıydılar.

Eisenhower da zaten çok önceden kararını vermişti. O da aynı gün, 14 Temmuz'da, Amerikan askerlerinin Lübnan'ı işgal emrini verdi. İki Deniz Piyadesi taburu 15 Temmuz'da saat 15.00 civarında Beyrut'a çıkarak işgali başlattılar. Bunları, Altıncı Filo'daki gemilerden gönderilen güçler takviye etti. Bu arada binlerce Amerikan askeri de, Türkiye'deki İncirlik Üssü'nden kalkan uçaklarla taşınarak Lübnan'ın işgaline katıldılar.

Eisenhower, o gün telefonda üstü kapalı biçimde bilgilendirdiği Kanada Başbakanı John George Diefenbaker'a çıkarma planını gizli bir telgrafla şöyle ayrıntılandırdı:

> İki Amerikan Deniz Piyadesi indirme taburu yerel saatle 15.00'te [15 Temmuz) Lübnan'a çıkacak. Hemen sonra Birleşmiş Milletler'deki temsilcimiz, bizim ya da Lübnan'ın acil olarak özel oturuma çağırmış olacağı Güvenlik Konseyi'ne harekâtımızı bildirecek. Temsilcimiz, Cumhurbaşkanı Şamun'dan, Lübnan'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumak üzere, acil yardım çağrısı aldığımızı ve Lübnan'da bulunan Birleşmiş Milletler gözlemcilerinin var olan koşullarda Lübnan'ın bağımsızlığını korumada yetersiz olduğunu hesaplayarak, Şamun'un çağrısına olumlu yanıt verdiğimizi bildirecek. ... Aynı zamana denk gelmek üzere, ben de Beyaz Saray'da ne yapmakta olduğumuza dair bir bildiri yayınlayacağım ve ilerleyen saatlerde Amerikan halkına daha geniş bir açıklamada bulunacağım.[282]

Eisenhower, İsveç Başbakanı'na yazdığı mektupta da, Lübnan'da "dolaylı bir saldırı" olduğunu iddia ederek, yerel meşru güçlerin demokratik haklarını ABD'nin istemediği biçimde kullanmalarını, "uluslararası komünizmin ya da onun tarafından kontrol edilen bir ülkenin dolaylı saldırısı" olarak kabul ettiğini belirterek, Ortadoğu halklarına layık gördüğü demokrasi ve egemenlik hakkının ne olduğu konusunda iyi bir fikir verdi.[283]

Eisenhower, 15 Temmuz'da konuyla ilgili olarak Kongre'ye gönderdiği özel bilgi mesajında da, "Açıktır ki, Lübnan'da meydana gelen olaylar dış kaynaklı dolaylı saldırıyı ifade etmektedir ve bu saldırı, Lübnan'ın bağımsızlık ve toprak bütünlüğüne tehdit oluşturmaktadır," iddiasında bulundu.[284] Bunun açıkça yalan bir beyan olduğu ortadaydı ve bu kez aldatma operasyonunun hedefi Amerikan Kongresi ve halkı olmuştu.

## İngiliz Paraşütçüler Ürdün'e, Amerikan Askerleri Körfez'e

Emperyalist işgalden güç ve cesaret alan Ürdün Kralı Hüseyin de, hemen 16 Temmuz'da, ABD ve İngiltere'nin, "bağımsızlık ve toprak bütünlüğünü korumak üzere" Ürdün'e askerî müdahalede bulunmalarını talep etti. Öğlen saatlerinde Kıbrıs'tan kalkan ve İsrail hava sahasını kullanan uçaklar,

işgalci İngiliz paraşütçü birliklerini Amman'a indirdiler. CIA bordrosundan maaş alan Ürdün diktatörü de böylece halkının gazabından kurtarılmış oldu. Artık Lübnan ve Ürdün, "Hür Dünya"nın askerî operasyonlarıyla özgürleştirilmiş, demokrasiye kavuşturulmuş, bağımsızlıklarını kazanmışlardı.

Bu arada, Kuveyt ve Suudi Arabistan'ı "korumak" üzere ek Amerikan kuvvetleri de ilgili bölgelere kaydırıldı ve Eisenhower, bir dünya savaşını da göze alır biçimde, gerektiğinde (nükleer silahları da kastederek) her tür gücün kullanılması emrini verdi, Amerikan birliklerine.[285]

## Türkiye de Devrede

15 Temmuz'da Amerikan Elçisi, alınmasını istedikleri "önlemler"i Türk Dışişleri Bakanı Zorlu'ya bildirdi ve merkeze şu bilgiyi gönderdi:

> Zorlu [isteklerimizi] hemen kabul etti ama biraz beklememi istedi. 5 dakika sonra Bayar ve Menderes'le görüşüp döndü ve Türkiye'nin çok sevindiğini, kararlılığımızdan dolayı memnuniyet ötesi hoşnutluğunu ifade etti.
>
> Zorlu, ardından Türk Hava Kuvvetleri'nin desteğini önerdi ama ben kendi özel düşüncem olarak, bu güçlerin NATO'ya bağlı olduğunu ve bu harekâtın da bir NATO operasyonu olmadığını söyledim.[286]

İncirlik'in bu işgal operasyonunda, Amerikan Büyükelçisinin de ifade ettiği gibi, NATO dışı amaçlarla kullanılmasını, daha sonra Zorlu şöyle açıklayacaktı: "Adana üssünün kullanılması, küçük dost bir ülkeyi bu ülkenin ricasıyla savunmaya giden güçlere destek vermekten ibarettir."[287]

Türkiye, başından beri Şamun'u destekliyor, lehinde diplomatik faaliyetlerde bulunuyor ve Amerika'yı onu savunmak üzere müdahaleye kışkırtıyordu. Dolayısıyla Türk Dışişleri Bakanı'nın Lübnan'a yapılan askerî müdahaleyi "memnuniyet ötesi bir sevinç"le karşılaması doğaldı. Aynı destek, İngiltere'nin Ürdün'e askerî müdahalesine de verildi elbette.

Lübnan'ın işgalinden önce hazırlanan ve işgal haberinin alınması üzerine biraz değiştirilerek Amerika'ya sunulan ve Türkiye, İran, Pakistan devlet başkanlarınca Eisenhower'a sunulan bir metin, bu ülkelerin kışkırtıcılığının

boyutlarını göstermektedir. Üç devlet başkanı, Irak'taki devrimin, "Mısır ve komünist dünyanın" ortak eylemi olduğunu iddia ediyor, "Hür dünya şimdi komünist tehlikeye daha açık hâle gelmiştir," diye devam ediyordu. Mesajda, Suriye'nin Mısır'la birleşmesi bir "ilhak" olarak değerlendiriliyor, Lübnan'da da "komünizmle ortaklaşa Nasırcılığın saldırganlığı"na işaret ediliyordu. Devlet başkanları, bölgeye gerektiğinde askerî müdahaleyi öngören Eisenhower Doktrini'ni "şükranla" karşıladıklarını anımsatarak, bölgenin "Sovyet sızma ve sabotajlarına karşı bir yanda Bağdat Paktı, bir yanda da Eisenhower Doktrini'nce savunulmakta olduğu"nu öne sürüyorlardı. Bütün bu girizgâhın ise, ABD'yi Lübnan'a karşı bir askerî harekâta kışkırtmak olduğu bellidir. Nitekim, mesajda, devlet başkanları, "ABD'nin ve hür dünyanın" dostları olarak, bu durumda, "Eisenhower Doktrini'nin işleyip işlemeyeceğini dikkatle izledikleri"ni belirtmekteydiler.

Lübnan'a yapılan askerî harekâttan haberdar edildikten sonraysa, devlet başkanları, önce Türkçe kaleme alınan ve sonra yapılan eklerle İngilizceye çevrilip Amerikan Elçiliğine verilen mesajda, ABD'nin Lübnan'a müdahalesini "şükranla" karşıladıklarını belirtiyor ve askerî müdahalenin genişletilmesine yönelik ek bir kışkırtma olarak, Ürdün ile Irak sorununun da kendileri için "yaşamsal önemde" olduğunu sokuşturuyorlardı metne. Son olarak da, üç ülkenin de "ellerindeki bütün olanaklarla" ABD"yi desteklemeye "hazır bekledikleri" belirtiliyordu.[288] Bir gün sonra Ürdün'e yapılan müdahaleyi duyunca çok sevindiklerini tahmin etmek güç değil; İngiltere'ye de bir "şükran" mesajı gönderdiklerini varsayabiliriz.

Lübnan'ın ve Ürdün'ün Amerikan-İngiliz silahlı kuvvetlerince "kurtarılması" elbette Türkiye'de büyük sevinç yaratmıştı ama Türkiye hükümeti bununla yetinmiyordu. Irak'a karşı kendi başına bir askerî harekât hevesi kursağında kalan Türk hükümeti, Lübnan ve Ürdün'e yerleşen silahlı güçlere sığınarak yeni bir kışkırtmayı denemeye girişti. Bu kez amaç, işgal sürecini, Irak'ı da kapsayacak biçimde genişletmekti. Lübnan'a yapılan harekâta katılma isteğinin, "Bu bir NATO harekâtı değildir" denerek reddedilmesi üzerine hükümet, bu kez Irak üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştı. Tabii, Irak'taki Kürt varlığı da bu konuda önemli bir rol oynamaktaydı.

Dışişleri Bakanı Zorlu, 19 Temmuz'da İngiliz *Daily Mail* gazetesine verdiği bir demeçte, İngiltere'nin Ürdün'e müdahalesini desteklediğini teyit

etmiş ve bunun “Irak’a da teşmil edilmesi”ni umut ettiğini belirtmişti. Türkiye, bunun üzerine Sovyetler Birliği’nden yeniden bir azar işitmiştir. Sovyetler Birliği’nin Türk hükümetine verdiği notada, resmî demeçlerinde bol bol demokrasi, özgürlük, bağımsızlık ve barıştan söz eden Türkiye’nin, sadece “lafta değil davranışlarında da” bu ilkelere uyması gerektiği belirtilmiştir. Nota da, Türkiye’nin Irak’a asker gönderme konusunda ABD’yle mutabakat sağlayamadığına ve Sovyet uyarılarıyla geri durmak zorunda kaldığına dikkat çekilmiş, şimdi Ürdün Kralı’nın askerî yardım çağrısının “resmî bahane” olarak kullanılıp işgal planının yeniden devreye sokulmasının hesaplandığı belirtilmiştir. Sovyet notası, Türkiye’yi, “Ortadoğu’daki durumu daha da kötüleştirme” konusunda uyarmaktaydı. [289]

Bu gelişmelerden sonra, Türkiye, 5 Mart 1959’da, ABD’yle Eisenhower Doktrini’nin Türkiye’de de uygulanmasına hukuki zemin hazırlayacak bir antlaşma imzaladı.

Bu kargaşa döneminde Türkiye bütün kışkırtıcı saldırganlığını, her zaman olduğu gibi paraya tahvil etmenin yollarını aramıştır. Nitekim, Lübnan’daki karışıklıların doruğa vardığı bir dönemde, 3 Haziran’da Menderes, Eisenhower ile Dulles’a özel bir mesaj göndererek yardım istemiş, bu arada, yine her zaman olduğu gibi, Türkiye’nin “stratejik önemi ve Batı’ya sunduğu hizmetler” şantajına başvurmuştur:

> Ağır askerî harcamalar, dört yıllık kuraklık ve ihraç ürünlerinin fiyatlarındaki düşüş yüzünden Türkiye öyle bir noktaya yaklaşmaktadır ki, bundan böyle kendi payına düşen Özgür Dünya’nın sorumluluklarını yerine getirip getiremeyeceğinden şüpheli olduğunu müttefiklerine bildirmesi gerekebilir.[290]

Türkiye’nin bütün bu olaylara bakışını ise, en veciz biçimde Lübnan’daki Büyükelçisi Cevdet Dülger özetlemiştir. İşgal sonrasında ABD yönetimi adına Lübnan’da incelemeler yapmaya giden Murphy’nin, merkeze gönderdiği gizli telgrafta bildirdiğine göre, “İslam dünyasında epey deneyimi olan” Türk Büyükelçi, ona, “bütün Ortadoğu sorunlarının çözümü için rahatlatıcı ölçülerdeki basit yaklaşımı”nı şöyle izah etmiştir: “Araplar iki düşünceyle *(motivation)* hareket ederler: korku ve para. Lübnan’da, bütün filonuzla çok daha masraflısını yaptığınız işi iki milyon dolara

yapabilirdiniz.” Murphy, Türk Büyükelçinin bu düşüncesinin bütün Arap ülkelerini kapsadığını söylediğini de belirterek, onun Irak’ta da bir kamuoyunun bulunmadığına, aynı formülün bu ülkede de “korku ve para”nın geçerli olduğuna inandığını aktarıyor...[291]

## Türkiye-İsrail İlişkileri: “Hayalet Pakt”

14 Temmuz 1958 Irak Devrimi’nin bölgedeki emperyalizm yanlılarında yol açtığı büyük paniğin sonuçlarından biri de, Türkiye ile İsrail’in (ve İran’ın) gizli görüşmeler sonunda kendi aralarında bir pakt kurmalarıydı. Türk temsilciler, Siyonist Devlet yetkilileriyle suçluluk psikolojisinin verdiği gizlilik koşullarında, İsrail’in “çevre stratejisi” diye bilinen, Arap olmayan bölge ülkeleriyle ilişkileri geliştirmeye yönelik politikasına böylece işlerlik kazandırdılar ve söz konusu pakt anlaşması 29-30 Ağustos 1958 tarihinde Ankara’da, Ben Gurion ile Menderes arasında imzalandı.

Ben Gurion’un uçağı Ankara’ya bir “motor arızası” bahanesiyle indi ve Türk Dışişleri Bakanlığı mensuplarının garson kılığında yer aldığı bir kapalı ortamda iki başbakan öğle yemeği yediler, anlaşmayı kotardılar. Anlaşma son derece kapsamlıydı; iki ülke arasında gerekirse “Nasır’a karşı askerî harekât”ı ve istihbarat alanında işbirliğini öngörüyordu. Böylece, MİT (o dönemin başında MAH), MOSSAD ve SAVAK arasında *Trident* diye adlandırılan örgütsel çerçeve içinde düzenli toplantılarla sürdürülen bir karanlık işbirliği başlatılmış oldu. Bu konudaki bilgi ve belgeler hâlâ büyük bir titizlikle gizli tutulmaktadır. İran’da Humeyni’nin iktidarı almasından sonra Amerikan Büyükelçiliğine yapılan baskında konuyla ilgili olarak ele geçirilen 1979 tarihli bir CIA belgesi *(İsrael: Foreign Intelligence and Security Services)* İranlılarca yayımlanmış, daha sonra da o zamanlar yayımlanmakta olan *Counter Spy* adlı derginin 3. sayısında, 1987 yılında yeniden basılmıştır.[292]

Türkiye’nin İsrail’le gizli ilişkileri elbette çok önceden başlamıştır. Bugün Türkiye tarafı bu ilişkilerin 1950’lerdeki arka planını gizli tutmaktadır. İsrail’in bir bölümünü açtığı belgelerden yararlanılarak bir İsrailli araştırmacı tarafından 2004 yılında yayımlanan bir kitap, bu konuda ilginç bilgiler vermektedir.[293]

Suçluların telaşı içinde karanlık kapılar ardında sadece ABD’nin bilgisi dâhilinde imzalandığı için aynı zamanda “Hayalet Pakt” diye de

adlandırılan anlaşmaya ilişkin ilk girişimler İsrail tarafından başlatılmıştır. O dönemde İsrailliler, Türk hükümetinin kendi kamuoyundan korkusu ve çok önem verdiği Bağdat Paktı üyesi Irak'ın tepkisinden çekinmesi nedeniyle ürkek davranması üzerine, bu konuda görece cesur yaklaşımın Türk Silahlı Kuvvetleri'nde, Genelkurmay'da olduğunu görünce, faaliyetlerini burası üzerinde yoğunlaştırmaya karar vermişlerdir. Bu sıralarda Menderes de, İsraillilere "sabırlı" olmalarını ve işbirliğini gizli tutmada titizlik göstermelerini öğütlüyordu.[294]

Bu süre içinde Türk ve İsrail yetkilileri arasında pek çok gizli görüşme yapılmıştır. Örneğin, İsrail Dışişleri Bakanlığı danışmanlarından Sasson, 1957'de Menderes'le Paris'te gizlice görüşmüştür. Ocak 1958'de de Sasson, bu kez Roma'da Türkiye Genelkurmay Başkanı İbrahim Fevzi Mengüç'le bir araya gelmiştir. Ardından, dönemin Dışişleri Bakanı Golda Meir, İstanbul'da Marmara Denizi'ni turlayan bir teknede Zorlu'yla gözlerden ırak bir görüşme yapmış, ikili daha sonra Zürih'te yeniden buluşmuşlardır.[295]

"Hayalet Pakt" uzun yıllar sürmüştür. Anlaşmanın imzalanmasından bir yıl kadar sonra, İsrail belgelerine göre, Türk hükümeti Eisenhower yönetimine bir memorandum göndererek, bölgede Arap olmayan ülkelerin, İsrail, Türkiye, İran ve Pakistan'ın nüfus olarak Araplardan fazla ve daha güçlü olduklarını belirterek, ABD'nin her imkânı kullanarak bu "Hür Dünya yanlısı blok"u güçlendirmesini istemiştir.[296] Yakın ilişkiler 27 Mayıs sonrasında da işlerliğini korumuş, o dönemde başbakan olan İnönü de, İsrail yetkililerine, yaptığı gizli temaslarda ilişkileri geliştirme sözü vermiştir.[297]

Bu ilişkiler hiçbir zaman bütünüyle ortadan kalkmamış ancak bir ara, 1960'ların sonlarından başlayarak 1980'lere kadar, Türkiye'deki sol muhalefetin ve Arapların görece güçlenmesiyle dondurulmuştur. Kıbrıs sorunu dolayısıyla BM'de yalnız kalan ve Arap oylarına ihtiyaç duymaya başlayan Türkiye, 1970'lerde petrol avantajıyla para musluklarına da sahip olan Araplar karşısında gerilemeye başlamış ve İsrail'le ilişkilerini buzdolabında saklamak zorunda kalmıştır. Arap çevrelerinde bu dönem, ilişkilerde "Arap Gücü" dönemi olarak kabul edilmektedir.[298] Gerçekten de Araplar, "parayı verenin düdüğü çalacağı"nı görmüşlerdir. BM'deki oy ve petrol kaynaklı para gücü, Türkiye'yi dizginlemiştir. Türkiye'nin

yeniden başka sulara yelken açması için dengelerin yeniden değişmesi gerekecektir.

Bu arada ilişkilerin bazı merkezlerde ne denli yakın sürdüğüne ait bilgiler de, İsrail belgelerinin Bengio'nun kitabında yer aldığı ölçüde görülmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi, ilişkilerin geliştirilmesini isteyen güçlerin başında Türk Genelkurmayı gelmektedir, gizliliği bir ölçüde kaldırılmış İsrail belgelerine göre. Örneğin, 23 Ağustos 1967 tarihli bir belgeye göre, Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Refik Tulga, İsrail Konsolosuna, Türk Genelkurmayı'nın "çok güçlü bir biçimde İsrail'e sempati duyduğu"nu belirtmiş ve "İsrail'i koşulsuz desteklemeyen yüksek rütbeli bir Türk subayı bilmediği"ni söylemiştir. Orgeneral, Türk hükümetinin Silahlı Kuvvetler'in bu konudaki görüşünü kendi siyasetine tam yansıtmadığından da şikâyet etmiştir. Bengio, "Ordu, ilişkilerin bekçisi oldu," diyor, o dönemi anlatmak için.[299]

## Lübnan'da "Çözüm" ve Bölgede Yeni Denge

19 Temmuz'da bölgeye gönderilen ABD temsilcisi Murphy, az sayıdaki Amerikan askerî varlığının ülkedeki politik atmosferi pek değiştirmediğini, muhalefete karşı bir askerî zaferin de bu durumda söz konusu olamayacağını belirtip, politik bir çözüm için uzlaşma aranmasını önerdi. Sonuçta, Lübnan Parlamentosu, taraflar arasındaki anlaşma uyarınca, Genelkurmay Başkanı Şihab'ı Devlet Başkanlığına seçti ve yeni başkan 24 Eylül'de görevine başladı. Müslüman kesimden Reşid Karami de başbakanlığa atandı. Ekim ayı sonunda da ABD, askerlerini geri çekti.

Şimdi bölge fiilen ikiye bölünmüş ve bu anlamda bir "denge" ortaya çıkmıştı. ABD, daha önce Avrupa'da yaptığı gibi, bölgede de kendi egemenliği altında bir alan oluşturmuş ama karşısındaki bütün güçleri yenilgiye uğratıp tasfiye edememişti. ABD, Avrupa'da kapitalizmin restorasyonunu sağlamak için, kendi silahlı kuvvetlerinin bulunduğu ülkelerdeki politik dengeleri değiştirmiş ve Avrupa'yı (ve Almanya'yı ve Berlin'i) bölmüştü. Karşı tarafta da, Doğu Avrupa'da "Sovyet Bloku" oluşmuştu. Şimdi Ortadoğu'da da, Körfez (Suudi Arabistan, Kuveyt), Lübnan, Ürdün, Libya (Türkiye ve İran'la birlikte) Batı kampında tutulmuş; Mısır, Suriye ve Irak da "pozitif tarafsızlık" siyasetiyle Sovyetler'le iyi ilişkiler çerçevesinde "bağımsızlıkçı" çizgide kalabilmişlerdi. Bu noktada

artık bir denge, bir kabulleniş ve görece istikrar ortamı sağlanmış gibi görünüyordu.

Şimdi ABD, saldırılarının sonucunda ele geçirdiği alanı elinde tutarken, bükemediği elle farklı biçimde bir ilişki geliştirme yolunu seçmişti. Buna göre, yeni oluşan ve iki süper gücün teminatı altında kümelenmiş devletlerden oluşan yeni dengeyi, zorla değiştirmeye çalışmak ve böylece sonu belirsiz bir macera uğruna nükleer savaş dâhil pek çok riski üstlenmek yerine kendisine boyun eğmeyen ülkelere farklı yaklaşma kararına vardı. ABD hegemonyasını dayatma yolunda artık daha esnek, daha uzun vadeli bir perspektifle ve kaba kuvvet yerine ideolojik, kültürel araçlarla İsrail'e daha fazla dayandırılan, bu ülkelerin kendi istikrarsızlıkları ve sorunları içinde hapsedilerek ve kuşatma altında tutularak kıvama getirilmelerine yönelmiş bir stratejik dönüşüm uygulamaya başladı.

Bu noktada hem ABD, hem Nasır açısından fırsatlar ve çelişkiler söz konusuydu. ABD yönetimi, bir yandan artık bir biçimde Arap milliyetçiliğine uyum göstermeye çalışıyor, onun, halk ve Sovyet desteğini arkasına almış radikal versiyonunu Mısır, Suriye ve Irak'ta kaba kuvvetle deviremeyeceğini görüyordu. Buna karşılık, Nasır'a ve Arap birliği düşüncesine meşruiyet kazandıracak bir görünümden de kaçınmak istiyordu. Ne var ki, bir biçimde uzlaşma yolunu aradığı Arap milliyetçiliği de çoktan Nasır'la özdeşleşmişti.

Nasır da, bir taraftan ABD ve Batı'yla ilişkilerini düzeltmek istiyor ama Arap dünyasındaki saygınlığının temelinde Amerika'ya karşı dirençli tutumunun yattığını da biliyordu.

ABD yönetimi, Nasır'la fazla yüzgöz olmadan Arap dünyasındaki milliyetçi duygulara karşı daha dikkatli davranmaya, ona karşı durmaktan vazgeçtiği imajını yaratmaya çalışıyor, bu arada, Nasır ve BAAS "ulusal solcu"luğunun zaman içinde yıpranıp aşınmasını, toplumsal dayanaklarını yitirmesini, bunun için de yumuşak bir kuşatma/tecrit içinde tutulmasını öngörüyordu.

18 Temmuz'da İngiliz Başbakanı Macmillan'a yazdığı bir mektupta Eisenhower, Ortadoğu'da, milliyetçiliğin "komünizmden daha etkili" bir güç olduğunu belirtiyordu.[300]

İki gün önce üst düzey yetkililerle yaptığı bir toplantıda da, Eisenhower, bölgedeki milliyetçilikle "özdeşleşme"nin gereğine değinmişti. Başkan, "akıllı ve güvenilir insanlar bulup" bölgenin geleceğinin Batı'yla iyi ilişkilerde yattığı mesajının yaygınlaştırılmasını istemiş, CIA Başkanı da "adamlarını bu iş üzerine çalışma"ya başlatacağını söylemişti.[301]

Nitekim, 4 Kasım 1958 tarihli "Yakın Doğu'ya İlişkin ABD Politikası" başlığını taşıyan Ulusal Güvenlik Strateji Belgesi (NSC-5820/1), Amerikalıların ayağının suya erdiğini ve bölgeye daha gerçekçi bakmaya başladıklarını göstermektedir. ABD hesapsız, aşağılayıcı, gücünü abartan ve dizginsiz sömürgeci yaklaşımlarının milliyetçilerde yarattığı tepkiyi görmüş, bu durumun kendi çıkarları ve ilişkileri açısından yarattığı istikrarsızlığın ve tehlikelerin bilincine varmış görünmektedir.

Belgeye göre, son üç yılda Batı'nın radikal Arap milliyetçiliğiyle karşı karşıya gelmesi, bunların karşısında muhafazakârları desteklemesi, sonunda Sovyetler Birliği'ne bölgeye milliyetçilerin dostu olarak girme olanağını yaratmıştır. İşbirlikçi "piyasa milliyetçileri"yle uzlaşan ama bağımsızlık şiarıyla kitleleri harekete geçiren "devletçi milliyetçiler"le karşı karşıya gelen ABD'nin kaybeden tarafta yer tuttuğu anlaşılmıştır. Bu durumda ABD, radikal, "devletçi sol" Arap milliyetçiliğiyle ortak uzlaşma noktaları aramalıdır:

> Batı çıkarlarına en büyük tehlike, özel olarak bizatihi Arap milliyetçiliğinden değil, amaçlarının çoğunun Sovyetler Birliği'nin birçok amacıyla çakışmasından kaynaklanmaktadır. ... Yakın Doğu'ya daha fazla Sovyet nüfuzunun önlenmesi ve bölge sorunlarının çözümünde ilerleme sağlanmasının Amerika Birleşik Devletleri'nin ne ölçüde Arap milliyetçiliğiyle daha yakın işbirliği kurabilme ve Arap halklarının ABD'nin temel çıkarlarına aykırı olmayan amaç ve özlemlerine daha fazla ilgi gösterme yeteneğine bağlı olduğu iyice belli olmuştur.[302]

Belge, bölgenin Sovyet denetimine bırakılmaması ve Batı Avrupa'ya petrol ihracının kesintiye uğramamasını temel stratejik amaçlar olarak belirledikten sonra ayrıca, önemli stratejik pozisyonların, askerî uçuş haklarının ve üslerin varlığının sürdürülmesini ikincil hedefler olarak saptamaktaydı.

Belgede ayrıca, “Arap milliyetçiliğinin esas olarak tarafsızlıkçı karakteri”nin bölgede Batı’nın “stratejik konumunu belirleyen özel politik, askerî ve ekonomik çıkarların sürdürülmesiyle bağdaşmadığı”nın da altı çiziliyor, bunlarla milliyetçilik arasında bir uyum sağlanmasına çalışılması öneriliyordu. Buna ek olarak, Batı’yla ilişkilerle dengelendiği ölçülerde Sovyetler Birliği’yle diplomatik, ticari ve kültürel bağların (ve askerî malzeme satın alınmasının) kabul edilmesinin zorunluluğuna da işaret ediliyordu.

Öneriler arasında, bir Arap gelişme kurumunun kurulması, yardım fonlarının oluşturulması, politik ilişkilere öncelik tanınırken askerî müdahale olanaklarının saklı tutulması, minimum düzeyde askerî yardım yapılması, seçkinlerin ve aydınların Batı’ya ve Amerikan çıkarlarına uygun konumlara yönlendirilmesi, “Sovyet düşüncesi”ni savunanların itibarsızlaştırılması, halkla ilişkilerin güçlendirilmesi, eğitim programlarının oluşturulması, personel değişimi, propaganda ve karşı propaganda etkinliklerinin gerçekleştirilmesi, Körfez’de İngiliz varlığının savunulması da yer almaktaydı.

Varılan önemli sonuç, ABD’nin çıkarlarına aykırı olmayacak unsurlarında ve yaklaşımlarında, bölgenin “hâkim gücü” olarak Nasır’ın simgelediği Arap milliyetçiliğiyle uzlaşma noktalarının aranması ama bu arada, Nasır’ın “rakipsiz hegemonyası”na karşı çıkılması, farklı önderliklerin dikkatli biçimde cesaretlendirilmesi, Nasır öncülüğündeki bir Arap birliğine karşı çıkılmasıydı.

Yine de belirtmek gerekir ki, bu belgede yer alan görüşler, Amerikan yönetiminin bütün unsurlarının onayını alamamıştı. Radikal Arap milliyetçiliğiyle uzlaşma yollarının aranmasını isteyenler kadar, mücadelenin en sert biçimde sürdürülmesini savunanlar da vardı.

Bu arada, güvenilmeyen Nasır’ın Arap milliyetçiliğiyle özdeşleşmesine son vermenin yolları da aranmaktaydı. Dışişleri Bakanı Dulles’a göre, Nasır, “Yığınların hayallerine egemen olmuştu ve başarı dalgasının üzerinde ilerliyordu. ... ama kalıcı ya da sağlam temeller de kurmuyordu.” Arap ulusalcılığının yarattığı “fırtına dinince, işler eskiye dönecek”ti. Nasır, “kazanımlarını sağlama almadan başarıdan başarıya koşuyordu” ve dolayısıyla da “kalıcı bir olgu olamaz”dı.[303]

Bütün bunlar, Amerikan politikasında kuşatarak bekleme, zaman içinde çürütme stratejisinin başlangıcına işaret etmekteydi.

Nasır da boş durmuyordu ve kendi hamlelerini yapmaktaydı.

İlk olarak Suriye'de komünizme karşı yönelerek Amerika'ya mesajını iletmişti. Şimdi sırada, Irak'taki "komünist tehlike" vardı.

Irak'ta Milliyetçilerin Kapışması

23 Aralık'ta Eisenhower, Beyaz Saray'da Başkan Yardımcısı Nixon, Dışişleri Bakan Yardımcıları Herter ve Rountree'yle bir araya geldi. Rountree, Nasır'la yaptığı görüşmenin, içerdiği hassas bilgiler nedeniyle tüm ayrıntılarını Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında anlatmadığını belirterek şu ek bilgileri verdi heyete:

> a) Nasır, Ortadoğu'daki komünist sızmadan rahatsızdır.
>
> b) Görüşmenin ilk kırk beş dakikası, Nasır'ın, ABD'nin bölge ülkeleriyle ilişkilerinde yaptığı hatalar üzerinde konuşmasıyla geçti ama yardımcı olmak için yaptığımız şeyleri de kabul etti.
>
> c) Nasır, [480 No'lu gıda yardım yasası uyarınca] yaptığı buğday yardımı talebine zamanında verdiğimiz olumlu yanıttan çok etkilenmişti. ... Proje, [ABD] Dışişleri Bakanlığı'nca, talebin ulaşmasından sonra yirmi dört saat içinde ilke olarak kabul edilmiş.
>
> d) Nasır, Irak konusunda bizimle çalışmak istiyor. [Irak lideri] Kasım üzerindeki komünist etkiden çok rahatsız ve Kasım'ın kendisiyle konuşmayı reddettiğini bildirdi.

Toplantı tutanağı şöyle devam ediyor:

> Rountree, Irak'taki durum üzerinde Nasır'la çalışabileceğimize inanıyor. ... Başkan, Nasır'ın bu işbirliği karşılığında, İsrail'e karşıt bir eylem anlamında bir bedel talep etmeyi ihsas edip etmediğini sordu. Rountree, Nasır'ın bu konudan ciddi bir sorun olarak birkaç kez söz ettiğini ama her seferinde herhangi bir tutum önermeden bir kenara bıraktığını söyledi.
>
> Başkan, İsrail olmasaydı, Nasır'la iş yapabileceğimizi, çünkü Ortadoğu'daki üçlü mücadele içinde Nasır'ın komünistlere ABD'den daha iyi karşı çıkabileceğini belirtti. Nasır'a açık destek

> vermemiz hâlinde İsrail'in bundan rahatsızlık duyacağını ama Nasır'ın İsrail'i bir tarafa bırakmamızı kabul etmesi durumunda bir yol bulunabileceğini belirtti. ...
>
> Rountree daha sonra Irak'ın BAC'la birleşmesi konusuna geçti ve bunun büyük olasılıkla gerçekleşmeyeceğini söyledi. ... Irak'ta üç temel grubun olduğuna işaret etti: Birincisi, komünistler; ikincisi, Kasım yanlısı milliyetçiler; ve üçüncüler de, BAC'la birleşmeyi savunan milliyetçiler. Bizim temel çabamızın, iki milliyetçi grubu bir araya getirmek olması gerektiğini belirtti. Bu, Nasır'ın Irak ile BAC'ın birleşmesinin söz konusu olmayacağını belirtmesi durumunda mümkün olabilir. Bu, Irak'taki BAC yanlısı milliyetçileri başka tarafa yönlenmeye zorlar.
>
> Bu noktada Herter, son zamanlarda Nasır'ın İsrail konusunda öteki Araplardan daha ılımlı davrandığını belirtti. ... Başkan da Nasır'ın biraz adam olduğunu *(Nasser has grown up a little)* kabul etti...[304]

Irak darbesinin lideri Kasım, dönemin bütün ulusalcı subayları gibi Nasır'dan ve onun Arap milliyetçiliğinden etkilenmiş, pozitif tarafsızlıktan yana, feodalizmin tasfiyesiyle sanayileşmeyi geliştirmenin, modernleşmenin ve millî kapitalizmin, özerk kalkınmanın sağlanabileceğine inanmış biriydi. Bu genel yönelişin dışında bir programatik ya da ideolojik duruşu söz konusu değildi; Nasır ve arkadaşları gibi pragmatik, deneme ve sınama yöntemiyle hareket eden bir askerdi.

Kasım, her fırsatta Nasır'a olan hayranlığını ve bağlılığını ifade ediyordu ama bir Irak milliyetçisi olarak ülkesini Mısır'a ipotek etmek de istemiyordu. Ayrıca, kendisini de Nasır'ın bir emir subayı olarak görmüyordu. Bu bakımdan, BAC'a iltihak etmek gibi bir niyeti de yoktu.

Irak'ın en önemli politik güçlerinden olan Irak Komünist Partisi de Nasır'ın dayattığı koşullardaki bir birleşmeye karşıydı. Nasır'ın BAC'ın kuruluşunda Suriye'ye dayattığı anti-demokratizm, partilerin yasaklanması, komünistlerin ezilmesi gibi koşullar elbette Iraklı komünistleri ürkütüyordu. Partinin lider kadrolarından Aziz el-Hacı tavırlarını şöyle anlatmaktaydı:

> Bizim "Prusya tarzı" bir birleşmeye karşı çıkmamız son derece doğaldır. ... Biz, tek tek bütün Arap ülkelerinde bütün sınıfların

> çıkarlarını güvence altına alacak ... halkın “demokratik egemenlik” tercihine saygı gösterecek olan (federal) bir birleşme çağrısında bulunuyoruz. ... Biz şu noktada, diğer Arap ülkelerindeki işçiler, tüccarlar ve kapitalistler zararına Mısır ulusal burjuvazisinin büyümesi ve genişlemesini sağlayacak olan, demokratik olmayan bir birleşmeyi desteklemeyiz. ... Dolayısıyla, şu aşamada, Irak ulusal burjuvazisi ve onun gelişmesi yararına mücadele etmek bizim açımızdan çok daha doğal ve yerindedir.[305]

Birleşme ve boyun eğmeyi reddetme dışında, Kasım’ın ve rejimin politikaları Nasırcılıktan farklı değildi. Yeni anayasayla Irak’ın “Arap ulusunun bir parçası” olduğu kabul ediliyor, özel mülkiyet garanti altına alınıyor, İslam devletin resmî dini olarak kabul ediliyor, devlet öncülüğünde bir kalkınma stratejisi ve millîleştirmeler uygulamaya konuyor, toprak reformu gerçekleştiriliyordu. Bu arada, anayasada Irak ülkesinde “Kürtlerle Arapların ortaklığı” da vurgulanıyordu.

Dış politkada ise yeni rejim, Sovyetler Birliği ve Çin’le diplomatik ilişkiler kurdu, BAC’la kapsamlı anlaşmalar imzaladı. Batı’yla ilişkilerin de krize girmemesi için, petrole ilişkin uluslararası anlaşmalara uyulacağı açıklandı ve artık fiilen bittiği herkesce kabul edilen (ve ileride Irak’sız CENTO’ya dönüşecek) Bağdat Paktı’ndan bile hemen ayrılma kararı verilmedi.

Baas ya da Nasır milliyetçiliğine soğuk bakması, Irak’ın özerkliği çerçevesinde bir Arap dayanışmasından yana olması, Kasım’ı ülke ve ordu içindeki Nasırcı güçler ve BAAS’çılarla karşı karşıya getirmekteydi. Bu durumda o da, anti-komünist olmasına karşın, Irak Komünist Partisinin desteğine ihtiyaç duyuyordu. Bu arada, Kürtler de Arap milliyetçiliğine karşı Kasım’ı desteklemekteydiler. Iraklı Şiililer de Sünni Arap denizinde erime korkusuyla birliğe soğuk bakıyorlardı ve bütün bunlar Kasım’a iç politikada manevra imkânı tanıyordu.

Bu durumda, BAC’la birleşme yanlısı Nasırcılarla BAAS milliyetçileri ve Mısır, Kasım’ın yardımcısı Albay Arif’e destek vererek ordu içinde örgütlenmelerini geliştirmeye başladılar. İktidar kavgası, Arif’in tutuklanmasıyla bir süreliğine ertelenmiş oldu ama Kasım’ın muhalifleri de örgütlenmelerini sürdürdüler.

Bu arada, Nasır da kendisine boyun eğmeyeceğini anladığı Kasım'a karşı saldırıya geçti. 23 Aralık 1958'de yaptığı bir konuşmada, komünistleri Arap milliyetçiliğinin düşmanları olarak ilan etti ve Suriye ile Irak komünistlerine ağır eleştiriler yöneltti. Sonraki haftalarda Mısır'da ve Suriye'de komünistlere karşı büyük saldırılar başlatıldı, tam bir tasfiye harekâtına girişildi. Mısır basınında da Irak komünistlerine karşı yıkıcı bir kampanya başlatıldı.

1959 Mart'ında da Musul'da Kasım'a karşı bazı Arap milliyetçisi subaylar ayaklandılar ve darbe girişimi başlattılar. Bu girişim, Kürtlerin ve komünistlerin karşı koymasıyla bastırıldı.

Bu arada Kasım ile Nasır arasında çok sert bir polemik yaşanmaya başladı. İki lider birbirlerini hainlikle, Arap düşmanlığıyla ve emperyalizme uşaklıkla suçlamaya başladılar.

Bu kargaşa içinde Irak Komünist Partisi de büyük bir güç ve etkinlik kazanmıştı. Kasım, şimdi komünistlerle BAAS ve Nasır milliyetçileri arasında kalmıştı. Ülkedeki gerici güçler de komünistlere karşı Nasırcıları ve BAAS'ı desteklemeye başlamışlardı. Kasım da komünistlerin kazandığı güçten rahatsızdı. Temmuz 1959'da Kerkük'te sağcı Türkmenlerle Kürt komünist ve solcuları arasında çıkan olaylar üzerine Kasım, komünistlerin gücünü kırmak için onlara yöneldi. Ne var ki, BAAS ve Nasırcı tehlike karşısında Kasım'ın komünistleri ve müttefikleri Kürtleri bütünüyle karşısına alması da mümkün olamıyordu.

Türkiye de Türkmenleri bir yandan komünistlere ve Kürtlere karşı kışkırtıyor, bir yandan da Kasım'a karşı bir koz olarak kullanıyordu. 27 Temmuz tarihli bir Amerikan istihbarat bilgisine göre, Türk Büyükelçisi, Kerkük olaylarını komünist kışkırtması olarak gördüğünü açıklamak için ve Türkiye'nin Türkmenleri Irak'ın sadık yurttaşları olmaya özendirdiğini, Kasım rejimine resmî desteğin sürdüğünü bildirmek üzere Irak Dışişleri Bakanı'nı ziyaret etmişti. Bir Türk yetkilisi de Amerikalılara böylece Sovyetler'e karşı bir propaganda manevrası yapıldığını belirtmişti.[306]

Bu arada ulusalcılar komünistlere karşı yaygın suikast eylemlerinde bulunmaya başladılar; çeşitli sabotajlarla, gösterilerine saldırarak onları sistematik biçimde sindirmeye giriştiler. Ekim ayında ise, BAAS Merkez Komitesi'nin kararıyla Kasım'a karşı bir suikast düzenlendi. Saddam

Hüseyin’in de yer aldığı suikast timi Kasım’ı yaraladı ama öldürmeye muvaffak olamadı.

ABD’de de, Irak Komünist Partisi’nin kazanmış olduğu etkinlik rahatsızlık yaratmaktaydı ve Amerikalılar bu konuda Nasır tarafından da kışkırtılmaktaydılar. Irak’ın Bağdat Paktı’ndan resmen ayrılmasından (26 Mart) yaklaşık bir ay sonra, 29 Nisan 1959’da *New York Times*’a verdiği bir demeçte CIA Başkanı Allen Dulles, Irak’taki durumu, “dünyadaki en büyük tehlike” olarak nitelendiriyordu.

Nasır’ın Kasım rejimine saldırıları o denli sertleşmişti ki, daha sonra Amerikalılar bile onu frenleme ihtiyacı duydular. Örneğin, Millî Güvenlik Kurulu’nca Irak’taki gelişmeleri takip amacıyla kurulan Bakanlıklar Arası İzleme Grubu’ndan Büyükelçi Jernegan, Eisenhower’a verilen bir brifingde, Irak’ın Arap dünyasındaki tecridinin bir ölçüde kırılmasının yararlı olabileceğini belirterek, bunun ancak Mısır’ın tavrını değiştirmesiyle mümkün olabileceğine işaret ediyor ve şöyle diyordu:

> Nasır’a, genel anti-komünist kampanyasını sürdürürken, Kasım’a doğrudan saldırılarını durdurmasını telkin etmeliyiz. Nasır’ın anti-komünist kampanyası Ortadoğu genelinde çok yararlı sonuçlar doğurdu ama doğrudan Kasım’a ilişkin olarak bu kampanya başarısız oldu, çünkü Kasım, Irak’ta bir kahraman ve baba figürü konumunda.[307]

Amerikalılar için sorun, Nasır’ın saldırıları ve içerideki Nasırcı güçlerin yıkıcı muhalefeti karşısında Kasım’ın komünistlerle daha fazla işbirliği yapmaya zorlanması ve Sovyetler Birliği’ne dayanma ihtiyacı duyması olasılığıydı. Onlar, özünde, Kasım’ın da bir küçük burjuva milliyetçisi olduğunu biliyor ve sonunda Batı’yla uzlaşabileceğini, komünistlere karşı çıkacağını düşünüyorlardı.

Ne var ki, Nasırcı Pan-Arabistler, BAAS’çılar ve yerel Irak milliyetçileri arasındaki kavga da dinmiyordu. Kasım’ın birliği reddetmesi ve kendisine yönelik kampanya karşısında komünistlerle işbirliği yapmak durumunda kalması, Nasır’ı çileden çıkarmaktaydı. Tabii Nasır, bu süreçte ABD’yle bir anlaşma zemini yaratabileceğinin de hesabını yapmaktaydı. Saldırılarında o kadar ileri gitti ve BAC’ı oluşturan Mısır ve Suriye’deki komünist katliamı

o boyutlara vardı ki, Sovyetler’le olan köprülerini de tehlikeye atmaya başladı.

Nasır bir keresinde Sovyetler Birliği’nin bölgede bir komünist federasyon kurmaya yönelik gizli planları olduğuna dair ciddi bilgilere sahip olduğunu bile söyleyebildi.[308] Bu gelişmeler üzerine, Nasır ile Kruşçev arasında sert bir polemik yaşandı ve iki ülke ilişkilerinde gergin ortam oluştu. Nasır bir yandan da Amerikalıları kışkırtıyor, Kasım’ı tam anlamadıklarını, onun aslında gizli bir komünist olduğunu söylüyordu.[309]

Nasır’ın fırsatçılığında sınır yoktu ve Soğuk Savaş’tan yararlanarak her iki bloktan da yardım koparma anlayışı burada da kendini gösterdi. Nasır adına Kahire’deki Amerikan Büyükelçisini ziyaret eden gazeteci Heykel, Amerikalılardan Mısır’a kredili buğday tedarik etmelerini isterken, buna verilecek onayın, BAC’ın komünist meselesinde “daha sert bir çizgi” izlemesini kolaylaştıracağını eklemeyi de ihmal etmedi.[310]

Bu kampanyasında Nasır, başarılı da oldu. Bir Ulusal Güvenlik Konseyi raporu, Nasır’a bu işten düşen kâr payını şöyle sıralıyor: 125 milyon dolarlık özel yardım ve 1959 yılı fazlalıklarından mal satışı; ek ithalat garantileri ve krediler; Mısır’ın Uluslararası Kalkınma Bankası’ndan *(International Bank for Redevelopment and Development-IBRD)* 56 milyon dolarlık kredi telebine destek.

Milliyetçiler arası kapışmanın Nasır’a sağladığı Amerikan desteği bununla da kalmıyordu. Ayrıca, “anti-komünist propaganda taarruzuna destek amacıyla bir matbaa” ve Mısır sözlü ve yazılı medyasının kullanımı için “temel anti-komünist materyal”lerin hediye edilmesi de kararlaştırılmıştı. Rapora, Nasır’a yardımcı olur diye, Birleşik Arap Cumhuriyeti’nin “Suriye bölgesi” için ekonomik yardım isteğine “özel önem” verildiği bilgisi de eklenmişti.[311]

Şimdi ABD, ulusalcılar arasındaki kavgada taraf olmuştu. ABD, BAAS ve Nasırcı milliyetçi muhalefet nedeniyle komünistlerle işbirliği yapmaya zorlanan anti-komünist Irak milliyetçisi Kasım’a karşı anti-komünist kampanya başlatan Nasır’ı desteklemeye karar vermişti. Bu aslında, ABD açısından bir tür “tarafları birbirine kırdırma” politikasıydı. 23 Aralık’ta yapılan ve yukarıda tutanağını özetlediğimiz toplantıda Rountree, Eisenhower’a, “Nasır’ın Irak konusunda ABD’yle birlikte çalışmak

istediğini” aktarmıştı. Eisenhower buna dünden razıydı. Bir hafta önce, Ulusal Güvenlik Konseyi’nin 18 Aralık’taki toplantısında, “BAC’ın Irak’ı ilhak etmesine yardımda bulunmak iyi bir siyaset olur,” demişti.[312]

Irak’ta artık çanlar Kasım için çalmaya başlamıştı. ABD’yle “ulusalcı sol”un Nasır versiyonunun işbirliği ve BAAS milliyetçi güçlerinin ordu içindeki örgütlenmesi gelişiyor, nihai karşılaşmanın zamanı yaklaşıyordu.

Bu arada “Kuveyt olayı”yla Irak rejiminin Arap dünyasında ne denli yalnızlaştığı bir kez daha ortaya çıktı. Osmanlı döneminde idari olarak Basra Mutasarrıflığı’na bağlı bir kaymakamlık olan ve I. Dünya Savaşı sonrasında İngiltere’nin mandası yapılan Kuveyt’in 19 Haziran 1961’de bağımsızlığına karar verilmişti. Bu tarihten altı gün sonra, Kasım bir basın toplantısı düzenleyerek şunları söyledi:

> Irak Cumhuriyeti, Basra vilayetinin bir parçası olan ve keyfi biçimde emperyalizm tarafından elde tutulan Kuveyt’teki Irak vatandaşlarını korumaya ve topraklarını geri almayı talep etmeye karar vermiştir. ... Buna uygun olarak bir tamim yayınlayarak Kuveyt Şeyhi’ni, Basra vilayetine bağlı kaymakam olarak atayacağız.[313]

Bu gelişme üzerine, Kuveyt Emiri, İngiltere’den yardım istedi ve İngiliz askerleri Kuveyt’e gönderildi. Bu arada Arap Ligi de toplandı ve Irak’ın hak iddialarına karşı çıkarak Kuveyt’e askerî yardım gönderme kararı aldı. Bu durumda elbette Irak’ın yapabileceği bir şey yoktu. Zaten Kasım da daha başta askerî güç kullanma niyetlerinin olmadığını, taleplerini barışçıl yollardan gerçekleştirmeye çalışacaklarını söylemişti. Sonunda Kasım geri adım atmak zorunda kaldı ve sorunun üstüne gitmedi. Kasım bu arada bir hamle daha yaparak, Irak petrol alanlarını kamulaştırdı, yabancı petrol şirketleriyle daha avantajlı bir anlaşma için masaya oturdu.

BAC bünyesindeki Mısır ve Suriye’deki komünist katliamlara tanıklık etmiş Irak Komünist Partisi’nin, özünde anti-komünist ve kapitalizm yanlısı bir “sol” milliyetçi olan Kasım’la zorunlu ittifakı da her açıdan zorlanmaktaydı. Bir yandan Kasım komünistlere dayanma ihtiyacı duyuyor ama öte yandan da onların güçlenmelerinden büyük rahatsızlık duyuyordu ve bu gücü sınırlamaya, kırmaya çalışıyordu. Aynı biçimde, Kürtlere de dayanma zorunluluğunu duyan Kasım, onlara verilen sözleri de tutamıyor,

Kürdistan Demokratik Partisi (KDP) ve onun önderi, kişisel dostu (5 Ekim 1958'de sürgünden Irak'a dönen) Mustafa Barzani'yle ilişkileri gerginleşiyordu. Sonunda Kasım, Kürtlerle de savaşmaya başladı.

Bu zorlu süreçte, bir yandan ABD-Nasır işbirliği, bir yandan ordu içinde örgütlenen BAAS'çı milliyetçiler, bir yandan da kendileriyle kerhen işbirliği yapan ama asla güven vermeyen Kasım rejimi arasında sıkışmış olan Irak Komünist Partisi'nin (IKP) emekçi yığınlar nezdindeki saygınlığı ve Kürtlerden aldığı destek dışında tutunabileceği bir dal yoktu.

IKP'nin 1958 devrimiyle oluşan rejimle ilgili görüşleri şöyle belirlenmişti:

> [Temmuz Devrimi'yle oluşan] rejim, içinde burjuvazinin çeşitli katmanlarının, küçük, orta ve büyük burjuvazinin temsil edildiği, devrimci bir millî burjuva rejimdir. Dolayısıyla rejim bütün millî güçleri temsil etmemektedir. Buradan da [bugünkü] çelişki meydana gelmektedir. Bir tarafta, ulusal devrimde yer alan ve onun önderliğini yapan güçler işçiler, köylülerle küçük ve millî burjuvazi [vardır]; öte yanda da, devrimden sonra iktidarı ele geçiren küçük ve millî burjuva güçleri. Ulusal hareket içindeki parti ve gruplar arasındaki anlaşmazlıkların varlığının ve derinleşmesinin temel nedeni de bu çelişkidir. Bu durumu doğal karşılamak ya da ona teslim olmak ... yanlış olur. ... Kitleleri harekete geçirerek bu çelişkiyi yumuşatabilir ya da büyük ölçüde ortadan kaldırabiliriz. [314]

Bu arada parti, ülkede partilerin kurulmasını mümkün kılan yasanın 1 Ocak 1960'ta yürürlüğe girmesiyle birlikte yasal çalışma için İçişleri Bakanlığı'na müracaat etti. Partinin daha önce kabul etmiş olduğu Ulusal Şart da programa eklenmişti. Buna göre, "bugünkü tarihsel koşullar"da, "özel mülkiyete saygı" gösterilmesi, özel millî sermayenin "özendirilmesi" ve "yönlendirilmesi" gerekmekteydi. "Bütün yurtsever güçler"in bir Birleşik Millî Cephe'de toplanmasıysa, "tarihsel bir zorunluluk"tu. Temel amaç, "bütün millî sınıflar"ın çıkarlarına uygun olarak, "demokratik-özgürlükçü" karakterdeki "temel görevler"in yerine getirilmesiydi.[315]

IKP açısından bütün amaç, dikkatli ve ılımlı davranarak, sosyalist hedefleri bir yana bırakıp, millîci güçlerin, sosyalizm korkusuyla

emperyalizmle uzlaşmaya kalkmasını önlemekti. Ayrıca, Kasım giderse, partinin çok daha zor koşullar karşısında kalacağı da hesaplanıyordu. Parti, aslında, ‘kırk katır mı, kırk satır mı” ikileminde kalmıştı. Kasım rejiminin kendisine ve temel müttefiği Kürtlere karşı giriştiği saldırılara rağmen parti, rejimle ipleri koparmamaya gayret ediyordu.

IKP liderlerinden Emir Abdullah, partinin görüşlerini şöyle özetlemekteydi:

> Bizim partimiz, demokratik bir burjuva devletinin gelişmesinin temel bir koşulu olarak, ulusal burjuvazinin ekonomik çıkarlarını destekler. ... Devrimin amacı, kapitalist üretim ilişkileri çerçevesinde toplumsal ve iktisadi reformları gerçekleştirmektir.[316]

Yine de parti, resmî kuruluş iznini alamadı.

Aslında Kasım da kendi mezarını kazmaktaydı. Asıl desteğini oluşturan komünistlere saldırıp güçlerini kırdıkça, kendisine de zarar veriyordu. Aynı biçimde, Kürtlere karşı askerî harekâta geçmesi de iktidarını iyice zayıflatmıştı. Komünist-Kürt desteğini küçümsemesinin bir örneği, Mayıs 1962’de görüldü. Komünistlerin, Kürtlerle barış yapılmasını talep eden bir gösterisi nedeniyle büyük bir tevkifat gerçekleştirdi, kapsamlı bir saldırıya geçti.[317] Bu arada kendi kuyusunu da kazdığının ayırdında değildi.

Komünistlerin artan gücü, yoksulları, toplumun en dinamik kesimlerini seferber etme yeteneği, Kasım kadar mülk sahibi sınıfları ve her türden sağ ve “sol” ulusalcıları korkutmaktaydı. Bu dönemdeki parti politikasını inceleyen H. Batatu şöyle bir sonuca varıyor:

> Emekçiler ve yoksullar, etnik kökenlerinden ya da dinî inançlarından bağımsız olarak, güçlerinin ayırdında olarak, beklenti ve taleplerini açıkça dile getiriyorlardı. Buna karşılık mülk sahipleri ve muhafazakârlar, çevrelerindeki olağan olmayan süreçleri panik içinde gözlüyor ve giderek artan sayılarda, umutlarını, tehlike karşısında silkinerek saflarını sıklaştırmış ve gizlice Kasım’ın sonunu getirip dalgayı kendi lehlerine çevirmenin planlarını yapmakta olan milliyetçilere bağlamışlardı.[318]

Çok sonraları yazılmış bir başka yorumsa şöyle:

Kasım orta yolcuydu. Bir yandan yoksulların durumunu iyileştirmek, bir yandan da zenginleri esirgemek istiyordu. ... İktidarda kalışını da komünistler ve pan-Arabistler arasındaki denge arayışına borçluydu. Askerler arasında büyüme gösteren pan-Arabizmi halk içinde büyük destek gören komünistler sayesinde dengelemeye çalıştı. ...

[Bu arada] BAAS'ın, siyasi iktidarın önemini komünist partiden daha iyi anlamış olduğu ortaya çıktı.

BAAS'ın siyasetini, iktidarın nasıl ele geçirileceği sorusu yönlendiriyordu. Bu nedenle orduya sızdı, subayları örgütledi ve darbe hazırlığını yaptı. ...

[Komünist] Parti, Temmuz 1958'deki devrim günlerinden bu yana bir türlü iktidarı ele geçirmek için gerekli hazırlığı yapamamıştı ve halkı da buna hazırlayamamıştı. ... En radikal şiarı, 'iktidardan pay almak'tan öteye gidemiyordu. KP tam tersine, Nasır'ı uzak tutmak adına, Kasım'ı 'tek lider' konumuna yüceltti ki bu, Arap dünyasında ve hatta Irak'ta bile inandırıcı değildi.

O sıralarda dünya komünist hareketinde, çeşitli ülkelerde kendisini sömürgeciliğin boyunduruğundan kurtarmak isteyen ulusal burjuvazinin rolü üzerinde bir tartışma yavaş yavaş önem kazanıyordu. Sovyetler Birliği'nin o zamanki lideri Kruşçev ve yandaşları, Mısır'ın Nasır'ı ve Hindistan'ın Nehru'sununki gibi ulusalcı akımlara karşı, 'lider ne diyorsa onu yap' siyasetini geliştirdiler. Nasır Mısır'da bütün siyasi partileri yasakladığında, IKP [burada Mısır Komünist Partisi kastediliyor; MKP olmalı. – *HG*] bu karara boyun eğdi ve kendisini feshetti. 'Lider ne diyorsa onu yap' yönelimine, dünya komünist hareketinde karşı çıkanların arasında Çin ve Vietnam KP'leri bulunuyordu. Bu iki parti, ulusal kurtuluşu hedefleyen sömürge karşıtı hareketlerin liderliğinin, köylü ve işçileri hareketlerin başına yerleştirmek suretiyle komünistlere geçmesinin sağlanması gerektiğini savunuyordu.

Irak KP'sinde, Kasım'la bir uzlaşmaya varma eğilimi artış gösterdi. Öte yandan, IKP'nin, sözü geçen subayları kapsayan bir 'askerî kanadı' bulunmadığı için, partinin öncülüğü pekiştirilemedi. [319]

1956’da, yani 1958 Devrimi’nden iki yıl kadar önce yayımladığı *Ortadoğu’da Komünizm ve Milliyetçilik* adlı kitabında Amerikalı uzman Walter Laqueur, Irak’ta Komünist Parti’nin artmasını kaçınılmaz gördüğü gücünden kaygıyla söz ederken şöyle yazmaktaydı:

> Bu rejim yıkılmaya mahkûm; iktidarını daha fazla süre sürdürürse, komünistleri kendisine tek alternatif yapabilir. Tarihleri boyunca Irak komünistleri anormal ölçülerde yeteneksizlik, parçalanmışlık, amaç ve doğrultu eksikliğiyle politik öngörü ve deneyim eksikliği gösterdiler. Ne var ki, onlar kendi kendilerini, iktidardakilerden daha çabuk düzeltecek gibi görünüyorlar. Birkaç yıldır, onların beceriksizliği Batı’nın temel güvencesi olmuştu – bunun hep böyle süreceğini düşünmek akıllıca bir iş olmaz.[320]

Laqueur’un Krallık rejimiyle ilgili öngörüsü tutmuştu. Şimdi, onun gibi emperyalizmin sözcülerini pek ürküten komünistler için de sınav anı gelmişti...

## Irak’ta Kasım’a Karşı Darbe ve Komünist Katliamı

8 Şubat 1963’te sabaha karşı, ordu içinde BAAS tarafından örgütlenmiş subaylarla Nasırcılar, Kasım rejimine karşı harekete geçtiler. Üç gün boyunca komünistler darbecilerle sokaklarda boğaz boğaza çarpıştılar, tankları durdurdular, rejimi savundular. 9 Şubat’ta Savunma Bakanlığı’nda kıstırılan Kasım teslim oldu ve aynı gün “yargılanıp” idam edildi.

Bu gelişmeden Nasır da mutlu olmuş olmalıydı. ABD temsilcisi Rountree’yle daha önce yaptığı görüşmede, Irak’taki komünist etkiden rahatsızlığını iletmişti. Ne var ki, yabancı ülkelerdeki komünizmle mücadele etmesini iyi bilmiyordu, “Acaba Amerikalılar kendisine ne önerebilirdi?”[321]

Kasım’ın katliyle birlikte darbeciler, bütün hışımlarıyla komünistlere yöneldiler. 8-10 Şubat içinde binlerce komünist ve parti sempatizanı hunharca katledildi. Ardından, yeni ulusalcı rejim istikrara kavuştuktan sonra, büyük bir av başlatıldı; binlerce insan katledildi, idam edildi, işkencede öldürüldü, hapse atıldı. Ulusalcı intikam tugayları işçi, köylü ve emekçilerle Kürtlere karşı korkunç bir şiddet kampanyası başlattı; idamlarla, işkencelerle, faili sorulmayan cinayetlerle, yargısız infazlarla

sistematik bir kırım gerçekleştirildi aylar boyunca. BAAS'ın sivil milisleri (Ulusal Muhafızlar-*National Guard*), muhalif saydığı insanlara karşı gerçekleştirdiği terör kampanyasında, aynı üniformaları giymiş Devlet Başkanı Arif ve Başbakan atanan Bakr'la birlikte bir zamanlar "ulusal cephe" içindeki "müttefikleri" olan komünistleri cezalandırıyorlardı. Bu arada, bürokraside temizlik yapılıyor, üniversitelerde öğrenciler, hocalar komünist oldukları suçlamasıyla tasfiye ediliyor, cezaevlerine, işkencehanelere gönderiliyorlardı.[322] "Ulusalcı sol"un kanlı darbesinin adı da, Ramazan ayına denk geldiğinden, "Ramazan Devrimi"ydi!

ABD ile Nasır arasındaki ilişkilerde kurye görevi yapan gazeteci Heykel, bu konuda şöyle diyor *El Ahram* gazetesinde:

> Bana, Ürdün'deki 1957 olaylarının gerisinde Amerikan istihbaratının olduğunu söylüyorsunuz. İzin verin size Irak'ta 8 Şubat'ta yapılanlara Amerika'nın destek verdiğini kesinlikle bildiğimi belirteyim. ... BAAS partisiyle Amerikan istihbaratı arasında çeşitli görüşmeler yapıldı, özellikle Kuveyt'te. Biliyor musunuz ki. ... 8 Şubat'ta Irak'ta yayın yapan bir gizli radyo yayını, tutuklanıp infaz edilsinler diye darbecilere komünistlerin isim ve adreslerini bildiriyordu.[323]

Kasım'la savaşan (aralarında Talabani'nin de bulunduğu)[324] Kürt liderleri ise, ilk başta, "düşmanımın düşmanı" anlayışıyla BAAS darbesine olumlu yaklaşmışlardı. Bir Kürt araştırmacı durumu şöyle özetliyor:

> Darbenin lideri General Arif'ti. Fakat perde gerisindeki güç, 'Nasyonal Sosyalist' olan, başka bir deyişle yeni Arap milliyetçiliğini savunan, BAAS partisiydi. ...
>
> BAAS'çılar, ayrıca sabırsız ve gözleri kanlıydı. İktidarı ele geçirdikten hemen sonra, 'iç düşman'a karşı taarruza geçtiler. Birkaç hafta içinde binlerce Iraklı öldürüldü. Tutuklananlar işkenceden geçirildi. Irak hapishaneleri BAAS'çıların 'düşman' saydıkları insanlarla doldu.
>
> Bu süreçte Kürtler beklenti içine girdiler. Hatta, BAAS'çıların Kürt sorununa soğukkanlıca bakacağını umdular. Melle Mustafa Barzani liderliğindeki KDP, darbeden sonra soruna eğilmelerini sağlamak için iyi niyetin belirtisi olarak 'ateşkes' ilan etti.[325]

Ne var ki, “ulusalcı sol” BAAS, Kürt halkının düşmanıydı ve yeni rejimin de temel amaçlarından biri Kürtleri yeniden tutsaklaştırmak, Kürt direnişini boğmaktı. Gelişmeleri Mesut Barzani şöyle anlatıyor:

> Kürt hareketinin önderliği, iyice anlamıştı ki, rejimle yapılacak görüşmelerden herhangi bir sonuç alınamayacaktı. Darbeciler, asla anlaşmadan yana değillerdir. Darbeden önce verdikleri sözler, Kürt ayaklanma güçlerinin tarafsız kalmasını sağlamaya yönelik bir manevraydı. Ordu üzerindeki Kürt baskısını kaldırıp siyasi rakiplerini sorunsuz bir şekilde saf dışı bırakmayı, ordu içinde kendilerine karşı olanları ayıklamayı düşünüyorlardı.
>
> Nitekim Kürt ayaklanmasına karşı koyma gücüne sahip olduklarını anladıkları anda askerî olarak cephe almakta gecikmediler. Önce Arap ve Kürt aşiret reisleriyle temasa geçtiler, aşiretleri silahlandırdılar, ekonomik olarak onları desteklediler. Aşiret kuvvetlerinden askerî birlikler oluşturdular. Bunlardan Kürt işbirlikçi cahşlara ‘Selahaddin’in Aslanları’ adını, Arap işbirlikçilerine de ‘Halid b. Velid’in Aslanları’ adını verdiler. Kürt şehir ve kasabalarında yönetimi Ulusal Muhafızlara verdiler. Bunlar da insanların mahremini çiğnediler, öldürdüler, mallarını müsadere ettiler, eşyalarını gasp ettiler. Birçok masum Kürt’ü zindanlara attılar. Yüz kızartıcı işkencelerden geçirdiler. ... Bağdat, İran ve Türkiye’den sağlam güvenceler aldı. Bu iki ülke de CENTO üyesiydi. Irak hükümetine havadan yapılan gözlemlerin, denetlemelerin neticesinde elde ettikleri istihbari bilgileri veriyor[lardı]. ... İngiliz hükümeti de Irak rejimine büyük yardımda bulundu. Hükümet, İngiltere’den dağlık mıntıkaları bombalama hususunda çok etkin olan Hooker Hunter uçaklarını satın aldı. ... İspanya da Irak Hava Kuvvetlerine napalm bombaları takviyesinde bulundu. Irak rejimine yardım kampanyasına Pakistan da 20 bin roket göndererek katıldı. Bunun yanı sıra 50 bin dağ bataryaları mermisi gönderdi ki, bunların ağırlığı 25 tondu.[326]

Milliyetçi rejimin yeniden vahşice saldırısına uğradıklarında Kürtler, yanlarında yine komünistleri buldular. Muazzam kayıplarına karşın, Irak Komünist Partisi, Kürtlerin yanında yerini aldı ve direnişi yükseltti. Bu tavır, onları yeni bir acımasız saldırının hedefi yaptı. Binlerce komünist

daha tutuklandı, yüzlercesi katledildi; cesetlerin doldurulduğu çukurlar ancak çok sonraları bulundu. Bu arada pek çok parti önderi infaz edildi.[327]

Zamanla, Nasır'a bağlı olan Arif rejimi ile BAAS arasında sorunlar çıkmaya başladı. Bu sefer de, Nasırcı milliyetçilerle BAAS ulusalcıları birbirlerine düştüler. Irak Devlet Başkanı Arif, aslında BAAS tarafından göstermelik olarak darbenin ve devletin başına geçirilmişti. Ama Nasırcı politikaları nedeniyle BAAS'çılar ondan pek hoşnut değillerdi.

Nihayet 1963 Kasım'ında, Arif, BAAS'çıları büyük oranda tasfiye ederek doğrudan Nasır'a bağlı bir iç ve dış siyaset izlemeye başladı.

Bu noktada Irak Komünist Partisi de biraz rahata kavuşmuş oldu ve “gerici Arif askerî diktatörlüğü”ne ilişkin görüşlerini gözden geçirdi. 1964 Ağustos'unda yapılan bir Merkez Komite toplantısında IKP, aymazlıktan kolay vazgeçemeyeceğini bir kez daha gösterdi. Bu yıl Kürtlerle yapılan (göstermelik ve geçici) barış, Mısır'daki iki komünist partisinin gönüllü olarak kapatılıp Nasır'ın Arap Sosyalist Birliği'ne iltihak etmeleri, 1961-1964 arasında Mısır'da yapılan yaygın millîleştirmeler ve “sosyalist yasalar”ın çıkarılması, Sovyetler Birliği ile Irak rejiminin ilişkilerinin gelişmesi gibi gelişmelere dayanılarak, en çok da Arif ile BAAS'ın arasının bozulmasının ışığında, İkinci 1963 Darbesi olumlu bir yeni yoruma tabi tutulmuştu. Bu yeni “Ağustos çizgisi”ne göre,

> Bu darbe, faşist rejim ve ‘Nasyonal Muhafızlar’ kâbusunu ortadan kaldırmış ... ve Irak'ın resmî politikasını değiştirip, ülkeyi Arapların kurtuluşu kervanına sokarak, anti-emperyalist güçlerin ulusal bağımsızlığı koruma mücadelesi açısından daha elverişli koşullar doğurmuştu.[328]

Bu durumda Partinin çıkardığı sonuç da şöyleydi:

> Irak'ın kapitalist-olmayan bir çizgide gelişmesi ihtimalini kabul edecek olursak, partimizin iktidarı doğrudan ele geçirme hedefiyle hareket etmemesi sonucunu da kaçınılmaz bir şekilde ortaya koymak durumundayız. Biz yine öncü olarak kalacağız, ancak, bizim hedeflerimizi süreç içerisinde benimseyecek başka güçler de vardır. ... böyle bir durumda Irak'ta düşünülebilecek en iyi hükümet,

> tam kurtuluş ve toplumsal ilerleme uğruna kavga vermekte olan tüm yurtsever güçlerin koalisyonu olur.[329]

Irak’ta Devlet Başkanı Arif, 13 Nisan 1966’da bir helikopter kazasında ölünce, yerine, benzer düşünceleri taşıyan kardeşi Genelkurmay Başkanı Abdül Rahman Arif getirildi. Bu arada Nasırcı subaylar, tam denetimi ele geçirmek için başarısız bir darbe girişiminde bulundular. BAAS da yeni durumdan memnun değildi. Bu arada BAAS’ın Suriye ve Irak örgütleri arasında ideolojik sorunlar ortaya çıkmıştı. Milliyetçiler her yerde birbirlerini de yemeye devam ediyorlardı. Nasırcılar da, BAAS da Arap birliğinden söz ediyor, kendilerini Arap milliyetçisi olarak tanımlıyorlardı ama birbirlerine düşmanca davranıyorlardı. İktidar kavgaları ise, askerî darbelerle ve kanla örülmekteydi.

1961 yılında Suriye’de bir darbe yapıldı ve Suriye, BAAS’ın isteği doğrultusunda BAC’tan ayrıldı. Ardından, 8 Mart 1963’te bu kez BAC’tan ayrılmayı benimsemeyen subaylar bir darbe yaptılar ve BAAS yeniden iktidara geldi. Bu sefer BAAS içinde sağ ve “sol” kanatlar arasında sorunlar çıkmaya başladı. 18 Temmuz’da Nasır yanlıları başarısız bir darbe girişiminde bulundular. Irak’ta da, Arif diktatörlüğü artık onlar için de boğucu bir hal alınca, Nasırcıların başarısız bir darbe girişiminden sonra BAAS, bazı Nasırcılar ve öteki sağcı güçlerle işbirliği yaparak, 17 Temmuz 1968’de yeni bir darbe yapacak ve Abdul Rahman Arif’i devirecekti. Ardından Suriye’de yeni bir darbe gelecekti...

Saddam Hüseyin’lere, Hafız Esad’lara giden yollar böyle döşenmekteydi...

# 2. BÖLÜM

# ULUSALCILARIN YENİLGİSİ,

# EMPERYALİST SALDIRIDA

# İKİNCİ EVRE:

# KUŞATMA VE ÇÜRÜME

# ABD’de Yeni Stratejik Yönelim:

## Kuşatma, Yerel Tetikçileri Kullanma,

## Çürütme Siyaseti

Bu arada, ABD'de yeni bir gelişmenin ilk belirtileri ortaya çıkıyordu. ABD yöneticileri, Arap ulusalcılığının “sol” versiyonunu tam yenilgiye uğratamamıştı ama şimdi onun çürümeye gitmekte olduğunun da ayırdındaydı. Yeni bir kuşatmayla ve kendisini görece uzak tutup, söz konusu rejimleri yıpratarak bekleyebileceğini kavramaya başlıyordu ABD. Yıkıcı milliyetçiliğin, bürokratik kapitalizmin, askerî yönetimlerin kör kuyusunda birbirleriyle didişip duran, dinamizmini yitirmiş, sırtını Sovyetler'e dayayarak günü kurtaran bu rejimlerin/ülkelerin, Türk militarizmi-İsrail siyonizmi-Arap işbirlikçiliği-Şah despotizmi dörtlüsünden oluşan kuşatması altında çürütüleceği ve sonra da daldan koptuklarında emperyalizmin ağına düşeceklerinin hesapları yavaş yavaş su yüzüne çıkıyordu, ABD'nin yönetici çevrelerinde. ABD'deki bu eğilim, Eisenhower yönetiminin son dönemlerinde ortaya çıktı, Kennedy-Johnson yönetimleriyle devam etti, olgunlaştı, stratejik bakışa yerleşmeye başladı ve nihayet Vietnam Savaşı'nın büyüdüğü, Sovyet askerî-politik atılımlarının geliştiği, içerideki bunalımın ağırlaştığı koşullarda gerileyen Amerikan gücünün gereksinimi olarak vazgeçilemez bir özellik kazandı. Zamanla, Arap işbirlikçiliği kamuoyunun ve Filistin hareketinin etkisi altında güç yitirince, Türk militarizmi, özellikle iç koşullar nedeniyle bölgede etkisiz kalmaya mahkûm hâle gelince ve 1980'de de İran'da Şah devrilince, Siyonist Devlet, ABD'nin temel tetikçisi, ana stratejik müttefiki oldu.

İsrail, başından beri, Arap ülkelerinin üzerinde Batı'nın keskin kılıcı olarak durmaktaydı ama yeni süreçte ABD açısından çok daha önemli bir sürekli baskı aracına dönüşecekti. ABD, Arap milliyetçiliğinin geleceğinin olmadığını ve günün birinde nefesinin kesileceğini, kendisine sığınmak zorunda kalacağını görmüştü. Nasır'ın anti-komünist cadı kazanı, yardıma muhtaç hâle gelişi ve Amerika'ya yanaşma gayretleri bu konuda bütün işaretleri veriyordu. Irak ve Suriye de BAAS ulusalcılığının şiddetinde askerî diktatörlüklere, polis devletlerine evrilmekte, çürümekte ve kolay yutulur lokma olmaya doğru ilerlemekteydi.

Tabii ABD gibi sabırsız, atak, yırtıcı, saldırganlığını frenleyemeyen bir güç için bu görece “uzun vadeli” teşhis yetmezdi. Bölge tetikçiliğinin ve özellikle İsrail'in varlığı bir biçimde teskin edici özellik de taşıyordu.

Henüz Arap “sol-devletçi” milliyetçiliğinin Mısır, Suriye ve Irak’ta pekişmiş rejimlerini ve aktörlerini yok edemeyen, hatta cezalandırma olanaklarını da büyük ölçüde yitiren ABD, ancak bu yeni kuşatma-baskılama yönelimiyle rahatlayabiliyordu. Bir başka ifadeyle, Arap milliyetçiliği karşısında nihai zafer kazanamayan Amerika’nın saldırganlık güdülerini, Sovyet gücü ve Vietnam frenliyor, İsrail de teskin ediyordu.

ABD, nihai vuruştan hiç vazgeçmedi. Radikal Arap milliyetçiliğinin gücünü kabul etmeK zorunda kaldığında da, bu sefer, “altın vuruş”u kendi adına yapabilecek stratejik ortağı keşfetti. “Altın vuruş”u Siyonist Devlet yapacak, bölge tetikçileri de kuşatma-çürütme siyasetinin preslemesini yürüteceklerdi. Zamanı gelince de, ABD, bölgeye muzaffer girişini kutlayacaktı.

Daha önce belirttiğimiz gibi, Eisenhower, ABD’nin bir biçimde bölgedeki milliyetçilik rüzgârıyla uzlaşmasının gereğine inanmaya başlamıştı. Ona göre, o rüzgârla “özdeşleşerek” onu kontrol altına almak daha akıllı bir yol olacaktı. Bölgedeki kimi milliyetçilikler, örneğin Türk milliyetçiliği, çıkarlarını Amerikan çıkarlarıyla özdeşleştirmeyi becermişlerdi ve ABD bunu yardımlarla, psikolojik operasyonlarla, egemenlerle bağımlılık ilişkileri kurmakla başarmıştı. Bir defa çıkarlar “özdeşleşince”, bölge ülkesinin “ulusal çıkarlar”ının Amerikan çıkarları içinde eritilmesi işten bile değildi. Zaten işbirlikçi, Amerikancı milliyetçilik de bu değil miydi? Bu, milliyetçiliğin doğasında zaten mevcuttu; yapılması gereken, teşhisi iyi koyup, işbirlikçilik ve uzlaşma tohumlarını harekete geçirmekti.

Nasır ve BAAS türü milliyetçilikle karşı karşıya gelmektense, bir yakınlaşma aramak, yardımlarla, jest ve retoriğin duyguları okşamasıyla epey mesafe alınabilirdi. Arap “sol” milliyetçiliğiyle nihai uzlaşmanın elbette sınırları vardı ve bu onları Türkiye gibi örneklerden ayırıyordu. Sömürge geçmişleri onları Batı’ya karşı çok şüpheci yapmıştı ve kamuoyları bu konuda olağanüstü hassastı. Bu nedenle onları, örneğin Türkiye gibi, kısa zamanda ve kolaylıkla Soğuk Savaş’ta tetikçi yapmak mümkün değildi. İsrail ve Filistin Sorunu, onlarla Batı arasına, başka yerlerde olmayan türden bir çit çekmekteydi ve bu nesnel olgu da uzun süre varlığını ve ilişkilerdeki olumsuz etkisini sürdürecekti. Ama bu durumu, onları iyice itecek ve Batı’dan uzaklaştıracak bir yıkıcı çatışmaya dönüştürmek de olumlu sonuç vermemişti. Bu nesnel ve öznel çerçeve

içinde gerçekleri göz önüne alarak, ABD, daha esnek bir politika izleyebilirdi.

Bu, elbette Nasır türü tarafsızlığı, dikbaşlılığı, Batı'ya meydan okumayı, İsrail konusunda uzlaşmazlığı, bağımsızlığı ve egemen eşitliği fazlasıyla ciddiye almayı affetmek anlamına gelmiyordu. Rakipler düşürüldükçe, zayıflatıp çaresizleştirildikçe, cezaları da verilecekti ama ABD gibi bir süper güç de sabırlı olmayı, olgun davranmayı bilmeliydi.

Dulles türü hırçın saldırganlığın, nüansları yok varsayan, "yanımda olmayan düşmanımdır" anlayışının, herkesi her koşulda anti-komünist global saldırıda Sovyet gücünü de dikkate almayarak militan yapmak güdüsü, reddedenleri, tereddüt gösterenleri ya da kendi kamuoylarının baskısıyla uzak durma zorunda kalanları düşman bellemenin sonu yoktu. Ortadoğu'daki kısmi başarısızlık da bunun kanıtıydı. Oysa bu rejimlerin ABD'nin anlayışsız ve sert tutumu yüzünden arzuları hilafına karşı tarafa itilmeleri söz konusu olmayabilirdi. ABD'nin hırçın ve affetmez tavrı aslında "keskin sirkenin küpüne zarar vermesi" misali kendisine zarar veriyor, Sovyetler'e yarıyordu. Bu rejimlerin düşürülmelerinin zaman alacağı kabul edilmeliydi. Tabii bu arada da sürekli baskı altında tutulacak, kuşatma koşullarında hareket alanları sınırlanacak, imkânları kısıtlanacak, özerk gelişmelerine gem vurulacaktı.

İşte bu noktada, bölge tetikçilerinin, özellikle de İsrail'in vidaları sıkması büyük işe yarayacaktı. Dış baskıyla bunaltılacak rejimler, aynı zamanda içerideki işbirlikçilerin fırsat kollayan ve ABD tarafından desteklenen varlıklarıyla iyice zora koşulacaklardı. Artan güvensizlik duygusu onları daha da baskıcı ve kuşkucu yapacak, baskı arttıkça toplumdan yalıtılıp yalnızlaşmaları gelecek, bu onları daha güvensiz ve içine kapanık, baskıcı yapacak, kısırdöngü böyle gelişecekti. Bu türden düşünceler belki Eisenhower'ın kafasında tam netlik kazanmamıştı ama ABD devlet aygıtı içinde ve egemenler arasında yaygın biçimde tartışılmaktaydı.

Nitekim yukarıda geniş biçimde aktardığımız Ulusal Güvenlik Belgesi NSC-5820 bu tür düşünceleri içeriyor ve özellikle de devlet içinde CIA ve Dışişleri Bakanlığı bürokrasisinin önemli bölümünün görüşlerine tercüman oluyordu.

Son dönemlerde belgelere dayanılarak yapılan araştırmalarda bu eğilimin varlığı kabul edilmektedir. Nitekim belgesel kaynaklara dayanarak yaptığı kapsamlı araştırmada, Salim Yakub, “1958 yılından başlayarak, muhafazakâr Arap devletlerinin radikal milliyetçiliğe karşı güvenilir bir set oluşturamayacaklarının anlaşılması, İsrail’in stratejik durumunun tedrici olarak yeniden değerlendirilmesini getirdi,” demektedir. Yakub, Dulles’ın (Türk Dışişleri Bakanı Zorlu’ya) “BAC’ın İsrail’den korkması iyidir,” demesini, İsrail’in stratejik yararlarının dikkate alınmasının bir kanıtı olarak değerlendirirken de çok haklıdır.[1]

Aynı biçimde Abraham Ben-Zvi de, henüz tam bir stratejik doktrine dönüşmese de, “İlk olarak 1958’deki Lübnan ve Ürdün krizlerinde açık ve net bir biçimde ortaya çıkan İsrail’in sağladığı stratejik avantaj düşüncesi[nin] ... daha kesin, açık ve formel işbirliği kalıplarının oluşumunun yolunu açtı”ğını belirtmektedir.[2]

Kısacası ABD, sadece sopa göstermekten, bir tür “havuç ve sopa” dengesine dönmüştür yeniden. Bir yandan Arap duyguları okşanacak, dikkatlice seçilmiş bir yardım programı uygulanacak ve bu arada baskı vidaları da elde tutulacak, özellikle İsrail sopası tepelerinde sallandırılacaktı. Daha 1 Ağustos 1958’de Dışişleri Bakanı Dulles, İsrail Başbakanı Ben Gurion’a yazdığı bir mektupta, “Ortadoğu’daki bugünkü kritik durum, İsrail’e, istikrarlı bir uluslararası düzenin sağlanmasına, manevi gücü ve hedeflerinin kararlılığından kaynaklanan pek çok katkıda bulunma imkânı tanımaktadır,” derken, İsrail için öngörülen aktif tetikçilik rolüne işaret etmekteydi.[3]

O dönemde, İsrail’le “savaş tehdidi”nin dahi, tek başına, milliyetçi rejimleri sıkıştıran ve onları ABD karşısında zor durumda bırakan bir unsur olduğu Amerikalı diplomatlarca görülmekteydi. Bu anlayışın bir sonucu olarak, İsrail’e Amerikan yardımları da artırılmaktaydı.[4]

19 Ağustos 1958 tarihinde Planlama Bölümü’nce Ulusal Güvenlik Konseyi’ne sunulan bir rapordaki cümle, sansürlenmiş hâliyle (sansürlenmiş bölüm ... işaretleriyle gösterilmektedir) bile çok şey ifade etmektedir:

“Ayrıca, şayet radikal Arap milliyetçiliğiyle mücadeleyi seçersek ……………………………… mantıki sonuç Ortadoğu’da kalan tek

Batı yanlısı güç olarak İsrail'i desteklemek olmalıdır."[5] Bu destek zamanla artacak, karşılığı da, doğal olarak İsrail'in ABD adına tetikçilik yapması olacaktır.

Bu sırada İsrail, Necef Çölü'nde (Dimona) nükleer silah yapımı için büyük bir reaktör kurmuştu. İsrail Başbakanı'nın, 21 Aralık 1960 günü parlamentoda, bu reaktörün "barışçıl amaçlarla kullanılacağı" sözü dışında Siyonist Devlet'ten veya hükümetlerinden başka herhangi bir garanti asla verilmemişti. Bu boş ve her anlama gelebilecek lafa karşın ABD yönetimi, bu konuyu "abartmama" sözü vermiş, bir anlamda olayı görmezden, duymazdan gelmiş, İsrail'e yeşil ışık yakmıştır.[6] Artık tetikçinin nükleer dişleri de olacaktır ve Araplar nükleer şantajla da tutsak alınacaktır.

Bu arada siyonistler, Amerika'da iç politikadaki etkinliklerini büyük oranda artırmaktaydılar. Cumhuriyetçi Başkan Eisenhower ve yönetiminin İsrail yanlısı tutumuna karşılık, Kennedy'nin adayı olduğu Demokrat Parti de seçim platformunda tavrını net bir biçimde İsrail'den yana koymakta yarar görüyordu. Demokrat Parti'nin Ortadoğu'ya ilişkin programı, bölgede "barış" çağrısı yaparken bunun bir İsrail barışı olmasının istendiğini açıkça belirtiyordu. Parti platformu, "bölgedeki bütün ülkelerin bağımsızlığı"ndan söz ederken; bütün ülkelerin "Süveyş Kanalı'nı serbestçe kullanma" hakkını ileri sürerken elbette İsrail'i tarif ediyor ama Filistinli Arap "mültecilerin, kendileri için alan ve imkân olan yerlerde iskanı"nı savunurken de öteki Arap ülkelerini işaret ediyor, İsrail'i dışarıda bırakmış oluyordu ve bunu "barış" diye sunuyordu dünya ve Amerikan kamuoyuna.[7] Arapları aptal yerine koyarak parti programı, haksızlığına, adaletsiz yanlılığına, bir de hakaret eklemiş oluyordu.

Stratejik tetikçilik ilişkisinin tamamlayıcı adımlarını atmak da, seçimleri kazanan Kennedy ile onun öldürülmesinden sonra görevi devralacak Lyndon Johnson'a kalmıştır.

Kennedy, 1961 Mayıs'ında buluştuğu Ben Gurion'a, "Ben Yahudilerin oylarıyla seçildim... Onlar için bir şeyler yapmam lazım" diyecek kadar hevesliydi, İsrail'le "özel ilişkiler" kurmaya.[8]

Kennedy, aralarında CIA'dan gelme pasifikasyon uzmanı Vietnam Kasabı ve daha sonra Ankara'da Büyükelçiyken ODTÜ'de arabası yakılacak Robert Kommer'in de bulunduğu yakın danışmanlarıyla birlikte, 27 Aralık

1962’de Beyaz Saray’da ağırladığı İsrail Dışişleri Bakanı Golda Meir’e şu açık çeki verecekti:

> ABD’nin, İsrail’le, sadece İngiltere’yle arasında var olan pek çok alandaki dünya meseleleri üzerindeki işbirliğiyle kıyaslanabilecek ölçüde özel bir ilişkisi vardır. Ama bize düşen görevleri yerine getirebilmemiz için, İsrail’i... yakın ve sırdaş müttefiklerimiz gibi özel dostumuz olarak ifade etme ve ötekileri dışarıda bırakma lüksüne sahip değiliz. (İsrail resmen bir müttefikimiz değil ama biz onu öyle görüyoruz.) ...
>
> İsrail, bizim kendisini anlamamızı istiyor. Aynı biçimde, biz de İsrail’in ABD’nin çıkarlarını dikkate almasını istiyoruz. ABD’yle olan bağları nedeniyle, İsrail, güvenlik için sadece kendi çabalarına bağlı olmak zorunda değildir; güvenliğini, aynı zamanda ABD’ye de dayandırabilir.[9]

Kennedy’nin bu stratejik ortaklık kurma politikası sözle sınırlı kalmadı. 4 Eylül 1962’de ABD, İsrail’e *Hawk* uçaksavar füze sistemi vereceğini açıkladı. Bu silahları, İsrail daha önce Eisenhower yönetiminden istemiş ama olumlu yanıt alamamıştı; çünkü 1950 yılında ABD’nin isteğiyle ortaya çıkan Üçlü Deklarasyon’a *(Tripartite Declaration)* göre ABD, İngiltere ve Fransa, Ortadoğu’da taraflara silah satmayacak ve 1948-49 Arap-İsrail Savaşı sonrasındaki ateşkesi savunacaklardı. Gerçi özellikle Fransa, ABD’nin de desteğiyle İsrail’e sürekli silah satmaktaydı ama ABD yine de bütün Arapları tamamıyla karşısına almamak için bu konuda dikkatli davranıyor, öne çıkmamaya gayret ediyordu. Dolayısıyla Kennedy’nin bu kararı, gerçek bir stratejik değişiklik anlamına geliyordu, bu bakımdan da silahların kendisinden ziyade, politika değişikliği önem arz ediyordu.

Kennedy, danışmanlarından Mike Feldman’ı gizlice İsrail’e gönderdi, Hawk müjdesini İsrailli yetkililere bizzat bildirmesi için. Bir başkasını da kötü haberi Nasır’a bildirmeye gönderdi. Feldman, ayrıca, İngilizlerin de kendi füzelerini *(Bloodhound)* satabileceğini, İsrail’in istediğini seçmekte serbest olduğunu bildirdi.[10] Artık stratejik tetikçiye “seç seç, beğendiğini al” denerek, silah tezgâhında mallar sunuluyordu.

1963 yılında Ürdün’ün CIA bordrosundaki kralı Hüseyin bir kez daha zor duruma düştü. Yine Nasır’ı ve Arap milliyetçilerini suçladı ve yine ABD,

bu kez İsrail'le birlikte işbirlikçisi iktidardan düşecek diye alarma geçti. ABD'nin ilk kaygısı, İsrail'in "güvenliği"ydi. Savunma Bakanı McNamara'nın önerisi üzerine, Kennedy, ABD'nin Akdeniz'deki kılıcı Altıncı Filo'yu harekete geçirdi. Siyonizm dostu Başkan, bu arada uçakların da hazır tutulmasını emretti. Aslında ortada önemli bir durum yoktu. Gemiler daha İtalya açıklarına gelmeden yapay kriz de bitti, Hüseyin içeride duruma hâkim oldu.

Bu gösteriden sonra, şimdi sıra İsrail'e "tetikçilik" dersi vermeye gelmişti. Kennedy, İsraillilere haber gönderdi: İsrail ordusu değildi kendisini koruyacak olan, "Altıncı Filo'nun uçakları oradaydı"; kendinizi "yüzmilyon Arap'a karşı" koruyamazsınız, "ABD'ye dayanmak zorundasınız. Altıncı Filo'yu hep oralarda tutacağız."[11] Mesaj açıktı: Güvenliğiniz bize emanet, siz bölgede bizim adımıza jandarmalık yapacaksınız...

Bu garantiler önemliydi, çünkü o dönemde İsrailliler Araplardan korkuyor, bunun için de önce kendileri için ABD'den sürekli silah ve yasal taahhütler istiyorlardı, bir güvenlik antlaşması için ısrar ediyorlardı. Dolayısıyla, kendinden emin olmayan bir İsrail'in, ayrıca varlığını tehlikeye atma pahasına Amerika adına tetikçilik yapması, maceralara atılması söz konusu değildi. Bu bakımdan İsrail, kendini feda etmeye dünden hazır Türkiye'den farklıydı ve onu tetikçiliğe cesaretlendirmek gerekmekteydi.

Kennedy'nin hep bir korkusu vardı, kendinden önceki yönetimin yetkilileri gibi. O da, ABD'nin İsrail'e açıktan garantiler vermesi durumunda, aynı şeyi Sovyetler'in de Arap ülkelerine ilişkin olarak yapması riskiydi. "Biz füze verirsek, onlar da Araplara verir!", "Biz güvenlik antlaşması imzalarsak, onlar da Araplarla imzalar," demekteydi hep. Aynı duyguyu İsrail'in nükleer reaktörü ve nükleer silah üretimi için de taşıyordu. Onun korkusu, İsrail'in nükleer silah yapması değil, nükleer silahların yayılması ve Arapların da bu silahları üretmesiydi.

Bu arada, ABD Dışişleri Bakanlığı bünyesinde etkin bir grup da "komünizme karşı etkili bir güç olan milliyetçilik" silahından vazgeçmemek amacıyla, Arapların iyice küstürülmesine karşı çıkıyor, İsrail'le ilişkilerin dikkatli biçimde, çok iç içe geçilmeden ve kapalı kapılar ardında yürütülmesini savunuyorlardı.

Kennedy için danışmanlarının, Sovyetler'in Araplara nükleer silah teknolojisini vermeyeceğine inandıklarını belirtmeleri bir rahatlık kaynağıydı. Gerçekten de Sovyetler'in nükleer silahları başka devletlere vermesi söz konusu değildi. Aslında başta ABD, öteki nükleer güçlerin en büyük korkusu, nükleer silahların yayılmasıydı. Ne var ki, iş İsrail'e gelince akan sular durulmaya başlıyordu.

Öldürülmeden kısa bir süre önce Kennedy, İsrail'in "kendi askerî caydırma yetenekleri"nden söz etti. Bu şifreli ifade elbette çok manidardı ve nükleer jargonu bilenlerce kolayca anlaşılabilirdi. İsrail yetkilileri için daha anlaşılır bir "yeşil ışık" olamazdı. Amerikan istihbarat ve güvenlik çevrelerinde de, nükleer silahlara sahip bir İsrail'in daha rahat hareket edeceği, "Arap saldırganlığına karşı savaşmaya daha istekli olabileceği"ne inananlar vardı.[12] Dimona'ya göstermelik teftişler ve İsraillilere "Arap nükleer riski"ne ilişkin dikkatli olma telkinlerinden öte bir şey yapmadı Kennedy.

Sonunda İsrail nükleer silahlarını geliştirdi ve Dimona'da çalışan bir teknisyen, Mordechai Vanunu, 1986 yılında İngiliz *Sunday Times* gazetesinde bu gerçeği bütün dünyaya açıkladı. Vanunu, daha sonra MOSSAD ajanlarınca Roma'dan kaçırıldı ve 11 yılı hücrede olmak üzere 18 yıl hapiste tutuldu. Kennedy ise İsrail'in nükleer silah yaptığını göremedi, 1963 yılında uğradığı bir suikast sonucu hayatını kaybetti.

Kennedy'nin yerine geçen Başkan Yardımcısı Johnson, Vietnam'daki batakla birlikte, İsrail'le "stratejik tetikçilik" ilişkilerini kurumsallaştırdı ve iki ülke arasında artık geri dönülemez bir bağ kuruldu. Johnson döneminde, İsrail'e her türden silah satışı büyük artış gösterdi ve nükleer programına karşı son çekingen itirazlar da kaldırıldı.

## İsrail Devrede

ABD içeride ve dışarıda sıkıştıkça, Ortadoğu'da tetikçilere daha fazla ihtiyaç duyuyordu. İsrail ise, elbette bunların başını çekiyordu. Türkiye egemenlik sistemi kendi derdine düşmüştü 1960'ların ikinci yarısından başlayarak. Bu arada Kıbrıs sorunu nedeniyle artık Araplarla da görece iyi geçinmek isteyenler vardı. Para da yeni petrol zengini Araplardaydı. Akan sular burada böyle duruyordu. Arap işbirlikçileri ise, Amerikan işgalleriyle Ürdün ve Lübnan'da ayakta kalabilmişler ama tetikçilik yapabilecek güçten

yoksundular. Şah, yeni yeni silahlanmaktaydı ve ileride petrol zengini Körfez'e ilişkin olarak görevlendirilecekti. Görev, Siyonist Devlet'e düşmekteydi; o da iyice güçlendirilerek özgüvene kavuşturulmalı, mahalle kabadayılığını kolaylıkla yapacak ölçüde güçlendirilmeliydi. Ancak kendinden emin bir İsrail, Amerikan çıkarlarına tetikçilik riskini üstlenebilirdi...

ABD, artık Nasır'ı ve onun temsil ettiği radikal milliyetçiliği kısa vadede ortadan kaldıramayacağını anlamış, kabullenmişti. Bu durumda, bir yandan Mısır'ı Amerikan ekonomik yardımlarına bağımlı kılmak, öte yandan da etkisiz, hareket olanakları kısıtlanmış durumda tutmak istiyordu. Johnson'un danışmanlarından Rostow'un belirttiği gibi, Amerikalılar çıkarlarını Mısır'ın "eylemsizliği"nin *(inactivity)* sağlanmasında görüyorlardı.[13] Mısır'ı bir tür felç hâlinde kımıldayamaz hâlde tutmak istiyorlardı. Sürekli İsrail baskısı, işte bunu sağlayacaktı. Yemen'de, feodal monarşinin İmam'ına karşı ortaya çıkan modern cumhuriyetçi harekete Nasır'ın destek vermesi, ABD'nin bu tavrına aciliyet kazandırmaktaydı.

Amerikalılar bu arada çok önemli bir tespit yapmışlardı: Mısır (Suriye'nin BAC'tan ayrılmasından sonra da Mısır, BAC adını kullanmayı sürdürdü), askerî bakımdan Sovyetler Birliği'ne, ekonomik açıdan, özellikle de stratejik zırai ürünler alanında Amerikan yardımlarına bağımlı hâle gelmişti. Kahire'deki Amerikan Büyükelçiliği'nden Dışişleri Bakanlığı'na 3 Mayıs 1963'te gönderilen bir mesajda, önce Mısır Dışişleri Bakanlığı'nın Sovyetler'le olan ilişkilerinin uzun süredir gerilemekte, kötüleşmekte olduğunun bilgisi alındığı belirtiliyor, ardından da, "ABD, artık BAC için pratik olarak vazgeçilemez bir ekonomik kaynak olmuştur. Gıda programı, Mısır'ın tahıl kaynağının yarısına yakınını oluşturmaktadır ki, BAC, ekonomik kalkınma programını mahvetmeden bunsuz yapamaz,"[14] deniyordu. İsrail'in gücüyle, Mısır askerî alanda da felç hâlinde tutulabilirse, gerisi kolaylıkla gelebilirdi.

İlerde de İsrail, Arap topraklarını işgal edince, bu formül Kissinger tarafından daha da geliştirilecek, Araplara karşı tam bir şantaja dönüşecekti. Kissinger'ın Araplara pazarladığı formülü şöyleydi: "Araplara, politik destek Sovyetler'den, topraklarını geri alma imkânı da ABD'den gelir; karar sizin." Savaşta kaybedilen toprağın geri alınmasının stratejik, politik

ve duygusal önemi, bu şantajın ne kadar etkili, İsrail’in stratejik rolünün de ne denli hayati olduğunu gösteriyor...

ABD, giderek İsrail’e ekonomik ve askerî yardımlarını olağanüstü artırmaya başladı. Artık, tanklar, savaş uçakları dâhil her türden saldırı silahları da İsrail’e cömertçe veriliyordu. Batı Almanya da ABD’nin isteğiyle İsrail’e silah vermeye başlamıştı. Aynı zamanda, Mısır’a yapılan yardımların da kesilmesi kararlaştırılıyordu. O dönemlerde Amerikalılar Mısır’la ilişkilerini “iyi tutmayı” ya da “sertleştirmeme”yi, “taktik işbirliği” olarak tanımlıyorlardı. Stratejik darbeyi vurma anına doğru, taktik alanda değişikliğe gidiyorlardı artık.

1967 Haziran Savaşı yaklaşırken, Ulusal Güvenlik Konseyi’nin Ortadoğu uzmanı Harold Saunders, Johnson’ın danışmanı Rostow’a görüşlerini, “Başkan’ın Ortadoğu’daki çıkarları” başlıklı bir memorandumla 16 Mayıs’ta gönderdi.[15] Saunders’e göre, ABD Silahlı Kuvvetleri Vietnam’da savaşırken, Başkan, bir de Ortadoğu’ya asker gönderme yükünden kurtarılmalıydı. İkinci olarak;

> Bir teknik olarak, ‘ulusal kurtuluş savaşı’ Ortadoğu’ya gelmiştir – İsrail’in sınırlarına ve şimdi de Güney Arabistan’a [Yemen’deki cumhuriyetçi hareketi kastediyor]. Başkan Johnson, Vietnam’da kendini ortaya koyarak bu tür saldırganlığa hoşgörülü davranmayacağımızı gösterdi. Ortadoğu’daki dostları şimdi ona, nasıl olup da Vietnam’da terörist saldırılara karşı durduğunu ama bunu İsrail’de ya da Güney Arabistan’da yapmadığını soruyorlar. Onları sınırlamanın bir yolunu bulmalıyız...

Saunders, Başkan’ın İsrail’e olan sevgi ve bağlılığına atıfta bulunduktan sonra, onun İsrailli dostlarının da “bugün Arap terörizmini kendi güvenliklerine karşı en büyük tehdit” olarak gördüklerini belirtiyordu.

İşin içinde ekonomi de vardı:

> Doları dengede tutmak için, Başkan’ın Arap ülkelerinde önemli bir *ödemeler dengesi çıkarı* bulunmaktadır. Ortadoğu, Afrika-Asya alanında güvenli biçimde artıda olduğumuz bir bölgedir. İktisatçılarımız, ödemeler dengesinin bizim lehimize yılda 400-500

> milyon dolar civarında seyrettiğini tahmin etmektedirler. Dünya genelindeki 1,4 milyar dolar açık karşısında bu önemlidir.

Ayrıca, Başkan'ın, "Silahlanmanın sınırlanmasında çıkarı vardır. İsrail, niteliksel üstünlüğünü korumalıdır..."

Saunders'e göre, şu sırada Nasır'ı doğrudan karşısına almak ABD'nin çıkarına değildir. Ama Ulusal Güvenlik Konseyi uzmanı baklayı da ağzından çıkarmaktadır:

"Pek çok İsrailli ve Arap dostumuzun, Nasır'ın tek anladığı dilin, büyük askerî güçle onu kullanma isteğine dayalı kararlılığın olduğu yönündeki düşüncesini, insan kabul etmeye zorlanmaktadır." Bu gücün İsrail'dan başkası olamayacağı ise, artık İsrail dostu Başkan'ın ferasetine bırakılmaktadır.

Teksaslı Başkan'ın ferasetine güven olmaz diye, Savaş'tan bir gün önce Walt Rostow, Nasır'a düşman ve İsrail'e hayran Başkan'a şunu önermektedir:

> Hemen önümüzde *(just beneath the surface)* Ortadoğu'da ılımlılığın yeni bir aşaması olasılığı *(potentiality)* var: Ekonomik kalkınma üzerinde yoğunlaşmak, bölgesel işbirliği ve mülteciler sorununa bir çözüm bulunduğunda İsrail'in Ortadoğu'nun bir parçası sayılması. Ama bütün bunlar, Nasır'ın boyunun ölçüsünün alınmasına bağlı.

Rostow, "neredeyse bütün Arapların" Nasır'ın boyunun ölçüsünün, bir dış güç (ABD) tarafından değil de, İsrail tarafından alınmasını yeğlediklerini eklemeyi de ihmal etmemektedir raporuna. Nihayet, Amerikan kamuoyu için güzel bir gerekçe de sunulmaktadır: ABD bir ikilemle karşı karşıya kalabilir; ya İsrail yok edilir ya da "Hong Kong gibi" bölgede tecrit içinde kalır ve "ABD tarafından varlığının bekası sağlanmak" zorunda kalınır. Bu da Amerika için ek ve kaldırılması çok ağır bir yüktür elbette.[16] Oysa İsrail'in kendisi işi halledebilirdi; iyice güçlendirilirse ve nükleer silahlarla donatılırsa, hem kendisini korur, hem de Amerikan çıkarlarının jandarmalığını yapabilirdi.

ABD, Vietnam bataklığındayken, Ortadoğu'da "Amerikan Barışı" için Nasır'ın kellesi ve İsrail'in kılıcı gerekmektedir.

Aslında her şey çoktan hazırlanmıştır.

Daha 7 Nisan 1964'te Siyaset Planlama Konseyi'nden William R. Polk, Rostow'a, "İsrail birkaç yıl içinde, hatta bazılarına göre daha da kısa bir sürede, nükleer silah yapabilir," diye yazıyordu.[17] CIA Başkanı Helms de 24 Mayıs'ta Amerikalı yetkililere bölgede henüz "nükleer silah bulunmadığı"nı söylüyordu. Aslında, şimdi biliniyor ki, İsrail ilk nükleer bombalarını (iki adet) 1967 Savaşı'ndan önce üretmişti. Tetikçinin nükleer dişlerini bilemekte olduğunu Amerikalılar da biliyorlardı ve bu konuda İsrail'e çok da yardımcı olmuşlardı. Hava saldırılarına karşı üretilen Hawk füzeleri belki de Dimona'yı korusunlar diye verilmişti İsrail'e. Gerçekten de, ilk Hawk sistemi Dimona çevresinde konuşlandırılmıştı.[18] Siyonist Devlet'e, göz yumularak, kaçak yollardan "nükleer yakıt" gönderildiği de herkesin bildiği "sır"lardandır.

Aynı zamanda, Nasır'a yeni bir gıda yardımı anlaşmasının yapılmayacağı sinyalleri gönderilmekteydi. Kongre liderleriyle yaptığı bir toplantıda Johnson, yapılan ekonomik yardımları kastederek, Nasır, Sukarno, Nkrumah gibi liderlere "kendilerini doyuran elleri ısırmamaları" öğretilmelidir diyordu.[19] Böyle bir anlayış, ancak, kayıtsız koşulsuz teslimiyetle ikna edilebilirdi ve Nasır'ı her şeye karşın o kadar da düşüremiyorlardı. Bu durumda artık ipi çekilmeliydi.

2 Haziran'da, yani İsrail saldırısından üç gün önce bir araya gelen Amerikan ve İngiliz heyetleri, sonucu da biliyorlardı. Amerikan Savunma Bakanı MacNamara, İngilizlere, İsraillilerin savaşı "üç dört gün içinde kazanacakları"nı düşündüklerini ama kendisinin tahmininin "7 ila 10 gün arasında" olduğunu söylüyordu.[20]

Minare hazırdı da, kılıf lazımdı. O da, Mısır'ın ilk vuruşu yapmaya kışkırtılmasıyla bulunabilirdi.

Aslında Siyonist Devlet'in misyonu baştan beri aynıydı. İsrail eski askerî istihbarat başkanlarından Shlomo Gazit'in Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra yazdıkları, işin aslını anlatıyor:

> İsrail'in temel görevi hiç değişmedi ve hâlâ yaşamsal önemde sürüyor. Müslüman Arap dünyasının ortasındaki konumu, İsrail'i, çevresindeki bütün ülkelerin istikrarının adanmış bekçisi olmaya

yazgılı kıldı. [Görevi], var olan rejimleri korumaktır; radikalleşmeyi önlemek ya da durdurmak ve köktendinci fanatizmin gelişmesini engellemek.[21]

Kavramlara ve retoriğe takılmazsak, söylenen, İsrail'in emperyalizmin daimi tetikçisi olduğunun şekere bulanmış ifadesinden başka bir şey değildir. Dinci fanatizmin şeriatçı temsilcilerinin Amerika'nın müttefikleri Suudi Arabistan, Kuveyt ve benzerleri olduğuna göre ya da bir zamanlar Afganistan'da Taliban'ın korunduğu ve köktendinci hezeyanın bizzat Amerika'da egemenlik sisteminin bir parçası olduğu düşünülürse, o zamanlarda da, şimdilerde de, asıl düşmanın bağımsızlıkçı, özgürlükçü, devrimci hareketlerin olduğu rahatlıkla görülebilir.

Bu arada, bu kez Sovyetler'le ilişkilerini masada pazarlık konusu yaparak, Nasır, Amerika'ya yanaşma, ilişkileri düzeltme imkânlarını arıyor, emperyalizmle dans etmeyi öğrenmeye çalışıyordu. Oysa ABD, onu çoktan gözden çıkarmıştı.

Aslında Nasır, milliyetçi ufkunun gereğini yapıyordu. Mısır, artık uluslararası camiada göreli özerkliğini, formel bağımsızlık ve egemenlik hakkını kazanmıştı. Şimdi, emperyalizm tarafından belirlenen hiyerarşik uluslararası sistemin merdiveninde kendine düşen basamaktaki yerini almak, uluslararası kapitalizme eklemlenmek, oyunun bir parçası olmak istiyordu. Bunun için Amerikalılara ekonomide liberalleşme önlemleri alacağını, Batı'yla ilişkilerini geliştirmek istediğini anlatıyordu, Nasır. Hatta stratejik alanda, Libya'daki Amerikan üssünün kaldırılmasını talep eden muhalefeti bile etkisizleştiriyordu. Küçük burjuva milliyetçilik ve onun devlet kapitalizminin yeni palazlanmış egemenleri, emperyalizmle uzlaşma arıyorlardı.

Ne var ki, güçsüz, gelişmesini tamamlamamış bir ülke olarak Mısır'ın payına bu hiyerarşik yapının alt basamaklarında bir yer düşüyordu elbette ve bulunduğu alan bin bir türlü, formel olmayan, çoğu görünmez bağımlılık zincirleriyle örülmüş bir ağla kaplıydı ve onun içinde tutsak çırpınış kaçınılmazdı. Nasır, emperyalizmle dans etmenin anlamını yakında anlayacaktı...

## Savaşa Doğru

1960’ların ikinci yarısı aşıldığında, radikal milliyetçi ya da “ulusal sol” rejimler kuşatma altında çürüme sürecine girmişlerdi bile. Irak ve Suriye, hızla polis devletlerine, BAAS diktatörlüğüne dönüşüyor, şiddetle örülmüş bir devlet kapitalizminin pençesinde kavrulup içe kapanıyor, Sovyet askerî desteğiyle ayakta durmaya çabalıyorlardı.

Mısır ise her yandan kuşatılmıştı. Artık İsrail saldırılarına karşı iyice korumasız ve çaresiz durumdaydı. Özellikle hava gücünde ve füze teknolojisinde düşmanıyla boy ölçüşebilecek hâlde değildi. ABD de, onu bağımlı, muhtaç ve güçsüz tutarak kontrol etmeye, zamanı gelince de tuzağına düşürmeye yönelmişti. Ekonomi, büyük durgunluk içindeydi. Millî burjuvazi bir özerk kalkınma hamlesi gerçekleştirememişti. Yeni bürokrat-burjuva sınıfın da gözü, uluslararası kapitalizme açılmakta ve emperyalizmle uzlaşmadaydı. Rejim, halkını doyurmaktan bile acizdi. Sovyetler’den alınan silahlar tek umuttu ama düzenin gözü Batı’daydı ve Sovyet ilişkisini bir yük olarak görüyordu. Tepeden inme imkânlarla susturulan yığınlar, “devlet baba”nın ya da “Reis”in verdikleriyle yetinmek durumundaydılar, çünkü bütün özerk örgütlenme imkânları ellerinden alınmıştı. Yazgılarını pasif biçimde beklerken, verilenin bir gün alınacağı günler de yakınlaşıyordu. Öteki milliyetçi rejimler, bütün zayıflıklarında, sadece anti-İsrail retoriğiyle yetiniyor, askerî yükü bütünüyle Mısır’a havale etme kurnazlığını gösteriyorlardı. Oysa ordusu boğazına kadar ülke yönetimine ve yolsuzluk batağına batmış silahlı kuvvetlerin ve subayların savaşacak hâlleri yoktu. Yemen ya da Afrika’da ilerici güçlerle kurulan bağlar da kaldırılamaz yüklere dönüşmüştü.

Nasır, ABD’den yüz bulamıyor, daha doğrusu yörüngeden ayrılmamasını sağlayacak ölçüdeki yardımlarla avutuluyor ama İsrail’in gücünün bölge dengelerini kalıcı olarak bozacak ölçüde artırılmaması taleplerine ya da Mısır’a askerî yardımlarla dengelenmesine ilişkin ricalarına yanıt alamıyordu. Suriye ve Irak da artık bütünüyle onun yörüngesinde değildi. Çırpındıkça batmaktaydı. Ülke içindeki durumu sağlam görünüyordu ama darbelerin dünyasında işler kötüye gittikçe, iktidarından da emin olamıyordu.

İçine düştüğü açmazdan kurtulmanın ilk yolu, kendisini dünyanın efendilerine dayatarak taleplerine yanıt bulmaktı. İsrail’in gücü karşısında

hiçbir şey yapamaz duruma gelmeden, Sovyet askerî yardımlarına da güvenerek kıstırıldığı tuzaktan son bir hamleyle kurtulmayı denedi.

1966 yılının Kasım ayı ortalarında İsrail, 4 bin kişilik bir zırhlı birlikle Ürdün'ün Batı Yakası'ndaki Samu kentine saldırdı. Saldırıda 125 ev, bir klinik, bir okul ve bir atölye yıkıldı ve 18 Ürdün askeri öldürüldü. İsrail, Ürdün'ü, topraklarına sızan gerilla faaliyetlerine engel olmadığı için cezalandırdığını iddia ediyordu ama o sıralarda Ürdün hükümeti kendi topraklarından İsrail'e operasyon için sızmaya çalışan Filistinli gerillalara karşı çok sert önlemler almaktaydı. Aslında o dönemde, Ürdün silahlı güçlerince öldürülen Filistinli sayısı, İsrail'in katlettiklerinden daha fazlaydı.[22]

İsrail'in amacı, Arapların ve özellikle de Nasır gibi milliyetçilerin kendi gücü karşısındaki çaresizliklerini vurgulamak, bu arada Kral Hüseyin gibilere de, ulusalcılara güvenilemeyeceği propagandası yaptırtmaktı. Bu tür saldırılar gerçekten de özellikle Nasır'ı ve en güçlü Arap ülkesi Mısır'ın rejimini çok güç durumda bırakıyordu. Mısır hükümeti, bölgedeki BM gücünü bahane ederek, İsrail'e müdahale edemediğini öne sürüyordu ama aslında bunu yapmaya gücünün yetmediği belliydi. Bu da ciddi biçimde prestij ve güvenilirlik kaybına neden olmaktaydı.

1966 Şubat'ında Suriye'de BAAS'ın Arapçı kanadı bir darbeyle iktidara gelmişti ve rakip ulusalcı akım olarak, Filistin davasına sahip çıkmada Nasır'ı zorluyordu. Darbeyi destekleyen Hava Kuvvetleri Komutanı Hafız Esad'ın Savunma Bakanı olarak yer aldığı yeni Suriye hükümeti, Filistinli gerilla savaşına destek veriyor ama bir yandan da İsrail'le doğrudan bir cephe savaşına giremeyecek kadar güçsüz olduğunu biliyordu. Bu durumda, Nasır'a ateşli milliyetçi nutukları hatırlatılıp, Mısır'ın askerî yükü üstlenmesi bekleniyordu. Ulusalcılar kendi aralarında milliyetçilik ve keskinlik yarışı yapmaktaydılar ve birbirlerine karşı oldukça kışkırtıcı bir söylem kullanmaktaydılar.

7 Nisan 1967'de bu sefer İsrail'le Suriye arasında çatışma çıktı ve İsrail, 7 Suriye savaş uçağını (Mig-21) düşürdü. İsrail'de, "Şam'a yürüme" naraları atılmaya başlamıştı.

Nasır ve Arap dünyası bir kez daha İsrail saldırganlığı karşısında sıkışmıştı. Üstelik İsrail tehditleri de büyüyordu ve İsrail ordusunun her an

Şam'a doğru harekete geçmesi bekleniyordu. Bu arada, bir Sovyet istihbaratı da Mısır'a ulaşmıştı ve İsrail'in Suriye'yi işgal etmeye hazırlandığı bildiriliyordu. Haberin özü doğruydu, sadece ayrıntılarda hatalar vardı ve Arapları, özellikle de Nasır'ı heyecanlandırmaya yetmişti.

Bu durumda Suriye de, aralarında askerî yardım anlaşması olan Mısır'dan destek talep etmekteydi. Buna "hayır" demek, Nasır için büyük siyasi darbe olacaktı ve kuşkusuz İsrail'in oynadığı silahlı oyunun amaçlarından biri de buydu. Nasır'ı hamle yapmaya mecbur bırakmak, hatta çatışma başlatmaya kışkırtmak, temel İsrail hedefiydi.

14 Mayıs'ta Mısır askerleri Sina'ya girdi ve 16 Mayıs'ta da Nasır, 1957 yılında Mısır-İsrail sınırına yerleştirilmiş BM "Barış" Gücü'nün *(United Nations Emergency Force)* çekilmesini talep etti. Aslında Nasır, kısmi bir çekilme talebini, daha doğrusu bir taktik yer değiştirme isteğini, politik bir hamle olarak düşünmüştü ama BM Genel Sekreteri U Thant, bunu ancak tam bir çekilme olarak uygulayacağını bildirerek, Nasır'a manevra alanı bırakmadı. Bu arada İsrail de seferberlik ilan etti. 22 Mayıs'ta da Mısır, Akaba Körfezi'ndeki Tiran Boğazı'nı İsrail bandıralı ve İsrail'e stratejik malzeme taşıyan gemilere kapadığını ilan etti ama bu konuda bir askerî önlem de almadı.

Krizin derinleşeceği anlaşılmaktaydı ama Nasır'ın bir silahlı çatışma istemediği de belliydi. Bunu çeşitli defalar bütün diplomatik temaslarında belirtti ve bu arada ilk ateş edenin Mısır olmayacağı konusunda da güvenceler verdi. Yapılan görüşmelerde, Nasır'ın bu konuda Adalet Divanı'na gideceği, bir savaş istemediği, çatışma başlatan taraf olmayacağı anlaşılmıştı ve krizi sonlandıracak bir zemini hazırlamak üzere Nasır'ın yardımcısının Amerika'ya gideceği açıklanmıştı.

İsrail'in bir askerî tehdit altında olması da söz konusu değildi. Hatta Mısır ordu birliklerinin Sina'daki ilerlemesi, işine bile geliyordu çünkü böylece Mısır Silahlı Kuvvetleri'nin ulaşım/iletişim hatlarında boşluklar ortaya çıkıyordu. İsrail'in her an vurmaya istekli olduğunu bilen Mısır Genelkurmayı, önleyici bir harekât için Nasır'a müracaat ediyor ama bu talep Nasır tarafından reddediliyordu. Şu kesindi ki, Nasır, zorunlu kalarak yaptığı bu hamlelerle, içine kıstırıldığı politik ve askerî tuzaklara karşı çıkmanın yollarını ve diplomatik bir çözümü arıyordu.

Sırdaşı gazeteci Heykel, Nasır için, “Arap direnişi ve birliğinin simgesi olmakta devam ediyordu. 1967 bunalımında gene Arap toplumunun iradesi yüzünden tepki göstermek zorunda kaldı,” derken, onun gerçekten savaş istemediğini de anlatıyordu.[23]

Oysa Siyonist Devlet’in aradığı savaştı; o, bahane ve fırsat kolluyor, ABD’den yeşil ışık bekliyordu. CIA’nın saptadığı gibi, İsrail’in amaçları vardı: “Radikal Arap sosyalist hareketinin güç merkezini yani Nasır rejimini yok etmek”; “Radikal Arapların silahlı kuvvetlerini yok etmek” ve “Suriye ve Ürdün’ü modern devletler olarak yok etmek.” Bir başka ifadeyle, “İsrail’in temel amacı, Arap ‘radikalizmi’ni yani bağımsızlık ve modernleşme yönelimini, bütün yönleriyle ortadan kaldırmaktı.”[24]

## İsrail’in Altın Vuruşu: Altı Gün Savaşı

5 Haziran 1967 Pazartesi sabahı İsrail aniden saldırıya geçti.

Sonuç, Araplar için korkunçtu: Mısır’ın bütün hava gücü yok edilmişti ve siyonist ordunun önünde duracak bir güç kalmamıştı. İsrail ordusu hızla bütün Sina Yarımadası’nı ve Gazze Şeridi’ni işgal etti. Ürdün ordusu da hemen dağıldı ve Kudüs ile Batı Yakası da kısa zamanda düştü. Ardından, ateşkese uymayarak, ayın 10’unda, uzun zamandır göz koyduğu stratejik Golan Tepeleri’ni işgal etti İsrail ordusu. Böylece Şam’a giden yol da açılmıştı. Sadece 6 gün, yani 134 saat içinde bütün Arap orduları hezimete uğramışlardı.

10 Haziran’da taraflar ateşkesi kabul ettiklerinde, ABD, Batı Avrupa ve tabii İsrail’de zafer kutlanırken, Arap dünyasında önce şaşkınlık, ardından utanç ve öfke seli egemen oldu.

Araplar iyice aşağılanmışlardı, zalimlere gün doğmuştu:

> 1968 yılında Johnson, Birleşik Amerika’yla ilişkilerini kesmemiş olan Suudi Arabistan, Tunus, Lübnan ve Kuveyt, yani dört Arap ülkesinin büyükelçilerini Beyaz Saray’da öğle yemeğine çağırdı. Böyle yapmakla Amerika’nın Arap dünyasından tamamen kopmamış olduğunu belirtmek istiyordu. Sofraya oturuldu. Johnson’un yanında en sevdiği köpeği vardı. Arap elçileri Ortadoğu’daki durumdan söz etmektelerken o köpeğiyle oynuyor,

> onu yemek artıklarıyla besliyordu. Birden konuklarına döndü: "Baylar," dedi, "politika yapmayalım. Bu yemek, bir dost şöleni olsun..." Bu söz üzerine şurdan burdan konuşmaya başladılar. Bir süre sonra çağırdığı köpeğine Johnson, "Ne yapayım?" dedi. "Evvel zaman içinde, komşusuna öyle ters davranan bir adam varmış ki, komşusu artık ona katlanamaz olmuş... Ne mi yapmış? Aksi komşusunu yakaladığı gibi bir temiz dövmüş... Ben ne yapabilirim ki?"[25]

Mısır'da Nasır, hezimetin sorumluluğunu üstlenerek istifa ettiğini açıkladı. Ne var ki, haber duyulur duyulmaz, yüz binlerce insan sokaklara döküldü ve Nasır'ın görevden ayrılmasına karşı çıktı. Yığınlar, korkunç yenilginin üstüne, bir de kendi başlarına çaresiz bırakılma duygusuna katlanamadılar ve bu büyük duygusal patlama sonucunda Nasır istifasını geri aldı.

Filistinli mülteci sayısı 2 milyonu geçti, sefalet kamplarda kol gezmeye başladı. Arap başkentleri, ayrıca, işgal altındaki öteki topraklardan kaçan mültecilerle doldu.

17 Temmuz 1968'de Irak'ta Saddam Hüseyin'in önünü açacak olan BAAS darbesi yapıldı. Saddam, kısa süre sonra Devrim Konseyi üyesi olacak, ardından Devlet Başkanı Hasan Bakr'ın yardımcılığına atanacaktı.

1969 Mart'ında da Suriye'de Hafız Esad, BAAS partisi içindeki çatışma sonucunda ipleri eline aldı ve onun diktatörlüğüne giden yol açıldı. Hafız, kasım ayında da, bütün yetkileri elinde topladı ve Devlet Başkanı oldu.

Ortadoğu'da yeni bir kargaşa, şiddet ve çürüme dönemi açılmıştı...

Ulusalcılar büyük güç ve itibar kaybına uğramışlardı. Tetikçi görevini bihakkın yerine getirmişti, ABD, amacına ulaşmıştı... Ortadoğu, düşürülmüştü... Artık çok uzun süre hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı...

Şimdi sıra işbirlikçilerin, piyasa milliyetçilerinin intikam almasındaydı...

# Milliyetçiliğin ve Nasyonal sosyalizmin

## Kör Kuyusunda Arap Dünyası

1960'ların ilk yarısı, ulusalcıların denetimindeki Arap ülkelerinde (Mısır, Irak ve Suriye'de) milliyetçi kapışmalar ve kanlı askerî darbelerle geçti. Bir yandan devlet kapitalizmi çerçevesinde oluşmaya başlayan bürokrat-burjuvazi (devlet burjuvazisi), subaylar ve teknokratlardan oluşan ve devlet imkânlarına sahip yasa üstü yeni seçkinler, öte yandan da korunup kollanan "milli" burjuvazi ve mülk sahipleri sınıfların öteki katmanları, geniş yığınların toplumsal kurtuluş umutlarını el birliğiyle söndürmüşlerdi. Askerî diktatörlükler ve tek adam iktidarları, yoğun baskı ve şiddet rejimlerine dönüşmüşlerdi. Sağda ve solda hiçbir alternatif bırakmamışlar ve kan dökerek egemenliklerini pekiştirmişlerdi. İstihbarat örgütlerinin boğucu etkisi hayatın her alanında kendini hissettirmekteydi. Hantal devletçi ekonomiler, rüşvet, yolsuzluk ve egemenleri kayıran nitelikleriyle geri kalmışlık zincirlerinin kırılmasını da olanaksız hâle getirmişti. Silahlı Kuvvetler, bütünüyle siyasetin içindeydi ve subaylar arasında zenginleşme ve güç edinme hırsı çok yaygınlaşmıştı. Bu düzenler, artık tam bir toplumsal felç durumuna doğru gitmekteydiler. İsrail karşısında tam bir çaresizlik söz konusuydu. Herkes topu birbirine atıyordu ve kendi retoriğine tutsak olmuş Nasır'ın Mısır'ı üzerine atılmak isteniyordu asıl sorumluluk. Mısır'ın ise savaşacak ya da karşı çıkacak gücü kalmamıştı. Büyük bürokratik dev, Sovyet yardımlarıyla çarkını ancak çeviriyor, amaç artık iktidarı korumak olarak kalıyordu.

Aslında Ortadoğu'daki ülkeler içinde ve arasında bölünme, "milliyetçiler" arasındaki bir bölünmeydi. Bir yanda, Türkiye'deki gibi sağcı "Amerikancı milliyetçiler", İran ve Ürdün'deki gibi "ajanlaştırılmış monarşik milliyetçiler" ve öteki Arap ülkelerindeki "işbirlikçi milliyetçiler" vardı. Bu "piyasacı milliyetçiler" karşısında da, özerk kalkınmadan ve "pozitif tarafsızlık"tan yana devletçi "solcu milliyetçiler" yer almaktaydı. İslamcı güçler ise, çok büyük oranda, bu mücadelede "sağ'da konumlanmışlar ve ABD'yle işbirliği içinde olan kesimle ittifak kurmuşlardı. Örneğin, İran'da Mussaddık'a karşı yapılan Amerikan darbesinde din adamlarının ve din cemaatinin büyük rolü olmuştu. Sağcı Amerikancı/işbirlikçi milliyetçilik ile dinciler o dönemde burjuvazinin "ortak değerler"ini oluşturmaktaydı. Örneğin, Yassıada'da tutukluyken ve idama giderken Kur'an okuyan

Müslüman ve milliyetçi Türk Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, bu türün iyi bir simgesiydi; milliyetçi ve Müslüman olduğu ölçüde de dehşetli anti-komünistti ve müthiş ABD yanlısıydı. Lübnan İç Savaşı’nın ABD-İsrail işbirlikçisi sağ cenahı da koyu milliyetçiydi ve dinciydi:

> 1936’da bir gençlik örgütü olarak kurulan Falanjistlerin amacı, Lübnanlılık bilincini bir disiplin içinde artırmaktı. 1930’larda Avrupa’daki faşist örgütlenmelerden etkilenen Falanjistlerin, üyelerinin büyük çoğunluğu Hıristiyan orta sınıftan geliyordu. “Her şey Lübnan” ve “Tanrı, vatan, aile” sloganlarıyla Lübnan’ın Arap dünyasında erimesine karşı çıkan Falanjistler ekonomide özel sektörün önemini vurgularken, siyasal alanda anti-komünist ve Filistin karşıtı idiler. Silahlı militanlarının askerî eğitimine önem veren Falanjistler, siyasal kriz dönemlerinde bu milislerini etkin olarak kullanmışlardır.
>
> Ulusal Liberal Parti (Kamil Şamun) ve Zogharta Özgürlük Ordusu (Süleyman Faranjiye) belirli bir ideolojiden çok, kişiler ve aileleri etrafında şekillenmişti. Bunların dışında Tanzim gibi bazı küçük örgütler vardı ki bunların da temel amacı Lübnan’ın Hıristiyan niteliğini korumaktı.[26]

Yukarıda sözünü ettiğimiz milliyetçi bölünme, Arap dünyasındaki bir diğer bölünme ile, Arap milliyetçiliğini savunanlarla yerel milliyetçiler arasındaki bölünmeyle de kesişiyordu. Örneğin, Lübnan İç Savaşı, bir yanıyla da Şamun gibi Lübnan milliyetçileriyle “sol”cu, Nasırcı Arap milliyetçilerinin karşı karşıya gelmeleriydi. Arap dünyasında yığınları peşinden sürükleyen “sol”cu, Nasırcı Arap milliyetçiliği oldu. Ötekiler de, ancak Amerikan yardımıyla ayakta durabildiler.

Millet ve milliyetçilik duygusu kuşkusuz dil, tarih, toprak gibi gerçek ya da kurgulanmış ortaklıklar yanında bir ekonomik altyapı da gerektirir. Kapitalizm öncesi formasyonlarda “millet” yoktu, insanlar kendilerini Alman, Türk, Fransız, Ermeni olarak tanımlamıyorlardı ve kimliği etnisite değil, daha çok aile, aşiret, bölge, din, mezhep gibi unsurlar belirliyordu. “Yerel”, “kapalı”, “otarşik” tarıma dayalı köy ekonomisinde ekonominin “kapsayıcı” ve “bütünleştirici” bağları oluşamadığından, “millî” ekonomik altyapı da söz konusu değildi. Kapitalizm geliştikçe ancak yerel pazarlar birbirleriyle rabıtalanır ve “millet” oluşumunun bu stratejik unsuru, yani

ekonomik birlik ve pazar oluşmaya başlar. Bununla birlikte milliyetçilik ideolojisi de nesnel temellerini bulmaya başlar ve öteki sadakat odakları tedricen aşınarak yerlerini etnik bağlara, millete, milliyetçi duyguya terk etmek zorunda kalırlar.

Bu nesnel-ekonomik koşulların oluşması bir başka gelişmeyle birleşir. Sömürücü bir azınlık olan ve ulusal pazarda ancak palazlanabilen burjuvazi, toplumu, yani sömürüp yönettiği büyük çoğunluğu kendisine ve düzenine “ideolojik” olarak, kültürel bakımdan ve bir hayat tarzı olarak bağlamak zorunluluğuyla karşılaşır. Kendi çıkar ve ihtiyaçlarından kaynaklanan “değer”leri bütün toplumca paylaşılır hâle getirmeye çabalar. “Milliyetçilik” duygusu/ideolojisi/hareketi, işte bu gerekliliği karşılayabilen en etkin güç olarak ortaya çıkmış, giderek toplumu kapsayan, tanımlayan, harekete geçiren bir güç olmuştur.

Nesnel-ekonomik oluşumla burjuvazinin ihtiyaçları birleşip onun egemen/yönetici sınıf gücüyle toplumsal dokuya pompalanınca da toplumun, sömürülen ve yönetilenlerin içine kıstırıldığı kısır döngü kapanı kilitlenir. Bir burjuva ideolojisi olan ve ancak kapitalizmle ortaya çıkan milliyetçilik, elbette içtenlikli vatan-halk sevgisiyle, yurtseverlikle karıştırılmamalıdır. Daha 1776 yılında, toprağa bağlı yaşamı temsil ettikleri için köylüleri, daha doğrusu, esas olarak yerleşik çalışan insanları kastederek, Fransız iktisatçı ve matematikçi Marie-Jean-Antoin-Nicolas de Caritat bunu şöyle ifade etmiştir:

> [Onların] toplumun bir bütün olarak mutluluğuna duydukları ilgi daha fazladır, çünkü ayrılıp gitmeleri daha zordur. [Toplumun genel refah ve mutluluğuna ilişkin] bu yönelim, öteki sınıflarda, ülke değiştirme kolaylıklarına koşut olarak azalır. Bu duygu, bir banka operasyonuyla bir anda İngiliz, Hollandalı ya da Rus olabilen para sahiplerinde ise, neredeyse bütünüyle yok olur.[27]

“Yok olur” ama bir yönetim ve ideolojik mücadele aracı olarak önemini asla yitirmez.

Gerçekten de, “Paranın dini ve milliyeti olmaz,” sözü geçerli bir genellemedir. Sermaye, dünya pazarının organik bir ögesidir ve burjuvazi de varlığını böyle sürdürür. Öteki milliyetlerden burjuvalarla kan bağı, onun aynı zamanda yaşam kaynağıdır da. Hele günümüzde olduğu gibi, küresel

finans kapitalizminde bu durum doruğa ulaşmıştır. Artık milliyetçilik, büyük oranda, emekçi yığınlara yutturulan ve onları uyutan, birbirine düşüren, kendilerine yabancılaştıran uyuşturucuya dönüşmüştür.

Arap dünyasında, kapitalizm önce ve en fazla Mısır'da, Mehmet Ali Paşa zamanında ve elbette dış dinamiklerin itici dinamiğiyle oluşmaya başladı. Bu süreç, zamanla dış baskılarla, çarpık ve kesintili, parçalı biçimlerde, önceki formasyonlardan kalma sadakat odaklarıyla birlikte var olarak, öteki Arap ülkelerinde de gelişme sürecini yaşadı. Yerel burjuvalar da zamanla, kendi öz ideolojileri olan milliyetçiliğin sağ ve "sol" versiyonları düzleminde bölündüler, kıran kırana bir mücadeleye giriştiler.

Amerikan emperyalizmine direnişe öncülük eden "sol" milliyetçilik, bölgede küçük burjuvazinin temel ideolojik yönelimi olarak ortaya çıktı ve kısa sürede kitleleri peşine taktı, kilit Arap ülkelerinde iktidar oldu. BAAS ve Nasırcılık biçiminde iki kola ayrılan bu "ulusalcı sol" akımın bazı ortak özellikleri vardı.

Birincisi; özünde, "devletin denetimi altında din" anlamında "laik" olan bu düşünce, aynı zamanda dinî motifler taşıyor, İslam'a kökenlerinin bir unsuru olarak atıfta bulunuyordu.

İkinci ve daha önemlisi, bölge milliyetçiliği kendini "sosyalist" olarak nitelendiriyordu. Burada sözü edilen elbette gerçek sosyalizm, Marksizm değildi; aksine, bu ideoloji, doğası gereği anti-komünistti. "Sosyalizm" iddiası ve retoriği, kavramın o dönemdeki büyük saygınlığı ve kitleler nezdindeki cazibesinden kaynaklanmaktaydı esas olarak.

Ayrıca, Batı emperyalizmine duyulan tepki, "kapitalizm" sözcüğünü de antipatik yapmıştı ve onun karşıtı bir dilin demagojik değeri vardı.

Dördüncü olarak; "sol milliyetçiliği"nde sosyalizm retoriği, bir yandan devlet denetimi, ekonomide devletin öncü rolü, kamu iktisadi teşebbüsleri gibi zorunlu kamusal uygulamaları tanımlamada; bir yandan da kendi bürokrat burjuvazisini yaratmaya dönük kamuculuğun üzerini çekici bir örtüyle gizlemede iyi bir aracı olmaktaydı.

Nihayet, Nasır'ın dediği gibi, sınıf çatışmalarını önlemek ve dolayısıyla da millî birlik ve beraberliği sağlamak, ekonomik kalkınma ve sanayileşme hamlesini başarıya ulaştırabilmek için, sol milliyetçiliğin devlet eliyle

yumuşatıcı, kapitalizmin keskinliklerini önleyici ve özünde onu koruyucu bir “sosyal adalet” stratejisinin kavramsal adı olarak kullanılmaktaydı, sosyalizm sözcüğü.

Elbette, o dönemde güçlü komünist hareketin söylem ve kavramlarının çalınması, programının ve taleplerinin yozlaştırılması, rakip odaklarla etkisizleştirilmesi gibi günlük siyasi/ideolojik kaygılar da söz konusuydu.

Fakat ne olursa olsun, hangi kavramları kullanırsa kullansın; hangi örtülere, yalanlara, demagojilere sarılırsa sarılsın; hangi aldatmacalara başvurursa vursun, milliyetçilik, bir burjuva ideolojisiydi; yığınların temel beklenti, özlem ve haklarına karşıydı, anti-komünistti, despottu, yüzü kapitalizme dönüktü, küçük burjuvazinin egemenlik ideolojisi ve eylem kılavuzuydu. Kaçınılmaz olarak da, bir yandan her zaman emperyalizmle uzlaşmaya, hatta işbirliğine hazır, ülke içlerinde baskıcı, inkârcı ve dolayısıyla bölücü, devletler arasında da çatışmacı idi; şiddeti besleyen karakteri onun ayrılmaz unsuruydu. Ulusalcı sol’un özellikle de BAAS versiyonu, aslında devrimci sosyalizmden uzak olduğu ölçüde, şovenizme, militarizme, giderek “nasyonal sosyalizm”e, faşizan düzenleme ve eğilimlere daha yatkın, daha yakındı.

“Sosyalizm”leri ise tam bir aldatmacaydı, en azından hastalıklı ölçüde çarpık ve anti-sosyalistti.

## “Arap Sosyalizmi”

Sosyalizm, resmî Arap dünyasına Nasır’la birlikte girdi ve bağımsızlık, ekonomik gelişme, modernleşmeyle özdeşleştirilen bir kavram olarak oluştu.

İlk dönem Arap milliyetçileri bağımsızlık istiyorlar ama eski sömürgecilerden de asla kopmuyorlardı. Bunlar, Türkiye gibi ülkelerde görülen “işbirlikçi milliyetçiler” olarak sadece formel bağımsızlık talep ediyorlardı. Bu “bağımsızlık”, halklar üzerinde emperyalistlerle “ortak” egemenliğin kurulması anlamına geliyordu. Onlar, halk adına bu ortaklığı yürüterek “millî” görevlerini yerine getirmiş, “ulusal değerleri ve onuru” korumuş oluyorlardı ve sömürüden kendilerine düşen payı alıyorlardı. Tabii bu yoz ve sahte “ulusal bağımsızlık” aldatmacası politikleşmiş kesimlerde büyük tepki uyandırıyordu. Yığınların içgüdüsel tepkilerinin fikri plandaki oluşumunu aydınlar kuruyor; öğrenciler, yazarlar, öğretmen ve doktor, mühendis gibi profesyoneller, işçi önderleri de hissiyatlarına tercüman oluyorlardı. Ortaya çıkan hareketin gücüne de silahlara hükmeden genç subaylar somutluk kazandırıyorlardı.

Küçük burjuva milliyetçi Hür Subaylar ile Nasır’ın amacı, devletin müdahale ve yönlendirmesinde bir kapitalist kalkınma programını başlatmaktı. Bu, elbette ulusal ve küçük burjuvazinin sınıf çıkarlarıyla da uyumlu bir gelişme olacaktı. Batı’yla sorunlar ortaya çıktıkca, dinamik ve bağımsızlıkçı bir millî burjuvazi de ağırlığını koyacak varlık gösteremeyince, kamu iktisadi teşebbüslerinin kurulması, yeni millîleştirmelerle devletin rolünün artırılması, bürokratik-teknokratik kadroların ekonominin yönlendirilmesinde kumanda mevkilerine getirilmesi süreci hızlandı. İlk olarak, toprak reformundan ve Süveyş krizinden sonra, yabancı şirketler millîleştirildi. Böylece Mısır burjuvazisine yol açıldı, bu arada devletin de ekonomideki rolü ve ağırlığı artmış oldu. Kamu sektörü, beş yıllık planlar çerçevesinde ve yeni kamulaştırmalarla büyüdü. Devlet, sermaye birikiminin ve kapitalist gelişmenin motoru oldu. Özel sektör, artık sadece inşaat, tekstil, taşımacılık, toptancılık ve perakendecilikte, küçük meta üretiminde ve ticarette kendine alan bulabildi. Devlet ise bankacılık, ağır sanayi gibi kilit alanların tümünde egemen ve ekonomide öncü güç oldu. Bu, sermaye birikiminin yetersiz

olduğu bir ülkede kaçınılmazdı, özel sektörün yatırım yapacak gücü olmayan alanlara devlet girmekteydi. Bu süreç içinde, ayrıca özel sektör, ikincil zayıf sektör de olsa, gelişme sürecine girdi; kapitalist yönelim, özel mülkiyet rejiminin her şeye karşın dokunulmaz biçimde devamı, kültür, ideoloji ve hayat tarzının kapitalist ilişkiler çerçevesi içinde sürdürülmesi, Mısır'daki devlet öncülüğündeki kapitalist gelişmenin çerçevesini çizdi. Gelişen bürokrat burjuvazinin ve kapitalist ilişkilerin, zaman içinde bürokratik-teknokratik yönetici egemenlerin dar perspektifiyle, devlet müdahaleciliğinin sınırlamalarıyla ve kamunun sosyal içerikli ekonomi politikalarının faturasıyla çelişme ve çatışmasının tohumları da bu dönemlerde atıldı. Bu dönemde Mısır'da sınıf çelişki ve çatışmaları, bürokratik-teknokratik yöneticilerin, devlet hizmet ve himayesindeki küçük burjuvazinin, gelişmekte olan millî burjuva sınıfının ve işçi, köylü ve öteki emekçilerin rekabeti çerçevesinde oluştu. Devlet kapitalizmi, bir yanda kendi egemen sınıflarını, yönetici bürokratik-teknokratik kesimlerden devşirerek bir bürokrat-burjuva biçiminde oluşturdu; bir yandan, devletin geliştirdiği millî kapitalizmin fideliğinde ikincil sektörde palazlanma sürecinde olan bir burjuvaziyi yarattı. Toprak reformuyla toprak sahibi olan geniş orta sınıf köylülük de bir güç olarak ortaya çıktı. Karşılarındaysa “sosyal adaletçi”, “kamucu” ve millîci politikalar nedeniyle rejimi büyük ölçüde destekleyen işçi, küçük memur, öğrenci, kent emekçisi ile toprak reformlarıyla hareketlenen, kooperatiflerde örgütlenmeye çalışan ve toprak üzerindeki mücadelenin hiç bitmediği kırsal kesimin yoksulları vardı. Mısır'da devletin görece özerkliği geniş boyutlarda mevcuttu ve Nasır da Bonapartist bir konumdaydı. Rejim, var olan sınıfların doğrudan etkisi altında değildi. İşçi ve köylüler, kent ve kır emekçileri, kendi öz örgütlerinde toplumsal yaşama ve politikaya aktif katılım imkânlarından yoksundular ve politik temsilcileri, esas olarak da komünistler, çok ağır baskılar altındaydılar. Buna karşılık, feodallerin politik etkinliği art arda yapılan toprak reformlarıyla iyice kırılmıştı. Aynı biçimde, büyük burjuvazinin de ekonomik, politik temelleri önemli ölçüde yıkılmıştı ve yabancı sermaye de Süveyş krizinden sonra zaten tasfiye edilmişti. Küçük burjuvazi ve kırsal orta sınıf da, iktidardaki subayların sınıfsal kökenlerinin dışında bir dayanağa sahip değildi. Kısacası rejim, sınıflardan bağımsız biçimde işleyebiliyordu. Elbette iktidar sahiplerinin dünya görüşü, hayata bakışları, hedefleri, değerler sistemi ve ideolojik konumları, özellikle küçük burjuvaziye hizmet ediyordu ama politikalarını asıl belirleyen, genel bir

kapitalizme yöneliş çerçevesinde, çoğu kez dış olaylara verilen tepkilerle ekonomideki sorunlara ilişkin “teknik” arayışlardı. Bu durumda, devlet kapitalizminin kendi egemen sınıfını, devlet fideliğinde kendi burjuvazisini yaratması söz konusuydu ve öyle de oldu. Var olan burjuvazinin yönlendirmesinden ziyade, devlet kapitalizminin askerî diktatörlük koşullarında kendisini yeniden üretmesi ve devlet burjuvazisini (ya da belki daha doğrusu, ileride bir burjuvaziye dönüşecek ayrıcalıklı seçkinlerini) yaratması, sosyoekonomik formasyonu belirledi.[28] Bu bürokratik-askerî oligarşi rejiminin nitelikleri, bir yandan bütün örgütlü muhalefetin tasfiyesi, millî kapitalizmin kurulması çabaları ve kendi burjuvazisini yaratmasıyla belirlendi. Bir yandan da, rejimin istediği alan ve ölçülerde seferber edilerek bir politik dekor olarak kullanılan işçi ve köylülerle, kent emekçilerini kucaklayan yoksul bir ekonominin ölçüleri içinde, Batı Avrupa’daki “refah devleti”ni anımsatan uygulamalarla gerçekleştirilen üçüncü dünya “sosyal devlet”i söz konusuydu. Emekçilere tepeden verilen, sağlam temelleri olmayan ama rejime politik destek sağlayan önemli ekonomik-sosyal haklar, rejimi, sosyoekonomik formasyonun popülist-korporatist niteliklerini şekillendiriyordu. Burjuvazinin ve işçi sınıfının önemli kesimleri, tayinle kurulan ve meslek temsili esasına dayanan korporatist nitelikli “parti” ve “meclis”ler aracılığıyla rejim tarafından asimile edilmişlerdi. Burada, katılım ve ideolojik yakınlığa dayalı bir destekten ziyade daha çok fırsatçı bir yaklaşım söz konusuydu ama sonuçta rejime karşı örgütlü, yaygın bir muhalefetin ortaya çıkması da önlenmiş oluyordu. Askerî rejimle birlikte, yerli sermayeyi desteklemek, yatırımları hızlandırmak ve sanayileşmeyi kapitalist bir çerçeve içinde sağlamak üzere özel sektöre ve yabancılara büyük kolaylıklar sağlandı, vergi indirimleri ve uzun süreli bağışıklıklar, teşvikler uygulandı. Süveyş Savaşı’ndan sonraysa, yabancı ve azınlık sermayesinin millîleştirmeler yoluyla tasfiyesiyle Mısır burjuvazisinin sermaye birikimine büyük katkı sağlandı. Bu noktada denebilir ki, “Tepeden tavana bir devrimi yürüten, yabancı denetimi ve kokuşmuş yerli yönetici sınıflara karşı koymak yoluyla önderlik niteliklerini kanıtlarken, ekonominin geniş sektörlerini devletleştiren Nasır’ın ‘özgür subayları’, yaklaşık otuz yıl önce Türkiye’de (1923-36) Kemal Atatürk tarafından gerçekleştirilen bir süreci yinelemişlerdir.”[29] İleride göreceğimiz gibi, oluşturduğu potansiyel “yeni burjuvazi” de, sonunda, varlığını büyük ölçüde bağlı olduğu devlete başkaldırdı ve ikinci ve üçüncü adamlar dönemlerinde (Türkiye’de İnönü-Menderes; Mısır’da

Sedat-Mübarek) “liberal piyasa” kapitalizmine evrilmeyi sağladılar. Ne var ki, toprak reformları (ki, aslında toprak zenginlerinin sanayiye yatırım yapmalarını sağlamak ve köylü tabanlı devrimci hareketleri önlemek, bir Ortadoğulu Mao’nun çıkışını engellemek amacıyla Amerikan desteğinde yapılmıştı), Batı’yla sorunlar, yabancı sermaye karşıtlığı, burjuvazinin örgütlü politik gücünün kırılması, otoriter düzenlemeler, devlet müdahaleciliği, planlı ekonomideki ısrar, hatta ideolojik ve politik retorik; burjuvaziyi ürküten, iten, rejime soğuklaştıran, güvensizlikler yaratan sonuçlar doğuruyor, istenen ekonomik çeşitlilik, özel sektör eliyle sanayileşme, kalkınma, kapitalist canlanma yaratılamıyordu. Parasal zenginliğin asıl kaynağını oluşturan feodaller, toprak reformlarından sonra parasal varlıklarını sanayiye kaydırmadılar, paralarını ya yurt dışına çıkardılar ya da konuta, altına, mevduata (faize) yatırdılar. Yoksul topraksız köylüler de reform sonrasında toprak satın alamayınca, geniş araziler devletin elinde kaldı. Rejimin teşvikleriyle ve millîleştirilen yabancı ve azınlık mallarını alma imkânı tanınmasıyla palazlanan büyük burjuvazi de sanayileşmeye, kalkınmaya motor olabilecek, üretici güçleri geliştirecek yetenekte değildi; yeterli yönetsel ve teknik bilgi, deneyim birikiminden, ruhi şekillenmeden yoksundu. Yabancılar ve azınlıklar da ülkeyi terk etmişlerdi. Ülkenin sosyalizme kaydığını düşündüğünden yurt dışından da yeni yabancı yatırım sermayesi gelmiyordu.[30] Nasır’ın deyimiyle, “kontrollü kapitalist ekonomi”[31] gelişmeyi, ilerlemeyi sağlayamıyor, gerekli politik destek için ekonomik altyapıyı oluşturamıyor, sınıf çatışmasını önleyecek “sosyal devlet” uygulamalarına kaynak üretemiyordu ve bu nedenle özel sermaye de Nasır’ın gözünde itibar yitiriyordu. Bu da, zaman içinde devletçi müdahaleyi, giderek devletin sermaye birkimini, sanayileşmeyi, kalkınmayı iyice üstlenmesi zorunluluğunu doğuruyordu. Rejimin, o dönemde doğrudan, var ve etkin olan bir burjuvaziye, sınıfsal çıkarlarını sistematik bir bilinçle gözeterek, ideolojik/sınıfsal örtüşme nedeniyle ya da araççı bir biçimde hizmet ettiği söylenemez. Hatta iktidar burjuvaziye yönelmiştir de. Bu yöneliş sadece ağır bir ideolojik söylem ve saldırı çerçevesiyle sınırlı da kalmamıştır. Burjuvazinin, yaygın kamulaştırmalar, devlet müdahaleleri ve yasalarla ekonomik-sosyal gücü kırılmış, politikaya örgütlü katılımı yasaklanmış, yabancı sermaye ve emperyalizmle bağları kopartılmış, kısacası neredeyse bütün güç kaynakları kurutulmuş, dayanakları kırılmıştır. Bununla birlikte rejimin kapitalizmle sınırlı ufku ve özel mülkiyet yandaşlığı, ülkedeki özel girişim çekirdeğinin

potansiyel bir güç olarak varlığını sürdürmesine olanak tanıyacak politikaları da gündemde tuttu. Kamu yatırımlarının, önemli bölümünün özel sektör alanlarına ilişkin olarak gerçekleştirilmesi, karma ekonominin şirketleri, devletle ortaklık ve taşeronluk ilişkileri ile kârlı alanlarda konumlanmış bir burjuvazi odağı hep yerini korudu. Bu, eğitimde, kültürde, hayat tarzında ve geleceğe ilişkin hedeflerde var olan güçlü Batılılaşma arzusu ve kapitalist nitelikli sanayileşme güdüleriyle birleşince burjuvazi, kapitalist dinamiğin etkin bir gizil gücü rolünü korudu, toplumsal odak olarak varlığını sağlam temellere bağlamış oldu. Devlet kapitalizminin yeni seçkinleri ve yöneticilerinin de zaman içinde ayrıcalıklı ekonomik, sosyal ve politik konumlarını kullanarak burjuva hayat tarzı ve görüşüne göre biçimlenmeleri, toplumu yönlendirmeleri de, "Hür Subaylar'ın ulusalcı sol hareketi"nin millî kapitalizm yoluyla kalkınma ve modernleşme amacıyla burjuvazinin nihai sınıf çıkarlarının örtüşmesini getirdi, aralarındaki bütün çelişkili ve zaman zaman çatışmalı ilişkilere karşın. Var olduğu kadarıyla millî ve küçük burjuvazi, bu millî kapitalizmi devlet eliyle kurma sürecinde, rejimce gözetilmiştir. Aynı biçimde, kırsal kesimin orta sınıfları da güçlendirilmiştir. İşçiler, yoksul köylüler, genel olarak emekçiler de, fiilî istihdam garantisi, asgari ücret, emeklilik hakları, ücretsiz sağlık ve eğitim hizmetlerinden yararlanma gibi "sosyal refah devleti" uygulamalarıyla korunmuştur. Bu kesimler de, kooptasyon yoluyla rejime eklemlenmişlerdir ama bağımsız örgütlenmeleri ve sınıfsal çıkarları doğrultusunda politik eylemde bulunma hakları ellerinden alınmıştır. Sonuçta, rejimin yeni egemenleri, başta subayların oluşturduğu yönetici/teknokrat idari kesimlerden devşirilmiştir. Bunlar, devasa kamu iktisadi teşebbüslerinin yönetim kurullarında, devlet kurumlarının üst kadrolarında, toprak idaresinin işletilmesinde çok büyük olanaklara hükmeden yöneticiler, menajerler, teknokratlardı. Arkalarında silahlı kuvvetlerin, hükümetin, istihbaratın gücüyle ulusal sol yönetici sınıf olarak rejimin sadece bürokratik belkemiğini değil, aynı zamanda dokunulmaz seçkinlerini, ekonomik kaynaklara hükmeden burjuvazisini de oluşturuyorlardı. Bu denetlenemez, toplum üstü, sınıflardan görece bağımsız ekonomik ve politik güç sahibi kesimler "Mısır sosyalizmi"nin, yani militer, popülist, tekelci devlet kapitalizminin yeni efendileriydiler. Devasa kamu sektörüne hükmeden bu yeni devlet burjuvazisinin merkezî güçleri, bütün kamu iktisadi teşebbüs ve fabrikalarının, örgütlenmelerinin, planlamanın ve ekonomiyle ilgili bütün bakanlıkların yönetiminde kümelenmişlerdi. Hayati

kararları alıyor, fonlara hükmediyor, teşvikleri dağıtıp vergileri belirliyorlardı. Özel sektörün mukavelelerini, iş yüklenimlerini, müteahhitlik ve taşeronluk hizmetlerini, kredilerini, permilerini düzenliyorlardı. Ülkede iş yapan çok uluslu şirketlerle de bunlar muhataptılar. Bu süreç içinde de zenginleşiyor, yozlaşıyor, yolsuzluklara bulaşıyor, yasa dinlemez oluyorlardı. 1970'lerin başına gelindiğinde, 50 bin kadar yüksek bürokrat ve içlerinden gelen 11 bin de en tepede görev yapan yönetici kadro vardı.[32]

Bu devletçi kapitalizm de, nihayetinde, sırtını bir yabancı kaynağa, Sovyetler Birliği'ne bağlamış, tasfiye sürecine kadar da ticari, askerî, politik güç kaynaklarını buradan almıştı. Bu, kapitalist-emperyalist ilişkiler ölçüsünde bir bağımlılık karakteri taşımasa da, son kertede, ancak yabancı kaynakça sürdürülebilen bir popülizm ve kalkınma stratejisi olarak biçimlenmişti. Yine de bu sürecin temel amacı, yönü, baştan beri gelişmiş kapitalizmi kurmak, Batı'ya rağmen Batılılaşmak olarak saptanmıştı. "Mısır sosyalizmi"nin ideolojik ve yasal olarak olgunlaştığı dönemde, yani 1950'lerin sonunda, 1960'ların ilk yarısında Mısır ekonomisi kamu sektörünün, bir ölçüde kooperatifleşmenin ve stratejik sayılmayan alanlardaki kamu ve özel sektör ortak yatırımlarının biçimlendirdiği bir yapıya oturmuştu. Bankalar, sigortacılık, ağır sanayi, ekonominin ana sektörleri, dış ticaret, ulaşım ve oluşturulan iktisadi teşebbüsler bütünüyle devletin elindeydi. Bunların dışındaki alanlarda ortak yatırımlar vardı ve bir kısım hafif sanayide, küçük üretimde aile temelli özel şirketlerde yoğunlaşmış özel mülkiyet rejimi söz konusuydu. Esnaf, zanaatkârlar, tüccarlar, atölye sahipleri de kentli orta alt sınıfları temsil etmekteydiler. Kamulaştırılan sektörlerde, hisse senedi sahiplerine tazminatlar ödendi, devlet tahvil ve bonoları verildi ve nihayet ikinci ve üçüncü grup şirketlerde sınırlı hisse hakkı tanındı. Büyük devlet teşebbüslerinin, holdinglerin hisse senetleri de borsada kote edildi. Bu arada, bütün iktisadi kurumlarda korporatist bir anlayışla, sermaye sahibi olarak devleti temsil eden yöneticilerin ve kendi gruplarınca seçilen çalışanların (işçi ve memur) temsilcilerinin ağırlığı yasayla korunmuştu.

"Mısır sosyalizmi"nde tablo şöyle oluştu: Bütün stratejik sektörler devletin tekelindeydi. Karma sektörde, devlet, ya hisselerin yarısına ya da hafif sanayide ve görece önemsiz sektörlerde özel sermayeye tanınan sınırın ötesindeki kâr etme (fazlayı elde tutma) hakkının sahibiydi. Özel sektör,

bazı büyük ve orta ölçekli sanayide, küçük işletmelerde, dış ticaretin bir bölümünde, daha büyük oranlarda iç ticarette ve gayrimenkulle toprak sahipliğinde yoğunlaşmıştı. Kamulaştırma tazminatlarıyla elde edilen hisseler de önemli bir kaynaktı yerel sermayedarlar için. 1962-63 bütçesine göre, yani "sosyalist" yasa ve kamulaştırmaların doruğa ulaştığı bir dönemde, 3.255 milyar Mısır lirası olarak tahmin edilen gayrisafi millî üretimin yüzde 60'ının özel sektörce sağlanacağı öngörülmekteydi.[33] "Mısır sosyalizmi", "proletaryasız", "sınıfsız", "sosyalistsiz" olarak girişilen bir deneyimdi. Üstelik emekçilerin üstünde baskıcı, yıkıcı, politik temsilcileri ve komünistlere gaddar, militer, anti-komünist, korporatist, popülist idi. İslam'ı devletin resmî dini yapan ama aslında dini kamu işlerine karıştırmayarak "laik", yer yer faşizan, özel mülkiyet yanlısı ve milliyetçiydi. Marksizme düşmandı. Ve fakat, gerçekten sosyalist olmadığı gibi, bir hilkat garibesi de değildi; bir dönem Asya ve Afrika'da çok görülen devletçi kapitalizmin, sol söylemli "ulusalcı sol"un, demokratik yanı güdük, küçük burjuvazi önderliğindeki "millî devrim"in, millî kapitalizm kurma ve kendi burjuvazisini yetiştirme stratejisinin bir biçimiydi. Bir Mısırlı Marksistin deyişiyle, "otokratik (diktacı), paternalistik (vesayetçi), etatist (devletçi)" bir karaktere sahipti.[34] Bu, "millî birlik ve beraberlik ruhu"yla hareket eden ve "sınıfsız, imtiyazsız, kaynaşmış toplum" yanılsamasına dayandırılan bir toplumsal projeydi. Burada, Türkiye'de olduğu gibi, hatta daha fazlasıyla, ekonominin çok geniş alanlarının ve sektörlerinin, yatırımların yüzde 90'ını kapsayacak ölçüde devletçe işletilmesine karşılık; yine Türkiye'deki gibi, bir biçimde karma ekonomi, yani özel sektöre de etkinlik alanları sağlayan yapı da korunmuş, özel mülkiyet ve miras hakkına dokunulmamış, genel toplumsal proje, ekonomiden eğitime, sosyal ilişkilerden sınıflararası ilişkilerin hiyerarşisine, milliyetçi anlayıştan millî kapitalizm ereğine, küçük burjuvazi önderliğinde burjuva-demokratik devrim ve ulusal kalkınma/modernleşme çerçevesi içinde tutulmuştur. Burada, adı dışında, sosyalizme yer yoktur; ancak devlet kapitalizmi, devletin görece özerkliği çerçevesinde Bonapartist bürokratik-askerî küçük burjuva yönetimi ve (emperyalizm karşısında görece özerklik anlamında "millî") kapitalizmi geliştirme projesi söz konusudur.

Tabii düzenin askerî-bürokratik-teknokratik egemenleri dışında kalmış gibi görünse de, burjuvazi de uyumamaktadır. Bir örnek, bu millîci-solcu,

“sosyalist” devlet kapitalizminin bağrında pusuya yatmış burjuvazinin günü gelince kaçınılmaz yükselişini göstermektedir. Bir zamanlar ülkenin en büyük kapitalistlerinden olan, pamuk ve toprak zengini, ticaret tekeli sahibi Mansur ailesinin işletmeleri de Nasır zamanında millîleştirilmişti. 1975 yılında, Sedat’la “açılma” başlayınca, Mansur da *General Motors* şirketinin acenteliğini üstlendi ve *Chevrolet* kamyonlarını, *Caterpillar* iş makinelerini ve *John Deere* traktörlerini ithal etmeye başladı. Ardından, *Chevrolet* ve *Isuzu* araçlarının montajına geçti. 1993’e gelindiğinde, askeriyeyle yapılan anlaşmalar da dâhil olmak üzere, ülkenin ticari araç pazarının % 60’ı Mansur şirketlerinin eline geçmişti. 1990’lı yıllarda *Marlboro* sigaralarının dağıtımı, *McDonald’s’*ların yarısı, turizm inşaatları ve internet alanında büyük işler ele geçirilmişti.[35] Bu arada kaç “ulusal sol”cu subay, teknokrat, bürokrat, menajer zengin oldu Mansur ailesiyle birlikte, bilinmiyor...

Devlet kapitalizminin Doğu toplumlarında ortaya çıkışını bir yazar şöyle anlatıyor:

> Hâkim sınıfların ana fraksiyonları arasında uzun süreli bir çatışmanın ortaya çıkması durumunda ve bunun doğrudan bir politik uzlaşmayla çözümünün olanaksızlığı görüldüğünde, bu güçler, uzun vadede, süregelen burjuva modernizasyonu sürecinde, inisiyatifi ve önderliği yeni bir sosyal ve politik güce, bürokratik burjuvaziye ve onun politik uzantısı sivil ve askerî bürokrasiye devretmek zorunda kalırlar... Doğu’nun neo-Bonapartist diktatörlükleri, nesnel olarak, toplumsal üretim yapılarının bütünde özel *(private)* kapitalizmin hâkimiyetini perçinlemesinin önünü açan Avrupa’daki öncüllerinden kendilerini ayıran en azından iki ayırt edici özelliğe sahiptirler. Birincisi, nesnel olarak, ülkelerindeki sosyal yapıdan sömürgeci unsurları ayıklamak sorununu çözmekle yükümlenmişlerdi. Bu görevi yerine getiremeselerdi, neo-Bonapartist değil de, neosömürgecilik yanlısı kukla rejimlerden söz ediyor olurduk. İkincisi, neo-Bonapartist rejimler bağlamında, sistemi oluşturan yapılar, özel kapitalizme değil, bürokratik tekelci devlet kapitalizmine evrilme ve gelişmenin kendi içinde bütünlüklü bir aşaması olarak özel kapitalizmi atlama eğilimi gösteren, bürokratik devlet kapitalizmi idi ama özel kapitalizm tarzının kimi unsurları bürokratik burjuvazinin iktidara gelmesinden önce vardı, onun

> altında var olmaya devam etti ve ileride bürokratik tekelci devlet kapitalizminde de varlığını sürdürecekti.[36]

Bir Amerikalı profesör ise, sürecin gelişimini şöyle belirliyor:

> Devlet kapitalizmi formasyonlarında, toplumun orta sektörlerince (sınıfları/*intermediate sectors*) harekete geçirilen sınıf güçleri [ittifakları], halkı, emperyalizme ve onun yerel müttefiklerine, toprak ağalarına ve kompradorlara karşı, milliyetçi bir ideoloji etrafında toplayarak iktidarı ele geçirdiler. Bu toplumlarda devlet, emperyalizme ve çok uluslu şirketlere karşı yerel kapitalistlerin çıkarlarını öne çıkarır. Yeni sömürge toplumlarla *(neocolonial societies)* aradaki farklılıklara karşın, devlet kapitalizminin sınıfsal karakteri yine de emeğin sömürüsü ve baskılanması açılarından benzer sonuçlar doğurur. (Ne denli ulusalcı biçimde tanımlanırsa tanımlansın) sermaye birikimi kâr ve varlığın yerel kapitalistlere gitmesini sağlarken, işçi sınıfını devlet kapitalizminin gereklerine mahkûm eder. Bunun temel önceliği de ücretli emekten artı değer elde edilmesidir.
>
> Buna karşılık, işçi-köylü ittifakı öncülüğünde emperyalizme ve yerel gericiliğe karşı gerçekleşen devrimler sosyalizmle sonuçlandı. Yeni sömürge ve devlet kapitalizminin geçerli olduğu toplumların aksine, Üçüncü Dünya'daki sosyalist toplumlar, özel kâr için emeğin sömürülmesinin ortadan kaldırılmasına, toprağın ve mülkiyetin yeniden paylaşımına ve hayat standartlarını yükseltmek amacıyla yığınların gelirlerini artırmaya öncelik verdiler.[37]

Birinci yolu seçen Nasır'ın Mısır'ının bu dönem içindeki tarihi, bir bunalım tarihidir aynı zamanda. Özellikle Batı'yla girişilen büyük mücadele ve İsrail sorunu, yöneticileri krizler ortasında yaşamsal önemde ani kararlar almaya yöneltmiştir. Sınıflardan görece bağımsız, belirgin ideolojik yönelim ve programlardan yoksun ve her toplumsal sınıftan korkar durumda olan ve bu arada da toplumsal-politik destek tabanını inşa etmek durumunda olan askerlerin işi gerçekten zordur. Feodaller ve büyük burjuvazi emperyalizmin, çürümüş eski düzenin temsilcileri olarak yeni rejimin karşısında konumlanmışlardır. Millî burjuvazi hem zayıftır, hem yaygın yoksulluğu, yolsuzluğu giderecek, kalkınmayı ve modernleşmeyi sağlayacak dinamizmden yoksundur ve böylece de subayların çok

korktukları sınıf çatışmalarını önleme imkânına sahip değildir, hatta sömürüyü yoğunlaştırarak bunu derinleştirme eğilimi taşımaktadır. Bu durumda, yeniden yabancı güçlere de sığınmayı deneyebilecektir. İşçi, emekçi yığınlarından ise, subaylar, ideolojik ve sınıfsal konumları, devletçi-milliyetçi bakış açıları nedeniyle daha da ürkmektedirler ve oradaki kıpırtılardan, hareketlerden, seferberlikten rahatsızdırlar. Bu durumda, özerk bir yönetici güç olarak inşa ettikleri bürokratik-askerî aygıtın potansiyel bir "kapitalist sınıf", geleceğin "burjuvazi"si, bu anlamda günün seçkinlerinin, ekonomik kaynakları elinde tutan, üretim araçları üzerinde tasarrufta bulunma hakkına sahip ayrıcalıklı kesimlerinin bir tür "devlet burjuvazisi" olarak örgütlenmesini yarattılar. Biz, "devlet burjuvazisi"ni, bir "potansiyel (sömürücü-burjuva) sınıf" olarak anlamaktayız. "Devlet burjuvazisi", özünde, bizce, "serbest piyasa dinamikleri bakımından organik olmayan (burjuva) sınıf" olarak anlaşılmalıdır. Bu türden bir süreci Trimberger şöyle tanımlıyor:

> Bunalım dönemlerinde sınıf güçlerinden dinamik olarak özerk duruma gelen görece özerk bürokratlar kendilerini, kapitalist dünya ekonomisi içerisinde başlı başına bir kapitalist sınıf anlamına gelecek yeni bir yönetici sınıfa dönüştürebilme yeteneğine sahiptirler.[38]

Bir başka yazar ise, "devlet burjuvazisi" terimini şöyle tanımlayıp gerekçelendiriyor:

> Devlet, önemli ekonomik işlevler kazanmaya başladığında yönetici sınıfın yeni bir sektörü ortaya çıkarak, devlet mülkiyeti çerçevesinde kalmak kaydıyla, kitlelerin dolaysız sömürülmesi sisteminde yer alabilir. Bu durumda devlet aygıtının gerçek anlamda ekonomik işlevleri yönetici sınıfın, üretim araçlarının mülkiyetini elinde bulunduran sınıf içerisinden gelmeyen bir sektörünün yükselmesini sağlar. ... Bu sektörü devlet burjuvazisi olarak isimlendirmemizin nedeni budur. ... Yeni toplumsal durumu, bir sınıf olarak devlet burjuvazisine ... kapitalist kârlar elde edebilmenin nesnel olanaklarını vermiştir. Kitleleri sömürme aygıtını devralarak, yani emekçi sınıflarınca yaratılan artık-değerle yabancı sermaye akımı üzerinde mutlak bir denetim kurma yoluyla, yetkin bir sömürücü sınıfa dönüşmüştür.[39]

İşçi sınıfını, komünistleri, sınıf örgütlenmesini, emeğin özerk hareketliliğini ve ideolojisini, Marksizmi düşman belleyen, sınıf mücadelesine karşı çıkan, özel mülkiyet yanlısı bu tuhaf askerî/nasyonal "sosyalizm"i Nasır tarafından oluşturulan Ulusal Birlik Kongresi şöyle tanımlıyordu:

> Bizim sosyalizmimiz, kökenlerini, milletimizin kendisini sınıf mücadelesinden koruyan, vicdanında ve toplumsal düşüncesinin evriminde bulur. Dolayısıyla bu sosyalizm, toplumsal dayanışma özünün pratikteki uygulaması olmuştur; yapısı, zenginlik yaratma, dağıtımında adalet, ulusal gelirden her bireyin yararlanma hakkı ve bütün bireyler arasında sosyal adaleti sağlaması üzerinde kurulmuştur.[40]

Mısırlı Marksist yazarın dediği gibi, "Burada sosyalizm yoktu, ama artık geleneksel (klasik-tipik) kapitalizm de değildi. ... Gelişmekte olan, içinde geniş bir özel sektörün bulunduğu bir karma *(composite)* deneyimdi."[41] Nasır'ın düşüncelerini dile getiren sırdaşı gazeteci Heykel, "Mısır sosyalizmi"nin kendine özgü niteliklerini sayarken, onun, sınıf çelişkilerini "millî birlik çerçevesi içinde erittiği"nden; "sömürücü olmaması ve bir sınıfın egemenliğini dayatmaması"ndan, özel mülkiyet yandaşlığından; kamulaştırmada, komünizmin aksine, tazminattan yana olduğundan; "bireyin sosyalist yapının temel taşı" sayılmasından söz ediyor.

Temel farklılıklardan biri, Heykel'e göre "sınıf" anlayışında yatmaktadır. Komünizm proletaryanın diktatörlüğünü savunurken, Arap Sosyalizmi, "sınıf farklılıklarının eritilmesi"ni öngörmektedir. Bir başka ifadeyle, "Komünizm yoksullara mülk sahiplerine karşı ayaklanmalarını ve onları mülksüzleştirmesini önermekte ... buna karşılık Arap Sosyalizmi onlardan kendi mülkiyet haklarını elde etmek ve ulusal zenginlikten kendi adil paylarını almak için ayaklanmalarını istemektedir. Komünistler bir sınıfın ötekileri yok etmesini isterken, Arap Sosyalizmi sınıf farklılıklarını 'millî birlik içinde' kaldırmak istemektedir.

"İkinci olarak, 'komünizm her mülk sahibini bir sömürücü olarak görür ve dolayısıyla yok edilmesini öngörür. ... Arap Sosyalizmiyse, sömürücü sınıflara ait mülkiyet ile çalışma ve girişim sonucu elde edilen mülkiyeti ayırır."

Komünizm mülkiyete “el konması”nı, Arap Sosyalizmi “tazmin edilmesi”ni savunur.

Komünizmde “devlet her şeye sahiptir” ve birey sadece “iş aracıdır.” Buna karşılık Arap Sosyalizminde birey, “sosyal yapının temelidir” ve devlet de “adaleti ve onu koruyucu önlemleri sağlamanın halkçı aracı”dır.

Komünizm, özellikle Stalin deneyiminde, gelecek kuşaklar için bugünküleri feda etmiştir, oysa Arap Sosyalizmi bunu reddetmektedir.

Komünizm bağnazdır, bir komünist, “Marksizme bağlı dahi olsa katı kurallardan ayrılamaz, ... aksi hâlde Tito gibi revizyonist ilan edilir.” Arap Sosyalisti ise, “Bütün dünyanın entelektüel mirasının kendisine açık olduğuna, ... ona katkıda bulunabileceğine, gelişme sürecine katılabileceğine inanır. ... Onu kendi millî deneyimine ekleyebilir ve kendi tarihsel mirasıyla geliştirebilir.”

“Komünizm, politik eylemin düzenlenmesinin bütünüyle komünist partinin elinde olmasını gerekli görür. ... Arap Sosyalizmi politik eylemin düzenlenmesinin bütün ulusu kapsaması ve millî bütünlük çerçevesine dayandırılması gereğine inanır.”

Heykel’in son sözü komünistleredir:

> Gelişmenin önünde, başlangıcı kapitalizm ve kaçınılmaz sonu komünizm olan tek yol olduğuna inananlar, tarihin bir kör sokakta *(blind alley)* yürüdüğüne inanırlar. Böyle bir kör yol hiç var olmadı! [42]

Nasır’ın bu propagandistinin komünizmi hiç anlamadığı ya da bilerek çarpıttığı açık; anlattığı Arap Sosyalizmi ise, militer bir diktatörlük altındaki devletçi kapitalizmden başka bir şey değildi elbette. Demagojik söylemden ayıklandığında, söylediklerinin işçi sınıfı sosyalizmiyle hiçbir ilişkisi olmadığı, tam bir burjuva görüşü yansıttığı açık.

Bir başkası da, İhsan Abdül Kuddüs, “Bizim sosyalizmimiz Allah’a ve tarihin maddi ve manevi yorumuna, insanın geleceğine ve onuruna dayanır. Her ikisi de tek ve kapsamlı bir plan çerçevesinde birleştirilmek üzere, kamu mülkiyeti yanında özel mülkiyete inanır. Toplumsal girişimle (motivasyonla) birlikte bireysel girişimin de (motivasyonun) gelişmenin

gücü olduğuna ve her ikisinin tek bir hedefe yönlendirilmesine inanır. Bir toplumda, sınıfların değil, farklı düzeylerin olduğuna inanır" demektedir. Yayımlanan bir bilimsel projede ise, bu "sosyalizm", "halk güçleri arasındaki politik çatışmayı önlemek üzere sınıflar arasındaki farklılıkları eritmeyi hedefleyen bir politik sistem" olarak tanımlanmaktaydı.[43]

"Mısır (ya da Arap) Sosyalizmi"nde o dönemin "üçüncü yol" saptırmasını görmek mümkün. Örneğin, 1962 yılında Muhammed Auda, bağımsızlığına yeni kavuşmuş ülkeler bir yandan komünizmin kaçınılmazlığını kabul etmiyor, öte yandan da kapitalizmi reddediyorlardı "ve dolayısıyla da bugün dünyada, her biri kendi doktrini, politik sistemi ve hayat tarzı olan üç güç vardır," derken tam da bunu kastediyordu.[44]

Klasik Avrupa kökenli kapitalizmden ne denli farklılıklar gösterirse göstersin, Mısır ya da benzer ülkelerdeki emeğin sömürüsüne bağlı özel mülkiyet rejiminin kapitalizm dışı gösterilmesi ve bir tür "sosyalizm" olarak adlandırılması, elbette ideolojik çarpıtmadan başka bir anlam ifade etmiyor ama yeni egemenlerin retoriği hakkında ipuçları vermesi açısından önemli. Auda, çatışan iki sistem arasındaki yıkıcı mücadele bağlamında, rejimin ulusalcı sol söylemini de şöyle geliştiriyor:

> Tarih bu alanda Araplara ve Arap Devrimi'ne uygun oldukları bir rol vermiştir. En yüksek [kültürel] dalgasında, Bağdat, Yunan ve Hint ile Çin uygarlıklarını asimile etmiştir ve bugüne dek ulaşan saf bir Arap, saf insani bir miras yaratmıştır. Kahire ve Kordoba'da da aynı şeyi yapmışlardır. [Dolayısıyla, Araplar, üçüncü yolu, yeni bir sosyalizmi kurarken, onda] kendi din ve maneviyatlarını, milliyetçilik ve Arapçılıklarını sosyalizmin genel bilimiyle birleştirmeye çalışmaktadırlar; bu, onların gerçek benlikleriyle, tarihsel ve kültürel misyonlarıyla uyum içindedir. Bunu yaparken de kimseye zarar vermemektedirler. Aksine, dönemin yaşamını katkılarıyla geliştirmekte ve sosyalizmi olduğu kadar, barış mücadelesini de ilerletmektedirler.[45]

Enver Sedat ise, Mısırlı yöneticilerin anti-komünizmlerini, "emperyalizmin tuzağına düşmek" olarak eleştiren ve sosyalizmin komünizme yönelmiş bir aşama olarak değerlendirilmesini söyleyen Kruşçev'e verdiği yanıtta, Arap Sosyalizmini şöyle tanımlamaktaydı:

“Bizim inandığımız sosyalizm, bireyin kurtuluşu ve özgürlüğüne dayanmaktadır. ... Sömürüyü ortadan kaldırmayı hedefliyor ve sınıf farklılıklarının ortadan kaldırılmasına çalışıyoruz; herkese, özellikle sağlık, eğitim ve istihdamda eşit fırsatlar yaratmak istiyoruz.”

O dönemde yazılan kitaplarda sosyalizme örnek olarak İngiliz İşçi Partisi ya da Fransız sosyal demokrasisi, Franko İspanya’sı, hatta Kemalist Türkiye ve Hitler’in nasyonal sosyalizmi örnek olarak verilmekte, sosyalizm düşüncesi hep muğlaklaştırılmakta, böylece Arap Sosyalizminin çelişkileri bu vuzuhsuzluk içinde gözden kaçırılmaya çalışılmaktaydı. Elbette sınıf yönetimini reddeden ve bütün sınıfların “millî birlik ve beraberlik” içinde ve “sosyal adalet” çerçevesinde korunacağı bir “sosyalizm” anlayışında bu karışıklık kaçınılmazdı. Kahire’deki Sosyoloji Fakültesi Direktörü’nün dediği gibi, “Nasır’ın iktidar, ekonomi ve sosyal politika alanlarındaki sistemi, Doğulu da değildir, Batılı da; kapitalist ya da komünist, herhangi bir sosyalizm çeşidiyle ilgisi yoktur: Biriciktir... komünizm ile kapitalizm arasında tarafsızlık doktrini” olarak anlaşılan bir düşüncenin bu tür çelişkileri, eklektik yapısının bir gereğiydi elbette.[46]

Marksizm düşmanlığı ise, sadece devletin yasalarında ve saldırılarında değil, üniversite müfredatında, ideolojik kampanyalarda, basında, yazılan kitap ve makalelerde de öne çıkmaktaydı. Örneğin, “Arap Sosyalizmi” başlıklı kitabında Dr. Abdül Munim Beyh, “[Marksizm] çıkış noktasında yanlış ve hedeflerinde hatalıdır ... çünkü Karl Marx başlangıç noktası olarak belli bir toplumsal olguyu almıştır, oysa gerçekte sorun bizatihi insanın içindeydi ve çatışma onun kendi iç dünyasında gelişmekteydi,” diye yazıyordu. 23 Temmuz Devrimi’ni anlattığı kitabında Dr. Curf da, “Marksizmi baştan sona saf bir materyalist felsefe olarak reddediyoruz,” diye karalıyordu. Dr. Baradi içinse, Marksizm, “ahlak dışı”, “insan mutluluğuyla ilişkisi olmayan nefret dolu, umutsuzluk saçan bir hâkimiyet doktrini”ydi. Dr. İzzet ise, Marksizmin, Sovyetler Birliği’ndeki, kadın ile erkeği eşit sayan ve cezaevlerinde evliliğe izin veren suçlar gibi nedenlerden ötürü reddedildiğini yazıyordu.[47]

Arap Sosyalizminin ideologlarının bütün dertleri, kendi ideolojilerinin Marksizmin (ve Batı düşüncesiyle Sovyet anlayışının) dışında olduğunu kanıtlamaktı ve bu nedenle sosyalizmin kökenleri, gerektiğinde Muhammed’e ve Kur’an’a kadar uzatılabiliyordu.

Bütün bu tanımlarda, özel mülkiyetten, sınıf iktidarından, sınıfsız toplum projesinden söz edilmemektedir. ‘Ulusal Sol’un amacının, özünde, bir (emekçi) sınıfı temsil etmek ve onun çıkarlarını savunmak, iktidarını sağlamak değil; bütün sınıfları ve katmanları halkçı bir anlayışla kapsamak, devleti kutsayarak onun öncülüğünde millî gelişme sağlamak, sınıf mücadelesini dondurmak olduğu açıktı. Bunu sosyalizm olarak adlandırmak, ancak demagoji, çarpıtma ve entelektüel vuzuhsuzlukla kavramları karıştırmak, olguları saptırmakla mümkün olabilirdi.

İşin özü olan sermaye ve mülkiyete ilişkin Nasır’ın, kapsamlı “sosyalist yasalar”ın çıkarılıp kamulaştırmalar yapıldığı 1961 yılındaki şu görüşleri, konuyu netliğe kavuşturur niteliktedir:

> Kapitalist sömürücü sınıfla kastettiğim, paralarını kullanarak halkı sömüren ve kanını emenlerdir. ... Varlıkları emeklerinden kaynaklanan, varlıklarını sömürü için kullanmayan, sömürücü olmayan mülk sahipleri vardır. Mutlak olarak mülk sahipliğine karşı değiliz, ama sömürüye karşıyız. Aksi hâlde, mülkiyeti, faiz getiren tahvil vermeden kamulaştırırdık. Her şeyi kamulaştırır ve mülk sahibi olmayı yasaklardık. Ama biz mülkiyetin bir sosyal güven (emanet) meselesi olduğunu söylüyoruz. Şayet sömürüye yönelirse, bu güvene (emanete) ihanet etmiş olur.[48]

Nasır, “Bütün yurttaşlara eşit imkânların tanınmasıyla sınıf farklılıklarının ortadan kalktığı bir toplum arzuluyorum,” derken, açıkça, “sınıfların ortadan kaldırılması”na karşı olduğunu da belirtmiş oluyordu. Ona göre, “İşçiler, köylüler, askerler, aydınlar ve ulusal sermaye”den oluşan “halkçı güçlerin ittifakı” sosyalizmdi ve aralarındaki olası çelişkiler de “millî birlik” içinde “barışçı” biçimde çözüme kavuşturulabilirdi. Nasır, “Biz, komünizmin öngördüğü proletarya diktatörlüğüne de izin vermeyeceğiz çünkü bu da belli bir sınıfın ötekiler üzerinde tahakkümüdür,” derken de, işçi sınıfının demokratik iktidarının özünü çarpıtıyor ve onun bütün sınıfları (dolayısıyla da tahakkümün kendisini) nihai olarak ortadan kaldırmaya uyarlanmış olduğunu görmezden geliyordu: “Biz, işçi sınıfının öteki sınıfları yenip ortadan kaldıracağını ve varlığına el koyacağını söylemedik. ... Bu, bizim sosyalizmimiz değil. ... Biz, ülkemizi millî birlik çerçevesinde ve sevgi üzerinde inşa edeceğiz.”[49]

1967 sonrasında, savaşın yükünü esas olarak emekçilerin üzerine yıkma programına geçiş ve ekonominin yönetiminin, hükümetin kompozisyonunun da değiştirilerek teknokratik seçkinlere devredilmesi, ihracat yapan özel sektöre yatırım teşviklerinin artırılması, döviz üzerindeki kısıtlamaların kaldırılması, devletçilikten de vazgeçme sürecinin başlangıcını oluşturdu.[50] Örneğin, 1970 yılında Nasır, kendisine yakın bir iktisatçıyı Ford Vakfı desteğiyle liberalleşmeyi incelemek üzere Amerika'ya gönderdi.[51]

Ulusal solcu küçük burjuvazinin ufku, kapitalizmle, Batı hayat tarzıyla sınırlıydı; milliyetçilik, sosyalist söylem, dinsel ögeler gibi pek çok unsurun bulamacından bir devlet kapitalizmi, askerî diktatörlük yaratmışlardı. Bağrında, özel sermayenin ipleri eline alacağı bir aşamayı ve emperyalizmle uzlaşmayı barındıran bu millîci hareketin işçi ve emekçiler için toplumsal kurtuluşu getirmesi söz konusu değildi.

Elbette bütün bunların "sınıf önderliği"yle çok yakından ilişkisi var. Radikal küçük burjuvazinin önderliğinde gelişen bir anti-emperyalist hareketin niteliğini de belirleyen işte bu önderlik özelliğidir:

> Herhangi bir ulusal hareketin sınıf karakteri, hareketin mücadele ettiği sınıf güçleri ve dolayısıyla sınıf mücadelesinin doğası ve biçimleri konusunda bizi bilgilendirebilir: Anti-emperyalist kurtuluş mücadelesinin sınıfsal içeriği, ulusal mücadeleyi, ulusal ve uluslararası düzlemlerde yürütülen bir sınıf savaşımına dönüştürür; bir millî mücadele biçiminde ortaya çıkan bu savaşım, özünde, devlet iktidarı için yapılan bir mücadeledir. [Millî mücadeleyi, iktidar savaşımı sürecinde hangi sınıfların, hangi tarihsel çağda ve hangi amaçlar uğruna kullandığına bağlı olarak] bir ulusal hareketin sınıfsal özü ve politik hedefleri ile zaferin ardından oluşacak bağımsızlık sonrası devletin karakteri ve yönü arasındaki ilişkiyi saptayabiliriz.
>
> Kurtuluş için mücadele eden ulusal hareketler, aynı zamanda, var olan sosyal düzende egemen olan sınıf güçlerine karşı da mücadele ederler. Sonuç olarak, bizzat bu nedenden dolayı, ulusal mücadeleler, çoğu kez, ezilen aşağı bir sınıfın devlet gücünü ele geçirmeyi hedefleyen devrimci hareket dolayımıyla kendi çıkarlarını ifade ettiği sınıf savaşımlarına dönüşürler. Bu anlamda böyle bir

> mücadele, çoğunlukla, devleti kontrol edenlere karşıt çıkarlara sahip bir sınıfın ya da sınıflar ittifakının önderliğinde yürütülür. Dolayısıyla, ulusal ya da küçük burjuvazinin önderliğinde yürütülen ve ‘burjuva milliyetçiliği’ olarak nitelendirilebilecek bir ulusal hareket, emperyalizme karşı başarıya ulaştığında, bir ulusal kapitalist devlet inşa etmenin yolunu açmış olur. Öte yandan, köylülerle ittifak içindeki işçi sınıfının önderliğindeki bir ulusal hareket, başarılı bir ulusal kurtuluş mücadelesi verdikten sonra, halkçı sosyalist devlet kurmaya girişir.
>
> Başka durumlardaysa, devleti ele geçirmeye yönelik sınıflararası ittifaklarla çeşitli sosyal sınıfları seferber eden koalisyonların eylemleri, açıklıkla tanımlanmış sınıfsal pozisyonların yokluğunda, toplumun belirsiz bir yönde dönüştürülmesiyle sonuçlanır. Öyle ki, toplumun var olan sosyal, politik, ekonomik kurumlarına karşı net ve kararlı tavır alınamadığından, yeni düzen kısa sürede dinamizmini kaybeder ve var olan toplumsal ilişkilerin yapılanmaları içine emilir. Dünya ekonomi politiğindeki emperyalizmin hâkim gücü düşünüldüğünde, küresel düzlemde sınıfsal güç dengesi üzerinde büyük etkisi olan bu tür hareketlerin niteliği ve yönünü belirlemede emperyalizmin uyguladığı baskıyı da bilmek gerekir.
>
> Dış güçlerin böyle bir müdahalesi, müttefiki olan içerideki sınıfsal güçler aracılığıyla desteklenince, sınıf mücadelesinin hayati bir belirleyicisi olur. Global düzlemdeki hâkim güçler ittifakı, böylece, ulusal hareketlerin, egemen sosyal düzeni kontrol edenlerin çıkarlarıyla çelişen ve onlarla çatışan güçlerin iktidarını sağlayacak biçimde devleti ve toplumu dönüştürmesini önlemeye yönelmiş olur. Dolayısıyla, günümüz milliyetçiliğinin ve ulusal hareketlerin doğasını ve dinamiklerini belirleyen kritik öge, bu hareketlerin sınıf karakterleri ve sınıfsal önderlikleridir.[52]

Nasır bir milliyetçiydi. Amacı, hiçbir zaman işçi sınıfının ve emekçilerin iktidarı olmadı. Aksine, emekçilere yaygın haklar verirken bile, temel amacı onları pasifleştirmek, politik-ideolojik olarak uyuşturmak, sınıf mücadelesinden alıkoymaktı. Özel mülkiyet rejiminden yanaydı ve hedefi Mısır’da uluslararası sistem içinde görece özerk kapitalizmi geliştirmekti. Kalkınma, sosyal adalet ve modernleşmeden anladığı da bu ufukla

sınırlıydı. Marksist sosyalistlere çok zulüm yaptı. Kurduğu düzenin ideolojik çerçevesini, Tito ve Nehru'dan Mussolini'ye kadar uzanan bir eklektizm çizdi. Bu anlamda, yerleşmiş ideolojik tercihleri yoktu ve pragmatikti. Gözünü Batı'ya, emperyalizmle görece bağımsızlık temelinde uzlaşmaya dikmiş, sırtını ise Sovyetler Birliği'ne dayamıştı. Soğuk Savaş kavgasında iki yandan da yararlanmayı ilke edinmiş ve fırsatçı bir çizgi izlemeye çalışmıştı. Arap dünyasında Mısır'ın ve kendisinin liderliğine tutkuyla inanmıştı.

Onun, Batı'yla çatıştığı zamanlarda bile, gözü Batı dünyasında, kapitalizmin gelişmesinde ve emperyalizmle uzlaşmadaydı. O ve temsil ettiği küçük burjuva önderlikli anti-komünist "ulusal sol"cu hareket, en sert biçimde çatışma içinde olduğu zamanlarda bile, işçi sınıfı hareketini, devrimci-sosyalist gelişmeyi ve bir "Ortadoğu Mao'sunun çıkmasını önlemek" amacında Batı ile buluşmaktaydı. Bu önderlikler, kendi toplumlarının genel gidişini hep Batı'yla uyumlu, uluslararası kapitalizme eklemlenmiş, emperyalist hiyerarşinin millî devletler merdiveninde konumlanmış ve kapitalist hayat tarzını benimsemiş biçimde tutmaya çabaladılar.

Örneğin Nasır, İsrail'e silah sattığı için Batı Almanya'yla diplomatik ilişkileri kestiğinde, Doğu Almanya lideri Walter Ulbricht'i Kahire'de büyük törenlerle karşıladı ama Batı Almanya'nın öfkesini çekmemek için Doğu Almanya'yı resmen tanımadı ve Batı Alman diplomatların İtalyan bayrağı altında neredeyse bütünüyle Kahire'de işlerinin başında kalmalarını sağladı, ekonomik ve kültürel ilişkilerin eskisi gibi sürmesine imkân tanıdı. Batı'yla ilişkilerin en kötü olduğu zamanlarda bile, turizmde, kültür alanında, eğitimde ve ekonomide Batı normlarına bağlı kalmak, ilişkileri tümüyle kesmeden bu temelde sürdürmek esas oldu. Müttefiki Sovyetler Birliği'yle ilişkiler askerî-politik alana hapsedilirken, üniversitelerde Rusça değil Batılı diller öğretildi; üniversite öğrencileri Amerika'ya, Batı Avrupa'ya gönderildi.[53]

Bu küçük burjuva sol milliyetçi anti-emperyalistlerin sorumlu olduğu günümüzdeki kültürel yıkım durumunu Edward Said, "Batı'daki ırkçı ön yargılarla oluşmuş düşünce kalıpları"nı ifade etmek için kullandığı "oryantalizm" kavramının düzen üzerindeki hâkimiyeti bağlamında şöyle değerlendiriyor:

Oryantalizm, emperyalizme başarıyla uydurulmuştur. Bu emperyalizmin emredici öğeleri Asya üzerinde eski egemence görüşlere hiçbir şekilde ters düşmemekte, hatta hükümdarlık geleneğinin aralıksız devamına gayret sarf etmektedir.

Doğu'nun, kişisel deneylerime dayanarak doğruca konuşabileceğim kısmında aydın sınıfların yeni emperyalizme karşı mükemmel şekilde sağladıkları uyumu, Oryantalizmin bir zaferi olarak selamlamak mümkündür. Arap dünyası bugün entelektüel, politik ve kültürel açıdan Birleşik Amerika'nın bir peykidir. ... Her şeyden önce bilmek gerekir ki, Arap dünyasının üniversiteleri genellikle eski sömürgecilik devirlerinden kalma geleneklerin mirasıyla örgütlenmişler veya sömürgecilerin bıraktıkları modele sadık kalmışlardır. ...

1950'lerin başlarından itibaren üçüncü dünya ülkelerinde esmeye başlayan kuvvetli anti-emperyalist rüzgârlara rağmen bölgenin durumu değişmemiş, Batı'nın kültür üstünlüğü sarsıntıya uğramamıştır. ...

Kabul edilmesi gereken sonuç şudur: Doğu öğrencileri (veya Doğu bilimleri profesörleri), gelerek Amerikan oryantalistlerinin dizlerinin dibine oturmak zorundadırlar. Bu hareket onlar için benim Oryantalizmin dogmaları olarak anlattığım şeyleri kendi yerel çevrelerine klişe olarak nakletmeden önce çok lüzumludur. Böyle bir üretim sistemi içinde bir Doğulu bilginin kendisini kendi vatandaşlarından üstün hissetmesi için mutlaka Amerikan formasyonuna başvurması gereklidir. Böylece genel Oryantalist sistemi başarıyla yararlı şekle sokacak ve Avrupa veya Amerika'da yaşayan Oryantalist ağabeyleri arasında 'yerli bir haberci' olarak kişilik kazanacaktır. Ayrıca bu niteliği ona, yüksek tahsilini tamamladığı zaman Batı ülkelerinde kalabilme şansını da tanımaktadır. ...

Ancak kanaatimce bütün bunlar, Oryantalizmin zaferini gerçekleştiren ikinci faktörün yanında pek sönük kalmaktadır: Bu faktör, Doğu'da tüketim faktörüdür. Arap ve İslam dünyası bütünüyle Batı ekonomik pazarına takılı olarak yaşamaktadır. Söylemeye lüzum yoktur ki, bölgenin başlıca zenginliği olan petrol, tamamıyla Birleşik Amerika ekonomisi tarafından yutulmaktadır.

Sadece büyük petrol şirketlerinin Amerikan ekonomik sisteminin kontrolü altında olduğunu söylemek istemiyorum, fakat gerçek şudur ki Arapların petrol gelirlerinin, pazarlama, araştırma ve endüstriyel örgütlenme konuları bir kenara bırakılsa dahi, Birleşik Amerika'da toplandığını anlamak için fazla araştırma yapmaya gerek yoktur. Petrolle zenginleşen Araplar, Birleşik Amerika'nın en ileri müşterisi olmuşlardır. Bu gerçek, Basra Körfezi devletleri için geçerli olduğu kadar Libya, Irak ve Cezayir gibi ilerici görünüşlü devletler için de geçerlidir. Aslında tek yönlü bir ilişkidir bu. ... Birleşik Amerika dış dünyadan petrol düşük el emeği ödenerek üretilmiş çeşitli ihtiyaç maddelerini kendi zevkine göre seçerek az miktarda satın alırken, Araplar, Amerikan maddi ve ideolojik üretim şebekesine bütün güçleriyle sarılmışlardır.

Bunun çok çeşitli sonuçları vardır: Böylece bölgede büyük bir zevk beraberliği doğmuştur. Bu olaya sadece transistörlü radyolar, blucin ve Coca Cola'nın değil, aynı zamanda Amerikan kitle iletişim araçlarının durmaksızın uydurarak yaydığı ve büyük halk kitlelerinin televizyon ekranı önünde hiçbir tepki göstermeden kabullendiği, Doğu'ya ait kültürel tabloların da büyük ölçüde yardımları olmuştur. Meydana gelen ilk sonuçlardan biri 'Arap'ın kendisini Hollywood'un gösterdiği gibi tanımasıdır. Bir diğer sonuç ise Batı ekonomik pazarının yetiştirdiği ve yetiştirmeye devam ettiği tüketici kitleleridir. Bu yığınlar, Doğu pazarının gereksinimlerine uygun biçimde entelektüel formasyona tabi tutulmuşlardır. Tabiatıyla teknik, ticari ve ekonomik konular kitle yönlendirilmesinde en önde gelen elemanlardır. Ancak söz konusu ülkelerde yerli aydın sınıfı, Batı'nın eğilimlerine uygun konuları bizzat seçerek bir araya toplamakta ve Batı'nın faydasına sunmaktadır. Bu sınıfa verilen rol, 'modernleştirmektir.' Bir diğer deyimle sözü geçen aydınlar sınıfı, büyük ölçüde Birleşik Amerika'dan esinlenerek Arap ülkelerine dolan modernleşme, gelişme ve kültür akımlarını yasal şekle sokmak ve kendi halkına kabul ettirmekle görevlendirilmiştir.

Bu tablonun ilginç örneklerine sosyal bilimler dallarında çalışan uzmanlar arasında rastlandığı gibi, oldukça garip biçimde kaba Marksist görüşler taşıyan ilerici aydınlar arasında da rastlanmaktadır. Bütün bu gözlemler genellikle üçüncü dünya

> ülkelerini ilgilendiriyor. ... her şeye rağmen Oryantalizm'in doktrinlerinde ve varsayımlarında eğer entelektüel bir güç varsa, bunu ekonomik ilişkilere, politik ve kültürel etkenlere bağlamak zor olmasa gerektir. Kısaca modern Doğu'nun kendisini yönlendirme işlemine doğrudan doğruya etken olduğunu görüyoruz.[54]

Elbette bunlar rastlantı sayılamaz ve hiç de şaşırtıcı değildir. Amerikalı modernleşme uzmanı Profesör Daniel Lerner'in 1958 yılında yazdığı kitabında isabetle belirtmiş olduğu gibi, "Batı her ne ise ... Ortadoğu'nun olmak istediği de budur."[55]

Sonuçta Mısır'da da, milliyetçi küçük burjuvazinin önderliğinde, "Devlet, özel sermaye adına, ulusal ekonomiyi geliştirme ve yönetme görevini büyük ölçüde üstlendi. Böylece devlet ... sermaye birikiminin temel aracı, kapitalist gelişmenin ana kaynağı oldu. ... Var olan sosyal yapı üzerinde net bir sınıf perspektifi bulunmayan yeni egemenler, devletin belirleyiciliği altında kapitalist üretim ilişkilerini destekleyip geliştirdiler. ... Böylece, Türkiye'de ve Üçüncü Dünya'nın başka yerlerinde olduğu gibi, Mısır'da da devlet kapitalizmi [zaman içinde] emperyalizme bağımlı bir neosömürge kapitalizme geçişi kolaylaştırmış oldu."[56]

Burjuvazi, ekonomik ve politik gücünü büyük ölçüde yitirse de, bir üst sınıf olarak varlığını, özellikle de kültür alanında, dünya görüşünde, hayat tarzında ve kendisine bırakılan ve sınıf olarak yeniden üretiminin koşullarını barındıran dar ekonomik, politik, ideolojik alanda sürdürdü. Popülist devlet kapitalizmi kendi bürokrat-burjuvasını yarattıkça da, kendine özgü korporatist kapitalizm temelinden güçlenip yeniden hamle yapabileceği koşulları üretebildi. Sosyalizm, emeğin toplumsal gücü, bağımsız örgütlenme imkânları, demokrasi ise asla yaşam alanı bulamadı. Bu 'hilkat garibesi'ne ilk darbeyi Sedat, ikincisini de Mübarek vurdu.

Mısır'da var olanından, devasa görevleri yerine getirmeye istekli ya da buna muktedir bir millî burjuvazi yaratılamadı. Bu kez kendisi (devlet-rejim) bunu kendi içinden, fırsatçıdan, şuradan buradan devşirerek oluşturmaya başladı ve kültürsüz, birikimsiz, çapulcu, kıyıcı, tarihsiz, geleneksiz bir karikatür ortaya çıktı. Bürokratik burjuvalarla burjuvalaşmış bürokratların füzyonu tabii bir kalkınma ya da demokratikleşme de yaratmadı, ilk fırsatta da emperyalizme kapağı attı.

Unutmamak gerekir ki, Marx'ın belirttiği gibi, sermaye, sadece bir "şey" olmadığı gibi, sadece "basit bir ilişki"yi de anlatmaz; o, toplumsal bir "süreç"tir ve her momentte değişir, gelişir, kılık değiştirir ama daima sermaye olarak kalır: Sermaye özgül biçiminden soyutlanıp sadece içeriğiyle tanımlanınca, "bir nesne olarak kavranmaktadır, bir ilişki olarak değil. ... [Oysa], sermaye basit bir ilişki [de] değil, farklı aşama ve ögelerinde daima sermaye olarak kalan bir süreç"tir.[57]

Bu sonuç kaçınılmazdı. Emperyalizmle olan bütün somut formel bağlar (üsler, şirketler, ilişkiler) kopartılabilir ve bu anlamda bağımsızlık elde edilebilir. Ama sermayenin ve ona bağlı sınıfların hâkimiyetinin sürmesi, kapitalist ilişki ve hayat tarzının, onun değerlerinin hâkimiyeti, sermayenin evrensel "organik bütünlüğü" düşünüldüğünde asıl bağın koparılamadığı görülür. Burjuvazinin yerel varlığı, metropol sermayenin global varlığıyla (emperyalizm) görünmez ve asla kopmaz bağlarla örülmüştür ve günün birinde mutlaka elini ana (metropol beynelmilel) sermayeye, yani emperyalizme uzatır ve emeğe dişlerini gösterir. O artık, aslında kendisini palazlandıran milliyetçi-devletçi bürokratik sistemin de hedeflediği yöne ve yere evrilir uluslararası sistemde. Bu, emperyalist dünya sisteminin hiyerarşik olarak örgütlendirilmiş milletler (ulus devletler) merdiveninde bir (formel olarak egemen ve bağımsız) yer edinme çabasıdır. Bu sadece siyasal bir konumlanış elbette olamaz, ekonomik bir eklemlenmeyi de beraberinde getirir. Azgelişmiş bir ülkenin bu konumlanışının sonu, kaçınılmaz olarak bağımlılıktır. Sistemin bir parçası olunduğu zaman, bağımlılık zincirleri içinde seçenekler ya onun kişiliksiz kölesi ya da fedai kıyıcısı olmak arasında değişir. Bunun kararını da büyük ölçüde emperyalizm verir.

Devlet kapitalizminde gözetilen büyük burjuva kalıntılarla millî küçük burjuvazinin varlığı, yığınların baskı altında tutulmasıyla birleşince, geleceğin yönü de belirlenmiş olur.

Emeğin, halk güçlerinin önderliğinin, hâkimiyetinin yetkili katılımı ve söz hakkının olmadığı otoriter seçkinci-bürokratik devlet kapitalizminin görece bağımsızlığının bağlı olduğu pamuk ipliği, o rejimin yeni burjuvazisince günü geldiğinde kolayca koparılır. Dünyaya bakışı, ideolojik konumlanışı, değerler sistemi, ruhi şekillenişi, hatta içinde kıstırılmış olduğu iktisadi

ilişkileri zaten sahneyi, mizanseni hazırlamıştır. Ekonomik altyapı ve sınıfsal dizge de olgunlaşmıştır.

Devlet kapitalizmi ve onun özündeki burjuva toplumunun yeni koşullarda ve emperyalizmin baskıcı kuşatmasının dayattığı kırılmalar/tahribatlar/yozlaşmalar/çürümeler sonunda kaçınılmaz uğrağı komprador kapitalizmi olacaktı.

Bu noktada, burjuvazinin her çeşidi ve katmanının "doğal" işbirlikçiliği konusunda bir parantez açmak gerekmektedir. Saldırı karşısında kaldığında ya da saldırıya geçtiğinde sermaye, "uluslararası organik bütünlüğü" sayesinde doğal müttefikler buluyor öteki sermaye sınıflarında. Saldıran sermaye, hedef ülke içinde oranın burjuvazisinin bir bölümünde müttefik buluyor. İçerde kendisine yönelinen sermaye de, emperyalizmin şahsında dış müttefik buluyor. Burjuvazinin birbirinin gözünü oymaya uyarlanmış çatışmacı, sömürücü, hasmane rekabet güdüsü elbette, örneğin işçi ve emekçilere uyan bir "halkların kardeşliği" kavramına yabancı ve hatta düşman yapar onu ama bu her şeye karşın burjuvaziler arasındaki sınıfsal "dayanışma"yı ortadan kaldırmaz. Farklı uluslardan burjuvazileri bu anlamda birbirlerine bağlayan dolayımsız saf bağ ya da geri burjuvazi ile beynelmilel sermaye arasındaki bağımlılık ilişkileri ile dışarıdan alınması gerekmeyen içgüdüsel "sınıf bilinci", burjuva dayanışmasının altyapısını oluşturur.

Bu, işçi sınıfı açısından böyle değildir. Farklı ülkelerin işçi ya da emekçilerinin arasına milliyetçilik gibi, dinsel farklılıklar gibi, yabancı aidiyetler, ön yargılar ve sadakat odakları girer ve bunların ayıklanması; işbirliğinin, dayanışmanın, giderek kardeşliğin tesisi bir dış girdiyi, bilinçli, sistematik, örgütlü çabayı gerektirir. Ayrıca devrimci durumlar dışında, ciddi bilinç sıçraması çoğu kez yavaş gelişir. Yani işçi sınıfı açısından sınıf bilinci bilinçle ve örgütlü olarak inşa edilmesi gereken bir olgu niteliği taşıyor.

Kısacası, burjuvazinin sınıf bilinci, insiyaki, hayvani, içgüdüseldir; buna karşılık işçi sınıfınınki insani, öğrenilmeye muhtaç ve zaaflarla maluldür. 500 yıllık kapitalizmde genetik böyle kodlanmış, koşullar böyle oluşmuştur.

Bu anlattıklarımız, radikal küçük burjuvazi önderliğinde millî burjuvaziyi kollayan devlet kapitalizmini seçmiş bütün Asya-Afrika ülkelerinde

hükmünü bir biçimde icra etmiştir.

Oysa bir zamanlar, özellikle de halkların iyi niyetli gerçek dostları Marksistler bu süreçlere ne kadar umut bağlamışlardı. Nasır rejimini hem çok eleştiren Mısırlı Marksist Abdül-Malik, 1960’lı yılların sonlarına doğru yazdığı kitabında şöyle demekteydi:

> Yapılan tercih kurumsallaşmıştır ve ... askerî rejimin sosyal karakterini kesinleştirmiştir. Gelecek aşamalarda hangi türden yöntem ve araçlar kullanılırsa kullanılsın ... artık geriye gitmek asla mümkün olmayacaktır; örneğin kamu sektörünü tasfiye etmek, tekelleri eski sahiplerine geri vermek veya emperyalizmin müttefiki eski burjuvazinin hegemonyasını yeniden kurmak olanak dışıdır.[58]

Keşke öyle olsaydı...

Bütün milliyetçiliğine, anti-komünizmine, tek adam diktatörlüğüne, emekçi yığınların özerk örgütlenme ve siyaset yapma özgürlüğüne karşı militarist yönelimlerine rağmen Nasır’a faşizan eğilimli demek, haksızlık olur. Ulusalcı Sol’un bu “onur”u, onun Irak ve Suriye’deki versiyonları olan BAAS’a düştü. Kim bilir, belki ideolojisinin tohumları Marksizmden dönenlerce atıldığı için, belki de gözünü iktidar hırsıyla orduya dikmiş “ulusal sol”cu oportünist muhteris sivillerce kurulmuş olduğu için...

Süveyş Savaşı’yla bütün Arap dünyasını etkileyen Arap milliyetçiliğinin rüzgârıyla güçlenen ulusalcı sola yatkın küçük burjuva güçler, özellikle BAAS örgütlenmesi içinde ülkenin yazgısına hükmeder hâle geldiler ve devlet kapitalizmine giden yol da böyle açıldı. Bu dönemde, Irak’ta da, Suriye’de de, komünistler (ve Irak’ta Kürtler) dışında, asıl çelişki ve çatışmalar da, radikal milliyetçi küçük burjuvazinin BAAS içinde örgütlenmiş görece sağ-muhafazakâr kesimleriyle ulusal solcu sosyal-faşizan kesimleri arasında ortaya çıktı. Her iki ülkede de, ordu içinde güçlenenler siyasette de egemen oldular. Sınıflar mücadelesi de, devleti ele geçirme sürecinde çatışan sınıfların hegemonya sağlayamadıkları bu çerçeve içinde yürüdü. İşçi ve yoksul köylülüğün çıkarlarının örgütlendiği komünist partilere karşı, kapitalizmin ve mülk sahiplerinin temsilciliğini de özel sektörün rolünü kısıtlayan devletçi BAAS üstlenmiş oldu, çünkü feodal güçler ile kozmopolit burjuvazi toplumsal desteklerini bütünüyle yitirmişlerdi. Millî burjuvazi özerk varlığa sahip olacak ölçüde geniş ve

güçlü değildi, ticaret burjuvazisi de aynı biçimde özerk politik varlık gösterebilecek durumda değildi. Aşiretler, büyük aileler, etnik ve mezhepsel gruplar ise, yerel inisiyatif ve avantajlarını ancak koruyabilme durumundaydılar, ulusal çapta etkinlik gösterebilecek halleri yoktu. Bu durumda, silahlı kuvvetler içinde örgütlenen BAAS'çılar büyük avantaja sahiptiler.

BAAS'ın kurucularından Mişel Eflak, sadece anti-komünist değildi; aynı zamanda, hastalıklı bir sosyalizm anlayışına sahipti ve bağnaz milliyetçiydi. "Bana sosyalizmin ne olduğunu sorarsanız, onu Marx ve Lenin'de bulamayacağınızı söyleyebilirim. Benim için sosyalizm, hayatın dini [yaşamın doktrini-din] ve onun ölüm üzerindeki zaferidir," diyor ve Araplar, "milliyetçiliklerini kaybetmemeye özen göstermeli ve onu kriminal bir kavram olan sınıf çıkarları kavramıyla karıştırmamalıdırlar ki, millî birliği tehlikeye atmasınlar," diye ekliyordu. Ona göre, "Arap birliği sosyalizmden daha kıymetli bir değerdi."[59] Tabii ayrıca eklemeye belki de gerek yok ki, Eflak, aynı zamanda özel mülkiyetten ve sermayeden yanaydı. Onun milliyetçi sosyalizmi, materyalist (*el-maddiyat*-maddiyatçı) değil, idealistti *(el ruh)* ve esas olarak milliyetçiliğin bir versiyonuydu, ayrıca devletçi bir kalkınma modelini ifade ediyordu.

BAAS'ın Irak'taki başbakanlarından Bazzaz'ın tanımı da Eflak'ın sosyalizm anlayışına uygundur:

> Biz, sosyalizme bir politik-sosyal doktrin olarak inanıyoruz. Ama her inançlı Arap milliyetçisinin bilmesini isterim ki, bizim sosyalizmimiz ne ithal edilmiştir ne de ulusal düşüncemizle çelişmektedir. ... Biz rasyonel sosyalizm dediğimiz ilkeye bağlı kalmalıydık. İstenen, bizim sosyalizm anlayışımızı, esas olarak Marksizmden ve sınıf savaşımından ayırmaktı.[60]

Saddam'ın anlayışı da farklı değildir:

"Sosyalizm, varlığın ezilmiş yoksulla sömürücü zengin arasında eşit dağılımı değildir; bu fazla katılık olur. Sosyalizm, üretkenliği artırmak ve geliştirmektir."[61] Bu daha çok nasyonal sosyalizmi çağrıştıran anlayışın, "özel sektörün başarılarının sosyalist sektörünkini [devlet kamu iktisadi teşebbüslerini kastediyor –*HG*] çok geride bıraktığı"na inanması ve sosyalizmi, "erken Müslüman-Arapların pratiğinin ortaya çıkardığı sosyal

adalet”e indirgemesi de şaşırtıcı değildir. Bu elbette, 1976 yılında bir BAAS belgesinde belirtildiği gibi, “kurtarılmış ve birleştirilmiş Arap anavatanında sosyalizm, komünizm yolunda bir aşama değil”di.[62]

BAAS’ın dayattığı “programda ‘ulusalcılık’ ve ‘sosyalizm’, el çabukluğuyla birbirine karıştırılıyordu. BAAS’a bakılırsa her şey ulusa tabiydi. Gelişmekte olan ulusal buruvazi bu şekilde BAAS’ın örgütlenmesinin içine çekilmeye çalışılıyordu. Parti, karşısında, devrim öncesi yıllarda halk içinde gerçekten kök salabilmiş tek hareket olan güçlü bir komünist hareket olduğu içindir ki, ilerici-sosyalizan bir söylem geliştirmişti. ...

1980’de, partinin resmî yayın organı *El Tavra’*da şunlar yazıyordu; ‘İşçi yurttaştır, çünkü o, bu halkın bir oğludur ve bu ilişki onun haklarını ve yükümlülüklerini belirler. Yani işçinin sınıfı, yurttaş olarak sahip olduğu role nazaran ikincil değer taşır. Mademki yurttaşın rolü, halkın bir oğlu olarak katıldığı mücadeledeki rolüne göre belirleniyor, o zaman halk, onun hak ve yükümlülüklerini belirleyecektir. Mademki sosyalist devlet halkın devletidir, o zaman sınıf savaşı var olamaz. BAAS Partisi işçi sınıfının partisi olduğuna göre, bu ilkeler, işçi sınıfı ve BAAS Partisi arasındaki ilişkinin bir uyum ilişkisi olduğunu da içermektedir.’

BAAS düşüncesinde Arap ulusu içinde sınıf savaşı olamayacağına göre, BAAS usulü sosyalizme Marksist anlamda gerçek sosyalist demek olanaksızdır. Eninde sonunda köylülerin, işçilerin, (örneğin petrol endüstrisinde çalışanların) taleplerinin ve Kürt ulusal sorununun sert ve baskıcı bir yaklaşımla karşılaşacağı belliydi. BAAS’a göre, bütün bu gruplar, öne sürdükleri taleplerle ulusun birliğini tehlikeye sokuyorlardı.”[63]

Aslında Arap sosyalizmini ciddiye almamak gerekir; bu, sadece “sosyalizm” kavramının özünden koparılıp zaman içinde çarpıtılarak zıddına dönüşmesinden başka bir anlam taşımamaktadır. O kadar ki, iş âleminin, toprak ağalarının ve emperyalizmin dostu Tunus Devlet Başkanı Habib Burgiba bile, 1960’larda “sosyalist deneyim”e resmî mühürünü vurabilmiştir.[64]

BAC’ın Başkan Yardımcılığı görevinde bulunmuş ve ardından da 1962 BAAS darbesinden sonra Suriye’de Başbakanlık yapan Bitar’a göreyse,

“Marksist olsun ya da olmasın, Arap ulusalcılığından kopmuş bir sosyalizm, devrimci sayılamaz çünkü gerçek sosyalizm, milliyetçilikten fışkıran sosyalizmdir.”[65]

Böyle olunca da, milliyetçi küçük burjuvazinin devlet kapitalizmi, kendi doğal mecrası ve evrimi içinde, iki yöne, aynı doğallıkla evrilebilirdi. Bu yollardan biri liberal (piyasa-egemen) kapitalizmin; ötekisiyse, müdahaleci otoriter/bürokratik/oligarşik kapitalizmin versiyonuydu.

Böyle bakılınca, örneğin, Menderes-Demirel ve hatta Turgut Özal hattı da Kemalist devletçiliğin doğal bir evrilme aşamasıdır ve bu şahsiyetlerle temsil ettikleri akımlar bu anlamda Atatürkçüdürler. Aynı biçimde, tek parti döneminin İnönü’sü de, onun partisi CHP de, 12 Eylül de, dünün YÖN hareketiyle bugünün “ulusalcı sol” akımları da aynı biçimde, Kemalizmin açtığı kanaldan akan toplum projeleridir. Ortak noktaları, Atatürkçülük ve daha da önemli olmak üzere, kapitalizmdir, özel mülkiyet rejimidir. Kapitalizm yanlısı olmakla birlikte, belki İran türü bir rejim, sermaye düzeninde ortaklık temelinde olmak kaydıyla yapısal sayılabilecek bir sapmayı göstererebilir ama bu da köklü bir kopuş değildir, özünde uzlaşmayı barındırır. Elbette asıl kopuş, sadece devrimci Marksist sosyalizmle gerçekleştirilebilir.

Mısır’da da, dolayısıyla önce Sedat, ardından da Mübarek’le simgelenen çizgi; Nasırcı “sosyalizm”den, devlet kapitalizminden bir kopuş olarak değil, aksine, onun doğal evriminin bir parçası olarak görülmelidir. Sedat, İnönü’yü; özellikle de İkinci Dünya Savaşı sonrası İnönü’yü, Mübarek de, Menderes’i, Özal’ı karşılamaktadır. 1950’li yıllarda Mısır ile Türkiye çatışmışlardı. Kim bilir, belki de aynı zamanda, Mısır geleceğiyle, Türkiye de geçmişiyle hesaplaşıyordu aralarındaki kavgada.

“Arap sosyalizmi”nin, “ulusal sol”un devletçiliğinin, devlet kapitalizminin yine doğal öteki yönüne evrilmesi de Suriye ile Irak’ta gerçekleşmiş ve buralarda da BAAS, giderek Saddam ve Esad diktatörlüklerinde olgunlaşmıştır. Her ikisinde de şaşılacak bir yan yoktur. Bu gidişin ancak iki yönü mümkündü ve her iki yöne de evrilme gerçekleşmiştir kendi yerel-tarihsel koşulları içinde. Her iki ana yön de, sonunda, bir dış güce sırtını dayayarak var olabilmiştir. “Liberal” evrilme, kendini Batı, Amerikan emperyalizminin çekim alanına atarak yaşam şansı bulabilmiş, ötekisiyse, ancak Sovyetler Birliği’ne dayanabildiği,

sığınabildiği ölçüde kendini sürdürebilmiştir. Sovyetler Birliği'nin olmadığı günün koşullarında bu model, ancak emperyalistler arasındaki çekişmeden yararlanarak ayakta kalma şansı bulabilir. Bu nedenle, örneğin, Türkiye'de "ulusal sol" muhayyel bir Rusya-Çin eksenine gözünü dikmiştir. Arap dünyasında ise bu model hem Irak'ta, hem Suriye'de emperyalizmle uzlaşma arayışlarına kapılmış ama gücünden emin intikamcı emperyalizme kendilerini beğendirecek dönüşümleri de gerçekleştiremediklerinden çözülme sürecine girmiştir. "Ulusalcı sol"un, küçük burjuva millî devrimlerinin, devlet kapitalizminin çıkmaz sokakları da buralardadır. Bu, bir modern/millî kapitalizm kurma serüveninin, ikisi de kapitalizm, ikisi de bir biçimde emperyalizmle uzlaşma demek olan iki kör kuyuya dalması demektir. Ulusal kurtuluşla toplumsal kurtuluş arasına duvarlar çeken, işçi/emekçi sınıfların müttefik öncülüğünde gelişmeyen, dolayısıyla da kapitalist ufku aşamayan, demokratik yanı budanmış bir millî devrimin yenilgisidir bu. Şayet kendi kapitalizmi ile kaçınılmaz biçimde eklemleneceği uluslararası kapitalizmin emperyalist hiyerarşisi içinde gelişmiş ve bağımsız bir kapitalizm kurabilseydi, bu serüven başarıya ulaşmış sayılabilirdi. Tarihin bize verdiği ders o ki, bu imkân, bu "devrim"lerin gerçekleştirildiği yerler açısından bir daha geri gelmeyecek biçimde çoktan kaçmıştır. Asıl trajedi, bu toplumların, işçi sınıfının demokratik-devrimci önderliğinde gerçekleştirilebilecek bir (kapitalizmden ve emperyalist uluslararası ilişkiler sisteminden) kopuşu da kaçırarak, koskoca seferberlik, ayaklanma ve devrim yıllarını boşa harcamış olmalarıdır. Bugün içinde kıstırıldıkları gerilik, bağımlılık, yoksulluk, yolsuzluk ve çürümüşlük zincirleri, zamanında devrimci gidişin önderliğini çalan küçük burjuva ulusalcıların işçi ve köylülere parçalama iznini vermedikleri kölelik prangasının doğal uzantısıdır sadece.

Emperyalist kuşatma, siyonist saldırganlığın eşgüdümlü baskısıyla birleşince ve her zaman içeride işbirlikçi uzantılarını bir biçimde üretebilirken, bu ülkelerin dengeli ekonomik yapılarını kurmalarına, demokratik-kurumsal-kültürel gelişime engel oldu; onları baskıladı, çarpıttı, bozdu. Yöneticilerin sınıf körlükleri, özel mülkiyet rejimine ve modernleşmeye, millî burjuvazi ve millî kapitalizme, ulusalcılığa olan kör inançları, zaman içinde halktan kopuk bürokratik kumanda mekanizmalarının ekonomik ve toplumsal felç edici özellikleriyle de birleşince, bu süreç, gerçekten yıkıcı sonuçlar doğurdu.

Aynı biçimde, ekonomik denge ve dinamikler de kösteklendi, saptırıldı, boğuldu. Bilerek yaratılan bu “ulusal güvenlik sendromu”, içeride de baskı ve anti-demokratik uygulamaları, şovenizm ve militarizm yanlıları için bahane ve fırsatlar oluşturdu. Bozulma, çürüme böylece derinleşme kanalları buldu.

Burjuva dünyasının düşmanlığı ve onun iç uzantılarının yıkıcılığıyla karşılaşan bu ülkelerde “burjuva demokrasisi” gelişemezdi. Zaten emperyalizmin amacı ve sunduğu seçenek de, işbirlikçi diktatörlükten, yoz, çürümüş bir kozmopolitizmin bağımlı ekonomisinin çürük düzeninden başka bir şey değildi. Ne var ki, bu ülkeler, “devrimci demokrasi”ye evrilebilirler, o dönemin Sovyetler Birliği ve Çin’in, Bağlantısızlar’ın varlığıyla biçimlenmiş uluslararası koşullarından da yararlanarak, halkçı dinamiklerle beslenen bir “devrimci demokratik” yapıyı yerleştirebilirler, toplumsal seferberlikle gerçek kalkınmanın dinamiklerini yaratabilir, emperyalist baskı-iç militarizm kısır döngüsünü kırabilirlerdi. Bunun için gerekli olan işçi sınıfı-köylülük önderliği tesis edilebilmiş olsaydı ve ulusal kurtuluş ile toplumsal kurtuluş perspektifleri birleştirilebilseydi, millîsi de olsa burjuvaziyle halk (işçi, köylü ve emekçiler) arasındaki nesnel çelişkiler, “halkla emperyalizm arasındaki reel çelişki”ye hep kurban verilmeyip göz ardı edilmeseydi, her şey farklı gelişebilirdi. ‘Ulusalcı sol’un, küçük burjuvazinin devlet fetişizmi, millî burjuva yaratma fikrisabiti, anti-komünist bağnazlığı, kitlelerden korkusu, işçi ve emekçilere çarpık bakışı, özel mülkiyete ve kapitalizme tutsaklığı, emperyalist hiyerarşiyle belirlenmiş uluslararası ilişkilerde görece özerk yer alma milliyetçiliği, militarist eğilimleri, güce tapınan iktidar fırsatçılığı; kısacası, sınıf dar görüşlülüğü ve ön yargıları, devrimci komünistlerin yanlışlıkları, kitlelerin yüzyıllardır birikmiş gerilikleri ve kör inançlarıyla da birleşince, çıkmaz sokaktaki umarsız koşunun yenilgiyle biteceği kesindi...

Oysa Ortadoğu’nun önünde görkemli bir örnek de vardır: Çin Devrimi. Mao, sömürgeciliğin baş düşman olduğu bir dönemde, işçi sınıfının ittifak politikasını da bu nesnel duruma göre düzenlemesi gerektiğini belirtmiştir. Baş çelişkinin halkla sömürgecilik arasında ortaya çıktığı koşullarda, Komünist Parti’nin, millî burjuvaziyle ittifak yapması, Mao önderliğinin temel yönelimi olmuştur. Ne var ki, Mao, her zaman, devrimin önderliğinin işçi sınıfında (ve müttefiki olan yoksul köylülük) olması ilkesini özenle gözetmiştir. Mao’nun “yeni demokrasi” kavramının özünü bu oluşturmuştur

ve bu niteliğiyle de hem ulusal, hem toplumsal kurtuluşun temel garantisini, nihai başarısını oluşturmuştur. Bunun mümkün olmadığı koşullardaysa, işçi sınıfının ideolojik ve örgütsel bağımsızlığıyla, demokratik haklarının savunulması elbette vazgeçilmez talepler ve stratejiydi.

Mao, işçi sınıfı açısından, millî burjuvaziyle ilişkiyi şöyle kurmaktadır:

> Millî burjuvazi bizim hasmımızdır. Çin'de çok kullanılan bir söz vardır: "Hasımlar daima birbirleriyIe buluşurlar." Çin devriminden çıkan tecrübelerden biri de, millî burjuvaziye karşı dikkatli olunması gerektiğidir. Millî burjuvazi hem işçi sınıfına, hem de emperyalizme karşıdır. Esas görevimiz, emperyalizme ve feodalizme karşı savaşmak olduğuna ve bu iki düşman yıkılmadıkça halk kurtulamayacağına göre, ne yapıp yapıp millî burjuvaziyi emperyalizme karşı mücadelenin saflarına kazanmalıyız. Millî burjuvazi, toprak ağası sınıfıyla sıkı bağları olduğu için feodalizme karşı mücadeleyle ilgilenmez. Üstelik işçileri ezer ve sömürür. Bu nedenle, ona karşı mücadele etmeliyiz. Ama millî burjuvazinin bizimle birlikte emperyalizme karşı savaşmasını sağlamak için mücadeleyi nereye kadar sürdüreceğimizi bilmeliyiz, yani mücadelemizin haklı bir zemini, faydası ve sınırı olmalıdır. Diğer bir deyişle, vereceğimiz mücadelede haklı nedenlere dayanmamız, zaferi kazanacağımızdan emin olmamız ve belli ölçülerde zafer kazandıktan sonra durmasını bilmemiz gerekir. İşte bu nedenle, hem işçilerin hem de kapitalistlerin durumunu araştırmak gereklidir. Eğer sadece işçileri tanır da kapitalistleri tanımazsak, kapitalistlerle görüşmelerde bulunamayız. Bu açıdan da tipik örnekleri araştırmak ya da bir iki 'serçe'yi kesip incelemek gereklidir. Her iki yöntem, hem çiçekleri at sırtından seyretme yöntemi, hem de onlara yakından bakmak için attan aşağı inme yöntemi kullanılmalıdır.
>
> Emperyalizme ve feodalizme karşı mücadele tarihi döneminin tümünde, emperyalizme karşı halkın safını tutmasını sağlamak için millî burjuvaziyi kazanmalı ve onunla birleşmeliyiz. Emperyalizme ve feodalizme karşı koyma görevi esas olarak tamamlandıktan sonra da, belli bir süre için millî burjuvaziyle ittifakımızı sürdürmeliyiz. Bu, emperyalist saldırının üstesinden gelmek, üretimi artırmak, pazara istikrar kazandırmak, burjuva aydınlarını kazanmak ve onları yeniden kalıba dökmek bakımından yararlı olacaktır.

> Henüz iktidarı ele geçirmediniz ama bunun için hazırlık yapıyorsunuz. Millî burjuvaziye karşı ‘hem birlik, hem mücadele’ siyaseti benimsenmelidir. Emperyalizme karşı ortak mücadelede onlarla birleşin ve onların bütün anti-emperyalist söz ve eylemlerini destekleyin, fakat bir yandan da onların gerici, işçi sınıfına ve komünizme düşman söz ve eylemlerine karşı uygun bir mücadele verin. Tek yanlılık yanlıştır; birleşmeksizin mücadele etmek ‘sol’ sapmadır, mücadele etmeksizin birleşmek ise sağ sapmadır. Partimizde bu hataların her ikisi de ortaya çıktı ve biz bu hatalardan acı dersler çıkardık. Daha sonra bu iki tür tecrübeyi özetledik ve o günden bugüne ‘hem birlik, hem mücadele’ siyasetini, yani gerektiği zaman mücadele etme ve olanak bulduğumuz zaman birleşme siyasetini benimsedik. Mücadelenin amacı, millî burjuvaziyle birleşmek ve emperyalizme karşı mücadelede zafer kazanmaktır.”[66]

Tabii, sömürgeciliğin ülkeden kovulduğu ve onların yerli nesnel işbirlikçisi sınıfların tasfiyesinin gerçekleştirildiği andan itibaren de, Mao önderliğindeki Çin Komünist Partisi, ülkedeki baş çelişmenin artık millî burjuvaziyle proletarya arasında ortaya çıktığını da açıklıkla belirtmiş, siyasetini bu temel gerçekliğe göre oluşturmuştur. Çin Komünist Partisi Merkez Komitesi’nin 6 Haziran 1952 günkü tarihi kararı çok anlamlı ve öğreticidir:

> Toprak ağası sınıfının ve bürokratik-kapitalist sınıfın alaşağı edilmesi sonucunda, işçi sınıfı ile millî burjuvazi arasındaki çelişme, Çin’deki baş çelişme durumuna gelmiştir.[67]

Mao’nun gösterdiği yol, küçük burjuvazinin değil, işçi sınıfının önderliğindeki bir devrimdir:

> Sömürge ve yarı sömürge bir ülkede böyle bir devrim, birinci aşaması ya da birinci adımı sırasında, toplumsal niteliği bakımından temelde hâlâ burjuva demokratik olduğu ve nesnel hedefi kapitalizmin gelişmesi için yolu açmak olduğu hâlde, artık burjuvazinin diktatörlüğü altında kapitalist bir toplum ve kapitalist bir devlet kurmak amacıyla burjuvazinin önderlik ettiği eski tipte bir devrim değildir. Bu devrim, birinci aşamada, yeni demokratik bir

> toplum ve bütün devrimci sınıfların ortak diktatörlüğü altında bir devlet kurmak amacıyla proletaryanın önderlik ettiği yeni tipte bir devrimdir. Böylece bu devrim, gerçekte, sosyalizmin gelişmesi için daha da geniş bir yol açma görevini yerine getirir. Bu devrimin gelişme süreci içinde, düşman tarafında ve müttefiklerimizin saflarında meydana gelen değişikliklerden dolayı, birkaç alt aşama daha olabilir ama devrimin temel niteliği değişmez.
>
> Böyle bir devrim, emperyalizmin temellerini hedef alır ve bu yüzden emperyalizm, onu hoş görmez, ona karşıdır. Buna karşılık, sosyalizm ondan yanadır ve sosyalizmin anavatanıyla uluslararası sosyalist proletarya onu destekler. Bu yüzden böyle bir devrim kaçınılmaz olarak proleter sosyalist dünya devriminin bir parçası olur.[68]

Artık bu noktada, Ortadoğu'da hiç kurulamayan "demokratik halk devleti" vardır:

> Sadece halkın ortak malı olan, burjuvazinin özel olarak sahip olmasına izin verilmeyen bir devlet sistemi, buna işçi sınıfının önderliğini de ekleyin, demokratik halk diktatörlüğünün devlet sistemi işte budur.[69]

Ortadoğu'nun "millî devrim"lerinin bir başka temel sorunu da, demokrasi konusunda ortaya çıkmış ve başarısızlıkta önemli rol oynamıştır.

Konumuz bağlamı içinde, sözünü ettiğimiz demokrasi, toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan işçi ve köylülerin, genel olarak emekçilerin, yoksul yığınların toplumsal hayata katılmaları, yönetimde etkin rol oynayabilmeleri, kendi öz örgütlenmeleri ve ideolojileriyle kendi yazgılarını belirleme imkânına sahip olabilmeleri bunun yollarının yasal, kurumsal, sosyal olanaklarının yaratılmasıdır. Oysa Ortadoğu'nun millî devrimlerinin demokratik yanı hiç olmadı. Aslında millî devrimlerin en önemli yanı bu olmalıydı ve devrimcilerin bunlara verdiği desteğin asıl nedeni de bu idi.

Kuşkusuz, millî devrimler, hak ve adalet duygularının sonucu olarak da desteklenirler ama bu soyut ve öznel bir ilkedir. Desteğin nesnel ve somut kaynağı, geniş yığınların haklarının ana ölçüt alınmasıdır. Millî devrimler, kapitalizmi geliştirip işçi sınıfının tarih sahnesine çıkmasını getirdikleri için

de “ilerici” bir niteliğe sahip olmuşlardır ama bu ancak emperyalizmden gerçek kopuşun gerçekleştirilebilmesine bağlıdır ve klasik formlarıyla çağımızda bu işlevi göremezler. Millî devrimler, emperyalizmi zayıflatırlar ve bu bakımdan da desteği hak ederler ama bu da ikincil bir sonuçtur. Aslolan, bu devrimlerin demokratik içerikleriyle kitleleri politik yaşama sokmaları, özellikle de köylülerin üzerindeki yüzyılların “ölü toprağı”nın kaldırılmasının koşullarını yaratmalarıdır.

Örneğin, Çin’de millî-devrimci demokrasi hareketinin önderi Sun Yat-Sen’i överken, Lenin, verdiği desteğin çıkış noktasını şöyle vurguluyor:

> Emekçi yığınları harekete geçiren, onlara mucizeler yarattıran ve Sun Yat-Sen’in siyasi programının her bir satırında dışarı vuran o büyük, içtenlikli demokratik heyecan olmaksızın Çin halkının yüzyıllar süren esaretinden kurtulmasına imkân yoktur.[70]

Konuyla ilgili bir başka yazısında Lenin, yine aynı vurguyu yapmaktadır:

> İşçi sınıfının önderliğinden yoksun oldukları için köylüler son derece ezik, uyuşuk, cahil ve siyasete karşı ilgisizler. ... Yığınların ... desteği olmaksızın, örgütlü ve kararlı bir ileri sınıf olmaksızın, cumhuriyet kalıcı olamaz. ... Çin’de devrimci demokrasi halkı uyandırmakta, özgürlüğe ve tutarlı demokratik kurumlara kavuşturmakta çok şey başarmıştır. Çin’in gitgide büyüyen köylü yığınlarını harekete ve siyasete katan Sun Yat-Sen’in partisi (bu başarıldığı ölçüde), Asya ve bütün insanlık için büyük bir ilerleme aracı olmaktadır.[71]

Asya’daki devrimler Lenin’i, “Yüz milyonlarca insan hayata uyanıyorlar, aydınlığa ve özgürlüğe uyanıyorlar” diye heyecanlandırıyordu, bunun, “Kolektivizme giden yolun demokrasiden geçtiğini bilen bilinçli işçilerin yüreğinde uyandırdığı sevinci düşünün,” diye yazıyor ve “[B]iz, komünistler olarak, sömürgelerde burjuva kurtuluş hareketlerini ancak gerçekten devrimci oldukları ve ancak bu hareketlerin yöneticileri bizim köylüleri ve sömürülen yığınları devrimci bir ruhla eğitip örgütlememize [yani demokratikleşmeye –*HG*] engel olmadıkları takdirde desteklemeliyiz ve destekleyeceğiz,” diyordu.[72]

Lenin'in tavrı nettir. Ona göre, yığınların demokratik katılımı stratejik bir amaçtır çünkü, "Eğer gerçekten herkes devletin yönetiminde görev alırsa, kapitalizm dayanaklarını koruyamaz." "Demokrasinin bu derecesi, burjuva toplumunun sınırlarının aşılması ve toplumun sosyalist yeniden örgütlenmesi anlamını taşır." Ona göre, "en büyük günah", "[h]alka inançsızlık, onların inisiyatif ve bağımsızlıklarından korku, halkın devrimci enerjisine koşulsuz destek olma yerine bu enerjiden duyulan ürküntü"dür. Onun "sihirli yol"u, "emekçi halkı, yoksulları devlet yönetiminin günlük işlerine katmaktır." O kadar ki, Lenin, Bolşevik Devrimi'nin özünü, "en çok ezilen kesimleri politikaya katması", yani demokratikleşmedeki bu sıçrama olarak tanımlamıştır. Bu böyledir çünkü "[Bu en çok ezilmiş olanlar], hem monarşide, hem de burjuva demokratik cumhuriyetlerde kapitalistler tarafından horlanmış, aldatılmış ve soyulmuştur. Toprak ve fabrikalar özel mülkiyet altında kaldığı sürece, bu baskı ve aldatmaca, halkın emeğinin kapitalistler tarafından soyulması kaçınılmazdır."[73]

Oysa Ortadoğu'nun "millî devrimleri" en çok da bu noktada, devrimci demokrasiyi yerleştirmede eksik kalmışlardır. Aslında böylece kendi kuyularını da kazmışlar, kendi başarısızlıklarının koşullarını kendileri yaratmışlardır. Emperyalizme, sömürgeciliğe karşı çıkışın, bağımsızlığın temel ereklerinden biri de bunların ulusal gelişmeye, halkın gelişip kurtulma mücadelesine kazandıracağı olanaklar, ivme ve dinamiklerdir elbette. Bu, bağımlılık zincirleri kırıldıkça kalkınma ve gelişmenin önündeki ekonomik, politik, mali, kültürel, psikolojik, vb. tüm engel ve frenlerin kaldırılması, özgürleştikçe toplumsal enerjinin açığa çıkması; halkın gerilikten, yoksunluktan ve bunların kısırlaştırıcı etkilerinden kurtulması, kendi yazgısını kendi ellerine alıp bunları kendi iradesiyle ve öz çıkarları doğrultusunda kullanması imkânlarının ortaya çıkması olarak anlaşılmalıdır. Bütün bu baskılamaların yabancılar yerine yerli aktörlerce dayatılması durumunda, bağımsızlığın tek başına anlamlı olamayacağı açıktır. Zamanla bağımsız bir ülke olmanın moral dinamikleri de yerel baskının katlanılmaz hâle gelen ağırlığıyla aşınır; sömürge halklarında görülen umursamazlık, çaresizlik, toplumsal felç durumu, geri çekilme, pasifizm ve benzeri moral/maddi engeller yine hükümlerini icra etmeye başlarlar; bağımsızlık ve egemenlik de giderek halkın değil egemenlerin malı olur. Toplumsal hoşnutsuzluk da, her zaman emperyalizme manipüle

edeceği odaklar yaratır ve ona “demokratik” taleplerin savunucusu rolünü oynama imkânı hazırlar.

İşte bu noktadan bakıldığında, “Arap sosyalizmi”nin Nasır versiyonu bir yanıyla ilericidir, çünkü; toprak reformu, anti-emperyalist duruş gibi olgularla bir büyük uyanışın bazı koşullarını yaratmıştır ama bir yanıyla da gericidir, çünkü; bu koşulların hayata geçirilmesini engellemiş, tek adam diktatörlüğüyle yığınlara katılım, örgütlenme, inisiyatif, ideolojik özerklik haklarını tanımamış, demokratikleşmeyi seçkinci bir bürokratik yapıyla engellemiştir. Böylece, mekanik bir ilerleme mantığının da, yığınları mülk sahibi millî burjuvazinin peşinde keskin sloganlarla seferber edebilen popülist söylemin de; kültürel, ulusal, politik inşanın toplumsal ve ekonomik devrimin yerine ikame edilmesinin de çıkmaz sokaklara açıldığı anlaşılmıştır.

Eisenhower Doktrini’yle ABD, Ortadoğu’yu doldurulması gereken bir “boşluk” olarak tanımladığında Araplar, “Boşluk Eisenhower’ın kafasının içinde!” demişlerdi. Ne yazık ki, “burjuva milliyetçiliği”, onun devletçi versiyonu “ulusalcı sol”culuk Ortadoğu’yu insansızlaştırdı, bir çöle dönüştürdü, insani ve kültürel özünü boşalttı, dinamizmini yok etti, emperyalizmin rahatça at koşturabileceği koşulları yarattı; polis devletlerinin, şeyhliklerin, emirliklerin oyun alanına dönüştürdü.

Bu baskıcı, milliyetçi rejimlerin yazgısı böyle oluşur. Kitlelerin yaratıcılığı ve hareketliliğinden ürken bu bürokratik yapılar, aslında sonunda kendi sonlarını da hazırlar.

Emperyalist saldırı/kuşatma altında ve onun getirdiği yaşam zorlukları içinde sürekli toplumsal seferberlik ruhunu canlı tutmak, insanları sürekli kriz koşullarında uzun süre direngen tutmak; yıpranmayı, yorgunluğu, bıkkınlığı, giderek yılgınlığı ve kaçışı, hatta çürümeyi önlemek zor. Bunu seçkinci-bürokratik rejimlerin baskıcılığında yapmaksa uzun sürede olanaksız.

Yaygın şikâyetler ve hele aktif toplumsal muhalefet boy verince, destekler birer birer çekilip yerini karşı çıkış ya da apolitikleşme, hareketsizlik, umursamazlık alınca, rejimin kendisini güvence altına alma ihtiyacı artar, bu güdü daha da güçlenir. Bu da içine kapanmayı, toplumdan kopmayı ve baskıyı, kuşkuculuğu, halktan, her demokratik kıpırdanmadan korkmayı

getirir. Bu durum baskıcı eğilimleri güçlendirir, karşılığında halk güçlerinden kopuş artar ve bu böylece sürüp gider; kısır döngünün kapanına böyle kıstırılır rejimler. Emperyalizmin hedefi tam da budur ve saldırganlık planları hedefine, başarıya ulaşmış olur. Ortaya çıkan bezginlik, yabancılaşma, hatta felç durumunda artık yol öylesine saptırılmış, hayat o kadar çarpıtılmış olur ki, halkın, onun haklarının ve egemenliğinin, demokrasinin düşmanı emperyalist odaklar ve içerideki işbirlikçileri demokrasi, özgürlük talep eden, hatta bunun gerçekleşmesinin garantörleri konumuna gelirler görüntüde...

Toplumsal felç durumu, yozlaşmayla birlikte umarsızlığın körüklediği yerli ya da yabancı tahakkümün aynılaşmasını, yurtsever duyguların körelmesini, sonunda da çürümeyi getirir.

Bu rejimlerin iktidarında bütün bunlar, özel mülkiyet rejimini korumak ve geliştirmek ve bu arada da “anti-komünizm” adına yapılırken, komünist partiler de, büyük ölçüde, “anti-emperyalizm ve bağımsızlık” adına, askerî-bürokratik devlet kapitalizminin egemenlerince sahneye konan bu trajedide rol aldılar, onun kahraman, özverili piyonlarına indirgendiler.

Hiç kuşkusuz, işçi sınıfının, yoksul köylülüğün ve genel olarak emekçilerin demokratik uyanış ve hareketliliğinin, örgütlenmesinin önünü kesen anti-demokratik millî birlik ve beraberlik saplantısı bu rejimlerin solculuğunu dejenere etti, kalkınma hamlesini engelledi, toplumsal enerjiyi bastırdı. Bu gidiş, devlet kapitalizminin dar egemen çıkar gruplarını, seçkinler ve asalaklarını yaratıp ayrıcalıklı baskı mekanizmalarıyla kapitalist odakları, potansiyel işbirlikçi kastı yarattı. Güçsüzle güçlü, ezilenle ezen, sömürülenle sömüren arasında tarafsız kalmak bir yana, aralarındaki mücadeleye set çekmek, zayıfın mücadelesine devlet zoruyla ve millî birlik ve beraberlik adına karşı çıkmak, onların kendilerini korumalarına ve hak talep etmelerine karşı olmakla aynı sonucu verdi ve sonunda güçlüye yaradı.

Gerçi Nasır, kendi sınıf kökeni ve devletin görece özerkliği (hatta büyük ölçüde bağımsızlığı) sayesinde sosyal adalet yönünde çok atılım yaptı ama yine de ezilenleri örgütsüz, ideolojisiz, geleneksiz bıraktı ve sonunda güçlülerin hâkimiyetlerini tesis etmelerinin ve devleti de ele geçirmelerinin yolunu açık tutmuş oldu.

20 Mayıs 1955 tarihinde yaptığı bir konuşma, Nasır'ın demokrasiyi nasıl yanlış anladığını, neosömürgelerdeki burjuva demokrasisine karşı çıkarken, aslında devrimci demokrasiden habersiz olduğunu göstermektedir:

> Subaylar Kulübünde irat ettiği bir nutukta 1956 yılında Mısır'da parlamentonun açılacağını söyleyen Mısır Başvekili Cemal Abdül Nasır, siyasi partilerin kurulmasına müsaade edilmiyeceğini bildirerek, "Etrafıma baktığım zaman muhtelif Arap memleketlerinde demokrasi kisvesi altında ne dolapların çevrildiğini ve bazı yabancı memleketlerin bundan nasıl faydalandığını görmekteyim. Biz, Mısır'ın aynı akıbete uğramasına müsaade etmiyeceğiz, biz, hakiki bir demokrasi kuracak ve yabancı memleketlerin bizi istismar etmesini önleyeceğiz," demiştir.
>
> Tasarlanan yeni anayasadan bahseden Cemal Abdül Nasır, "Her şeyden önce, memleketin çoğunluğunu teşkil eden işçilerin ve köylülerin menfaatları göz önünde bulundurulacaktır. Biz, hürriyet, şahsî teşebbüs taraftarıyız," demiştir.[74]

Nasır, işçilerin özerk sendikalaşmasını bile bir tehlike olarak görmüştür. Korporatist bir anlayışla merkezî ve hiyerarşik olarak örgütlenmiş devlet sendikacılığına izin verdiğinde de, mali özerkliklerine hiç saygı gösterilmemiş, seçimlere devlet müdahale etmiş, kendi yayınlarını çıkarma izni verilmemiş ve tabii grev de yasaklanmıştır.[75]

Tabii, Irak ve Suriye'deki millîci-solcu rejimler daha da baskıcı ve kıyıcıydılar.

## Öteki Güçler

Arap dünyasında klasik milliyetçi-liberal burjuva güçler ile toprak ağaları sınıfı, itibarlarını 1940'lı yılların sonlarına doğru iyice yitirmişlerdi ve 50'li yılların başındaki bağımsızlıkçı-ulusal dalgayla da tasfiye sürecine girdiler. İşbirlikçiliğin iyice geriye çekildiği bu noktada geriye üç ana akım kalmıştı. Bunlar, sağ ve sol ulusalcılar, komünistler ve İslamcılardı. Sağ ve sol ulusalcılar arasındaki mücadeleyi esas olarak "solcu"lar kazandı. Komünist partiler, Mısır'da likidasyona varan, Suriye ve Irak'ta da rejimin korporatist yapılarında, hatta hükümetlerinde yer alacak ölçüde işbirliği ve destek verdiler "ulusalcı sol" iktidarlara.

Bandung'da başlayan, Sovyetler'le silah anlaşması ve ÇHC'nin tanınmasıyla gelişen, Süveyş Savaşı'yla artan ve 1961-62 devletleştirmelerini sağlayan "Haziran Sosyalist Yasaları"nın kabulüyle doruğa çıkan bir eğilim süreci sonunda Mısır'da kömünistler, büyük tevkifatlar ve zalim baskıların ardından, o denli rejime kooptasyon ve likidasyon anaforuna kapılmışlardı ki, 1960'lı yıllardan başlayarak artık muhalefetin bir parçası olmaktan çıkmışlardı ve kendilerini bir biçimde rejimin kanatları altında legal alanda ifade ediyor olmaları bir anlam taşımıyordu.

Bu sırada da, o çok övülen "kapitalist olmayan yol", "devlet kapitalizmi" olarak, kendi egemenlerini, (potansiyel) burjuvazisini yaratıyor, yeniden üretiyor, tahkim ediyor ve günün birinde organik sömürücü sınıf olarak sahneye çıkışını hazırlıyordu. Küçük burjuva önderlikli "millî devrim" süreci, cehenneme giden yolların taşlarını; komprador kapitalizmle ve emperyalizmle, siyonizmle uzlaşmaya varacak, bağımlılığa evrilecek gidişi, komünistlerin önce iyi niyetleriyle, ardından cesetleriyle, en sonunda da ruhlarının boşaltılması ve asimilasyonuyla, gönüllü likidasyonuyla döşüyordu.

Benzer gelişme, kapitalizme zıt yönde ilerleyen Irak ve Suriye'de de ortaya çıkıyordu. Oralarda da komünistler, daha da ileri giderek, kapitalist küçük burjuva diktatörlükleriyle, askerî-bürokratik otokratik rejimlerle "ulusal cephe"lerde "ortaklık" kuracak ölçülerde işbirliği yapabiliyorlardı. Buralarda da, ödedikleri bedeller, akıl almaz işkenceler, zindanlarda ölümler, ağır baskılar olmasına karşın...

Bu rejimler altında örgütsüz olarak, tek tek komünistler birey olarak, rejimin kaprislerine ve dönemsel hesaplarına bağlı olarak; basında, sendikalarda, devlet kurumlarında yer bulabiliyorlardı. Komünistler demokrasi istediklerinde hapse atılıyor, sürgüne gönderiliyor, hatta hunharca öldürülüyorlardı. Uysal davrandıklarında, geri çekildikleri ya da boyun eğdiklerinde de, hükümete bile alınıyorlardı. Bu toplumlarda gerçekten demokrasi isteyen, işçilerin, köylülerin, bütün ezilen yoksulların kendi yazgılarına hükmedebilmelerinin koşullarının hazırlanmasını talep eden belki de tek güç onlardı.

Bunun karşılığında, neredeyse her zaman hunharca ezildiler. Sadece zaman zaman emperyalist ve siyonist dış tehlikelere ve bu durumdan

yararlanmaya hazır işbirlikçilere karşı ihtiyaç ortaya çıktığında “ulusal cephe”ler içinde tutuldular, ondan sonra da yine ezildiler.

Komünist partiler, anti-emperyalist mücadelenin hep gündemin sıcak maddesini oluşturması ve ülkelerinin sürekli emperyalist saldırganlığın ağır tehdidi altında bulunması nedenleriyle, bu rejimleri desteklemek zorunluluğunu hissettiler. Kamulaştırmalar ve Sovyetler Birliği’yle iyi ilişkilerin kurulması da onları rejimlere desteğe yöneltti. Muhayyel millî burjuvazi ve kapitalist olmayan yol gibi kavramlarla suçlara ortak oldular. Onları rejimi desteklemeye iten faktörleri şöyle sıralamak mümkün:

1. Süregelen siyonist-emperyalist saldırılar karşısında ulusal bağımsızlığa sahip çıkılması, ulusal cephe, anti-emperyalizm kaygıları, “ilerici milliyetçilik”le ittifak düşüncesi;

2. Millî burjuvaziyi ürkütmeme ve anti-emperyalist cephede tutma gayreti;

3. Devlet kapitalizmi çerçevesindeki devletleştirmeler, kamuculuk, devletin yön verici müdahalesi, “sosyal adalet-haklar” uygulamaları;

4. Sovyetler’le ittifak faktörü;

5. Vahşi baskılardan kurtulma, toplumsal meşruiyet çabası;

6. Kapitalist olmayan yol, ara rejim gibi dönemin teorik yaklaşımları...

Sonunda da, rejimlerin yıkıcılığıyla örgütsel güçlerini, bu diktatörlüklerle, devlet kapitalizmiyle işbirliği içinde görünmeleriyle de yığınlar nezdindeki moral/politik/ideolojik desteklerini yitirdiler. Marx’tan Lenin’e ve ondan da devrimci sosyalist geleneğe bırakılan miras, “bağımsızlık, ulusal kurtuluş mücadeleleri”yle burjuva karakterli “ilerici-demokratik” atılımları desteklemek politikası; dengesini ve perspektifleri yitirip milliyetçiliğe, küçük burjuva radikalizmine, kapitalist yönelimli devletçiliğe tabi olmaya, hatta sadece sınıf önderliği ilkesinin unutulmasına değil, bağımsız örgütlenme hakkından vazgeçilmesine, yani likidasyona yol açınca sonuç sadece sosyalizm ve işçi sınıfı ve emek açısından değil, bağımsızlık, demokrasi ve ilerici kazanımlar bakımından da felaket oldu.

Milliyetçilik virüsü komünistlerin önemli bölümünü pençesine almıştı. Eski komünistlerden M. N. Roy, 1951 yılında şöyle bir uyarı yazısı

yazmıştı:

> Asya'daki komünizm aslında kızıla boyanmış milliyetçiliktir. Leninist program [ezilen] milliyetçiliği bir dost olarak alırdı; şimdiyse komünizmin kendisi milliyetçiliğin rolünü oynuyor...[76]

Komünistler, büyük bölümüyle, ulusalcıların 'devlet kapitalizmi solculuğu'nun ve popülizminin peşine takılıp sönümlenir, bütün masumiyetleriyle suça ortak olup kirlenir, toplum dışına düşerlerken, radikal İslamcılar, en başta da Müslüman Kardeşler, 'sol ve dinsiz' olarak niteledikleri ulusalcılarla hiç uzlaşmadılar, hep direndiler, kendi fanatizmlerinde 'pirüpak', 'temiz' kaldılar. İnsanlar da, Marx'ın eşsiz tespitiyle, kendilerinin 'gerçek koşullara gerçek protestosu', içinde yaşadıkları zalim dünyadaki peşpeşe düş kırıklıklarının ardından, dar evrenlerinde kalmış tek sığınakları, "yığınların iç çekişi" olan dine sarıldılar. Dinciler, fanatik komünizm düşmanlığı ve bağnazlıklarıyla süreç içinde gerici ve halka zararlı konumlara düşseler de, "sol-laik" rejimlerle uzlaşmazlıkları nedeniyle büyük zulüm gördüler, üst kadrolarından rejimlere biat edenler oldu ama militanları ve tabanlarıyla hiç ödünsüz direndiler, böylece işlenen suçlara da bulaşmamış oldular. "Ulusal sol"cu rejimlerin yenilerek çürüyüşü, Humeyni devrimi ve Sovyet Bloku'nun çözülmesiyle de, görüntüde olsun, haklılık payı kazandılar hayatın gidişinde. Onun için de bugün, yeniden emperyalizmin ve siyonizmin kıskacında, yeni işgal saldırısının yarattığı yangının ortasında kalan yığınların bunalımlarında sığınakları olabildiler ve saldırı ve işgale karşı yeniden direnişin başına geçebildiler.

## Ulusal Solun Bilançosu

Sonunda, Ortadoğu'daki bu büyük serüven ve deneyim, ne yazık ki başarısız oldu.

Giderek, ekonomik çöküntü, yaygın yoksulluk ve yokluk, baskı, anti-demokratizm, katılım eksikliği, hak arama ve örgütlenme imkânsızlığı, bürokratik kontrol çerçevesi içinde bir yandan yığınları bezdiriyor, ya muhalefete yönlendiriyor ya da felç ediyor, depolitizasyon yaratıyordu. Bu aynı zamanda, kitlesel tabanını yitiren yönetici eliti halktan, dolayısıyla demokrasiden korkan bir tecride ve baskıcılığa sürüklüyordu. Baskı ve artan kontrol, disiplin ve yaptırım uygulamaları, yeniden yığınları karşıya

itiyor, inisiyatiflerini kırıyor, ekonominin cendere vidalarını daha da sıkıyordu.

Aynı biçimde, emperyalizmin daha başta özel planlayıp aynı yapı içinde barındırıp, hapsedip, geliştirip kışkırttığı farklı etnik, mezhepsel, kültürel yapılar arasında “demokratik uyum”un da sağlanamamasını getiriyordu. Aşiretsel, mezhepsel “feodal kalıntılar” hiçbir zaman tasfiye edilemedi, modernleşme tamamlanamadığı gibi, bunlar hoşnutsuzluk koşullarında temel “sadakat odakları” olarak güçlenmeyi sürdürebildiler.

Bu koşullar, ayrıca rüşvet, yolsuzluk, karaborsa gibi hastalıkları azdırıyordu. Kendisine geniş alan ayrılmış ama devletin/bürokrasinin vesayeti altında bırakılmış özel sektör de işi rüşvete, teşvike, kayırmacılığa vuruyor, buna karşılık güçlü bürokrat da dünyalığını ve geleceğinin sigortasını bu özel sektörle kurduğu özel bağlara dayandırıyordu.

Emperyalizm de, yerli işbirlikçileri aracılığıyla ortaya çıkan ekonomik durgunluk, baskı, yozlaşma, çürüme, hoşnutsuzluk gibi gelişmeleri kışkırtıyor, yaraları kaşıyor, bu rahatsızlıkları daha da arttırıcı girişimlerine, sabotajlarına, rejimi yıkma hesaplarına uygun zemini, imkânları, fırsatları bulmuş oluyordu.

Emperyalist kapan ve kısır döngü, hükmünü derinleştirerek böyle icra ediyordu.

Bilanço hiç de iyi değildi:

1. Dış politikada Arapların birliği sağlanamadı, aksine birbirlerine düşman kesildiler;

2. Filistin konusunda ilerleme sağlanamadı;

3. Ekonomik kalkınma, refah gerçekleştirilemedi, aksine ‘60’ların ikinci yarısına doğru, açıklar, kriz, kaynak yetersizlikleri ortaya çıktı;

4. Yolsuzlukların önü alınamadı, özgürlükler geliştirilemedi, demokrasi olmadı, eşitsizlik devam etti.

Bu durumda, sürekli kılınmış kriz ve seferberlik havası, özveriler, sıkıntı ve yokluklar, meşruiyet temellerini, anlamlarını, ikna edici gerekçelerini yitiriyordu. Sonuç, geniş halk yığınlarında inançsızlığın körüklenmesi,

yayılması, inisiyatifin ortadan kalkması, sinisizm, apati, yaygın hoşnutsuzluk, güvensizlik, neme lazımcılık, uyuşukluk, boşvermişçilik, kopuş, özel alana çekiliş, bireyciliğe yöneliş, yolsuzluğa duyarsızlık, çürüme ve felç durumu...

Zaman içinde,

1. Kuşatma, düşmanlarla çevrili olmak ve İsrail saldırganlığı, ulusal güvenlik kültünü geliştirdi, güvenlik aygıtları daha da hâkim oldu;

2. İçerde de demokratik katılım olmayınca ve halktan korkulunca, her muhalif kıpırdanış rejime iç/dış düşman aracı olarak algılandı ve kuşkucu, dolayısıyla da baskıcı aygıt güçlendi;

3. Gelişkin burjuvazi yaratılamadı, bürokrat-burjuva kısır kalırken, anti-demokratik popülist, müsrif ve yolsuzluklarla malul devletçilik ekonomik kalkınmayı gerçekleştiremedi, bu da baskı gereğini arttırdı;

4. Zamanla yığınlar geri çekildi, toplumsal felç ulusal enerjiyi boşalttı;

5. Polis devletleri ortaya çıktı... Korku ve şiddet egemen oldu;

6. Milliyetçilik ve aşiretçilik, mezhepçilik, ulusal/kültürel azınlıkları iyice itti; iç savaşlar, çalkantılar, sadakat bölünmeleri ve iç düşman algılaması, emperyalizmin manipüle edebileceği yabancılaşmalar militarizmi geliştirdi, ortak iradeyi parçaladı;

7. Ulusalcı önderlik, ne emperyalizme yaranabildi ne de içeride işçi sınıfının ve emekçilerin, halk güçlerinin katılım, destek ve enerjisini mobilize edebildi ne de özerk kalkınma sağlayabildi.

8. Ayakta kalma tek hedef oldu; yozlaşma, yolsuzluk, ufuksuzluk ve geleceksizlik, şiddet ve baskıyla birleşince çürüme kaçınılmaz oldu. Dünyadan kopmuş, geri ve gerici diktatörlüklere dönüştüler...

Batı kuşatıyor, büyük olanaklar ve tetikçi ağıyla sistematik, yaygın, etkin çökertme operasyonlarına, psikolojik harekâta, sabotajlara, askerî tehdide başvuruyor; tecrit, ambargo uygulayabiliyordu. Sınıfsal nedenlerle ve/veya dünya görüşü, çarpıtılmış bilinç, ideoloji, özlemler, beklentiler nedeniyle ve büyük maddi imkânlarıyla içeride işbirlikçi bulup seferber edebiliyor ya da

bu korkuları salıyordu. Hedefin psikolojisi, kurumları, ilişki ve davranışları rayından çıkartılmış, saptırılmış oluyor; bu psikoz, rejimi tutsak alıyordu.

Ne yazık ki, ulusalcı diktatörlükler tam da böyle bir sürecin sorumlusu oldular...

Enver Hoca'nın şu sözleri, bu sürece karşı çıkışın bir örneğini oluşturuyor:

> Toplumsal kurtuluş mücadelesini inkâr ederek artık devrimci mücadelenin tümünün bir ulusal bağımsızlık mücadelesine, bu bağımsızlığı kazanma ve emperyalist devletlerin saldırısına karşı savunma mücadelesine indirgenmesi gerektiğini vaaz eden revizyonist teorisyenlerin karşısındayız. Gerçek ve tam ulusal özgürlük, bağımsızlık ve egemenlik, yalnızca toplumsal kurtuluş mücadelesinin zaferiyle sağlanır. ... Özgürlük, bağımsızlık ve egemenliğin somut siyasal ve toplumsal bir içeriği vardır. Gerçek ve tam özgürlük ve egemenlik, proletarya diktatörlüğü koşullarında sağlanır; buna karşılık devlet iktidarının sömürücü sınıfın elinde bulunduğu yerlerde ise sömürenlerle sömürülenler arasındaki eşitsiz iktisadi ve siyasi ilişkiler halkın özgürlük ve egemenliğini yitirmesine yol açar. Sonuç olarak, 'bloksuz dünya' ya da 'üçüncü dünya'ya dâhil edilen ülkelerde gerçek ulusal özgürlük ve egemenlikten söz edilemez, hele hele halk egemenliğinden hiç söz edilemez.[77]

## Sol Milliyetçiliğin Türkiye'deki Yansımaları

Mısır nasyonal solculuğu, "Arap Sosyalizmi", Türkiye'de Marksizmden ve Türkiye Komünist Partisi'nden koparak Kemalist iktidarın ideologluğuna soyunan Kadrocuların görüşlerine çok benzemektedir. Tek bir liderin ve otoriter militarizmin kutsandığı, sınıf çatışmasını reddeden, nasyonal sol içerikli, devletçi, millî ekonominin karma ekonomiyle ve devlet güdümünde burjuvazi yaratılarak planlı kapitalist gelişmesini öngören, anti-komünist bir anlayışın propagandistleri olarak Kadrocular, tipik nasyonal solculuğun ilk girişimcisiydiler.

Nitekim, YÖN hareketiyle "ulusalcı sol" düşünce 1960'larda yeniden canlandığında, bu türden "millî devlet kapitalizmi"ni Kadrocu Süreyya Aydemir, YÖN dergisinde şöyle tanımlayacaktı:

> Artık devletçilik yalnız bir iktisadi devlet işletmeciliği değil, özel sektöre yer vermekle beraber millî hayatın her sahasını içine alan bir sosyal nizam olmalıdır. İşte Türk sosyalizmi budur.[78]

"Milliyetçiliği kızıla boyama" aldatmacası burada da söz konusudur ve YÖN'ün başı Doğan Avcıoğlu'na göre, "milliyetçilik bayrağını sosyalistler taşıyor"du ama öncelikler vardı ve "sosyalizm bugünün değil, yarının meselesiydi" ve sosyalizme giden yol, "millî kurtuluş devrimi"nden geçecekti. Bu arada, "gerçek milliyetçiler"in önderliğinde, sosyalistler de, "bütün öteki amaçları hâlen anti-emperyalist mücadeleye tabi olarak değerlendirmeye alışmalı"ydılar.[79] Avcıoğlu da, işçi sınıfının önderliğini değil, "zinde kuvvetler"in yönetimini savunmaktadır:

> Sınıf önderliği davasının ön plana alınması, memleketin bugünkü şartları göz önünde tutulursa, kuvvetleri dağıtmaktan başka bir işe yaramaz.[80]

Tabii Nasır ideolojisi YÖNcüler için biçilmiş kaftandır ve onların üzerinde çok etkilidir:

> Emperyalizme karşı ciddi bir tutum, diyalektik bir gelişme sonucu Nasır, rejimini sosyalizme yöneltmiştir. Emperyalizmle mücadele, sosyalist mücadele değildir. Ama uzlaşma yollarına sapmadan yürütülen bir anti-emperyalist mücadelenin, birtakım zigzaglar çizilse dahi, ulaşacağı yol sosyalizmdir.[81]

Avcıoğlu'na göre:

> Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, [Marksist-Leninist] şemaya uymayan birçok millî kurtuluş devrimleri vuku bulmuştur. Bazı ülkeler ne 'halk cumhuriyeti' hâline gelmişler ne de emperyalizmin sözde bağımsız uyduları olmuşlardır. Burjuva önderliğindeki bazı millî kurtuluş devrimleri, siyasi bağımsızlıkla yetinmeyerek, ekonomik bağımsızlığa ulaşmak için, emperyalizme ve onun iç müttefikleri olan büyük burjuvazi ile feodaliteye karşı sert mücadeleler vermişlerdir. ...
>
> Bu gelişme, aşağıdan yukarıya olduğu gibi, yukarıdan aşağıya da gerçekleşmiştir. Cezayir'de millî kurtuluş devriminin kapitalist olmayan bir yön alışı, halk kütlelerinin aşağıdan gelen itici gücüyle

> olmuştur. Mısır'da aynı yönde gelişme, halk kitlelerine dayanmakla beraber, bugünkü safhasında, yukarıdan aşağıya doğru vuku bulmuştur. ... 'Azgelişmiş ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bağımsızlıklarına kavuşan memleketlerde ... memleketçi sosyalizm eğilimleri ve tatbikatı, milliyetçi aydınların işlere hâkim olmaları nisbetinde gelişmekte ve buna karşılık, komünist eğilimler halk arasında zayıflamaktadır. Bunun Mısır'da, Irak'ta, Cezayir'de, Küba'da ve diğer Afrika memleketlerinde misallerini görürüz. Türkiye'de ise sosyal problem millî ekonomide kilit noktaların devlet elinde tutulması ve 'fayda'nın imtiyazlı sınıfları yetiştirmek için değil, halk yararına dağılışının düzenlenebilmesi suretiyle çözülebilir. Anayasadaki sosyal hukuk devleti ve sosyal adalet anlamlarının tahakkuku için zaten böyle bir çözümleme şarttır. Türk Sosyalizmi'nin savunacağı bu hedefler ise, komünist metotlar ve hedefler değildir.[82]

YÖN yazarlarından "sosyalist" Sadun Aren, "Atatürk'ün ... iki ilkesi –halkçılık ve devletçilik– Türkiye'ye sosyalist bir yol çiziyor," diye yazınca, aynı dergide Yakup Kadri Karaosmanoğlu da "Atatürk ilkelerine millî sosyalizm ismi verilebilir," demiştir rahatlıkla.[83] Avcıoğlu için de, YÖN'ün yolu, "Atatürk'ün büyük bir sezişle bulduğu halkçı, devletçi, devrimci ve milliyetçi kalkınma yolu"ydu.[84] Mısır'da da ideologlar buna "Nasırcılık¨ ve "Mısır sosyalizmi" diyorlardı.

Türk ulusal solculuğu, Nasırcılık/Kemalizm kırması bir noktadan kalktıktan sonra BAAS'çılığa evrilmiş, "Kürt Savaşı"ndan sonra günümüzdeki yeni hareketlenmesinde ise onu da aşıp, hızla "nasyonal sosyalizm"e dümen kırmıştır. Onun hazin ideolojik serüveninin, Kürtlere karşı ABD emperyalizmiyle bir eylem noktasında anlaşabilirse, katıksız bir Amerika hayranlığına dönüşmekle noktalanacağı kuşkusuzdur...

## Tetikçi Kuşatmasında Ortadoğu

Savaş sonrasında ABD, Vietnam bataklığında iyice sıkışmışken, İsrail, zaferin verdiği cüret ve Amerikan yardımlarıyla yeni bir dinsel/milliyetçi hezeyanın saldırganlığını sergilemeye başladı.

Türkiye, daha önce de değindiğimiz gibi, artık oyunun dışına düşmüştü, bölgede önemli ölçüde devre dışıydı. Kıbrıs sorunundaki yalnızlık ve uluslararası destek ihtiyacı, ekonomik bunalım ve petrole, sonra da Arap fonlarına duyulan gereksinim, ülke içindeki sosyalist gelişme ve onun etkilediği "sol" muhalefet gibi etkenlerle tetikçilik gücü ve imkânı çok zora girmişti egemenlerin. Popülist iktidarlar büyük bir esneklik göstererek Ortadoğu'dan uzak durmaya başladılar. Ayrıca, İsrail'in artan gücüyle birlikte, Arap dünyasındaki geri çekilme, iyice sağa kayma, radikalizmden uzaklaşma, polis devletlerinin ve askerî diktatörlüklerin yerleşmesi ve yığınların zapturapt altına alınmasıyla birleşince, Türkiye'nin durumdan şikâyetçi olmasını gerektiren fazla neden de kalmamıştı. FKÖ'yü tanımayı reddederek, ona ülkede temsilcilik açma izni vermeyerek de, bölgedeki tek "terörist"ten uzak durmayı seçmişti Türkiye. Kürtler de, Saddam ve Esad'a, İran SAVAK'ına havale edilmişti. İçeride asimilasyon ve baskı, işlevlerini daha bir süre yerine getirmekte başarılı olmayı sürdürecekti.

İran Şahı ise gücünü biliyordu. İstikrara kavuşan rejimi, ABD desteğiyle kısa sürede, akıl almaz biçimde modern teknolojinin ölüm makineleriyle donatılacaktı. Daha sonra Şah, nükleer enerji konusunda yardım alacak, ardından Nixon Doktrini'yle stratejik petrol bölgesinde baş tetikçiliğe soyunacaktı.

Arap işbirlikçiliğine ise, bir bakıma gün doğmuştu. Savaş hezimeti onlara her alanda yeni hamleler imkânı yaratmıştı. Radikal milliyetçilik, "ulusal sol" büyük ölçüde itibar yitirmişti. Bu rejimler, Nasır'ın hâlâ varlığını bir ölçüde sürdüren kişisel prestiji ve etkisi dışında, artık sadece devlet terörüyle ayakta durabilecek hâle düşmüşlerdi. Hiç dahli olmadığı hâlde, sosyalizm de hezimetten payına düşeni almıştı. Yığınların yenilgi sonrası sokaklara döküldüklerinde Sovyet kurumlarına ait binalara saldırmaları, şaşkınlık içinde yenilgiye sorumlu arama gereksinimlerinin bir ürünüydü.

Bu aynı zamanda, “ulusalcı sol”la rabıtalandırdıkları sosyalizmin onların nezdinde itibar yitirdiğinin de bir göstergesiydi.

Bu durum, Batıcılarla, çoğu zaman onlarla işbirliği yapmış İslamcıların ideolojik saldırılarına olanak hazırlamıştı. Mısır başta olmak üzere, artık her yerde ABD’yle işbirliğinin geliştirilmesi, ekonominin daha fazla özel sektöre ve uluslararası sermayeye açılması kurtuluş reçetesi olarak tartışılıyor, savunuluyordu. İslamcılar da, felaketin, “Allahsız komünist Sovyetler”le işbirliğinin ve “sol” milliyetçi rejimlerin “laikliği”nin cezası olduğunu kitlelere anlatıyorlardı.

Sovyetler Birliği ise, Arap ülkelerinin kendisine daha fazla sığınmak zorunda kaldıklarını biliyordu. En azından, yok edilmiş ordularının yeniden kurulmasının tek kaynağı kendileriydiler. İsrail sorunu ve Amerikan tavrı sürdükçe, Araplara tek anlamlı politik/diplomatik destek de sadece onlardan gelebilirdi. Tabii, onun da zorlukları vardı. Birincisi, Arapların muazzam silah yardımı talebini karşılamak kolay değildi. Yitirilmiş toprakların geri alınmasında yeniden savaşın bir yöntem olarak ortaya çıkması ve FKÖ’nün silahlı mücadelesi de Sovyetler’i zora sokuyordu, çünkü hem ABD’yle nükleer çatışma riskini taşıyacak biçimde karşı karşıya gelmekten ürküyor, hem de o sıralarda gelişmekte olan yumuşama sürecinin kesintiye uğramasını istemiyordu. Bu arada, elbette, sorunun çözümüyle birlikte, Arapların hızla kendisinden uzaklaşacaklarını da biliyor ve sürüncemede kilitlenmiş kalmasında belki devlet çıkarı da görüyordu. Arap milliyetçisi oportünistlere Sovyet yöneticileri de büyük devlet fırsatçılığıyla yanıt veriyorlardı. Ayrıca, ortaya çıkan durumu geri çevirecek etki ve güçlerinin olmadığını da biliyordu, Sovyet yöneticileri. Bu durumda, Arap ordularına, askerî dengeyi değiştirmeye yetmeyecek ama onları yeni saldırılardan koruyacak miktarlarda silah yardımı yapmak, Arapları politik arenada desteklemek, Filistin Kurtuluş Hareketi’ni tanımak ve sonra da silah yardımı yapmakla yetindi. Tabii karşılığında da, kilit Arap ülkelerindeki güçlü varlığıyla süper güçler arasındaki rekabette Ortadoğu’daki yerini sağlamlaştırmış oldu.

Savaş sonrasının en önemli gelişmesi, Filistin Hareketi’nin örgütlü biçimde giderek daha fazla kendi yazgısına sahip çıkma kararlılığı oldu. Filistin gerilla hareketi, bütün gelişmelere, büyük saldırıya bölgedeki tek yanıt olarak damgasını vurmaya başladı. 1964 yılında Nasır’ın kısa süren

bir hevesi ve bir aracı olarak kurulan Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ), zamanla yurtseverlerin elinde gerçek kimliğine kavuştu ve Filistin halkının yeniden tarih sahnesine çıkmasının başlıca örgütsel aracı oldu. Tabii Arap ülkelerinin, örgütü ve hareketi denetimleri altına alıp kullanma girişimleri de hiç bitmeyecekti.

ABD, artık İsrail ve İran'ın saldırgan tetikçiliğini esas alan, bu arada da bu aktif tetikçi baskısı altında kuşatılan Arap dünyasının parçalanmasını ve çürütülmesini öngören yeni siyasetini tam olarak oluşturmuştu. "Stratejik imkân" *(strategic asset)* olarak adlandırdıkları Siyonist Devlet ve Şah'ın İran'ı, Arap işbirlikçiliğinin geliştirilmesiyle uğursuz meyvelerini verecekti.

Arap dünyası '67 hezimetinden sonra tam bir kargaşa içine düşmüştü. Büyük itibar kaybeden "ulusalcı" rejimler için artık bütün mesele iktidarlarını sürdürmek olarak belirlenmişti. Bunun için ellerindeki temel araç şiddetti. Darbeler, karşı darbeler sonunda güçlü adamların tek adam diktatörlükleriyle ancak istikrar sağlayabildiler. Arap bütünlüğü, bağımsızlıkçı milliyetçilik, solculuk ve Filistin davası; hepsi birer manipülasyon, iktidarı sürdürme, meşruiyeti sağlama aracına dönüştürülmüşlerdi. Bütün değerlerin, ahlaki ilkelerin, politik inançların, düşünsel, ideolojik farklılıkların içi boşaltılmış, her biri özlerinden kopartılarak oportünist bir anlayışla güç kavgasının basit araçlarına indirgenmişlerdi.

Eskiden kitleleri anti-emperyalizm ve milliyetçilik, Arapçılık duygularını okşayarak seferber edebilenler şimdi artık yeni yollar, yöntemler bulmak zorundaydılar, iktidarlarını korumak için. Baskı, anti-demokratizm, şiddet yanında akıl almaz akrobasiler, oportünizm, düzenbazlık, oyun içinde oyun en büyük silahları oldu. Önce Filistin Davası'nı araç yapmışlardı, şimdi Filistin hareketini ve örgütlerini gerektiğinde birbirine kırdırarak kullanmaya başladılar. Bir anda ittifak değiştirdiler, birbirlerini sırttan hançerlediler, dost ve düşmanlarını neredeyse günlük değiştirdiler. İlkesel bir şey kalmadı, her şey iktidarda kalmaya uyarlandı, en yüksek idealler iktidar kavgalarında yozlaştırıldı, en temel ahlaki ilkeler milliyetçiler arasındaki hegemonya kavgasına kurban verildi, bölgesel ve Araplararası liderlik için Araplara en büyük kötülükler reva görüldü, Arap dünyası paramparça edildi. Yoksulluk, gerilik, cehalet Arapların yazgısına dönüştürüldü.

Arap ülkeleri arasındaki hegemonya kavgası kaypak zeminde acımasızca yürütülmeye başlatılmıştı. Değerlerin, ilkelerin ayaklar altına alındığı bu kavgada, bir gün içinde dostlar düşman, düşmanlar dost olabiliyordu. Bir günde ittifaklar kuruluyor, yıkılıyor, birlikler inşa ediliyor, müttefikler değiştiriliyordu. Anlaşmalar imzalanıyor, ertesi gün yırtılıp atılıyor, aksi yönde belgelere imzalar atılıyordu. İkiyüzlülük, milliyetçi dar görüşlülük ve çatışmalar, güç ve şiddet, devleti ve iktidarı korumak kaygıları itici güdüler olmuştu. İktidarların, devletlerin bencil güç ve hegemonya mücadelesinde her araç mubah hâle gelmişti. Çürüme çok kısa sürede bütün bedeni sarmıştı. Şiddet, yozlaşma, yoksulluk, gerilik sarmalında tüketilmişti Arap enerjisi. Her türden ulusalcı diktatoryanın, piyasacı ve devletçi milliyetçilerin, eski ve yeni burjuvaların, toprak ağalarının, mezhep, aile, aşiret simsarlarının, silahlı kuvvetlerin, emperyalizm ajanlarının kurtlar sofrasında milyonların özlemleri, beklentileri, en temel hakları paramparça, lokma lokma, lime lime edilip yağmalanmaya başlanmıştı.

Arap dünyası, yaklaşık 15 yıl radikallerin etkinliği altında kalmıştı. Bağımsızlıkçı, modernleşmeci, kalkınmacı ve eşitlikçi (sol) retoriğiyle (Nasırcı ve BAAS'çı) ulusalcılar, yığınları seferber edebildiler ve Mısır, Suriye, Irak'ta, yani Arap dünyasının en önemli üç ülkesinde iktidara geldiler. Ötekiler ise, ancak ABD'nin (ve İngiltere'nin) doğrudan silahlı müdahaleleri ve varlığıyla radikal milliyetçi iktidarlardan "kurtarıldı"lar. Ama oralarda da, milliyetçi dalga hep etkin oldu, politik ve sosyal yaşamı önemli ölçüde biçimlendirdi; ideolojik, kültürel gelişmeleri belirledi.

"Sol" milliyetçiliğin iktidarı altında varlığını olumsuz koşullarda, politik gücünü önemli ölçüde yitirmiş olarak sürdüren (toprak burjuvazisi dâhil) burjuva unsurlarla devlet kapitalizminin yarattığı yeni burjuvazi, '67 yenilgisini fırsat bilerek politik iktidara yönelmişti. Bunun iki yolu vardı; ya liberalleşmeyle Mısır'da olduğu gibi bir iktidar fethi söz konusu olacaktı ya da Suriye ve Irak'taki gibi, yine devlet kapitalizmi çerçevesinde ama en azından ekonomi alanında daha da büyüyerek, etkinleşerek, güçlenerek, yaygınlaşarak politik iktidarı küçük burjuvazinin asker kökenli popülist milliyetçileriyle paylaşacaklardı. Piyasa ya da devlet ağırlıklı olsun, her iki türden gelişmede de, burjuva demokrasisine yer yoktu.

"Ulusalcı sol"un rejimleri böylece iki ayrı yöne evrildiler ve aynı noktada buluştular. Mısır'da "piyasa milliyetçiliği", ABD'yle açıktan iş yapan

“işbirlikçi ulusalcılık” hâkim oldu. Tek parti ve tek adam baskıcılığı devam etti. Sedat (sonra Mübarek) liberalleşme ve ABD-İsrail’le doğrudan uzlaşmaya giderek devletçi kapitalizmi önemli ölçüde tasfiye edip özel sektör ağırlıklı gelişmeyi başlattı ve burjuvazinin politik iktidarını pekiştirdi. Irak ve Suriye’de ise, devlet kapitalizminin diktatörlüğü altında özel sektör ve burjuvaziye daha fazla ağırlık veren bir evreye geçildi; liberalleşme sınırlı kaldı, Sovyetler Birliği’ne dayanılarak ABD ve İsrail’le çekişmeli ilişkiler sürdürüldü. Piyasa milliyetçiliği yerine, devletçi “sol” ulusalcılık; burjuvaziye daha da açılarak, ABD’yle açılım yolları arayarak, İsrail’le uzlaşmayarak ve radikal söylemi ve popülizmi terk etmeyerek polis devleti, tek adam diktatörlüğü biçiminde egemenliğini sürdürdü.

Radikal milliyetçilerin iktidarı alamadıkları ülkelerdeyse, o dalganın baskısı altında kalmış olan unsurlar da kendi intikamlarını alma, dengeleri iyice değiştirme peşindeydiler. Şimdi onlara da gün doğmuştu. Sırtları artık kalındı, intikamlarını alacak, ABD’nin aktif kuşatma siyesetine tetikçilik yapacaklardı. Yığınları geriletmek, Filistin hareketiyle hesaplaşmak ve “sol” milliyetçiliği nihai biçimde tasfiye etmek, onların baş gündem maddesini oluşturuyordu. Bölge dengelerinin kendilerine nihai hamle için gerekli koşulları ve fırsatları yarattığına inanıyorlardı. Sağ milliyetçiliğin, piyasa ekonomisinin, derin liberalleşmenin gereksinim duyduğu serbestliği elde etmek istiyordu egemen güçler.

‘67 yenilgisinden sonra Nasır’ın petrol zengini Suudi Arabistan ve Amerikancı Ürdün gibi gericilerle yakınlaşma çabaları, aslında bölgede değişen dengelerin bir işaretiydi. Ayrıca milliyetçiliğin emperyalizmle uzlaşmaya, her versiyonunun ona hizmete ne denli açık olduğu bir kez daha ortaya çıkıyordu. Artık Araplar arasında işbirlikçi - anti-emperyalist ayrımı anlamını yitirmişti. Çatışmalar, çelişkiler bölgesel güç ve hegemonya kavgası ile rejimi koruma çabalarına bağlı olmuştu. İsrail’le ilişkilerde izlenecek taktik ve yöntemde ortaya çıkan ayrılıklar bile özünde güç ve iktidar kavgasının ürünüydüler. Herkesin kendi toprağının peşinde koştuğu bir ortamda elbette Arap dayanışmasından ya da Filistin haklarından söz edilemezdi. Bunlar, artık sadece kitleleleri kandırmaya yönelik söylemin ruhsuz unsurları olmuşlardı. Herkes birbirinin gözünü oymaya, sırtından hançerlemeye, kullanmaya uyarlanmıştı ve bunun için şeytanla bile işbirliği mübah olmuştu.

Retorikte en fazla sözü edilen Filistin Sorunu bile, müstevliye karşı bir ulusal kurtuluş mücadelesi olarak değil, kerhen ve toplumsal baskıyla üstlenilen bir yüke dönüşmüştü. Bu durumda, ondan yerel "ulusal" amaçlar uğruna yararlanmak meşru sayılmaya başlanmıştı. Bu nedenle de her devlet, her rejim, her iktidar onu kendi çıkarları için denetimi altına almaya ve kullanmaya kalkmıştı.

Bu tabii en fazla Amerika'ya yarıyordu. ABD açısından, her zaman, Filistin Sorunu, en fazla insani açıdan bir mülteci sorunu olarak görülüyor ve çözümü de Filistinlilerin Arap ülkelerinde iskân edilmesi olarak belirleniyordu. Politik bakımdan da, Filistin gerçeği bir "terör" olgusu olarak ele alınıyor, Filistin halkı ve onun örgütlü direnişi "düşman" kabul ediliyordu.

Arap dünyasında 1967 yenilgisi sonrasında sağ ve "sol" burjuvazinin intikam saldırısına geçmeden önce, bu ortamı yaratan Amerikan politikasını yeniden anımsamakta yarar var.

## Nıxon Doktrini ve Kıssınger Siyaseti

ABD'de Johnson, Vietnam batağında boğulmuş, seçimlerde aday bile olamamış ve yerini Cumhuriyetçi Nixon'a devretmek zorunda kalmıştı.

Nixon ve Ulusal Güvenlik Danışmanı (sonra da Dışişleri Bakanı) Henry Kissinger, ilk başlarda son bir umut ve yenilgi hırçınlığıyla giriştikleri intikamcı saldırılar sonrasında, bir yandan Vietnam'dan geri çekilmeyi gerçekleştirmeye çabalarken, bir yandan da dünya çapındaki çok boyutlu Amerikan gerilemesine çareler arıyorlardı.

"Nixon Doktrini", bu koşullar altında 1970'lerin hemen başında ortaya çıktı. Vietnam bağlamında ortaya atılan ve "Vietnamlılaştırma" olarak adlandırılan stratejik yönelime göre, ABD, tek başına dünya jandarmalığı pozisyonundan tedrici bir geri çekilmeyi gerçekleştirecek, evrensel hegemonya arayışını ve emperyalist politikalarını, bölgesel işbirlikçi aktörlere daha fazla yük bindirerek sürdürecekti. Bu strateji, örneğin Vietnam'da, Güney Vietnam işbirlikçi rejiminin askerî yükleri daha fazla üstlenmesi, savaşın mümkün olduğu ölçüde, Vietnamlıların birbirlerini kırdığı bir boğazlaşmaya dönüştürülmesi, Amerikan askerlerinin çatışmalarda daha az rol alması biçiminde gerçekleştirilecekti. Hesaba göre,

ABD, askerî yardım yapacak, politik/stratejik koordinasyonu sağlayacak, psikolojik harekât desteğini sürdürecek, emirleri verecek ve genel gidişatı planlayacak; Güneyli askerî güçler de, hem kendi halkına, hem de Kuzey Vietnam'a karşı savaşmayı üstleneceklerdi. "Amerikalı gençlerin yerine daha fazla Vietnamlı genç ölecek"ti, yeni plana göre. Bir başka ifadeyle, Amerikalı bir diplomatın belirttiği gibi, "cesetlerin rengi değişecek"ti.[85]

İlk kez, 25 Temmuz 1969'da Guam'da yaptığı bir basın toplantısında açıkladığı ve "Nixon Doktrini" olarak tanımladığı yeni stratejiyi, 16 Şubat 1970'de Kongre'ye sunduğu bir raporla Nixon şöyle açıklıyordu:

> Vietnamlılaştırma, Güney Vietnam hükümetinin ve halkın kendilerini korumaları için imkânlarını güçlendirme programıdır. ... Vietnamlılaştırma'nın iki temel unsuru vardır. Birincisi, Güney Vietnam silahlı kuvvetlerinin, sayısal olarak ve araç, gereç, liderlik, savaş kabiliyeti ve genel kapasite bakımından güçlendirilmesidir. İkinci unsuru ise, Güney Vietnam'daki pasifikasyon programının yaygınlaştırılmasıdır.[86]

Söz konusu strateji, dünyanın öteki bölgelerinde de, benzer bir mantıkla yürürlüğe sokulacaktı: ABD destek verecek, yardımda bulunacak, üst koordinasyonu sağlayacak, emirleri verecekti ve bölgesel tetikçiler de arazide gereğini yapacaklardı. Yorgun Şerif, böylece soluklanacak, adamları kan döküp, şiddet uygulayıp emperyalist disiplini sağlarken, o, güç biriktirecekti. Bir başka ifadeyle, para ondan, can işbirlikçidendi. Parayı verip saldırı borazanını çalacak, tetikçi de saldıracaktı.

Nixon, yerel jandarmaları ve görevlerini şöyle tanımlıyordu:

> Bir zamanlar, belki de bizim müdahalemizi gerektirecek yerel anlaşmazlıklarla artık ilgilenebilecek yetenek ve sorumluluğa sahip başkaları var.[87]

ABD, ayrıca işbirlikçilerini daha fazla devreye sokarak, "nükleer güç dengesi" ya da "dehşet dengesi" koşullarında, Sovyetler Birliği'yle doğrudan askerî bir karşı karşıya gelme riskini de azaltmayı umuyordu. Nükleer savaş bile olacaksa, bu; iki süper gücün kendilerini ateşe atan bir stratejik nitelik taşımayacak, öteki ülkelerin (müttefik ya da tetikçilerin) topraklarında cereyan edecek "sınırlı" ya da "taktik" savaş olacaktı.

Amerikan ve Sovyet ana karaları savaş dışı tutulacak, başka ülkelerin topraklarında ve onların stratejik yıkımıyla sonuçlanacak “taktik nükleer savaş” yapılacaktı.

Yukarıda atıfta bulunduğumuz Kongre raporunda Nixon, Ortadoğu sorunundan da söz etmekteydi:

> Bu yönetim, kökleri yerel gelişmelerin uzun tarihinde yatan Ortadoğu sorununun, ancak, anlaşmazlığa taraf ülkelerin, birbirlerinin temel, uzun süreli çıkarlarını –mantık yoluyla ya da mecburiyetten *(by reason or resignation)*– kabul etmeleriyle çözülebileceğini açıklıkla görmektedir.[88]

Artık İsrail, “stratejik müttefik” olarak, Nixon Doktrini çerçevesinde, bölgeyi denetim altında tutma misyonuyla görevlendirilecek, tepeden tırnağa silahlandırılacaktı. 24 Aralık 1969 tarihli *New York Times* gazetesinde şöyle deniyordu:

> [Nixon yönetimi] Ortadoğu’da, İsrail’in güvenlik ve askerî üstünlüğüne sıkı sıkıya bağlı çünkü ancak İsrail’in gücü bir Arap saldırısını caydırabilir ve dolayısıyla da Amerika’nın doğrudan müdahale etmeye mecbur kalınmasını önleyebilir.[89]

Siyonist Devlet ise buna dünden razıydı. Daha 11 Haziran 1966’da İsrail Dışişleri Bakanlığı sözcüsü şöyle demekteydi:

> Amerika Birleşik Devletleri, dünyadaki her olaya müdahale edemeyeceğini anladı, kendisinin doğrudan müdahalesini önleyecek bir yerel güce, bir dost gücün caydırıcılığına dayanmak zorunda olduğu sonucuna vardı. İsrail, bu tanıma uyduğuna inanmaktadır.[90]

“Mecburiyet”in Araplara dayatılacağı yakında belli olacaktı...

Henry Kissinger’in anılarında ABD’nin bölgedeki hedefleri şöyle sıralanıyor:

> Sovyet etkisini azaltmak, Arap radikallerinin durumunu zayıflatmak, Arap ılımlıları cesaretlendirmek ve İsrail’in güvenliğini garanti altına almak.[91]

Kissinger’e göre, radikal Arap milliyetçileri, “İsrail’in varlığı”na, “Batı çıkarları”na ve “Arap ılımlıları”na, yani işbirlikçilere karşıydılar, dolayısıyla da, İsrail’in işgal ettiği topraklardan çekilmesine dayalı bir Ortadoğu “çözümü”, bu “sorunlar”ın ortadan kalkması sonucunu doğuramazdı. Bu durumda hedef, Arapları bölmek, işbirlikçileri güçlendirmek ve İsrail’in askerî üstünlüğünün devamını sağlamak olmalıydı. Ona göre, bölgede “barışın anahtarı ılımlılarda”ydı; strateji, Araplar arasında “işbirlikçiliği”ni geliştirmek olmalıydı:

> Sadece çözüm için değil, aynı zamanda, ilerlemenin ancak bizim dostlarımızca elde edilebileceğini; bir başka ifadeyle, Ortadoğu’da barışın anahtarının ılımlıların elinde olduğunu göstermek için de çalışmalıyız.”[92] Stratejisini, Nixon’a, Araplara “bu dersi öğretebilecek güçteyiz” iddiasıyla şöyle ifade etmişti:
>
> Araplar, sonunda, istediklerini [1967 savaşında kaybettikleri toprakları] elde etme konusunda, anahtarın Sovyetler’de değil bizde olduğunu anlama noktasına geleceklerdir.[93]

Bir başka resmî toplantıda da stratejik yaklaşımını şöyle ifade etmekteydi:

> Bir noktada zamanın Sovyetler’in aleyhine çalıştığı ortaya çıkacaktır. Topraklarını geri alamazlarsa, bakarsınız Araplar bize gelirler.[94]

Bu durumda, adil ve kapsamlı bir çözüm’e engel olmak, İsrail’in ‘67 ganimetleri üzerindeki işgalini desteklemek, milliyetçileri ve Sovyetler Birliği’ni çaresizliğe iterek itibarsızlaştırmak ve giderek Arapları Amerika’ya mahkûm etmek, Amerikan politikası olarak ortaya çıkıyordu. Radikal milliyetçiler ve Sovyetler, Amerikan desteğini arkasına alan İsrail’i zorlayamayacaklardı. 1967 Savaşı’nda kaybettikleri topraklar, Arap devletlerine yani Mısır, Ürdün ve Suriye’ye oltadaki yem olarak sunulacak ama bunun için Amerikan isteklerine boyun eğmeleri, Sovyetler’den uzaklaşmaları istenecekti. Rejimler buna karşı çıktıklarında işbirlikçiler onları suçlayacak, toprakların geri alınması adına Amerikan propagandası yürüteceklerdi; ve nihayet, ‘67’de işgal edilen topraklar üzerinde yoğunlaşılırken, İsrail’in Filistin’i gaspı tartışma konusu olmaktan çıkacak, asıl Ortadoğu sorunu unutulacaktı.

Tuzak buydu, ama önce “ılımlıların elinin güçlendirilmesi” gerekiyordu. Bu yaklaşım, Araplara yöneltilmiş en büyük şantaj ve onlara sunulmuş en yıkıcı öneriyi içeriyordu. Bu, mücadele kararından, yani oluşmuş iradeden vazgeçme önerisiydi. Arap devletleri, 1973 Savaşı’nda gasp edilmiş topraklarını, “evdeki bulguru” geri almakla yetineceklerdi; karşılığında Filistin Sorunu’yla ilgili ciddi herhangi bir talepte bulunmaksızın ve bütün dış politika yapılarını kökten değiştirerek İsrail’in varlığının meşruiyetini tanıyacak, Amerikan kampına kapılanacaklardı. Şayet savaş, bir tarafın ötekisine iradesini dayatması uğraşı ya da bir başka ifadeyle, yenilenin iradesini galibe teslim etmesi için yapılıyorsa, Araplar Kissinger’in önerisiyle yenilgiyi tek kurşun atmadan diplomasi masasında kabul etmiş olacaklardı. Bir kere Arap cephesi parçalanırsa, tek tek artık hiçbiri direnemeyecekti.

## Arap İşbirlikçileri İntikam Saldırısına Geçiyor

Bunun gerçekleştirilmesi ve intikamın alınması için de, İsrail’den önce, sırada Arap işbirlikçileri vardı. Ulusalcı sol karşısında gerileyen ve ancak Amerikan-İngiliz desteğiyle ayakta durabilen Batıcı rejimler, şimdi, savaş hezimetinden sonra itibarını ve silahlı gücünü yitiren rakiplerinin bu durumundan yararlanma ve Amerikan stratejisini uygulamaya koyma çabasına girdiler. Bu arada, artık kendi yazgısını kendi örgütlü ellerine almış ve silahlı direnişini başlatmış bağımsız Filistin ulusalcılığını da, daha fazla büyümeden ezmek gibi bir aceleleri de vardı.

## Ürdün’de ‘Kara Eylül’ Günleri

İlk davranan, CIA bordrosundaki Küçük Kukla Kral oldu. Halkın büyük çoğunluğunun Filistinli olduğu Ürdün’de, elbette Filistin silahlı direnişine büyük destek vardı. FKÖ, ülke içinde büyük güç kazanmıştı. Hüseyin, kin ve öfkesini bastırarak fırsat kollamaktaydı.

Fırsat kollayan elbette sadece Hüseyin değildi. Filistinli gerillaların üslendiği Ürdün’de bir operasyon için İsrail de bastırıyordu. Kissinger içinse Ürdün, ABD’nin “bölgedeki olayları kontrol etme yeteneğinin en önemli sınavı”nı oluşturmaktaydı. “Ilımlılar”ın güçlendirilmesi hedefinin ilk uygulaması burada olmalıydı. Filistinli gerillaların imhası, bu yolda atılması gereken ilk adım olarak ortaya çıktı.

12 Mayıs 1970'de, Kissinger, Nixon'a sunduğu bir memorandumda, "Bir anlaşmada, Filistinlileri, basit bir mülteci sorunu olarak idare edebileceğimizi varsayıyorduk. Aksine, Ürdün'de ve belki Lübnan'da da, siyaset belirlenmesinde veto gücü olan yarı bağımsız bir güce dönüştüler," diyordu.[95] Bu iki ülkenin radikalleri ve buradaki Filistinliler artık hedeftiler.

Bu görüş, Nixon tarafından da onaylandı. 17 Haziran 1970 tarihinde yapılan bir Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısında, Başkan Nixon, ilginç bir öngörüde bulundu:

> Varsayalım ki, yazın sonlarına doğru Lübnan ya da Ürdün'den yardım talebi aldık veya Lübnan'da bir şeyler oldu. Ne yapabiliriz? Hazırlıklı olmalıyız...[96]

İlk "talep" Ürdün'den gelecekti...

6 Eylül 1970'de, Dr. George Habaş'ın lideri olduğu Filistin Halk Kurtuluş Cephesi *(Popular Front for the Liberation of Palestine)* gerillaları, üç yolcu uçağını kaçırarak Amman yakınlarındaki eski bir İngiliz üssünün pistine indirdiler. Amaçları, çeşitli ülkelerdeki Filistinli tutsakların serbest bırakılmalarını sağlamaktı. Birkaç gün sonra, boşaltılan uçaklar imha edildi ve Musevi yolcular dışındakiler serbest bırakıldı.

Hüseyin'e aradığı fırsat doğmuştu; sıkıyönetim ilan etti ve askerî bir hükümet kurdu. 17 Eylül'de de, "terörle mücadele" bahanesiyle Filistinli gerillalara ve sivil halkın yaşadığı kamplara saldırı emrini verdi. Kral'ın ordusu, tanklarla, uçaklarla vahşi bir intikam ve imha saldırısı başlattı.

Ürdün'de iç savaş başlayınca, Suriye, Filistinliler üzerindeki baskıyı hafifletmek amacıyla bir tank birliğini sınırdan Ürdün'e soktu. Sınırındaki bir iç savaşa Suriye'nin gerçekleştirdiği sınırlı müdahale sadece geçici bir önlemdi ve tamamıyla Sovyetler'in bilgisi dışındaydı. Suriye uzmanı Patrick Seale'nin belirttiği gibi, Suriye'nin güçlü adamı Hafız Esad'ın Filistin gerillalarına bir sempatisi yoktu ve Kral'ın devrilmesinden yana değildi. Sovyetler ise, bu işe bulaşma niyetinde değildi.[97]

Ne var ki, bu kez de Amerikalılara gün doğmuştu. Amerikan resmî görüşü hemen şekillendi: "Sovyet kışkırtması ve yardımıyla Suriye, Ürdün'ü işgale

kalkışmıştı!" Şimdi İsrail'in polislik görevinin denenmesi için büyük bir fırsat çıkmıştı Amerikan yöneticilerinin önüne.

Amerikan yönetimi, Almanya'da konumlanmış Amerikan hava indirme birliklerini alarma geçirdi, Altıncı Filo'ya bağlı uçak gemilerine ve destroyerlere Doğu Akdeniz'e doğru hareket emri verdi.

Bu sırada Kukla Kral, bir yandan Filistinlileri katleder, sivillerin yaşadığı kampları bombalarken, bir yandan da dış destek arayışı içine girmişti. Hüseyin, Amerikalıların kendisine yardım etmesini istiyor, özellikle hava desteği talep ediyordu.

20 Eylül'de Kissinger, İsrail'in Washington Büyükelçisi Rabin'e telefonda özel ve acil bir mesaj iletti: Ürdün Kralı, hava desteği istiyordu![98] ABD, savaşa doğrudan katılmayacaktı ve işi İsrail'e havale edecekti.

İsrail, tank birliklerini harekete geçirdi ve tehdit uçuşları yapmaya başladı. Yine de İsrailliler yeni rollerine alışmakta zorlanmaktaydılar ve Kral'ın isteğinden de, işler karışırsa Amerikalıların desteğinden de emin değillerdi. ABD'nin garantisi gelince rahatladılar ama işbirlikçiliğini iyi bilmelerine karşın, Hüseyin'in isteği kafalarını karıştırmıştı. İsrailli yetkililerin şaşırmaları doğaldı; iki yazarın belirttiği gibi, "egemen bir ülkenin başının, yabancılardan kendi topraklarını bombalamalarını istemesi sık rastlanan bir şey değildi."[99]

Bir süre sonra, Suriye kuvvetleri geri çekildi ve meydan Hüseyin'e kaldı. Sonuç, tam bir katliamdı. Binlerce Filistinli kadın, çocuk, yaşlı sivil ve gerilla acımasızca öldürüldü. 25 Eylül'de ateşkes ilan edildiğinde, "yaklaşık 3000 dolayında Filistinlinin hayatını kaybettiği bildirilmekteydi." Daha sonraki saldırılarda, binlercesi daha katledilecekti.[100]

1971 Temmuz'una gelindiğinde son Filistin gerilla güçleri Ürdün'ü terk etti. Ulusalcılardan intikam alınmıştı ve Ürdün "temizlenmiş", Kukla Kral, alnına eklenen yeni lekeyle bir kez daha kirlenmişti.

ABD ve İsrail'in "stratejik ittifakı", Ürdün sınavından başarıyla çıkmıştı. Amerikan yönetimi, Kral'a önce 10, ardından da 30 milyon dolarlık yardımda bulundu. İsrailliler de, gizli görüşmeler sonunda, sulama ve ziraai yardımda bulunma sözü verdi.

8 Aralık 1970 günü Hüseyin ile Nixon, Beyaz Saray'da bir araya geldiler. Nixon söze, Hüseyin'i eylül olaylarındaki başarısı nedeniyle kutlayarak başladı. "Kara Eylül", Hüseyin'in ABD'deki siciline altın harflerle yazılmıştı. Hüseyin de, "ABD'nin ilgi ve yardımları olmaksızın" bu başarıyı gerçekleştiremeyeceğini bildirerek yanıt verdi Nixon'a ve iki ülke arasındaki yakın ilişkilerden "gurur" duyduğunu söyledi. Toplantıda, Ürdün'ün Washington ve Londra Büyükelçileriyle Amerikan tarafında Kissinger, Joseph Sisco ve Ürdün nezdindeki Büyükelçi Dean Brown bulunmaktaydılar. Bir süre sonra hepsi odadan çıktılar ve Nixon ile Hüseyin'i başbaşa bıraktılar...[101]

Siyonist Devlet ise, artık resmen ABD'nin, Amerikalı stratejistlerin deyimiyle, "stratejik mal"ı *(strategic asset)* olmuştu. İsrail'in bölgedeki varlığının karakterini belirleyen bu rolün anlamını Noam Chomsky şöyle açıklıyor:

> İsrail, yüksek ölçüde militarize edilirse, bekası için Amerika'ya bağımlı, dolayısıyla da güvenilir, istendiği an hizmetlerini sunan, bağımsız bir ekonomiden yoksun parya devlete dönüşürse stratejik mal olarak yararlı olabilir. Yararlı bir [Amerikan] 'federal daire' olarak iş görmesi için, doğrudan varlığı devamlı tehdit edilen ve sürekli askerî çatışma durumuna mahkûm bir ülke olmalıdır. Bir barışçıl çözüm gerçekleşseydi, İsrail, teknolojik ve endüstriyel en gelişmiş sektörü olarak yavaş yavaş bölgeye entegre olurdu. Efendisinin ısırmasını söylediğini ısıran paralı asker *(mercenary)* devlet, bir stratejik mal değil, bir İsviçre ya da Lüksemburg olurdu. Mantık yeteri derecede açıktır. Kendilerini 'İsrail'in destekçileri' olarak adlandıranlar, gerçekte, İsrail'in, bitmeyen askerî çatışmanın olası sonucu olabilecek ahlaki dejenerasyonunun ve nihai yıkımının destekçisidirler.[102]

## Mısır Düşürülüyor

28 Eylül 1970'de Nasır öldü. Son uğraşı, artık "barıştığı" Hüseyin ile Filistinliler arasında arabuluculuktu. "Reis", yardımcısı Sedat'ın dediği gibi, 1967 Savaşı'nın "ölümcül darbe"si sonucu daha o zaman ölmüştü; o tarihten itibaren "yaşayan bir ölüydü."[103] Gerçekten de Nasır, bozgundan sonra yıkılmıştı. Sadece İsrail karşısında Araplar utanç verici bir yenilgi almakla kalmamışlardı, aynı zamanda bütün hedefleri ve idealleri de

sonuçsuz kalmıştı. Arap birliği sağlanamamıştı; aksine, bölgede tam bir parçalanma yaşanmaktaydı. Araplar tam anlamıyla birbirlerine düşmüşlerdi. Mısır, ekonomik gerilik zincirini kıramamış, bu arada askerî ve diplomatik açıdan Sovyetler Birliği'ne, ekonomik bakımdan da Amerikan yardımlarına bağımlı hâle düşmüştü. Halk, yoksulluk ve gerilik içinde kıvranırken, yönetici sınıf yolsuzluğa batmış, şiddete sığınmıştı. Millî burjuvazi ve radikal küçük burjuvazinin devlet kapitalizmi, gelişmeyi de, bağımsızlığı da, toprak bütünlüğünü de sağlayamamıştı.

Nasır'ın ölümüyle, Arap dünyasında bir devir kapandı. Görkemli bir coşkuyla başlayan serüven, ne yazık ki, özgürlük ve bağımsızlığa, ulusal ve toplumsal kurtuluşa asla ulaşamadı. Aksine, bütün süreç zıddına dönüştü ve Nasır, düş kırıklığı içinde hayata veda etti. Şeker hastalığı ve kalp rahatsızlıklarıyla geçen son yıllarında, artık eski Nasır yoktu.

Ölüm haberi üzerine, Nasır'ın korktuğu ve özerk hareket etmelerine hiç izin vermediği milyonlar, o baldırı çıplaklar, emekçiler, işçiler, Kahire sokaklarını, meydanlarını doldurdular. Kentin nüfusu 10 milyonu aştı o gün. Tarihin az gördüğü bir kitlesel hüzün ve acı, bütün Arap âlemini anaforuna aldı. Mazlum Arap yığınları, bütün düş kırıklıklarının, acılarının, yoksulluklarının ortasında ve bütün saldırganların karşısında, şimdi, “Reis”lerini, “kadife sesli” gürleyen “Aslan”larını da yitirmişlerdi. Bir devir kapanmıştı...

Nasır'ın yerine yardımcısı Enver Sedat getirildi. Sedat işe, devletçi kalıpları kırma eğilimine destek vererek başladı. İçerde, özel sektöre ağırlığı artıran liberalizm; dışarıda da ‘Sovyetler'le bağları koparıp Amerika'ya yönelme’ Sedat'ın temel hedefleriydi. Elbette bu yönelim, Sedat'ın kişisel tercihlerini aşan bir özelliğe sahipti. Ulusalcı sol düzen içinde, onun yapısı ve dinamiklerinin doğal sonucu olarak, egemenler arasında “devlet kapitalizmi”ni aşma ve emperyalizmle uzlaşma yanlısı eğilimler çok güçlenmişti ve 1967 bozgunu sonucu ulusalcıların itibar kaybıyla Nasır'ın ölümü onları cesaretlendirmişti. Devlet kapitalizminin bürokrat-burjuvaları ile ayrıcalıklı konumdaki teknik kadrolar ve subaylarla geleneksel burjuvazi, yeni dönüşümün toplumsal/sınıfsal tabanını oluşturmaktaydı.

Sedat, ilk iş olarak, Nasır yanlılarıyla sosyalistleri saf dışı bıraktı, Nasır döneminin politik kurumlarında temizliğe girişti, tevkifatlar gerçekleştirdi ve kendi diktasının yasal, politik temellerini attı. Ardından, ekonomide

“açılım” (İnfitah) başlatarak yabancı finans kurumları ve tekellerle anlaşmalar imzalandı. Kamu sektörü tasfiye edilirken özel sektör ve yabancı sermaye özendirilmeye başlandı. Yabancı yatırım ve ekonomik faaliyetler için “serbest bölgeler” oluşturuldu. Bu arada, kamulaştırılmış mülkiyetin eski sahiplerine geri verilmesi süreci başlatıldı. Temel ihtiyaç maddeleri üzerindeki devlet sübvansiyonu kaldırıldı, bu tür politikalara karşı itirazlar ve gösteriler, yığınsal ayaklanmalar askerî şiddetle bastırıldı. Kısacası, Sedat iktidarıyla birlikte ulusalcı Sol’un devlet kapitalizmi, kendi dinamikleriyle ve kendi doğal mecrası içinde, liberal piyasa kapitalizmine doğru evrilmeye başladı. Bu “liberalizm” ekonomik alandaydı; politik alanda yığınların kazanımları elbette devlet zoruna dayanılarak geri alındı, özelleştirmeye dönüşte militarist baskılar kullanıldı ve tek adam diktatörlüğünün, ordu, polis, istihbarat örgütleri gibi mekanizmaları acımasızca kullanıldı.

Bir bakıma Sedat, Nasır’ın ‘67 yenilgisi sonrasında, hatta daha savaş öncesinde tedrici olarak yapmayı tasarladıklarını, çok daha radikal bir biçimde ve kısa sürede yapmaya girişmişti.

Sedat’a göre Mısır, içeride liberalleşmeli, özel sektör ağırlıklı bir ekonomik yapıya geçmeli, buna uygun sınıfsal güç dengeleri yeniden kurulmalıydı. Sedat, ayrıca, Sovyet desteğinin yetersizliğine inanmıştı. Ona göre, İsrail’i savaş yoluyla yenmek, hele de bunu İsrail’e akan Amerikan silah ve teknolojisi karşısında, Sovyet askerî yardımlarıyla becermek mümkün değildi. Sovyet politik desteğiyse, ona göre bu konuda bütünüyle yetersizdi. Araplar ve özellikle de Mısır, ancak ABD’nin yardımlarıyla, İsrail üzerindeki büyük etkisini kullanarak işgal altındaki topraklarını kurtarabilirler, Filistin Sorunu’na bir çözüm bulabilirlerdi. Arapların silahlı gücü yetersizdi, Sovyetler’in İsrail üzerinde herhangi bir etkisi söz konusu değildi. Buna karşılık ABD, İsrail’i dizginleyebilecek, ardından da ödün vermeye zorlayacak imkânlara sahip tek güçtü.

Onun mantığı kendi içinde tutarlıydı. Beynelmilel sermayeyle bütünleşmeye, uluslararası kapitalizme eklemlenmeye uyarlanmış yerli burjuvazinin çıkarlarından hareket eden bir akıl yürütmeyle emperyalizmle uzlaşmaya ve giderek teslimiyete evrilmesi kaçınılmazdı. Onun düşünce sistematiğinde direniş yoktu eylemlerinde, tutum ve davranışlarında hizmet ettiği sınıfların çıkarları egemendi ve bu da emperyalizme boyun eğmeyi

dayatmaktaydı. Gerekçelendirmeleri hep bu temel gerçek üzerine inşa edilmişti. Hepsi misyonunun gereğiydi...

Nasır'ın vesayeti, içeride yeni oluşan sınıfsal dengeyle bir oranda kırılmıştı ama onun ulusalcı gölgesi, hele Mısır toprakları işgal altındayken, Sedat iktidarının tepesindeydi. Amerika'ya açılma ve anlaşmayla '67 Savaşı'nda kaybedilmiş Mısır topraklarını (Sina) geri alma stratejisi, Sedat'ın bu ağırlıktan kurtulma girişiminin temel adımıydı.

Bir yandan Amerika'yla gizli temaslarını sürdürürken, Sedat, daha önce Nasır'ın da onay verdiği "Rogers Planı"nın devamı mahiyetindeki görüşmelerde çok önemli bir adım attı ve bir barış anlaşması imzalanırsa, İsrail'i resmen tanımayı kabul etti. Ne var ki, bu büyük ödüne karşın İsrail girişimi reddetti. İsrail'in, '67'de işgal ettiği topraklardan çekilmesini öngören BM'in 242 sayılı kararına dayanan bir anlaşmaya hiç niyeti yoktu.

Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Arapları karşısına almamak için, İsrail'in toprak ödünü vermesini savunan bir çözüm ararken, Kissinger de görüşmelerin başarısızlıkla sonuçlanmasını istiyordu. ABD'nin ortaya attığı "Rogers Planı"nı önce İsrail reddetmişti. Araplar kendisini tanımadan bir adım atmayacaktı ve sonrasında da "güvenilir sınırlar" adına işgal altında tuttuğu toprakların bir bölümünü elinde tutmaya devam edecekti. Bazı işgal bölgelerini tartışmayacağı bile kesindi. Arapların bu oyunu kabul etmeleri söz konusu olamazdı. Buna rağmen Sedat geri adım attı ama yine de bir sonuç çıkmadı.

Zaten Kissinger de kapsamlı bir anlaşma istemiyordu. O, pusuya yatmış, Arapları bölecek ve Amerika'ya mahkûm edecek stratejisini uygulamaya koymayı bekliyordu. Araplara en küçük ödünü bile bu açıdan zararlı görüyor, İsrail'in uzlaşmaz tutumunu destekliyor, kendi ülkesinin Dışişleri Bakanlığının girişimlerinin akamete uğramasını istiyordu. Onun bir derdi de Moskova'yı güç durumda bırakmak, Araplarla arasının açılmasını sağlamaktı. Anılarında, Kissinger şöyle diyor:

> Amacım, Moskova [Arap müttefiklerine] ılımlı olmaları yönünde baskıda bulunana ya da daha iyisi, herhangi ılımlı bir Arap rejimi, [anlaşma] konusunda ilerleme kaydetmenin yolunun Washington'dan geçtiğini kabullenene kadar, [görüşmelerde] kilitlenme yaratmaktı. ... Şayet kartlarımızı iyi oynarsak, Sovyetler

> sadece savaşta yardım sözü verebilir, oysa biz, diplomaside somut ilerleme kaydetme imkânı yaratabilirdik.[104]

Kissinger'in Araplara yönelik şantajı buydu. Moskova'ya mesajı da açıktı: Araplar, bizim arkasında durduğumuz İsrail karşısında savaş kazanamazlar. Bu durumda; ya anlaşmazlık sürecek ve Sovyetler Araplar nezdinde çare üretemeyen bir konumda kalacaktı, ya da Arapların bir savaş macerasında bizimle nükleer savaş riskiyle karşı karşıya kalmak kaçınılmaz olacaktı.

Nixon'ın da İsrail'i zorlamaya niyeti yoktu. O da, Kissinger gibi, Sovyetler'le işbirliği içindeki Arapların cezalandırılmasını ve terbiye edilmesini arzu ediyordu. Sovyetler'in içinde bulunduğu açmaz konusunda da Kissinger'le aynı düşünüyordu. Bu nedenle de, Ortadoğu'da çözüm için herhangi bir ciddi girişimde bulunmamayı yeğliyordu. Hatta, Kissinger'in bildirdiğine göre, 2 Aralık 1971'de buluştuğu İsrail Başbakanı Golda Meir ile, "strateji ve taktiklerde anlaşmaya varmıştı." Amaç, Mısır'ı düşürmek ve bütün aktörleri kapsayan bir çözüm yerine, Mısır'ı Arap dünyasından kopartarak bir İsrail-Mısır ara anlaşmasının gerçekleştirilmesine yönelmekti. Kissinger, henüz, "Mısır ortada yoktu ama er ya da geç gelecekti, buna emindim," diye yazıyor anılarında.[105]

Sedat, Arap stratejisinden koparak, İsrail'le Mısır'ın tek başına bir ara anlaşma imzalamasını bile kabul etti; İsrail'in işgal altında tuttuğu Sina'nın bir bölümünden çekilmesi karşılığında, Nixon'ın isteği doğrultusunda, Süveyş Kanalı'nı açma sözü verdi. Ne var ki, İsrail direniyordu ve Nixon da İsrail üzerinde anlaşma lehine bir baskıda bulunmuyordu.

Sedat, İsrail'e olan Amerikan desteğini kıramadığını anlamaya başladı. Ona göre, genel olarak Batı, özel olarak da ABD'yle bütünleşemeyen bir Mısır'ın ve giderek de kendi iktidarının başarı şansı yoktu. İşgal altındaki toprakları kurtaramayan ve Filistin sorununda ilerleme kaydedemeyen yönetiminin içerideki liberalleşmeyi de uzun süre sürdüremeyeceğini ve yığınların tepkisini çekeceğini biliyordu. İşçi ve köylülerin, emekçi yığınların gerçek kazanımlarının yeni bir baskı rejimiyle ellerinden alınmaya başlanması, ulusalcı rüzgârın ve Arap dayanışmasının tasfiye edilmesi elbette kolay değildi.

Bağımlılığı kabullenişinin verdiği umutsuzluk ve umarsızlık içinde bir kumar daha oynadı, Amerikan desteğini almak için. Artık Kissinger'in şantajını kabul etmiş, tuzağına, daha doğrusu, ocağına düşmüştü. Kissinger, "Araplar, Sovyetler'le ilişkilerini kesip bize gelmezlerse, savaş dışında çareleri kalmaz; o zaman da İsrail'e destek verir, savaştan zaferle çıkmalarını engelleriz," diyordu.

Sedat, Nisan 1972'de Beyaz Saray'la gizli temaslara başladı. Kissinger, çözümsüzlüğün Sedat rejimi üzerinde yarattığı baskının ayırdındaydı, Mısır'da "var olan durumla ilgili olarak belli ölçüde bir rahatsızlık" yaratmaktan memnundu ve işleri ağırdan alıyordu.[106]

Artık Sedat, Sovyetler Birliği'yle olan askerî bağları gündemine almak zorundaydı. Kissinger öyle istiyordu ve o çaresizdi.

1967 Savaşı sonrasında Mısır ile İsrail arasında sürekli askerî müsademeler yaşanmaktaydı. Nasır bunu, "yıpratma savaşı" konseptini kullanarak açıklıyordu ve Mısır'ın direnme iradesinden asla vazgeçmeyeceğinin bir işareti ve kanıtı olarak görüyordu. Ne var ki, Mısır'ın hava gücü tümüyle yok olmuştu ve İsrail'in ülke derinliklerine yönlendirdiği hava saldırıları karşısında savunmasızdı. Nasır'ın Sovyetler'e dönmekten başka çaresi yoktu. Bu süreç içinde, Sovyetler, Mısır'ın ordusunu ve özellikle de hava savunma gücünü yeni baştan inşa etmeye girişti. Gelişmiş askerî silahlar ve özellikle İsrail'in fantomlarına karşı eğitim vermek üzere Sovyet teknisyenler, danışmanlar ve pilotlar Mısır Silahlı Kuvvetleri'ne yardım etmek üzere gönderildi ve zamanla bunların sayısı 15 bini buldu.

26 Haziran 1970'te bir brifingde Kissinger, Ortadoğu'daki Sovyet askerlerini "kovacak"larını söylemişti: "Radikalleri değil, ılımlıları güçlendirecek bir çözüm bulmaya çalışıyoruz. Sovyet askerî varlığını kovmaya çalışıyoruz."[107] Kissinger, bu kavramı, "kovma" sözcüğünü, ertesi gün de kullanmış ve haber *Washington Post* gazetesinde çıkınca büyük bir gürültü kopmuştu. Nükleer savaş tehlikesinin kol gezdiği bir zamanda böylesi sözler elbette büyük endişe yaratmıştı.[108]

Şimdi, iki yıl sonra ve aradaki gizli görüşmelerin ardından Sedat, Kissinger'in bu sinyaline yanıt vermek durumundaydı. ABD'nin kendisini ciddiye almasının ve rejimini kurtarmasının koşulu bu işarette yatmaktaydı.

## Sedat, Sovyet Askerî Personelini Kovuyor

18 Temmuz 1972’de Sedat, ülkedeki bütün Sovyet askerî personelinin bir hafta içinde ülkeyi terk etmesini istedi ve ülkedeki Sovyet askerî malzeme ve tesislerine el koyduğunu açıkladı.

Uzun yıllar içinde kurulmuş, çetin savaş koşullarında güçlendirilmiş, ABD ile Batı Bloku’nun çeşitli kışkırtmalarına karşı korunmuş kapsamlı ilişkiler, bir gecede kesilmişti. Mısır’ın Sovyetler Birliği’yle ilişkilerinin emperyalist tarzda ve yapıda bir bağımlılık ilişkisi olmadığı, Mısır’ı Sovyetler Birliği’ne bağımlı kılan yapısal bağların mevcut olmadığı da belli olmuştu. Aksi hâlde, bu türden bağımlılık zincirleri, bir gecede ve doğallıkla, sorunsuz, sorgusuz sualsiz, tek kurşun bile atılmadan kopartılamazdı. Bu ilişkiler, iddia edildiği gibi, Mısır’ı Sovyet Bloku’na bağlayan komplolara, gizli bağlara, bağımlılık zincirlerine, Sovyetler’i egemen kılan yapısal tuzaklara, gizli iç işbirlikçilere dayanmıyordu. Nasır’ın “pozitif tarafsızlık” politikası dürüst ve ülkesinin egemenliğini, bağımsızlığını korumaya yönelik bir dış politika ilkesiydi; ABD ve yandaşlarının iddia ettiği gibi, bir kampa yamanma vesilesi değildi.

Mısır-Sovyetler Birliği ilişkilerinde yapısal bir bağımlılık söz konusu değildi; bağlar kapsamlı görünüyordu ama belirli, özellikle askerî alanla sınırlıydı ve özel bir dış politika tercihinin ya da, daha doğrusu, zorunluluğunun sonucuydu. Nasır’ın dediği gibi, “ABD, Mısır’a başka bir seçenek bırakmamıştı.” Küçük burjuvazinin “ulusal solculuğu”nun devlet kapitalizmi, nesnel dinamikleri ve yapısal özellikleriyle dünya kapitalist sistemine ve kaçınılmaz olarak Amerikan emperyalizmine dönüktü.

Sedat’ın kararı, Soğuk Savaş’ta ABD’nin Sovyetler Birliği’ne indirdiği en büyük darbeydi. Sovyetler, Ortadoğu’da, Amerikan manevraları karşısında büyük bir yenilgi almış, bölgedeki en büyük dostlarından ağır bir hakaret görmüş, politik/diplomatik/askerî bir gerileme karşısında kalmıştı.

Sedat’ın bu kararıyla, Arap dünyasındaki saflaşmalar da radikal biçimde değişmiş oluyordu. Amerika ve siyonizme direniş cephesi temel gücünü yitirirken, işbirlikçi taraf bölgenin en büyük ülkesini kazanmış oluyordu.

Tabii en büyük zafer, ABD’nin ve Siyonist Devlet’indi. Sonunda, İkinci Dünya Savaşı’ndan bu yana sürdürülen büyük kavga, Mısır’ı Batı cephesi

içinde eritme stratejisi, mutlu sona ulaşmış oluyordu. ABD, Mısır'ı dize getirerek Ortadoğu saldırısının ilk evresini zaferle noktalıyordu.

Şimdi karşısında, Sovyet bağlarına dayanarak bir biçimde direnen ve bu arada emperyalizmle uzlaşma arayan Suriye ve Irak, bir de ulusalcı sol bayrağı devralmış bulunan FKÖ kalmıştı.

## Kıssınger'ın Kör Kuyuya Attığı Taşı Çıkarmaya Çalışan Sedat

Sedat, çaresizlik zincirlerini kırmak için Sovyetler'i kovup ABD'ye doğru radikal bir hamle yaptı ama, aslında ABD-İsrail ikilisi karşısında daha da zayıf, korumasız, umarsız kaldı. Tuzağa düşmüştü ve bütün çırpınışlarına karşın kimse onu ciddiye almıyordu. ABD, daha intikamını tam almamıştı Mısır'dan. Kendi topraklarını geri alabilmek için ödeyeceği bedeller de bitmemişti.

Her şeyden önce, kendi topraklarını (Sina Yarımadası) geri alabilmesi için, Filistin davasından vazgeçecek, öteki Araplardan kopacak, tek başına kurtlar sofrasında ABD ve İsrail'le müzakerelere girecek, İsrail'i tanıyacak, beynelmilel sermayeye bütün kapıları açacak ve Amerika'ya tam teslim olacaktı. Koşullar böyleydi ve daha da fenası, bunları kabullenmesi de işe yaramıyordu. İsrail, işgal bölgelerinde yeni yerleşim yerleri kuruyor, Golan Tepeleri ve Kudüs'ün ilhakını planlıyor, Sina'da da askerî varlığını güçlendiriyordu. Filistin'den sonra, '67 Savaşı'nda işgal edilmiş toprakların da İsrail'de kalması neredeyse normal karşılanmaya başlanmış, Arapların itirazları duyulmaz olmuştu. ABD, ilgisiz görünüyor; İsrail, harıl harıl yeni yerleşim bölgeleri kuruyordu. Bir zaman gelecekti ki, artık Araplar bakımından çok geç kalınmış olunacak, Filistin olupbittisi gibi, yeni siyonist komplo da geri çevrilemez biçimde hükmünü icra etmiş olacaktı.

Bu durum, Sedat'ın iktidarını da tehlikeye atmaktaydı.

Şimdi o da, Nasır'ın '67 öncesinde yapmak zorunda kaldığı gibi, kendi dış politika hamlesini yapmalı ve rüştünü kanıtlamalı, ipleri eline almalıydı.

O sırada Suriye'de de, radikalizmden ürken Esad, iktidarını güçlendirmişti. O da, öncelikle "radikal" milliyetçilerin politikası sonucu Suriye'nin İsrail karşısında yalnız, güçsüz ve savunmasız kalmasından

korkmaktaydı. Gerçi Esad, Sedat'ın aksine, Sovyet askerî bağlantısını koparma cesareti gösterememiş ve silahlı kuvvetlerini Sovyet yardımlarıyla yeniden sağlama almıştı ama İsrail'le silahla başa çıkmayı ya da çatışmaları sürdürmeyi maceracılık olarak görüyordu. İçerde sertlik yanlılarını denetim altına aldıktan sonra, FKÖ'yü de sınırlamaya girişti. Esad, Filistinlilerin gerilla faaliyetlerinin Suriye'yi zor duruma düşürdüğünü, İsrail'in misillemelerine hedef yaptığını ve gücünü aşan çatışma riskine soktuğuna inanıyordu. Onun için de şimdi temel hedef, Amerika'nın onayını da alan diplomatik yollarla ve Arapların güçbirliğini de sürdürmeyi amaçlayan tatlı-sert tavırla bir çözüm aramaktı.

Sedat, bütün yanaşma çabalarına karşın, ABD'nin İsrail'e desteğini kıramadığını, İsrail'i onun baskısıyla ödün vermeye razı edemeyeceğini görmüş, Amerikan yönetiminin Arap duyarlılıklarına bütünüyle ilgisiz kaldığını anlamıştı. Bu durumda, İsrail ve Amerika'yı, giderek dünyayı sarsacak ve böylece dikkatleri yeniden Arap sorununa çekecek hamleyi Esad'la birlikte yapmaya karar verdi. Ona göre, aksi hâlde, zaman geçtikçe, nükleer silahlarını geliştirmiş İsrail daha da yenilmez hâle gelecek, yine radikalizm kitleleri etkisi altına alacak, içeride liberalleşme, dış politikada da Batı'yla uzlaşma çabaları akamete uğrayacaktı. Ayrıca, bir biçimde İsrail'e kafa tutan lider imajını yaratmadan radikal milliyetçi mirası tasfiye edemeyeceğini, Siyonist Devlet'in varlığının meşru sayılmasını kabul ettiremeyeceğini, Mısır toprakları işgal altındayken dipten gelen Nasırcı dalgadan kurtulamayacağını iyi biliyordu.

Önce, savaş şantajını kullanarak Amerika'nın ilgisini çekmeyi denedi. Böylece, ABD yönetiminin derdine çare bulmasını, vermeye hazır olduğu ödünler karşılığında İsrail'e baskı yaparak Sina'dan çekilmesini sağlamasını umuyordu.

Mart 1973'te danışmanı Hafız İsmail'i Washington'a gönderdi ama aradığını bulamadı. Kissinger, daha sonra, İsrail Başbakanı Golda Meir'e, Hafız'la görüşmesini şöyle anlatacaktı:

> [Hafız'la] konuşmamda ne mi yaptım? Konuya girmemek için ... ona havadan sudan söz ettim. Onunla oyun oynadım. ... İsmail bana birkaç kez durumun böyle süremeyeceğini söyledi. Bir anlaşma olmazsa işin sonunun savaşa gideceğini ABD görmüyor muydu? Ciddi görünüyordum ama içimden de gülüp duruyordum. Savaş mı?

> Mısır? Bunları boş laflar, içeriksiz böbürlenme olarak görüyordum. [109]

Sedat'ın artık başka çaresi kalmamıştı. Yeniden Sovyetler'e döndü, Sovyetler de askerî yardımlarına yeniden başladı. Sedat savaşa hazırlanıyordu ama burnu büyük Amerikalılar kendilerinden o denli emindiler ki, bunu anlayamadılar.

## Ortadoğu’da Yeniden Savaş

Suriye’yle yapılan gizli planlar sonunda, 6 Ekim 1973 günü Mısır savaş uçakları Sina’daki İsrail hedeflerini vurmaya başladı. “Bedir Harekâtı”yla bu sefer Araplar sürpriz saldırıyla İsrail’i avladılar.

Savaşın ilk evresinde Arap orduları bütün cephelerde büyük başarılar elde ettiler. Suriye, Golan Tepeleri’ni ele geçirdi; Mısır ordusu İsrail’in Sina’daki geçilmez sanılan hatlarını yardı. Savaş’ın kısa sürede yine İsrail’in zaferiyle sonuçlanacağını sanan Amerikalılar beklemeye çekildiler.

Ne var ki, kısa sürede İsrail’den panik içinde yardım talepleri ulaşmaya başladı Washington’a. Bunun üzerine ABD, tarihin en büyük hava köprüsünü kurarak, milyarlarca dolarlık en gelişmiş askerî malzemeyi İsrail’e akıtmaya girişti. Sonunda, İsrail ordusu ilerlemeler kaydetmeye başladı. Golan’ı geri aldı ve en önemlisi, Mısır Üçüncü Ordu’sunu Sina’da kuşattı.

Bu sefer Araplar tehlikedeydi. Özellikle Üçüncü Ordu’nun imhası ya da teslim alınması Arap dünyasında büyük bir şok yaratacaktı ve bölge bir kez daha bütünüyle Amerika’nın aleyhine dönecekti. Bu noktada Kissinger, bir manevrayla İsrail’e baskı yaparak ve Sovyetler’le temas kurarak ateşkes için çalışmaya başladı. Sedat’ın kurtarılması gerekmekteydi ve bunun için de ilk olarak Üçüncü Ordu’ya dokunulmamalıydı. İsrail’in elde ettiği üstünlük yeterliydi. Daha fazlası, ABD’nin bölgedeki kazanımlarını, en fazla da Sedat rejimini tehlikeye atabilirdi. Üstelik İsrail daha ileri giderse, bu kez Sovyetler müdahale etmeye mecbur kalabilirdi ve bu da süper güçler arasında bir nükleer savaşa neden olabilirdi.

BM Güvenlik Konseyi’nin ilk ateşkesine İsrail itiraz etti. Kissinger, Moskova’dan davet gelince, savaşı durdurmanın yollarını aramak üzere Moskova’ya gitti. Kissinger, anılarında, bunu biraz da ateşkes öncesi askerî harekâtlarını tamamlayabilmesi için İsrail’e zaman kazandırmak amacıyla yaptığını yazıyor. İstediği, İsrail’e “yetmiş iki saat” daha kazandırmaktı.[110]

İsrail bu fırsattan yararlanarak ilerlemesini sürdürdü ve Üçüncü Ordu’yu tam abluka altına aldı, daha fazla toprak işgal etti.

Moskova’da yapılan anlaşma sonunda, Sovyetler Sedat’ı ve Esad’ı, Amerikalılar da İsraillileri ikna ettiler; BM Güvenlik Konseyi olağanüstü toplantıya çağrıldı. Ne var ki, bu arada, ilk ateşkes hatlarına geri dönüşü öngören ikinci ateşkes çağrısına rağmen İsrail, Üçüncü Ordu’yu teslim almaya ya da imhaya yönelik hareketliliğinden vazgeçmedi. Bu durumda, Sedat’ın acil yardım çağrılarına Sovyetler’in kayıtsız kalması zorlaşmaktaydı. Nixon yönetimi, nükleer güçlerini alarma geçirerek gözü kara bir çılgınlık daha yaptı, Sovyetler Birliği’ni felç hâlinde tutmaya çalıştı. Sonunda İsrail, Üçüncü Ordu’ya giden yardım yollarını açmaya ikna edildi ve bir Sovyet müdahalesi de önlenmiş oldu.

25 Ekim’de de, daha önceki BM Güvenlik Konseyi’nin 242 No’lu kararına bağlı bir biçimde, 338 No’lu kararla ateşkes ilan edildi. Söz konusu karar, sadece 24 saat içinde çatışmaların durdurulmasını içermiyor, aynı zamanda İsrail’i kollayan 242 sayılı karara atıfta bulunuyor ve tarafları müzakere masasına çağırıyordu. Bir BM Barış Gücü de oluşturulmaktaydı. Zaten İsrail de istediklerini elde etmişti. Artık BM çerçevesinde yaratılan yasal çerçeveye göre İsrail, ön koşul olarak işgal etmiş olduğu topraklardan çekilme yükümlülüğünden kurtuluyordu. Araplara da, herhangi bir ödün elde etmeden, bir biçimde, İsrail’le görüşmelere başlama ve onu tanıma zorunluluğu dayatılmış oluyordu.

27 Ekim’de, BM Barış Gücü’ne bağlı komutanla birlikte Mısırlı ve İsrail’li generaller arasında yüz yüze görüşmeler yapıldı ve Üçüncü Ordu’ya yardım konusu ele alındı. Böylece de, Mısır ile İsrail arasında ilk kez resmî düzeyde görüşme yapılmış oldu. Bu, Kissinger’in Mısır’a İsrail’i tanıma dayatmasının ilk adımıydı ve bu hâliyle İsrail açısından önemli bir kazanım anlamına geliyordu.

Araplar, sonunda savaşı kazanamadılar ve yeni bir bozgundan ancak ateşkesle kurtuldular ama Sedat da Nasır’ın gölgesinden kurtuldu ve rüştünü ispat etmiş oldu. O da, Nasır’ın Süveyş Savaşı’ndan sonra yaptığı gibi, askerî yenilgiyi politik-psikolojik zafere dönüştürmeyi başarmıştı kendi adına. Her şeyden önce, Arap orduları bu kez iyi savaşmış ve İsrail’in yenilmez olduğuna ilişkin yaygın kanaat, alt edilemez İsrail imajı yıkılmıştı. Mısır ordusu, şimdi Sina’da bir mevzi tutmuştu. En önemlisi, bütün dünyanın gözü yine Ortadoğu’ya çevrilmişti, Arap talepleri gündeme oturtulmuştu. ABD ve Sovyetler de, kendilerini de karşı karşıya

getirebilecek bir barut fıçısı üzerinde oturduklarını, nükleer savaş riskinin bölgedeki sorunlar çözülmediği sürece gerçek olduğunu bir kez daha görmüşlerdi.

En önemlisi de, bu defa, başta Suudi Arabistan olmak üzere, petrol üreticisi Arap ülkeleri petrol ambargosu uygulamaya başladılar.

Ne var ki, aslında Sedat, bir kez daha Amerikan tezini doğrulamıştı. Başarısı, buna öteki Arapların önemli bölümünü de inandırmaktaydı. Tez açıktı: “Ne olursa olsun, Araplar ne yaparsa yapsın, Amerika’yla uzlaşmadan, ona boyun eğmeden herhangi bir şey elde etme gücüne sahip değillerdi. Ancak ABD baskısı İsrail’i etkileyebilirdi.” Şimdi Sedat’ın elindeki en büyük koz buydu. Bu inanış yaygınlaştıkça, ona Amerika’ya yanaşma yollarını açıyor, daha doğrusu o yolu engellerden arındırıyordu.

Ne var ki, teslimiyetin sonu yoktu ve ipleri eline geçiren Nixon-Kissinger ikilisinin hâlâ İsrail’e yeterli baskı yapma niyetleri yoktu. Arapları kayırmaları ise söz konusu bile değildi. Onlar için artık iki temel hedef vardı: Birincisi, Filistin Sorunu’nu sadece bir mülteci meselesi olarak tutmak; ikincisi de Arapları bölmek, en büyük ödül olarak da Mısır’ı ortak cepheden kopartmaktı. Yalnızca Arapların kesin ve kalıcı çaresizliği onları tatmin edebilirdi. Ancak bundan sonra kurulacak “barış masası”ndan onlara “kırıntılar” atılabilirdi.

1967 Savaşı’ndan sonra BM’nin kabul ettiği 242 No’lu karar, Filistin Sorunu’ndan söz bile etmiyordu. Sadece ikinci maddede, “mülteci sorununun adil çözümü” diye muğlak bir ifade vardı. Amerikalıların ve İngilizlerin gayretleriyle kararda İsrail’in varlığının meşrululuğunun kabulü, sınırlarının güvenliği ve tanınması temel koşullar olarak belirtilmiş ama İsrail’in işgal etmiş olduğu topraklardan çekilmesi bir ön koşul olarak yer almamıştı. Savaş öncesi sınırlara geri dönülmesinden söz edilmekteydi ama burada da açıklık yoktu, sınır değişikliğine imkân tanıyan bir ifade kullanılmıştı. En azından, İsrail ile Batılılar bunu böyle yorumlamaktaydılar. Onlar, İsrail’in eski sınırlarda revizyon yapabileceği tezini kabullenmişlerdi ve 242 sayılı kararın “güvenli sınırlar” ifadesine dayanmaktaydılar. İsrail, Arapların önce kendi varlığının meşruiyetini tanımasını, ondan sonra toprak sorununun tartışılmasını talep ediyordu. Araplar ise elbette, İsrail’in önce işgal ettiği topraklardan çekilmesini, ondan sonra da Filistin Sorunu’nun çözülmesi için görüşmelere geçilmesini

savunuyorlardı. İsrail daha 1947 BM kararını bile uygulamıyordu ve Filistin topraklarının gaspında ısrar ediyordu.

FKÖ konusunda ise, ABD ile Batılıların tavırları netti: “FKÖ, 242 sayılı kararla İsrail’i tanımadan” muhatap kabul edilmeyecek ve “terör örgütü” olarak muamele görecekti.

Araplar artık tam bir tuzağa düşürülmüşler, çaresizlik zincirlerine bağlanmışlardı.

Kissinger de, “mekik diplomasisi”ne başlamıştı. Sedat’la diplomatik ilişkiler kurulması üzerinde anlaşmışlardı, esir değişimini kotarmıştı ve artık İsrail ile Arap ülkelerini dolaşarak planlarını uygulamaya koyabilirdi.

Nixon yönetiminin ilk hedefi, petrol ambargosunun kaldırılmasıydı. Bu talep, müzakere sürecinin başlaması için bir ön koşul olarak Arapların önüne konmuştu. Ardından Kissinger, BM çerçevesinde tarafların ve ABD ile Sovyetler Birliği’nin katılımıyla Cenevre’de “Ortadoğu Barış Konferansı” toplanmasını önerdi. Bu arada, söz konusu toplantıya FKÖ’nün katılmasına karşı çıkan İsrail’e de bu konuda güvence verildi.

Aslında Kissinger, Cenevre’den bir sonuç çıkmasını beklemiyor ve istemiyordu. Onun amacı, bütünsel bir anlaşma sağlamak değil, Arapları bölmek, Mısır’ı ABD yanına çekmek, ötekileri, özellikle de Suriye’yi tecrit etmek, FKÖ’yü de “terörist” olarak devre dışı bırakmaktı. “Adım adım” diye adlandırdığı ve Arapları ABD-İsrail bloku karşısına teker teker çekmeyi hedefleyen planına göre hareket ediyordu Kissinger. Sonunda istediği oldu ve Cenevre’den bir sonuç çıkmadı.

Mısır’ı tuzağına düşüren ve artık Sedat’ı tam anlamıyla kontrol altına alan Kissinger, 18 Mart 1974’te petrol ambargosunu da kaldırttı.

Savaştan sonraki dört yıl içinde, Arap milliyetçiliğinden ve Filistin davasından vazgeçen, hatta ‘73’te birlikte savaştığı Suriye’yi de bir kenara iterek Kissinger’in kanatları altında Mısır’ın yeni piyasa milliyetçiliği doğrultusunda İsrail’le ikili müzakerelere geçen Sedat, sonunda, Sina Çölü’nden az bir toprak parçasını geri alabilmişti. 1974 ve ‘75’de Mısır ile İsrail arasında güçleri ayırma *(disengagement)* anlaşmaları imzalandı. Böylece Mısır, 1967 Savaşı sonrası Arap ülkelerinin, ağustos ayında

Hartum’da aldıkları “Üç Hayır Kararı”nı (“İsrail’le barışa hayır; İsrail’le müzakerelere hayır; İsrail’i tanımaya hayır”) çiğnemiş oldu.

Ne var ki, bütün bu çabalardan somut bir sonuç da çıkmıyordu. Kissinger, Sedat’la âdeta oyun oynuyordu. Arap taleplerine bütünüyle ilgisiz kalınırken, İsrail’e olağanüstü miktarlarda askerî yardım yapılıyordu. Amerikalı bir askerî yetkili, “İsrail, yüzde bin güvenlik talep ediyor ve bunu da elde ediyor. En azından 1980’lere kadar herhangi bir Arap ordu gücü kombinasyonunu kesin yenilgiye uğratabilecektir” diyordu.[111]

Bütün ödünlere karşılık İsrail, sadece Filistin Sorunu’nu gündem dışı bırakmakla kalmamıştı; aynı zamanda hâlâ Sina’nın büyük bölümünü, Golan Tepeleri’ni ve Batı Yakası’nı işgal altında tutmaktaydı. Doğu Kudüs’te de yerleşme amacı ortadaydı. Mısır üzerinde yoğunlaşan Nixon yönetiminin İsrail’e herhangi bir baskı yapması söz konusu bile değildi.

Daha 1967 yılında, savaştan hemen sonra Golan Tepeleri’ni ziyaret eden Nixon, İsrailli bir yetkili olsaydı, buradan asla çekilmeyeceğini söylemişti.[112] Golda Meir’le yaptığı bir görüşmede de, Batı Yakası ve Filistinliler konusu görüşülürken ayağa kalkmış, FKÖ’yü kastederek, teröristleri halletmenin tek bir yolu olduğunu söylemiş ve elinde bir makineli tüfek varmışcasına etrafı tarar gibi yapmıştı.[113]

Kissinger’in Sedat’a attığı olta, ikili görüşmeler yoluyla Mısır topraklarını, yani Sina’yı İsrail’den alabileceği sözü idi. Bunun için Amerika’ya teslim olacak, İsrail’i tanıyacak, Filistin davasından ve öteki Arap topraklarının kurtarılması talebinden fiilen vazgeçecekti.

Bu arada, Amerikan yardımlarıyla, nükleer silah taşıma kapasitesine sahip en gelişmiş jetler, tanklar, hava savunma sistemleri, anti-tank füzeler, zırhlı araçlar İsrail’e yağıyordu.

Sedat ise fiilen silahsızlandırıyordu Mısır’ı. Mısır, savaşta kaybettiği tankların bile yerine yeni tank almıyor, hatta hava gücünde indirime gidiyordu. 1974-79 arasında İsrail 5,200 milyar dolarlık silah alırken, Mısır’ın harcamaları sadece 1,730 milyar dolarda kalmıştı. Bir araştırmacının isabetle belirttiği gibi, belki de çağdaş tarihte ilk kez bir ülke, güçlü komşusuyla resmen savaş hâlindeyken tek yanlı silahsızlanmıştı. Bu elbette, aynı zamanda, en güçlü Arap müttefiklerinin havlu atmasıyla

siyonist tehdidi altındaki öteki Arap ülkelerinin, Irak, Suriye ve Ürdün'ün de İsrail karşısında kalıcı askerî zayıflığa mahkûm edilmeleri anlamına geliyordu. Kissinger, Ortadoğu'daki askerî-politik dengeleri, İsrail lehine, işte böyle radikal biçimde ve kalıcı olarak değiştiriyordu.[114]

Sedat bütün bu adımları büyük gizlilik içinde, sadece Kissinger'le görüşerek, Mısırlı yetkilileri karanlıkta bırakarak yapıyordu. Örneğin, Kissinger'le 1973 yılında ilk kez buluştuğunda, toplantıya başka kimse alınmamış, tutanak da tutulmamıştı. Ocak 1974'te İsrail'le ilk anlaşma gibi stratejik bir konu görüşülürken de Sedat, Kissinger'le tek başına görüşmeyi yeğliyordu. Kendi Dışişleri Bakanı'nı bile karanlıkta bırakıyor, müdahalede bulunmasına izin vermiyordu. Mart 1978'de İsrail Savunma Bakanı Ezer Weizman'la buluştuğunda da, yanına Mısır Savunma Bakanı General Gamasi'yi almadı. Sedat, kendi danışman ya da bakanlarına değil, Kissinger'e güveniyordu.[115]

Bu arada, Amerika'da da işler karışmıştı. Watergate skandalı sonunda Nixon istifa etmek zorunda kalmış ve yerine yardımcısı Gerald Ford gelmişti. Dışişleri yine Kissinger'e emanetti.

İsrail'le uzlaşmaya çalışan Hafız Esad da, Kissinger'den Golan konusunda yardım alamadı; sadece son savaştaki toprakların geri verilmesine razı olmak zorunda kaldı. Suriye'yi ziyaret ettiğinde Kissinger, Esad'a, Mısır-İsrail anlaşmasının sonuçlarını beklemesini tavsiye etti. Ford'a yazdığı bir memorandumda, Kissinger; Esad'a, İsrail'in işgal altında kurduğu yerleşim merkezlerini ilgilendirdiği için Golan konusunda bir anlaşmanın da henüz söz konusu olmadığını belirttiğini anlatıyordu. Aynı notta, Kissinger, Ürdün Kralı Hüseyin'in kendisine, "Mısır-İsrail müzakereleri başarısız olursa, Sedat'ın ya politikasını değiştirmek zorunda kalacağını ya da devrileceğini" söylediğini bildiriyordu. Kral'a göre Suriye, FKÖ'yle işbirliğine girebilecekti ama sonunda Esad idare edilebilirdi. Önemli olan, Sedat'ın kurtarılmasıydı.[116]

1974 yılında BM Genel Kurulu'nda, bir elinde tabanca, ötekinde zeytin dalıyla bir konuşma yapan Yaser Arafat, silahlı mücadeleden vazgeçmeye hazır olduğunu ve barış elini uzattığını söyledi ama ABD, FKÖ'yü tanımama kararını sürdürdü. BM'nin yaptığı davete de, hem ABD hem İsrail karşı çıkmışlardı. Filistinliler ya basit mülteciler olmayı ve Arap

ülkelerine yerleştirilmeyi kabullenecekler, bu arada İsrail'i tanıyacaklardı ya da "terörist" olmakla damgalanacaklardı.

Sedat ise her şeye hazırdı ama karşılığında kendisine bir şey verilmiyordu. ABD ve İsrail'in daha yapacakları başka şeyler vardı, Sedat bekleyecekti. Arap "ılımlıları" ise, korkuyorlardı.

İsrail, bütün gücüyle her tür görüşmeye ya da ödüne karşı çıkıyor, arada Kissinger'i bile zor durumda bırakıyordu. ABD, yeni bir savaştan, petrol ambargosundan, Arapları bir kez daha bütünüyle karşıya almaktan, radikallerin elini güçlendirmekten korkuyor, bütün dünyada gelişen anti-İsrail ve Arap-Filistin yandaşlığının üzerinde yarattığı baskılardan bunalıyordu. Sovyetler Birliği'yle yumuşama politikası da bu durumdan olumsuz etkileniyordu. Başkan Ford, İsrail inadından ve sabotajlarından rahatsızdı. Ne var ki, o da ağır bir kamuoyu ve Kongre baskısı altındaydı. İpler de zaten Kissinger'in elindeydi. Acemi Başkan Ford, herkese ne kadar İsrail yanlısı olduğunu kanıtlama çabasındaydı.

O dönemde yapılan Ulusal Güvenlik Konseyi toplantıları, sansürlenmiş halleriyle bile pek çok şey anlatıyor. Örneğin, 28 Mart 1974'teki toplantıda Amerikan tarafındaki endişe ve Kissinger'in planı şöyle beliriyordu:

> Başkan Yardımcısı Nelson Rockefeller: [Güçlü Suudi Prens] Fahd ilk kez İsrail'in çevresindeki bütün devletlerin İsrail'i tanımaya hazır olduklarını söyledi. Ama bir yıl içinde [çözüme yönelik] bir şey olmazsa, Sovyetler'in desteklediği radikal Araplar geri gelir, ılımlılar Avrupa'dan silah alır ve 130 milyon Arap'ın üç milyon Yahudi'ye karşı durduğu bir durum ortaya çıkar. Bir yıl bekleyebiliriz, daha fazla değil.
>
> Bakan Kissinger: Üç ay içinde bütünsel (kapsayıcı-*comprehensive*) bir anlaşmaya ihtiyaçları yok – sadece benim önerdiklerim...[117]

Ekim ayındaysa, Kissinger, Ford'la Ortadoğu'daki durumu görüşmüştü:

> Kissinger: Toprak sorununda, Mısır var, bu en kolayı; Batı Yakası, ikinci en kolay; ve Suriye, en imkânsız olanı. Batı Yakası ikinci en kolay çünkü müzakereleri Ürdün yürütüyor. FKÖ müzakere etse, Batı Yakası en zor problem olur. Tabii biz oradayken BM'de FKÖ

[Arafat’ın Genel Kurul’da konuşma yapmaya davet edilmesi] konusu ortaya çıktı.

Başkan Ford: Küçük bir azınlıktık – 110’a karşı 4 gibi.

Bakan Kissinger: Bu beklenen bir şeydi. ... Faysal anladı bunu. BM’deki FKÖ oyumuz nedeniyle Araplardan bir tepki almadık.

Şayet öteki Araplar kabullenirlerse ve Sedat’ın durumunu zorlaştıracak taleplerde bulunmazlarsa, en kolay iş, İsrail ile Mısır arasında müzakereleri başlatmak. ...

Esad, ayrı müzakareler olmasını istemiyor... Suriye için bir şey yoksa, tek başına Mısır’la da gelişme olmaz diyor. Onun pozisyonu, sadece bütün Arapların birlikte müzakere etmeleri. Ona göre, bütün Araplar bütün toprak sorunlarını, Filistin sorununu ve Kudüs sorununu birlikte müzakere etmeli. O ve Sovyetler, Cenevre Konferansı’nın yeniden toplanmasını istiyorlar. Geniş katılımlı bir toplantıda etkinliklerini maksimize edebileceklerini düşünüyorlar. ...

Bu üzerinde yürümemiz gereken mayın tarlası. Belirli bir müzakere yöntemi üzerinde anlaşıldığı izlenimi yaratılmamalı. ... Ayrı ayrı müzakere isteyen herkes, zirveye ön yargısız bir görünümle gitmeli. Bu, özellikle ılımlı tavırdan yana olan Mısır, Faysal ve Fas için geçerli. Suriye ve Ürdün başka bir sorun oluşturuyorlar. Suriye, ayrı ayrı müzakere sürecine karşı Arapların desteğini elde etmeye çalışıyor.

Faysal’ı Sedat’ın yanında tutabilirsek, istediğimizi elde etmiş sayılırız. ...

Üzerinde anlaştığımız bir plan ya da yöntem olduğu izlenimini vermemeliyiz. Sedat harekete geçtiğinde, öteki Araplar karşısında gülünç duruma düşmemeli. ...

İsrail durumun realitesini anlayabilse... Bazıları Mısır ile Suriye arasındaki kopuş bir oyundur ve rol yapıyorlar diyor. Ama Araplar böyle bir oyunu oynayamayacak kadar disiplinsizdirler. ... Bütün Araplar aradaki rekabeti görüyor. En radikallleri sayılan Bumedyen bile bana, “Bunun nasıl biteceğini biliyorum; bazı değişikliklerle 1967 sınırlarına geri dönecekler ve sonrasında herkes başının çaresine bakacak” dedi. Şayet İsrailliler bunu anlayacak kadar akıllı olsalar, Faysal bile uyumlu davranacak.

> Bakan Yardımcısı Clements: Faysal'ın Sedat'ı desteklemesi zaruri değil mi?
>
> Bakan Kissinger: Evet. Bazı bakımlardan en tepkisel olan Faysal ve radikallere meşruiyet veriyor. Suriye'yi o dizginleyebilir.
>
> Her şeyden önce, en önemlisi, İsrail'in Sedat'ı küçük düşürmemesi...
>
> Mısır harekete geçince öteki Araplar da gelecektir. Suriye kendi sert tutumunu dayatmaya çalışabilir ama yalnız kalırsa bunu yapamaz...[118]

1975 yılına gelindiğinde ABD elini güçlendirmiş durumdadır. Bölgeye yaptığı bir gezi sonrası Kissinger, 28 Mart'ta, Başkan Ford'a izlenimlerini şöyle aktarır:

> Başkan Ford: Henry, bize yaptığın gezi hakkında bilgi vermek ister misin, şu anda ne durumdayız?
>
> Bakan Kissinger: ... Kasım 1973'de bütün Batı Avrupa, Japonlar ve Sovyetler Birliği, İsrail'in hemen 1967 öncesi sınırlara dönmesi konusunda kararlıydılar. Bu durumun devamına izin verilseydi, Batı'nın ekonomik sorunları düşünüldüğünde, bütün baskı bizim üzerimizde odaklanacaktı. Ve Cenevre'de herkes, İsrail'e ve onun avukatı olarak da bize karşı birleşecekti. Politikamız, Sovyetler'i sakinleştirmek için uyumlu davranıyor gibi görünsek de, Cenevre'de böylesi bir toplantıyı önledi. Sedat'ın yapıcı, işbirliğine yatkın politikası ve Faysal'ın aşamalı yaklaşıma aktif desteği vardı. Bu radikalleri engelledi ve İsrail'e de durumu politik olarak idare etme olanağı sağladı çünkü her defasında küçük bir parçayla baş etme durumundaydı. Ortadoğu'da bizim yerimize geçmeyi isteyen Japonları ve Batı Avrupalıları da nötralize ettik. ... Yarattığımız bu süreç iyi gitti; İsrail'e de, bize de yaradı. ...
>
> Önemli olan, ılımlı Arapların, Amerika bir şeyler verdi diyebilmesi. Ve bu İsrail'in bekasıyla tam uyum içinde, onun varlığını sağlama almanın en iyi yolu. Sovyetler Birliği bütünüyle devre dışı ve Faysal... istediğim gibi hareket edebileceğimi bildirdi. Esad da, Cenevre yerine, İsrail'le ayrı müzakere istediğini söyledi bana.

> Dolayısıyla, hayal kırıklığım, İsraillilerin anlamaması. Korunabilirlerdi ve dünyadaki kelimenin gerçek anlamıyla tek dostları sürecin kontrolünü elinde tutmaktaydı. Sovyetler'i devre dışı bırakmış, Araplarla teke tek görüşüyordu. Hatta Irak bile Kürt çemberinden çıkmaktaydı. İran ile Irak'ın Kürtlerin kaderiyle böylesine hoyratça oynamasını onaylamıyorum ama bu, Iraklıların artık Sovyetler'e ihtiyaç duymayacakları bir durum yaratmıştı. Umuyordum ki, böyle bir durumda, bütün Araplar Sovyetler'den uzaklaşıp bize dönmüşken, Kremlin'de biri kalkıp "Bu kuyuya daha fazla para akıtmayalım" der. Bir hafta önceki durumumuz buydu.
>
> Genel olarak müzakerelerde Mısır istediğimiz yolu katetti ama İsrail beklediğim ölçüde adım atmadı. ...
>
> Başkan Ford; Cenevre toplantısı ne zaman?
>
> Bakan Kissinger: Acele etmeyelim. Cenevre'ye gidiyor gibi yapmalı ama bir tarih belirlememeliyiz.[119]

Yıllar işte böyle aldatmacalarla, oyalanmalarla geçti. En büyük ve güçlü Arap ülkesi olan Mısır'ı ele geçiren ABD, artık Araplarla oyun oynuyordu. Araplar bölünmüş, toprakları işgal altında kalmış ve yalnızlaştırılmışlardı. Filistin Sorunu'nu unutmuşlardı bile; herkes – Mısır, Suriye ve Ürdün, kendi dertlerine düşmüşler, İsrail'e 1967'de kaptırmış oldukları toprakları kurtarmanın peşindeydiler. İsrail, Amerikan desteğine ve bütün Arapların toplamından üstün askerî gücüne güvenerek, ödün vermeye yanaşmıyor; Arapların kendisini tanımasını, Filistinlileri unutmasını, güvenli sınırlar sağlamak için ek toprak ödünleri vermesini talep ediyordu. ABD ise, İsrail'in baskısı altında tuttuğu Araplara, Sovyetler'le bağlarını kesmelerini, İsrail'le güçsüz pozisyondan tek tek ilişkiye geçmelerini ve genel Amerikan global stratejisine uyum göstermeyi dayatıyordu. Körfez bölgesi ise, 1971'de İngiltere'nin çekilme kararıyla birlikte, tepeden tırnağa en gelişmiş teknolojiyle silahlandırılmış İran Şahı'na havale edilmişti ve ucuz, kesintisiz petrol akımı Araplara dayatılan ve öteki tetikçiye ihale edilen bir başka koşuldu.

Bu süreç içinde Kürtler de kurban verildi Amerikan oyunlarına. 1972 yazında Kürdistan Demokrat Partisi (KDP) ile Amerikalılar arasında temaslar başlamış ve Amerikan yönetimi Kürtlere yardım edeceğini bildirmişti. Böylece, ABD-İran-KDP üçgeni kurulmuştu. Kissinger'in

amacı, Irak’ı cezalandırmak, Körfez’de İran’a rakip olarak çıkmamasını sağlamaktı. Ne var ki, Irak rejimi Sovyetler’le yakınlaşmaya başlayınca, Kissinger’in Soğuk Savaş mantığı üstün geldi. Irak’ın Sovyet yardımına muhtaç durumda kalmaması için, “Kürt çemberi”nden kurtarılması gerekiyordu. Barzani, Kissinger ihanetini şöyle anlatıyor:

> [KDP temsilcileri] Amerikan İstihbaratı (CIA) Müdürü Richard Hilmse’le [Helms demek istiyor olmalı; o dönemde CIA Direktörü Richard Helms’di *–HG*] bir araya geldiler. Görüşmeye Millî Güvenlik Konseyini temsilen Albay Cenedy [?] de katıldı. Hilmse [Helms], Kissinger adına şunu söyledi: “Bu ilişki İran Şahı’nın isteği üzerine gerçekleşti. Bu yüzden bunun gizli tutulması gerekir. ... Amerikan hükümeti size silah ve para yardımında bulunacaktır. Amerikan yönetimi bunun için ilke olarak on altı milyon dolar para ayırmıştır. Amerika’nın Tahran Büyükelçisi paranın size ulaşmasında size aracı halka işlevini görecektir.”
>
> 1972 yılının sonunda plan uygulamaya kondu. Silahlar ve para gönderildi. Nakit olarak altı milyon dolar aldık. ...
>
> Amerikan politikalarının bu mazlum ve mücadeleci halkın kaderi aleyhine komplolar kurmayı gerektireceğini ya da başkalarına bu mazlum halka kalleşlik etmelerinin yolunu açacağını aklımızın köşesinden bile geçiremezdik. Ama aklımızdan geçirmediğimiz bu ihanet gerçekleşti.
>
> İran Şahı 6 Mart 1975 günü Kürt halkını arkadan bıçaklarken Amerikan yönetimi Kürt halkına arkasını döndü, bu halkın çağrılarına kulaklarını tıkadı. Bu trajedide en büyük günah Henry Kissinger’in omuzlarındadır.[120]

Kürt politikacısı Yılmaz Çamlıbel ise, *Dema NÛ* dergisinde şöyle anlatıyor o dönemi:

> “O dönemde İran ile Irak arasında Şattül Arap başta olmak üzere ciddi çelişkiler ve çatışmalar vard. Şah, Kürtler aracılığıyla Irak’ı köşeye sıkıştırıp taviz almak istiyordu. İsrail de, yine Kürt başkaldırısı aracılığıyla, lrak’ın kendisine saldıran Arap ordularına asker yollamasını engellemek istiyordu. Bu iki devletin ardındaki büyük patron Amerika ise, Kürt kartıyla, Saddam’ın Sovyetler’e yakınlaşmasını engellemek istiyordu. Bu çıkar çatışması neticesinde

İsrail, Amerika'nın onayı ve Şah'ın bilgisi ve izni çerçevesinde Kürtlere yardım etmeye başladı. ...

Ne var ki, bu üç devlet arasında da, bazı çıkar çatışması vardı. Amerika, Kürtlerin Ortadoğu'daki emperyalist çıkarlarına hizmet eden diktatörleri sıkıntıya sokacak bir konuma gelmesini istemiyordu. İran Şahı, Kürtlerin Irak'ta elde edeceği bir avantajın kendi Kürtlerine emsal olmasından korkuyordu. Ona göre Barzani yok edilmesi gereken azılı ve tehlikeli bir komünistti.

Ama İsrail devleti ... diğerlerinden farklıydı. İsrail samimi olarak Kürtlerin insani ve ulusal haklarını elde etmesini istiyordu. ... Zira kendine düşman olan Arap ve İslam dünyasının ortasındaki başka bir halkın dostluğunu kazanmanın, kendisine sayısız yararlar sağlayacağını biliyor[du]...

İsrail devleti ilk olarak Kürtlere, bir radyo istasyonu ve çadırlı bir hastane kurdu. İsrailli doktor ve uzmanlar bu iki konuda Kürtleri eğitmeye başladılar. Daha sonra tarım, hayvancılık ve ekonomi, daha sonra ise askerî konularda eğitim verilmeye başlandı. Bu konularda uzman olan onlarca Yahudi, Kürdistan'ın o zor koşullarında Kürtlere yıllarca değerli hizmetler sundular.

İsrail devleti, Kürtlere diplomasi alanında da çok yardım etti. Onların birçok devletle ilişki kurmalarını sağladı. Birçok Kürt heyetinin dışında, Barzani bizzat iki kez İsrail'e davet edildi. Cumhurbaşkanı, başbakan ve sivil toplum örgütleri tarafından kabul edildi. İsrail yöneticileri Kürt ulusal mücadelesine tam destek sözü verdiler. ...

Sonuçta Amerika, İran ve Türkiye'nin çabaları sonucunda İran ile Irak arasındaki sorunlar çözüldü. İlk olarak, 12-18 Ağustos 1974'te; daha sonra 14-18 Aralık 1974'te İstanbul'da yapılan toplantılarda, iki taraf arasında yakınlaşma sağlandı. Ve 13 Haziran 1975 tarihinde imzalanan Cezayir Anlaşması'yla iki taraf uzlaştı.

Bu anlaşma sonucunda İran Şahı, İsrailli uzmanların iki gün içinde Kürdistan'ı boşaltmasını istedi. Kürtlere verilen İsrail desteğine son verildi. Bunun üzerine, Barzani savaşı durdurdu ve İran'a sığınmak zorunda kaldı.

Bu sırada, Arap dünyasında milliyetçilik bayrağını, ulusalcı sol çizgideki FKÖ devralmıştı. İslamcı ve devrimci-sosyalist temalar ve terminoloji kullanan, bu eğilimlere sahip küçük grupları da içeren FKÖ, Arafat liderliğinde, esas olarak laik ulusalcı çizgiye dayanmaktaydı.

1969'da El Fetih ve Arafat'ın öncülüğünde küçük burjuva milliyetçilerin önderliğinde ortaya çıkan ve içinde pek çok siyasal/ideolojik görüşü barındıran, söyleminde güçlü sosyalist ögeler taşıyan FKÖ, Filistin halkını ve Arap yığınlarını seferber edebilen kendi özerk örgütlenmesiyle sahnede yerini alıyordu. Milliyetçiliğin itibarını büyük ölçüde yitirdiği, ulusalcı rejimlerin bunalıma düştüğü bir dönemde, sol milliyetçilik bayrağını bu kez Filistin halkı yükseltiyordu. Silahlı mücadele yöntemi, gerilla savaşı, Ortadoğu'da ve uluslararası sahnede yepyeni bir boyut kazanıyor, gelişmelere damgasını vurmaya başlıyordu. Filistinlilerin silahlı mücadelesi bütün dünyada yankı buluyor, direniş İsrail'i de, Arap rejimlerini de zorluyordu.

Filistinliler, Batı açısından yurtsuz mülteci, İsrail için düşman, Arap devletleri açısındansa, ağır bir yük olarak görülmekteydiler. Milliyetçiler, bir yandan onları ideolojik malzeme, bir yandan da güç ve iktidar aracı olarak kullanmaktaydılar. Politik olarak onlar yoktular, adlarına hep başkaları, hamiler konuşmaktaydı. Sahnede yerlerini alınca, bölgedeki denklem de değişmeye başladı.

Sedat'ın düşürülmesiyle, Filistin davasını, ideolojik bir araç ve rejimlerinin meşruiyet kaynağı olarak BAAS'çı Irak ile Suriye üstlendiler. Bu da onları ABD ve İsrail karşıtı bir konuma düşürdü, Sovyet bağlarını güçlü tutmaya zorladı. Onlar, Sedat'ın açılımlarını yapamadılar, "radikal" milliyetçi kampta kaldılar, bunu kendi devlet amaçları için kullanmaya başladılar. Filistin hareketini denetim altında tutmak ve Arap dünyasındaki konumlarını güçlendirmek için "sertlik yanlısı" görünümü temel aldılar. İçeride liberal piyasa kapitalizmini özendirerek, dış temaslarında da radikalleri, FKÖ'yü dizginleyerek, gizlice İsrail'i tanımayı kabul edeceklerini fısıldayarak, Amerika'ya ince sinyaller göndererek ipte yürüyen cambazlıklara sığındılar.

Şimdi ABD'nin amacı, bölüp zayıflattığı Arapları felç hâlinde çaresiz tutmak, "çözüm" oltasının peşinden sürükleyerek oyalamak, yeni bir savaş macerasından caydırmak ve bu arada Sovyetler'i de bölgede işe yaramaz bir

güç olarak itibarsızlaştırmaktı. Kabul etmek gerekir ki, Kissinger, kurnazca oynadığı oyunda önemli oranda başarılı da olmuştu.

ABD yönetimi, bir yandan da, kendi elleriyle olağanüstü güçlendirdiği ve bölgede vurucu gücü olarak hazırladığı İsrail'in Amerikan çıkarlarıyla daha uyumlu hâle getirilmesini amaçlıyordu. İsrail'in bütünüyle uzlaşmaz tutumu, Amerika içindeki gücüne güvenerek, yönetimleri aşıp politikacılara baskı yapması, sorunlar yaratmaktaydı. ABD, İsrail'den Amerika'nın hedeflerini daha fazla gözetmesini bekliyordu ve Arapları Sovyetler'e itecek, radikal tepkileri körükleyecek, petrol ambargosu gibi sorunlar yaratacak ölçüde uzlaşmaz davranışlarını engellemeye çalışıyordu. Elbette karşılarında Sedat'ın rejimi gibi boyun eğmiş, çürümüş bir unsur, tutsak alınmış bir ülke ya da Türkiye, Suudi Arabistan, İran benzeri boynu bükük işbirlikçiler değil, stratejik müttefik olarak kendi çıkarlarını da dayatan kişilikli bir devlet ve yönetim vardı. Tabii Kissinger'in söylediği gibi, çıkar bağlarını, ortaklığı, bağımlılığını ve büyük planı "anlayan" bir İsrail vardı ve arada ortaya çıkan gerginlikler, sonunda çözüme kavuşturulabiliyordu. Hatta arada ortaya çıkan anlaşmazlık görüntüleri, karşılıklı sert demeçler, Araplarda ABD'nin "hakkaniyet gözeten tarafsızlığı" imajını uyandırması ve onları uyutması bakımından yararlı bile olabiliyordu.

Aslında artık ABD ile İsrail'in temel sorunu, yükselen Filistin direnişiyle başa çıkmak, onu kırmak, giderek boğmak, yok etmekti.

## Lübnan'da İntikam Arayışı,

## Yeniden İç Savaş

1970'lerden başlayarak Filistinliler, Lübnan'da etkin bir rol oynamaya başladılar. Filistinli mülteciler teneke mahallelerin sefil koşullarında yaşarlarken, FKÖ ve gerilla örgütleri, bir yandan İsrail'e karşı silahlı mücadelelerini Lübnan'daki üslerinden sürdürüyor, bir yandan da ülke içinde, kimilerince "devlet içinde devlet" dedirtecek ölçüde, etkin konuma geliyorlardı.

İsrail ise, Filistinli gerilla örgütlerine karşı dünya çapında savaş açmıştı. Suikastler, kaçırmalar, sabotajlar ve Filistin üslerine, bu arada da Lübnan'a saldırılar, bombalama eylemleri büyük yoğunluk kazanmıştı. İsrail'in, su kaynakları zengin Lübnan'a ilişkin stratejisi; bir yandan, yoğun saldırılarıyla zarar gören Lübnan halkı ile Filistinlilerin arasına nifak sokmak, bir yandan da bir iç çatışma ve kargaşa yaratarak ülkeyi bölmek, kendisine yakın bölgeler yaratmak ve fırsat doğduğunda da, özellikle Güney Lübnan'ı işgal etmekti.

1958 İç Savaşı ve Amerikan müdahalesinden sonra varılan uzlaşmayla Lübnan'da eski düzen büyük ölçüde muhafaza edilmiş ve işlerliğe kavuşturulmuştu ama bütün eski hastalıklar da sürmekteydi; buna bir de etkin Filistin silahlı varlığı, bunun ülke içinde yarattığı ikilik eklenmişti. Yani aslında, çözülemeyen sorunların birikimi ve ek faktörlerle durum daha da ağırlaşmıştı. Dış güçlere de kışkırtma imkânları yaratılmıştı. Filistinlilerin Lübnan'daki silahlı varlığı ve kamplardaki özyönetim hakkı, 1969 yılında imzalanan Kahire Anlaşması'yla garanti altına alınmıştı. İsrail ise, Hıristiyanların kerhen kabul ettikleri bu durumu bozmak için sık sık misillemelerde bulunuyor, ülke içlerine uzanan hava ve komando saldırıları gerçekleştiriyor, özellikle zarar verdiği halkı gerillalara karşı kışkırtmaya, Hıristiyan savaş ağalarına anti-FKÖ ajitasyon imkânı yaratmaya çalışıyordu.

1970'lerin başında ülke yeniden, Lübnan milliyetçiliğini savunan ve esas olarak hem siyasal hem ekonomik ayrıcalıklara sahip Hıristiyanlarla, ülkede siyasal ve ekonomik reformlar isteyen, Arap dünyasıyla işbirliğinin güçlendirilmesini, Filistinlilerle dayanışmayı savunan sol milliyetçi Müslüman güçler arasındaki gerginlik anaforuna girdi.

Uzun zamandır süren suikastler, yerel ölçekli çatışmalar, silahlı kuvvetlerin İsrail'in misillemeleri karşısında aymaz ve umursamaz tutumu, gerillalarla Lübnan ordusunun özellikle komuta kademesi arasındaki sorunlar, yer yer çatışmalar, 1975 yılına gelindiğinde tehlikeli bir hâl almaya başlamıştı.

Falanjist (Arapça Ketayib) Parti lideri Pierre Cemayel'le eski Başkan Kamil Şamun'un Ulusal Liberal Partisi ve son Başkan Franciye'nin milislerinin başını çektiği faşizmden etkilenmiş "Lübnan milliyetçisi" bloğun (Lübnan Güçleri) temel amacı, Filistinlileri ülkeden kovmak, yeniden sağlam biçimde ABD rotasına giren Lübnan'ın İsrail'le işbirliği yapması; bu başarılamazsa, Hıristiyanlara ait bir federasyon kurmaktı. Ülkedeki dengenin aleyhlerine dönmekte olduğunu, Şii lider Musa Sadr önderliğindeki halk hareketiyle, Canbolat'ların solcu Dürzü muhalefeti (İlerici Sosyalist Parti), önderliği daha çok Hıristiyan aydınlardan oluşan Lübnan Komünist Partisi ve öteki küçük komünist çevreler, Filistinliler ve Nasırcı, BAAS'çı radikal milliyetçi, Müslüman grupların ittifakının güçlendiğini gören Marunilerin "savaş ağaları", dinci hiyerarşinin unsurları ve ordu içindeki yandaşlarıyla intikam gününü hesaplamaya başladılar. Ketayib milisleri, Şamun'un silahlı kuvvetleri ve öteki Hıristiyan para militer güçler, İsrail'le işbirliği içinde savaşa hazırlanmaya başladılar. Ürdün'de Kral Hüseyin'in yaptığı gibi, Filistinlileri kovmak, İsrail'le anlaşarak Lübnan'ı Arap dünyasından kopartmak için kendilerine fırsat doğduğuna inanıyorlardı. Lübnan'daki ilerici cephe şu örgütlerden meydana gelmişti: Kemal Canbolat'ın İlerici Sosyalist Partisi, Suriye Toplumsal Milliyetçi Partisi, Lübnan Komünist Partisi, Komünist Eylem Örgütü, Nasırcı El Murabitun, Arap BAAS Sosyalist Partisi, Arap Lübnan ordusu ve öteki küçük yapılar.[121]

1958 İç Savaşı'nda olduğu gibi, kimi yerel ve birbirinden kopuk olaylar, sonunda büyük bir yangına dönüştü. 1975 yılının Mart ayında, eski Başkan Şamun ailesine ait bir balıkçılık işletmesine verilen imtiyazları protesto etmek isteyen köylülerin üzerine ateş açıldı ve eski bir milletvekili öldürüldü. Sayda kentinde bu olay üzerine ordu birlikleriyle Müslümanlar arasında çıkan çatışmalar, gerginliğin tırmanmakta olduğunun habercisiydi. 13 Nisan'da Doğu Beyrut'un banliyölerinden birinde sağcı milisler, Filistinli sivilleri taşıyan bir otobüse saldırarak 27 yolcuyu katlettiler.

Bundan önce de, bir kilise töreninde açılan ateş sonucu Cemayel'in koruması öldürülmüştü.

Kısa sürede, Lübnan yeni bir iç savaşı olanca şiddeti ve yaygınlığıyla yaşamaya başladı. Savaşla birlikte merkezî otorite çöktü, ordu ikiye bölündü ve devlet fiilen ortadan kalktı. Yörelerde, kent, ilçe ve köylerde savaş ağaları silahlı güçleriyle terör estirmeye, kıyım yapmaya başladılar. Mahalleler bile, kabadayılarca, çete reislerince işgal edilmişti. Beyrut yine Müslümanlar ve Hıristiyanlar arasında ikiye bölünmüştü. Neredeyse her köşebaşında, şu ya da bu kişi, örgüt, mezhep adına silahlı kişiler yol kesmekte, kontrol noktalarında giriş çıkışları denetlemekteydiler. Kaos, anarşi, acımasız şiddet, toplu kıyım, ölüm, katliamlar ülkede kol gezmeye başlamıştı.

Sağcı, Batıcı, İsrail yanlısı saldırganlar karşısında, sonunda FKÖ de savaşa aktif biçimde katılmaya zorlandı. Lübnan milliyetçilerinin ardında İsrail vardı. İlk başta, stratejik uzantısı olan Lübnan'daki sağcı kıyamına Suriye de müdahale etmek zorunda kaldı. Nihayet, gerçekten de Lübnan ve Suriye ilişkisi, Esad'ın belirlediği gibi, "iki devlet bir halk" tanımına tıpatıp uyuyordu ve Suriye'nin bu gidişe tepkisiz kalması beklenemezdi.

Ne var ki, Filistinli ve Müslüman güçlerin savaşta üstünlüğü ele geçirmesiyle birlikte Suriye'nin de tavrı değişmeye başladı. Suriye, kendisine bağlı askerî unsurlar ve Lübnan milliyetçileriyle işbirliği yapmaya, solcu milliyetçilere, Filistinlilere karşı silah kullanmaya yöneldi. "Ulusal sol"cu Esad, Lübnan'ın bağımsızlığından, Filistinli gerillaların ve FKÖ'nün güçlenip iyice kontrol dışına çıkmasından, İsrail'in müdahale etme olasılığından korkuyordu. Şimdi ortaya ılımlı bir lider olarak çıkıyor, her kesimin kendisine mahkûm biçimde kalmasını, Lübnan'da etkin Suriye varlığının devamını, bu arada ABD ve İsrail'le zımni bir uyumu sağlamaya oynuyordu. Gerilla hareketini kontrol altına alır, Lübnan'da da etkin bir konum sahibi olursa, belki karşılığında, ABD dolayımıyla, İsrail'le Golan Tepeleri'ni geri alma konusunda bir anlaşma sağlayabilirdi. Zaten 1974 yılında o da İsrail'in varlığının meşruiyetini kapsamlı bir barış anlaşması imzalanmadan ve topraklarını geri almadan kabul etmiş, BM'nin 242 ve 338 sayılı kararlarına onay vermiş, haziran ayında büyük umutlarla Nixon'u Şam'da ağırlamıştı.

Milliyetçiliğin "sağ"ı "sol"u yoktu...

Sağcı güçlerin daveti üzerine Suriye'nin 1 Haziran 1976'da düzenli ordu birlikleriyle Lübnan'a doğrudan müdahalesi sonucunda güç dengesi bu kez Hıristiyan sağcılar lehine değişti ve on binlerce insanın öldüğü iç savaşın son kurbanlarının da yazgısı belirlenmiş oldu. Yaklaşık iki aydır sağcı milislerce kuşatma altında tutulan Filistin Tel Zaatar kampı 12 Ağustos'ta düştü. Kampta bulunan binlerce yaralı, hasta, yaşlı, kadın, çocuk Filistinli, faşist çetecilerin insafına terk edilmişti. Kampın 15 bin kadar olan nüfusunun 1.500'den fazlası kuşatmada ölmüş, 4 bini yaralanmış, 6 bini de teslim olmuştu. Geriye kalanları da, sağcı milisler kılıçtan geçirdiler. Böylece, Kuzey Lübnan bütünüyle Hıristiyanlara kalmıştı. Tel Zaatar buradaki son engeldi ve Suriye'nin yardımlarıyla hunharca yok edildi: "Üstlerinde hâlâ İsrail Silahlı Kuvvetleri'ne ait olduklarını belirtir İbranice işaretler bulunan silahlar, zırhlı personel taşıyıcıları, tanklar kullanan Hıristiyan milisler binlerce insanı öldürmüşlerdi."[122]

> Komutanları, ailesinin tek kalmış fertlerini ayırırken, sağcılar sessizce beklemekteydiler. Şimdi sayıları, savunmacılarla eşitlenmiş adamlar pazubantlarında Lübnan'ın [ulusal] sedir ağacı amblemini taşıyorlardı. Pek çoğunun boynunda tahta haçlar ya da tüfeklerinin kabzasında Meryem Ana'nın çıkartmaları vardı. Saldırı emri verilmişti; bir bayrak direği yere çakıldı ve Lübnan bayrağı asıldı üzerine. Lübnan güçleri kampa doğru ilerleyip kendilerini bekleyen yangın cehennemine atılınca çatışma da başladı. Çatışma kamp içinde yirmi dakika kadar sürdü. Havayı yanan et kokusu sardı; kampın girişi parçalandı. Bütün dikkatler saldırı yerine odaklanmıştı. Yerel komutanlar, ek gönüllülerin kampa girmelerini engellemeye çalıştılar. Sonra ilk sağcı dışarı çıktı ve pandomim koptu; havaya silahlar sıkıldı, naralar havayı doldurdu. Ardından bir dizi tutsak çıkarıldı ve uzağa alındılar. Hızla arandılar ve üç ordu kamyonuna doldurulup Kızıl Haç tarafından savaş bölgesi dışına götürüldüler. ... 52 günlük kahramanca savaşın ardından, Tel Zaatar direnişi sağcıların zaferiyle son buldu. Son sağcı asker yer altındaki kampı terk ederken döndü, duvara doğru yürüdü ve elektriği kapadı. Sonunda, Zaatar'ın ışığı sönmüştü, sonsuza dek.[123]

Emperyalizm ve siyonizm, tetikçileri aracılığıyla bir zafer daha kazanmıştı. Bu kez tetikçiliği, sağcı Lübnan milliyetçileriyle ulusal solcu BAAS milliyetçisi Hafız Esad birlikte üstlenmişlerdi.

16 Ekim 1975’te Başkan Ford, Kissinger ve General Brent Scowcroft Beyaz Saray’da buluştuklarında, Ford, Lübnan’daki duruma ve bir Amerikan müdahalesi olasılığına ilişkin olarak, “Ike’ın (Eisenhower) ‘58’de yaptığını biz 1975’de yapabilir miyiz?” diye sordu. Kissinger, “Olanaksız!” (“hiç yolu yok”-*“no way”)* diye yanıt verdi: “O zaman Türkiye’ye ve gerekli koşullara sahiptik. Fiziki olarak yapabiliriz ama bunu Sedat bile kabullenmez. ... Lübnan şimdilik sessiz, ama patlayabilir.”[124]

24 Mart 1976’ya gelindiğinde, Bayaz Saray’daki hava değişmiştir. Oval Ofis’te, Kissinger, Savunma Bakanı Rumsfeld ve Ulusal Güvenlik Danışmanı Scowcroft’un bulunduğu toplantıda, Ford’un ilk sözü Lübnan üzerinedir: “En önemli konu Lübnan.” Kissinger’in anlattıkları ilginç ve ibret vericidir:

> Dün akşam Suriyelilere bir mesaj gönderdik ve olası askerî harekâtları konusunda bazı sorular sorduk. Bu zaman geçirmeye dönüktü. Ayrıca, Mısır, Ürdün ve Suudi Arabistan’a telgraflar gönderdik, ama bilginin Suriye’den geldiğini bildirmedik. Suriyelilere bir BM gücü ya da Arap gücü hakkında ne düşündüklerini sorduk ve bir politik çözüme yardımcı olacağımızı söyledik.
>
> [İngiliz Başbakanı] Callaghan’a, konuyu Londra’da bulunan [Sovyet Dışişleri Bakanı] Gromiko’ya açmasını söyledik. Bunu doğrudan biz yapmak istemedik çünkü ola ki, Suriyeliler onlara haber vermemişlerdir; Suriye’nin [önce] bize gelmesi ilk defa olmuyor. Callaghan bana, Gromiko’nun bu konuda bir şey duymadığını söylediğini iletti ama yine de kontrol edecek. Bu onları kızdırır ve Suriye’yi dizginlerlerse, ne âlâ.
>
> Lübnan’da gerçekten tuhaf bir durumla karşı karşıyayız. Suriye, FKÖ ve komünistlere karşı muhafazakârları ve Hıristiyanları destekliyor. Mısır, Suriye’ye karşı solcuları ve FKÖ’yü destekliyor. Sovyetler Birliği, Suriye’yi desteklemeli ama aynı zamanda FKÖ’yü de destekliyor...
>
> Şayet Suriye hemen girer ve durumu temizlerse, bu iyi olur. FKÖ’yü, Ürdün’dekilerle aynı koşullarda tutarlar.

Kissinger’in bu sözlerine, Rumsfeld’in yanıtı, “Bu fena değil,” oldu. Başkan’ın, “Hiç kimse müdahale etmezse, ne olur?” sorusunu da

Scowcroft, “O zaman FKÖ kazanır,” diye yanıtladı.[125]

7 Nisan 1976 tarihinde yapılan Ulusal Güvenlik Konseyi toplantısının tutanaklarıysa şöyle:

> Kissinger: ... Hıristiyanların neredeyse tamamı ya ılımlı ya da muhafazakâr. Arap tarafında, esas olarak statükonun, bugünkü sistemin devamını isteyen bir ılımlı kesim var. Radikaller, sistemin laikleşmesini ve böylece Hıristiyanları pozisyonlarından ve güvencelerinden mahrum etmek istiyorlar. ... Taraflar dış güçlerce destekleniyorlar. Hıristiyanlar İsrail’den silah alıyorlar ve biz buna, dengeyi sağladığı için karşı çıkmıyoruz. Radikal grup, Libya ve Irak’tan güçlü destek alıyor ve Lübnan Komünist Partisi Sovyetler’ce biraz cesaretlendiriliyor. Onlar da, şayet Arafat’ı öyle kabul ederseniz, görece daha ılımlı bir gruba bölünmüş durumdalar. Bir de Suriye grubu var ve bir de Canbolat radikalleri. Canbolat, Libya ve Irak’tan, biraz Sovyetler’den ve Suriye’ye kızdığı için, bir miktar da Mısır’dan destek görüyor.
>
> Araplar arası saflaşma daha da tuhaf. Geleneksel olarak Suriye’nin radikallerin tarafında olması gerekir ama durum öyle gelişti ki, Suriye Hıristiyanlar ve ılımlı Müslümanlarla beraber var olan sistemi korumaya çalışıyor. Lübnan radikallerin yönünde giderse, Sovyetler Birliği’nden bolca silah alabilir ve Suriye kendisini Lübnan ve İran arasında sıkışmış bulur. Esad bu tehdidi bertaraf etmek istiyor. Esad ayrıca FKÖ’yü, [kendisine bağlı Filistin gerilla grubu] Sayka aracılığıyla kontrol etmek istiyor, Arafat’ın yerine kendi adamı Muhsin’i getirmek istiyor ve Arap dünyasındaki gücünü artırmayı hedefliyor. Canbolat’ın doğal güdüsü Hıristiyanları yok etmek. Kısa vadede, dolayısıyla, Suriye’nin oynadığı rol çok yapıcı ve bizim çıkarlarımıza hizmet ediyor... Suudi Arabistan, aşırılıklarını törpülemek için FKÖ’yü destekleyerek ve radikallere karşı çıkarak çok karmaşık bir rol oynuyor. Suriye’nin politik zafer kazanmasını istiyor ama askerî müdahalesini istemiyor. En azından Hüseyin’in buradayken söylediklerine bakılırsa, Ürdün bütünüyle Suriye’nin yanında...
>
> Hüseyin bize, Suriye’nin müdahalesini desteklediğini söyledi. 1970’te Ürdün’ün radikalleri tasfiye ettiğini ve Suriye’nin şimdi işi

bitirmek için harika bir şansa sahip olduğunu söyledi.

Bir ya da iki yıl için bu iyi bir şey olur ... bölgedeki durumu istikrara kavuşturur. Ama sonra çok fazla Suriye etkisiyle karşılaşırsınız ve o zaman da büyük bir sorunla karşılaşmış oluruz. ...

Suriye birkaç hafta önce bize resmî bir not gönderdi ve çatışmaları önlemek ve düzeni sağlamak üzere kendi düzenli askerî birliklerini gönderme konusundaki tavsiyelerimizi öğrenmek istedi. İsraillilere sorduk, onlar da Suriye’nin düzenli birlikleri girerse kendilerinin de Güney Lübnan’a gireceklerini söylediler. Daha küçük sayıda askere, en fazla bir tugaya, Beyrut-Şam yolunun kuzeyinde kalmaları koşuluyla tahammül edebileceklerini söylediler ama bu da net değil. Dolayısıyla, Suriye girerse, İsrail de girer. Bu da bütün Arap dengesini bozar ve Suriye’yi İsrail’e saldırmaya mecbur eder. Saldırmak zorundalar. Suudiler ve Ürdünlüler Suriye’yi desteklemek mecburiyetinde kalırlar. Mısır da askerî denklem dışında olduğundan, bu bir felaket olur çünkü İsrail kısa sürede Suriye’yi ezer geçer. O zaman da Sovyetler müdahale eder ve bir petrol ambargosuyla karşılaşırız. ...

Suriye’nin denizden ve karadan FKÖ’nün askerî ikmal yollarını kesmesini destekliyoruz ve İsrail de Suriye’nin keşif botlarının faaliyetlerine itiraz etmiyor. Filomuzu da Sovyetler’i endişe içinde bırakmak için kullanıyoruz.

Şu ana kadar Suriye’yle yakın bir işbirliğimiz var. Geçen hafta sonunda bir taburları sessizce Trablus’a hareket etti. Orada ve başka yerlerde, denizdeki silah ikmal yollarını kestiler. Böylece, solculara silah gelmesini karada ve denizden engelliyorlar. Suriye’nin bu faaliyetlerini biz de, İsrailliler de engellemedik. İsrailliler ek Suriyeli askerler Lübnan’a girince homurdanıyorlar ama biz de onları yatıştırmak için notumuzu alıyoruz. Aslında, İsrailliler göz yumuyorlar ama Suriye fazla ileri gidemez, düzenli birliklerini büyük sayılarda gönderemez. Şu anda, Suriyeliler –düzenli ordu mensupları, Sayka ve Filistin Kurtuluş Ordusu– dört fraksiyondan birini oluşturuyor. Lübnan solu, FKÖ ve Hıristiyanlar da ötekileri...

Başkan Yardımcısı Rockefeller: (Kissinger bir savaş tehlikesinden ve petrol ambargosundan söz edince) Sadece petrol ambargosu

> değil. Araplar, elden çıkarabilecekleri yirmi milyarlık Amerikan [mali] enstrümanlarına sahipler. Ortaya bir felaket çıkabilir.
>
> Kissinger: Greenspan, Batı Avrupalıların kendi imkânlarıyla yaşam standartlarını koruyabilmelerinin tek yolunun Arap yatırımları olduğunu söylüyor. Suudiler ve Kuveytliler İngiliz poundunu desteklemeyi bırakırlarsa, pound çöker...[126]

Bu toplantıya sunduğu bilgi notunda, Ulusal Güvenlik Danışmanı General Scowcroft, Suriye konusunda şöyle yazıyordu: "Lübnan'daki duruma ilişkin Esad'ın tavrının ılımlı ve sorumlu olduğunu düşünüyoruz ve O da solcuların saldırılarının geleneksel Lübnanlı liderler kadar hedefi. Bu nedenle onunla yakın işbirliği içindeyiz. Suriye'nin çizdiği bu tablo İsrail'e ve Amerikan kamuoyuna bir biçimde yansıtılmalı.[127]

13 Nisan 1976'da yapılan toplantı tutanağı da çok şeye ışık tutuyor:

> Başkan: Lübnan'da neler oluyor?
>
> Kissinger: Şimdi en büyük sorunumuz, Mısır'ın Suriye'nin [Lübnan'dan] çekilmesini talep etmesi... Arafat, Mısır'dan Suriye'yi çıkarmasını istiyor.
>
> Başkan: Arafat daha geçenlerde Mısır'a saldırıyordu.
>
> Kissinger: Sanırım şimdiki yolumuzda iyiyiz. Lübnan'daki gelişmelerin uzun vadede yararlı sonuçlar vereceğini düşünüyorum. Tahminime göre, Arafat [Suriye'nin denetimindeki Filistin silahlı örgütü] Sayka karşısında güç kaybedecek. Bu, FKÖ'nün Suriye'nin davranışları üzerindeki veto yetkisini ortadan kaldıracak. Tehlike, Esad'ın devrilme olasılığı.
>
> Başkan: Ama bunlar olursa, güçlenmeyecek mi?
>
> Kissinger: Her durumda devrilebilir. Herkesten daha uzun zamandır başta. Tahminim doğruysa, gelecek yıl özel bir barış imkânı açılacaktır... Esad'ın, İsrail'den ödünün koptuğunu kanıtladık.
>
> Başkan: Ya Altıncı Filo?
>
> Kissinger: Yeni Başkan seçilene kadar orada [Lübnan yakınlarında] kalmalı diye düşünüyorum...[128]

1977 yılında artık Suriye’nin müdahalesiyle Lübnan’da göreli bir istikrar bir süre için olsun sağlanmış görünmekteydi. Elbette, İsrail, ABD ve sağcı milliyetçi işbirlikçileri henüz istedikleri sonucu tam alamamışlardı ve Lübnan için için kaynamaya devam ediyordu. Amaç, kısa vadede, Güney Lübnan’ın kontrolü, İsrail için bir tampon bölge yaratılmasıydı. Stratejik hedef ise, zamanla, Güney Lübnan’ın, İsrail’e doğrudan bağlı bir Hıristiyan gücün denetimine girmesi ya da daha iyisi, bir İsrail işgalinin gerçekleştirilmesi, yeni yerleşim birimlerinin kurulmasıyla da ilhaka giden yolun açılmasıydı.

Bu arada Lübnan’da, Filistinlilere ve FKÖ’ye ilişkin, “Ürdün çözümü”nün dayatılması ve sonunda da “temizlenmiş” uydu bir Lübnan’ın yaratılması düşünülmekteydi.

1977’de “Ulusal Cephe”nin önemli unsurlarından Dürzü İlerici Sosyalist Partisi Başkanı Kemal Canbolat öldürüldü. Kısa süre sonra, 15 Mart 1978 günü İsrail, Güney Lübnan’ı işgal etti. Amaç, bölgeyi bütünüyle Filistinlilerden temizlemekti. Bölgede bir kıyım daha yaşandı.

Bölgeye bir BM Barış Gücü’nün gönderilmesinden sonra, İsrail silahlı güçleri haziran ortalarında Güney Lübnan’dan çekildi ve yerlerini kukla “Güney Lübnan ordusu” Komutanı Binbaşı Saad Haddad’a bıraktılar; on kilometrelik tampon bölge böylece Hıristiyan milis güçlerine terk edilmiş oldu. Tetikçinin tetikçileri de oraya Lübnan bayrağını çektiler.

Temmuz ayında da Hıristiyan milisler Suriye güçlerine saldırdılar. Uyarı uçuşları yapan İsrail jetlerinin gölgesi altında Suriye, güçlerini daha gerilere çekmek zorunda kaldı. Bu arada, İsrail de fırsattan yararlanarak Filistinlilere saldırılarını yoğunlaştırdı. Beyrut’taki Filistin hedefleri bile vuruldu. Şii lider Musa Sadr’a bağlı Amal (Emel) silahlı milisleri de İsrail ve sağcı Hıristiyanlarla işbirliği içinde, FKÖ gerillalarına yöneldiler.

Filistinliler ve müttefikleri sosyalist güçlerle Müslümanların etrafındaki emperyalist-siyonist-faşist çember daralıyordu. Kanlı perdenin kapanışını ileride göreceğiz...

# Carter, Camp David,

## Körfez'de Yeni Saldırganlık

ABD'de 1976 Kasım'ında yapılan seçimleri Demokrat Parti adayı Jimmy Carter kazandı. Carter, 1977 Ocak ayında göreve başladı ve böylece dış politikada Kissinger dönemi sona ermiş oldu.

İsrail'e ve siyonizme yakınlık konusunda Carter da kendisinden öncekilerden farklı değildi. 1977 yılındaki bir basın toplantısında şöyle demişti:

> İsrail'le özel bir ilişkimiz var. Bu ülkede ya da dünyanın herhangi bir yerinde hiç kimsenin, bizim bir numaralı bağlılığımızın, İsrail'in varlığını, ebedi varlığını ve barış içinde bekasını korumak olduğundan asla şüphe duymaması kesinlikle hayati önemdedir.[129]

Anılarında, "stratejik tetikçilik" ilişkisinin şifresi olan bu ağdalı bağlılık andını oldukça baharatlı bir dinsel sosa bulayarak şöyle süslüyor ABD'nin 39. başkanı:

> Yahudilerle Hıristiyanların arasındaki bağı oluşturan Judeo-Hıristiyan etik ve İncil öğretisi, her zaman için hayatımın bir parçasıydı. Holokost'u (Nazi soykırımı) yaşayan Yahudilerin kendi ulusal haklarını hak ettiğine ve komşularıyla barış içinde yaşama hakkına sahip olduğuna içtenlikle inanıyordum. Yahudiler için bu vatanın, İncil öğretisiyle bağdaştığını ve dolayısıyla da Tanrı tarafından bahşedildiğini düşünüyordum. Bu moral ve dinî inançlarım, İsrail'in güvenliğine olan bağlılığımı sarsılmaz kılıyordu.[130]

Carter, dış politikasının temel özünü, "insan haklarına saygı" olarak tanımlamış ve dolayısıyla bu kavramı, Amerikan çıkarlarına alet etmişti. Bu bakımdan da, ABD'nin, özellikle Sovyetler Birliği'ne karşı ideolojik mücadelesinin basit bir aracına indirgediği ve ikiyüzlü bir biçimde suistimal ettiği için "insan hakları"na da en büyük kötülüğü yapmıştı.

Ne var ki, "insan hakları"na bu içtenliksiz vurgu, aynı zamanda onu kendi retoriğiyle de bağlıyordu. O dönemde, bütün dünyada büyük destek sağlamış olan Filistin Direnişi'nin örgütsel ifadesi olan FKÖ, dünya

kamuoyunun gözünde temel hakları en fazla ihlal edilmekte olan mazlum bir halkın meşru temsilcisi olarak kabul ediliyordu. Bu somut ve manevi temelleri olan destek, gerilla hareketinin etkin mücadelesiyle Amerika'yı ve İsrail'i müthiş zorlamaktaydı. Filistin halkını zavallı mülteciler, ulusal ve insani hakları olmayan yaratıklar, direnişini de terör olarak tanımlamak giderek olanaksızlaşmaktaydı.

FKÖ'nün, Filistin'de Yahudi, Hıristiyan ve Müslümanların, Arapların ve başka etnik kökenden insanların, eşit koşullarda, özgürlük ve barış içinde birlikte yaşamalarını esas alan demokratik cumhuriyet tezi, dünyanın her köşesinde yankılanıyor ve yüksek bir ahlaki ve politik ilke olarak aktif destek görüyordu. Silahlı direniş, Filistinlilerin, haksızlık, inkâr, baskı ve terör karşısında yılmadıklarının görkemli bir kanıtı olarak insanlık vicdanındaki meşru yerini alıyordu.

Arap ülkeleriyle birlikte dünyanın başka pek çok yerinde ve kesinlikle dünya kamuoyunun bilincinde FKÖ, Filistin halkının meşru temsilcisi olarak kabul ediliyordu. Ürdün'ün de Filistin toprakları üzerindeki egemenlik hakkından vazgeçmesi ve yetkiyi FKÖ'ye bırakmasının önü açılmaktaydı.

Bu durumda, Filistin Direnişi'ni yok varsaymak ya da basit bir terör hareketi olarak tanımlamak, görmezden gelmek mümkün değildi.

Carter, Ortadoğu'ya ilişkin, ilk manevrasını bu noktada yaptı ve Filistin halkı için bir "yurt" oluşturulması gereğini kabul etti. Filistin topraklarında bir devlet kurma hakkını binlerce kilometre uzaklardan ellerinde silahla gelen yabancılara, siyonistlere, Tanrı'nın bahşettiğini iddia eden Carter; direnişin gücü karşısında, kerhen, bu toprakların gerçek sahiplerine, anavatanlarından terör yöntemleriyle kovulmuş Filistin halkına, devlet ve egemenlik değil de, sadece ne idüğü belirsiz bir "yurt" ve "özyönetim" layık görüyor, bunu da Ürdün'ün egemenliği ile fiilî İsrail hâkimiyeti altında gerçekleşecek bir kandırmaca olarak tasarlıyordu. Bu çifte standartını da, "insan hakları" ambalajına sararak gizlemeye kalkıyordu. Ayrıca bu oltanın ucunda, FKÖ'yü, İsrail'i tanımaya, 242 No'lu BM kararını kabul etmeye, silahlı direnişten vazgeçirmeye razı etmek vardı.

Tabii onun da temel hedefi, Mısır ile İsrail arasında bir anlaşmayı kotarmak, 1947'den bu yana süregelen temel Arap stratejisini, yani "Filistin

Sorunu halledilmeden İsrail’in varlığını tanımama” ilkesini yok etmek, Arap cephesindeki en büyük gediği açmaktı.

Bu arada Sedat da bütün ödünlerine karşılık hiçbir şey elde edememenin, hatta ciddiye alınmamanın sıkıntısını yaşıyordu. Sedat, Kissinger’e yaranmanın son bir gayreti olarak, 1975 yılında, Sovyetler Birliği’yle 71’de 15 yıllığına imzalamış olduğu dostluk antlaşmasını feshetmişti. Sovyetler Birliği’yle bütün bağlarını koparır, köprüleri kalıcı biçimde yıkarsa, ABD’den, Sina Çölü’ne ilişkin olarak bir şeyler elde edebileceğini sanıyordu. Bu da işe yaramayınca, işin temeline inme kararı aldı; genel Arap cephesinden de kopacak, o cephede onarılmaz gediği açacak ve bütünüyle Amerika’nın insafına sığınacaktı. O, Mısır’ı böyle, kurtlar sofrasına yalnız başına dalarak “kurtaracak”tı; Arap davasını ön plana alarak Mısır’ın çıkarlarını savunan “sol milliyetçilik”ten, Mısır toprağı Sina’yı kurtarmaya dönük “sağ milliyetçiliğe” geçiş yapıyordu Sedat. Arada aşılmaz duvarlar olmadığını da böylece kanıtlamaktaydı.

Arap cephesinden kopmanın yolu, bin bir türlü farklılık ve oyun içinde bu cephenin tek çimentosu olan “Filistin Sorunu çözülmeden, hiç olmazsa, ‘67’de işgal edilmiş bütün Arap topraklarını (Mısır’dan Sina, Ürdün’den Gazze ve Batı Yakası, Suriye’den Golan) geri vermeden İsrail’le doğrudan ilişkiye geçmeme” ilkesini geçersizleştirmekten geçiyordu. Böylece, ABD’nin öteki temel koşulunu da yerine getirmiş, Arapları teker teker küçük lokmalar hâlinde Siyonist Devlet’in önüne atma stratejisinin önünü açmış olacaktı. Kapıldığı rüzgârın onu sürükleyemeyeceği girdap artık kalmamıştı.

## Sedat, Knneset’te

Sedat, 9 Kasım 1977’de, Mısır Halk Meclisi’nde yaptığı konuşmada, İsrail’e gideceğini ve Kudüs’te barış arayacağını açıkladı. Bir hafta sonra, “eski terörist, yeni devlet adamı” Menahem Begin hemen kuyruğunu yakaladı ve onu İsrail Parlamentosu Knesset’te konuşturdu. Sedat rejimi, bükemediği eli öpüyor, “siyonist düşman” karşısında teslim bayrağını çekiyordu. Daha da önemlisi artık saflarını iyice belirliyor ve ABD’nin başta gelen uydusu yapıyordu Mısır’ı.

Ne var ki bu, aynı zamanda, İsrail karşısında yapısal ve sürekli zayıflığı da kabullenmek anlamına geliyordu. ABD’nin, başından beri hiç

değişmeyen açıklanmış stratejisi, “İsrail’in, bütün Arapların toplam gücü karşısındaki kesin ve mutlak askerî üstünlüğünün sürdürülmesi” idi. Bu, elbette Mısır’ın ve genel olarak Arapların İsrail karşısında, kalıcı biçimde, kesin ve mutlak çaresizliği anlamına geliyordu. Sedat’ın teslim olduğu gerçeklik buydu.

Mutlak eşitsiz güçler arasındaki müzakerelerde, güçlünün ödün vermesi elbette zayıf olasılıktı. İsrail de, Mısır’a herhangi bir ödün verme niyetinde değildi. Artık bütün köprülerini yakmış olan Sedat’tan korkuları da yoktu. Bu noktada ABD ile İsrail arasında bir ayrılık ortaya çıkmıştı. Amerikalılar, İsrail’in Sedat’ı kollamasını, hatta Sina Çölü’nü Mısır’a geri vermesini istiyorlardı. Korkuları, Sedat’ın politikasının iflasıyla Mısır’da iktidar değişikliği riski, işbirlikçiliğin itibar kaybıyla birlikte Arap dünyasında radikal tepkilerin yeniden güç kazanması, Sovyetler’in bundan yararlanarak bölgede yeniden etkin konuma gelmesi, yeni bir petrol sorununun ortaya çıkması, hatta bölgede savaşın başlama olasılığı idi. Bu arada, çözümsüzlük durumunda FKÖ’nün daha fazla güç kazanması ve dünya kamuoyu ile öteki devletlerden gelen baskılar da Amerikalıları zorlamaktaydı.

Bu düşüncelerle, 1978 yılında Jimmy Carter, taraflar arasında tıkanan görüşmelerde düğümü çözmek için devreye girip müdahale etme kararı aldı. Anılarında belirttiği gibi, Carter, İsrail karşısındaki temel askerî gücün Mısır olduğunun ayırdındaydı ve İsrail’in, Sedat aracılığıyla, bu gücü fiilen tasfiye etmekle akıllılık etmiş olacağına inanıyordu. Ona göre, Begin, dogmatik bir yaklaşımla bu fırsatı geri tepmemeliydi. İsrail’in Sina’dan çekilmesi, yeni yerleşim alanları ihdas etmemesi, Filistinlilere göstermelik bazı haklar tanınması gibi kozmetik ödünlerle sorun halledilebilirdi.

## Camp David Anlaşmaları

Carter önce Sedat ve Begin’le ayrı ayrı görüşmeler yaptı, ardından iki lideri birlikte Amerika’ya davet etti. 5 Eylül 1978’de de, Başkanlığın Camp David’deki resmî dinlence çiftliğinde Mısır ile İsrail arasında müzakereleri başlattı.

Camp David’de Sedat acınası bir durumdaydı. ABD ve İsrail’in bölgedeki “son şansı” olmak dışında elindeki bütün kozları kendisi berhava ederek oraya gelmişti ve karşısındaki cephe bunun farkındaydı. Sedat’ın “eli mahkûm”du ve sadece, sadakatinin karşılığı olarak, Amerikalıların “iyi

niyeti”ne, kendisini kurtarmak için Begin’e baskı yapmasına güvenebilirdi. Nitekim, Carter’a gönderdiği bir “strateji notu”nda danışmanı Zbigniew Brzezinski, “Sedat [müzakerelerde] bir başarısızlığa tahammül edecek durumda değil ve bunu biliyor,” diye yazıyordu. Bu durumda, Başkan’a, “Sedat’ı, İsrail’in [işgal altındaki topraklardan] tam geri çekilmesi ve Filistinlilerin kendi kaderlerini belirlemesi konularında açık bir güvenceden daha azına razı etmelisiniz,” diyordu.[131] Bu durumda geriye sadece Sina Çölü kalıyordu. Bu yolun sonunda, en fazla, Mısır’ın “kaybettiği toprakları yeniden bularak sevinmesi”nden başka bir şey yoktu Sedat’a.

Aciz Sedat’ın elindeki boş kartlarla görüşme masasına oturması diplomatik skandal düzeyini de aşmış, komediye dönüşmüştü. Carter’la Camp David’deki ilk buluşmasında, son derece sert bir açış konuşması metni okudu. Metin, Arap dünyasının bütün taleplerini en sert ifadelerle yineliyor, İsrail’i suçluyor, ilkeli bir tavrın bütün unsurlarını taşıyordu. Ne var ki, aynı görüşmede Sedat, Carter’a, bunun Arap kamuoyuna yönelik bir gösteri olduğunu, aslında bu taleplerinin ciddi olmadığını, değişikliklere açık olduğunu da söyledi. Poker masasında blöf yapıp elini karşı tarafa gösteren bir oyuncu konumundaydı Sedat ve açıkça ABD Başkanı’ndan Arap kamuoyuna söylemeyi planladığı yalan konusunda yardım istemekteydi. Ayrıca, elbette bu boş blöfü Begin’e de anlatmasını bekliyordu. Nitekim Carter, Begin’e, bu ilk çıkışı ciddiye almamasını, aşırı bir tepkide bulunmamasını tavsiye etti. Sedat’ın ciddiye alınacak tarafı zaten kalmamıştı ve gerçekten acınası bir durumdaydı. Kendi adamları tarafından bile terk edilmekteydi; Dışişleri Bakanlarından Fehmi önceden, Kemal de görüşmeler sonunda istifa ettiler. Carter ile Begin’in de alay konusu oldu; Carter’a göre, Begin rahatlamıştı çünkü Sedat’ın ilk konuşmasındaki sertlik “gülünç”tü. Carter ise, Sedat sahte çıkışını yaptıktan sonra Begin’e, “Haydi bunları kabul edelim de evlerimize gidelim,” diyerek dalgasını geçti büyük devlet adamı Sedat’la.[132]

Karşı tarafla böylesi bir karanlık işbirliğine girilmesi ve bir devletin görüşme sırlarının kapalı kapılar ardında önceden böyle açık edilmesi dünya diplomasi tarihinde az rastlanır bir durumdu elbette. Dünyanın her ülkesinde bu davranışın ağır suç oluşturacağı ise kuşkusuzdur. Artık önemli olan Mısır’ın talepleri değildi; Sedat’ın küçük düşürülmemesi, bir pazarlık ve müzakere yapılıyor izleniminin yaratılmasıydı. Carter ve Begin, Sedat’a

yardım edeceklerdi. Camp David'de ilk günlerde bir oyun sahneye konacak ve Sedat kendi kamuoyu karşısında korunacaktı.[133]

Camp David görüşmelerinin on üçüncü gününde, 17 Eylül'de, Mısır ile İsrail arasında iki çerçeve anlaşma konusunda mutabakat sağlandığı açıklandı. Büyük törenler eşliğinde ve televizyon kameraları önünde büyük bir "barış antlaşması" sağlandığı izlenimi yaratıldı. Daha sonra, Sedat ile Begin'e Nobel Barış Ödülü de verilecek, dünya kamuoyuyla birlikte tarihin de yanıltılması senaryosu bütün ayrıntılarıyla devreye sokulacaktı. Sedat ise, düşmanla pazarlık öncesinde, kartlarını ortaya seren bir işbirlikçi olarak değil de, "büyük ve cesur bir devlet adamı" olarak tanıtılacaktı. Eski terörist, yeni "devlet adamı" Begin de, bir barış havarisi olarak resmî tarihteki mutena yerini alacaktı.

Camp David görüşmeleri sonunda varılan birinci mutabakata göre, Mısır ile İsrail arasında bir barış antlaşması imzalanacaktı ve İsrail, bu antlaşmanın imzalanmasını takip eden üç yıl içinde Sina'dan kademeli olarak geri çekilecekti, İsrail gemileri Süveyş Kanalı'ndan geçiş hakkı elde edecekti ve taraflar arasında diplomatik ilişkiler kurulacak, ekonomik işbirliği sağlanacaktı.

İkinci anlaşma çerçevesi ise, sözde Filistin Sorunu'yla ilgiliydi ve Filistinlilere (Gazze Şeridi ve Batı Şeria'da) özerklik verilmesiyle İsrail'in güçlerini kademeli olarak "güvenli" noktalara geri çekmesini saptayacak bir başka anlaşmanın belirsiz hatlarını çizmekteydi. Aslında bu tamamen bir aldatmacaydı, somut hiçbir şey ortaya çıkarmıyordu ve Sedat'ı Arap kamuoyu önünde kurtarmaya yönelik içi boş bir çerçeveydi.

Sonunda, Mısır ile İsrail arasında bir barış antlaşması 26 Mart 1979 tarihinde imzalandı ve İsrail'in Sina'dan aşamalı çekilmesi başlatıldı. Sina Çölü, 1982 Nisan'ında yeniden Mısır egemenliğine geçti. Böylece ilk kez bir Arap devletiyle İsrail arasındaki savaş hâli sona erdirildi ve diplomatik ilişkiler başlatıldı. Şubat 1982'de İsrail Elçiliği Kahire'de açıldı. Otuz yılı aşkın bir zorlu süreç sonunda ABD-İsrail stratejisi çok büyük bir zafer kazanmış oldu.

Bunun dışındaki Camp David çerçevesi kâğıt üstünde kaldı; göstermelik görüşmeleri bile sabote eden İsrail, Gazze ve Batı Yakası'nda yeni yerleşim birimleri inşa etme politikasını sürdürdü. Filistinlilere hiçbir hak tanınmadı;

aksine, İsrail saldırıları, suikastleri, bombalama, cezalandırma, sürgün politikaları hınçla sürdürüldü, yeni yerler işgal edildi. 1967'de İsrail'in ele geçirdiği öteki Arap topraklarındaki işgal de sürdürüldü, hatta İsrail 1982 yılında Golan'ı ilhak ettiğini açıkladı.

Arap dünyasının Sedat'a resmî tepkisi sert oldu. Umman, Sudan ve FKÖ dışında bütün Arap ülkeleri Mısır'la diplomatik ilişkilerini kestiler. Mısır, Arap Birliği'nden ihraç edildi ve ona karşı bir ekonomik boykot kararı uygulamaya kondu.

Buna karşılık Mısır, kısa zamanda dünyada, İsrail'den sonra en fazla Amerikan yardımı alan ülke oldu. Teslimiyete ilk hediye Carter yönetiminden hemen Camp David sonrası yapılan antlaşmayla birlikte geldi ve Mısır'a, bir kısmı hibe olmak üzere, 2 milyar dolara yakın ekonomik ve askerî yardım yapılmasına karar verildi.

Kıstırıldığı politik ve mali tuzaklar içinde Sedat, göstericilere ateş açtırarak, eleştiriyi yasaklayarak, şeriatı yasaların kaynağı ilan ederek, anayasada değişiklik yapıp yetkilerini artırarak sorunlarına çözüm aramaya çabaladı. Kendi partisi Ulusal Demokrat Parti karşısında, Başkan Yardımcısı kardeşi olan bir muhalefet partisi, Sosyalist İşçi Partisi dahi kurdurttu. O da, Mısır'ı karma ekonomiye sahip "sosyalist ve demokratik" bir ülke olarak tanımladı. Nasır'ın "ulusalcı sol"unun devlet kapitalizmini, yine "ulusalcı" yardımcısı tasfiye ediyordu. Gerçekten de, milliyetçiliğin "sağ"ı "sol"u belli olmuyordu.

Ne var ki piyasaya, özel sektöre, Amerika'ya, Dünya Bankası'yla IMF'ye, yabancı sermayeye ve nihayet Siyonist Devlet'e açılımın sonunda kurtuluş yoktu. Enver Sedat, 6 Ekim 1981'de, bir resmigeçit töreninde, Cihad grubuna mensup Mısır askerlerince öldürüldü.

Cenazesinde, Sudan ve Somali'den gelenler dışında, hiçbir Arap ülkesi lideri yoktu. Menahem Begin ise, Kahire'deydi...

Sedat'ın yerine, eski Hava Kuvvetleri Komutanı ve yardımcısı Hüsnü Mübarek geçti. O da, Sedat'ı izleyerek, anti-demokratik baskılarla, IMF reçetelerine ve yabancı sermayeye dayalı, küreselleşmeye eklemlenmiş, özelleştirme saldırılarıyla ilerletilen bir "vahşi kapitalizm" modelini hayata geçirmeye başladı. O, artık Ronald Reagan'ın dostuydu...

## Körfez’e Carter Doktrini

1970’lerin sonuna gelindiğinde, ABD-İsrail cephesine karşı kurulmuş olan “ulusal solcu” Arap hattı darmadağın olmuş, çökmüştü. Rejimlerin iç dayanakları aşınmış, yolsuzluk, yoksulluk ortamında itibarları yok olmuştu. Mısır birlik cephesinden ayrılmış, Suriye yalnızlaşıp 242 No’lu kararı kabul etmek zorunda kalmış, FKÖ’yle arasında düşmanca ilişkiler ortaya çıkmıştı. ABD açısından artık asıl sorun, petrol ikmalini yeniden güvence altına almak, bir daha ambargo türü bir tehditle karşılaşmamaktı. Yeni hedef, Ortadoğu’nun stratejik petrol alanı Basra Körfezi idi.

Kendisine atfedilen bütün ilerici-demokratik niteliklere karşın Arap petrol ambargosu, son tahlilde, kapitalist ekonomi içindeki bir çıkar çatışmasıydı. Suudi Arabistan ve öteki Körfez şeyhliklerini, emirliklerini uluslararası kapitalizme eklemlenmiş feodal karakterli aile şirketleri olarak düşünürsek, ambargo, onların kâr paylaşımı ve maksimizasyonu güdülerinin radikal bir yöntemiydi. Kuşkusuz bu, Arap milliyetçiliği, Arap sosyalizmi, Filistin’in hakları gibi yerel ögeler kadar yeryüzünde esmekte olan öteki mücadelelerin biçimlendirdiği bir ortamda, çok uluslu şirketlerin hâkimiyetinin kırılması, halkların doğal zenginliklerine sahip çıkması, dünyada yeni bir uluslararası ekonomik düzen kurulması gibi evrensel politik/ideolojik dinamikler çerçevesinde, onlardan etkilenerek ve onları etkileyerek belli bir ambalaj içinde oluştu ama sonunda bölüşülen kârlar da olduğu gibi kapitalizmin uluslararası tefecilerinin kasalarına aktı. Amerikan petrol şirketleriyle eşgüdüm içinde politikalar belirlendi, aynı hedefler paylaşıldı.

Yine de emperyalizm bu süreçten dersler çıkardı. Enerji kaynaklarına bağımlılığın stratejik zaafları ve bunun ileride yükselebilecek halk muhalefetlerine stratejik avantajlar sağlayabileceği düşüncesi, emperyalistleri yeni önlemler almaya sevk etti.

ABD’nin, Körfez’i denetimi altında tutmasının, Nixon yönetimince resmen belirlenmiş “iki ayak”lı düzenlemesi, İran ile Suudi Arabistan’a dayanıyordu. Bu iki ülke, buradaki tetikçi kuşatmasının iki yerel ayağını oluşturmaktaydılar. Suudi Arabistan, geniş petrol rezervleri sayesinde, esas olarak, arz vanasıyla ilgili ekonomik denetimi gerçekleştirmekte ve şeriatçı

yapısıyla da, Müslümanlara karşı kültürel-ideolojik saldırının üssü olarak çalışmaktaydı. İran ise, işin askerî boyutunu üstlenmişti.

Bu ülkeyi, Nixon döneminde başlatılan silahlandırma politikası, Carter tarafından da sürdürüldü ve ABD, İran'a nükleer teknoloji yardımı yapmaya başladı. Carter'a, İran'ı ziyareti sonrasında 4 Ocak 1978'de gönderdiği mektubunda Şah, "Nükleer işbirliği konusunda yaptığımız ilke anlaşmasından dolayı özellikle şükran duymaktayım," diye yazıyordu.[134]

Ne var ki, 1979 yılında Şah, gelişen toplumsal muhalefet karşısında ülkeden kaçtı ve İmam Humeyni'nin Paris'ten gelip yeni bir hükümet kurmasıyla, Ortadoğu ve Körfez'de dengeler yeniden altüst oldu. ABD'nin bölgedeki "iki ayağı"ndan biri artık yoktu. İran'da kurulan İslam Cumhuriyeti, bölgede itibarını yitirmiş milliyetçilik ve "sol" karşısında yükselmekte olan İslami duyarlılık ve Filistin mücadelesiyle bağlar kurarak kendi savunma hinterlandını genişletti ve popülist, dinci-milliyetçi rejim altında devlet kapitalizmini (kamu ağırlıklı karma ekonomi) geliştirerek ABD'yle çatışmacı bir ilişkiye girdi. ABD Mısır'ı kazanmıştı ama, bu kez de İran'da, Körfez kuşatmasının temel askerî dayanağı Şah yitirilmişti; üstelik yerine Amerika'yı "şeytan" olarak tanımlayan bir rejim gelmişti.

Amerika, ikili bir strateji uygulamaya yöneldi. Birincisi, artık Vietnam batağından kurtulmanın da verdiği rahatlıkla, bölgede doğrudan bir askerî varlık oluşturmanın hazırlıklarını yapmaktı. İkincisiyse, buna bağlı olarak, yerel müttefikler politikasını yeniden düzenlemekti.

1979 yılında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'a girmesi, Amerika'ya iyi bir bahane yaratmıştı. Afganistan'da, "Marksist" hükümete karşı Taliban ve benzeri dinci akımlara verilen destekle içinde milyonlarca Müslümanın yaşadığı Sovyetler Birliği'nin sıkıştırılıp kışkırtılması ve yeni bir "gerici kuşatma"ya maruz kalma fobisine girmesi söz konusuydu. Carter'ın danışmalarından Brzezinski'nin, kendisine, Afganistan'da köktendincilere verilen desteğin Usame Bin Ladin'leri yarattığını ve 11 Eylül saldırılarıyla sonuçlandığını anımsatan ve dolayısıyla da pişman olup olmadığını soran bir Fransız gazeteciye verdiği yanıt çok şeyi anlatmaktadır:

> Neden pişman olayım? Bu gizli operasyon harika bir fikirdi. Rusların Afganistan tuzağına düşmesi sonucunu doğurdu; siz benim bundan pişmanlık duymamı mı bekliyorsunuz? Sovyetler'in sınırı

> resmen geçtikleri gün Başkan Carter'a şunu yazdım: Şimdi SSCB'ye onların Vietnam Savaşı'nı verme fırsatını elimize geçirdik...[135]5

Carter yönetimi, böylece, hem Sovyetler'i bir savaş batağına sokmuş oldu, hem de Körfez'e ilişkin yeni saldırısına bir meşruiyet kaynağı buldu.

23 Ocak 1980'de Carter, Kongre'ye sunduğu "Birliğin Durumu" raporunda, sonradan Carter Doktrini diye anılacak şu strateji açıklamasını yaptı:

> Bir dış güç tarafından Basra Körfezi bölgesinin denetimini ele geçirmeye yönelik herhangi bir girişim, Birleşik Devletler'in yaşamsal çıkarlarına karşı bir saldırı olarak kabul edilecek ve böyle bir tecavüz, askerî güç de dâhil olmak üzere, her araç kullanılarak geri püskürtülecektir.

Bu asla var olmayan bir tehdidi kullanarak Körfez'in ABD tarafından kapatılmasından başka bir şey değildi. ABD'nin birinci hamlesi, yani Körfez'e askerî müdahale hazırlıklarının başlatılması için düğmeye basılmış oldu. ABD, yeniden kendi askerî varlığıyla devreye girecekti. Aslında bu bir bakıma, 1950'lerdeki, bölgeyi, en azından Körfez'i, yerel işbirlikçilerle doğrudan Amerikan asker gücünün ortaklaşa denetimi altında tutma stratejisine dönüştü.

Carter'ın Körfez danışmanlarından kıdemli diplomat George Ball, Amerikan yaklaşımını şöyle özetliyordu: "Eğer İran'daki felaket bir şey kanıtlıyorsa, o da, –Nixon Doktrini'nin varsaydığı gibi– stratejik bir bölgenin güvenliğini, geri bir ülkeyi silaha boğmakla garanti edemeyeceğimizdir." Bu durumda, Ball'a göre, bütünüyle yerel tetikçilere dayanmak yerine, "Hint Okyanusu'ndaki [askerî] varlığımızı önemli ölçüde artırmalı, Suudileri izleme yönünde güçlendirmeli ve Amerikan üslerinden bile çabuk hareket kabiliyetimizi ... geliştirmeliyiz."[136]

29 Ocak 1980 tarihli ABD Savunma Bakanlığı Yıllık Raporu, ABD'nin sorununu şöyle ortaya koyuyordu:

> [Dünyanın bazı bölgeleri] şimdi, içeriden ve Sovyet müdahalelerinden kaynaklanan sarsıntılar içindedir.

> Bu, en fazla Ortadoğu'da böyledir. Bölge, İran'da olduğu gibi, iç karışıklıklar, savaş, terörizm ve yıkıcı faaliyetler için bir kaynak hâline gelmiştir. Bunun sonucu olarak da, İran Körfezi'nden petrol akışında geçici kesilmeler veya daha kalıcı azalmalar meydana gelebilir.[137]

Bu durumda, Amerikan müdahale yeteneklerinin geliştirilmesiyle birlikte, Pakistan, Türkiye gibi geri planda kalmış "müttefik"lerin yeniden devreye sokulması gerekmekteydi. ABD artık, kriz bölgesi olarak, dar gördüğü "Ortadoğu" kavramını kullanmıyor, "Güneybatı Asya"dan söz etmeye başlıyordu. Afganistan'dan Cezayir'e uzanan ve fakat esas olarak Körfez'de odaklanan bu yeni genişletilmiş alan, Amerikan çıkarlarının merkezlerinden biri yapılmaktaydı.[138]

## Acil Müdahale Gücü

Bölgeye doğrudan askerî müdahalenin ilk ayağı olarak, 1978 yılındaki bir Başkanlık Direktifi *(PD-18)* ile, Türkiye'de Çevik Güç olarak da adlandırılan bir Acil Müdahale Gücü *(Rapid Deployment Joint Task Force)* oluşturulmasına geçildi. Amerika'da, bölge koşullarına benzeyen yerlerde, Kaliforniya'da, Nevada Çölü'nde askerî birlikler işgal provaları yaptılar, eğitilmeye başlandılar. Bu işgal gücüne, deniz ve hava kuvvetlerinden de destekler oluşturuldu ve planlar hazırlandı.

Çevik Güç (RDF), Amerikan ordusunun bütün kuvvetlerinden devşirilen güçlerle donatılmıştı ama ilk başta merkezî bir komutanlığa bağlı değildi. Daha sonra, 1983'de, Reagan yönetimi Merkezî Komutanlığı *(Central Command-CENTCOM)* ihdas ederek bu gücü birleşik komuta altına aldı. İlk başta, hava indirme ve deniz çıkarma birlikleriyle birlikte 100 bin asker, iki ya da dört uçak gemisi ve 200 kadar uçaktan oluşması planlanan RDF, zamanla, deniz, kara ve hava silahlarındaki en yüksek teknolojiye sahip, altı ay içinde yarım milyon askerî hedef bölgeye intikal ettirebilecek ve Afrika, Ortadoğu, Güneydoğu Asya'daki üsler ve Körfez yakınlarında stoklanmış silahlarla beslenen devasa bir güce dönüştürüldü. ABD, bu yıllardan başlayarak, "Körfez petrol alanlarını ele geçirip gasbetmenin planlarını, hazırlıklarını, kışkırtmalarını" oluşturmaya girişiyordu.[139]

Bu arada ABD, nükleer dişlerini de gösterme niyetindeydi. 51 ve 59 sayılı Başkanlık Emirnameleri'yle *(Presidential Directive)* nükleer hazırlıklara

geçildi.

Kongre Araştırma Servisi *(Congressional Research Service)* tarafından yapılan bir araştırma, ABD'nin petrol sahalarını zor kullanarak ele geçirip kullanmasının mümkün olamayabileceğini, çünkü tesislere yapılacak sabotajlar neticesinde, petrol arzında, bir petrol ambargosundan daha fazla kesintinin ortaya çıkacağı belirtilmekteydi.[140] Bu tür kaygılardan da hareketle, 1978'de verilen izinle, yeni bir nükleer silahın geliştirilmesine de geçildi. Nötron bombası diye de bilinen bu "yoğunlaştırılmış radyasyon" başlığı tam bir işgal silahıydı. Bomba başlığında nükleer patlamanın şok (patlama, yani yıkma) ve ısı (termal radyasyon) etkilerinin azaltıldığı, buna karşılık ani radyasyon etkisinin artırıldığı bir yöntem kullanılmaktaydı. Böylece, bir işgal saldırısında, örneğin petrol tesislerine ya da havaalanlarına görece az zarar verilmiş, buna karşılık radyasyon etkisiyle insanlar öldürülmüş oluyordu. Amerikan insancılığının, "emperyalist hümanizma"nın bir harikasıydı nötron bombası; insanlar öldürülüyordu ama petrol kuyuları, rafineriler gibi kaynaklar pazara sunulmak üzere korunuyordu. İnsanları öldürmeye, cansız varlıkları (ekonomik kaynakları) korumaya yönelik bu yeni silah, Körfez'deki petrol tesislerinin mümkün olduğu ölçüde az hasarla ele geçirilmesi için biçilmiş kaftandı.

## Bölgesel Üsler ve Yardım Arayışı

Yeni stratejinin temel sorunu, ABD'nin bölgeye olan uzaklığıydı. Binlerce kilometre uzaklıktaki bir yerde savaşmak, orayı işgal etmek ve işgal altında tutmak stratejisi beraberinde yaşamsal önemde lojistik sorunları getirmekteydi. Bunun için öncelikle, bölgeye yakın yerlerde Amerikan güçlerinin, silahlarının, uçaklarının konuşlandırılabileceği ya da ikmal yapabileceği üsler gerekmekteydi.

İkinci olarak, bir işgal harekâtına olası Sovyet müdahalesi karşısında Amerika'nın, özellikle de NATO müttefiklerinden yardım görmesi gerekmekteydi. Bunun için, NATO'nun sorumluluk alanının, Ortadoğu'yu da içine alacak biçimde genişletilmesi zorunlu olmaktaydı.

Üçüncü olarak da, yerel işbirlikçilerin silahlı kuvvetleriyle eşgüdümlü operasyonların düzenlenebilmesi için, politik sorunlar yaratabilecek, toplumsal tepkiler doğurabilecek ortak harekâtların, eğitim manevralarının yapılması ihtiyacı doğmuştu.

Bu sorunlara yanıt olarak, İsrail, Mısır, Bahreyn, Umman, Somali gibi ülkelerdeki üslerle ilgili girişimlerde bulunuldu, ortak askerî manevraların yapılması için düzenlemeler yapıldı, anlaşmalar imzalandı. Pakistan'da, darbeci general Ziya Ül Hak'la yeni ve yakın ilişkiler geliştirildi. 1977'de darbe yaparak iktidara geçen ve İslam devleti kurmaya girişen bu ABD eğitimli diktatör, Amerika için bulunmaz fırsattı.

Yine de ABD'nin gözü, özellikle 1950'lerdeki hizmetleriyle temayüz etmiş Türkiye'deydi.

## Türkiye Yeniden Devrede

Ne var ki, Türkiye'de yükselen toplumsal muhalefet popülist iktidarları tutsak almıştı. Toplumsal uyanışın hızı karşısında paniğe kapılan egemenlerin Amerikancı generaller aracılığıyla kotardığı 12 Mart 1971 darbesi yarım kalmış, toplumsal hareketliliğin önünü kesememişti. Aksine, Türkiye kapitalizmi çok boyutlu bunalımlar içinde kıvranıp çürümekte, egemenlerin değerler hegemonyası yıkılmaktaydı. Düzen güçlerinin can havliyle sahneye sürdükleri faşist cinayet dalgasıyla ortaya çıkan ve iç savaş boyutlarına varan gelişmeler karşısında yönetim felç olmuştu. Ülkede ekonomik bunalım iflas boyutlarına varmıştı. Bu hâliyle Türkiye'nin ABD'nin derdine deva olması mümkün değildi.

Oysa Türkiye, ABD'nin yeni stratejisinde özellikle iki bakımdan hayati önemdeydi.

Birincisi, Türkiye topraklarındaki üsler, en önemli sorunda, yani hedefle Amerikan güçleri arasındaki mesafe (ve işgal gücünün intikal süresi) sorununda çözüm oluşturabilirdi. RDF'nin, Körfez'e ulaşım yollarındaki hava sahalarında geçiş üstünlüğüne, transit kolaylıklarına, konaklama ve stoklama hakkına sahip olması gerekiyordu ve Türkiye de ideal bir konumda bulunuyordu.

İkinci olarak da, NATO üyelerinin böyle bir maceraya atılmada gösterdikleri tereddüt, Türkiye'nin yaratabileceği bir olupbittiyle halledilebilirdi. Bu düşünceye göre, Körfez'deki bir işgal harekâtında Türkiye bir biçimde yer alır ve Sovyet müdahalesini üzerine çekerse, NATO'nun "yardım" maddeleri işletilir, NATO da, kendi sorumluluk alanı dışındaki bir maceraya böylece bulaştırılmış olurdu. Kısacası, Türkiye, bir

“aktarma teli” *(tripwire)* işlevi görecekti; bu tele basılınca tuzak işleyecek, tetik boşaltılmış olacaktı.

Daha 1975 yılında, Kongre Dış İlişkiler Komitesi için hazırlanmış bir raporda, Türkiye’nin konumuna ilişkin şöyle denmekteydi:

> Başka hiçbir alternatif alan, [Ortadoğu’nun] herhangi bir yerindeki Sovyet maceracılığının önünü kesmek için, kıyas edilebilir bir avantaja sahip değildir. Geçmiş yıllarda, Ortadoğu’da kullanılmak üzere Amerikan yedek stokları Adana’da depolanıyordu. İncirlik, hava operasyonları için potansiyel bir kalkış noktası ve İran Körfezi’ne giden uçaklar açısından da önemli bir transit duraklama alanıydı. 1958 Lübnan çıkarması sırasında ... Amerikan askerleri için yararlı bir toplanma noktasıydı. Bu rahat günler, 1960’larda, Yunanistan ve Türkiye’nin, Birleşik Devletler’e açık tesislerin sadece NATO tarafından ya da üzerinde ortak anlaşmaya varılan harekâtlarda kullanılabileceğini açıklamalarıyla sona erdi. Gerçi bu da pek çok açık kapı bırakmaktaydı. Örneğin, 1970’te Kral Hüseyin Filistinli muhalifleri bastırdığında, Amerikan uçakları Adana’dan Amman’a yardım taşıdılar. [1973 savaşında] İsrail’e doğu kıyılarımızdan muazzam bir yardım operasyonu başlattığımızda da, komünikasyon istasyonları gibi pasif kolaylıklar üzerinde herhangi bir kısıtlamaya gidilmedi.[141]

Ne var ki, ileriki yıllarda, hükümetlerin bu “açık kapılar”ı kullandırtmaları da zorlaşmaktaydı. 1980 yılında bu kez Senato Dış İlişkiler Komitesi’ne sunulan bir raporda, “Carter Doktrini’yle Birleşik Devletler’in İran Körfezi’ne askerî güç gönderme konusuna yeniden eğilmesi, Türkiye’nin bölgeye yakınlığına duyulan ilgiyi de artırmıştır. ... Türkiye’deki Amerikan üsleri, İran ya da bölgenin öteki yerlerinde girişilecek askerî operasyonlarda yardım müdahaleleri için yararlı bir kalkış noktası olabilirler,” denmekte, ancak bu tür senaryoların Türkiye’deki mevcut politik gerçeklikler ve duyarlılıklarla bağdaşmadığına da işaret edilmekteydi.[142]

Bu dönemde, Amerika’da, Türkiye’ye yeniden 1950’lerdekine benzer roller verilmesinin zamanı geldiği görüşü etkili çevrelerde dillendirilir olmuştu. ABD, uzun yıllar, jandarmalık görevleri için sürekli para isteyen

Türkiye’nin isteklerinden bıkmış, daha da önemlisi bu ağır yükü karşılayamaz olmuştu. ABD’nin Avrupalı müttefiklerinin özellikle de Almanya’nın devreye girmesiyle bu yük görece azalmış ama bu kez de iç ve dış gelişmeler nedeniyle Türkiye’yi eskisi kadar kolay kullanmak zorlaşmıştı. Kıbrıs çıkarmasından sonra uygulanan silah ambargosu da ilişkileri olumsuz etkilemişti. RDF için kolaylıklar gündeme gelince, itici yüke dönüşmüş olan “bahşiş”lerin yeniden verilmeye başlanmasıyla Türkiye’den yararlanmanın yollarının araştırılması ve bunun iyi bir yatırım olacağı düşüncesi gündeme geldi.

## 12 Eylül Darbesi

Bu görüşler, amaçlar ve Türkiye’deki toplumsal muhalefetin gücü ile düzenin iflası, ABD açısından, Türkiye’de bir rejim değişikliğini de gündeme getiriyordu:

> Washington’da Carter Doktrini açıklandığında özellikle ABD Hava ve Deniz Kuvvetleri ... hazırlıklarını yapıp önlerine haritayı açtıklarında tüm parmaklar Türkiye’yi gösteriyordu. ... Oysa, ABD’ye göre Türkiye’de sol gemi azıya almış gidiyor, İslamcılık hisleri kabarıyordu. Bu iki hastalığın önüne geçilmesi, temelinden ve sert şekilde durdurulması kaçınılmazdı. Türkiye’nin stratejik konumu, ülkenin ekonomik, sosyal, kültürel, etnik yapısı, sol akımları kaldıramazdı. Türkiye’de sola yer yoktu. Göstermelik dahi olsa tehlikeliydi. İslamcılık, yani laikliğin zedelenmesi de Batı çıkarlarına en ters düşen gelişmelerdi.. Sovyet tehdidine karşı, Ortadoğu’daki oluşumları etkilemenin koşulu buydu. ... [B]atı, 1980 Ocak’ından itibaren, uluslararası konjonktürdeki değişiklik ve Carter Doktrini çerçevesinde Türkiye’ye büyük bir yardım kampanyası açmış. ... OECD çerçevesinde yeni bir fon oluşturmuştu...
>
> Batı’nın bütün ... kaygılarını giderebilecek tek gelişme ise, Türk Silahlı Kuvvetleri’nin duruma el koymasıydı. Disiplinli şekilde sol ve sağ [İslamcı hareket] ancak bu şekilde ezilebilir, grevler durdurulabilir, işçi kesimindeki çalkantılar önlenebilir[di]...
>
> Başka hiçbir çare yoktu.[143]

*US Armed Forces* (ABD Silahlı Kuvvetleri) dergisi, Haziran 1980'de şöyle yazıyordu:

> Türkiye'deki gelişmeler öyle bir noktaya gelmiştir ki, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin müdahalesinden başka bir çıkış noktası görülememektedir.[144]

1980 yılının 12 Eylül günü saat 20.00'de (Türkiye'de saat 03.30), ABD Millî Güvenlik Konseyi Türkiye Masası Sorumlusu Paul Henze'ye şöyle bir haber verildi:

"Paul, seninkiler nihayet yaptı. *(Your boys have done it* - Senin oğlanlar yaptılar.)"

Sonra şöyle bir diyalog gelişti:

> – Kim benimkiler, neden bahsediyorsun?
>
> – Senin generaller Türkiye'de darbe yaptılar.
>
> – O, öyle mi? Çok memnun oldum...[145]

Brüksel'de görev yapan gazeteci M. Ali Birand'ın bildirdiğine göre, darbe NATO'da "âdeta bayram havası estirmişti ... [ve] Genel Sekreter Luns'un Türk Daimi Delegesi Büyükelçi Osman Olcay'ı bir tek sarılıp öpmediği kalmış[tı]. ... NATO delegasyonundaki Candan Azer'e bir İngiliz diplomatın söylediği sözler en ilginciydi:

"– Bir ara acaba unuttular mı, nerede kaldılar, diye telaşlanmaya başlamıştık. ... IMF ve OECD başta olmak üzere, tüm Batılı finans çevreleri en rahat nefes alanlar arasında sayılıyorlardı."[146]

Reagan'ın danışmanlarından Jed Snyder'in belirttiği gibi, artık "Washington, General Evren liderliğindeki bir MGK'yla kendini ... daha güvenli hissetme"ye başlamıştı, "[t]abii [Amerikalı ve Türk] liderler arasındaki bu anlayış, Türkiye'nin Körfez kontenjanı konusundaki ideal konumunu daha da ideal yapmakta"ydı.[147] Reagan'ın Dışişleri Bakanı eski NATO komutanı Alexander Haig, "yerel etkin güçler" *(regional influentials)* arayışında, önce meslektaşı Evren'in iktidarda olduğu Türkiye'yi kıvama getirmeyi hedefleyecekti.

## Körfez Sıcağında Türkiye

Şimdi sıra, altyapıyı ve hukuki çerçeveyi oluşturmaktaydı. 7 Ekim 1982'de Amerikan Acil Müdahale Gücü'ne mensup kuvvetlerin de katıldığı NATO manevraları Türkiye'de yapıldı. 31 Ekim'de Türkiye ile ABD arasında üslerin modernizasyonu anlaşması imzalandı. 29 Kasım'da, Muş ve Batman'da ortak kullanıma açık iki havaalanı inşa edilmesi kararına varıldı *(Co-Location Operation Bases)*. ABD Savunma Bakan Yardımcısı Richard Perle, sözde NATO çerçevesinde yapılan anlaşmanın, aynı zamanda, "Sovyetler'i Körfez politikaları açısından da caydırıcı bir rol oynarsa çok önemli bir işlevi yerine getirmiş sayılır," diyerek asıl işlevine gönderme yaptı. 1984 yılında Türkiye ile ABD bu kez de "Ev sahibi Ülke Destek Anlaşması'nı *(Host Nation Support Agreement)* imzaladılar. ABD Kongresi Araştırma Merkez Savunma Bölümü Başkanı Richard Grimmet de, 1984'te, "Muş ve Batman'da yeni kurulan üsler Basra Körfezi'nin istikrarını garanti ediyor," dedi.[148]

> Körfez'de Türkiye'nin rolüne ilişkin, ABD Donanma Akademisi Strateji Bölümü öğretim üyelerinden Cohen'in yorumuysa şöyleydi: "Özellikle Doğu Türkiye'nin önemi arttı. Çünkü ittifak içinde insan fazlası olan tek ülke Türkiye; cepheye birbiri ardına dizi dizi insan sürebilir. ... Doğu Türkiye'de yapılmasına başlanan yeni üsler de bu bağlamda çok önem taşıyacak. Bu üsler her ne kadar kâğıt üzerinde Basra Körfezi'yle irtibatlandırılmıyorsa da müstakbel bir kriz anında büyük hizmetleri geçecek.[149]

Türkiye geleneksel politikasını bu kez Körfez'de uygulamaya koyuyor, jeopolitiğini pazarlıyor, kan parası karşılığında emekçi çocuklarını "cepheye birbiri ardına dizi dizi" sürmeye yeşil ışık yakıyordu. Türk subaylar Suudi Arabistan'a gönderiliyor, bazıları da ABD'de kimyasal savaş konusunda eğitiliyorlardı.[150]

Türkiye hava sahasında nükleer bomba taşıyan uçaklar görülmeye başlanıyor ve artık Türkiye, İsrail ve Mısır'dan sonra, en fazla Amerikan yardımı alan üçüncü ülke konumuna yükseliyordu![151]

İşçi sınıfının "kızıl"ına, İslam'ın "yeşil"ine, hatta 1982 anayasa oylamasında "hayır" oyunu simgeleyen "mavi"ye savaş açan haki renge bürünmüş Türkiye kapitalizminin gözünü bir başka renk, doların yeşili bürümüştü.

Henüz ortada yeniden Ortadoğu'ya yönelmenin bahanesini oluşturacak PKK, "kırmızı çizgiler", "Kürt oluşumu" gibi "millî meseleler" yoktu. Basra Körfezi'ne, uzaklarda bilinmeyen "Arap çölleri"ne Türkiye'yi çeken para kokusuydu. Dış politikayı ve ekonomik kalkınma stratejisini, emperyalizme hizmet karşılığı alınan "dış yardım"a indirgeyen borç bulma-avuç açma hariciyeciliği, Ortadoğu'da yeniden, 1950'lerin "Kuzey Kuşağı"na benzer biçimde, Türkiye'den Pakistan'a, "General Evren'den General Ziya Ül Hak'a bir yeni kan köprüsü kurmuştu. Türkiye, yeni bir piyasa, yeni bir geçim kapısı bulmuştu; bu kez Körfez çöllerinde, elindeki dolarları sallayan Karanlıklar Prensi Perle'yle pazarlığa oturmuş ... jeopolitiğini pazarlıyordu."[152]

Böyle karanlık durumlarda her zaman olduğu gibi, Türkiye'de büyük bir kampanya açılmıştı. Körfez'in, giderek petrol kaynak ve ikmal yollarının hayati önemi, bu noktada Türkiye'nin rolü, medyada ve "bilimsel kılıf"la YÖK üniversitelerinde, "sivil toplum" kuruluşlarında ballandıra ballandıra işleniyordu. Türkiye, petrol ikmal yollarındaki militer görevleriyle uzaklara bayrak açıyor, bir "merkez dünya gücü" olmaya koşuyordu. Tehdit ne kadar büyük olursa ve dünya hegemonyasına soyunmuş Amerika ne kadar kışkırtılırsa, Türkiye'ye verilecek rol o kadar büyüyecek ve karşılığındaki para da o kadar artacaktı. Pompalanan görüş, ufukların uçsuz bucaksız genişletilmesiydi; süngülerin korumasında kendine güveni artmış Türkiye kapitalizmi dur durak bilmiyor gibiydi. NATO'yu tanıtmak amacıyla kurulmuş bir sivil toplum örgütünün konuyu pişirmek üzere düzenlediği uluslararası sempozyumda, Türk ve Amerikan resmî görüşlerine yakın bir öğretim üyesi şöyle kızıştırıyordu açık artırmayı:

> Petrol İran Körfezi'nden ve Hürmüz Boğazı'ndan geçmek durumundadır. Ama bölge sularının önemi sadece Körfez ve Hürmüz Boğazı'ndan kaynaklanmamaktadır. Arap Denizi ve Hint Okyanusu gibi bölgeye komşu öteki suların kontrolü de petrol akışının denetimiyle sonuçlanır. Aynı bakışla, Afrika Boynuzu, Ümit Burnu ve Güneydoğu Asya'nın dar geçitleri de özel olarak önemlidir...[153]

Çılgınlık, 1980'lerin sonlarında "bir koyup üç alma" pespayeliğine dönüşecekti... İleride göreceğiz...

## Yeni Tetikçi Saddam, İran Üzerine Sürülüyor

Türkiye, Körfez saldırısı için yeniden kıvama getirilirken, yeni İran rejimine karşı Amerikan saldırganlığının tetikçisi olmayı “ulusal sol”cu Saddam Hüseyin üstlendi. Türkiye’deki darbeden 10 gün sonra, 22 Eylül’de, Irak Silahlı Kuvvetleri İran’ı istilaya başladı.

1975 yılında, ABD’nin şemsiyesi altında, İran’la Cezayir’de imzalanan anlaşmayla, Kürt isyanını desteklemekten vazgeçmesi karşılığında, Şattülarap kıyısı sınır bölgesinde Şah’a bırakılan toprakları geri almak bahanesiyle savaşı başlattı Saddam. Irak, Fırat ve Dicle’nin birleşmesiyle Körfez’e akan ve Irak’ın denize çıkış noktasını oluşturan Şattülarap su yolunu denetimi altına almayı planlıyordu. Şah’ın ABD desteğini arkasına alarak 1971’de işgal ettiği adaların geri alınması da Irak’ın temel hedefleri arasındaydı.

İran’daki Şii rejimi de, onun Şiilerin çoğunlukta olduğu Irak’taki azınlık Sünnilere dayanan iktidarını tehdit etmekteydi. Humeyni, daha 1978’de Paris’teyken düşmanlarını şöyle ilan etmişti: “Önce, Şah; sonra Amerikan Şeytanı; ardından da Saddam ve dinsiz BAAS partisi.”[154]

Savaş’ın en önemli nedenlerinin başındaysa, Saddam’ın, ABD’nin İran’la çatışmasından yararlanma ve Körfez’de ABD şemsiyesi altında Irak hegemonyasını kurma fırsatçılığıydı.

Artık o, ABD’nin bölgedeki “altın çocuğu”ydu. Hele 1982 yılında İsrail olupbittisini kabul ettiğini açıklayınca, ABD nezdindeki notu iyice yükseldi. Bundan iki yıl sonra, Kasım 1984’te ABD ile Irak arasındaki diplomatik ilişkiler yeniden kuruldu. ABD, Saddam’ı o denli kollamaya başlamıştı ki, Reagan, Irak’ta olası bir Şii ayaklanmasına karşı Saddam iktidarının korunması için, Carter Doktrini’nin güçlendirilmesi gerektiğini bile söylemişti.[155]

ABD’de 1981’de Reagan başkanlığı devralmıştı. Tahran’da Amerikan Büyükelçiliği’nin basılması üzerine Carter’ın rehineleri kurtarmak amacıyla yapmaya kalktığı askerî harekât, helikopterlerin kum fırtınasına yakalanmalarıyla tam bir fiyaskoya dönüştü ve desteğini önemli ölçüde yitimiş Carter’a son darbe oldu. Yeni Soğuk Savaş ve “yıldız savaşları”

projesiyle uzay dâhil her alanda büyük bir silahlanma kampanyasını başlatma gözü karalığıyla Reagan seçimi kazandı.

Reagan'ın ilk yaptığı işlerden biri, Carter Doktrini'ni, Eisenhower Doktrini'nin "dolaylı saldırı" kavramına benzer biçimde genişletmek oldu: 1981 yılında, Suudi Arabistan'daki bir rejim değişikliğini kabul etmeyeceğini bildirerek, ABD'nin bölgede feodal despotizmin yanında ve demokratik değişimin karşısında olduğunu bir kez daha kanıtladı.

ABD, yeni İran rejiminin yıkılmasını, en azından Saddam'ın savaşıyla iyice güçten düşmesini ve istikrarsızlaşmasını şiddetle arzuluyor, bu nedenle de Irak'ı kolluyordu. Savaşın başlamasıyla birlikte Amerikan şirketleri Bağdat'a üşüştüler ve Irak'la çok sayıda anlaşma imzaladılar. Milyarlarca dolarlık kontratlarla, bir yandan Irak'a yüksek teknoloji akıttılar, bir yandan büyük kârlar elde ettiler, bir yandan da az sayıdaki Irak burjuvazisinin zenginleşmesine katkıda bulundular. Bu tarihten sonra, Reagan yönetimi, gerek Amerika'dan gerek üçüncü ülkelerden Irak'a silah ve askerî teknoloji aktarılmasına onay verdi. Bu arada, İran terörist ülkeler listesine alınarak fiilî bir silah ambargosuyla iyice zayıflatılmak istendi. İran'ın savaşta ilerlemeler kaydetmesiyle, ABD'nin Irak'a yardımları da artmaya başladı.

Yine de ABD'nin nihai hedefi, bu kıyıcı savaşla iki tarafın da büyük yıkıma uğraması, zayıflaması, yakılıp yıkılmasıydı. ABD, büyük bir keyifle, tarafların birbirini kırmasını izlemeyi umuyordu. Bu politikayı Kissinger şöyle ifade ediyordu: "Karşılıklı yıkım, Ortadoğu'yu, Ayetullah Humeyni ve Saddam Hüseyin'in saldırgan rejimlerinden kurtarabilir." İran savaşta üstünlüğü ele geçirince Amerikalı diplomatlar, "İran-Irak savaşındaki rahatlatıcı dengenin sona ermesi"nden rahatsızlık duyduklarını dile getirmeye başladılar. Bu arada bir rapora göre de ABD, iki tarafa da yanlış istihbarat vererek taraflardan birinin zaferini önlemeye, dengeyi koruyarak savaşın devamını sağlamaya çalışmaktaydı.[156] Savaştan iki tarafın da azami zarar görmesi siyasetinin bir örneğini de İsrail gösterdi. 1981 yılında İsrail Hava Kuvvetleri, Amerikan F-16 ile F-15'lerini kullanarak ve Amerikan istihbari bilgilerinden yararlanarak Irak'ın Osirak nükleer reaktörüne bir saldırı düzenledi ve tesisi yok etti. Bu arada, Reagan yönetimi, Amerikan kamuoyundan ve Kongresinden habersiz, İsrail

aracılığıyla İran'a silah satışını örgütledi ve buradan elde edilen fahiş karlarla da Nikaragua'daki kontralara gizlice silah yardımında bulundu.

Özellikle 1986'dan başlayarak, İran'ın savaşta üstünlüğü ele geçirmesi ve Körfez'e yakın kimi stratejik yerleri işgal etmesiyle birlikte, Amerikan yönetimi de savaşa doğrudan müdahil olmaya başladı. Petrol taşıyan tankerlerin Körfez'den güvenli geçişini sağlama bahanesiyle Reagan yönetimi Kuveyt bandıralı gemilere Amerikan bayrağının çekilmesine izin verdi ve bölgeye savaş gemileri gönderdi.

Artık İran ile ABD arasında da çatışmalar çıkmaya başladı. ABD, İran gemilerini batırdı, petrol platformlarını vurdu, İran uçaklarına ateş açtı. Bu saldırılara İran'ın da yanıt vermesiyle, iki ülke arasında daha yaygın bir savaş çıkma olasılığı ortaya çıkmaya başladı. Bu arada Irak da İran'a saldırılarını yoğunlaştırmaya başladı. Reagan yönetimi de, Körfez'deki Amerikan askerî gücünü İran'a karşı bir topyekûn saldırıya hazırlamaya girişti. 20 Haziran 1988'de ABD, bir İran sivil Boeing uçağını füze atışlarıyla düşürdü ve uçaktaki 290 yolcuyla mürettebat yaşamını yitirdi. Irak karşısında ABD ve NATO müttefiklerince kuşatıldığını anlayan Humeyni, 20 Ağustos 1988'de ateşkes imzalanmasına izin vermek zorunda kaldı.

Saddam'ın bu macerası sonunda, her iki ülke de büyük zarar gördü; milyona varan sayıda insanını yitirdi, mali çöküntü ve fiziki yıkımla karşılaştı. Savaştan, hiç kuşkusuz sadece Siyonist Devlet ve ABD kazançlı çıktı.

## Reagan'dan da "Barış" Planı

ABD'nin Ortadoğu'ya ilişkin politikalarının trajikomik ya da ikiyüzlü örneklerinden biri de Ronald Reagan'a ait. 1982 yılında Reagan kendi "barış planı"nı açıkladı. Buna göre, İsrail, Batı Yakası ve Gazze'de yeni yerleşim bölgeleri ihdas etme politikasını donduracak, bir geçiş süreciyle buralardaki "yerel otorite" Filistinlilere devredilecek, böylece kısmi bir "özerklik" tanınmış olacak ama bütün süreç Ürdün'ün taşeronluğunda, ona bağlı bir biçimde gerçekleştirilecekti. Elbette, "terörist" FKÖ bu şema içinde yer alamayacaktı.

Noam Chomsky, çok isabetli bir biçimde, bu planı, 1947 yılında Yahudilere önerilmesini varsaydığı bir “plan”la karşılaştırıyor ve soruyor: Acaba siyonistler, 1947’de BM tarafından kendilerine, Yahudileri mülteci kabul eden, siyonist örgütlerin işin içine karıştırılmadığı, sınırları belirsiz bir yerde “özerklik” vadeden, bir devlet kurma hakkını ve millet olma yetkisini reddeden, üstelik bütün sürecin de anti-semitizmin yaygın olduğu bir Avrupa ülkesine bağlı olarak yürütüleceği bir “plan”a ne derlerdi?[157]

Aslında o tavır biliniyor ve Reagan Planı’na karşı İsrail’in yanıtı da o tavrın aynısıydı. 1947’de, böyle bir öneri olmamasına karşın siyonizmin yöntemi terördü. Reagan Planı’nı da İsrail hükümeti sadece sert bir biçimde, “tartışılmaya bile değer” bulmadan reddetmekle kalmadı, aynı zamanda, yeni yerleşim bölgeleri kurmayı ve Filistin’e göçü hızlandırdı, askerî/polisiye tedbirlerini, baskıyı artırdı.

Reagan yönetimi ise, bu yanıta tepkisiz kaldı, ABD’de planın başarısızlığının faturası, “terör örgütü” FKÖ’ye çıkarıldı.

Ardından da, İsrail’in öteki yanıtı geldi.

### Lübnan’da “Nihai Çözüm” Saldırısı

Körfez’de savaş kargaşası sürerken, 1978’den beri yeni fırsat kollayan ABD ve Siyonist Devlet, yerel tetikçileri olan sağcı milliyetçilerle birlikte, yarım kalmış hesabı kapatmak üzere, son kozlarını oynamaya yönelmekteydi. Artık, “Ürdün çözümü”, yani Filistin gerillalarının Lübnan’dan atılmaları için düğmeye basılacaktı. Ardından da, Reagan’ın öngördüğü gibi, Filistinliler Batı Şeria’da, Ürdün’e bağlanmış bir “yurt” içinde köle koşullarında tecrit edileceklerdi. İsrail’in bu nihai zaferiyle ayrıca, ABD-İsrail cephesi, Sovyetler Birliği’ni Ortadoğu üzerinden baskı altına almayı da başarmış olacaktı ki, bu hedef, Reagan’ın Yeni Soğuk Savaş saldırısının önemli bir ayağını oluşturmaktaydı.

1979’dan başlayarak, İsrail güneyde FKÖ güçlerine saldırılarını yeniden yoğunlaştırmıştı. O sırada Siyonist Devlet’e, “Özgür Lübnan” komutanı kukla binbaşı Haddad ile Musa Sadr’a bağlı Şiiler de destek vermekteydiler.

Benzer biçimde, Suriye de FKÖ’yü zayıflatmak için elinden geleni yapıyordu. 24 Eylül 1981 tarihli bir Amerikan istihbarat notunda şöyle denmekteydi:

> Başkan Esad, FKÖ lideri Arafat'ın Filistin hareketi üzerindeki kontrolünü zayıflatmak ve onu Suriye'ye daha fazla bağlamak için zayıflatmaya çalışıyor.
>
> Esad, Arafat'ın önemli konularda kendisine danışmamasından rahatsız. ... [Bunu] Arafat'a, Suriye'deki bazı El Fetih bürolarının kapatılması talimatını vererek gösterdi. Esad, şimdi, Lübnan'da FKÖ'ye Suriye üzerinden silah gelmesini süresiz durdurma tehdidinde bulundu. ...
>
> Şam, Suriye yanlısı Filistin örgütü Sayka (Saika) üzerindeki denetimini de sıkılaştırıyor ve FKÖ içindeki küçük grupları Arafat'ın keyfî *(freewheeling)* davranışlarına karşı çıkmaya özendiriyor. Suriyeliler, Arafat'ı itibarsızlaştırmak ve İsrail'le işgal altındaki topraklarda bu tür operasyonları sınırlama siyasetini boşa çıkarmak için, Fetih muhalifi Abu Nidal'ı terörist operasyonlar yapması yönünde cesaretlendiriyor.
>
> Suriyeliler, kontrol dışı bırakılırsa, Arafat'ın, Filistin sorunu konusunda, ABD ve Arap ılımlılarıyla, Suriye'yi dışarıda bırakan bir diyalog yolu açabileceğinden korkuyor. FKÖ'yü Suriye denetimi altına almaya kararlılar, çünkü, Golan Tepeleri'ni geri almak için ileride yapılacak müzakerelerde, Filistinliler üzerindeki etkilerini en önemli pazarlık kozları olarak görüyorlar...[158]

Lübnan'da kargaşa ve çatışmalar her yanda devam ederken, 26 Mayıs 1982'de Reagan'ın Dışişleri Bakanı General Haig, Chicago'da yaptığı bir konuşmada, Lübnan'daki iç savaşın sona erdirilmesi için, "uluslararası eylem" çağrısında bulundu. İki Amerikalı tarihçinin belirttikleri gibi, bu planlanmış konuşma, "İsrail'e, Lübnan'ı işgal etmesi için gönderilmiş bir sinyaldi."[159]

6 Haziran 1982'de, İsrail Silahlı Kuvvetleri Lübnan'ı işgale başladı.

İsrail güçleri kısa sürede Batı Beyrut'a kadar geldiler ve FKÖ ile solcu, Müslüman müttefiklerinin elinde bulunan bölgeyi kuşatarak ağır bombardımana başladılar. İlk kez, bir Arap başkenti İsrail'in eline düşmüştü. Güneyden başlayarak, İsrail hava, deniz, kara kuvvetleri halkın üzerine ölüm yağdırıyor, Filistin kamplarını vahşice bombalıyorlardı. Bu sırada öteki Arap başkentlerinde yetkililer, kendi rejimlerine karşı da

ideolojik bir tehdit oluşturan ve denetim altına alıp kendilerine benzetemedikleri radikal Filistin hareketinin ezilmesini utanç verici bir sessizlikle izliyorlardı.

11 Haziran'da Suriye ile İsrail ateşkes anlaşması yaptılar. Artık İsrail'in önünde hiçbir engel kalmamıştı. FKÖ, bütünüyle yok olma tehdidi altındaydı. İsrail, Beyrut'ta taş üstünde taş bırakmamaya, halkı kılıçtan geçirmeye kararlıydı.

Sonunda, akıl almaz vahşet, gözü dönmüş ölüm makinesinin kan dökmeye susamış kararlılığı karşısında Arafat kendisine dayatılan teslimiyeti kabul etti: FKÖ Lübnan'ı terk edecekti ve gerillaların ayrılırken korumasını, Amerikan, İtalyan, Fransız güçleri üstleneceklerdi. Sivil Filistinlilerin güvenliği de bu güçlerle Lübnan hükümetine bırakılacaktı; daha doğru bir ifadeyle, kuzu, kurtlara emanet edilecekti.

21 Ağustos'ta, Arafat başta olmak üzere, 7000 kadar Filistinli gerillanın, Beyrut limanından tahliyesine başlandı. FKÖ, sadece, gerillaların kendi silahlarıyla ayrılmaları koşulunu kabul ettirebilmişti. Çeşitli Arap ülkelerine gönderilen kahraman gerillaları, oralarda da baskı, sürgün ve tecrit bekliyordu.

Sonunda FKÖ, Lübnan'dan da çıkarılmıştı. "Ulusalcı sol" Mısır cepheyi terk etmiş; solcu, milliyetçi Suriye arkadan vurmuş; Kukla Kral'ın Ürdün'ü silah çekip kovmuş; Lübnan'ın sağcı milliyetçileri düşmana tetikçilik yapmış; emperyalizm siyonizme her türlü desteği vermişti.

Fransız askerleri yarım asırdan fazla bir zaman, Amerikan deniz piyadeleri de kırk üç yıl sonra yeniden Lübnan topraklarını çiğnerken, Filistin'in özgürlük savaşçıları, Arap halkının kahraman çocukları Beyrut'u terk ediyorlardı.

23 Ağustos günü, yani gerillaların Lübnan'ı terk etmeye başlamasından iki gün sonra da, İsrail tetikçisi Falanjist Parti'nin savaşta öldürülen lideri Pierre Cemayel'in oğlu Beşir Cemayel devlet başkanlığına seçildi. Zalimler, bir kez daha adalete galip gelmişlerdi...

Her şey bittikten sonra, Reagan, Begin'e bir mektup gönderdi:

Sevgili Menahem,

> En son haziran ayında burada Washington'da buluşmamızdan bu yana çok şey oldu. FKÖ'nün Beyrut'tan ve Lübnan'daki egemen konumundan barış içinde tasfiyesiyle nihai noktasına ulaşan tarihî olaylara birlikte taraf olduk. İsrail'in kuzeyindeki nüfus artık güvende; hep böyle olması için duacıyım ve bu amaç uğruna İsrail'i sonuna kadar destekleyeceğim.
>
> Haziran ayında Lübnan ve barış sürecine ilişkin Oval Ofis'te yaptığımız konuşmadan bildiğin gibi, FKÖ'nün ciddi ölçüde zayıflaması ve Sovyetler'in Ortadoğu'daki gerçekten önemli gelişmeler üzerindeki etkisizliğinin bir kez daha görülmesiyle şimdi belki artık önümüze serilmiş fırsatların ayırdındaydım.[160]

Evet, gerçekten de ABD, fırsatları yaratarak ve onlardan yararlanarak, Ortadoğu'yu ele geçirme yönünde emin adımlarla yürümekte olduğunu düşünmekteydi. Şimdi artık sıra, devreye doğrudan Amerikan gücünü de koyarak nihai darbeyi vurmanın imkânlarını oluşturmaktaydı.

Ne var ki, büyük fırsatlara geçilmeden, küçüklerin görülecek hesapları tamamlanmalıydı. 14 Eylül'de Beşir Cemayel öldürüldü. Bunu bahane bilen İsrail kuvvetleri yeniden Batı Beyrut'a girdiler ve buradaki Filistin kamplarını abluka altına aldılar. 16 ve 17 Eylül'de, faşist Lübnan milisleri, Filistinli mültecilerin yaşadığı Sabra ve Şatila kamplarında korkunç bir katliama giriştiler. Artık "Beyrut kasabı" olarak anılacak Ariel Şaron'un komutasındaki İsrail kuvvetlerinin gözetiminde, çoluk çocuk, yaşlı, kadın Filistinli katledildi. Katledilenlerin tam sayısı hâlâ tam olarak bilinmiyor; 1000 diyen de var, 3.500 diyen de.

Aralık ayında da ABD, Lübnan ordusunu eğitmeye ve silahlandırmaya başladı...

Kardeşinin yerine başkanlık koltuğuna oturan Emin Cemayel, 17 Mayıs 1983'te, sağcı milliyetçi Lübnanlıların, Siyonist Devlet'in ve ABD'nin en büyük düşlerinden birini gerçekleştirdi ve İsrail'le bir "barış" anlaşması imzaladı, güney Lübnan'da İsrail'in istediği "güvenlik bölgesi"ne onay verdi. Kıyıdan Amerikan gemileri ve jetleri de Müslüman mevzilerini bombalıyordu. Amerikan "barış gücü" savaşın fiilen tarafı olmuştu.

Direnişse, sürüyordu.

16 Mart'taki intihar saldırısında Beyrut'taki Amerikan elçiliği büyük hasar gördü, aralarında bölgedeki CIA yetkililerin de bulunduğu 17 kişi öldü. Ekimde, Beyrut'taki Amerikan deniz piyadelerinin merkezine düzenlenen bir intihar saldırısında 240'tan fazla Amerikan askeri öldü. Bir başka intihar saldırısında da, Fransız karargâhında 58 asker öldü. Fransa Baalbek, ABD de Bekaa vadisindeki mevzileri bombalamayı sürdürdüler; Beyrut Havaalanı çevresinde Amerikalılarla Şiiler arasında şiddetli çatışmalar gerçekleşti.

1984 başında Amerikan güçleri Lübnan'dan geri çekilmek zorunda kaldı. Emin Cemayel'in İsrail'le imzaladığı anlaşma anlamsız bir kâğıda dönüştü ve mart ayında Lübnan hükümeti anlaşmayı iptal ettiğini açıklamak zorunda kaldı.

Güney Lübnan'daki İsrail işgali, Beyrut mezalimi, Batı Şeria ve Gazze'deki baskılar ve yeni yerleşim birimlerinin kurulması, Amerikan ve İsrail saldırıları ve sağ-sol milliyetçiliğin ihanetiyle iflası, "ulusal sol"un peşine takılarak kirlenen komünistler karşısında, Arap dünyasında İslami hareketler güç kazanmaya, direnişi örgütlemeye başladılar. Filistin örgütleri arasında bölünmeler, silahlı çatışmalar yoğunlaşmaya başladı. 1984'te Arafat'ı "İsrail'le uzlaşma" arayışı içinde olmakla suçlayan gruplar FKÖ içinde farklı bir örgütlenmeye gittiler. Arap dünyası bunalımlar içinde kıvranır, ortaya çıkmış "sol milliyetçi" ve "liberal" seçenekler anlamsızlaşır, devletler birbirine düşmüş çatışırlar ve ABD'nin gözüne girmeye çabalar, İsrail'in varlığının tanınmasına dayalı bir "çözüm" peşinde koşarlarken; Arap halkları yoksulluk, yolsuzluk, gerilik ve baskı altında yaşarken, Lübnan'da Hizbullah'tan Filistin'de Hamas'a uzanan yeni bir hat ortaya çıkmaktaydı...

ABD-İsrail hattı da güçlendirilmişti. Reagan'a göre, "İsrail, Ortadoğu'da, Sovyet askerî varlığına karşı [Amerikan] askerî dengesini oluşturmakta"ydı. Dışişleri Bakanı George Schultz da 1985 Nisan'ında şunları söylüyordu:

> Her yıl İsrail'e başka her ülkeden daha fazla güvenlik yardımı veriyoruz. Bu yardımı, sadece İsrail için değil, aynı zamanda kendi güvenliğimiz için de, yapabileceğimiz en iyi yatırım olarak görmekteyiz.[161]

# 3. BÖLÜM

# ADIM ADIM İŞGAL

# VE YENİDEN DİRENİŞ

## Abd Düşman Arıyor

Reagan, 1989 başında görevini, yardımcısı eski CIA Başkanı George Bush'a devrettiğinde, Ortadoğu kaynıyordu. 1987'de Filistin'in "küçük generalleri"nin ateşlediği *İntifada*, siyonist saldırıya karşı yeni bir isyanın başlangıcını oluşturuyordu. İsrail'in barbarca tepkisine karşın direniş yükselerek sürüyordu. Lübnan'da iç savaş bütün yıkıcılığıyla devam ediyordu. ABD, Soğuk Savaşı artık fiilen kazanmıştı, Sovyetler Birliği havlu atmış, tasfiye sürecine girmişti. ABD ve İngiltere'de emeğin gücü büyük ölçüde geriletilmiş, yüzyıllık kazanımları geri alınmaya başlanmış, örgütlenmeleri berhava edilmişti. Küreselleşme saldırısının daha başlangıcında, "borç servisi" ve "yeniden yapılanma" dayatması ile azgelişmiş ülkeler perişan edilmiş, hem ülkeler içinde, hem ülkeler arasında, yoksullardan zenginlere devasa bir servet transferi gerçekleştirilmişti. Finans kapital, spekülasyon yoluyla, yeryüzünü büyük bir kumarhaneye çevirmiş, ABD denen en büyük korporasyon da vurguncu global gazinonun işletmeciliğini üstlenmişti.

Ama, üzerine serpilmiş "ölü toprağı"nın altında Ortadoğu kıpır kıpırdı.

Kuşkusuz, Reagan'ın yeni Soğuk Savaş saldırısı, aynı zamanda büyük bedeller karşılığında gerçekleştirilmişti. ABD, üç trilyon doları bulan bir borç batağına düşmüş, önemli kaynaklarını Japonlara, Avrupalılara, Arap zenginlerine kaptırmış, ekonominin her alanında gerilemiş; ticaret ve bütçe açıklarıyla, çürüyen kentleri, geri sanayi bölgeleri, üretimden kopmuş ekonomisiyle; işsizlik ve gelir dağılımındaki adaletsizliği, yaygın yoksulluğuyla büyük bir bunalımın pençesinde kıvranmaktaydı. Bu durumun, kaçınılmaz olarak, "değneksiz köy"e dönüşmüş dünyada ABD'nin yeni bir hegemonya hamlesini kışkırtacağı, saldırganlığını besleyeceği, krizden çıkışın ancak zora dayalı yeni bir Amerikan düzeninin, yeni bir global talan sisteminin dayatılmasıyla gerçekleşebileceği belliydi. Bu görev, Reagan'ın selefi George Bush'a kalacaktı.

Sovyetler Birliği'nin, "ortak düşman" olarak, ABD'nin Batı Bloku içindeki disiplin ve hegemonyasını sağlayan bir unsur olması da artık eskisi gibi belirleyici değildi. ABD'nin emperyalist rakipleri, Sovyet unsurunun önemini giderek yitirdiği ve Amerika'nın da yıkıcı Soğuk Savaş mücadelesi

içinde çok yıprandığı bir dünyada, artık daha dirençli davranabiliyorlardı. “Düşmansız” kalan ABD, zordaydı; “düşman”la beslenen, saldırganlığına meşruiyet kılıfı bulabilen, silahlanma harcamalarını gerekçelendirebilen sistem, tekrar bir korku dalgasının üzerinde yükselebilmek için yeni düşman arayışındaydı. Sistemin özündeki “halklara düşmanlık”, ancak halkları korkutacak, hatta kendi gerçek düşmanına sığınmasını sağlayacak bir hayalî şeytan icat edilerek gizlenebilirdi.

Sovyetler Birliği’nin ortadan kalkması, hem “düşman” ihtiyacını körüklemesi, hem de Amerika’ya dünya hegemonyasını sağlaması yönünde büyük bir imkân açması bakımından, saldırganlık dürtülerini karşı konamaz hâle getirdi. Uluslararası ilişkilerin militarizasyonu, emperyalizmin reçetesiydi.

“Sovyet Şeytanı”, Amerikan kapitalizmi ile demokrasisinin muhtaç olduğu halk desteğinin temel kaynaklarının başlıcasıydı. Dolayısıyla, ABD’nin siyasal seçkinlerinden, “düşmanlarının ölümünün keyfini sürmesi” beklenirken, onlar, “ulusu birleştirme ve halka esin kaynağı olabilecek” yeni bir “iblis ... ve halka kendi kültür ve toplum yapısının anlam ve zayıflıklarını hatırlatacak bir düşman” aramaya koyuldular. Muhafazakâr ideologlardan William Kristol’un sözleriyle, “her zaman iyiye işaret” olan “Amerikan halkının savaşmaya hazır” hâle gelmesi gerekmekteydi.[1]

Aranan düşman ve militarizm için, Ortadoğu’dan daha elverişli bir alan bulmak mümkün değildi. Üstelik burası, dünya hegemonyasına yeni hamle için gerekli kaynakların ele geçirilmesinin de anahtarıydı.

Ortadoğu, sadece petrol kaynak ve ikmal yolları açısından değil, başka nedenlerle de önemliydi. Her şeyden önce, bölgedeki stratejik önemdeki işbirlikçiler – İsrail, Mısır ve ötekiler, yükselen toplumsal muhalefetin tehdidi altındaydılar. İkincisi, İsrail’in toplumsal vicdanda asla kabullenilmeyen varlığı, bölgede, gündelik yaşamın her alan ve boyutunda ailede, kışlada, sokakta, okulda “anti-Batı” ruhi şekillenmeyi besliyor, bu da her zaman anti-emperyalizme dönüşme riskini taşıyordu. Üçüncü olarak, bölge, zengin kaynaklarıyla, emperyalizme karşı uzun süreli bir mücadeleyi taşıyacak maddi zemine, uygarlık geçmişi ve insan potansiyeliyle de bunun moral gücüne sahipti. Dördüncü olarak, kırk yılı aşan kıran kırana bir mücadeleye ve şiddete karşın, bölge tam olarak teslim alınıp

pasifleştirilememişti. Hâlâ millî, dinî ve sınıfsal başkaldırı nüveleri aktif varlıklarını, hatta yer yer üstünlüklerini sürdürmekteydi. Nihayet bölge, küreselleşme anaforuna sokulamamıştı.

## Arap Dünyasında Uzlaşma Arayışları

Ortadoğu'da temel tehdit halklardı. Rejimler teker teker çökertilmişler; tehdit olmaktan ziyade, olsa olsa baş ağrısı yaratan her zaman laf dinlemez diktatörlüklere dönüşmüşlerdi. ABD'yle çatışma içinde olan solcu milliyetçi rejimler artık ya Sedat ve Mübarek'in Mısır'ı gibi emperyalizmle tam uzlaşmaya varmıştı, ya Saddam'ın iktidarı gibi Amerika'ya yaranmak için her şeyi yapmış ve sonunda ülkesini çürütüp hazır yem hâline getirmişti ya da Suriye'de Hafız Esad gibi uzlaşma arayışı içinde çırpınıp durmaktaydı. Arafat önderliğindeki FKÖ de, her alanda olabildiğince geri çekilmiş, Amerikan şemsiyesi altında bir diplomatik çözümün peşine takılmıştı.

Bir alt hegemonya macerası ve Kürtlerle Şiilerin toplumsal muhalefetini ezme yolunda, ABD yörüngesinde İran'la savaşan Saddam, savaş sonunda çok zor duruma düşmüştü. İçerde, Kürtlere karşı Halepçe'de, emperyalizmin katkılarıyla oluşturduğu kimyasal silahlarla kitlesel kırım denemesine girişecek kadar gözü dönmüştü ve ancak "millîci diktatörlük"le ayakta durabilmekteydi. ABD'den aldığı yardımlar da derdine deva olmamaktaydı. Devletçi kapitalizmi piyasa liberalizmine ve özel sektöre daha fazla açarak emperyalizme yanaşma politikasının da sınırlarına gelmişti. Amerika'nın kıstırdığı bölgede onun gibilerine artık ihtiyaç yoktu ve kullanılmış bir kâğıt mendil gibi buruşturulup çöp kutusuna atılabilirdi.

"Ulusalcı sol" rejimin can havliyle bulabildiği son çare, artık kendi iç dinamiklerinin de doğal olarak zorladığı özelleştirmeydi:

> [Irak'ta] özelleştirme 1983'te tarım sektörüyle başladı. Devlete ait tarımsal işletmeler ve daha önce devletleştirilen topraklar yeniden özelleştirilmeye başlandı. ... Kolektif çiftlik ve kooperatif yaşamı sona erdi. Devlet tarımsal üretimi desteklemek amacıyla 1989 yılında buğday, pirinç, mısır ve tütün üretimi için sağladığı sübvansiyonları iki katına çıkardı. 1983 yılında tarım sektöründe başlayan liberal hareket 1987 yılından itibaren daha geniş kapsamlı olarak uygulamaya kondu. Yetmişe yakın devlet kuruluşu

> özelleştirildi. Özel sektöre ve ihracat kesimine destek sağlandı. Özel sektör kuruluşlarına serbest ihracat hakkı tanındı. İmalat sanayisinde etkinlik gösteren kuruluşlara modern üretim için gerekli hammadde ve makineleri ithal edebilmeleri için kolaylıklar sağlandı. Kamu sektörüne ait her tür kuruluş –petrol istasyonları, çiftlikler, oteller, gıda işleme şirketleri– satışa veya uzun dönemli kiralamaya sunuldu. Bu satışların gerçekleşebilmesi için bankalar ucuz kredi olanakları sağladılar. Sanayi kuruluşlarının ve otellerin çoğu 1988 ve 1989 yıllarında özelleştirildi. Ağustos 1985'de yumurta, tavuk, et gibi tüketim malları üzerindeki fiyat kontrolleri kaldırıldı. 1988 yılının sonunda finansal sektörde liberalizasyon başladı, bu kapsamda özel bankalara da lisans verilmeye başlandı. Özel sektörde etkinlik gösteren firmalara 10-15 yıllık vergi muafiyeti verildi. Irak, yabancı, özellikle de Arap yatırımcılara yatırım imkânı sağladı. Yabancı yatırımcılara devletleştirmeye karşı garanti ve 15 yıllık vergi muafiyeti sağlandı.[2]

Bu, elbette ilaç yerine vücuda zehir zerk etmekten farklı değildi. "Milliyetçi sosyalist"ler, emperyalizmle ve küresel kapitalizmin şirketleriyle dans etmeye kalkmışlardı. Devlet kapitalizminin dinamikleri hükmünü icra etmekteydi.

"Ulusal sol"un son kalesi Suriye de acınası durumdaydı. General Hafız Esad, reform, "düzeltme" (tashih-*tashihiyye*) programıyla iktidarını inşa etmişti. Mısır'ın, Nasır'ın ölümünden sonra "sol milliyetçi" cepheden radikal bir kopuş gerçekleştirmesi sonucunda siyonizm karşısında yalnız ve güçsüz kalan Esad da, Sedat'ın yolunda gitmeye ve Amerikan baskılarıyla İsrail'i, '73 Savaşı'nda işgal ettiği Suriye topraklarından çekilmesi için ikna etmeye çalıştı. Artık o da İsrail'in varlığının meşruiyetini, bir anlaşma öncesinden tanımaya, BM'nin 242 sayılı kararını kabul etmeye hazırdı. Tek koşulu, 1973 Savaşı'nda yitirdiği Golan Tepeleri'nin geri verilmesiydi. Esad, 1974'ten başlayarak ABD'yle ilişkilerini geliştirmeye çabaladı. Nixon'u Şam'da ağırladı; Carter, Bush ve Clinton'la Cenevre'de, Şam'da buluştu ama karşılığında bir şey alamadı, hep boş vaatlerle kandırıldı. Onun diktatörlük rejimi de sıkıntılar içindeydi. ABD ve İsrail'in uzlaşmaz tutumu nedeniyle sırtını iyice Sovyet askerî yardımlarına ve içerideki baskı ve zor aygıtlarına dayadı. Bu arada, ABD'den ekonomik yardımlar da almaya başladı.

1989 yılında Suudi Arabistan'ın Taif kentinde toplanan Lübnanlı politikacılar (1972 seçimlerinde seçilmiş 99 vekilin hayatta kalan 62'si) bir "Ulusal Uzlaşma Anlaşması" üzerinde anlaştılar. Taif Anlaşması, Lübnan'da bazı politik reformlar öngörürken, ülkedeki Suriye askerî varlığına da, Suriye-Lübnan güvenlik anlaşmasıyla meşruiyet tanımış oldu. ABD'nin de onayıyla Suriye, Lübnan'da meşru ve asli bir düzen gücü olarak bulunma imkânını elde etmiş oldu. Bu düzenleme, ABD'nin yanı sıra, Sovyetler Birliği ve BM Güvenlik Konseyi'nce de onaylandı. İsrail'in Güney Lübnan'daki "güvenlik şeridi"ne kadar geri çekilmek zorunda kalmasıyla, Lübnan'daki askerî varlığının durumunu güçlendiren Esad, son direnişleri de kırınca burada hâkim bir konuma geçti ve en azından bu cephesini güvence altına alabildi.

Esad'ın milliyetçi diktatörlüğü de, zaman içinde, piyasaya, özel sektöre ve yabancı sermayeye öncelik tanıyan ve burjuvazinin taleplerini daha fazla göz önüne alan girişimlerde bulunmaya başladı. Burada da, "*infitah*" uygulamalarına geçildi. Suriye de yıkıma "milliyetçi sol" rejimin elinde yuvarlanmaya başlıyordu:

> Esad yönetimi, liberal ekonomiye ilk adımı bazı ürünlerin üzerindeki ithalat kısıtlamalarını gevşeterek attı. Ocak 1971'de, daha önceden yasak olan sermaye çıkışları af kapsamına alındı. 1964-65 yıllarındaki millîleştirme sonucunda ülkeyi terk eden işadamlarının geri dönmesini sağlamak amacıyla özel sektöre teşvik ve güvence verildi. Bu bağlamda Suriye'nin 1973 Anayasası açık bir şekilde özel sektörü güvence altına aldı. 1973 yılından sonra infitah hareketi kapsamını daha genişleterek devam etti. Bu hareketin finansmanı tıpkı Mısır durumunda olduğu gibi artan petrol gelirleri, Arap ülkelerinin yardımları ve yabancı yatırım girişleriyle sağlanmıştı. Bu dönemin en önemli özelliği kalkınma hedefine ulaşmada devletin öneminin yadsınmamasıydı. Kalkınmayı sağlamak devletin göreviydi ama devlet bu amaca ulaşabilmek için özel sektöre önemli bir rol vermişti. Özel sektörün göreceli olarak daha az sermaye yoğun sektörler olan ticaret, hizmetler, hafif sanayi ve inşaat dallarında etkinlik göstermesine izin verilmişti. Bankacılık ve sigortacılık, madencilik ve petrol sanayisi ve bazı stratejik imalat sanayi sektörleri özel sektörün kapsamı dışında bırakılmıştı. Döviz

kontrolleri büyük ölçüde gevşetilmiş ve özel sektöre kredi kolaylıkları sağlanmıştı.

Tüm bu gelişmelerin sonucunda 1970’li yıllarda özel sektör önemli ölçüde büyüdü. Özel sektör yatırımları kamu yatırımlarını aştı, özel sınai ve ticari kuruluşlar iki katına çıktı. ... Suriye sanayileşmesini gerçekleştirmediği gibi üretimde büyük ölçüde ithalata bağımlı hâle geldi. Bu ithalat bağımlılığı 1977 yılından itibaren Suriye’nin dış ödemeler bilançosunda sürekli artan açıklara yol açtı. 1980’li yılların başlarında azalan Arap yardımının da etkisiyle ciddi bir döviz krizi ve bunu izleyen bir mali kriz yaşandı. ...

Bozulan ekonomik durumu iyileştirmek için 1980’lerin başlarından itibaren bir dizi önlem alındı. Bu ekonomik önlemler her ne kadar iç kaynaklı ise de IMF ve Dünya Bankası politikalarıyla önemli ölçüde benzerlik göstermekteydi. Önlemlerin 1982-85 yılları arasında geçen ilk aşamasında bütçe açığının kapanabilmesi için kamu harcamalarının kısılmasına önem verildi. 1986 yılında başlayan ve ikinci infitah hareketi olarak bilinen ikinci aşamasında ise seçici bir liberalizasyon uygulanarak tarım ve ticarette özel sektörün rolünün artırılması yoluna gidildi. ...

Yani ikinci infitah hareketiyle birlikte devlet, ekonomideki mutlak kontrolünü yitirmiş ve bunu özel sektörle paylaşmak durumunda kalmıştı.

Gerek Suriye vatandaşı olanlara gerek olmayanlara ticaret bankasında döviz hesabı açtırma izni verildi. Tüm bu önlemler sonucunda o zamana kadar döviz arzını belirlemede yasal bir tekel konumunda olan devlet, gücünü kaybetti ve bir döviz karaborsası oluştu. Buna karşı da caydırıcı önlemler alınmasına rağmen, dövize karşı yoğun talep nedeniyle karaborsa engellenemedi. ... İkinci infitah hareketi, dış ticaret ve döviz kuru düzenlemelerinin dışında tarımın liberalleşmesini de içeriyordu. Bu dönemde tarımda özel mülkiyete izin verilmişti. Ayrıca turizm sektöründe yatırımların artması için vergi muafiyetleri tanınmıştı. 1988 yılından itibaren özel yatırımların artması için de daha geniş önlemler alınmıştı. Örneğin özel yatırımların hangi alanlarda yapılabileceğini belirten liste yerine, hangi alanlarda yapılamayacağını belirten bir liste

> hazırlanmıştı. ... Bu alanda daha büyük bir değişiklik 1991 yılında yapıldı. Hem Suriyeli hem yabancı yatırımlara Suriye ekonomisinin herhangi bir alanında özel veya karma yatırım yapma izni verilmişti. ... Uygun görülen projelere 7 yıl bir vergi muafiyeti tanınmıştı, bu yatırımlar ithalat kısıtlamalarından da muaf tutulacaktı. ...[3]

Ortadoğu'da, iskambil kâğıtlarından yapılmış kulelere benzeyen sol milliyetçi kaleler böylece birer birer yıkılmaya başladı. Artık bütün rejimler sadece zora dayalı olarak ayakta durabiliyor, halklara şiddet uyguluyor, emperyalizm ve siyonizm karşısında çaresizlik içinde uzlaşma arıyorlardı. Halklar kıpır kıpırdı ama bir yol da bulunamıyordu. İnsanlara içeriden ve dışarıdan çürüme dayatılıyordu.

Kısacası bölgede toplumsal desteğe sahip bir rejim kalmamıştı, genel bir çürüme her yanı sarmıştı, toplumsal hoşnutsuzluk had safhadaydı ve dolayısıyla da her ülke, giderek bütün Ortadoğu yeni baştan şekillenmeye hazır bir amorf bozulma sürecine girmişti. Halklar hazır nefessiz, yapayalnız, çaresiz, hoşnutsuz, yönsüz, örgütsüz, parçalanmış, belleksiz ve önderliksiz kalmışken, elbette emperyal hevesleri, dış müdahaleciliği kışkırtan bir ortam oluşmuştu. Şimdi bir bahaneye ihtiyaç vardı.

## Saddam'ın Kuveyt'i İşgali

## ve Birinci Körfez Krizi

11 Ağustos 1990 günü Irak kuvvetleri Kuveyt'i işgale başladılar. Şimdi dünya nefesini tutmuş, ABD'nin tavrını bekliyordu. Bir bunalım söz konusuydu ve Körfez'in Saddam'ın hoyratlığıyla bulanmış sularında ABD'nin yıllardır Nevada çöllerinde yetiştirdiği "çöl fareleri" (Çevik Güç) için avlanmaya uygun bir ortam yaratılmıştı. Yıllardır Körfez'e kendi askerî gücüyle sarkmak, orada bir köprübaşı oluşturmak, bölgeyi kendi silahlı kuvvetleriyle denetim altına almak isteyen Amerika'ya gün doğmuştu.

Önce bunun bahanesini, kışkırtmalar karşısında tökezlemesiyle Sovyetler'in yaratması beklendi, olmadı. Sonra, Humeyni rejiminin bir adımı, ardından Irak'la savaşta Basra'yı düşürmesi beklendi, yine olmadı. İç rejimleri ABD'nin askerî teminatı altına alınmış Körfez'in köhne rejimlerine karşı bir demokratik tepkinin tepelenmesine dayalı bahane de çıkmadı. Ama Körfez'i güçle denetleme stratejisinden de asla vezgeçilmedi.

İşte şimdi Saddam, Amerika'ya beklediği bahaneyi vermiş, istediği fırsatı sunmuştu.

Körfez'e ilk ağızda yığılan askerî güç, fiilen Suudi Arabistan'ın işgal edilmesi sonucunu doğurdu.

O tarihlerde bu kitabın yazarı şöyle yazmıştı:

> "Saddam'ın bir ilkel militarizmle örülmüş hoyratlıkla Kuveyt'i işgalinin başlattığı bunalımın yakın tarihsel arka planına petrolün fiyatıyla başlamak yararlı olabilir. Bu, zamanında Ortadoğu'nun siyasal haritasını çizerken ve kendine bağlı Şeyhlikler, Emirlikler yaratırken emperyalizmin ne denli uzak görüşlü olduğunu göstermesi bakımından da ilginç olabilir. Emperyalist ilahların iki keskin kılıcı var; arz ve talep. Sistemin başat güçleri bu iki kılıcı da ellerinde tutmak isterler ki, cezalandırmak gerektiğinde kullarının başını vurabilsinler ve tanrılar tanrısı Zeus (fiyat) da bu iki kılıcın tanrılar sofrasında (piyasa) çakışmasıyla istikrara, huzura kavuşabilsin.
>
> Biz ölümlülerin yaşadığı dünyada ise petrol üreten ülkelerin her biri, Petrol Üreten Ülkeler Örgütü'nce (OPEC) belirlenen kotaları

kadar petrol üretip uluslararası piyasaya sunarlar (arz ederler) ve bu piyasadaki taleple orantılı olarak da petrolün fiyatı belirlenmiş olur. Bir başka ifadeyle, üretici ve tüketici serbest piyasada belirli bir fiyatta buluşurlar. Ya da kitaplar öyle yazar.

Petrolün, bunalımdan önceki fiyatı varil başına 17-18 dolardı ve OPEC'in hedefi bunu zaman içinde 18-21 dolar arasında tutmaktı. Ama serbest rekabet ve piyasanın ilahları ucuz petrol istiyorlardı. Kabaca, dünya nüfusunun % 10-15'ini oluşturan, buna karşılık dünyada tüketilen tüm enerjinin 2/3'sinden fazlasını yutan sanayileşmiş Batılı ülkeler bu açık haksızlığı bir de ucuza kapatmak, gaspı açık yağmaya dönüştürmek amacındaydılar. İşte Şeyhlikler, Emirlikler bu noktada devreye sokuluyordu. Kendi kotalarının çok üzerinde petrolü piyasaya süren bu yapay devletçikler, tanrılar adına arz kılıcını sallıyor ve petrolün varil başına fiyatını bunalımdan önce 13 dolara kadar düşürüyorlardı. Örneğin, Kuveyt ve Birleşik Arap Emirlikleri bunalım öncesi aylarda kotalarının iki misline tekabül eden miktarda petrolü (günde yaklaşık 4 milyon varil) uluslararası pazara sevk ediyordu. Böylece de, örneğin Nijerya gibi halkını doyurmak ya da İran gibi yıkılmış ekonomisini yeniden inşa etmek gibi bir zorunluluğu bulunmayan, aksine Batılı banka ve yatırım fonlarında milyarlarca birikmiş doları bulunan bu Şeyhler ve Emirler, petrol gelirinden şu ya da bu ölçüde yardım gören yüz milyon Arap'ın cebinden ayrıca para çalıyor, hatta petrol rezervlerini de tüketerek gelecek kuşakların ceplerine de ellerini uzatıyorlardı. Amaçlarıysa tekti: Batılı sanayileşmiş ülkelerin daha ucuz petrole konmalarını sağlamak. Kulluk ettikleri tanrılar adına gözleri dönmüştü Şeyhlerin ve daha doğmamış çocuklara kefen biçiyorlardı.

Şimdi petrol fiyatının fırladığına bakmayın. Saddam elindekini bedava vermek için yalvarıyor, ABD de 200-300 yıllık Suudi rezervlerinin üstüne oturmuş durumda. Artık arz kılıcı da kullardan tanrıların eline geçti. ...

ABD, İkinci Savaş'tan dünyanın en güçlü ülkesi olarak çıktı.

Artık baş tanrıydı ve dünya nimetlerinin yeniden paylaşıldığı tanrılar sofrasında onun sözü geçecekti. O da sistemi düşmanlarından koruyacaktı. Zamanla yaşamın yasaları çalıştı ve

ABD ekonomik, kültürel, politik, vb. alanlarda gerilerken rakipleri bu alanlarda önemli ilerlemeler sağladılar. Böylece de Amerikan hegemonyasının kimi temelleri sarsılmış oldu. Ama “ortak düşman”ın (Sovyetler Birliği) varlığında metropoller arası hegemonyayı belirleyici unsur “nükleer silahlara dayalı askerî güç”tü ve Amerikan hegemonyası sürdürülebiliyordu. Karşılığında da tabii onun getirdiği şan ve şereften, mali, ticari, politik vb. rantlardan alabildiğine yararlanıyordu baş tanrı. 1980’lerin sonunda “ortak düşman” can derdine düşüp devre dışı kalınca da askerî güç, hegemonyayı belirleyen tek etmen olmaktan çıkıyor, bu arada da ABD’nin öteki alanlarda [emperyalist rakipleri] karşısında güç ve kan kaybı devam ediyordu. ABD, bugün, temel maddelerin tümünde % 100’e varan oranlarda dışa bağımlı, dünyanın en borçlu ülkesi ve her an dış ödeme açıklarıyla boğuşuyor. Amerikan yaşam biçimi Avrupa’da alay konusu ve Amerika, Japonlar için tembeller ülkesi. İşte tam bu sırada rakip metropollerin can damarı petrol yolları ve bölgesi üzerinde kurulan kesin Amerikan egemenliğinin bu ülkeye ne avantajlar kazandıracağını varın hesaplayın. Tek bir varil bile çok anlamlı değil mi? Metropoller arasında Körfez petrolüne en az bağımlı ülke ABD. Körfez petrolü, kullandığı bütün petrol içinde % 11-12’lik bir pay tutuyor. Oysa aynı oran Japonya için 2/3’e kadar ulaşıyor, Avrupa içinse % 40-50’lere varıyor. Ve Japonya karşısında her yıl 50 milyar dolar ticaret açığı veren, 1992 Avrupa tek pazarının kâbusuyla yaşayan, Birleşik Almanya korkusunu açıkça dile getiren ABD, hegemonyasını yitirme sürecindeki bir güç olarak, Körfez bölgesinin denetimini elinde tutuyor, en geniş rezervlere sahip Suudi Arabistan’ı fiilen işgali altında bulunduruyor.

Bu metropoller arası hegemonya mücadelesi o denli yaşamsal ki, ABD’nin elindeki arz kılıcı iki yanı keskin kılıca dönüşüyor, hatta sahibini bile kesiyor ama onun gıkı çıkmıyor; çünkü ileride zamanı gelince rakiplerinin iflahını kesecek. Tonelson ve Hurd’un [*New York Times* gazetesinde yayımlanan] hesaplarına göre, ABD’nin sadece Körfeze yönelik askerî gücüne yılda harcadığı 40-45 milyar dolar ile bölge ülkelerine yaptığı yardım tutarı 6 milyar (aslında daha fazla) toplandığında ... Körfez petrolü için varil başına fiilen 80 dolar ödemiş oluyor. Üstelik bu hesap, bunalım sırasındaki askerî harcamaları içermiyor, 1989 yılına ait. Buna karşılık aynı ABD,

> Körfez rezervlerinden de fazla olan kendi kaynaklarından yarı fiyatına mal edebileceği sentetik yakıtı pahalı bulduğu için üretmiyor!
>
> Dolayısıyla sistemin çıkarı “ucuz petrol” ile hegemonya mücadelesinin gerektirdiği “pahalı enerji”, iki ucu keskin iki kılıç olarak bugün ABD’nin temel kozları oluyor. ...
>
> Peki ya Saddam? ABD Saddam’ı vuracak mı, yani savaş çıkacak mı? Kendisi için (ve tabii kadim dostu İsrail için) yarattığı tüm altın fırsatlara karşın Saddam ABD için yine de bir günahkâr. Baş tanrının bir görevi daha vardır: O da günahkârları “ibretiâlem” için cezalandırmak. İlahlar kurban istediklerinde akla ilk gelenler Saddam gibileri. ABD Saddam’ı vurursa sadece bunun için vurur; savaş öteki kullara tanrıların gazabını göstermek, ders vermek, potansiyel günahkârları caydırmak için çıkar.[4]

Saddam ne yapmaktaydı?

25 Temmuz 1990’da, yani Kuveyt’in işgalinden kısa süre önce, Saddam, Amerikan Büyükelçisi April Glaspie’ye, Kuveyt’in Irak topraklarını işgal ettiğinden, petrol fiyatlarını 12 dolara kadar düşürmesiyle Irak’ın 40 milyar dolardan fazla olan borcunu ödemekte zorladığından, bunun Irak bütçesinde 6-7 milyar dolarlık bir azalmaya neden olduğundan şikâyet edince, aldığı yanıt şöyledir:

> Burada uzun yıllar yaşadım. Sizin, ülkenizi yeniden kurmak için harcadığınız olağanüstü çabaya hayranım. Sermaye ihtiyacınız olduğunu biliyorum. Anlıyoruz ve ülkenizi yeniden kurma olanağı bulacağınız düşüncesindeyiz. Ama, gerek Kuveyt’le aranızdaki sınır anlaşmazlığı, gerekse Araplar arası çatışmalar konusunda herhangi bir kanaat belirtmiyoruz. ‘60’lı yılların sonunda Kuveyt’te görevdeydim. O zaman aldığımız talimatlar, Amerika’yı ilgilendirmeyen bu sorun üzerinde kanaat belirtmemekti. James Baker, resmî sözcümüze bu talimatı sürdürmeyi bildirdi. Bu sorunu, Klibi veya Başkan Mübarek aracılığıyla uygun yöntemleri kullanarak yoluna koyacağınızı umuyoruz. Bütün istediğimiz, acil bir çözüm getirmenizdir.[5]

Bu umursamaz tarafsızlık gösterisi, 1989 tarihli bir belgeyle çelişiyor.

Kuveyt Devlet Güvenlik Bölümü Müdürü tarafından, CIA yetkilileriyle yaptığı görüşmeler üzerine Emir'e yazılan bir raporda şöyle deniyor:

> [Irak'la] Ortak sınırda bir gerginlik yaratmak amacıyla bu ülke hükümeti üzerinde ağırlık koyabilmek için Irak'ın [İran'la savaş nedeniyle] ekonomik yıkımından yararlanmanın önemli olduğu değerlendirmesinde Amerikan tarafıyla mutabık kaldık. CIA bize bu baskıyı sürdürmenin en iyi yolları konusundaki görüşünü bildirdi. Bu kuruluşun yetkilileri, bize, faaliyetlerin en yüksek düzeyde koordine edilmesi koşuluyla, geniş bir işbirliğine gidilmesi gerektiğini söylediler.[6]

Belli ki, hem yanıltma, hem kışkırtma birlikte işletiliyordu, işletilmeye hazır Saddam'a.

Şimdi sıra, dosta ve düşmana gözdağı vermeye gelmişti. "Ortak düşman" artık yok diye rahatlayan ve Amerika'ya gerektiğinde kafa tutmaya kalkan dostlara, rakiplere, yoksulluk ummanında onların zengin adacıklarına yönelik yaşamsal tehditlere karşı, gerektiği yerde, zamanda, ihtiyaç duyulan gücü ancak ABD'nin harekete geçirebileceği ve dolayısıyla önderliğinin vazgeçilmez olduğu mesajı verilecekti. Bunlar Amerika'nın gözü karalığıyla da sindirileceklerdi. Amerika'ya kafa tutmaya yeltenecek mazlumlara ise, başlarına gelecek olanlar, Irak'a kusulan ateş gücüyle gösterilecekti.

## ABD Irak'ı Vuruyor: Körfez Savaşı

17 Ocak 1991'de ABD, Irak'ı bombalamaya başladı. Haftalarca süren bombalama ve ardından gelen işgalle 100 binden fazla Iraklı öldürüldü, bir o kadarı da yaralandı. Irak'ta, teslim olan askerlere ve sivillere yönelik acımasız bir toplu kırım gerçekleştirildi.

Amerikan harekâtına Suriye de askerî güçleriyle katıldı. Ortadoğu'daki solcu-milliyetçi rejimlerin çürüyüşü artık doruğa çıkmıştı.

Aralık ayında ise, Sovyetler Birliği resmen tarihe gömüldü.

Bush, "Vietnam [yenilgisinin] hayaleti, sonsuza dek Arap Yarımadası'nın çöllerine gömüldü," açıklamasını yaptı. Bir özel konuşmada da, "Allahın izniyle, Vietnam sendromundan tamamıyla kurtulduk," diyecekti.[7] Kısa

günün kârı da fena sayılmazdı. Amerikan savaş bütçesine, Suudi Arabistan, 16.80; Kuveyt, 16.01; Birleşik Arap Emirlikleri, 3.50; Almanya, 6.57; İtalya, .45; Japonya, 10.74; Güney Kore, .37 milyar dolar katkıda bulundular.[8] Körfez ülkeleri ayrıca milyarlarca dolarlık silah satın aldılar Amerikan şirketlerinden. Donör devletlerden, savaşa katkıları nedeniyle, İngiltere, Mısır ve Türkiye'ye de yardımlar yapıldı.

Cılız da olsa, düşmanın bir süre daha varlığı gerekliydi ve egemenler henüz Bağdat'a yürümenin getirebileceği zayiata Amerikan halkının hazır olduğundan, bunu kabullenecek ölçüde kıvama getirildiğinden emin değillerdi. Körfez'e askerî olarak yerleşilmişti, gerisi sonra gelebilirdi. Saddam diktatörlüğüne karşı ayaklanmış ve Amerika'nın Körfez'deki radyo yayınlarıyla isyana davet edilen Şiiler ve Kürtler, Saddam'a terk edildiler. Saddam da, Amerikalıların kendisine yaptıklarını onlara yaptı...

Savaştan sonra, *Washington Post* gazetesi tarafların kayıplarının dökümünü yayımladı.[9] Gazete, Amerikan kayıplarını şöyle sıraladı:

• 55 ölü (Dahran'a yapılan Scud füzesi saldırısındaki 28 ölü ve 100 yaralı dâhil)

• 155 yaralı

• 30 kayıp

• 9 esir

Irak kayıplarının listesiyse şöyleydi:

• 2,085 tank

• 962 zırhlı araç

• 1,005 top

• 103 uçak; 139 adet de İran'da.

Irak tarafında ölenler ya da yaralananlar, sakat kalanlar, "insan" sınıfından sayılmadıklarından ve askerî malzeme kadar da önemli olmadıklarından, listeye dâhil edilmemişlerdi. ABD yine de, insandan saymadığı Iraklılara refah ve özgürlük götürmekte kararlıydı!..

## Türkiye Yalvar Yakar Fedailik Peşinde

Sovyetler'in yıkılmasıyla Soğuk Savaş'ın sona ermesi Türkiye'de de büyük panikle karşılandı. O dönemde üzerinde en çok durulan, "Türkiye'nin stratejik önemi"nin azalmasıyla jeopolitiğinin, yani çocuklarının kanının Amerika'ya tetikçilikte değer yitirmesiydi. Oysa on yıllardır, müflis egemenler bu rolle çarkları çevirebiliyor, ülkeyi yönetebiliyorlardı.

1970 başlarında Nixon Doktrini'yle açılan yeni tetikçilik macerasının geçim kapısına, devrimcilerin önemli ölçüde etkilediği toplumsal muhalefet set çekmişti. Üstelik o dönemde iflas etmiş sistem, Kaddafi'nin, Suudilerin peşinde kredi arıyordu ve Araplara saldırıya tetikçilik yapacak hâli de kalmamıştı. 12 Eylül darbesi, hiç olmazsa, Carter Doktrini'nin fedailik rolünün kaçırılmaması için yapılmıştı ama bu kez de egemenlerin karşısına, 1980'lerin ortalarından itibaren, Genelkurmay'ca "düşük yoğunluklu çatışma" olarak tanımlanan "Kürt sorunu" dikilmişti. Ne var ki "Kürt sorunu", bir başka açıdan, Ortadoğu'da aktifleşme ihtiyacını da beraberinde getiriyordu.

Türkiye burjuvazisi için "altın yumurtlayan tavuk" olan Soğuk Savaş bitince, "dış düşman"ın uzantısı olarak gösterilen ve içerideki militarizmin bahanesi olarak kullanılan "iç düşman" da aldatıcılığını büyük ölçüde yitirdi.

Türkiye egemenleri de, Amerika gibi, düşmansız yapamazlardı; "kan bedeli" için jeopolitiği pazarlayacak yeni alanlar bulmalıydılar. Memlekette moraller bozuktu.

Bir liberal gazeteci şöyle dertleniyordu:[10]

> Türkiye'nin dünyadaki yeri, eğitim sistemimizde özetle şöyle anlatılırdı: "Türkiye, Avrupa ile Asya'nın köprüsü durumunda. Hem Batı'nın hem de Doğu'nun demir perde ülkeleriyle sınır oluşturması, siyasi karışıklıkların bir türlü dinmediği Ortadoğu'da yer alması, dünya coğrafyasında Türkiye'nin askerî ve siyasi açılardan stratejik önemini artırıyor. Bunun dışında, petrol zengini Ortadoğu ülkelerine yakınlığı, ekonomik açıdan da, coğrafi konumunun önemini artırıyor. NATO üyesi olan Türkiye, Amerika ve Batı dünyasının

> vazgeçilmez bir müttefikidir...” Batı dünyasıyla Doğu Bloku arasındaki gerginlik nedeniyle, Türkiye, NATO’nun 54 milyonluk insan gücüyle, ileri karakoluydu. ... Karakol olmanın karşılığında, Batı’nın askerî ve ekonomik yardımlarından faydalanıyordu.

Liberal gazeteci, artık insan haklarının, demokrasinin, yumuşama ve işbirliğinin ortaya çıkmaya başladığını sanmasıyla da, bu saadet zincirinin kırılmış olduğundan korkuyor ve sızlanıyordu:

> Kısacası Doğu ve Batı arasındaki bu yakınlaşma sonucunda, askerî harcamalar ve ülkelerin güvenlik sistemlerinin önemi giderek azalıyor, NATO ve Varşova Paktı ülkeleri, karşılıklı olarak silah indirimine gidiyorlar. ... Hal böyle olunca da, Batı Dünyası’nın, Doğu Dünyası’na komşusu olduğu için, 55 milyonluk insan gücüyle, yakın bir ‘müttefiki’ ve ‘ileri karakolu’ olan Türkiye’nin dünya coğrafyasında, ‘askerî ve politik’ önemi de azalıyor... Peki şimdi ne olacak? Peki, Türkiye’nin hiç mi şansı yok?

Türkiye’nin önde gelen diplomatlarından ve şimdi ulusalcı CHP’nin milletvekillerinden Şükrü Elekdağ da durumun vahametinden müştekiydi:

> Stratejik önemi ve NATO savunma sistemi çerçevesinde yüklendiği askerî sorumluluklar nedeniyle, Türkiye’nin Soğuk Savaş dönemlerinde Batılı ülkeler gözünde önem ve itibarının arttığı, buna karşılık yumuşama dönemlerinde Batı’nın ülkemize atfettiği önceliğin nispeten geri plana düştüğü ... belirtilmiştir. Bu değerlendirmenin, özellikle şu içinde yaşadığımız ve askerî bloklar arasında bir savaş tehlikesinin kaybolmaya yüz tuttuğu, NATO ile Varşova Paktı’na askerî görevlerinin yerini alabilecek yeni roller aranmasının gündeme geldiği bir dönemde geçerli olduğuna kuşku yoktur. Bugünkü dünya koşullarında, Türkiye’nin ekonomik yardım alma konusunda stratejik öneminden aynı şekilde yararlanabileceği söylenebilir mi?[11]

Neyse ki, karamsarların imdadına eski Dışişleri Bakanlarından, eski Beyrut Büyükelçisi deneyimli diplomat Vahit Halefoğlu yetişiyor, umudun Kaf Dağı’nın ardında değil, Ortadoğu’da yattığını müjdeliyordu:

> Ben bu görüşe tamamen karşıyım. Türkiye’nin stratejik önemi azalacak diye bir sorunu yoktur. Türkiye bu coğrafyada bu jeopolitik konumda yaşadığı sürece stratejik önemi her zaman olacaktır. Yani Türkiye, Ortadoğu’nun anahtar ülkesi olmaya devam edecektir. Ortadoğu’daki ülkelerden hiçbiri Türkiye’nin ağırlığına sahip olamaz. Belki diğer ülkelerin tek başına millî geliri daha fazla olabilir. Petrol gelirleri daha fazla olabilir. Ama Türkiye’nin ağırlığına, jeopolitik ve stratejik önemine sahip olamazlar.[12]

Dönemin NATO Genel Sekreteri Manfred Wörner de teselli kervanına katılanlar arasındaydı. O da, “Korkmayın, bizim çıkarlarımızı koruduğunuz sürece, size fedailik işleri çok, yüreğinizi ferah tutun!” demeye getiriyordu:

> Türkiye jeopolitik açıdan en az eskisi denli önemlidir. Hatta size Türkiye’nin jeopolitik öneminin daha da artacağını söyleyebilirim... Diğer kriz bölgeleri ön plana çıkacaktır. ... Yakın Doğu’ya [Ortadoğu] baktığınız zaman Türkiye, coğrafi, tarihî ve kültürel açıdan çok önemli bir köprüdür. ... Türkiye’nin önemini yalnız Doğu-Batı karşıtlaşması çerçevesinde çizmemelisiniz. Yarın Doğu-Batı karşıtlaşmasını çözdüğümüz zaman. ... başka sorunlar çıkacaktır. ... Diğer kriz bölgeleri belirecektir. Tabii bu çerçeve içinde de Türkiye’nin oynayacağı bir rol olacaktır. Yarının bu tip sorunlarına baktığımız zaman değerinizin azalmadığını, arttığını göreceksiniz.[13]

Nihayet, Dışişleri Müsteşarı Tugay Özçeri de devreye giriyor ve Türk-Amerikan İş Konseyi’nin yemeğinde, sermayedarların yüreğine Ortadoğu çöllerinden su serpiyordu:

> Ortadoğu anlaşmazlığının hâlâ sürdüğü, aşırı İslami akımların giderek ivme kazanmaya çalıştığı, Kafkasya’da milliyetçilik temeline dayalı çatışmaların olduğu bir bölgede bulunan Türkiye’nin istikrarlı bir kalkan konumunda olması, Avrupa için önemlidir.[14]

Gerginlik ve çatışma arayan Türkiye’ye de iş bitirici görevler düşmektedir elbette. İşleri kaşımak gerekmektedir biraz. 10 Aralık 1989 tarihli *Nokta* dergisi şöyle bir haber veriyordu:

> Hükümet, Genelkurmay görüşü doğrultusunda eğilim belirliyor: Türkiye NATO'nun şahini olmalı.

Zaten Batı'nın da istediği budur. O, gökte aradığını Ortadoğu'nun dibinde bulmuştur. Gazeteci Sedat Ergin, Washington'dan gönderdiği haberinde, "bir Pentagon yetkilisinin, Türkiye NATO'ya girdiğinde de Ortadoğu perspektifi ön plandaydı" dediğine dikkati çekiyor ve Türkiye'nin "stratejik önemi"nin Amerika nezdinde Ortadoğu'da anlamlandığını bildiriyordu.[15]

Şimdi jeopolitiğin pazarlanabileceği, fedailiğin para getireceği istikrarsızlık ve çatışma alanı belli olmuştu. Müflis tüccarla emperyalist alıcının Ortadoğu'da buluşmasının önü yine açılmaktaydı. 1950'ler, iki tarafca da özlenilen bir dönemdi ve bu türden ilişkilerin yeniden kurulması gündeme getirilmeliydi. Bezirgan, kan bedelinin kokusunu Ortadoğu çöllerinde almıştı. Şimdi yeniden oraya yönelmenin hamlesi yapılacaktı.

Görevliler hemen işe koyuldular. Gazete manşetlerini, köşeleri, "Ortadoğu'dan gelen tehdit" doldurmaya başladı. "Su sorunu", "Suriye sorunu", "Ortadoğu'da füzeler sorunu", "Cehennem topu" ve benzeri korku senaryoları gazete manşetlerinde piyasaya sürülmeye başlandı.

Önce, kokusu alınan paranın sahibi ve fedailik görevinin işvereni ABD dışında neredeyse herkes düşman ilan edildi. 18 Mart 1990 tarihli *Hürriyet* gazetesi, Türkiye'nin "temiz çıkmayan" düşmanlarının dökümünü yaptı: "Lübnan, Suriye, İran, Irak, Yunanistan, Bulgaristan, Kıbrıs Rum Kesimi, Fransa, İtalya, İspanya, Avusturya, İsviçre, Norveç, Danimarka, İsveç, İngiltere, Batı Almanya, Doğu Almanya." Bu girizgâhtan sonra, 6 Nisan'da bakla *Milliyet* gazetesinin manşetinden çıkarılıyordu: "SURİYE, IRAK VE İRAN'DAKI FÜZELERİ KARŞILAYACAK SAVUNMA SİLAHLARIMIZ YOK: KOMŞULARIMIZ SİLAH DEPOSU GİBİ." Hemen alttaki haber ise, hedefe isabet etmektedir: "ABD yönetimi kabul etti: Türkiye'ye yapılan yardım yetersiz."

6 Mart 1990 tarihinde "32. Gün" adlı televizyon programında, gazeteci M. Ali Birand'ın, "Türkiye'nin stratejik yeri, tüm bu oluşumlardan sonra ne yöne doğru değişecek?" sorusuna Genelkurmay Başkanı Orgeneral Necip Torumtay şu yanıtı veriyordu:

> Coğrafya, stratejinin tayininde önemli bir faktördür. Türkiye'nin coğrafyası değişmediğine göre, stratejisinde de önemli bir değişme bahis konusu değil. İki büyük süper gücün gerek Akdeniz ve Karadeniz'de, gerek Ortadoğu'yla ilgileri devam edeceğine göre, Türkiye'nin stratejik değerinin de önemini koruyacağını kesinlikle söylemek mümkün. Ancak şunu da hatırlatmak lazım ki, Türkiye hâlâ için için kaynayan Ortadoğu'nun sıcaklığını da hissetmektedir. Bu bakımdan Ortadoğu'da bilhassa komşularımızda meydana gelecek değişiklikleri yakından takip ederek yeni stratejiler oluşturmak gerekebilir. Türkiye, kuvvetlerini her yöne göre tertiplemek zorundadır. Avrupa'da barış sağlandığı takdirde, dikkatlerin Ortadoğu ve diğer bölgelere kayması normaldir.[16]

İşaret daha büyük bir yerden gelemezdi.

Körfez Bunalımı'yla beraber Özal'ın, kamuoyunda "bir koyup üç alma" olarak anılan işbitiriciliği ortaya çıktı. Özal, Bush'la yakın ve yoğun işbirliği içinde, Amerikan saldırısına yardım ve yataklık yapmaya başlamıştı. Onun asıl amacı, Irak'a asker göndermekti; bu olmadı ama Türkiye topraklarını ve hava sahasını Amerikan bombardımanına açtı. Bir NATO gücü de, ABD'nin isteğiyle, Erhaç Hava Üssü'ne yerleştirildi.

Özal, savaşa katılamamış olmaktan çok rahatsızdı. Cumhurbaşkanı, savaş macerasından ürken Başbakan Yıldırım Akbulut'a, bir gazete haberine göre, şöyle serzenişte bulunmaktaydı: "Ne olurdu daha önceden Körfez'e üç beş uçak gönderseydik. Bak, şimdi biz de bu koalisyon içinde olurduk."[17]

Özal, hiç olmazsa, Irak'a uygulanan ambargoya yapılan katkıların karşılığını alma çabasındadır:

> Bir kere ambargo konmasında bizim çok rolümüz oldu. Ambargo hatta öyle bir şekilde olmuştur ki, bizim bunu koymamızla birlikte koalisyon meydana gelmiştir. Eğer Türkiye bu ambargoya uymasaydı ne koalisyon meydana gelebilirdi ne de ittifak bugünkü hâliyle, yani BM kararları bugünkü hâliyle meydana gelemezdi. Türkiye bu fonksiyonu da yapmıştır.[18]

Ne var ki, kamuoyu da getiriden memnun değildir ve Turgut Özal eleştirilerin hedefidir. Özal ve destekçileri ise savaşa karşı çıkanları eleştirmekte, onları ufuktaki rantın ayırdında olmamakla, "barış sonrası kurulacak ganimet sofrası"ndan düşecek kırıntıları küçük görmekle suçlamaktadırlar. "Su projesi", "imar fonu", "ambargo zararları" diye biraz bir şeyler koparmıştır Türkiye ama bunlar yetmemektedir. Özal şimdi savaş sonrasına odaklanmıştır. Ülkedeki para tutkusunun farkındaki Amerikan finans çevrelerinin gazetesi *Wall Street Journal* da piyasayı kızıştırmada ustadır:

> Türkiye, Körfez Savaşı'ndan büyük ödüller elde edebilir. Türkiye, savaştan en kazançlı çıkabilecek ülkelerden biri olabilir. Bunun oranı, Bush yönetiminin Türkiye'yi ne ölçüde destekleyeceğine bağlı kalacaktır.[19]

Artık bütün memleket büyük bir hararetle "Bu işten bizim kârımız ne oldu?" sorusuna yanıt aramakla meşguldur. Güçlünün yanında saf tutarak geleceğe yatırım yaptığına inanan Özal, ilk gelen paraların da, kısa günün kârı olarak pek de fena sayılamayacağını anlatmaya çalışmakta, para hırsının köpüğünü alarak insanları yatıştırmaya çalışmaktaydı:

> Türkiye şu ana kadar 2 milyar dolara yakın bir miktarda hibe yardımı almıştır. Bu ufak para değildir. Bazıları rakamları ufak görüyor. Herhalde "para, sayı saymasını bilmiyorlar" diyorum. Bu kadar daha alma ihtimali var, bu sene içinde. ... Bu kriz uzun sürmeyecektir.[20]

Eski diplomat ve Savunma Bakanı Ercan Vuralhan da, kârın bilançosunu çıkarırken Türk dış politikasının mantığını da gözler önüne sermekteydi:

> Türkiye, Sayın Özal'la başarmaya çalıştığı, "dünya sahnesine çıkma" ve dünyada kendisini kabul ettirme girişimlerini bir türlü istediği boyuta getirememişti. Mesela, NATO'da her yaptığım konuşmada, Türkiye'nin bölgedeki önemini, Türkiye olmadan o bölgedeki stratejik dengelerdeki Batı'ya yönelik herhangi bir tehlikenin durdurulamayacağını, önlenemeyeceğini vurgulamıştım. Bu bakımdan Türkiye'ye mutlaka yardım yapılması gerektiğinin de altını çizmiştim. Ama hep "sağır kulaklara'" konuşulmuştur. "Kozmetik yardım" yapılmıştır, yani makyaj malzemesi gibi çok

> yüzeysel bazı malzeme destekleri olmuştur... Bu krizin yararlarını sayarken diplomatik ve askerî olmak üzere iki açıdan bakalım ... Türkiye ... büyük kredi toplamıştır. Çok takdir edilmiştir. ... Askerî yararları da, modernizasyon meselesinin kâğıt üzerine dökülmesi ve birtakım malzemelerin Türkiye'ye gelerek, bizim envanterimize girmesi konusunda ön bağlantılar yapılması ve doğrudan taahhütlerin alınması olmuştur. ... Burada Türkiye'nin zararlarının belki daha iyi anlatılması gerekirdi. Sık vurgulanması ve bazı konularda Türkiye'nin bir miktar da az işbirliğine yatkın gözükmesi gerekiyordu.[21]

Türkiye, Yeni Dünya Düzeni'nin Rambo'sunun kılıcı olmaya soyunmaktadır artık. Bölgenin, bir kez daha, Amerikan emperyalizmi-İsrail siyonizmi-Türk militarizmi-Arap işbirlikçiliğiyle kuşatılmasına başlanmıştır. Türkiye, ABD'yle "stratejik işbirliği antlaşması"nı imzaladıktan sonra, İsrail'le de çok boyutlu ve kapsamlı bir işbirliğine girişti. Bu sefer işbirliği, 1950'lerdeki gibi, kapalı kapılar ardında suçluların telaşı içinde değil, açıkça yapılmaktaydı. Türk kamuoyu kıvama getirilmişti ve dünyada ABD'nin hükmü geçiyordu. Tabii Türkiye bölgede bir kez daha "Truva atı" olarak görülmekte ve büyük tepki çekmekteydi.

Nitekim, Nisan 1996'da İsrail uçaklarının Türk hava sahasında eğitim uçuşlarına başlamasının ardından Mısır Dışişleri Bakanı Ankara'ya geldi. Bakanın gezisinden sonra bir açıklama yapan Mübarek, "Türk-İsrail askerî anlaşmasının sadece bir eğitim anlaşması olduğu ve saldırgan bir amaç taşımadığı konusunda tatmin" olmadığını açıkladı. Suriye'nin resmî yayın organı *al-Baath* gazetesi, 1997'de, Türk-İsrail işbirliğine ilişkin olarak, "İlan edilmemiş bir ittifak, barış sürecini bertaraf etme amacının ötesinde, Araplar ve onların yasal hakları pahasına da olsa yeni kazançlar elde etmeyi amaçlamıştır," diye yazdı. 1998 başındaki Güvenilir Denizkızı tatbikatını Suriye, "bölgedeki istikrarı bozucu bir unsur" olarak değerlendirdi. İran, tatbikatı "bölgede sürekli bunalımlara yol açan siyonist yayılmacı politikaları geliştirme planının bir ürünü" olarak gördüğünü açıkladı. Mısır ise, "İsrail'le ittifak yapan Türkiye bilmelidir ki, her türlü ittifak bir karşı ittifak oluşturur," diyerek Türkiye ve İsrail'i tahrikçilikle suçladı.[22]

Bu tür anlaşmalarda imzası bulunan "İslamcı" Başbakan Necmettin Erbakan ise, günahlarının kefaretini 28 Şubat 1997'de ödedi. Dış

politikanın iç politikaya yansımasını en güzel, bir Amerikalı yazdı:

> "Kudüs gününü kutladığı için fiilen işgal edilen bir kasaba ... İsrail aleyhinde konuştuğu için tutuklanıp görevden alınan bir belediye başkanı... Bir elçinin anti-siyonist beyanları yüzünden patlak veren diplomatik kriz... 1997 yılında bütün bunlar ancak Türkiye'de, çok güçlü bir kurumun İsrail'in kötülenmesine tamamen karşı çıktığı ve kuvvetle İsrail'den yana tavır aldığı tek İslam ülkesinde yer alabilirdi. Sincan olayları, çok önemli bir stratejik gelişmenin işaretini de veriyordu: Ortadoğu'nun stratejik haritasını değiştirmeye, ABD'nin ittifaklarını yeniden biçimlendirmeye ve İsrail'in bölgedeki yalnızlığını azaltmaya aday, Türkiye-İsrail ittifakı...[23]

Bu bölümü, 28 Şubat'ın mimarlarından Orgeneral Çevik Bir'le kapatabiliriz. 4 Mayıs 1998 tarihli *Milliyet* gazetesinin, İstanbul'da yapılan "Bir Yeni Atlantik Girişimi" başlıklı toplantıya ilişkin haberi şöyle:

> NATO'nun dikkatini Balkanlar, Ortadoğu ve Kafkasya'ya yönlendirmesi gerektiğini söyleyen Çevik Bir, Türkiye'nin bölgesindeki istikrarı sağlamak için üzerine düşeni yaptığını belirterek "Tek istediğimiz, tüm müttefiklerimizin bize destek vermesi," dedi. Orgenerale göre, "Türkiye artık bir kanat ülkesi olmaktan çıkarak ön cephe ülkesi hâline geldi." Toplantıyı izleyen Milliyet muhabiri Edip Emil Öymen, izlenimlerini şöyle aktarıyor: "Türkiye, NATO'da son 50 yıldır koruduğu müstesna konumunu sürdürecek, hatta yeni roller üstlenecek... Çevik Bir de konuşmasında... "yeni" NATO'nun "alan dışı" operasyonlarına katılma olasılığının ilk işaretlerini verdi.

Aynı gün, iki haber daha yayımlanmıştı Türkiye'de. Bunlardan birine göre, *New York Times* gazetesindeki tam sayfa reklamında, *Prudent Investment* isimli bir Amerikan borsa yatırım şirketi, Türkiye'yi, "yatırıma en fazla kâr getiren ülke" olarak ilan etmişti. Türkiye, listede % 118 getiriyle birinci durumdaydı. Bu oran Mısır'da % 31, Meksika'da % 54, Brezilya'da % 27, ABD'de % 34, İsviçre'de % 45 ve Rusya'da da % 112 idi. İkinci haberde ise, Millî Prodüktivite Merkezi'nden Dr. Deniz Büyükkılıç'ın bir araştırmasının sonuçları veriliyordu. Buna göre, 1995 yılı

verilerinde Türkiye, OECD ülkeleri arasında, millî gelirde sonuncu sırada yer almaktaydı.[24]

# Yeniden İşgal, Yeniden Direniş

## ve Büyük Ortadoğu Projesi (BOP)

1980'li yılların sonundan başlayarak Amerikan politikasının temel önceliği Sovyetler Birliği'nin tasfiye sürecini denetlemekti. Clinton da iktidara geldiğinde, bir yandan Sovyetler sonrası dünyayı örgütlemeye çalışırken, bir yandan da son derece büyük bir kriz içinde olan Amerikan ekonomisini kurtarmaya çalışıyordu. Clinton'la beraber, uluslararası ekonominin yeniden yapılandırılması ve küreselleşme sürecinin derinlik ve yaygınlık kazanması temel Amerikan stratejisi olagelmiştir. Bütün dünyanın küreselleşme kavramıyla tanımlanan emperyalist birikim sürecine eklemlenmesi stratejisi, ABD'nin Ortadoğu'ya ilişkin yaklaşım ve politikalarını da derinden etkilemeye başlamıştır. Bunu ileride göreceğiz.

Clinton yönetimi, terörizmle mücadele programı altında, Bush'un politikalarını büyük ölçüde sürdürmüştür. Clinton bunu, İran ve Irak'ı tecrit ve cezalandırmaya dayalı "ikili kuşatma" politikasıyla yapmıştır. Clinton bütünüyle İsrail yanlısı politikayı da aynen izlemiştir.

Bu arada, Clinton, sadece Monika Levinksy'yle değil, ateşli silahlarla da başkanlık oyununu sürdürmeyi ihmal etmemiştir. Nisan 1993'te Kuveyt'i ziyareti sırasında, Saddam'ın, eski Başkan Bush'a karşı suikast planladığı iddiası üzerine Bağdat'ı bombalatmış ve seyir füzeleriyle Irak'ı cezalandırmıştır. 20 Ağustos 1998'de de, Sudan'ın başkenti Hartum'da bir "kimyasal silah üretilen bir fabrika"nın Amerikan Hava Kuvvetleri'nce bombalandığını açıklamıştır. Ertesi gün uluslararası sermayeye bağımlı bütün gazeteler, Clinton'un açıklamalarına dayanarak ve başka herhangi bir araştırma gereği duymadan, "uluslararası bir terör şebekesinin üssü"nün vurulduğunu okurlarına duyurmuşlardır. Sonradan anlaşılmıştır ki, söz konusu fabrika, Ortadoğu'da çok az bulunan türden, çocuk ve tarım ilaçları hammaddeleri üreten yaşamsal önemde bir ilaç ve paketleme fabrikasıdır! İki yıl sonra, Amerikan hükümeti, fabrika sahibinin mahkemeye başvurması üzerine, "hatası"nı kabul etmek zorunda kalmıştır.

Onun Dışişleri Bakanı Madeleine Albright da, bir televizyoncunun, Irak'a karşı acımasızca uygulanan ambargonun yarım milyon çocuğun ölümüne neden olduğuna ilişkin sorusu üzerine, "bu bedele değdiğine inanıyoruz," diyebilmiştir.[25]

Türkiye’ye yerleştirilmiş bulunan askerî gücün (önce *Operation Provide Comfort*, sonra *Operation Northern Watch*), Irak rejimini psikolojik ve fiziki baskı altına alan, Kürdistan bölgesindeki harekât serbestisini ve şiddet uygulama olanağını ortadan kaldıran ve savunma gücünü oluşturmasını sınırlayan varlığı da Clinton siyasetinin önemli bir ayağını oluşturmuştur. Bir Amerikalı yazar, Türk kamuoyunda “Çekiç Güç” diye adlandırılan bu gücün Türkiye’deki varlığına ilişkin o dönemde yapılan itiraz ve tartışmalar konusunda şu gerçeği saptıyor:

> Kuşkusuz [Çekiç Güç] Türkiye’ye de ... pek çok yarar sağlamıştır. PKK savaşçılarını izlemek için Kuzey Irak’a yapılan askerî girişlere, bir noktaya kadar, koruma sağlamıştır. .. ABD’nin, PKK’nin terörist örgüt olduğuna ilişkin Türk politikasına bağlanmasına yardımcı olmuş ... PKK lideri Öcalan’ın yakalanmasında Washington’un yardım ve işbirliğini dahi [mümkün kılmıştır]. [Konuyla ilgili her parlamento oturumundaki itirazlara karşın] bu gücün görev süresinin uzatılması belki de hiçbir zaman tehlikede olmamıştır çünkü son dakikada hep Türk askeriyesi onayını belli etmiştir.[26]

Yazarın da isabetle belirttiği gibi, “Türk demokrasisi”nde devreye silahlı kuvvetler girince akan sular kesilmektedir ve ordu da Amerika’yla yakın ilişkilere her zaman içten onay vermekte, bu konuda gerektiğinde ağırlığını koymaktadır.

## İsrail-FKÖ Sorununda Yeni Bir Evreye Doğru: Oslo Görüşmeleri

ABD-İsrail cephesinin baştan beri diplomasi stratejisi, öncelikle İsrail’in karşısına Arapların birlikte bir blok hâlinde çıkmasını önleyerek görüşmelerin ayrı ayrı ve teke tek yapılmasını sağlamaktı. Askerî ve politik açıdan Arapların bölünüp parçalanmasıyla bunun altyapısı zaten hazırlanmıştı. İkinci olarak, önce İsrail’in varlığının meşruiyetinin Araplarca kabul edilmesi ve ancak ondan sonra toprak sorunlarının görüşülmesine geçilmesi öngörülüyordu. Üçüncü olarak, İsrail’in işgal altında bulundurduğu bütün topraklardan vazgeçmesi de söz konusu değildi ve “güvenlikli sınırlar” kavramı altında bu toprakların bir bölümünün İsrail egemenliğine geçmesinin Araplara kabul ettirilmesi hedefleniyordu. Filistin Sorunu’nun ise, Arap-İsrail müzakere çerçevesinin dışında ele alınması,

temel amaçtı. Ayrıca bu sorunun, FKÖ dışarıda tutularak ve son derece dar tanımlanmış bir “özerklik” çerçevesi içinde “çözüm”e kavuşturulması umuluyordu.

Ne var ki, Filistin halkının direnişi de yükselerek sürüyordu. *İntifada*yla yeni boyutlar kazanan direniş, hem Amerika’yı, hem Siyonist Devlet’i zorluyor, Arap halklarında ve dünya kamuoyunda da büyük etki yapıyordu. Direniş dalgasının karşısında durmak giderek zorlaşmaktaydı. Üstelik Filistin’de, Lübnan’da ve öteki yerlerde direniş, İslamcı güçlerin önderliğinde yürütülüyor, bölgedeki dengeler bu bakımdan da sarsılıyordu. Körfez Savaşı’yla bölgeye yerleşmeye başlayan Amerika’nın da Araplarla ilişkilerindeki bu çıbanbaşından kurtulma ihtiyacı ortaya çıkmıştı.

Zaman içinde, “terörist” Arafat ve ekibi, “ılımlı” olup çıkmıştı. 31 Ekim 1988’de Ürdün’ün Filistin toprakları üzerindeki egemenlik haklarından vazgeçtiğini açıklamak zorunda kalmasıyla, ABD-İsrail hattının artık Ürdün’e bağlı bir “çözüm” yaratma olanağı da ortadan kalkmıştı. Clinton, 26 Ekim 1996’da, bol para yardımlarıyla Ürdün’ü de kendi başına İsrail’le bir anlaşma imzalamaya ikna etti ama Filistin Sorunu ortada duruyordu.

Nihayet İsrail, FKÖ’ye sığınmaktan başka bir çaresi kalmadığını gördü ve Oslo’da İsrail ile FKÖ arasında gizli görüşmeler yapıldı. Oslo’daki gizli FKÖ-İsrail görüşmelerinde Clinton yönetiminin bir etkisi olmamıştı ama bir halkla ilişkiler girişimi olarak Clinton, Arafat ile Rabin’i Beyaz Saray’da bir araya getirmiş, onlara bir anlaşma belgesini imzalatmıştı.

Oslo anlaşmalarına göre, Arafat, FKÖ kuruluş belgesindeki “İsrail’in varlığını meşru görmeyen” kısımları kaldıracak, İsrail’in fiilî askerî denetimini kabul edecekti. Bu yaşamsal kabule ek olarak, “silahlı mücadele”ye de son verme sözü veriyordu Arafat. İsrail’in de FKÖ’yü müzakere muhatabı yapmasıyla taraflar arasındaki karşılıklı “Tanıma Anlaşması” tamamlanmış oluyordu.

Sürecin, 13 Eylül 1993’te Beyaz Saray bahçesinde imzalanan “İlkeler Anlaşması” na göreyse, beş yıllık bir süreç içinde ve İsrail’in Ürdün, Suriye, Irak gibi öteki bütün Arap ülkeleriyle “barış anlaşmaları” imzalaması karşılığında, Filistin topraklarının bir bölümünde “özerk” idare kurulacaktı. İsrail, halkın yoğun olduğu yerlerden askerlerini çekecek, Eriha ve Gazze’de Filistin “özerk” yönetimi kurulacak, bir Filistin polis gücü

oluşturulacaktı. Bu arada, Filistin Konseyi için de seçimler yapılacak, sınırlı alandaki yetkilerle “özerk” yönetimin üstyapısı hazırlanacaktı. “Filistin sivil yönetimi” (Filistin Otoritesi) belli yerleşim yerlerinde idari ve polisiye görevleri üstlenecekti. Halkın büyük çoğunluğunun yaşadığı “kritik” bölgelerde, sağlık, eğitim, ekonomi gibi alanlar Filistin Otoritesi’ne devredilecek ama güvenlikten İsrail sorumlu olacaktı. Nihayet, Yahudi yerleşim bölgeleriyle stratejik açıdan önemli görülen yerlerde, Filistin Otoritesi’ne daha sınırlı yetkiler tanınacak, asıl yetkiler İsrail’de toplanacaktı.

Filistin topraklarının büyük bölümünü İsrail’e resmen devreden bu anlaşmalar süreci, ne yazık ki, Filistin halkına karşı tuzaklarla örülmüştü. Arafat, kendi ulusal kurtuluş mücadelesini fiilen “terörizm” olarak ilan etmiş, İsrail’in yönetemediği yerlerde inzibat görevini üstlenmiş, İsrail ve ABD’nin teknik ve mali yardımlarına bağımlı bir yapının oluşmasına onay vermiştir. Üstelik siyonizm adına üstlenilen bu güvenlik taşeronluğu, Filistin halkını susturma, “teröristler”i bastırma misyonu, Amerikan Kongresi’nin denetimine bağlanmış ve ancak onun alınan önlemleri, yani Arafat pratiğini periyodik olarak teftiş edip onaylamasıyla işler hâle getirilmiştir.

Filistin’de sürekli işgalini sürdüremeyeceğini anlayan Siyonist Devlet, bunun üzerine, burada, Filistinlilerin taşeronluğunda bir yeni sömürge yaratma stratejisini uygulamaya koymuştur.

Bu süreci, Edward Said şöyle yorumluyordu:

> Barış süreci temelde Filistin liderliğini İsrail’in şartlarını kabul etmeye zorlamıştır: İsrail birliklerinin küçük bir kısmının geri çekilmesi, yerleşimlerin devamı, Kudüs’ün İsrail egemenliğinin ve yerleşimlerin belirlenimi altında tutulması, sınırların ve suların İsrail tarafından kontrolü, giriş ve çıkışların İsrail tarafından kontrolü, güvenliğin İsrail tarafından kontrolü. Amerikalıların ve İsraillilerin yapmaya çalıştığı şuydu: İşgalin bu şekilde yeniden ambalajlanması hususunda Filistinlilerin rızasını elde etmek. Ortada büyük bir sahtekârlık olmasına karşılık, kamuoyuna barış doğrultusunda yol kat ediliyormuş görüntüsü veriliyordu.[27]

Bu kitabın yazarı da, olayların sıcaklığı içinde, 15 Ekim 1993'te şunları yazmıştı:

> FKÖ ile İsrail arasındaki anlaşma, ne yazık ki, Filistin halkına şerefli ve adil bir barış getireceğe benzemiyor. Aksine, Filistin topraklarının yüzde doksanını resmî siyonist işgale terk eden anlaşma, ayrıca FKÖ yönetimine devredilecek yerlerde de işgali ortadan kaldırmıyor ve Filistin halkına yeni tuzaklar hazırlıyor.
>
> İlk olarak, "terör"den artık vazgeçtiğini ilan etmekle, Arafat yönetimi, kurtuluş mücadelesinin "teröristliği"ni ikrar etmiş oluyor ve böylece de Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi'ne moral bir bühtanda bulunuyor, tarihine leke sürüyor ve onu çarpıtıyor.
>
> İkinci olarak, ortada İsrail işgalinin belirli yerlerde olsun, kaldırılacağına dair bir anlaşma da yok. FKÖ yönetimine bırakılacak yerlerden İsrail ordusunun çekileceği doğru ama bunun tek başına işgali ortadan kaldıracağı [düşüncesi] yanlış. Siyonist işgal buralarda politik, toplumsal ve hukuki yönleriyle sürecek, sadece ... [inzibati] idaresi FKÖ'ye devredilmiş olacak, o kadar! Örneğin, vatansız Filistinli göçmenler yine sürgünde kalacak, Yahudi yerleşim merkezleri ve Kudüs de işgalin utanç verici simgeleri olarak kalacaklar.
>
> Aslında en yoksul, nüfus yoğunluğu açısından en kalabalık ve en radikal [Gazze] şeridinde jandarmalığı FKÖ'ye ihale etmekle İsrail'in rahat bir nefes alacağı söylenebilir ama bu taşeronluğun, adil ve şerefli bir barış anlamına geldiği kuşkusuz iddia edilemez.
>
> Dolayısıyla da, üçüncü olarak, FKÖ'nün içine düştüğü tuzak da bu noktada ortaya çıkıyor. Daha şimdiden İsrail ve Amerikan yetkilileri, Arafat'ın "terör"den vazgeçtiğini lafla değil eylemle kanıtlaması gerektiğini söylüyorlar. Bunun nasıl olacağı ise bellidir. Amerikan ve İsrail teknik yardımıyla kurulacak olan Filistin polisi, mücadeleye devam edecek olan Filistinli "teröristler"i vurarak FKÖ'nün içtenliğini kanıtlayacak! Evet, ne yazık ki, kimi yönetim işlevlerini devralacağı yerlerde FKÖ'yü işte böyle bir dayatma ve tuzak beklemektedir: Filistin kurtuluş savaşçılarına karşı kontrgerilla eyIemlerinde bulunmak, siyonist işgalin jandarmalığını yapmak!

Nitekim, *Newsweek* dergisindeki yazısında, İsrailli yetkililerin Filistin polis gücünü “Batı Yakası’nı susturmanın bir aracı” olarak gördüklerini belirten Henry Kissinger, FKÖ polisinin İsrail’den dönen teröristleri izlemekteki kararlılığı ve İsrail’e karşı eylemlere karşı[sındaki] enerjik tutumuyla orantılı olarak ancak “çözüm”ün bir parçası olabileceğini yazıyor!

Anlaşmayla İsrail’in FKÖ’yü Filistin halkının meşru temsilcisi olarak tanıması, ne yazık ki, bu örgütün küçük burjuva bürokratlarının hegemonyasında halk güçlerinden giderek kopması ve İsrail adına Gazze’yi ve Batı Yakası’ndaki Eriha’yı yönetmeye soyunmasıyla artık kazanılmış bir mevzi olmaktan çıkıyor; aksine FKÖ’nün tüzel kişiliğinde eldeki bir mevzi yitirilmiş oluyor.

Tabii anlaşmayla bölgede şiddetin ortadan kalkacağı varsayımı da yanlış. Siyonist işgale ek olarak, küçük bir alanda da FKÖ polisinin Filistin Kurtuluş Mücadelesi’ni bastırmaya kalkışması ve direnişin de devam edeceği gerçeği, olsa olsa şiddet ortamının yaygınlaşacağı ve kardeşin kardeşe kırdırılmasıyla da yoğunlaşacağı sonucuna işaret etmektedir.

Kendisi müflis ABD, belki biraz göstermelik Japon katkısıyla ama esas olarak da işgal altında tuttuğu ve daha önce de Körfez Savaşı’nı finanse ettirip silah satarak iflasın eşiğine getirdiği Suudi Arabistan ve Kuveyt sermayesiyle yani Arap parasıyla Arap davasını satın alma becerisini göstermiş bulunuyor. Ne var ki, Arapların ve Filistinlilerin paraya boğulacaklarını sananlar yakında aldandıklarını da anlayacaklar. FKÖ “özerk yönetimleri” ise, her sent için Filistinli gerilla kanı dökmek durumunda kalacaklardır!

Sonuçta yeni düzenin Ortadoğu’yu işgal ve kuşatma stratejisi karşısında şimdi Filistin halkı da kurban edilmiş oldu, geçici de olsa burada da bir teslimiyet yaşanıyor. İsrail siyonizmi, Türk militarizmi, Amerikan emperyalizmi ve Arap işbirlikçiliğinden oluşan şeytan dörtgeni, Suudi Arabistan-Mısır-İsrail-Türkiye mihveri, zincirine şimdi Filistin halkını ve belki Suriye’yi de kelepçeliyor. ...

Ne var ki, Ortadoğu’da barış yoktur ve emperyalist istikrar egemen kılınamamaktadır. Barış, kısaca şiddetin yokluğudur. Şiddet ise, Ortadoğu yaşamının her boyutunda mevcuttur. Sadece silahlar

> değildir şiddetin göstergesi; onlar aslında şiddetin sonucudurlar. İşgal, ulusal hakların gaspı, sömürü, baskı, yoksulluk ve gerilik hepsi tek başına ve hep birlikte Ortadoğu insanının yaşamını zehir eden şiddet türleridir. ...
>
> Gazetelerde MOSSAD'ın koruduğu yazılan ama tabii aslında CIA-MOSSAD ikilisince tutsak alınmış Arafat da ... FKÖ mücadelesi de, hiç kuşkusuz kahraman ve mazlum Filistin halkı da daha fazlasına layıktırlar.[28]

23 Ekim 1998 yılında da, Clinton yönetiminin girişimleriyle, Netanyahu'yla Arafat arasında imzalanan "Wye Anlaşması"yla *(Wye memorandum)* İsrail yüzde 13,1'lik bir toprak parçasını daha Filistinlilere devrediyordu. Böylece, asıl Filistin topraklarının sadece % 25'ini oluşturan Batı Yakası ve Gazze Şeridi'nin sadece % 40 kadarı, bunun da % 18'i tam, yaklaşık % 22'si kısmi denetim olmak üzere, Filistin Otoritesi'ne devredilmiş oldu.

Sonuç olarak, Ortadoğu'da "laik sol milliyetçilik"in son kalesi de düştü. Filistin hareketi içindeki Marksist ve İslamcı yapılar bu sürece karşı çıktılar. Sonunda, Filistin'de halk direnişi bu kez farklı (İslamcıların) önderlikle yükselerek sürdü ve ikinci *İntifada* dalgası, teslimiyet sürecinin daha fazla derinleşmesini ve kalıcılaşmasını engelledi. Ocak 1996 seçimleriyle Filistin Otoritesi başkanlığına seçilen Arafat da, zaman zaman, İsrail'in küçük düşürücü dayatmaları ve onu kuşatma altında tutsak alan operasyonları sonucunda giderek etkisizleşti. O kadar ki, "terörle yeterince mücadele edemediği" için W. Bush tarafından görevden alınması gerektiği bile söylendi. Sonra yetkilerini daha ılımlı bir başbakanla paylaşması talebi geldi.

## FKÖ'ye İsrail Saldırıları

İsrail'e karşı direnişi Arafat'ın da durdurması söz konusu olamazdı. Ölümünden kısa süre önce, 2003 yılının son günlerinde, artan intihar saldırıları ve yükselen direnişin belirlediği ortamda, İsrail-ABD baskıları karşısında içine kıstırıldığı durum içler acısıydı. O dönemde bölgede bulunan bir gazeteci anlatıyor:

> Washington ve uluslararası toplum bir yandan İsrail'e soğukkanlı olma çağrıları yapıyor, diğer yandan Arafat'a bir an önce radikal

Filistinli örgütlere karşı harekete geçmesi için inanılmaz baskılar yapıyordu. Ancak Arafat'ın eli kolu bağlıydı. Hem radikal örgütleri durduracak gücü yoktu, hem de böylesine bir girişimin Filistin'i iç savaşa sürüklemesinden korkuyordu. İsrail ise Bush doktrininden yola çıkarak Arafat'ı köşeye sıkıştırmakta kararlıydı. Arafat'a "ya terörü durdur ya da teröristlerle aynı kaderi paylaş" dedi. Bush da Tel Aviv'e destek vererek, "İsrail 'in kendini savunma hakkı vardır," diye konuştu. Bu açıklamayı "operasyona yeşil ışık" olarak değerlendiren İsrail, harekete geçmek için Şaron'un ABD'den dönüşünü bekledi. Şaron İsrail'e 3 Aralık'ta döndü ve ayağının tozuyla emrini verdi: Hedef Arafat!

Operasyan akşam saatlerinde başladı. Önce Arafat'ın Gazze'deki karargâhı ve evi yerle bir edildi. Arafat'ın iki helikopteri ve helikopter pistleri kullanılamaz hâle getirildi. Filistin liderinin helikopterlerinin vurulması, onun hareket serbestisinin kısıtlanacağının ilanıydı. Gazze'deki saldırılar sırasında Filistin lideri Yaser Arafat Ramallah'taydı. Ve bundan sonra İsrail onun Ramallah'tan çıkmasına izin vermeyecekti. İsrail ordusu Batı Şeria'daki Filistin kent ve köylerini de ablukaya aldı. İsrail askerî sözcüsü ... harekâtın "Arafat'ın Filistlinli militanlara karşı attığı adımların yeterli görülmemesinden duyulan düş kırıklığını iletmeye yönelik" bir mesaj olduğunu söyledi. Filistin yönetimi ise İsrail'in saIdırılarını durdurmak için gözünü ABD'ye çevirdi ... Filistin'den gelen ... imdat çağrısına Beyaz Saray'ın cevabı Filistin yönetimi için hayal kırıklığı oldu. Beyaz Saray sözcüsü Ari Fleischer, "İsrail, kendini savunma hakkına sahip ve ABD Başkanı bunu anlayışla karşılıyor. Şimdi sorumluluk, terör saldırılarını durdurmak için harekete geçeceğini göstermesi gereken Filistin lideri Yaser Arafat'ta," dedi.

Filistin yönetimi, İsrail'den gelen güçlü baskı üzerine sıkıyönetim ilan ederek bir dizi tutuklama gerçekleştirdi. ... Bu çökertme hamlesi Arafat'ın endişe ettiği bölünmeye neden oldu. Hamas, Filistin yönetimini 'İsrail'in bekçisi olmakla' suçladı. Ancak İsrail, Arafat'ın attığı bu adımları da yeterli görmedi. Şaron'un sözcüsü ... "Arafat, isimlerini daha önce ilettiğimiz militanları tutuklasın. İslami Cihad, Hamas, Tanzim ve Güç 17'nin altyapılarını çökertsin" diye İsrail'in taleplerini sıraladı. İsrail'in saldırıları ertesi gün de

> sürdü. ... 4 Aralık sabahı İsrail helikopterleri, Arafat'ın kaldığı Ramallah'taki karargâhını bombaladı. Saldırı sırasında Arafat da binadaydı. Batı Şeria'daki Filistin kentlerine ve Gazze'ye de saldırılar düzenledi. İsrail F-16'ları Gazze'deki Güç 17 ve Tanzim karargâhlarını hedef aldı. ...
>
> 29 Mart sabahı Ramallah caddelerinde asfaltı paletler eziyordu. İsrail tankları, zırhlı araçları ve personel taşıyıcıları kentin merkezine doğru ilerliyordu. Aldıkları emir, Arafat'ın karargâhına girmek, Filistin liderini tecrit etmekti. ... Tanklardan atılan mermiler, karargâhın dış duvarlarını yerle bir etti. Arafat'ın oIduğu binaya da bir tank mermisi isabet etti. Askerler bina duvarlarını delerek içeriye sızdılar. Arafat ve yakın çalışma arkadaşları karargâhın orta katında sıkışıp kaldılar. Arafat, ana bürosunun yemek odasının ve yatak odası bölümünün bulunduğu 3. katta hapsoldu...[29]

Arafat öldüğünde ülkesinde barış yoktu ama Filistin'in direniş bayrağı, halkın ellerinde yükseklerdeydi...

## Köleleştirme Operasyonu:

## İşgal ve Direniş

1997 yılında New York’ta kurulan ve amacı “ABD’nin global önderliğini geliştirmek” olan “Yeni Amerikan Yüzyılı Projesi *(The Project for the New American Century)* isimli bir kuruluş, 2000 yılının Eylül ayında, “Amerika’nın Savunmasını Yeniden Kurmak: Yeni Yüzyıl İçin Strateji, Kuvvetler ve Kaynaklar” *(Rebuilding America’s Defenses: Strategy, Forces and Resources for a New Century)* başlığıyla bir rapor hazırladı. Raporu hazırlayanlar arasında Dick Cheney, Donald Rumsfeld, Paul Wolfowitz, Steve Forbes, Francis Fukuyama ve W. Bush’un kardeşi Florida Valisi Jeb Bush gibi isimler bulunmaktaydı. Rapor, yeni koşullarda, Amerikan egemenlik sisteminin bir manifestosu niteliğindeydi. “Reagan döneminin askerî güç politikasının canlandırılması” ilkesine dayalı bir stratejik yönelimi savunan rapor, yazarların zihniyeti iktidara gelince, W. Bush yönetiminin eylem kılavuzu oldu.[30]

Raporun sunuş sayfasında örgütün “kuruluş ilkeleri”nden alınmış şu bölüm vardı:

> 20. Yüzyıl sona ererken, Birleşik Devletler dünyanın en önde gelen gücü durumundadır. Batı’yı Soğuk Savaş’ta zafere ulaştırdıktan sonra Amerika hem bir fırsat, hem de bir meydan okumayla karşı karşıyadır: Birleşik Devletler, geçmiş yılların kazanımlarının üzerinde yükselme vizyonuna sahip midir? Birleşik Devletler, Amerikan ilke ve çıkarları açısından elverişli bir yeni yüzyıl biçimlendirme azmine sahip midir?
>
> [İhtiyacımız], güçlü ve hem bugünün hem geleceğin sorunlarını karşılamaya hazır bir askeriye; dışarıda Amerikan ilkelerini cesaret ve bilinçle geliştiren bir dış politika ve Birleşik Devletler’in global sorumluluklarını kabul eden bir ulusal önderliktir.
>
> Elbette, Birleşik Devletler gücünü nasıl kullanacağı konusunda ihtiyatlı olmalıdır. Ama global önderliğin sorumluluklarının kullanılmasıyla ilintili bedellerden kolayca kaçınamayız. Amerika, Avrupa, Asya ve Ortadoğu’da barış ve güvenliğin devamının sağlanmasında yaşamsal bir role sahiptir. Sorumluluklarımızdan kaçınırsak, temel çıkarlarımıza tehditleri davet etmiş oluruz. 20.

> yüzyıl tarihi, bize, koşulları, kriz çıkmadan önce şekillendirmenin ve tehditleri de tehlikeye dönüşmeden karşılamanın önemli olduğunu öğretmiş olmalıdır. Geçen yüzyılın tarihi, Amerikan liderliği davasını sahiplenmemizi bize öğretmiş olmalıdır.

Rapor, "temel misyonlar" olarak, Amerikan topraklarını korumanın yanında, "aynı anda birden fazla büyük savaşı yürütme ve kazanma" gücünün oluşturulmasını, dünyanın "kritik bölgelerindeki güvenlik koşullarını belirlemek üzere jandarmalık görevleri"nin yerine getirilmesini ve askerî teknoloji "devrimi"nden yararlanılmasını öneriyordu. Stratejik hedefler olarak da, Pax Amerikana'nın sürdürülmesini savunan ve ana stratejik rekabet alanı olarak da Doğu Asya'yı belirleyen rapor, Amerikan silahlı kuvvetleri için de çok kapsamlı bir modernizasyon programıyla uzay ve siber uzay dâhil yeni bir silahlanma hamlesinin gerçekleştirilmesini istiyordu. Yazarlar, bunun için askerî bütçeye her yıl 10-20 milyar dolarlık ödeneklerin eklenerek, silahlanma harcamalarının gayrisafi millî hasılanın yüzde 3,5-3,8 oranına yükseltilmesini öngörmekteydiler...

Rapordaki son cümle ise, yakın vadedeki can alıcı noktayı oluşturmaktaydı. Yazarların yaptığı belirleme, Saddam rejiminin, ABD tarafından, sadece bölgeyi ele geçirme saldırısı için bir bahane malzemesi olarak görüldüğünü gösteriyor ve gelecekteki savaşın ipuçlarını veriyordu:

> Gerçekten de, Birleşik Devletler on yıllardır Körfez bölgesinde daha kalıcı bir rol oynama imkânlarını aramıştır. Irak'ta hâlen çözülmemiş ihtilaf, şimdilik bir mazeret yaratıyorsa da, bölgede büyük bir Amerikan askerî varlığı bulundurma ihtiyacı, Saddam Hüseyin rejimi meselesini aşmaktadır.

"Saddam'ın yarattığı mazeret" yetmediğine göre, daha büyük, daha inandırıcı ve korkutucu bir mazerete, bahaneye ihtiyaç vardı.

## 11 Eylül Saldırısı

11 Eylül 2001 günü, New York'ta Amerikan kapitalizminin görkemli simgeleri olan İkiz Kuleler ile başkent Washington DC'de emperyalist gücün ana karargâhı ABD Savunma Bakanlığı Pentagon, yolcu uçaklarıyla vuruldu. Politik merkez Beyaz Saray'a doğru yöneldiği iddia edilen bir

başka uçaksa, hedefine ulaşamadan düştü ya da düşürüldü. Yerde aranan bahane, gökte bulunmuştu...

Bundan sonrası kolay görünmekteydi.

Önce Amerikan halkına ve dünyaya korku salmak gerekmekteydi. İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Soğuk Savaş saldırısının silahlanma harcamaları için hazırlık yapmaya başladığında, Amerikan Senatosu'nun kıdemli üyelerinden Vandenburg, buna toplumsal destek sağlayabilmesi için Başkan Truman'a, öncelikle, "Amerikan halkının ödünü koparması" gerektiğini söylemişti. Bunun üzerine de, komünizme ve Sovyetler Birliği'ne karşı, sabotaj, ekonomik ambargo, silahlı baskı eşliğinde tarihte ender rastlanan bir yalan, karalama ve iftira kampanyası açılmıştı. Bunun, özünde, başta Amerikalılar olmak üzere dünya halklarının bilincinin çarpıtılması, vicdanının köreltilmesi, doğal refleks ve ruhi şekillenmesinin, sermayenin çıkarları doğrultusunda programlanması olduğu açıktı.

Bu yöntem o denli etkili olmuştu ki, Kore Savaşı'nda Çin'e karşı bile nükleer silah kullanmayı önerecek kadar kendinden geçen General Douglas McArthur, Truman tarafından kovulup da kendine geldiğinde şöyle diyecekti:

> Hükümetimiz, acil millî teyakkuz çığlıklarıyla, bizi hep kalıcı bir korku ve sürekli milliyetçilik hezeyanının paniği içinde tuttu. Her zaman için ya içeride korkunç bir kötülük vardı ya da körükörüne hükümetin peşinden gitmezsek bizi yutacak olan şeytani bir yabancı gücün varlığı söz konusuydu.[31]

Şimdi, emperyalizmin ve sermayenin çıkarlarına yönelik her tehdit, "terör" ya da "terörizmin, teröristlerin savunulması" olarak tanımlanacak, böylesi kapsamlı bir öcüyle insanlar korkutulacaktı. Sovyetler Birliği'nin Amerikan yanlısı Müslüman toplumlarla kuşatılması (Yeşil Kuşak) siyasetinin ürünü olan Usame Bin Ladin ile Reagan'ın Afganistan'da "özgürlük savaşçıları" olarak kutsayıp eğittiği Taliban, bu korku senaryosunun ve ideolojik saldırının aktörleri olarak kullanılacaklardı. Kısa sürede yüreklere korku salınmasının yöntemi belirlendi. Büyük bir yalan kampanyası başlatılacaktı.

“Yalan” işin en kolay yanıydı; egemenler, hayatı Hitler’in propaganda şefi Göbels’in dediği gibi yönetmeye alışıktılar:

> İnsanlar her zaman önderlerin peşinden sürüklenmeye yönlendirilebilirler. Bu kolaydır. Yapmanız gereken tek şey, saldırı altında olduklarını söylemek, pasifistleri de milliyetçi olmamakla ve memleketi tehlikeye atmakla suçlamaktır.[32]

Buradan hareketle, dünyanın dört bir yanına yayılmış devasa propaganda makinesi için hemen düğmeye basıldı. Her ülkede emperyalizmin yerel ajitasyon görevlileri kendi medyalarında harekete geçirildi. Her yerde, inanmaya hazır, ahmaklaştırılmış, korkutulmuş, beyni yıkanmış milyonlar hedef seçildi. Saddam’ın kimyasal kitlesel kırım silahları depoladığından El Kaide’yle ilişkisi olduğuna, hareketli biyolojik silah sistemlerini sakladığından nükleer tehdit oluşturduğuna uzanan bir sürü yalan, dünya kamuoyunun ve devlet yetkililerinin, diplomatların gözlerinin içine bakılarak tekrarlanıp durdu. BM Güvenlik Konseyi’nde televizyon kameraları karşısında, Amerikan Dışişleri Bakanı Colin Powell, projeksiyon aletinde, olmayan silah sistemlerinin krokilerini, depolarını, füze silolarını, virüs ve gaz taşıyan kamyonları büyük bir soğukkanlılıkla açıkladı. Sonra da, bu yaptığını, bu büyük yalana böylesine tetikçilik yapmasını, hayatında hiç çıkmayacak bir “utanç verici leke” olarak niteledi ama olan olmuş, iş işten geçmişti; ölen on binler için artık geri dönüş yoktu.[33] Bay Bakan tarih önünde günah çıkararak vicdan temizliyor, timsah gözyaşları dökerek, yine sahte bir duyarlılık gösterisiyle, aklınca, yıpranmış Amerikan imajınının imdadına yetişiyordu.

Yöntem ise, Soğuk Savaş’ı kazanmış, değneksiz global köyde tek kalmış olmanın verdiği aşırı özgüven, teknolojiye tapan, güce iman eden kültürel ön yargılara tutsaklık, gem vurulamayan imparatorluk ihtirası, bölgenin yeterince çürütülmüş olduğuna duyulan inanç ve ele geçmiş fırsattan yararlanma aceleciliğiyle, acemice tek boyutlu olarak belirlendi. Buna göre şiddet, tek başına Ortadoğu’yu çökertmek ve bölgede hegemonyayı sağlamak için yeterli sayıldı. Bir başka kültürel-ideolojik ön yargı da bunda etkili oldu: Bütün ilkel Asyalı ve Afrikalılar gibi, Araplar da sadece şiddetten anlarlardı; şiddetle ancak terbiye edilip uygarlaştırılabilir, Batı normlarına, Amerikan hayat tarzına uyumlu hâle getirilebilirlerdi. Liberal kapitalizme uyum gösteremeyenlerin yarattığı “medeniyetler çatışması” da,

onların uygarlığının şiddet yoluyla yok edilmesi sayesinde çözüme kavuşturulabilirdi.

Şimdi ABD, Ortadoğu'da Tanrı'yı oynayacaktı. Ortadoğu'yu kendi imajından, Amerikan hayat tarzından, küreselleşme değerlerinden yeniden yaratacaktı. Ortadoğu'nun toplumsal genetiğiyle oynanacak, silah zoruyla yeni insan, yeni değerler, yeni kültür, yeni din ve beynelmilel sermayenin ilahlarınca belirlenmiş değerlere tapınan sürüleştirilmiş toplum yaratılacaktı. Neo-con diye anılan Yeni Muhafazakârlar'a göre, Amerikan silah teknolojisi, ateş gücü, dehşetengiz vurucu kuvveti, Rambo'nun gazabı ve kılıcı, kısacası şiddet, buna yeter de artardı bile.

Şimdi özel olarak Irak, genel olarak da Arap dünyası ve Ortadoğu, tarihsel bir dönüşümün eşiğindeydi. Kıyıcıların saldırısı yoldaydı. Amerika, dünyaya meydan okumuş ve NATO'daki Avrupalı müttefiklerini, Rusya ve Çin'i, Birleşmiş Milletler'i bir yana iterek, "gerekirse yalnız başına" Irak'ı işgal edeceğini açıklamıştı.

## Afganistan'a Saldırı

Önce, dünyanın en zengin devleti, yeryüzünün en yoksul ülkelerinden birini, Afganistan'ı iki ay boyunca acımasızca bombaladı ve ardından işgal ederek, Usame Bin Ladin'i koruduğunu iddia ettiği rejimini devirdi. Gözü dönmüş saldırganlık o boyutlardaydı ki, yöneticiler savaşı bile ciddiye almaz olmuşlardı. Başkan'ın konuşmalarını yazmakla görevli eski danışmanlarından David Frum'un yazdığına göre, o zaman Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Condoleezza Rice, iki ülkede savaş çıkarılmasını savunmuştu. Rice'ın gerekçesi, şayet savaşlardan biri iyi gitmezse, hiç olmazsa ötekinden gelebilecek iyi haberlerle kamuoyuna bir başarı masalının pazarlanabilmesi, Başkan'ın durumunun sarsılmasının önlenmesi idi.[34]

Bütün dünya savaşı beklerken aynı zamanda Saddam'ın olmayan egzotik silahlarını konuşuyordu. Propaganda makinesi ilk zaferi kazanmış gibiydi. Oysa savaşın hemen öncesinde, Londra'da yayımlanan *Şark ül-Avsat* gazetesinde, İrfan Nizameddin, Amerikan belgelerine göre, işgal hedeflerini şöyle sıralamaktaydı:

- Balkanlar’dan Orta Asya’ya ve Güneydoğu Asya ile Körfez bölgesine kadar uzanan Amerikan üsleri arasındaki boşlukları giderebilmek amacıyla, Irak’ta stratejik bölgeleri işgal etmek.

- Dünyadaki ikinci büyük rezerve sahip Irak petrol kuyularını denetim altına almak.

- Savaş sonrasında tahrip edilmiş Irak’ın yeniden inşası sayesinde Amerikan ekonomisini canlandırmak ve ABD’nin bölgedeki nüfuzunu güçlendirmek. Buna karşılık Avrupa Birliği’nin nüfuzunu geriletmek ve bu birliği parçalamak.

- İnsan hakları, bölgenin yeniden yapılandırılması ve rejimlerin ıslah edilmesi türünden söylemler altında, Ortadoğu’yu bir serbest piyasa bölgesi hâline getirmek, Dünya Ticaret Örgütü (GATT), IMF ve Dünya Bankası’nın şartlarını dayatmak ve daha önemlisi bu sahte söylemleri, İsrail’in bölgeye yönelik cehennemî planlarını maskelemekte kullanmaktır esas amaç.[35]

## Ortadoğu’da Suskun Bekleyiş

Afganistan’da kentler, köyler, yollar, dağ taş bombalanırken, ABD, Irak’a saldırının altyapısını oluşturmaya başlamıştı. Bütün dünya ve elbette Ortadoğu, beklemekteydi.

Ortadoğu, sanki dipsiz bir kuyunun karanlıklarında yitmiş, yok olmuştu. Ortadoğu, göklerden bir kez daha yağacak ölümü bekliyordu. Bir zamanlar Tanrı’ya yakaran ellerin uzandığı göklerden inen ölüme son elli-altmış yıldır alışmış Ortadoğu’nun kara yazgılı insanı, tevekkülle beklemekteydi.

Bölge, Birinci Dünya Savaşıyla oluşan yeni dünyanın siyasal kültürel coğrafyasında, şeyhler, prensIer, kabileler arasında yapay sınırlarla parçalanmıştı. Göçmüş görkemli bir uygarlık, zengin bir kültür hazinesi ve unutulmuş bir tarih birikiminin üzerindeki ölü toprağı ile bu uçsuz bucaksız çöl, “insan” unsuru açısından tam bir çorak araziydi; bölgede birkaç prens, şeyh ve kral dışında Batılıları saymazsanız, “insan unsuru” yok gibiydi. Yoksulluğun, ezilmişliğin ve yüzlerce yıllık yorgunluğun, hep şiddetle bastırılmış direnişin yiyip bitirdiği Ortadoğu insanı, sanki yitmiş, tarih sahnesinden çekilip gitmişti.

2 Temmuz 1798’de Napolyon Bonapart, Mısır’ı işgal ettiğinde, onlara, “Ey Mısırlılar! Size, benim buraya sadece dininizi yok etmeye geldiğimi söyleyebilirler ... ama iftiracılara, buraya zalimlerin elindeki haklarınızı yeniden size vermek dışında başka bir amaçla gelmediğimi söyleyin!” diye seslenmişti. 19 Mart 1917’de ise, işgalci İngiliz ordusunun komutanı General Maude, Bağdat’ta şunları söylüyordu: “Ordularımız kentlerinize ve arazilerinize, işgalci ya da düşman olarak değil, kurtarıcı olarak geldiler. ... Britanya halkının ve onunla ittifak içindeki milletlerin umudu ve arzusu, Arap ırkının, dünya halkları arasında yeniden yükselmesidir.”[36] İngiliz generalden öncekiler de, Osmanlı hükümdarları, onlara, Halife’nin koruyucu kanatları altında, en azından “öteki dünyada” kurtuluş vaat etmişlerdi.

Sonuçta barbarların hepsi çekip gitmiş ama Ortadoğu’yu da mahvetmişlerdi.

O dönemin Ortadoğu’su tarihsel bir deprem sonucu yok olmuş bir uygarlık gibi değil de, kıran girmiş bir bahçe gibiydi. İngiliz Paşalar, İngilizci şeyhler, Hıristiyan misyonerler, Alman prensler, Feldmareşallerin orduları, sanki yüzyıllar boyunca tüm vahaları ve koca Nil Nehri’ni kurutmuşlardı. Neredeyse bir büyük “kültürel soykırım” bölgenin tüm hayat damarlarını kurutmuş, önce Müslüman kardeşi Osmanlı, sonra da Batılı insan, Ortadoğulu hemcinslerinin kurdu olmuşlardı.

Yükselen ABD’nin tetiklediği Soğuk Savaş’ta Ortadoğu, sadece ele geçirilmesi gereken herhangi bir stratejik mevzi olarak görüldü. Uluslararası satranç oyununda bin yıllık “Dar-ül Saadet” bir piyon bile değil, kuşun kurda yem olduğu insan geçmez, kervan geçmez ama “stratejik önemi haiz” bir coğrafya parçasıydı sadece.

1960’lı yıllar, mazlum ulusların yaşadığı birçok yerde olduğu gibi Ortadoğu’da da yeni bir dönemin başlangıcı oldu; Ortadoğu’da “İnsan” yeniden doğmuştu artık. Ortadoğulu insan gerçi tarihinin en görkemli günlerine dönememişti ama “Batı’ya karşı mücadele” yeniden açılmıştı, Nasırcılıkla, Baasçılıkla, Filistin Hareketi’yle yeni bir döneme girilmişti.

Bu yeni dönemin ayırıcı özelliği yeni bir tür insanda ortaya çıkmıştı. Bu evrede, İngiliz’iyle, Fransız’ıyla ve tabii Amerikalı’sıyla Batılı insan yine vardı; Rus’uyla, Çek’iyle Batı’nın Doğu’su da gelmişti ama bölgede bu kez

Ortadoğulu insan da vardı. Şeyhler, prensler yerlerini bu “yeni insan”a bırakmışlardı. Nasır, Canbolat, Bekdaş, Eflak, Bin Bella, bu yeni insandı. Ve Osmanlı’nın son dönemine benzer bir biçimde Batı’ya karşı mücadele süreci içinde giderek Batılılaşan bir direniş bölgeye egemen olmaktaydı.

Bireyin başını çektiği, daha doğrusu yarattığı bu evrede kitleler vardı; bireyin, önderin peşinden yürüyen kitleler. Bunun en çarpıcı örneğini ise, Nasır’ın tabutu peşinde dövünerek yürüyen çileli, acılı, çaresiz kitlede görmek mümkündü. Aslında aynı olgu tüm “Üçüncü Dünya”da ortaya çıkmıştı. Afrika’da, Asya’da da başkaldıran bireyler, soylu önderler vardı. Oralarda da tek insanın peşinden yürüyen kitlelerle yürütülen “Batı’ya karşı mücadele” süreci ve giderek düşmana (üstelik en kötü yanlarına) benzemek, sistemin bir parçası olmak söz konusu olmuştu.

Ardından, peşpeşe gelen ihanet, yenilgi ve şiddetle birlikte çürütücü bir dönem başladı kadim coğrafyada.

Ve rejimler çürürken, “yorgun savaşçı” Ortadoğu insanının önce “savaşçılığı” yok olmuş, arkadan “yorgunluk” “tevekkül”e ve giderek “tefekkür”ün sonsuzluğunda “ölümlü dünya”dan el etek çekişe dönüşmüştü. İnsan yok olurken, soyu kurumuş bir direnişin taştan simgesine sanki doğa acımış ve Eyyubi’nin Kalesi, bir şeyler hatırlatmak istercesine, çorak arazi üstünde dimdik ayakta kalmıştı.

İşte Amerikan saldırısını neredeyse basireti bağlanmış bir umursamazlıkla beklerken, aslında, yorulmuş yığınlar bir “toplumsal felç” durumu içindeydiler. Mutsuz, umutsuz, umarsız yığınların, çürümüş ve çürüten rejimleri savunmak için parmaklarını oynatacak mecalleri de, iradeleri de, istekleri de kalmamıştı. Günün karanlığı içinde insanlar, ufukta görünen Amerikan işgalinin korkunç gerçeğinin ayırdında ve fakat kendi gelecekleri üzerinde tasarrufta bulunma imkânlarından yoksundular.

Bahreyn’de Filistinlilerce yayımlanan *El Eyyam* gazetesinde Hasan Hıdır, 6 Mart 2003’teki yazısında durumu şöyle anlatmaktaydı:

> ... Arap rejimleri halklarına yalan söyleyip duruyorlar. Hiçbir Arap hükümeti, Irak operasyonu için hazırlanan Amerikan askerlerinin ülkesindeki varlığına ilişkin meseleyi parlamentosunun gündemine dahi getirmiyor; esasen, birçok Arap ülkesinde parlamento diye bir

> şey de bulunmuyor. Var olan parlamentolar da formaliteden ibaret olup, savaşın faturası Bedevi petro-dolar krallıklarının hazinesinden karşılanmıyor. Birinci Körfez Savaşı'nda böyle oldu. Petrol prenslikleri, ABD'nin sevgisini kazanmak ve Sam Amca'ya askerî tesisler vermek uğruna kirli bir rekabet içine girmişler.
>
> Kendilerini "halkçı" diye tanımlayan Arap devletlerinin petrol prensliklerinden aşağı kalır yanı yok; düpedüz yalan söylüyorlar. Kamuoyu önünde "Savaşa hayır" diyorlar; kulislerde ise Amerikalılara, "Sizinleyiz ama, n'olur bizi anlayın lütfen!" diye ricada bulunuyorlar.
>
> Atlas Okyanusu'ndan Basra Körfezi'ne kadar uzanan Arap topraklarındaki kitleler kralcı, halkçı, sultancı ve Bedevi rejimlerinin örsü ile Amerikan kuvvetlerinin çekici arasında sıkışıp kalmışlar. Böylece Saddam Hüseyin ile Bin Ladin gibileri sahte nebi olarak görülüyor ve düzmece kehanetleri insanların aklını çelebiliyor. Halk nereye yönelsin![37]

Donuk bekleyiş, çürüten rejim sahneden çekildikten ve büyük zulüm hâkimiyetini dayatmaya başladıktan sonra direnişe dönüşecekti. 29 Nisan 2003'te işgalci ABD'nin Savunma Bakanı Donald Rumsfeld, işgal gücünün işkenceci zalim askerlerine, "Dünyadaki pek çok ordunun aksine, siz buraya işgal etmeye, el koymaya değil, özgürleştirmeye geldiniz ve Irak halkı bunu biliyor,"[38] diye seslendiğinde, kadim coğrafyanın kadersiz insanları başlarına gelecekleri, ortak bellekleri olan acılı tarihlerinden süzülüp gelmiş bilgelikleriyle kavramışlardı. "Köleleştirme operasyonu"nun kendini beğenmiş dijital şövalyelerine, bu coğrafyada insanlığın ölmediğini, teknik karşısında insanın hâlâ üstün olduğunu kanıtlamalarına az zaman kalmıştı...

## Türkiye Kıpır Kıpır

Arap dünyasındaki felç hâlinin durgun bekleyişinin aksine, Türkiye çok hareketliydi.

Her şeyden önemlisi, 2000 Kasım ve sonraki Şubat krizleriyle bir kez daha iflas bayrağını çekmiş ülkede 100 milyar dolarlara varan bir vurgun bekleyişinin çılgınlığı pek çok çevreyi anaforuna almıştı. Düğmelerine basılanlar, "Kuzey Cephesi"nin açılmasıyla yani "stratejik müttefik"in askerleriyle omuz omuza işgale katılınca, dolarların akmaya başlayacağı

müjdesini pompalamaya başlamışlardı. Böylece, bir başka kuş daha vurulacaktı ve savaş naralarının eşliğinde al bayrak yükseltilmiş, savaşın kan gölünde iflas bayrağı gizlenmiş olacaktı.

Bu arada en önemli fırsat, Türkiye'nin "stratejik önemi"nin yeniden artmış olmasıydı. Yeni rakiplerin ortaya çıkma ve Türkiye'nin fedailiğine artık ihtiyaç duyulmaması olasılığı, geçim kapısının kapanması demekti, bu da Soğuk Savaş sonrasında en korkulan şeydi.

Deniz Zeyrek imzasıyla *Milliyet* gazetesinde 1 Ekim 2001'de yayımlanan bir haber bu korkuyu anlatıyordu:

> Dışişleri ve Genelkurmay yetkilileri, ABD'nin İran ve Rusya'yla başlattığı işbirliğini geliştirmesi hâlinde Türkiye'nin gelecekte bölgedeki jeostratejik önemini kaybetmesinden kaygılanıyor. Bu yakınlaşmada ABD'yi AB'nin izlemesi beklenirken, Türkiye'nin "bölgesel-stratejik" önemini kaybetmesine neden olabilir. AB'nin Demir Perde ülkelerine "yıllarca SSCB'ye karşı göğüs geren" Türkiye'den önce kucak açması ABD'nin ve AB'nin yeni düzen kurulurken geçmişi fazla hesaba katmayacağını gösteriyor.

Şimdi Türkiye'nin önüne bu kez "teröre karşı göğüs germe" imkânı ve böylece Amerika'ya, Avrupa'ya bir kez daha yanaşma imkânı çıkmıştı.

ABD'ye çok boyutlu bağımlılık zincirlerinin kıstırdığı Türkiye'de başka kaygılar da söz konusuydu.

Artık belli olmuştu ki, Irak'ta Kürtler ABD'nin "doğal müttefiki" konumundaydılar ve "Kürt Oluşumu" diye utangaç bir belirsizlikle tanımlanan hayalet, ülke üzerinde dolaşıyor, yüreklere dehşet salıyordu. Türkiye, on yıllar sonra, Ortadoğu'da gerçekten "millî" bir düşman bulmanın ve böylece Amerikan saldırılarında artık sadece paralı asker olarak değil de, kendi "ulusal davası"nı güden bir aktör olarak katılmanın heyecanı içindeydi. Türkiye, işgale; on, yirmi, hatta kırk, altmış bin askerle, koalisyonun, ABD ve İngiltere'yle birlikte üçüncü ana partneri olarak katılmalıydı ki, Kürtler "oluşum"un ne olduğunu anlamalıydılar. Sol milliyetçilere göre, böylece bölgedeki "ikinci İsrail"in oluşumu önlenecekti; sağcı milliyetçiler içinse, olmayan şeyin oluşumu da zaten söz konusu olamazdı; her şeyin üstündeki çağdaş milliyetçilere göre de, aşiret

reislerinin ve yoksulların coğrafyasında “oluşum” haddini aşmaktı. Türkçü sentezinden liberaline kadar İslamcılar ise külliyen “Türk Osmanlı’nın efendiliği”nde kalmışlardı. Liberallere göre de, Amerika her zaman haklıydı ve Kürtlerin asimilasyonu ince “çağdaş yöntemler”le ve “ABD’yle suç ortaklıkları” yaratarak halledilmeliydi. İdeolojilerden arınmış çıplak resmî korku, varlığı bile yadsınmış “kart kurt”ların, resmî yalanları yalanlayan varlığının ortaya çıkmasıydı. Gizlenen korkuysa, inkâr edilmiş kendi Kürtlerine, yeni bir cazibe ve çekim alanının ortaya çıkma olasılığıydı.

“Amerika’yla stratejik işbirliği fırsatını yeniden yakalamak”, “işgalden para kazanmak” ve “Kürtleri tepelemek”ten oluşan üçlü millî amaç neredeyse bütün kesimleri birleştirmişti. Dertleri ve edilgenliğiyle kabuğuna çekilmiş halkın da büyük ölçüde kafası karışmıştı. Bir yanda, ballandıra ballandıra yağacağı anlatılan savaş bereketinden kendisine de bir şeylerin damlayacağı düşüncesi vardı. Öte yanda, barışın da cezası söz konusuydu; savaş parası gelmezse, “barış vergisi” gelir diye korku salıyordu egemenler. Tabii, “Kürt öcüsü” de işin cabasıydı. Bu amaçları, çeşitli oranlarda paylaşan ama işgal macerasına bulaşmaktan ürken her kesimden insan ve “muhalefet görevi” uyarınca itiraz dillendirenlerle bir bütün olarak sosyalistler dışında bir geniş cephe ortaya çıkmıştı. Üçlü millî amacın her bir unsuruna kendine göre bir ağırlık tanıyarak, başta devlet, memleketin bütün zinde güçleri, bütün kesimler –ulusalcılar, faşistler, liberaller, muhafazakârlar, İslamcılar– nihayet o çok özlenilen “millî birlik ve beraberlik” içinde buluşmuşlardı: ABD’yle omuz omuza Irak’a girilmeliydi!

Mekanizma çalışmaya başladı. Türkiye Cumhuriyeti’nin karar alma merkezlerinde hummalı faaliyetlerle, Amerikan işgal kuvvetlerine havaalanlarının, üs ve limanların açılmasının, işgale Türk Silahlı Kuvvetleri’nin de katılımının hazırlıkları tamamlandı.

En önemli merkez olan Genelkurmay’dan onay çıkmıştı. Bunun üzerine, Millî Güvenlik Kurulu’nda Parlamento’ya gerekli tezkerenin sunulması kararlaştırıldı. Hükümet de, tezkereyi yazdı ve TBMM Başkanlığı’na gönderdi.

Amerikalıların sonuçtan emin olduğu belliydi çünkü Türkiye’ye, yani “Kuzey Cephesi”ne doğru sevkiyat bütün hızıyla sürüyordu. Amerika’da gelişmeleri izlemiş bir gazetecinin yazdığına göre, seçimleri kazandıktan

sonra Amerika'yı ziyaret eden Tayyip Erdoğan, Beyaz Saray'daki görüşmede, Bush'un, "Irak konusunda bizim yanımızda yer alacaksınız, değil mi? [S]avaş kararı alırsak bu hususlarda bize yardım edeceksiniz, değil mi?" sorusuna, görüşmeye girmeden önce öğrendiği İngilizce sözcükle, "Easy... (kolay) Mr. President," yanıtını vermişti bile.[39]

Bu arada, ABD'yle pazarlık da açılmıştı. İktidar, ülkenin "stratejik önemi"nin arttığı bu dönemde jeopolitiğinin fiyatını da yükseltme uyanıklığındaydı. Öyle ya, uluslararası piyasada jeopolitiğin ederini "stratejik önem" belirliyordu ve onu da gerginlik, çatışma, savaş durumu yükseltiyordu. Şimdi savaş zamanı olduğuna göre, tüccarın önü açıktı.

Liberal İslam'ın parlak siyasetçilerinden Cüneyt Zapsu'nun şöyle bir hesap çıkardığı anlatılıyor: "ABD eğer kuzey cephesini açmazsa, güneyden girmek zorunda kalacak. Ben hesapladım, bunun maliyeti 600 milyar doları bulur. Ama kuzey cephesi açılırsa maliyet çok düşecektir. ABD'ye diyelim ki, 'Arkadaş bize 100 milyar dolar ver. Her türlü yardımı yapalım.' Benim temaslarım var."[40] Bu gazeteci bilgisini, bir başka gazetecinin aktardığı şu diyalog doğrular nitelikte:

> POWELL: "Peki hep konuştuk. Beklentilerinizin son rakamı nedir?"
>
> YAKIŞ: "92 milyar dolar..."[41]

14 Şubat 2003 günü Dışişleri Bakanı Yaşar Yakış'la Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı Ali Babacan, Beyaz Saray'da Bush'un huzuruna alındılar.

Artık bir ibret vesikası olarak Türk dış politika tarihine geçmiş ve 1946'dan bu yana izlenmiş çizgiyi tıpatıp yineleyen-doğrulayan ve Amerikan basınında Türkiye'yi bahşiş karşılığı göbek atan dansöz olarak gösteren karikatürlere konu olan bu pazarlık, yukarıda atıfta bulunduğumuz iki gazetecinin kitaplarında ve başka pek çok yerde defalarca yayımlandı:

> – George Bush: Gemilerimiz ve askerlerimiz sizin kararınızı bekliyor...
>
> – Yaşar Yakış:... 2 milyarı askeri, 4 milyarı da bağış olmak üzere 6 milyar dolar deniyor. Bu rakam bizim için yetersiz. Bu son karar mı?

> – Bush: Evet, budur. Benimle at pazarlığı yapmaya mı geldiniz?
>
> – Yakış: Hayır, biz at pazarlığı yapmıyoruz. Türkiye'nin iyi bir müttefik olabilmesi için ekonomisinin de ayakta olması gerekir. Bunları sizinle konuşmak istiyoruz.
>
> – Bush: Teksas'ta at pazarlığı nasıl yapılır, bilir misiniz? Cebinizde para vardır. At pazarına gelirsiniz. Bir atı gözünüze kestirip pazarlık yaparsınız. Etraftan gelenler olur. Sonra bir bakmışsınız, cebinizdeki para da gitmiş, at da... Cepler dışarıda kalmışsınız..."

George Bush, sonunda, Türk bakanları azarlar ve pazarlığa son noktayı koyar: "Beyler, ABD topraklarında yapacağınız bir şey yok. Ülkenize gidin ve tezkereyi çıkarın..."[42]

Genelkurmay ile Millî Güvenlik Kurulu kararıyla hükümetin hazırladığı Amerikan işgal ordusuna ülkeyi ve dolayısıyla kuzey cephesini açan tezkere, TBMM'de 1 Mart 2003'te oylandı ve çoğunluk lehte oy kullandı. 533 milletvekilinin katıldığı oylamada 264 "evet", 250 de "hayır" oyu kullanılmıştı.

Televizyonlar, tezkerenin kabul edildiği müjdesini duyurmaya başlamışlardı ki, kimsenin aklına bile gelmediği bir istatistiki hatanın ortaya çıktığı fark edildi. Anayasanın ve Meclis iç tüzüğünün öngördüğü çoğunluk (oylamaya katılanların salt çoğunluğu) sağlanamamıştı. Üç oy eksik kalmıştı.

Her çevrede ilk tepki, panik oldu. Daha o gece, "Nasıl olsa geçer diye düşündük, katılmadık," diyenlerden "Yeterli çoğunluk var diye 'hayır' kullanıp seçimlerde zor duruma düşmemeyi planlayan mebuslar vardı, onlar şimdi oylarını değiştirirler," diyenlere, bir yeni çoğunluk oluştu TBMM ve AKP grubu içinde. O gece televizyonlarda, bir AKP Grup Başkan Vekili, "Böyle olacağı akla gelmezdi, bilinseydi, CHP'den bile birkaç üye oylamaya katılmazdı," dedi.

Ne var ki, olan olmuştu. Hemen Amerikalılara yeni bir tezkere için sözler verildi, hazırlıklara girişildi ve bu arada iki konuda yeni girişimlerde bulunulmaya başlandı. Birincisi, paradan elbette vazgeçilemezdi ve belki yeni durumda, meblağın biraz artırılması bile düşünülebilirdi. İkincisi, Türkiye'nin işgale, elbette esas olarak, "Kürt Oluşumu"nu tarumar etmek

üzere ana partner olarak katılması, ne kadarı mümkünse, 40-50-80 bin askerle savaşın tarafı yapılması için gayret gösterilmeliydi.

Bu arada, kimi aklıevveller, "yeterli para ve savaşa katılma, 'Kürt Oluşumu'nu boğma izni yoksa, o zaman biz de 'savaş karşıtlığı'na oynarız" şantajını düşünmüş olabilirdi ama Amerika'nın bu blöfü yutması söz konusu değildi.

Amerika tarafında ise, önce bir şok ve ardından da keskin bir öfke dalgası oluştu, okyanusu aşıp Türkiye'yi vurdu. Hiç alışık olmadıkları böyle bir durumda, dünyaya kafa tutmaya yönelmiş yetkililerin, Türk siyasetinin ince kurnazlıklarının yol açtığı yol kazalarını, istenmeyen, beklenmeyen "hesap hataları"nı düşünecek sabırları yoktu.

Kısa süre sonra, 6 Mayıs'ta, ilk Amerikan bombası Türkiye'de patladı. ABD Savunma Bakan Yardımcısı Paul Wolfowitz, CNN Türk'te iki gazeteciyle yaptığı röportajda, doğrudan Genelkurmay'ı, Türk yönetiminin ana kumanda merkezini suçlayarak tezkerenin kabul edilmemesinden sorumlu tuttu, "Liderlik konumuna tam olarak sahip çıkmadı" dedi. Wolfowitz, diplomatik dille, "Bırakın demokrasi masallarını, parlamento iradesi, sivil hükümet numaralarını; biz kararların son tahlilde ordu tarafından alındığını biliriz ve dolayısıyla da şimdi ortaya çıkan skandaldan onu sorumlu tutuyoruz," diyordu. Türk basınına yansıyan bilgilere göre, öfkeden köpüren bir Amerikalı yetkili, "Söyleyin onlara, bize tam üç darbe borçları var," diyerek doğrudan Genelkurmayı hedef alıyordu.

Genelkurmay Başkanı apartopar bir basın toplantısı düzenleyerek, Silahlı Kuvvetler'in tezkereden yana olduğunu açıkladı ama geç kalmıştı.

Genelkurmay neden geri planda durmuş, geleneksel "liderlik rolü"nü oynamamıştı?

ABD ile Irak'ta Kürtler arasındaki işbirliği bağları ve savaş'tan sonra güçleneceği görülen "Kürt Oluşumu", kuşkusuz devletin her kurumu gibi, Genelkurmay'ı da kaygılandırıyordu. Ne var ki, Türk Silahlı Kuvvetleri'ni, Türkiye'yi İngiltere'yle birlikte ana partner olarak kabul edip çok büyük bir güçle Irak'a sokmaya ABD ve İngiltere'den, Arap ve Kürtlerden ciddi itirazlar söz konusuydu. ABD'nin, cephe gerisi lojistik destek alanı saydığı Kürdistan'da, Kürtlerle Türk ordusu arasında kanlı çatışmalar çıkma

olasılığını göz ardı etmesi mümkün değildi. On binlerce Türk askerinin Kürtlere yönelmesi dışında, daha sonra işgal ettikleri yerlerden nasıl çıkarılabileceklerini de herhalde tartışmıştı Amerikalılar. Bu durumda, belki de Genelkurmay'ın hevesi kaçmıştı, geri planda kalmıştı.

İkinci olarak, Genelkurmay'ın, halkın olası tepkileri karşısında, sorumluluğun, hazzetmediği sivil iktidarca üstlenilmesinde de yarar gördüğü açıktı. Savaştan gelebilecek "iyi haberler"in şan ve şerefi elbette her kesimden fazla Silahlı Kuvvetler'in olacaktı. Bir fiyasko durumundaysa, bedelin siviller ve siyasi iktidarca ödenmesi âdettendi. Ayrıca, ABD'nin kanatları altında bir Müslüman ülkeye yapılacak saldırının toplumda yaratabileceği rahatsızlığın sorumluluğunu da siyasiler üstlenmeliydi.

Türkiye'nin, ABD'nin Irak işgaline, hava sahasını, üs ve limanlarını açarak ve mümkünse de bizzat katılarak ortak olmasını isteyen Genelkurmay'da o günlerdeki "stratejik planlama"da hâkim olan düşünceyi, işin para ve askerî yardım kısmıyla "stratejik Amerikan dostluğu"nu bir yana bırakarak, "ulusalcı" kesimin askerî kanadının önde gelen sözcülerinden Orgeneral Hurşit Tolon şöyle anlatıyor:

> [Tezkere'nin] reddini uygun görmüyorum. Ben Kuzey Irak'ta bugün bulunuyor olsaydım, ne Kuzey Irak'ta bilinen zatların sesleri bu kadar çıkacak, ne kırmızı pasaportlarını iade edebilme küstahlığını gösterebilecekler ne de ikide bir kurulacak bağımsız Kürdistan endişesini... İkincisi, PKK dediğimiz musibetinden hareket imkânını da orada yok edecektim. Peki bunun için ne yapacaktım? Birkaç havaalanı, bir ya da iki liman transit geçiş için buyurun geçin...[43]

"Buyurun geçin!" Liberal kapitalizmin bu ilkesi, emperyalizme bağımlı kapitalist ülkelerde, sadece liberalizmin değil, en kahraman ulusalcılığın da kaçınılmaz siyaseti olmaktaydı.

Ne var ki, Genelkurmay'ın politikaya bulaşmışlık geleneğinin ince siyaset manevrası, Amerika'ya fazla geldi ve geri tepti.

Amerika'yı iyi izlediği bilinen bir gazetecinin yazdıkları, alıştırıldığı sadakat beklentisinde uğradığı düşkırıklığının tepkisiyle Amerikan

hışmının, icabında, nasıl eski hesapların bakiyesinin ortaya serilmesine, hesap sorulmasına ve en kaba tehditlerin savrulmasına yol açabileceğini gözler önüne sermektedir:

> Sürekli olarak Türkiye'nin "jeopolitik önemi"nden söz ediliyor. Peki, Türkiye'nin; siyasette, diplomaside, ticarette, askerlikte, güvenlikte sürekli kapısını çaldığı ve "jeopolitik önem çeki"ni "nakte çevirttiği" en güçlü ve en yakın müttefiki Amerika, gün gelip, tam da o "jeopolitik önem"den ötürü kapısını çaldığı ve "işbirliği talebi"nde bulunduğu bir sırada, Türkiye "başka kapıya" der ise, o "jeopolitik önemi"nin ne anlamı kalacaktır? "Jeopolitik önem çeki" bundan böyle nasıl "nakde" çevrilebilecektir?[44]

Güç durumda olan sadece Genelkurmay değildi. Daha sonraları, "Amerika'yla ilişkiler her şeyin üstündedir" diyen dönemin Başbakanı Abdullah Gül de, şimdi iş üzerine kalmış Tayyip Erdoğan da sıkıntılıydılar. Fazla ticaret, fazla kurnazlık, fazla işbilirlik, ellerine ayaklarına dolaşmış, ABD'yle ilişkileri çok gerginleşmişti.

Hemen ikinci bir tezkerenin hazırlıklarına geçildi. Bu arada, Siirt'te yapılan ara seçimle milletvekili olan Erdoğan da Başbakan olarak atanmış, kabinesini kurma çalışmalarına başlamıştı. 6 Mart'ta TBMM Başkanı Bülent Arınç ile Başbakan Gül ve Tayyip Erdoğan bir araya gelerek ikinci tezkerenin Meclis'e sunulmasını görüştüler. 9 Mart'ta, Başbakan yardımcısı M. Ali Şahin, CNN Türk'te katıldığı bir programda, "ABD'ye asker konuşlandırma izni verecek," yeni tezkereyle ilgili sorunların, yeni hükümetin kurulmasından bir hafta sonra netleşeceğini söyledi. 18 Mart'ta Bakanlar Kurulu, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan başkanlığında olağanüstü toplandı. Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek, toplantıda, Amerikan askerlerinin Türkiye'de konuşlandırılmasına, hava sahasının açılmasına ve Türk askerlerinin de Kuzey Irak'a gönderilmesine izin veren bir tezkerenin TBMM'ye sevk edilmesine karar verildiğini bildirdi.

Artık Türkiye her şeyi yapmaya razıydı. Paradan bile vazgeçilebilirdi çünkü hem Amerika kızmıştı, hem işgal her koşulda gerçekleştirilecekti, hem de pazardaki mal, "jeopolitik" elde şişmişti, ticarette mal zararına da olsa elden çıkarılmalıydı. Üstelik, "Kürt Oluşumu" karşısında, Amerika'sız bir şey yapmak da asla mümkün olamazdı.

Aslında şimdi hükümet Amerikalı yetkililerin peşine düşmüştü ve birincisinden daha fazlasını içeren bir tezkereyi kabul ettirmeye çabalıyordu. Kendine güvenin doruğunda, savaşın her durumda çok kısa süreceğini ve işgalin tamamlanacağını, Irak'ta çiçeklerle karşılanacaklarını düşünen Bush karargâhının, Türk tarafıyla vakit geçirmeye niyeti yoktu.

20 Mart 2003'te Amerikan-İngiliz işgal orduları Irak'a saldırdı.

Türkiye öyle boşlukta kalakalmıştı.

Amerikan *Newsweek* dergisinin 31 Mart 2003 tarihli nüshasında, Erdoğan'la bir görüşme yapan Lally Weymouth, "Türkiye geçen hafta [ABD'ye] tam işbirliği önerdiğinde artık çok geçti. Dışişleri Bakanı Colin Powell Türklere alternatif işgal planının devreye sokulduğunu ve artık ABD'nin sadece hava sahasını kullanmak istediğini söyledi," diye yazdı.

Gazeteci Sedat Ergin de şöyle anlatıyor hükümetin çaresiz çırpınışını ve ABD'nin soğuk duş etkisi yapan kararını:

> Bush'un Irak'a savaş ilan etmesinin ertesi günü (18 Mart) Bakanlar Kurulu, Başbakanlık'ta Irak konusundaki izlenecek stratejiyi görüşmek üzere toplandı.
>
> Başbakan Erdoğan'ın başkanlığında yapılan toplantı açıldığında ortalığa tam bir sessizlik hâkimdi... "Savaş Türkiye'siz olmaz" tezi dayanaksız çıkmıştı.
>
> ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, pazartesi akşamı Gül'ü arayarak savaş kararını duyurmuş ve hava koridoru için nabız yoklamıştı.
>
> Gül, "Kuzey Irak'la tezkereyi Meclis'e getireceğiz. Ancak, beklentilerimiz var. Tezkerenin geçmesi karşılığında Irak'ın geleceğine ilişkin siyasi belgedeki ilkeler geçerliliğini korumalıdır. ABD, Türk ekonomisine desteğini açıklamalıdır. Ayrıca, Türk ordusunun Kuzey Irak'taki varlığı kabul edilmelidir," karşılığını vermişti.
>
> Powel da, "Ben size yarın döneceğim," yanıtını vermişti.
>
> Bakanlar Kurulu, Powell'dan gelecek yanıtı bekliyordu.
>
> Toplantıda karar alınamıyordu; çünkü, Powell'ın tam nasıl bir öneriyle geleceği bilinmiyordu.

Bu sırada Washington'dan bir haber geldi. Powell, Kongre'de yaptığı açıklamada, "Türk hükümetine yaptığımız öneriler artık masada değil" şeklindeki açıklamasını tekrarlamıştı.

Saat 22.30 sularıydı. Powell'dan hâlâ ses yoktu.

Erdoğan toplantıyı sona erdirdi. Salondan ayrılırken Bakanlar Kurulu'na şöyle diyecekti:

"Galiba, o tren kaçtı..."

Beklenen telefon Bakanlar Kurulu dağıldıktan sonra saat 23.30 sularında geldi. Powell, hava koridorunun yanı sıra İncirlik üssünü de istiyor, karşılığında 1 milyar dolar öneriyordu. Gül, "Hava üssü istemeniz tam işbirliği kapsamına girer. Bu takdirde daha önceki önerileriniz geçerliğini koruyor mu?" diye sordu. Ankara, bu kez tam işbirliğine kapıyı aralıyordu.

Powell, bir saat sonra 01.00 sularında Gül'ü aradı. 19 Mart'a girilmişti. Powell, "Üs talebimizi geri alıyoruz, sadece hava koridoru istiyoruz," dedi.

Ankara'nın son dakika hamlesi sonuçsuz kalmıştı.

Washington, ertesi gün Irak'a girdi."[45]

Paralar uçmuş, Kürtler kurtulmuş, Türkiye savaşsız kalmıştı. Ama anlaşılan, Amerika'yla dostları yine de boş durmamışlardı. 17 Mart 2006 tarihli *Hürriyet* gazetesinde, gazete künyesinin hemen yanında küçük bir haber çıktı:

Danıştay, "Liman, havaalanı, tesis ve üslerin, dost ve müttefik ülkelerce bir yıl süreyle kullanılmasına olanak tanıyan" 23 Haziran 2003 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı'nın iptali istemini reddetti. Böylece, ABD'ye Irak'la ilgili üs, liman, havaalanı kullandırmaya ilişkin o dönemde çok tartışılan bu karar Danıştay'dan vize almış oldu. Söz konusu kararname 2004 ve 2005 yıllarında birer yıllığına daha uzatılmıştı. Son uzatma 18 Nisan 2005'te yapıldı Son uzatmayla birlikte bu karar 23 Haziran 2006 tarihine kadar geçerli. Bakanlar Kurulu Kararı'nın, BM Güvenlik Konseyi'nin Irak'la ilgili kararına dayanılarak bu kararın uygulanmasına ilişkin faaliyetler kapsamında yer alan amaç ve konularla sınırlı olarak tesis

> edildiğinin görüldüğünü vurgulayan Danıştay, söz konusu Bakanlar Kurulu kararının Anayasa'ya aykırı olmadığına hükmetti.

4 Temmuz'da, Özel Kuvvetler'e mensup bir grup Türk asker ve subayı, Süleymaniye kentinde, Amerikan silahlı birimlerince başlarına çuval geçirilerek tutuklandılar. Kundaklama, kışkırtıcılık, sabotaj planlamakla suçlanıyorlardı. Macera, başka yönlere doğru kaymaktaydı...

Türkiye'de herkes dövünmekteydi. Paradan olunduğuna yananların, ABD'nin isteklerinin yerine getirilmemesine hayıflanan görevlilerin, Kürtler kurtuldu diye ağıt yakanların feryatları ortalığı sarmıştı. Ana muhalefet partisinin solcu milliyetçilerinin ise hiçbir şey umurunda değildi; o da "Kürt Oluşumu"nun berhava edilememesine yanıyordu.

Artık bu kargaşada her şey mubahtı. Müslüman, milliyetçi, Özal liberali tipik Türk politikacısı, eski bakan ve başbakanlık müsteşarı Hasan Celal Güzel, bir televizyon programında, Türkiye'nin işgale katılmasını, "Irak halkının iyiliği için istediğini" söyleyebiliyor, başkaları işgal karşıtlarını, "Saddam'cı" olmakla suçluyabiliyorlardı. Pek çok Kürtse, işgale karşı çıkan devrimcileri, "milliyetçiler ve devletçiler" olarak suçluyordu. Ne de olsa, onlar da siyaseti Türklerden öğrenmişlerdi.

## Irak'ın İşgali ve Direniş

Bağdat 10 Nisan 2003 günü düştü. Bush, 3 Mayıs 2003'te savaşın başarıyla tamamlandığını ilan etti.

Galipler, yağma, cinayet, toplu kırım, sivil hedeflerin vurulması, işkence, kadın, çocuk, yaşlı sivillerin acımasız infazlarıyla zaferlerini kutlamaya giriştiler. 1001 gece masallarının görkemli kenti, modern çağın bilgisayarlı barbarlarının çizmeleriyle ezilmekteydi...

Hedefler, İsrail'den geliyordu. Bar-İlan Üniversitesi'nin Begin-Sedat Merkezi'nin bir yayınında, Aralık 2003 tarihinde şöyle denmekteydi:

> Demokrasiyle eski firavun geleneğinin çağdaş örneği olan bugünkü Mısır hükümeti gibi bir Amerikan yandaşı hükümeti korumak arasında bir gerilim ortaya çıkarsa, ABD için ikincisini seçmek doğru seçimdir. ... Irak'taki Amerikan zaferi ABD için önemli avantajlar sağlamaktadır. ABD, bölgedeki stratejik hedeflerine ancak Irak'ı işgal ederek ulaşabilirdi. ...
>
> Sonuçta [Irak'taki üsler], ABD'ye, bölgenin kalbinde, gücünü gösterebileceği kalıcı bir varlık imkânı vermiştir. ... Irak'ın Kürt, Sünni ve Şii parçalarına bağımsız devlet olma izni verilmeyecek[tir]. ... Bu, bir 'Kürdistan' kurulmasından ve böylece Kürt terörist örgütü PKK/KADEK ve yandaşlarına güvenli bir harekât üssü oluşmasından korkan Türk hükümetini rahatlatmıştır. Irak'ın üç parçası, belki mutlu olmayan ama en azından işlerliğe sahip bir aile olarak kalacaklardır.
>
> İkinci olarak, üsler, İran'a karşı da yararlı olacaktır.
>
> Üçüncü olarak, Irak'taki Amerikan yandaşı bir hükümet, Suudi Arabistan'ın yerini alabilecektir.
>
> Şu anda kritik önemde olan, ABD'yle ittifak içinde bulunan ve Ortadoğu'daki stratejik hedeflerine ulaşmasına yardımcı olacak bir Irak hükümetidir. Savaş sonrası Irak rejimi, Amerika'ya, gücünü Irak içine ve daha ilerisine taşıma imkânı verecek geçiş ve üslenme haklarını vermek durumundadır. ABD'nin kullandığı dört üs sadece Irak bakımından önemli değildir. Bunlar, şu anda Suudi Arabistan'daki çekilmeyi dengeleyecektir (ABD'nin buradaki

> varlığı, Soğuk Savaş zamanında olduğu gibi eğitim gücüne dönüşecektir). Bunlar ayrıca, Almanya'daki ve "yaşlı Avrupa"nın öteki yerlerindeki kısıtlı üslerle, Irak Özgürlük Operasyonu sırasında ... sınırlamaların konduğu Türkiye'deki İncirlik üssünün de yerine geçecektir.
>
> Neyse ki, bölgede Amerika'ya açık üsler vardır. Irak, Amerika'nın üzerinden gücünü kullanabileceği bir kaya olmalıdır.
>
> [İran'a ilişkin olaraksa], daha iyi bir çözüm, İran'ı İsrail'in vurması ve nükleer tesislerini imha etmesi olacaktır... [İran'a] İsrail saldırısı, ABD'yi bunu üstlenmekten kurtaracak, dikkatini Irak'ın belli bölgelerindeki olaylar ve Kuzey Kore'de gelmekte olan çatışma üzerinde odaklamasına imkân sağlayacaktır. ... Bu işbölümünün son yararı belki de en önemlisidir. Bir İsrail saldırısı, İran'ın Körfez'deki tankerlere misilleme yapması riskini azaltacaktır.
>
> [ABD'yle işbirliği yaparlarsa, Ortadoğu ülkeleri] küresel ekonominin genişlemesinden ve onun işlemesi için gerekli olan değerlerin yayılmasından yararlanacaklardır. Kalkıştan önce Amerikan yolcu uçaklarının pilotlarının önerilerinden yararlanmalıdırlar: Rahatça oturup uçuştan keyif almaya bakmalıdırlar. ABD, gidecekleri yere salimen ulaşmalarını garantileyecektir. Gün, gücünü akıllıca kullanması gereken ABD'nin günüdür...[46]

Tanrı'nın özel olarak seçtiği halk olan Yahudilere özel olarak armağan ettiği Filistin topraklarını hak gören siyonizmin, Judeo-Hıristiyan ortağı ABD'yle birlikte Ortadoğu'ya ancak Orta Çağ adaletini zor ve şiddetle dayatmasına şaşmamak gerek.

Orta Çağ'ın engizisyon hukukunun yeniden egemen oluşunu o sıralarda şöyle gerekçelendirmiştik:

> Ünlü Engizisyon yargıcı/savcısı Bernard Gui, Orta Çağ uzmanı Umberto Eco'nun belgesel romanı *Gülün Adı*'nda şöyle uyarıyor zanlıyı: 'İtiraf edersen lanetlenecek ve cezalandırılacaksın; itiraf etmesen de lanetlenecek ve cezalandırılacaksın; yalan yere yemin eden birisi olarak cezalandırılacaksın.'"[47] Bu, ABD'nin Saddam'a

söylediklerinden farklı mı? Kitle imha silahlarına sahip olduğunu itiraf etseydi, lanetlenip cezalandırılacaktı Saddam;[48] bunu yapmayı reddedince de, bu kez, BM Güvenlik Konseyi’ne [kitle imha silahlarımız yok diyerek] yalan söylemekten dolayı cezalandırılmakla tehdit edildi. Ve sonunda cezalandırıldı da. Ceza da Orta Çağ ’dakiyle benzerdi; insanlar diri diri yakıldılar...

Orta Çağ’da, suçlularla beraber yakınları da cezalandırılabilirdi. Bir biçimde cezalandırılamadıklarında da suçluların aile fertleri, hatta köydeki hemşehrileri rehin alınabilir, onun yerine [yakalanamayan suçlunun] cezalandırılabilirlerdi. Irak’ta da böyle [oldu]. 1991’den beri Irak halkı Saddam’ın “suçları”na misilleme olarak rehin tutulup, çoluk çocuk aç [bırakıldı]. Ve sonunda onlar [da katledildi] bombalarla ... [Ardından Saddam’ın oğulları ve torunu da sağ yakalanmaları mümkünken katledildiler.]

Orta Çağ’da savaş, egemen prens tarafından yapıldığı sürece, nedenlerinden ve amaçlarından bağımsız olarak, meşru ve haklıydı. Aynı biçimde, işbirlikçilere de mal-mülk ihsan edilmesi gelenektendi. Şimdi Amerikan sermayesinin köktendinci gardiyanlarının denetiminde ve kadir-i mutlak “Başkan” Prens’in emriyle savaşlar mübah. Savaş sonunda yenilen egemenin ve halkının mal ve mülküne el konması işin tabiatında vardı. Irak’ın Batı bankalarındaki hesaplarına çoktan el konmuştu. Şimdi petrol kaynaklarının “özel sektör”e devredilmesi konuşuluyor. Gelirlerin bir bölümü fiilen Amerikan hazinesine irat kaydedilecek ve o fondan Irak’ın “yeniden yapılandırılması” gerçekleştirilecek. Tam bir Orta Çağ usulü ipotek...

Orta Çağ’da, galibin yağma ve talan hakkı vardı. ‘Veyl mağluba!’ [ilkesiydi bu]. Bağdat hazinelerinin yağmalanması, Orta Çağ geleneklerinin 21. Yüzyıldaki çarpıcı görüntülerini [oluşturdu]...

Orta Çağ’da egemen görüş, dar Hıristiyan ailesi dışında kalanları barbar ve uygarlık dışı görmekti. Onlar cezalandırılacak ve bu arada uygarlaştırılacaklardı; Hıristiyanlaştırılacak, Kilise’nin, Papa’nın şifalı ve şefkatli kanatları altında ebedi şefaata kavuşacaklardı. Bugün ABD’nin ‘ilkel halklar’a ‘uygarlık,’ ‘zavallı yoksullar’a ‘refah,’ ‘kendini yönetmekten aciz’lere ‘demokrasi,’ ‘tiranların boyunduruğundakiler’e de ‘özgürlük’ götürmesi gibi. [Şimdi]

insanlık, Amerikan yaşam tarzından yeniden yaratılacak, ABD'nin ilahî misyonu sonucu yeryüzü sermayenin has bahçesi olacak, ruhlar liberalizme kurban verilecek.

Orta Çağ'da aslolan savaş ve kılıcın gücüydü. Zamanın dünyası ve hayat, hiyerarşik bir biçimde düzenlenmişti; en tepede Kilise ve onun başında da Papa vardı. Amerika'nın kurmaya cüret ettiği dünya farklı [değil]. Kılıcın yerinde füzeler ve ABD'nin göz kamaştıran silahlı gücü var, hiyerarşide lanetlenmiş çoğunluğun ensesinde boza pişiren "müttefik ve tetikçiler" var ve en tepede Yeni Kena'an/Yeni İsrail [konumundaki] ABD var. Kudüs Tapınağı yeniden inşa edilene kadar Beyaz Saray tepede duruyor ve orada da "Bay Başkan" oturuyor; elinde kılıcı, denizleri yarıyor, yol açıyor bir buyruğuyla modern şövalyelerine...

Doğru yol, hiçbir zaman kolay gelmiyor. Orta Çağ'da, itiraf edecek ve yakılarak doğru yolu bulacak zanlılara işkence uygulanması meşruydu. Dönemin engizisyon belgeleri bu işkencelerin örnekleri, genelgeleri, uygulama talimatlarıyla dolu. Örneğin zanlı, kızgın demiri dokuz ayak taşıyacaktı ve demirde kan izi kalırsa da suçluluğuna kanaat getirilecek, cezalandırılacaktı. Bir yargılama türü de, elin kaynar suda tutulması, çıkarılıp bandajlanması ve üç gün sonra açıldığında eldeki yara izlerine göre karar verilmesini öngörmekteydi. Buna ilişkin genelge, kaynar suya batırılmadan önce elin 'sabunla yıkanması'nı emrediyor. Şimdi ABD'de de işkencenin Amerikan Anayasası'na uygunluğu tartışılıyor. Ünlü hukuk profesörleri, gazeteciler işkenceyi savunuyorlar. Bir hukuk profesörü, yazdığı bir kitapta *(Alan Dershowitz; Why Terrorism Works, Yale University Press, 2002)*, etkili bir işkence olarak, deri ile tırnak arasına iğne batırılmasını gösteriyor ve fakat iğnenin "steril" olması gerektiğini de belirtmeyi ihmal etmiyor! Orta Çağ'ın 'sabunla yıkanan eli'yle Amerikalı hukuk profesörünün 'steril iğne'si birbirlerini izliyor ve tamamlıyor. Şimdi Amerika, bir yandan, örneğin Guantanamo Üssü'nde işkence yapıyor elindeki insanlara, bir yandan da kimi zanlıları 'işkencede uzmanlaşmış ve zanlının dilini, psikolojisini daha iyi bilen' müttefiklerine (uşaklarına) gönderiyor, 'daha kolay ve çabuk sonuç alınabilsin' diye. Onun gezginci olduğunu düşünebiliriz ama belki

> aynı zamanda, uzmanlığından yararlanmak için Bernard Gui'ye, Toulusel'e gönderilenler de vardı Orta Çağ'da...
>
> Modern hukukta, suçluluğu kanıtlanıncaya kadar, sanıklar suçsuz kabul ediliyor. Orta Çağ'da böyle değildi elbet. Suçsuz olduğunu kanıtlamak, zanlının omuzlarındaki yüktü. Masumiyet, önceden varsayılmadığına göre, zanlı [ve afaroz edilen] bir biçimde kendisini aklayabilmeliydi. Powell ve öteki Amerikalı yetkililer de [çoktandır afaroz edilmiş günahkâr] Saddam'a aynı şeyi söylemişlerdi: "Suçsuzluğunu, yani kitle imha silahlarına sahip olmadığını kanıtlamak zorunda, bu onun sorumluluğu..." Orta Çağ'da bir yöntem şöyleydi: Sanık [okuyup] üflenmiş soğuk suya atılır ve beklenirdi; suçsuzsa batmayacağına, boğulmayacağına inanılırdı. Ya da, taşıdığı kızgın demir, şayet suçsuzsa, elinde yara açmayacak, kan akıtmayacaktı. Saddam'a da benzeri yapıldı: Irak bombalandı, yakıldı, yerlebir edildi ve suçu ya da suçsuzluğu belirleyecek silahlar aranmaya başlandı. Suçsuzsa zanlı, silahlar bulunamayacak, suçluysa da bulunacak...[49]

Ne var ki, zulmederek halkları bastırabileceklerini düşünenlerin kirli hesabı Bağdat'tan döndü. Ortaya çıkan direniş, Amerikalıları ve işbirlikçileri allak bullak etti.

*Washington Post* gazetesinin 29 Kasım 2004 tarihli nüshasında Brian Gifford, ölen Amerikan askeri sayısı 1200'ü, yaralıların sayısı da 10 bini aşmışken yazdığı yazıda, Amerikan ordusunun Irak'ta içinde bulunduğu durumun Vietnam'dan da kötü olduğunu belirtti. Gifford'un bildirdiğine göre, dönemlerin asker sayısı göz önüne alındığında, Amerikan Silahlı Kuvvetleri Irak'ta, İkinci Dünya Savaşı'yla karşılaştırıldığında, günde 4,8 kat daha fazla ölü vermekteydi. Bu oran, Vietnam'a göre de 0.25 daha fazlaydı. Birinci Dünya Savaşı'nda % 4,31; İkinci'de % 4,17; Kore savaşı'nda % 1,81; Vietnam'da % 1,75; Birinci Körfez savaşı'nda da % 0,02 olan yaralanma oranıysa, Irak'ta % 3,89'du. Bu haberi veren 28 Şubat 2005 tarihli *USA Today* gazetesi, araştırmanın, ayrıca Irak'taki yaralanmaların ötekilere göre daha ciddi olduğunu, daha çok kol-bacak kopmaları ve beyin hasarları biçiminde ortaya çıktığını saptadığını da belirtiyordu.

Nihayet, ahlaki ve politik skandalın üzerine gelen askerî fiyaskoyu da, Amerikan Genelkurmay Başkanı Richard Myers, Amerikan Senato'sunda 12 Mayıs 2004'te yaptığı konuşmada itiraf etmek zorunda kalmıştır:

> Irak'ta askerî olarak bir yenilgi söz konusu olamaz. Aynı zamanda Irak'ta askerî olarak kazanmak da mümkün değil. Bu süreç uluslararasılaştırılmalıdır. Birleşmiş Milletler yönetim rolünü oynamak zorundadır. Bana göre sonunda kazanmamızın tek yolu budur.

Bütün dünyayı bir yana iterek Irak'a giren ABD'nin Genelkurmay Başkanı, artık çözüm yolu olarak, "uluslararasılaşma"dan, ellerinin tersiyle ittikleri BM'nin "rolünü oynaması"ndan söz etmek zorunda kalmıştı.

Senato'da, 22 Haziran 2005'te yapılan ve CNN televizyonunda canlı yayımlanan görüşmelerde ise, Senatör Edward Kennedy daha açık sözlüdür: Irak'taki Amerikan konumunu, "bir imkânsız durum" olarak nitelendirmekteydi Kennedy. Bunun adı askerî yenilgi, daha da ötesi, batağa batmaktır.

Genelkurmay Başkanının Senato'daki konuşmasından beş gün sonra da, ABD'nin etkin kuruluşlarından Carnegie Vakfı'nın üst düzey mensupları olan Joseph Cirinciona ve Anatol Lieven, Amerika'nın içinde bulunduğu durumu şöyle anlatmaktaydılar:

> Amerika'nın Irak'taki konumu sürdürülemez durumdadır. ABD, Necef ve Felluce'yi yerle bir etmek için yeterli kaba askerî güce sahiptir, ama aynı zamanda anlamıştır ki, sadece Irak'taki girişimini değil, bütün Ortadoğu'daki konumunu berhava etmeksizin bu gücü kullanamaz.
>
> Bu askerî yenilginin üzerine –içeride yarattığı yankılar bir yana– Malezya'dan Fas'a kadar bütün Müslümanların öfkesini körükleyen Ebu Garib hapishanesinin ahlaki yenilgisi de eklendi. 1974 yılında, Başkan Richard Nixon, popülaritesinin en düşük olduğu dönemde teselliyi, buyur edilip ağırlandığı Mısır ziyaretinde bulmuştu. Bugün dünyada Başkan George W. Bush'un ziyaret edebileceği tek bir Arap başkenti yoktur.
>
> Bu iki yenilginin sonucu olarak, Amerika'nın diğer Müslüman devletlere karşı askerî güç kullanacağı yönündeki tehditlerinin de

> boş olduğu açıktır. Kullanılamayacağı ispatlanmış bir güç, gerçek bir güç değildir. Amerikan ordusunun hâlihazırdaki bu zayıflığının açığa çıkması ABD'nin sadece Irak'a değil bir bütün olarak Ortadoğu'ya yönelik stratejisinin köklü bir şekilde yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılıyor.
>
> Şayet ABD, Irak'ı yeniden istikrarlı bir hâle getirecek ve kendisinin er geç gerçekleşecek olan geri çekilmesini kolaylaştıracak bir bölgesel koalisyon düşünüyorsa, bunun için bir ön adım gereklidir. Washington'un Irak'ı uzun vadede bir Amerikan askerî üssü olarak kullanma yönündeki niyetini kesinlikle terk etmesi gerekmektedir. Etkin bir uluslararası barış gücü tesis edilir edilmez güçlerini çekeceğini kabullenmelidir.
>
> Bu, ABD'nin, sayısı 2000'i bulan çalışanıyla dünyanın en büyüğü olması kararlaştırılmış Bağdat Büyükelçiliği'nde dramatik bir küçülmeyle başlatılmalıdır. Büyükelçi John Negroponte, 1980'lerde Honduras'ta merkezî kontrgerilla programını yürüttüğü gibi, ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik rejim karşıtı operasyonlarını Bağdat'tan yürütmek üzere teçhizatlandırılmamalıdır.[50]

ABD, bütün dünyaya meydan okuyarak Irak'a girdiğinde, Irak Savaşı'nın sonucu değil de, sıradaki ülkenin hangisi olacağı tartışılıyordu. ABD, bütün Ortadoğu'yu, işbirlikçileri de ayırt etmeksizin düşman bellemişti. Stratejik Körfez bölgesinin petrol üzerinde Amerika'ya vekilharçlık yapan uydu rejimleri bile gözden çıkarılmıştı. Amerikalı yetkililere göre, tarih dışına düşmüş arkaik yapılarıyla, despotik gericilikleriyle, yolsuzluğa batmış yönetimleriyle ve halk desteğinden yoksunluklarıyla bu rejimler artık yük olmakla kalmamış, yarattıkları istikrarsızlıkla güvenilir olma niteliklerini de yitirmişti. Üstelik bu ülkeler, "terörist" üreten bataklıklara dönüşmüşlerdi bu yapılarıyla. Amerika, bunların ipiyle petrol kuyusuna inemezdi. Vekilharç rejimler, rollerini oynamışlardı ve artık, gerekirse zor kullanılarak değiştirilmeliydiler.

Bütün Ortadoğu'da, dost-düşman ayrımı yapılmaksızın, Amerikan zoruna dayalı bir değişim gerçekleştirilmeli ve toplumlar, beynelmilel sermaye ile Amerikan hayat tarzının belirlediği küreselleşme değerlerine, normlarına, kurallarına kul-köle yapılmalıydılar. Bu kapsamlı köleleştirme

operasyonunun adına da, “demokratikleşme”, “çağdaşlaşma”, “özgürleşme” denecekti.

Oysa direnişle beraber bu düşler berhava oldu. O panikle ABD, iki yöntem üzerinde odaklanmaya başladı.

# Yeni Hegemonya Arayışı:

## Büyük Ortadoğu Projesi[51]

Irak direnişi, Amerikalılara Ortadoğu'da hâkimiyet kurma tarzlarında bir eksiklik olduğu düşüncesini doğurdu. Sadece Amerikan askerî varlığına ve şiddete dayalı bir hâkimiyet yöntemi eleştirilmeye başlandı, böylesi bir stratejinin eksiklerinin giderilmesi arayışlarına girişildi.

Yeni hâkimiyet tesisi arayışının iki boyutu ortaya çıktı. Bunlardan birincisi, "uluslararasılaşma" idi. Buna göre, artık burnu sürtülmüş olan Amerika, müttefiklerinin, NATO'nun ve hatta BM'nin yardımlarını almaya girişmeliydi. Genelkurmay Başkanı Myers, Senato'daki konuşmasında, "Süreç uluslararasılaştırılmalıdır," derken bunu kastediyordu. Yine yukarıda alıntıladığımız yazılarında, Cirinciona ve Lieven de, "bölgesel koalisyon"dan, "uluslararası barış gücü"nden söz ederek aynı yöntemi öneriyorlardı.

10 Mayıs tarihindeki bir yazısında Sebastian Mallaby, "süreci uluslararasılaştırma"yı özlü biçimde şöyle açıklığa kavuşturmaktaydı:

> ... Bush'un ekibi, güvenliğin, uygarlık değerlerini çevre ülkelere yaymaya bağlı olduğu yönündeki emperyalist bakışa yönelmiş durumda. Emperyalizm doğru teşhisi koydu –çöken devletler, kaos ve yoksulluk bizleri tehdit etmektedir– ancak yanlış reçeteyle: tek başına müdahale. Amerika'nın demokratik ve eşitlikçi ideallerinin zaferi Bush'un çıplak Amerikan emperyalizmini dünyanın geri kalan kısmında istenmez kılıyor; yumuşak gücümüz sert gücümüzü sınırlandırıyor.
>
> Gerekli olan şey, uluslararası kurumlar tarafından meşrulaştırılmış ve bir noktaya kadar onlar tarafından yürütülen yeni tarz bir emperyalizmdir. Bir dahaki sefer, Irak gibi bir başka yere girdiğimiz zaman, tartışılmaz bir uluslararası yetkiye sahip ve beynelmilel ulus inşa etme uzmanlarının desteğini arkamıza almış olduğumuzdan emin olmamız gerekiyor. Bu da yeni bir tartışmaya ihtiyacımız olduğunu gösteriyor: Enternasyonalist emperyalizm daha iyi uluslararası kurumlar olmaksızın iş göremez.

> Bu kısa sürecek bir tartışma olmayacaktır elbette. Ancak en azından önleyici savaşları meşrulaştıracak ve vetoya tutsak olmayacak bir imkâna ihtiyacımız var: BM Güvenlik Konseyi'nde, Rusya ve Fransa gibi aktörlere her şeyi engelleme gücü vermeyen ama yine de önemli söz hakkı tanıyacak bir ağırlıklı oy mekanizmasına sahip olmalı. Ve ulus yapıcı (*nation-building*) uzmanları bir ararada toplayacak uluslararası bir kuruma ihtiyacımız var. Mali bir kriz ortaya çıktığında Uluslararası Para Fonu var. Bir güvenlik krizi ulusal inşayı gerektirdiğinde de Uluslararası Yeniden İnşa Fonu'na ihtiyacımız olacaktır.[52]

Bush yönetimi, NATO'daki müttefikleriyle ABD'nin önderliğinde bir "emperyalistler arası işbirliği" arayışına girdi ama ABD'nin burnunun sürtmesinden memnun, dışarıda bırakıldığı Ortadoğu'ya yeniden bir giriş fırsatını tepmeme yanlısı Avrupalılar yine de fazla hevesli davranmadılar. ABD'nin, NATO'ya Irak'ta vermek istediği "güvenlik altyapısını inşa" görevini üstlenip aynı batağa düşmeye olsa olsa Türkiye razı olabilirdi ama onun da esamesi okunmuyordu. İstanbul'da 28-29 Haziran 2004'te toplanan NATO doruğunda, ABD'nin baskılarıyla, Irak'ın polis ve askerî gücünün eğitiminde rol alınması karara bağlandı ama bunu da esas olarak Irak dışında yapmayı yeğledi Avrupalılar. NATO, artık sorumluluk alanını bütün dünyaya yayma ilkesiyle genişletmiş ve bu yeni ilkeyi Afganistan'da uygulamaya koymuştu ama Irak'taki direniş durumu Avrupa'nın etkin üyelerine fazla gelmişti.

Birleşmiş Milletler de, kendisini aşağılayarak dışlamış ve elinin tersiyle bir kenara itip Irak'ı işgale gitmiş Amerika'nın, basit bir "lojistik destek" görevlisi ya da Amerikan korsanlığının "incir yaprağı" olmaya soğuk baktı.

Irak'a asker gönderecek yeni fedailer bulmak ya da askerleri olan ülkeleri güçlerini artırmaya ikna etmek de mümkün olmadı. Dünya kamuoyu ayaktayken, buna cesaret edebilecek hükümet bulmak kolay değildi. Hatta kamuoylarının baskısı karşısında, askerlerini geri çekmeyi düşünen hükümetler de vardı koaliasyon içinde.

Aslında Bush yönetiminin de, Irak'taki yetkilerini ve ganimeti başkalarıyla paylaşmak gibi bir derdi de yoktu. Ayrıca, hâkimiyet tesisi önündeki asıl engel zaten askerî yöntemin, zor ve şiddetin kendisiydi, buna

bir de NATO şiddetini eklemenin direnişi ortadan kaldırması mümkün değildi.

Üstelik bu tür bir "uluslararası ortaklık", yani finans kapitallerin böylesi bir işbirliği, emperyalizmin doğası gereği olanaksızdır da.

Bilindiği gibi, Alman sosyal demokrasisinin önderlerinden Karl Kautsky, emperyalizmi, onun yol açtığı savaşları ve silahlanmayı, "kapitalist rasyonellik" açısından zararlı bulmuş, kapitalistlerin kendi yıkımlarını getirecek bu yoldan ayrılacaklarını ummuştu. Dolayısıyla Kautsky, bu yükler karşısında, sermayenin "işbirliğine ya da ortaklığa" dayalı bir "ultra emperyalist" akılcılığı hayata geçirmesinin mümkün olduğu tezini işlemişti. Kautsky, sermayenin bu kısır döngüden çıkabileceğini savunmuş ve emperyalistlerin, birbirleriyle savaşmadan, dünyayı ortaklaşa yönetip sömürebilecekleri bir düzenlemeyi hayata geçirmeye muktedir olduğunu iddia etmişti:

> Dünya savaşından sonra silahlanma yarışını sürdürmek için kapitalist sınıfın kendi bakış açısından değil, çoğu kez, kimi silahlanma çıkarları açısından bile ekonomik bir zorunluluk yoktur. Tam tersine, devletler arası çatışmaların son derece tehdit ettiği şey, kapitalist ekonomidir. Bugün her uzak görüşlü kapitalist kendi yoldaşlarına şöyle seslenmelidir: Dünya kapitalistleri birleşiniz!.. [S]avaştan önce bile, Balkan Savaşı´ndan bu yana hem silahlanmanın, hem de sömürgeci genişlemenin maliyetinin sermaye birikimi ve sermaye ihracının hızlı ilerlemesini tehlikeye atan, bu yüzden de, kapitalizmin kendi ekonomik temellerini tehdit eden bir düzeye ulaşmış olduğu apaçık durumuna gelmiştir. ... Silahlanma yarışı ve bunun sermaye piyasası üzerindeki istemleri artarak sürmeye devam ederse, savaştan sonra da durum daha iyi değil, daha kötü olacaktır. Böylelikle, emperyalizm kendi mezarını kazıyor. Kapitalizmi geliştirme aracı olmaktan, bir engel durumuna geçiyor. ... [K]apitalizm proletaryanın artan politik muhalefetiyle harap edilebilir, ama ekonomik bir çöküntüyle ortadan kalkması için bir neden yoktur. Tersine, emperyalizmin şimdiki politikasının sürdürülmesi böylesi bir ekonomik yıkımı, aşağı yukarı zamansız bir şekilde getirecektir. ...

> Dev fabrikaların, dev bankaların ve milyarderlerin amansız rekabeti küçükleri yutan büyük mali güçler karteli düşüncesine yol açmıştır. Emperyalist büyük güçlerin dünya savaşından da, onlar arasındaki en güçlünün bir federasyonu sonucu doğabilir ve bu, silahlanma yarışına son verecektir.
>
> Bu yüzden, salt ekonomik açıdan, kapitalizmin bir başka yeni evreyi, kartellerin politikasının dış politikaya aktarılmasını, bir ultra-emperyalizm evresini yaşayabilmesi dışlanmış değildir.[53]

Lenin'in aktardığı iki ayrı yazısında ise, şöyle demektedir Kautsky:

> Sermayedeki yayılma dürtüsü emperyalizmin baskı ve şiddet yöntemleriyle değil, barışçı demokrasiyle en elverişli ölçülere ulaşabilir. ...
>
> Bugünkü emperyalist siyasetin yerine, ulusal mali sermayeler arasındaki savaşımın yerini uluslararası düzeyde birleşmiş mali-sermayeyle dünyanın ortaklaşa sömürüleceği yeni, ultra-emperyalist siyaset alamaz mı? Kapitalizmin bu yeni aşaması herhalde anlaşılır bir şeydir..."[54]

Kautsky'nin bu "ultra emperyalizm" tezini "ultra saçmalık" olarak nitelendiren Lenin'in teorik ve hayatın tarihsel-pratik yanıtları biliniyor.

ABD'nin Irak'ta önerdiği "ortaklık", ABD'nin tam denetiminde ve taraflar arasındaki kaçınılmaz hasmane rekabet koşulları içinde öngörülen bir "işbirliği"dir elbette. Bu, hem ABD'nin "en güçlü" olma konumundan kaynaklanan "ortaklık" anlayışının karakterinde, hem de ötekilerin yaklaşımını belirleyen çıkar çelişkilerinde kolayca görülüyor. Emperyalistler arasındaki "ortaklık"; yıkıcı küresel rekabet, hegemonik gücün kan kaybetmekte oluşu, güçlü olanın tam denetim dayatma güdüsü, sınırlı kaynaklar üzerindeki hasmane rekabeti çatışmaya dönüştüren kâr hırsı ve bizzat direnişin ihraç ettiği ek çelişkiler yüzünden Irak'ta da "ultra saçma" bir taktik öneri düzeyinde kaldı.

Hâkimiyet arayışının ikinci ayağını, tek başına yetmediği anlaşılan zorun yanına ek olarak "değerler hegemonyası"nı gerçekleştirmek, Irak'ta rıza üretmek yöntemi oluşturdu. Bu, giderek bütün bölgeye uygulanacak bir hâkimiyet tesisi metodu olacaktı.

Amerika’nın yöneticileri, Ortadoğu’ya ve dünyaya Orta Çağ karanlığını dayatmaya girişiyorlardı ama Makyevelli’nin yazdıklarını bile dikkate almış olsalardı, hâkimiyetin sadece şiddet yoluyla, sadece zulümle sağlanamayacağını görebilirlerdi ama gözlerini kan öylesine bürümüştü ve kendilerine, daha doğrusu teknolojiyle beslenmiş güce öylesine tapınmaktaydılar ki, başka bir şey düşünmeden saldırmışlardı.

Amerikan Dışişleri Bakanlığı Siyaset Planlama Bölümü Başkanı Richard Haass şöyle yazmıştı:

> Askerî güçle belli kişileri hedef almak zor. ... ABD’nin politik önderlikte değişiklik yapmak için [askerî] güç kullanma çabaları, Libya’da Kaddafi, Irak’ta Saddam ve Somali’de Aidid örneklerinde olduğu gibi, başarısız oldu. ... Güç politik değişimi nisbeten mümkün kılacak bir çerçeve yaratabilir ama, olağanüstü istihbarat ve biraz şanstan da daha fazlası olmaksızın, gücün kendi başına spesifik siyasal değişiklikleri ortaya çıkarması pek mümkün değildir. Böylesi değişiklik olasılığını artırmanın tek yolu, millet inşa etme (*nation-building*) gibi hayli kapsamlı müdahalelerden geçer. Bu ise, önce bütün muhalefeti yok etmeyi ve sonra da bir başka toplumu temelden yeniden yapılandırmayı mümkün kılacak işgali gerektirir. ... [Bu süreç], tüm yerel muhalefeti yenmeyi ve silahsızlandırmayı ve meşru güç kullanımı üzerinde tekel ya da yarı-tekel hâkimiyete sahip bir politik otoritenin [tesisini içerir].[55]

Ama ya sonrası? Zor’dan sonraki toplumsal mühendislik?

Hâkimiyet için güç ile rızanın bir biçimde birleştirilmesi ya da duruma göre değişik oranlarda birlikte kullanılması konusunda Makyevelli birkaç yüzyıl önce şöyle yazmıştı:

> [Bir ülke ele geçirildikten sonra] zulüm sürekli olarak uygulanmaz; hemen ardından halka iyi davranmak gerekir. ... [Hükümdar] merhametli, vefalı, insancıl ve doğru bir insan olarak gözükmek, fakat gerektiği zaman aksine davranabilecek kadar ruhsal hazırlık içinde olmalıdır. ... Hükümdarın gizli bozguncülara karşı en güvenli çaresi halkın nefretini çekmektedir. Çünkü isyan çıkaranlar, bozgunu yaratanlar, genellikle hükümdarın öldürülmesiyle halkın memnun kalacağını düşünürler. Bunu

> yapmakla halkın öfkesini çekeceklerine inanırlarsa bu işe girişmezler. ... Kısaca söylemek gerekirse, bozguncu korku ve şüphe içindedir. Bu onu durdurur. Oysa hükümdarın tahtı, yasalar, dostları ve onu koruyan devleti vardır. Bütün bunlara halkın sevgisi de katılırsa hükümdara karşı komplo kuracak cesarette bir insanın bulunması imkânsız hâle gelir. ... Hükümdarlar kin yaratacak davranışları başkalarına yaptırmalı, kendileri sadece halkta iyi duygular uyandıracak işlerle uğraşmalıdırlar. Yine sonuç olarak diyorum ki hükümdar, seçkinleri korurken halkın nefretini de çekmemelidir. ... Korkulan bir insan olmaktansa sevilen bir insan olmak mı, yoksa sevilen bir insan olmaktansa korkulan bir insan olmak mı daha iyidir? Buna cevap olarak, hem sevilen hem de korkulan bir insan olmak gerekir derim. Fakat bu iki özelliği bir arada bulundurmak güç olduğundan birisinden vazgeçmek gerekirse korkulan bir insan olmak daha iyidir, derim ... Bununla beraber hükümdar, halkı öylesine korkutmalı ki sevilmese bile nefret de uyandırmasın. Çünkü korkutmakla nefret uyandırmamak pekâlâ bir arada bulunabilir.[56]

Olgun bir hâkimiyet tarzını en iyi İtalyan Marksist Antonio Gramsci anlatmıştır:

> Bir toplumsal grubun baskınlığı *(suprématie),* “egemenlik” *(domination)* olarak ve “entelektüel ve moral yönetim” olarak, kendini iki biçimde gösterir. Bir toplumsal grup, “temizleme” ya da boyun eğdirme amacını güttüğü hasım gruplar üzerinde, gereğinde silahların gücüyle de olsa, egemenliğini (buyurganlığını) uygular ve kendine yakın ya da bağlaşık olan grupları yönetir. Bir toplumsal grup, hükümet erkliğini fethetmeden önce de yönetici olabilir ve hatta olmalıdır da (ve erkliğin kendisinin fethi için başlıca koşullardan biri işte budur); sonra, erkliği kullandığı zaman ve onu elinde sıkı sıkıya da tutuyorsa, egemen (buyurgan) grup durumuna gelir ama “yönetici” *(dirigeant)* grup olmayı da sürdürmelidir.[57]

Görüldüğü gibi, Gramsci, egemenliği, zor ile moral (kültürel)/entelektüel belirleyiciliğin, güç ile değerler hegemonyasının bir bileşeni olarak anlamaktadır. Nitekim devleti de, politik toplumla sivil toplumun bileşeni, “zorlamayla güçlendirilmiş hegemonya” olarak tanımlamaktadır.[58]

Benzer bir yaklaşım elbette Amerikalı teorisyenler arasında da var; onlar, zor dışında kalan ve hâkimiyet için şiddetin, “sert güç” (kaba güç-*hard power*) dedikleri fiziki gücün yanında ek bir unsur olarak gördükleri güç unsurlarına, “yumuşak güç” *(soft power)* diyorlar.

Bu konuda Amerika’daki referans kitabı yazan ve etkin resmî görevlerde de bulunmuş olan Profesör Joseph S. Nye, “yumuşak güç”ü şöyle anlatıyor:

> Yumuşak güçle tam olarak neyi kastediyorum? Askerî ve ekonomik güç, başkalarının pozisyonlarını değiştirmeye yönlendirmek için kullanılan sert gücün iki örneğidirler. Kaba güç, özendirme (havuç) ya da tehdide (sopa) dayanır. Ama gücün bir de dolaylı kullanımı vardır. Bir ülke, dünya politikasında istediği sonuçları, başka ülkeler, değerlerini beğenerek, ona benzemeyi arzulayarak, onun refah ve açıklık düzeyine ulaşmayı hedefleyerek onu izlemek istedikleri için de elde edebilir. ... Gücün bu unsurunu –başkalarını senin istediklerini ister hâle getirmeyi– yumuşak güç diye adlandırıyorum. Bu güç, insanları, zorlamadan, gönüllü olarak çeker *(it co-opts people rather then coerces them)*. ... Yumuşak güç, onun bir kaynağı olmakla birlikte, sadece etkilemek değildir. Nihayet, sizi tehdit ya da ödüllerle de etkileyebilirim. Yumuşak güç, ayrıca, iknadan ve argümanlarla insanları harekete geçirme yeteneğinden de fazla bir şeydir. Özendirme ve cazibedir. Ve cazibe çoğu kez kabullenme veya taklit etmeyle sonuçlanır. ... Elbette sert ve yumuşak güç bağlantılıdırlar ve birbirlerini takviye ederler. ... Küreselleşme bugün, bilgi devriminin büyük bölümü ABD’den geldiği ve global bilgi ağlarının çoğu günümüzde Birleşik Devletler’de oluşturulduğu için Amerika odaklıdır ve Amerikan “yumuşak gücü”nü artırmaktadır.[59]

Joseph Nye, kendisiyle yapılan bir söyleşide de daha basitçe şöyle tanımlıyor gücün iki unsurunu:

> Yumuşak güç çekim gücüyken, “kaba” güç, başkalarını istediğin şeyleri yapmaya zorlama ve arzuladığın sonuçları elde etme yeteneğidir. Kaba güç, başkalarına normal olarak yapmayacakları şeyleri yaptıran havuç ve sopayı kullanır. Yumuşak güç, bu amaçlara, başkalarını cezbederek ulaşır ve böylece havuç ve sopaya para harcamazsın. Yumuşak güç, genel olarak, bir kültürün, bir

> ülkenin demokrasi ve insan hakları gibi politik ideallerinin ya da başkalarının çıkarlarını içeren politikalarının çekiciliğinden oluşur.[60]

Nye, Ortadoğu'daki Amerikan "yumuşak gücü"ne ilişkin olaraksa, şu ilginç saptamada bulunuyor:

> Kuşkusuz, Ortadoğu gibi, Amerikan kültürüne ilişkin çelişkili [birbirine karşıt] duyguların bulunduğu bölgeler de vardır ve bu buralarda yumuşak gücümüzü sınırlamaktadır.[61]

Sonuçta, başkaları üzerinde gerçek, kalıcı, güçlü dayanaklarla egemenlik kurabilmek için, elbette zor, fiziki güç ve şiddet kullanmak gerekmektedir ama aynı zamanda bu, rızayla, değerler hegemonyası aracılığıyla, cazibe merkezi yaratarak ve çekici gelen moral ögelerle beslenerek tamamlanmalıdır.

İşte ABD'nin, "Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Bölgeleri'nin Ortak Geleceği için Ortaklık" ya da "Genişletilmiş Kuzey Afrika ve Ortadoğu Girişimi" diye adlandırılan ve kamuoyumuzda daha çok "Büyük Ortadoğu Projesi" (BOP) olarak bilinen stratejiyi yeniden ısıtıp gündeme sokmasının nedeni, sadece zorun yetmediğini görünce, "yumuşak gücü"nü de devreye sokma zorunluluğunu duymasıydı.

Çünkü ABD Irak'ta zordadır. ABD'nin Irak'taki durumunu, tam anlamıyla "batağa düşmek" olarak nitelendirmek yanlış olmayacaktır. Şayet işgalci, işgal ettiği yeri denetim altında tutamıyor, "kabul edilebilir" kayıplarla işgali sürdüremiyor ve kendi çıkışının "makul" imkânlarını yaratamıyor, yani bir biçimde yenilgi sayılamayacak bir geri çekilmeyi başaramıyorsa, batağa saplanmış demektir. ABD o durumdadır ki, son seçimlerde görüldüğü gibi muhalefet de Kerry) bir "çıkış" imkânına ya da aynı anlama gelmek üzere, işgali sürdürmekten başka bir seçeneğe sahip olmadığını itiraf etmek zorunda kalmıştır. Süreklileşmek zorunda kalan bir işgalse, tanımı gereği, bataklık anlamına gelmektedir. Körfez Savaşı sırasında da görevde olan Baba Bush'un şahin Dışişleri Bakanlarından James Baker, 2005 yılının başlarında Rice Üniversitesi'nde yaptığı konuşmada, kalıcılaşmış bir işgalin hem içeride, hem dışarıda olumsuz sonuçlar doğuracağını söylemek zorunda kalmıştır. "Bataklık" da tam budur işte: İşgal sürdürülemez olur, sorunları ağırlaştırır, dolayısıyla görüntüde

olsun bir an önce çıkmak gerekir ama bu başarılamaz. Nitekim işgalin üçüncü yıldönümünde Bush, "Irak'tan çekilmeyi kendinden sonra gelecek başkanların düşüneceğini" söyleyerek çıkışı belirsiz bir tarihe ertelemiştir bile. Batağın sonrası bellidir: kendi cenderesi içinde kıvranmak, debelendikçe batmak ve sonunda da boğulmak...

BOP'la öngörülen hâkimiyeti tesis için "yumuşak gücü" de devreye sokma çabası, aslında Amerikan emperyalizminin "hâkimiyet" yöntemine ilişkin ayırt edici özelliğine de uygundur.

İngiliz tarihçi Hobsbawm şöyle diyor:

> On dokuzuncu yüzyıldaki Büyük Britanya'nın aksine Amerika, devrimci bir ideolojiye dayanan dönüştürücü bir güçtür. Devrimci Fransa ve Sovyet Rusya gibi Amerika da salt bir devlet değildir, kendini aynı zamanda dünyanın belli bir biçimde dönüşümüne adamış bir devlettir.[62]

Dolayısıyla da, Amerikan emperyalizminin kurduğu bağımlılık ilişkisi önemli bir farklılık göstermektedir. ABD, hâkimiyetini, belirli işbirlikçi odaklardan ziyade ya da onlara ek olarak daha farklı bir düzeyde kurmakta ve yürütmektedir. ABD, hâkimiyeti altına aldığı bir ülkede, o ülkenin düzenine içkin bir özellik kazanmakta, bir başka ifadeyle o düzenin doğrudan içsel, organik bir parçası olmaktadır. Bu hâliyle de, dışsal bir unsur olmaktan ziyade, daha çok, düzenle füzyona girmekte, toplumsal dokuya nüfuz etmekte, kurumlardan hayat tarzına, bürokrasiden kültürel iklime, toplumsal ruhi şekillenmeden seçkinlere, bilim kurumlarından medyaya, giderek neredeyse solunan havaya, içilen suya karışarak hayatla bütünleşmekte, bir tür hemhal olmakta, düzen içinde erimektedir. Bu tür egemenlik sistemi, dolayısıyla, kolay elde edilemeyecek olan bir değerler hegemonyası üzerine kurulmakta, organik bir entegrasyonla yürütülmektedir. İçsel, organik bir unsur olarak Amerikan emperyalizmi artık görünmez eliyle "domestik" olarak hükmünü icra etmektedir.

Bu anlattığımıza en güzel örnekler, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra "kıvam"a getirilen Almanya ve Japonya'dır. Buralardaki kalıcı Amerikan hâkimiyeti, askerî işgalle değil, "değerler hegemonyası" yoluyla "düzene sızmak"taki beceride saklıdır. Bugün bile, bu iki ülke birer "küçük Amerika"dırlar, bütün görünür görünmez çelişkilere ve bağımsızlıklarına

karşın. “Küçük Amerika karikatürü” Türkiye de iyi bir örnek oluşturmaktadır bu konuda. ABD, Türkiye’de, AB ya da tek tek Almanya, Fransa, Rusya gibi dışsal faktör değil, içkin bir unsurdur; özel hâkimiyetini özel bağlarla kendine bağladığı özel odaklar aracılığıyla olduğu kadar, hatta ondan da daha fazla, “organik nüfuzu”yla sürdürmektedir. O, Türkiye’de her yerdedir; kan dolaşımındaki oksijen gibidir ve elbette ‘zehirini’ her yana taşıyabilmekte, her organı, giderek tüm vücudu, metabolizmayı denetimi altında tutmaktadır, onun sefil yaşamının ‘hayat iksiri’ olabilmektedir. Bu tür hegemonyayı, ‘organik hâkimiyet’ olarak tanımlamak gerekmektedir.

Bu arada, Paul Sweezy, Paul Baran ve Harry Magdoff gibi Amerikalı Marksistlerin işaret ettikleri, Amerikan emperyalizminin ‘azgelişmişliği yapısallaştırıp süreklileştirdiği’ tezi de, bir yanıyla, bir anlamını bu noktada bulmaktadır. Amerikan tipi hâkimiyet daha çok “kurumsallaşmış” bir azgelişmişlik bataklığında hayat bulabilmektedir.

Bu hâkimiyet yapısı, ayrıca, ABD’nin hem gücü, hem de zaafı olmaktadır. Güç kaynağı olmaktadır çünkü onu bir dışsal müstevli olmaktan çıkarıp düzene içkin “yerli malı” yapmaktadır. Böylece, Amerikan emperyalizmi, bir yandan hayatın her alan ve boyutunda yaygın bir varlık olarak etkisini kullanmakta, bir yandan da, yabancı olmanın yaratabileceği tepkilerden korunmakta, nihayet kendisini yerelleştirerek yerliyi tasfiye etmektedir. Ayrıca, belirli işbirlikçi odakların ittifakına ve dolayısıyla da onların gücüyle belirli ekonomik-politik-sosyal unsurlara mahkûm olmadan daha istikrarlı kılmaktadır egemenliğini ve yapısal bağımlılık ilişkilerini.[63]

İşte BOP, bu nedenlerle, bölgeyi küreselleşme süreçlerine ve global kapitalizme eklemlemeyi, stratejik alan olarak ele geçirmeyi, enerji kaynak ve ikmal yollarına egemen olmayı içeren, bunun için doğrudan Amerikan askerî varlığını ve işbirlikçi hükümetleri öngören ve fakat bunları aynı zamanda aşan bir projedir. Bunun içindir ki BOP, banka ve şirket kurmak kadar, sivil toplum örgütlerini yaratmayı; polis ve ordu gücü oluşturmanın yanında üniversite ve medya yaratmayı; formel bağımlılık zincirleriyle birlikte kadın eğitim merkezlerini, okuma yazma kurslarını, yardımlaşma enstitülerini, çocuk bakımevlerini, halk kütüphanelerini kurmayı hedefliyor. Demokratikleşme ve sivilleşme söylemleri elbette böyle bir yaklaşımın ayrılmaz unsurları olarak dillendiriliyor. Haziran 2004’teki G-8’ler

toplantısı için hazırlanan bir Beyaz Saray belgesinde, “G-8 üyelerinin, bölge hükümetleri, iş âlemi ve sivil toplum temsilcileriyle eşgüdüm içinde, var olan programları ‘yoğunlaştırmak ve genişletmek’, demokrasiyi yerleştirmek, eğitimi düzeltmek, istihdam ve ekonomik büyümeyi sağlamak için” bir ‘Destek Planı’ açıklamakta ve BOP’un özü ortaya konulmaktadır. Bu belgede, “demokratik kurumların ve demokrasi programlarının başlatılması ve güçlendirilmesi”nden, “mikrofinans girişimiyle önümüzdeki 5 yıl içinde iki milyondan fazla üreticiye yardım yapılması”ndan, “okuma yazma seferberliği ve 2009’a kadar 100 bin yeni öğretmen kadrosu yaratılması”ndan, “özel girişimin geliştirilmesi fonu”ndan, “bölgede iş atmosferinin iyileştirilmesi”nden söz ediliyor.

Belgede, demokrasinin ve iyi yönetimin geliştirilmesi, bilgi toplumu yaratılması ve ekonomik fırsatların genişletilmesi başlıkları altında, Arap ülkeleriyle Türkiye, İsrail, Pakistan ve Afganistan’dan oluşan alanı kapsadığı belirtilen bölgede zikredilen programların bazıları şunlar:

- Özgür seçimler
- Parlamenterlerarası ilişkiler ve parlamenterlerin eğitimi
- Kadın önderler yaratmak için eğitim merkezleri
- Halka hukuki yardım merkezleri; bağımsız medya girişimi
- Mikrofinans
- Mali korporasyon
- Büyük Ortadoğu Gelişme Bankası
- Ticareti geliştirme
- Şeffaflık, yolsuzluğu önleme

Görüldüğü gibi, günün uluslararası kapitalist birikim modeline uygun, Amerikan çıkar ve ihtiyaçlarıyla uyumlu kurum ve değerlerle tahkim edilmiş bir reform programı sunuluyor. Burada temel amaç, hiç kuşkusuz bölgedeki seçkinleri, değerleri, giderek popüler kültürle yığınları büyük ölçüde Amerikan değerleriyle şekillenmiş küresel kapitalist tarza entegre ederek vahşi liberal kapitalizmin ahlakına karşı var olan kültürel/tarihsel

direnişi yıkmaktır. Böylece ehlileştirilmiş bir uygarlık, köleleştirilmiş bir halk, yok edilmiş bir kültürle beraber uygarlıklar çatışması da mutlu sona erdirilmiş olacaktır. Ardından da Ortadoğu, ABD'nin suretinden yeniden yaratılacaktır; halkın dünyası Amerikan yaşam biçimiyle yeniden üretilmiş olacaktır. Ortaya da bir karikatür çıkmış olacaktır elbette. Bir toplum ya da bireyin, öz benliğini, tarihsel/kültürel birikim ve belleğini inkâr temelinde oluşacak, bütünüyle yabancı, yerel zeminde var olmayan bir yanılsama üzerine inşa edilen öykünmeci varoluşu, hazin ve o ölçüde de trajikomik bir görüntü ortaya çıkaracaktır kuşkusuz.

BOP, zor ve şiddetle örülmüş bir askerî işgal çerçevesi içinde "modernleştirme" programıdır ve kurmak istediği "değerler hegemonyası", özünde, bir "değersizleştirme", kültürden koparma, yozlaştırma denemesidir.

ABD, böylece de, doğrudan kurulacak yeni düzende kendini var edecek, dışsal bir ögeden, yabancı bir devletten, düzenin içkin bir unsuruna, onun kurum ve değerlerinde yeniden üretilen bir asli parçaya dönüşecektir. Sonuç olarak, değerler hegemonyasına dayalı bir "organik hâkimiyet" kurulacaktır ele geçirilen coğrafyada ve çok yönlü bağımlılık doğrudan uysal sömürge halkları tarafından yürütülecek, gündelik yaşamda ve kurumlarda yeniden üretilecektir.

Âdeta dört "dinsel tutku" harekete geçiriyor, ırkçı bir kendini beğenmişlikle Ortadoğu'ya köleliği dayatmak isteyen ve son tahlilde paraya ve güce, sermayeye tapınan Amerikalı fanileri.

Bu tutkulardan biri "küreselleşme dini." Edward Luttwak, Amerikalı seçkinlerin Küreselleşmeye 'bir din" olarak bağlandıklarını yazıyor: "[Onlar] küreselleşmeyi sadece desteklemiyorlar. Ona ortak ideolojileri, neredeyse bir dinmiş gibi sahip çıkıyorlar."[64]

İkincisi, Amerika'nın kendisine Tanrı tarafından bahşedilmiş ilahi misyonu. Amerika Birleşik Devletleri, "Amerikalıların seçilmiş bir halk, Amerikan düzen ve devletinin de Tanrının yeryüzüne indirdiği bir eşsiz deneyim olduğu, bunun yeryüzüne yayılmasının insanoğlunun hayrına bir ilahî misyon olduğu" inancını içselleştirerek tarih sahnesine çıktı. Daha sonra bu "ilahî misyonun yerine getirilebilmesi için [gerekli] tanrısal güce sahip olunduğu"na inanıldı, "Amerikan hayat tarzına karşı olanların, yok

edilmesi [vacip]... insanlık düşmanı şeytanlar olduğu"na hükmedildi.[65] Edward Said'in belirttiği gibi, Amerikalılar arasında, "ABD'nin sadece içeride değil, bütün dünyada en doğruyu yaptığına ve en doğru tarafta olduğuna dair âdeta dinsel bir bağlılık söz konusudur."[66] Amerikan değerlerinin dünyada hâkim olması gerektiğini söyleyerek saldırıları başlatan W. Bush, bu değerlerin, "her kişi için, her toplumda, doğru ve gerçek" olduğunu iddia edecek kadar cüretkâr olmayı bundan almaktadır.[67]

Üçüncü olarak, yönetimdeki yeni muhafazakârların ve bizzat W. Bush'un inandığı Yahudi-Hıristiyan, Evanjelist dogmalar söz konusudur saldırgan güdülerde: Büyük Savaş ve Kıyamet sonrasında İsa Mesih yeryüzüne inecek ve tapınak yeniden inşa edilecektir...

Nihayet, ABD'nin kendisinin bizzat Tanrı olduğuna dair bir kör inanç da görülmektedir yeni saldırganlıkta:

> Amerikan askerleri artık bu dünyada savaşan bir güç değiller; misyoner oldular. Artık sadece düşmanlarını öldürmüyorlar, şeytanları yok ediyorlar... Amerika Birleşik Devletleri'nin artık Tanrı'ya yakarmaya ihtiyacı yok; kendisi Tanrı; ve dışarı aydınlığı yaymaya gidenler bunu göksel bir mekan adına yapıyorlar. Bayrak, İncil kadar kutsal oldu; ulusun adı, Tanrı'nın adı kadar mübarek; Başkanlık, papazlığa dönüşüyor...[68]

Elde Tanrı'nın adaleti olunca, hukuka da gerek yok. Guantanamo'daki "mahkeme"de konuşmak isteyen tutsak Firuz Ali Abbasi'ye, "Mahkeme Başkanı, 'Hayır, yok,' diye çıkışıyor ve salondan çıkarılan esirin arkasından sesleniyor: 'Uluslararası hukuk umurumda değil. Bir daha uluslararası hukuk lafını duymak istemiyorum. Uluslararası hukuku dikkate almıyoruz."[69]

Irak'a demokrasi, refah ve hukukun üstünlüğü böyle götürülüyor; şaka gibi!

Yinelemek gerekirse, gerçekte yapılmaya çalışılan, Amerikan (kapitalist/emperyalist Batı) değerlerinin bölgede bir biçimde içselleştirilmesi, yani sosyalizasyon ve en azından küreselleşme merkezlerine bağlı bir seçkinler grubunca benimsenmesini sağlamaya

çalışmaktır. ABD, bu türden bir “değerler hegemonyası”yla hâkimiyetini pekiştirmek, “organik” yani nisbeten yapısal ve dolayısıyla kalıcı hâle getirmek istiyor.

ABD bunu yaparken yine Gramsciyen kavramlarla açıklayabileceğimiz iki yöntem kullanıyor. Gramsci, bir merkez katman etrafında oluşan iktidar blokunu “tarihsel blok” olarak adlandırmış, yerel güçlerin kendi hegemonyalarını kuramadan ve dolayısıyla da toplumsal katılım sağlayamadan gerçekleştirdikleri (tepeden inme) reform ve dönüşümleri de “pasif devrim” olarak tanımlamıştı. Aslında Gramsci, Saddam rejimini bu bağlamda “Sezarizm” türünden bir pasif devrim rejimi olarak tanımlardı. Bugün de Irak’taki iç ve dış “koalisyon”la bir sömürgeci alt-sistemin tarihsel bloku oluşturulmak isteniyor. Amerikan silahlı kuvvetlerinin dayatıcılığında (ve mümkünse NATO’nun da katkılarıyla) egemen seçkinlerin birbirine zincirlenmesine dayalı bir “pasif (karşı) devrim”, yani sömürgeci köleleştirme operasyonu devreye sokulmaya çalışılıyor. Bütün bu serbest seçimler, demokratikleşme, sivil toplum, kadın kurtuluşu, özgür medya ve üniversite söylemlerinin ardında yatan budur.

Doğu Avrupa ve Kafkaslar’da bir ara sahneye konan “portakal-limon devrimleri”nin alanlarından biri olan Gürcistan’a ilişkin uluslararası spekülatör George Soros’un söylediklerini yazan gazete haberi “demokrasi oyunu”nu iyi anlatıyor:

“ABD’li ünlü spekülatör George Soros ... darbe dönemlerinde açık kuruluşların oluştuğunu belirterek, “Ben ve vakfım darbe olan ülkelerde aktif rol oynuyoruz,”dedi...

Gürcistan’da darbe sonrası başarıyı çok istediğini kaydeden Soros şöyle konuştu:

> Ben UNDP’ye bir kaynak aktarıyorum. Bu kaynak şu an Gürcistan hükümetinde yer alan bakan ve bakan yardımcılarına maaş veriyor. Bakanlara 1200, bakan yardımcılarına ayda 800 dolar maaş sağlıyorum. Ayrıca polise ve diğer kamu kuruluşlarına da bu fonla maaş sağlanıyor.[70]

2003-2005 yılları arasında Amerikan Ulusal Güvenlik Konseyi’nin ‘İran, Irak ve Stratejik Planlama” Dairesi Direktörlüğü’nde bulunan, ondan önce

de Irak Yüksek Öğrenim ve Bilimsel Araştırma Bakanlığı'na danışmanlık yapan Andrew Erdmann, bir yazısında kültürel saldırının ipuçlarını şöyle veriyor:

> Masrafları eşit olduğuna göre, Irak'ın geleceği için hangisi daha iyi bir yatırımdır: Irak'ın gelecekteki liderlerinin ABD'deki üniversitelerde eğitim görmeleri için yılda 250 kadar burs mu veya bir başka savaş uçağı mı? Irak'ta ... bakanlık teknokratlarından gazetecilere, doktorlara ulaşabiliriz. ... (Sıradan görünen ama kritik kaynaklar olan *online* dergi databazlarına ulaşmayı da içeren) İnternet gibi iletişim teknolojisine ve video konferans sistemine yaptığımız yatırımı ciddi biçimde artırarak şu andaki güvenlik durumunu *bypass* etmenin yollarını bulabiliriz. Iraklı editörler, gazeteciler ve yayıncılar için "eğit ve malzeme sağla" programlarımızı genişletmeliyiz. Ayrıca, Iraklıları sivil toplum örgütlerini kurma ve yaşatma konusunda yardımcı olan Demokrasi İçin Ulusal Vakıf, ABD Barış Enstitüsü ve öteki örgütlere yapılan mali yardımları artırmalıyız. ... Amerikan işçi sendikaları, meslek birlikleri, eğitim kurumları, gazeteciler, öğrenciler, insan hakları aktivistleri, bilimciler ve şirket yöneticileri, Iraklı meslektaşlarıyla ilişkiler tesis etmelidirler. ... [Bu tür bir] strateji, Iraklı müttefiklerimizle önümüzdeki ortak sorunlara karşı gerçekçi bir yanıt olduğu gibi olası kötüye gidişlere karşı da bir sigorta işlevi görür. ... Gelecek dönemlerle ilgili karanlık olasılıklar konusunda hayalci olmamalıyız. ... Biz bugünun parti önderleriyle çalışırken, Irak'ın nasıl bir ülke olacağına yeni kuşaklar karar verecektir. Üstün gelmelerini umduğumuz güçler, gazete yöneticisi olmuş Shakespeare uzmanı, kendini öğrenciler arasında İnternet bağlantısını genişletmeye adamış bir örgütün başındaki mimar ve Ulusal Demokrasi Enstitüsü'nden fikir alan bağımsız parlamento adayı olmalıdır...[71]

Amerikalılar ayrıca, 1975 yılında Helsinki'de imzalanan Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Nihai Senedi'ndeki "insan hakları" ve "ekonomik ilişkiler" bölümlerinde yer alan sızma ve ideolojik etkileme fırsatlarının, Doğu Avrupa ülkelerindeki çözülmeyi gerçekleştirmede Batı'ya büyük imkânlar yarattığını söylüyor ve BOP'u da böylesi bir ideolojik/kültürel saldırı aracı olarak görüyorlar. Uluslararası Kriz Grubu *(International Crisis*

*Group)* adlı bir kuruluşun 7 Haziran 2004 tarihli bilgi notu, BOP'un bu noktaya ilişkin ideolojik özünü bir Amerikan Dışişleri Bakanlığı yetkilisinin ağzından şöyle anlatıyor:

> [Helsinki sürecinin] Sovyetler Birliği'nin parçalanıp devrilmesinde önemli rol oynadığına ve Avrupa'yı birleştirmeye büyük katkı sağladığına ilişkin bir inanç var. Bu düşünce de [BOP], aynı biçimde, [İslami] aşırılığın çekiciliğini yok edecektir.

BOP, salt şiddete dayalı saldırganlığının yıkıntıları altında kalan, Irak direnişi ve dünyadaki yalnızlığı karşısında bocalayan, insanın, dünyanın en güçlüsü de olsa savaş makinesi ve teknoloji karşısındaki nihai üstünlüğünü bir kez daha yaşayarak gören Amerikan yönetiminin bir yöntem arayışı çırpınışının ürünüdür. Yöneticilerin başarısızlık karşısında, bir başka imkânsızın peşinde koşması olarak ortaya çıkmıştır. Zoru besleyen ve ondan beslenme durumunda olan başka (sosyal, kültürel, ideolojik, ekonomik vb.) araçları da kullanarak uğursuz hesaplarını gerçekleştirmeye çalışıyor ABD.

Böylesi karmaşık bir coğrafyayı, oranın kadim halklarını ve farklılıklarını, uygarlık birikimini, ABD'de belirlenmiş, standartlaştırılmış bir kültürel cendereye sokup köleleştirmenin nasıl bir toplumsal mühendislikle mümkün olacağı ayrı bir konudur. Ortadoğu'yu kendi suretinin bir karikatüründen şekillendirme çabası gerçekten bir şaka gibi görünmektedir. Daha doğrusu, aldığı çok yönlü darbeler ve beklenmeyen yenilgilerle ufku şaşmış, perspektifini yitirmiş bir meczubun çırpınışlarıdır, böyle zulüm içinde toplumsal rıza üretme çabaları.

Bir yanıyla BOP bugün ölü doğmuş bir çırpınış projesi olarak görülmektedir ama özündeki amaçların dinamikleri derinlerde, doğrudan küreselleşme sürecinde yatmaktadır.

ABD'nin Ortadoğu saldırısını, Irak'ı işgalini ve BOP'u küreselleşmeden, küreselleşmenin dünyaya dayatılması stratejisinden ayırarak kavramak olanaksızdır.

Küreselleşme saldırısı da her şeyden önce şiddete dayanmaktadır: "Sürdürülebilir küreselleşme istikrarlı bir güç yapılanması gerektirir ve bunun için de hiçbir ülke ABD kadar gerekli olamaz..." Gerçekten de,

“Pazarın gizli eli, gizli bir yumruk olmaksızın asla çalışamaz. McDonalds, F-15 jetlerinin yapımcısı McDonell Douglas olmadan gelişemez. Dünyayı Silikon Vadisi teknolojileri için güvenli yapan gizli yumruğun adı, ABD Kara Kuvvetleri, Hava Kuvvetleri, Donanması ve Deniz Piyadeleridir.”[72]

Bu satırların cüretkar yazarı, küreselleşme’nin Amerika tarafından dayatılan kurallarını da koyuyor:

> Bir ülke aşağıdaki altın kurallara ya uymalı ya da uymaya yöneliyor kabul edilmeli: özel sektörü, ekonomik büyümesinin öncelikli motoru yapmak, düşük bir enflasyon oranı ve fiyat istikrarını sürdürmek, devlet bürokrasisini küçültmek, mümkün olduğu ölçüde dengeli, hatta fazla veren bütçe yapmak, ithalat üzerindeki gümrük tarifelerini azaltmak ya da silmek, yabancı yatırımlara kısıtlamaları kaldırmak, kotaları ve yerli tekelleri yok etmek, ihracatı artırmak, devlet kuruluşlarını ve mülkiyetini özelleştirmek, mali piyasalar üzerindeki kontrolleri kaldırmak, parasını konvertabl yapmak, sanayisini, borsasını, bono ve tahvil piyasasını tam yabancı mülkiyete ve yatırıma açmak, mümkün olduğu ölçüde yerel rekabeti geliştirmek üzere ekonomisini serbestleştirmek, kamu yolsuzluğunu, sübvansiyonlarını ve rüşveti engellemek, banka ve telekomünikasyon sektörlerini özel mülkiyet ve rekabete açmak ve yurttaşlarına, rekabet içindeki farklı emeklilik alternatiflerini, yabancı sigorta ve fonları seçme olanağı vermek ... [ve böylece bir ülkenin] politik seçeneklerinin Pepsi ya da Coca Cola arasındaki ayrıma indirgenmesi, basit damak tadı farklılıkları, yerel geleneklere uydurmak için yapılan küçük değişiklikler, şu ya da bu noktadaki kimi esnekliklerle sınırlanması ve fakat altın kurallardan önemli sapmaların asla onaylanmaması...[73]

Sadece bu kadar değil elbette. Küreselleşmeyle ortaya çıkan denetimsiz ve birbirine bağlanmış yerel piyasalardan oluşan uluslararası mali ağ içindeki spekülasyon kaynaklı global istikrarsızlık, emperyalist metropollerde “*Global Governance*” diye adlandırdıkları “dünyayı yönetme” ihtiyacını da artırmıştır. Artık, zorla denetim dışı bıraktırılan ve global finansal pazara bağlanan marjinal mali piyasalarda kâr ve kumar hırsının kaçınılmaz sonucu olan krizler, doğrudan büyük merkezleri vurma potansiyeline sahip olmuşlardır. Bu durumda, emperyalist müdahale daha

da önem ve aciliyet kazanmıştır. Bir başka ifadeyle, finans kapital önce müdahale ederek kamunun ve egemen devletlerin kendi mali piyasasını kontrol mekanizmalarını ortadan kaldırmıştır. Sonra, bu denetimsizlik *(de-regulation)*, sadece yerel istikrarsızlığı değil küreselleşmeyle global istikrarsızlığı kaçınılmaz yapıp emperyalist metropollerin mali piyasalarını ve ekonomilerini de tehdit eder hâle gelince, bu kez de bunu önlemek için müdahale etmeyi gerekli saymıştır.

Clinton'un Maliye Bakanı Robert Rubin bu kısırdöngünün, emperyalizmin 'tunç yasası'nın altında yatan dinamiği anılarında şöyle özetliyor:

> Mali piyasalar insan doğasına bağlıdırlar ve [dolayısıyla] aşırılıklara savrulma eğilimi taşırlar. Bu da, şu ya da bu biçimdeki periyodik mali krizlerin neredeyse kaçınılmaz olduğu anlamına gelir ...
>
> Bir ülkenin başarısı başkalarını zenginleştirebilir, hataları da riske atabilir. ...
>
> [Entegre olmuş dünya ekonomisi] gerçeği ... ulusal ve uluslarüstü etkin yönetimini merkezî önemde olmasını getirir. ...
>
> *Wall Street*'te çalışmaya başladığımda, ABD dışındaki global ekonomide olanlar beni ve meslektaşlarımı pek etkilemiyordu. Bu dönemde, New York'un en önemli banka yatırım şirketi *Goldman Sachs*'ın tek bir denizaşırı bürosu yoktu. Avrupa'daki sanayileşmiş ülkeler ve Japonya'yla sınırlı iş bağlantılarımız vardı ama gelişmekte olan ülkelerde ciddi iş yapmayı tahayyül bile edemezdik.
>
> Bugün buna inanmak zor görünüyor. Bütün kariyerim boyunca tanık olduğum en temel değişikliklerden biri, ülkemizle, gelişmekte olanlar dâhil, dünyanın geri kalan kısmı arasındaki bağlarda ortaya çıkan muazzam artış olmuştur. On yıllar önce, Maliye Bakanları yurt dışına gittiklerinde, Londra, Paris, Bonn ve Tokyo'yu ziyaret ederlerdi. Benim Maliye Bakanlığım sırasında ziyaret ettiğim ülkeler arasında, Arjantin, Brezilya, Çin, Fildişi Sahilleri, Hindistan, Endonezya, Mozambik, Filipinler, Ukrayna ve Vietnam vardı. Asya krizinde de gördüğümüz gibi, ekonomik sağlığımız, dünyanın başka yerlerinde olanlardan giderek daha fazla etkilenmektedir. ...

> Kariyerim boyunca, genellikle, çıkarlarımızı öteki ülkelerinkine bağlayan ekonomik ve mali ilişkilerle uğraştım.[74]

BOP'la kurulması planlanan "değerler hegemonyası"nın özünü küreselleşmeye yapısal uyum oluşturmaktadır. Amerikan Silahlı Kuvvetleri'nin ve Pentagon'un yeni sürece göre yetiştirilip yapılandırılmasının en etkili ideologlarından Profesör Thomas P. M. Barnett, Amerika'nın "21. yüzyıldaki savaşları"nın küreselleşme normlarının direnen ülkelere yerleştirilmesi olduğunu yazıyor ve bu bağlamda Ortadoğu'yu temel hedeflerin başlıcası olarak görüyor.[75]

Barnett'e göre, ABD'nin yeni hedefi/düşmanı küreselleşmeye eklemlenmemiş, ona kapalı ülkelerdir. Küreselleşme norm ve kurallarına uymayan, yani ticareti liberalleştirmeye direnen, sermayenin tam serbestlikle dolaşımına izin vermeyen, yeni düzenin medyasına, düşüncelerine, kurallarına kapılarını ardına kadar açmayan, yabancı sermayeye güven vermeyen dolayısıyla yabancı yatırım çekemeyen, serbest piyasanın işleyişine tabi olmayan ülkeler değişene ya da ABD tarafından değiştirilene kadar onlara rahat yüzü olmayacaktır. Kısacası, beynelmilel sermayenin taleplerine kayıtsız koşulsuz boyun eğiş, piyasaya kölelik, kapitalist-emperyalist dünyanın "değerleri"ne bağlılık, onun yaşam biçimi ve egemenliğine teslimiyet, büyük tekellere bütün kapıların açılması, özelleştirme ve düzenlerin buna göre yeniden yapılandırılması, toplumsal işleyişin buna göre yeni baştan düzenlenmesi, ruhi şekillenmenin, yeni insanın oluşturulması, yani toptan organik kölelik, 21. yüzyıl Amerikan hâkimiyetinin olmazsa olmaz koşullarıdır. Barnett, "Merkez" olarak tanımladığı küreselleşmeden kopuk ve dolayısıyla da "Boşluk" olarak nitelendirdiği Ortadoğu'ya ilişkin yeni yönelimi açıkça ve büyük bir küstahlıkla ilan ediyor:

> Ortadoğu, Merkez'e [küreselleşme dünyasına] katılana kadar biz asla Ortadoğu'yu bırakmayacağız. ... Biz bölgeyi dönüştürmek istiyoruz. ... Biz dünyanın her tarafında savaş açmaya hazırız ancak bizim odaklandığımız asıl yer Boşluk bölgeleridir. ... Amerika, Güney Batı Asya'da, diğer adıyla Orta Asya'da ve İran Körfezi'nde savaşa hazırdır, çünkü bu bölgeden akan enerji küresel bağlantının korunması bakımından önemlidir."[76]

Soğuk Savaş'ta, Amerikalılarca ele geçirilmesi gerekli "stratejik boşluk" *(vacuum)* olarak görülen Ortadoğu, bugün de küreselleşmeye eklemlenmesi gereken "entegre edilmemiş boşluk" olarak kabul ediliyor. Belli ki, Amerikan emperyalizmi, on yıllardır Ortadoğu'yu insansızlaştırmanın davasını güdüyor, onu gerçekten bir "boşluk", beynelmilel sermaye için bir "çöplük" yapmaya çabalıyor.

Pentagon'un yazarına göre, sıra başka yerlere de gelecektir ama Ortadoğu'nun önceliği vardır:

> Asya'da Kuzey Kore'yle savaşa ve Çin'in Tayvan'a karşı saldırganlığını caydırmaya hazırız. Terörizme karşı küresel savaş nedeni ile Amerika, Afrika içinde her yerde savaşa karşı hazır olmasına rağmen İran Körfezi'ne sadece Irak için değil aynı zamanda İran, Suriye ve Suudi Arabistan'a da kalıcı değişimi getirene kadar kendimizi oralarda fazla göstermek istemiyoruz...[77]

Barnett'in de belirttiği gibi, yeni "gerçek düşman", "Bağlantısızlık", yani kürelleşmeden kopukluktur ve ABD kendini Irak'ta, bütün Ortadoğu'da ve giderek bütün dünyada küreselleşmenin kesin hâkimiyetini kurmadan savaşı kazanmış saymayacaktır. "Düşman, ne bir din (İslam) ne de bir yerdir (Ortadoğu) ama bir durum yani Bağlantısızlıktır."[78]

Küreselleşme o denli önemlidir ki, "Amerika, nihai hedef olarak *(ultimately)* terörizmi yenmek, İslam'ı kuşatmak, petrol kaynaklarını güvenceye almak ya da İsrail'i korumak için Ortadoğu'yu dönüştürmüyor. Biz bölgeyi, dış dünyayla bağlantı kopukluğunu sona erdirmek [küreselleşmeye entegre etmek] için dönüştürmek istiyoruz."[79]

Kissinger, 1999'da Dublin'de yaptığı bir konuşmada, uluslararası tefecilerin emperyalist düzeninin yeni aşaması küreselleşmeyi, "ABD hegemonyasının öteki adı" olarak tanımlamıştı. Profesör Barnett onu, "Amerikan hayalinin küresel manzara üzerinde bir projeksiyonu-bu ülkenin tarihe hediyesi" olarak saptıyor ve "Küreselleşme ebeveynliğimizi inkâr etmek 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ülkemizin dünya lideri olarak derin rolünü inkâr etmektir," diye yazıyor.[80] Ortadoğu gibi, emperyalist Merkez'in dışında kalan (Bağlantısız) dünyayı, küreselleşmeye entegre edip "ehlileştirmek" gerektiğini yazan Pentagon Profesörü, dolayısıyla, "Boşluk'tan çıkmak diye bir şey yoksa, 'çıkış stratejileri' hususunda

kendimizi alaya almaktan artık vazgeçmeliyiz. Çıkış yok demek çıkış stratejisi de yok demektir," diyerek işgalin kalıcılığına işaret etmiş oluyor. [81]

Barnett, Ortadoğu'yu "Merkez'e entegre etme konusundaki umutlarımız konusunda zaman geçmektedir," derken de, aslında savaş ve işgalin bütün bölgeyi bir an önce kapsaması gereğine işaret etmektedir.[82]

Anlaşılan odur ki, sorun sadece savaşın kazanılmasıyla asla ilgili değildir asıl hedef, "Ortadoğu'nun bir bütün olarak dönüştürülmesi", yani küreselleşmeye tam entegrasyonudur. Barnett bunu net bir biçimde ifade ediyor:

> Bush yönetimi açıkça Saddam Hüseyin rejimini devireceğini, yalnızca onu iktidardan indirmeyeceğini, aynı zamanda Ortadoğu'yu da "dönüştüreceğini" ilan etti. ... [Irak operasyonu] Basra Körfezi merkezli bir Sistem Çalkantısı yaratmak için açık bir teşebbüstü: Yürürlükteki [eski düzenin] kural dizilerini atmak, bazı şeyleri sallamak, bölgenin güvenlik sistemini dönüştürecek bir Büyük Patlama'yı başlatmak ve daha ümit ettiğimiz birçok şey. Bu, *diğer her şeyin bağlamı içerisinde bir savaştı*. ...
>
> Bush yönetimi... *Ortadoğu*'yu *dönüştürmeye istekli* bir demet çılgın idealist[tir]. ... Bush yönetiminin Ortadoğu boyunca bir Büyük Patlama üretmeye çalışarak yaptığı oldukça şaşırtıcı ve cesur olan şey; ulusumuzu, bir hamlede Boşluk'un büyük bir kısmını daraltmaya adamasıdır. ...
>
> Amerika Birleşik Devletleri sistemi altüst ettiğinde biz oluşan yeni kurallar altında koşulları ayarlarız. Dünyanın geri kalanına bir sinyal olarak savaşmaya karar verebiliriz, "bu rejimin yaptığı gibi kural dizilerimiz kötü bir şekilde ihlal edilirse [küreselleşmeye, Merkez'e bağlanmamak] sonuç bu olur." ...
>
> *Yutulan Basra* olarak adlandırdığım ... senaryoda, bölgedeki Amerikan askerî varlığı hüküm sürmeye devam edecektir, ancak perde arkasında. Bu tıpkı Soğuk Savaş sırasında Avrupa'da olduğu gibi tek kelimeyle hayatın bir gerçeği olarak kabul edilecektir. ...
>
> Ortadoğu'yla dünyanın geri kalanını birbirine bağlamak yöneticileri değiştirmekle değil, bir şekilde Ortadoğu'yu sisteme

> dâhil etmekle mümkün olur.
>
> Bu kesinlikle doğrudur-birimiz ölmeliyiz. Ya Merkez, Boşluk'u asimile eder ya da Boşluk, Merkez'i böler. ... Ya bu kanser yayılır ya da biz onu yok ederiz. Boşluktan çıkış yok; yalnızca Boşluk'u daraltmak var. Eğer bu mücadelede başarısızlığa uğrarsak küreselleşme hiçbir zaman tam olarak küresel olmayacak ve böylece acı bir şekilde denge dışı kalmış olacaktır...
>
> Büyük Patlama, Irak'ın küreselleşmenin işleyen Merkez'ine nihai entegrasyonuna çalışmaktadır. Bu entegrasyon, dünyanın Irak'ı entegre etmeye yardımı ve bölgenin bir bütün olarak küresel bağa doğru hareketi olmadan tek kelimeyle mümkün değildir. Bu amaçlar, Irak'taki askerî zaferimizi neredeyse önemsiz kılan savaşın çok ötesine gitmektedir...
>
> Boşluk'u küçültmek sadece parayla olacak bir şey değildir, bu işleme kan dökmek de dâhil olacaktır. ... Bu ordu-pazar ilişkisini anlamak demektir. ... Tabii Merkez'in [ABD dışındaki] geri kalan kısmı da politik, sosyal ve ekonomik entegrasyonu sağlamak, bu geliştirilmiş güvenlik ortamına girmek zorundadır. Bu yapılmadığı takdirde Amerika'nın savaşları ekonomik kazancın ya da politik imparatorluğun olmadığı savaşlar olacaktır. ...
>
> Şimdi Irak bütün bölgenin kalbi için büyük bir savaş meydanı hâlini almaktadır. Eğer Amerika Irak'ın dünyayla bağlantısını tekrar sağlayabilirse, küreselleşme savaşında gerçek bir zafer kazanmış olacağız ve Ortadoğu'nun dönüşümü ciddi olarak başlayacaktır. ...
>
> Saddam Hüseyin'in yasa dışı rejimi küreselleşen dünyayla tehlikeli bir şekilde bağlantısını kesmişti–bizim kural dizilerimizden, bizim normlarımızdan ve Merkez'i karşılıklı güven bağımlılığıyla birlikte bağlayan bütün bağlardan. O, Bağlantısızlığın Şeytanı idi ve ... ölümü hak etmektedir...[83]

11 Eylül'ü "müthiş bir hediye" olarak gören Barnett, dünyayı yeniden şekillendirme saldırısında bu hakkı "Amerika'ya kimin ya da neyin verdiğini sorabilirsiniz," diye yazdıktan sonra, sorunun yanıtını da, mahalle kabadayısı ağzıyla vermektedir: "Amerika'ya bu hakkı, gücü vermektedir."[84] İşte bu kadar!

Pentagon'un yeni savaş haritası Ortadoğu'dan başlıyor ve orası yeniden yapılandırıldıktan, toplumsal değerleri, ahlakı, kültürü, dini, devlet düzeni ve sistemi "Amerikan yaşam biçimi"nden yaratıldıktan sonra sıra öteki lanetlilere gelecektir. Ta ki, insanlık "Amerikan rüyası" ve beynelmilel sermaye ihtiyaçlarına göre insanlıktan çıkarılana kadar... Hesap bu olduğuna göre, şiddetle birlikte BOP türü yaklaşımlar da hep devrede tutulacak demektir.

Şiddetin, bütün sürecin başlangıç ve bitiş noktası, özü olduğu kuşkusuzdur. Öngörülen "mutlu son"un kendisi de bir şiddettir çünkü nihayet bir kültürel soykırımın başarıya ulaşmasıyla gerçekleşmiş olacaktır. Yeni Düzen'de bütün yaşamı daha incelikle sarıp sarmalayan kapitalist-emperyalist sömürü ve baskı mekanizmaları hâkimiyetini sağlayacaktır. Sürüleştirilmiş toplumların, ahmaklaştırılmış bireylerin, ayırdına dahi varamadan, hatta aksini yaptıklarına inandırılarak, kendi çürüyüşlerini kendilerinin gönüllü olarak gerçekleştirmelerini sağlayan bir düzen, hiç kuşkusuz, ancak insanı bitiren nihai şiddetin son durağı olabilir.

Hesap budur. Bağdat'tan döndüğünü, görmek isteyen gözler görüyor, duymak isteyen kulaklar duyuyor ama emperyalizmi tutsak almış nesnel dinamiklerle güdüler onları da sağırlaştırıyor, körleştiriyor, kendi inat ve kanlarında boğulmaya doğru güdüyor...

## Türkiye Nereye?..

Irak işgalinin en büyük etkilerinden biri, Türkiye-Amerika ilişkilerinde ortaya çıktı. Bu, İkinci Dünya Savaşı sonrasının Türk dış politikasını, giderek Amerika'yla bağlara ve bu dış politikaya uyarlanmış rejim modelini büyük bir krize soktu.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında politik iktidarı da ele geçiren birikimsiz burjuvazinin ABD'ye sığınması ve bu ülkenin de Soğuk Savaş saldırısında Türkiye'yi tetikçi olarak kullanmaya karar vermesi sonucu oluşan ilişki yapısı, temelde bir alışverişe dayanıyordu. Bu ilişkinin pazarını Soğuk Savaş ve Amerikan saldırısının belirlediği çatışmacı alanlar oluşturmaktaydı. Ortadoğu bu alanlardan biriydi. Türkiye, ABD'ye, esas olarak militer nitelikli hizmetler sunuyor, karşılığında da bu ülkeden ekonomik, askerî yardım, politik, diplomatik destek alıyordu. Türk egemenler, ülkede çarkları ancak böyle çevirebiliyor, ancak böyle yönetebiliyorlardı. Türkiye'nin sadece dış politikası değil, kalkınma modeli ve rejimin yapısı da bu çerçeveye uyarlanmıştı.

Modelin işleyişi şöyleydi: Türkiye, Amerika'ya fedailik, jandarmalık, tetikçilik yapıyordu; karşılığında ABD de Türkiye'ye çeşitli biçimlerde (kredi, hibe, askerî malzeme vb.) para veriyordu. Türkiye bir hizmet pazarlıyordu, saldıran güce jeopolitiğini sunuyordu. Bu hizmetinin değeri, "stratejik önem"ine bağlıydı. Bu önem arttıkça, sattığı malın değeri de yükseliyordu; stratejik önem, alıcının gözünde önemini yitirdikçe, malın getirisi yani yardımlar da azalıyordu. "Stratejik önem" elbette gerginlik, silahlanma, çatışma durumlarında önem kazandığından, tetikçilik ancak böyle durumlarda talep edildiğinden, Türkiye, dış politikasında ister istemez çatışmadan, istikrarsızlıktan medet umar hâle geliyordu. Bu durumda emperyalist saldırganlık, bunun sonucu olan gerginlik ve çatışmalar yani şiddet, Türk burjuvazisinin ekonomik programlarının ve dış politikasının yapısal unsuruna dönüşüyordu. Militarizm üretmek ve bundan yararlanmak bir yaşam biçimine dönüşünce, Soğuk Savaş da "altın yumurtlayan tavuk" olmuştu egemenler için.

Söz konusu modeli, kaynakları ve sonuçları açısından ayrıntılı olarak işlediğimiz bir çalışmada belirttiğimiz gibi, "[Z]aman içinde, bir alışkanlık

kazanmanın, günü kurtarmanın ve kolaylık sağlamanın ötesinde, jeopolitiğin en önemli ihraç malı olarak pazarlanması, burjuva düzeninin hayat damarı niteliğini almıştır. Düşman ve şiddet üretmek, yardım toplamanın ana yöntemi olmuştur. Dış politikanın ana meselesi de yardım bulmak olarak tanımlanınca, Türk dış politikası, diplomasinin özünden koparılmış, kazandığı militer içerikle, onun yadsınması süreci ve pratiğine dönüşmüştür. Bu, basit bir biçim değiştirme değil, bir içsel bozunmaya uğrama, bir özsel çürüme olmaktadır. Giderek de, Türkiye kapitalizmi düşmansız yaşayamaz, dış açıklarını kapayamaz, yeterli döviz kazanamaz duruma düşmüştür. İç düzenin yapısıyla çakışan ve ideolojik değerleriyle örtüşen bu militarizm üreten kapitalizm, dış kaynaklarla da beslenerek, şiddete müptela hâle gelmiş ve militarizm bağımlısı olmuştur. ...

“Borçlanmak, yardım ve kredi bulmak; geleneksel ulusal savunma ve güvenlik gibi dış politika konularının dışında, rejimin doğrudan bekası ve işleyebilmesi, iktidar ilişkilerinin sürdürülebilmesi açılarından da böylesine yaşamsal bir özellik kazanınca, diplomasi de özel tanımını ve biçimini bulmuş oluyor. Türk burjuvazisi, emperyalizmle ekonomik ilişkilerini, basit komisyonculuk ve aracılıktan ortak yatırımlara kadar zaman içinde çeşitlenen biçimlerde sürdürürken, onunla hamilik, vasilik, dayanışma ve asıl bağımlılık ilişkilerini bürokrasi dolayımı ve dış politika yoluyla kurmaktadır. Dış politikaya ve onun bürokratik araçlarına asıl önemini kazandıran da budur. Devletin verdiği iç destek yetmemekte, düzenin yeniden üretilmesinin ve mevcut iktidar ilişkilerinin sürdürülebilmesinin öteki yolu olan emperyalizmle özel rabıtaların kurulması ve [devamlılığının sağlanması] bürokrasiye devredilmektedir. Bu yaşamsal kan dolaşımında orduyla hariciye, ana atardamarlar görevini yapmaktadırlar. Bu anlamda, devlet cihazının özellikle kilit unsurları, gerçekten de egemen oligarşinin stratejik önemdeki “ortak işleri”ni yürütmektedirler. Niteliklerini gördüğümüz ve Türkiye’nin jeopolitiğini satışa çıkardığı bu pazarda ordu, jeopolitiğin mamul hâli, hariciye ise pazarlamacısıdır. Siyasetçi ise, pazarda müşteri kızıştıran çığırtkan konumundadır. Mal sahibi, hiç kuşkusuz burjuvazidir...[85]

Bu yapı, rejimin kurumsal dengelerini, ilişkiler ağını, biçimini böyle belirledi. Silahlı Kuvvetler, bu modelde stratejik bir konumda bulunmaktadır. Nihayet, emperyalizmin para karşılığı talep ettiği militer nitelikli hizmetlerin sahibi odur. Buna bağlı olarak, burjuvazinin

pazarlayabildiği temel mamul olan bu hizmetin gerçekleştiricisi de odur. Emperyalizm ile burjuvazinin can damarı olan ilişkinin düzlemiyle niteliği de askerî olduğuna göre, yine stratejik konumda olan ordudur. Yani bir taraf özünde askerî niteliği olan hizmetlere para vermekte, öteki taraf da militer özlü hizmetleri karşılığında kendisi için hayati önemdeki destekleri alabilmektedir.

Artık devlet, daha doğrusu onun yoğunlaşmış hâli olan silahlı bürokrasi, ilişkideki stratejik konumunun kaçınılmaz sonucu olarak, temel güçtür. Devlet ve onun yoğunlaşmış hâli silahlı bürokrasi, Marx'ın belirlediği gibi, "burjuvazinin ortak işlerini yürüten" bir aygıt olmanın ötesinde, burjuvazinin, emperyalizmle olan ilişkilerini de düzenleyen ana aygıttır bu durumda. Tarihsel, kültürel ve Türkiye kapitalizmine özgü öteki yapısal nedenler dışında, hayati önemdeki bu alandaki rolüyle, Türkiye'de devlet ve onun asıl unsuru olan ordu özel ve belirleyici güce sahiptir.

Bu durumu bilen ABD açısından da asıl muhatap hep Silahlı Kuvvetler olmuştur. Bu ilişkilerin sıcaklığı ve yakınlığı da modelin işlemesi için temel koşuldur. Bir gazeteci, 1998 yılında Amerika'da yaptığı temasların sonucunda, oradaki etkili çevrelerin görüşlerini şöyle yazmıştı:

> [Bu çevrelere göre] "Askerler ne yaparlarsa, iyi yaparlar." Bu, ABD'nin menfaatine olduğu gibi, Ortadoğu'daki en yakın müttefiki İsrail'in de çıkarınadır. Ortadoğu'daki stratejik dengeleri değiştiren Türkiye-İsrail yakınlaşması da, zaten askerlerin geliştirdiği bir politika değil mi? Zaten Türkiye'de muhatap alınacak otorite, askerî otoritedir; istikrarsız ve güçsüz hükümetler yüzünden, uzun zamandır ortada sivil otorite diye bir şey kalmamıştır. Öte yandan ABD için Türkiye'de istikrarla demokrasi arasında bir tercih gerekirse, birincisi daha önemlidir.[86]

Benzer izlenimleri gazeteci M. Ali Birand da anlatmaktadır. ABD'deki izlenimlerini aktardığı dizi yazısında Birand, Amerikalıların, Türkiye'de sivil politikacılara değil de, askerlere güvendiklerini ve onlarla iş yapmayı tercih ettiklerini, aralarında sorun çıkmadığını kendisine açıkça söylediklerini yazmaktaydı.[87] Bu satırlardan on yıl öncesinde de, 1989'da, ABD'nin Ankara Büyükelçisi, gazeteci Ufuk Güldemir'e, "Bizim askerler

sizinkilerle, sizinkiler de bizimkilerle çok iyi geçiniyor. Hiçbir zaman soğuk duş yok," demişti.[88]

İşte Irak'ın işgaliyle birlikte Silahlı Kuvvetlerin tam ortasında stratejik olarak konumlandığı ve uçlarında Türk burjuvazisi (düzeni) ile ABD'nin yer aldığı bu düzlemin iki yanında da sorunlar çıktı. Silahlı bürokrasi-ABD ve silahlı bürokrasi-burjuvazinin siyasal iktidarı (ya da devlet-burjuvazi, devlet-emperyalizm) arasında çok ciddi sorunlar, gerginlikler, yer yer kırılmalar ortaya çıkınca, rejimin yapısı sarsılmaya başladı. Bu durum, bugün de rejimin kurumsal dengelerini bozan, giderek yapısını zorlayan gerilimlere, baskılara, hatta krizlere neden olmaktadır.

## Türkiye'de Kriz

Türkiye'deki krizin kökeninde "Kürt sorunu" yatıyor.

Türkiye'nin Kürtlere yaklaşımı inkâr ve şiddet diye tanımlayabileceğimiz bir çerçevede kaldı hep. İnkâr, yok sayma, varlığını tanımama ve Türkleştirme (asimilasyon) olarak gelişti. Bu, özünde kıyıcı bir şiddetti elbette. Asimilasyon, moral şiddeti temsil ederken, buna karşı çıkanlara da fiziki şiddet uygulandı.

1980'lerin ortalarından başlayarak Türkiye ile Kürdistan İşçi Partisi (PKK) silahlı güçleri arasında, kırk bin kadar insanın öldüğü, dört bin Kürt köyünün yakılıp boşaltıldığı, on binlerin yaralandığı, hapishanelere, işkencehanelere, sürgünlere gönderildiği, faili meçhul cinayetlerin, gözaltında kayıpların, yargısız infazların yaşandığı, milyonun üstünde Kürt'ün göçe zorlandığı bir savaş yürütüldü. Büyük ekonomik yıkıma da neden olan silahlı çatışmalar genişleyerek toplumu ve devleti tutsak aldı. Bu çatışmalarda, zaman zaman yüz bin askerin, onlarca generalin, kara ve hava kuvvetlerinin katıldığı büyük harekâtlar gerçekleştirildi. Özünde devasa bir insani ve toplumsal sorun, Türkiye'de bir "polisiye terör olayı" olarak ele alındı. Savaşın dorukta olduğu bir dönemde, zamanın Genelkurmay Başkanı Orgeneral Doğan Güneş'in "düşük yoğunluklu çatışma" tanımı dışında gerçeğe yaklaşan bir resmî görüş kamuoyuna hiç yansıtılmadı.

ABD ve Avrupalılar, bu süreçte, Türkiye'ye sorunu şiddet yoluyla bitirmesi için destek verdiler. Ardından Türkiye'ye, bir "politik çözüm" için telkinlerde bulundular. Türkiye egemenlik sistemi, bu sorunu, şiddet ya da

politik araçlar kullanarak çözmede başarılı olamadı, çözüm konusunda niyet ve yeteneğinin olmadığını gösterdi.

1999 yılında ABD, CIA inisiyatifiyle, MOSSAD'ı, Yunan ve öteki bazı Avrupa istihbarat örgütleriyle Kenya devletini kullanarak, PKK lideri Abdullah Öcalan'ı kaçırıp Türkiye'ye teslim etti. Öcalan, Türkiye ile bulunduğu Suriye arasında bir savaşa kadar gidebilecek kriz sırasında Roma'ya geçmiş, oradan da Kenya'ya gitmek zorunda bırakılmıştı. Gelişmelerde, son ana kadar Türkiye'nin haberi ve rolü yoktu. Kaçırılmada da Türkler yer almadı. O sırada Başbakan olan Bülent Ecevit, 13 Nisan 2003 tarihinde yayımlanan bir demecinde bunu şöyle açıkladı: "Bize niye Apo'yu verdiler, onu hâlâ ben de bilmiyorum. ... Ama sonunda hayırlısı oldu. Apo konusunda hiçbir şart getirmediler bize."[89]

Türkiye'ye, Ortadoğu'da, 1950'lerdekine benzer roller vermeyi planlayan ve bunun için de istikrarlı bir Türkiye'yi arzulayan ABD, Türkiye'nin Kürt sorununa doğrudan müdahil olma zorunluluğunu hissetti. Kürt sorunundaki çözümsüzlüğün Türkiye'yi çok zorladığını ve bu hâliyle de onu Ortadoğu'da jandarma olarak kullanma stratejisinin önündeki temel engel olduğunu gören ABD devreye girdi.

Türkiye'de tutuklanan Öcalan'ın talimatıyla PKK tek yanlı ateşkes ilan etti, güçlerini büyük oranda sınır ötesine çekti ve Öcalan da, üniter devlet yapısı içinde kültürel hakların verilmesi temelinde bir çözümü kabul edeceklerini açıkladı.

Ne var ki, Türkiye'de "Kürt sorunu" çözülemedi. Türkiye, neredeyse bir bütün olarak "barış"ı reddetti.

Bu bile tek başına kriz demekti ama Irak işgali, krizi her an patlamaya hazır bir bombaya dönüştürdü. Bu yeni unsur, krizi fitili çekilmiş bombaya dönüştüren olgu, Irak'ta işgal sonrası ortaya çıkmaya başlayan Kürdistan Federe Devleti idi.

Türkiye, ABD'nin Irak'ta PKK'ye yönelik askerî harekâtta bulunamamasına, bunu Türk silahlı güçlerinin gerçekleştirmesine izin vermemesine ve nihayet Irak'ta Kürtlerle ittifak yapmasına tepki gösterdi. Türkiye'de, belki de ilk kez, Johnson mektubunun ortaya çıktığı ya da ABD'nin Kıbrıs nedeniyle silah ambargosu uyguladığı dönemlerde bile

rastlanmayan ölçüde ve yaygınlıkta bir tepki oluştu Amerika’ya karşı. En önemlisi, bu tepki, Silahlı Kuvvetler içinde bile ortaya çıktı.

Bu alışılmadık tepkiye ve tezkere krizine karşı ABD’de de öfke gelişti. Kriz, “çuval olayı”yla olağanüstü boyutlara ulaştı.

İlişki düzleminin öteki ucunda da kriz vardı. 3 Kasım seçimlerinde, Türkiye’de, sermayenin bütün politik temsilcileri fiilen tasfiye oldular. Devletle burjuvazi arasındaki ilişkilerin düzenlenmesinde en deneyimli ve etkin siyasetçilerden Başbakan Ecevit’in partisinin oyu yüzde 1’e düştü.

Yeni siyasal iktidarsa, devlet ve özellikle de Silahlı Kuvvetler’le ortaya çıkan reel çelişkilerin nedeniydi ve dolayısıyla bir istikrarsızlık kaynağıydı. Yani burjuvazi-devlet-emperyalizm ilişki düzleminin iki ucunda da istikrarsızlık ve kriz oluştu.

Türkiye’de rejimin kurumsal denge ve yapısı iki yandan da yara alır, aşınır, kırılgan hâle gelirken ve dolayısıyla da, kaçınılmaz olarak, yeni rejim-düzen modeli arayışları ortaya çıkmışken, Ortadoğu’da bir yeni düzen arayışı olan BOP gündeme geldi. İki düzen-rejim arayışı, en azından zaman olarak çakıştı.

19 Temmuz 2004 tarihinde, bunun basit bir zaman çakışmasının boyutlarını aştığı, bizzat Millî Güvenlik Kurulu’nca açıklandı. Haber, *Milliyet* gazetesinde şöyle yayımlandı:

> Millî Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliği, Türkiye’nin, Büyük Ortadoğu Projesi’nin (BOP) coğrafi olarak merkezinde bulunan bir ülke olduğu ve demokratik birikimlerini bölge ülkelerine aktif olarak aktarması gerektiği saptamasında bulundu. MGK Genel Sekreterliği, Millî Güvenlik Bülteni’nin ilk sayısını yayımladı. Bültende, ABD’nin tek belirleyici güç olarak gelişmelere yön verdiği belirtilerek, haziranda yapılan Sea Island Zirvesi’nde, BOP’un Genişletilmiş Ortadoğu ve Kuzey Afrika Projesi’ne (GOKAP) dönüştürüldüğü ifade edildi. Bültende, şu değerlendirmeler yer aldı:
>
> Büyük Ortadoğu coğrafyasının merkezindeki konumu ve bölgeye olan tarihî-kültürel bağları dikkate alındığında, Türkiye’nin GOKAP’ın dışında kalması gibi bir durumun söz konusu

> olamayacağı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Türkiye'nin "Cumhuriyet tarihinin ve laik, demokratik, sosyal bir hukuk devleti yapısının sağladığı birikimlerini bölge ülkelerine aktarabileceği, siyasi, ekonomik ve sosyokültürel boyutlarda aktif olmaya çalışmasının" uygun olabileceği değerlendirilmektedir. İstanbul'daki zirvede NATO'nun GOKAP ülkeleriyle iki yönlü ilişkilerinin başlatılması için tavsiye kararı alındı. NATO'nun orta vadede BOP'a tamamıyla angaje olabileceği izlenimi yaratmaktadır.[90]

Esas olarak "Kürt düşmanlığı"ndan kaynaklanan anti-Amerikancılık, Kemalist laikliğin AKP alerjisiyle birleşince, rejim ilginç baskıların cenderesinde sıkışıyor. AKP'nin kurnaz manevralarla, silahlı bürokrasiden boşalmış görünen konuma oturma ve böylece de, içerideki tepkiler karşısında kendini burjuvazi ve emperyalizm takviyesiyle sağlama alma girişimleri kavgayı daha da büyütüyor. Burjuvazi ile emperyalizm arasındaki ilişkilerin düzenlenmesi görevini ele geçirmek elbette çok büyük bir güce kavuşmak da demektir. Bu, aynı zamanda, o konumunu yitiren açısından da, stratejik bir güç kaybı sonucunu doğuracaktır. Bu içeriden de bir "çuval giydirme" anlamına gelecektir kuşkusuz. İncirlik mutabakatı, Amerika'ya yeni üs ve limanların açılması, hükümetin hamleleri olarak ortaya çıkıyor. Karşı tarafın elindeki silah gücüyle yenilgiyi kolay kabul etmeyeceği beklenmelidir. Kürtler üzerinden ortaya çıkan gerginlik ve anlaşmazlığın, yine Kürtler üzerinden, onlar bir kez daha kurban verilerek çözüme kavuşturulması da elbette gündemdedir. Ortadoğu'da "İslam" yeni dış düşman olurken, onunla rabıtalandırılabilecek bir "iç düşman" bu rekabette elbette büyük bir avantaj olur. AKP'nin temsil ettiği, Amerikancı ve sermayenin has örgütü olmaya soyunmuş "Ilımlı İslam" da herhalde kozlarını oynamaktadır kapalı kapılar ardında ve emperyalizmle girişilen diplomasinin karanlık labirentlerinde. Ulusalcılarla ötekiler arasındaki rekabet tam da budur. İhaleyi kimin alacağı bilinemez.

Elbette Türk-Amerikan ilişkilerini "Kürt sorunu" içine hapsetmek doğru değildir. Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral İlker Başbuğ'un 26 Ocak 2006'daki basın toplantısında dediği gibi, "ABD'yle ilişkiler tek bir konuya indirgenemeyecek kadar geniş ve kapsamlıdır." Ve yine Orgeneral'in belirttiği gibi, üstelik "ABD, PKK'ya karşı mücadelede büyük yardımlarda bulunmuştur."

Bütün bu hengamede bir şey ise kesindir. Yaklaşık 60 yıldır emperyalizmle ortaklaşa yürüttüğü Ortadoğu serüveninde Türkiye bir kavşak noktasındadır ve herhalde artık hiçbir şey eskisi gibi olamayacaktır.

Türkiye, bu kitapta da gördüğümüz gibi, bölgeye ilişkin saldırganlığında Amerikan yöneticilerini sadece özendirmekle kalmamış, yeri geldiğinde kışkırtmıştır da. 2 Mart 2006'da Türkiye'de gazeteler, ABD haber ajansı UPI'nin geçtiği bir haberi duyurdular okurlarına. Buna göre, ajans, Türk Dışişleri Bakanı Gül'ün, "kapalı kapılar ardında Çek meslektaşı Svoboda'ya, 'ABD Irak'tan çıkarsa İran damgalı İslam'ın Türkiye'ye sızması engellenemez,' dediğini iddia etti."[91] Bu, 1950'lerde, Türk, Pakistan, İran ya da Lübnan ve Ürdün yöneticilerinin, aslında kendi iktidarlarını korumak ya da ABD'den para sızdırmak için verdikleri, "Suriye'de ya da Irak'ta solcular iktidar olurlarsa, bütün bölge ve bu arada Türkiye dayanamazlar, rejimler düşer, iktidarlar devrilir ve ülkeler Sovyetler Birliği'nin uydusu olur" mesajlarını anımsatıyor. Gül'ün iddiayı yalanlaması uzerine, ertesi gün şu haber yayımlandı:

"UPI Ajansı muhabiri Strange, 'Yazdıklarımı aynen söyledi. Benden başka gazeteciler de vardı,' dedi. [Bu sözlerin söylendiği iddia edilen toplantının yapıldığı Londra'daki] Chatam House Sözcüsü Hardy de, haberin doğru olduğunu vurguladı."[92]

Bu konuda gerçeği tam olarak öğrenemeyebiliriz ama yalanlanamayan gerçekler de var.

Örneğin, 28 Mart 2006 tarihli *Hürriyet* gazetesinde, Bush'un, Türkiye'nin yeni büyükelçisinin itimatnamesine verdiği cevabi mesajı yayımlandı:

"CIA Direktörü Goos ve FBI Direktörü Mueller tarafından Türkiye'ye yapılan son ziyaretler, ABD'nin terörizmle savaşta Türkiye'yle birlikte çalışmaya ne kadar büyük önem verdiğini vurgulamaktadır."

*Hürriyet* yazarının bu türden bir mesajda yer alması pek de alışılagelmiş olmayan ve basına özellikle sızdırıldığı anlaşılan mektuba ilişkin sorusuna, Türk Dışişleri Bakanı'nın verdiği yanıt anlamlıdır: "Altına ben de imzamı atıyorum."[93]

"ABD'yle ilişkiler her şeyin üzerindedir," diyen bir bakanın imzasının Bush'un mesajının altında olmasında gariplik yok elbette.

Bu yanıt da sıra dışı değildir. Bugün Türkiye'de en yetkili ağızlardan yapılan tüm resmî açıklamalarda vurgulanan şudur: Türkiye, ABD'nin "terör" tespitine katılmaktadır; Ortadoğu'daki stratejik hedeflerini paylaşmaktadır ve bunun uygulanmasına katkıda bulunmaya hazırdır; Irak'taki konumunu meşru, haklı bulmaktadır, başarıya ulaşmasını istemektedir; ve nihayet, Suriye, İran, Hamas'la yapılan görüşmelerde olduğu gibi, muhataplarına Amerikan taleplerine uymalarını telkin etmektedir.

Örneğin, ABD'deki basın toplantısında Erdoğan, "Suriye'yi kendi çizgimize çekmeye çalışıyoruz," derken tam da bütün bunları tek cümlede ifade etmiştir.[94] "Bu "çizgi"nin aynı zamanda katıksız, dosdoğru, dümdüz, katı "Amerikan çizgisi" olduğu, Ortadoğu'nun yüreğine saplanmış çelikten bir ölüm çizgisi olduğu açıktır. Bir başka vesileyle de, Erdoğan şunları söylemişti: "Irak'ın sıkıntısı ortada, düzenli bir polis gücü ve ordusu yok. İster istemez ABD ve koalisyon güçleri kendisine yardımcı olmalı." Buradan Türkiye'ye de bir pay peşindedir Türk Başbakanı: "Eğer uluslararası teröre karşı ortak mücadele verilecekse, Afganistan'da aynı şekilde bir süreç işletilmişse, kaldı ki biz orada ISAF'ın iki kez komutasını ele aldık, buna benzer bir sürecin Irak'ta da işletilmesi lazım."[95]

Hamas ya da İran'la yapılan görüşmelerde, "Hiç kimsenin söyleyemediklerini biz onlara iletiyoruz," diye böbürlenen Türk yetkililerin, Amerikan taleplerine uyulmasını dayattıkları biliniyor. Bunun adının "sağduyulu davranmak, uluslararası toplumla uyum içinde olmak" diye konduğunu da. 17 Kasım 2005 tarihli *Hürriyet* gazetesi, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül'ün "apar topar" Şam'a gittiğini, Amerikan Dışişleri Bakanı Rice'ın mesajını götürüp Beşar Esad'a, "Sonun Saddam gibi olabilir!" dediğini manşetinden duyurdu. Gazeteye göre, "ABD Dışişleri Bakanlığı da dün 6 saatlik ziyaretin ardından; 'Türkiye'yle aynı hedefleri paylaşıyoruz,' açıklamasında bulundu. Sözcü, 'Bu gezi Türk hükümetinin inisiyatifiyle yapıldı,' dedi."

Zaten Türkiye gerçekten hiç farklı davranmadı şimdiye kadar.

Türkiye, Ortadoğu'ya Amerikan mesajlarını hep askeriyle götürmeyi yeğlemiştir. Uzun zamandır bunu yapamıyor. Şimdilerde siviller iletiyor mesajları.

Sadece bugün koşullar çok değişti.

Türkiye’nin ne yöne yelken açacağını, işte bu yeni koşullar altında, zaman gösterecek...

## Sonuç Yerine

ABD, yarım yüzyılı aşkın bir süredir saldırıyor Ortadoğu'ya; saldırıyor, çünkü orada hiç gerçek hâkimiyet kuramadı, hegemonyasını tesis edemedi. ABD-Ortadoğu ilişkilerine ilişkin yapılması gereken ilk nesnel tespit bu olmalı.

Amerikan yetkilileri sürekli olarak bugünkü "teröre karşı savaş"ın eskiye göre farklı bir savaş olduğunu çünkü düşmanın da farklı olduğunu söylüyorlar. Onlara göre, bu sefer hiçbir kural tanımayan, alışılagelmiş davranışları sergilemeyen, amaçları taşımayan, yöntemleri kullanmayan, bütünüyle yeni bir olguyla karşı karşıyadır insanlık ve ABD. Dolayısıyla da bu yeni düşmana karşı verilecek yeni savaş da, düşmanın ve savaşının doğası, karakteri gereği, farklı olmalı, yerleşik, bildik kurallar dışında yürütülmelidir, yani eskinin hukuku, kuralları artık geçersiz sayılmak durumundadır.

Bu bütünüyle Amerika'nın kuralsız saldırısına meşruiyet sağlamak için uydurulmuş bir bahanedir ve üstelik yeni bir buluş da değildir. ABD her zaman kontrolsüz, kuralsız, topyekûn saldırıya geçmeden böyle bir yeni düşman ve yeni savaş türü icat eder. Bu, kendi kuralsızlığının, hukuksuzluğunun, yaratılan düşmana mal edilmesinden ve böylece kendisine haklılık kazandırma manevrasından başka bir şey değildir.

ABD bunu 40 yıl önce de yapmıştı. O zaman da komünist umacı ve Sovyet tehlikesi yaratılarak ve onlara en şeytani amaçlar, yöntemler atfedilerek ABD'nin Soğuk Savaş diye adlandırılan büyük dünya hegemonyası saldırısı başlatılmıştı.

CIA'yla ilgili kendisine rapor hazırlanmasını isteyen Eisenhower'a 1955 yılında sunulan ve hazırlayan komitenin başkanlığını yapan havacı general James H. Doolittle'a atfen "Doolittle Raporu" diye anılan bir raporda şöyle denmekteydi:

> Bellidir ki, şimdilerde, açık amacı, neye mal olursa olsun ve hangi yöntemi gerektirirse gerektirsin, dünya hâkimiyetini kurmak olan zapt edilmez bir düşmanla karşı karşıyayız. Böyle bir oyunda kural yoktur. Şimdiye dek, insan davranışlarına ilişkin kabul edilmiş

> normlar artık geçerli değildir. Etkin istihbarat ve karşı istihbarat imkânları geliştirmeliyiz ve düşmanlarımızı, bize karşı kullanılan yöntemlerden daha akıllı, daha gelişmiş, daha güçlü metotlarla etkisizleştirmek, sabote etmek ve yok etmek zorundayız. Amerikan halkının, bu özünde tiksindirici olan felsefe hakkında bilgilendirilmesi, onu anlamasının ve desteklemesinin sağlanması zorunlu olabilir.[96]

Bu satırlar, bugün, Başkan'dan başlayarak Amerikan yönetiminin her kademesinde sürekli tekrarlanmaktadır. ABD açısından, amaçlarında, yöntemlerinde, nedenlerinde herhangi bir değişiklik yoktur; sadece bahaneye vesile olan düşman farklıdır, şimdi artık "Moskova'dan yönetilen beynelmilel komünizm" ve Sovyetler Birliği değildir düşman; "terör"dür, "terörizmi destekleyen hareketler, örgütler, kişiler ve devletler"dir, yani Amerikan çıkarlarıyla beynelmilel sermayenin karşısında engel görünen herkestir.

2002 yılında açıklanan "ABD'nin Ulusal Güvenlik Stratejisi" *(The National Security Strategy of the United States)* başlıklı "yeni" doktrin de, 1955'teki anlayışı neredeyse bire bir yansıtan şu görüşleri içermektedir:

> ABD, bütün dünyada etkisini sürdüren teröristlere karşı savaş yürütmektedir. Düşman, tek bir politik rejim ya da kişi, bir din ya da ideoloji değildir. ...
>
> [Bu yeni düşmanlar] uluslararası hukuka saygı duymuyorlar. ... tarafı oldukları uluslararası anlaşmaları kabaca ihlal ediyorlar. ... Temel insan değerlerini reddediyorlar ve ABD'den ve temsil ettiği her şeyden nefret ediyorlar. ...
>
> Bu yeni tehdidin karakterini kavramamız neredeyse on yıl sürdü. Haydut devletlerin ve teröristlerin amaçları dikkate alınınca, ABD artık sadece eskiden olduğu gibi tepki vermeye dayalı bir tavır içerisinde olamaz. ...
>
> Geleneksel caydırma kavramları, açık amaçları vahşi yıkım ve masumları hedef alan terörist düşmana karşı işe yaramayacaktır. ...
>
> Amerikan ulusal güvenliğinin temel kurumları başka bir dönemde farklı gereksinimlere yanıt vermek üzere hazırlanmıştı. Şimdi hepsinin değişmesi gerekmektedir...

Görüldüğü gibi, dünyada elbette pek çok şey değişmiştir ama Amerikan emperyalizminin temel taktiklerinde, amaçlarında, dinamiklerinde, propaganda ilkelerinde esaslı farklılıklar yoktur.

1950'lerin ikinci yarısından başlayarak önce Türkiye'ye nükleer silahlar yerleştirerek, ardından yardım edip ve göz yumup İsrail'in nükleer silahlar yapmasını teşvik ederek, sonra da Körfez'de tetikçi olarak tayin ettiği Şah'ın İran'ına nükleer teknoloji aktararak bölgeye kitle kırım silahlarını sokmanın tek sorumlusu olan ABD, bugün de İran'ı nükleer silah üretmeyi amaçlıyor bahanesiyle tehdit ediyor. Oysa Siyonist Devlet'le ortak hegemonya kurma savaşımının bir parçası bu da. 20 Mart 2006 tarihinde Ohio Celeveland'da yaptığı ve CNN tarafından canlı yayımlanan basın toplantısında şunları söyledi W. Bush: "İran özünde müttefikimiz İsrail'e karşı bir tehdittir. Müttefikimiz İsrail'i korumak için askerî gücümüzü *(our military might)* kullanacağız."

Ne var ki, İsrail'e bu da çare olmayacak. Siyonist Devlet, bölgede asla kabul görmedi, bünye onu hep reddetti, Filistin halkını bastırmada başarı sağlayamadı. Kendi koşullarına göre oluşturulmuş yeni sömürge Filistin devletine sığınma operasyonu da geri tepince, zalim Duvar'ın ardında lanetli bir tecritte yaşamanın planlarını yapmakta.

Türkiye ise, "Kürt Savaşı"ndan kaynaklanan şoven-militarist dalgalarla, Yeni Dünya Düzeni-küreselleşme rüzgârlarının estirdiği kozmopolit liberalizmin anaforuna kapılmış, Susurlukların, Şemdinlilerin, linçlerin girdabında çırpınıp duruyor, bir karanlığa çılgınca sürükleniyor. Halka karşı psikolojik savaş operasyonlarının "derin devlet" geleneği, linçlerin de "derin halk" töresi olduğu Türkiye hâlâ Cumhuriyet'in kuruluşundaki sorunlarını tartışmakla meşgul (Avrupa Birliği bağlamında); "Batılılaşma", "Kürt sorunu" ve "laiklik." Hiçbir konuda olmasa bile, Türkiye düzeni, güneş tutulmasını hazır olda "İstiklal Marşı" söyleyerek izleyen[97] "ordulaşmış millet" geleneğini yaratmada üstün başarılar elde etti; Türk-İslam sentezini, İslami temalar kullanan şovenizmi milyonların doğal refleksine dönüştürebildi. Bu çılgınlık hangi karanlıklara gider, onu da zaman gösterecek...

* * *

Ortadoğu halkları, saldırganlara hep direndiler; ihanetlere, baskılara, şiddete karşın boyun eğmediler, “ölü toprağı”nı hep silkeleyip attılar üzerlerinden. Direnişlerdir, Ortadoğu’yu bugün hâlâ saldırı hedefi yapan. Ama bu, aynı zamanda, kesin, kalıcı, sağlam dayanaklar üzerine oturmuş kurtuluşa da ulaşamadıklarının göstergesi. Direnişin sınırlılıkları buradan ortaya çıkıyor.

Bütünsel hâkimiyetini kuramayan, bölge halklarını dize getirip köleleştiremeyen ABD’yle bir kurtuluş projesini oluşturup hayata geçiremeyen bölge halkları, yani emperyalizm de direniş de, kendilerini tekrarlayarak bir kısır döngü içinde çarpışıyorlar. Taraflar Ortadoğu’da birbirlerine üstünlük sağlayamıyorlar; bunun sonucu, yıpratıcı, giderek tahrip edici kurumsallaşmış şiddet, çözülemeyen antagonistik çelişki ve çatışma kısır döngüsü içinde, her biri kendine özgü çürüme yaşıyor.

Ama Ortadoğu’nun şansı var; o, kendi küllerinden hep yeniden taze doğan halklara, halk gücüne, dinamiğine dayanıyor; müstevli, sömürgeci, hain ve kıyıcı değil, aksine masum ve kurban. Onun doğal panzehir olan halk mücadelesi gibi bir özel üstünlüğü var ötekilere. Yönünü bulamamış bir isyan ateşi yine de yanıyor bölgede ve hiç söndürülemedi. Yanmaya devam edecek ve elbette yönünü de bulacak bir gün.

Yeni koşulların oluşumunda iki halk öne çıkmaktadır bugün. Ortadoğu’nun iki mucizesi, her türlü baskıya, hile ve desiseye karşın, kendi küllerinden yeniden doğmayı her seferinde beceren Filistin ve Kürt halkı, emperyalizme de, siyonizme de, bölge kıyıcılığına da hayatı dar etmektedirler. Daha da önemlisi, denge ve denklemleri, saflaşma ve ittifakları, politik coğrafyayı kökünden değiştirmektedirler. Asıl önemli olansa, ahlaken ve politik ve tarihsel olarak o denli haklıdırlar ki, sadece varlıkları, yaptıklarından, yanlışlıklarından, eksikliklerinden, aydınlarının, siyasetçilerinin önemli bölümünün aymazlığından, dinci/milliyetçi dar görüşlülüğünden, ufuklarının sınırlılığından, anti-sosyalist duruşlarından bağımsız olarak sadece varlıkları, demokratikleşme ve kurtuluşa hizmet etmektedir. Ezilmişlikleri ve maruz kaldıkları tarihsel haksızlıklarla kazanımları, bölge halklarına da, en azından uzun vadede, demokratikleşme ve barış olarak geri dönme eğilimi taşımakta, emperyalist karışmacılığın, milliyetçi yıkıcılığın ve militarist yıkımın pençesinden kurtulmalarına katkı sağlamaktadır.

ABD, bir zamanlar kuşatma altında çürütmeyi hedeflediği Ortadoğu'da, kendi kuşatmasını kendisi yarıp Irak'a girdi, bölgenin yüreğine yerleşti. Nesnel konumu itibariyle, şimdi o, bölge halklarınca kuşatılmış durumda.

Burada Bertrand Russell'ın tarihsel gelişmeye ilişkin çok önemli bir tespitini anımsamakta yarar var:

> Örgütlenmiş savaşın ortaya çıkmasından itibaren, taarruzun ya da savunmanın üstünlüğü arasında gidiş-geliş olagelmiştir. Genel olarak söylersek, savunma güçlü olduğu zaman uygarlık gelişir ve taarruz güçlü olduğu zaman insanlık barbarlığa doğru dönüş yapar. Bir başka değişkenlik salt sayıların önemiyle beceri ve karmaşık araçlar arasında ortaya çıkmıştır. Orta Çağ'da, zırhlı şövalye pahalı bir birimdi ve dünya aristokratikti; barut asaleti kaldırdı ve yavaş aşamalarla yurttaş ordusuna ve demokrasiye yol açtı.[98]

ABD ve İngiltere gibi müttefiklerinin yeni Orta Çağ'ın bilgisayar donanımlı paralı misyonerlerinde simgelenen "taarruz gücü" bugün de Ortadoğu'da barbarlığı temsil ediyor. Direniş ise, uygarlığı. Burada tek istisna, "taarruz"la işbirliği içindeki Kürtler gibi görünebilir ama unutulmamalı ki, onlar savunma güdüleriyle, meşru müdafaa için bu konumda olmak zorunda kaldılar, daha doğrusu bölge kıyıcılığınca buna mecbur bırakıldılar. Dolayısıyla, nesnel olarak, savunma güçlerinin, uygarlığın yanında kabul edilmeliler. Canlarını korumak için ruhlarını yitirme riskine onları atan, bugünkü konumlarının sorumlusu olan bölgenin egemen halklarının şoven-militarist-inkârcı tavrı değişecek bir gün. O gün, Kürtler de gerçekten özgürleşecek. Ortadoğu'da yeni uygarlık, "halkların gerçekten eşitliğine dayalı kardeşlik" üzerine inşa edilecek.

BOP aracılığıyla boyun eğiş, kölelik, tükeniş dayatılıyor Ortadoğu'ya. Batı, özel olarak da ABD emperyalizmi, kendi dünya görüşünü, değerler sistemini, ideolojisini, hayat tarzını, üstünlüğünü, bağımlı toplumlarda belirli işbirlikçi kesimlere öylesine benimsetebiliyor ve hâkim duruma getirdiği bunlar eliyle de toplumun bir bölümüne öyle dayatabiliyor ki, giderek bu kesimler kendi halklarına emperyalizmın ırkçı normları ve bakış açısıyla bakabiliyorlar. Böylece de bunlar, özünde kendilerine de yönelik ırkçılığı paylaşıyor, buna uyum gösteren bir ruhi şekillenmeye (daha doğrusu ruhunu yitirmeye, satmaya) mahkûm oluyor, özüne yabancılaşıyor ve nihayet bu ırkçılığı ve aşağılık duygusunu içselleştiriyorlar. Daha sonra,

medya, okul ve gündelik yaşamın öteki alanlarında işlenip sistematik (formel) ve enformel olarak toplumsal hayatta hâkim kılınan bu süreç; modernleşme, Batılılaşma, gelişme gibi kategorilerle kavramlaştırılıyor; ‘bilimsel’, ‘doğal’ kılıflara kavuşturuluyor, kısır döngü böyle kapatılarak bir hapishaneye, tutsaklık ilişkilerine dönüştürülüyor. Genel olarak emperyalizme, özel olarak da bu yöntemin ustası ABD’ye bağımlılaşan, ondan özgürlük ve demokrasi bekleyenler de, sonunda onun köleleştirme saldırılarının, manipülasyonlarının, kışkırtmalarının hem araçları, hem kurbanları oluyorlar. Yakın tarihin kara sayfaları, Mussaddık aleyhine sokaklara dökülen İranlı yoksullardan Allende’ye karşı kullanılan sıradan Şilililere, Amerikan tetikçisi Güney Vietnamlı koruculardan kontraları destekleyen Nikaragua köylülerine, Gürcü yığınlardan Ukrayna’nın “portakal devrimi” militanlarına kadar yazgılarını böyle efendilerden yana yazanların hazin öyküleriyle dolu. BOP, Ortadoğu’da böyle “özgürlük ve demokrasi” arayan, hatta bulduğuna inanan “aklını-ruhunu yitirmiş kalabalıklar”ı yaratma yöntemidir bir bakıma. Ama Ortadoğu’nun tarihi, aynı zamanda, bir kez ayağa kalktıklarında hainlerin uğursuz planlarını yerle bir eden kölelerin kurtuluşa yönelen görkemli başkaldırılarını da yazıyor. Bu insanlık serüveninde, evcilleştirilemeyen Arap atlarının, o doludizgin küheylanların rüzgârları savuran yelelerinden günümüze gelen hürriyet çığlıkları ve kurtuluş umutları da var.

Elbette onların günü de gelecek...

Özetlemeye çalıştığımız serüvenin öyküsü burada sona eriyor. Elinizdeki kitap, bugünün karanlığını anlamak ve bu tünelden geleceğin ışığına bakabilmek için geçmişin düğümlerini çözüp giz perdesini kaldırmak amacıyla yazıldı.

Geleceği, Ortadoğu’nun mazlumları, Cezayirli devrimci Franz Fanon’un deyişiyle “dünyanın lanetlileri” yazacak.

Umalım, ne yazarlarsa iyi yazsınlar, ne eylerlerse güzel eylesinler...

# 4. BÖLÜM

# Son Söz:

# Ve Nihayet Yeniden İsyan!

Elinizdeki kitabın ilk basımı 2006 yılında yapılmıştı. Son sayfasında ezilen, horlanan, dikkate alınmayan kitlelere işaret ederek, “Onların da günü gelecek!” diye yazmıştık.

Evet, sonunda bir kez daha oldu; *direniş isyan*a dönüştü. Lanetliler bir kez daha tarih yapmaya kalkıştılar kadim topraklarda.

Dayatılmış umarsızlıktan, yoksulluk ve yoksunluktan, yıkılan yaşamlardan insanın ölüme sığınması yeni değil. Ortadoğu’da da böyle bu. “İntihar” böyle bir sığınış. Aynı zamanda bir çığlık. Vicdanın –insanın– henüz bütünüyle öldürülemediği zaman ve yerlerde bu türden bir çığlık, pekâlâ topluma çakılmış işaret fişeği de olabiliyor.

Tunus’ta böyle oldu.

2011’in 17 Aralık sabahı Tunus’un Sidi Buzid kentinde polis, 26 yaşındaki sokak satıcısı Muhammed Buazizi’nin meyve-sebze tezgâhına el koydu. Bu arada fiziki olarak da hırpalanan genç adam, belediyeye şikâyete gitti, ama kendisiyle kimse ilgilenmedi. Buazizi sokağa çıktı ve üzerine benzin dökerek kendini yaktı; seyyar satıcı 4 Ocak’ta hayatını kaybetti.

Bu olay üzerine 18 Aralık’ta başlayan ve bütün ülkeyi saran protesto hareketlerinden 27 gün sonra, 23 yıldır hüküm sürmekte olan Cumhurbaşkanı Zeynel Abidin Bin Ali, bölge gericiliğinin merkezlerinden ve emperyalizmin ana üslerinden biri olan Suudi Arabistan’a kaçtı. Bir sınıf, bir örgüt, bir önder değil, sokak ve halk, sokakla bütünleşmiş halk, bir zalimi devirmiş oldu böylece.

Bu gelişme, Arap dünyasına bir işaret fişeği olarak yansıdı bu kez; yığınlar, modern Ortadoğu’da Fransız Devrimi’nin baldırı çıplaklarının (donsuzlar-*sans cullottes*) günümüzdeki yaşayan hısımları, yeryüzünün bölgedeki lanetlileri, Mısır’dan Bahreyn’e, Ürdün’den Kuveyt’e, Fas’tan Yemen’e, tarihi bir kez daha kendi ellerine aldılar.

Geçmişin bütün ağırlığının yükünü yorgun sırtlarında taşıyarak...

Önceki sayfalarda yazılanları anımsayalım: Birinci Dünya Savaşı’ndan itibaren Arap dünyası toplumsal muhalefet ve direniş dinamikleriyle hep kıpır kıpırdı. Önce Osmanlı tahakkümüne, ardından da klasik Batı (İngiliz-Fransız) sömürgeciliğine karşı ortaya çıkan bağımsızlık-egemenlik

taleplerinden başlayarak gelişen halk hareketleri, Soğuk Savaş'ta Amerikan hegemonyasına, siyonist saldırganlığa ve Arap işbirlikçiliğine yönelik olarak sürmüştü. Daha sonra da, halk direnişlerini kendi kalıbı içinde eriten, Nasırcılıktan Baas'a ulusalcı rejimlerin devlet kapitalizmi, büyük bir çürüme sürecine girmişti. Bu uzun dönemde, esas olarak kendi öz dinamikleriyle askerî diktatörlüklere ya da polis devletlerine dönüşen ulusalcı sol yapılar, halkları yoksulluk, yoksunluk, yolsuzluk, yenilgi, aşağılanma, gerilik ve gericilik anaforu içinde boğucu bir cendereye kıstırmıştı. Sömürgeciliğe, emperyalizme, siyonizme ve işbirlikçiliğe karşı mücadelelerinin ulusalcı sol kadrolarca istismarı, özverili direniş ve isyanlarının bu rejimler elinde çok yönlü yenilgilere dönüşmesi, Arap yığınlarında büyük düş kırıklıkları yaratmış, kitlelerin siyasetten, kamusal duyarlılıktan, toplumsal sorumluluktan koparak içe çekilmelerine neden olmuştu. Bir zamanlar milyonları harekete geçirebilen komünistlerin de ulusalcı sol rejimlerle işbirliği yapmasıyla tutunacak başka dal da kalmamıştı. Bu toplumsal alandan bireysel alana, bireyciliğe, bencilliğe, sinizme, duyarsızlığa geri çekiliş, beraberinde kişisel ya da ailevi çıkarların öne çıktığı, yolsuzluğun normalleştiği, dayanışma, paylaşma gibi değerler yerine dar çıkarcılığın ikame edildiği, moral değerlerin ve toplumsal normların çöktüğü bir cenderenin kurumsallaşmasıyla sonuçlanmıştı. Kendi adına hareket eden örgütlenme ve önderliklere yüzyıldır kanıyla canıyla destek veren fakat onlar tarafından karanlıklara sürüklenen, aldatılan, istismar edilen yığınların bu tepkisel geri çekilmesinin yarattığı insani tahribat, işsizlik, hastalık, fakirlik gibi ekonomik afetlerle birlikte seyretmiş, tablo daha da ağırlaşmıştı. Toplumu saran umarsızlık, geleceksizlik, karamsarlık, apolitim; devlet kapitalizminin burjuvalaşmış bürokratlarını, ulusalcı solun şarlatan politikacılarını, eski egemen sınıfların sinsi uykudaki mensuplarını, işbirlikçileri, yabancı ajanları ve çıkar odaklarını hayata tam egemen hâle getirmişti. Toplumu kanseröz bir etkiyle sarıp sarmalayan çürüme de böylece derinleşmişti. Neoliberalizmin, bütün dünya gibi Ortadoğu'yu da fetheden farklı, daha iyi, insani yaşam proje ve arayışlarını belleklerden, yüreklerden, beyinlerden silen "ideolojisizleştirme" ideolojisinin saldırısıyla durum daha da vahimleşmişti.

Nihayet, emperyalist işgalle nihai tükeniş-kölelik dayatılmıştı halklara. Kısacası, çürütücü bir "ölü toprağı"nın yedi kat dibine sonsuza dek gömülmekle yüz yüze bırakılmıştı insanlık adına ne kalmışsa. Gazze ya da

Abu Geraib, Guantanamo ya da “seyyar satıcının intiharı” aşağılanmanın, horlanmanın, insanlığı yitirme dayatmasının, büyük ve korkunç yarılmanın, sadece yürek parçalayıcı “küçük” örnekleriydiler. Yara daha da derinlerdeydi, lanetlilerin yüzlerce yıllık çöküş tarihinin dehlizlerindeydi. Kurtuluş da oralardaki direnişlerde saklıydı; o an geldiğinde omuzlardaki ağır yükler de.

Bu kitapta incelemeye çalıştığımız son bir yüzyılın kurbanı kitleler, işte geçmişin bütün bu yükleriyle; örgütsüz, önderliksiz, politik netlikten ve ideolojik vuzuhtan büyük oranda yoksun bir biçimde kalktılar ayağa ve hoyrat ellerden insanlıklarını geri almaya kalkıştılar. Yığınların her zaman yaptıkları gibi, tarihi her yazmaya başladıklarında olduğu gibi, devrimler tarihinin hep gösterdiği gibi... Halk hareketleri ve isyanları genellikle her bakımdan amorf biçimlerle başlıyor. Somutlaşma devrimle beraber başlıyor, çeliğe su böyle veriliyor; sınıfların biçimlenmesi ve saflaşması ancak bu aşamada oluşuyor.

Kanlarıyla ve canlarıyla; elleriyle, emekleriyle ve alınterleriyle; zayıflıkları ve iradeleriyle, tutsaklıkları ve her nefes alışta soludukları özgürlük özlemleriyle, neredeyse doğal insani boyun eğişleri ve neredeyse içgüdüsel sınıfsal öfkeleriyle tarihi yapanların karşısında ise bu kez de tarihi yazanlar dikildiler.

İsyanların ve egemenlerin kendilerini koruma güdüsünün diyalektiğini bir başka yerde şöyle anlatmıştık:

“Ezilen yığınların her isyanı, bağrında iki çelişik olguyu barındırır. İsyan edenlerin talepleri, beklentileri, özlemleri ve sadece eskisi gibi yönetilmeyi reddeden öznel konumları değil nesnel çıkarları da, eskisi gibi yönetemeyen egemenlerin durumu da, isyan süreci içinde, mülkiyet (üretim) ilişkileriyle devletin sınıf niteliğini değiştirmeye yönelik olguyu yani ‘devrim’ ögesini içerir. Buna karşılık, egemenlerin kendilerini ve kendilerine hayat veren düzeni savunma/koruma içgüdüleri, refleksleri ve önlemleri de ‘restorasyon’ olgusunu temsil eder.

“Kriz sürecinin devrime ya da düzen için çözümlere yani restorasyona evrilmesi, belli koşullara bağlı olarak belirlenir. Bunların başında da, ideolojik vuzuh, örgütlülük ve önderlik gelir.

“Devrim; ideoloji, hedeflerde netlik, örgütlülük ve önderlik gerektirir. ‘İsyan’a içkin olmayan, dışarıdan, bazen de sonradan edinilen niteliklerdir bunlar. İsyanlar, bu nitelikler var olduğu için de çıkar, bunlarsız da. Bu unsurlar isyanların nedeni de olabilirler, sonucu da. Bütün bu eksiklikler, var olduğu ölçü ve boyutlarla orantılı, zaaflara, güçsüzlüğe işaret eder.

“Arap dünyasındaki üçüncü evre isyanlar da, kendiliğinden nitelikleri ağır basan ... ayaklanmalar olarak ortaya çıktı. Baskıcı hoyrat rejimler, örgütlenmeyi ve önderliğin oluşturulmasını büyük ölçüde baltaladı, engelledi. Aynı zamanda, neoliberal global saldırının ‘ideolojisizleştirme’ afetinin de yıkıcı etkileri ortaya çıktı. Ufku liberalizmin dayattığı politik, ekonomik, ahlaki sınırlarla sınırlanmış, başka bir yaşam tarzı, farklı seçenek ve yaşam projeleri düşleyemeyen insanlar yığınına dönüştürüldü toplumlar. ‘Ahmaklaştırma kampanyası’yla ideolojisizleştirme saldırısı birbirlerini besleyerek yürüdü dünyanın dört bir yanında. Farklı sosyal-politik-düşünsel sadakat odaklarını tahrip edip, ‘kendi başına birey’ çıkmazıyla yarattığı boşluğu ‘ideolojisizliğin ideolojisi’yle dolduran neoliberal saldırı, toplumsallığı yok ederek geleceği karartan bir afete dönüştü bütün dünyada. Arap isyanları da bu ateşten çember içinde, onun yakıcı izlerini bağrında taşıyarak doğdu.

“‘Restorasyon’ ise tam tersine örgütlüdür genellikle, çünkü bünyesinde krizin parçalanmasını taşısa da, egemenlik sisteminin ve aygıtlarının kendisidir öz örgütü. İdeolojisi belli, hedefi nettir. Egemenlik bloku içindeki kriz parçalanmışlığı, önderliksizlik anlamına da gelmez; sadece önderliğin blok içinden kompozisyonu değişebilir. Restorasyon, bu manada *‘primordial’*, hayvani, doğal, içgüdüseldir. Bütün bu bakımlardan da avantajlıdır. Avantajlı konumu, yığınların bu konulardaki zaaflarıyla birleşince elbette daha da pekişir.

“Restorasyon, çoğu kez sadece şiddete başvurarak, isyanı ezerek gerçekleştirilemez. Böyle bir durum sonrasında dahi, restorasyon basit bir ‘eski duruma dönüş’ olarak ortaya çıkmaz. Kriz ve isyan sonrasının gereği olarak ortaya çıkan restorasyon, geri çekilme yoluyla egemenlerin ileriye doğru hamle yapmasıdır. Bu manada düzen basitçe yeniden üretilmez restorasyon, onun geri çekilme aracılığıyla güçlendirilmesi ve yeniden üretilmesidir. Geri çekilme, isyan edenlere, düzenden müşteki olanlara

ödünler yani reformlar olarak ortaya çıkar. Reformlar, aynı zamanda düzenin güçlenerek restorasyonunu sağlar.

"Bu konuda Tülin Öngen, Gramsci'nin 'pasif devrim' (restorasyon-düzenin konsolidasyonu) kavramından hareketle, restorasyon olgusunun günümüzdeki formuna ilişkin olarak, *Birgün* gazetesindeki 'Devrim Olmayan Devrimler' başlıklı yazısında şöyle diyor:

> "Pasif devrim"in ... günümüz krizine bir yanıt niteliği taşıyan ve hem merkezde hem de periferide uygulamaya konan [biçimi] neoliberal-yeni muhafazakâr restorasyon süreçleridir. Vahşi neoliberal iktisat politikalarının yarattığı tahribatı gerici-sağcı-muhafazakâr özde sosyal, kültürel ve siyasal programlarla (göstermelik demokratik refomlar) telafi edip, kitleleri düzenle bütünleştirmeyi amaçlayan yeni "pasif devrim süreçleri", birikimi restore etmeye ve kapitalist devleti yeniden yapılandırmaya dönük bir sınıf stratejisinden başka bir şey değillerdir.
>
> "Pasif devrim"in iki ana tipi vardır: Kitlesiz-yukarıdan devrim ve kitleli-halkın katılımıyla gerçekleşen demokratik devrim. İlkinde yönetici sınıfın çıkarları ve iradesi öncelikliyken, halk ayaklanmalarına karşı bir reaksiyon niteliği taşıyan ikincisinde kitlelerin birtakım talepleri de gözetilmektedir. "İlerici restorasyon" olarak da nitelenen bu ikinci tür refomlar, aşağıdan yukarıya kitlesel mobilizasyona dayanmakla birlikte kitlelerin talepleri sonuçta egemen sınıfın çıkarlarıyla sınırlıdır. Zaten bu sınırlar aşılmışsa artık 'pasif devrim' değil, devrim söz konusudur.
>
> "'Pasif devrim", devrim ya da karşı devrimden farklı olarak bir grubun, toplumsal dokuyu bozmadan, yani mevcut sınıfsal güç ilişkilerini korumak, daha çok ona adapte olmak suretiyle düzen içinde birtakım değişiklikler yapması ve iktidara yerleşmesi sürecini anlatır. Kuşkusuz her hükümet ya da rejim değişikliği pasif devrim sayılmaz. Pasif devrimden söz edebilmek için bazı koşullar var olmalıdır: İlki, bir devrimci dönüşüm tehdidinin bulunmasıdır. İkincisi, bu tehdidi bertaraf edecek güçte kapsamlı reformların yapılmasıdır. Eğer kitlelerin birtakım taleplerini de dikkate alan reformlar yapılmış ve bunlar sayesinde kitlesel muhalefet nötralize

> edilip, devrimci kopuş tehlikesi ortadan kalkmışsa, pasif devrim gündemde demektir.

"Reformlar, düzenin restorasyonu ve tahkimidir ama, toplumsal muhalefete de yeni hareket alanları, manevra imkânları açar, düzen içinde gedikler yaratır ve böylece toplumsal muhalefet güçleri bakımından da yeni mevziler oluşur. Sonuçta, karşılıklı ödünlerle, kendi açılarından iki taraf da güçlenir. Mücadele, yeni olanak ve araçlarla daha üst düzeyde sürer ya da yeniden başlar. Taraflar sadece kazandıklarıyla değil, kendi kayıpları olan hasmın kazançlarıyla yüzleşmek zorunda kalacakları yeni bir aşamada karşılıklı konumlanırlar. Kazanç ve kayıp; dayatma ve taviz diyalektiği, restorasyon süreçlerinde böyle işler. Ama nihai sonuç, devrimin yenilgisi, hatta gündeme bile sokulamadan sönümlenmesidir.

"Bugün Arap dünyasında, her ülkenin kendine özgü yapısal koşulları içinde, isyanın örgütlü güçlerini ideolojik konumlarıyla sınıflandırırsak, liberaller ve dinciler öne çıkmaktadır. Bu ideolojik tasnif, sınıfsal konumlara da, '*pazar*'ın geleneksel ve yeni palazlanan mülk sahiplerine de işaret ediyor. Geleneksel *çarşı* ve uluslararası kapitalizme eklemlenmiş *piyasa*, kendi ideolojilerini üretiyor. Kuşkusuz bu iki ideoloji de, isyanların tabanının büyük bölümünü de, sınıfsal konumlarından bağımsız olarak, peşinden sürüklüyor. Her iki ideolojik konumlanışın da, 'devrim'den uzak ve reform ağırlıklı 'restorasyon'a dönük olduğu açıktır.

"İsyan eden yığınlar içinde ve arasında etkin olmakla beraber, esas olarak, düzenin yeniden üretilmesi saflarında yer alan bu unsurlar dışında, iki örgütlü güç daha söz konusudur. Bunlar, özellikle Mısır'da düzene içkin bir konumda olan *emperyalizm* ile silahlı-silahsız bürokrasidir. Aslında bu iki gücün de, Tunus ve Mısır gibi yerlerde, halkların ve koşulların dayatmasıyla, en azından şimdilik, geleneksel pazarın ve modern piyasanın mülk sahipleri (burjuvazisi) gibi, reform ağırlıklı bir restorasyon safında yer aldıkları söylenebilir."[1]

Bu çerçeve içinde, emperyalizm önce ilk şaşkınlığın paniğinde, Mısır ve Tunus'ta, Başkan'ın adamları olan diktatörleri kurban vererek rejimin silahlı-silahsız bürokrasisiyle işbirliği içinde restorasyonu denedi. Ardından, Libya'da olduğu gibi, doğrudan kendi silahlı müdahalesiyle duruma el koyma aşamasına geçti. Bahreyn'de ise, inisiyatifi bir başka silahlı müdahale odağına, Suudi Arabistan'a bıraktı. Üçüncü aşamada ise,

durumdan vazife çıkartarak süreci doğrudan daha baştan ele almayı seçti. Bu, Suriye'de denendi ve halkın BAAS diktatörlüğüne karşı meşru hoşnutsuzluğu ve demokratik özlemlerine dayanılarak doğrudan kışkırtma, örgütleme, silahlandırma yoluyla iç savaş örgütlendi; bir dış müdahaleye ya da "saray darbesi"ne zemin hazırlandı. Her seferinde asıl amaç, isyanların meşruiyetine gölge düşürmek, işbirlikçi kesimleri öne çıkartarak muhalefetin sosyal kompozisyonunu değiştirmek, uluslararası dayanışmanın önünü kesmek, psikolojik üstünlüğü ele geçirmek, gelişmeleri denetim altına almak ve kendi kanallarına akıtmak, sürecin "devrim yerine restorasyon"a evrilmesini sağlamaktı. Petrolü çalmaktan öte "devrimi çalmak"tı hedeflenen. Bölgenin küreselleşme ve Yeni Dünya Düzeni'ne eklemlenmesinin bir "altın fırsatı"na dönüştürülerek rayından çıkartılması amaçlandı isyanların.

Ortadoğu fiyaskosu ve kapitalizmin küresel büyük krizi, ABD'de Yeni Muhafazakârlar-W. Bush iktidarının sonu oldu. ABD'deki toplumsal öfke büyük ve o oranda da kördü. "Wall Street'i İşgal" ve "Yüzde Birler" hareketiyle kitlesel olarak ifade edilen yaygın hoşnutsuzluk ve öfke, olup bitenden sorumlu tutulanları iktidardan alacak kadar büyüktü ama yaşamı boyunca herhangi bir toplumsal mücadelede elini taşın altına koymamış Obama'nın şahsında bir başka finans kapital temsilcisini, üstelik köklü değişim inancıyla, Beyaz Saray'a oturtacak kadar da kördü. Gerektiğinde ırkçı ön yargıları bile ezip geçen bu kör öfkeyle sistemin bilinen esnekliği Obama'ya oy getirdi, ama elbette bir "değişim" de söz konusu olmadı. Geleneksel siyasetin temsilcisi olarak Hillary Clinton'ın Dışişleri ve daha ibret verici olarak da Bush'un Savunma Bakanı Robert M. Gates'in ilk Obama hükümetinde yeniden Savunma Bakanlığı'na getirilmesi ilk işaretlerdi. Obama'nın Ortadoğu'ya ilişkin izlediği politikaların ise, Bush'unkinden farklı olmadığı ortada. Onun seçilmesini davul zurnayla karşılayan Filistinlilerin ve öteki bölge mazlumlarının sevinçlerinin-umutlarının "körlüğü" ile onu seçen Amerikalıların öfkesinin "körlüğü" işte böyle kesişti.

Yukarıda uzun bir alıntı yaptığımız yazımızda emperyalist stratejiyi şöyle tanımlamıştık:

"Aslında1989'dan itibaren planlanan, 1991 Körfez Savaşı'yla fiilen başlatılan ve 11 Eylül sonrası terör seferleriyle doruğa ulaşan büyük

emperyalist saldırının, yeni bahanelerle ve yeni koşullar altında sürdürülmesidir yaşananlar. Sermayenin yerkürenin her bir noktasına serbestçe nüfuz edebilmesini ifade eden küreselleşme sürecinin, askerî, politik, hukuki üstyapısını oluşturan Yeni Dünya Düzeni'nin özellikle [Amerika Birleşik Devletleri'ne istediği her yerde ve beğenmediği her rejime karşı silahlısı da dâhil olmak üzere istediği tasarrufta bulunma imkânı veren] 'müdahale hukuku'nun yaratılmasının fiilî olupbittilerinin yenilerine tanık olmaktayız. Sermaye gibi, emperyalist devletlerin de, dünyanın her bir köşesine, sermayenin nüfuzunu kolaylaştırmak ve güvence altına almak üzere, askerî/politik girişini öngören sürecin neredeyse hukuki bir hak, meşru bir 'insancıl emperyalizm' pratiği sayıldığı günlerdeyiz."[2]

Oyun şimdi Suriye özgülünde sahneye konmakta.

Nedir Suriye'nin önemi? Bu konuda 2012'de sorulan bir soruya verdiğimiz yanıt şöyleydi:

"Suriye'ye ilişkin bir analizin başlangıç noktası, bu ülkenin, Mısır ve Irak'la birlikte, Arap Ortadoğu'sunun tarihsel, politik, düşünsel beynini oluşturduğu gerçeğinin tespiti olmalıdır. Baas ideolojisinin kaynağının da bu ülkeden çıktığı unutulmamalıdır. 'Büyük Suriye' tarihsel, politik ve coğrafi bir gerçekliktir Arap dünyasında ve etkisi de buradan kaynaklanır. İkincisi, İsrail'le 'toprak sorunu' (Golan Tepeleri) olan ve bu nedenle de siyonist devletle uzlaşması nesnel olarak mümkün olmayan bir konumda bulunmasıdır. ABD ve Batı içinse, İsrail ile barışma yani ona boyun eğme, bütün Arap ülkeleri için yeni düzene kabul edilmenin ön koşulu. Üçüncüsü, Suriye, bir yanıyla İran'ın 'güvenlik hinterlandının en önemli parçası. Dördüncüsü, Arap âleminin küreselleşmeye eklemlenmesi ve Yeni Dünya Düzeni'ne entegre edilmesinin Suriye olmaksızın tamamlanamayacağı gerçeği. Özel olarak ABD'nin tek taraflı müdahale ve rejim değiştirme yetkisinin, henüz hukuki bir norm olarak olmasa da, *de facto* meşruiyetinin yerleştirilmesi sürecinde atlanması gereken bir eşik Suriye, aynı zamanda. İki kutuplu, yani Sovyetler sonrası 'Dünya Düzeni'nin hukuki altyapısı ve stratejik gerçekliğinin bu biçimde şekillenmesinden duydukları korkudur son tahlilde, Rusya ve Çin'in Suriye'ye verdikleri destek. İşler aksi yönde gelişirse, o dünya düzeninde sıranın onlara stratejik yakınlıktaki yerlere de geleceğini çok iyi biliyorlar. Yani işin bir global düzen boyutu da var Suriye'yi 'önemli' kılan."[3]

Suriye'deki mizansen (*mise-en-scene*), aynı zamanda, İran'a karşı, bu kitapta ayrıntılı olarak incelenen 1952 Musaddık senaryosunun 60 yıl sonra kendi koşulları içinde yeniden sahneye konulmasının bir parçasıdır. 21. yüzyılda 1950'leri yaşamakta yeniden bölge; bu hem emperyalist saldırganlık, hem halkın direnişi, hem de Türkiye'nin uğursuz rolü bakımından böyle.

Türkiye'ye gelince... Bu kitabın yayımlandığı dönemde, Türkiye bahsinde değinildiği gibi, ülkede kıran kırana bir "iktidar mücadelesi" yaşanmaktaydı. Aradan geçen 6 yıllık sürede bu mücadele büyük oranda sonuçlandı ve temel bir değişiklik yaşandı. Çankaya mevzisinden başlayarak son kalelerin, YÖK aracılığıyla üniversitelerin, ardından referandum sonrası yargının ele geçirilmesiyle, AKP ve Recep Tayyip Erdoğan, "iktidar"ı devraldı. Bundan sonra çok önemli değişimler de yaşandı devlet ve siyaset ekseninde. Önceki 70 yıllık iktidarların "derin devleti" çökertildi, bir yeni yapılanma değişimi yaşandı.

Ne var ki, büyük bir "derin devamlılık" da iyice su yüzüne çıktı. Bu "derin devamlılık" pek çok alanda görülebilir ama biz konumuz gereği dış politika, Ortadoğu, Kürt sorunu ve emperyalizmle ilişkilerdeki "derinlik" üzerinde duracağız.

Yeni iktidarın, İran'la en yakın göründüğü bir zamanda, asıl hedefi Rusya olmakla birlikte, güncelde İran'a yönelik saldırgan "Füze Kalkanı"na yataklık yaptığında; Başbakan Erdoğan'ın "NATO'nun Libya'da ne işi var", demesinden çok kısa bir süre sonra Türk Donanması NATO saldırısına gözcülük yapmak üzere Libya'nın derin sularına hareket ettiğinde; Afganistan'dan Lübnan'a sömürgeci güçlerle suç ortaklıkları örüldüğünde; "Kardeşim Esad", "Düşman Esed"e dönüştüğünde şaşıranlar, işte bu "derin devamlılık"tan bihaber olanlardı.

"Derinlik" Cumhuriyetin temellerinde mevcuttu.

Türkiye Cumhuriyeti, özünde Batı'yla ilişkileri yeni temeller üzerinde kurmak hedefiyle, Ortadoğu kimliğinin inkârı ve bölgeden her alanda ayrı-uzak durmak ilkesi üzerinde yapılandırılmıştı.

Ne var ki, iki denetim dışı unsur onu hep Ortadoğu'ya doğru itmekteydi. Bu iki bağ (*linkage*), Batı ittifakı ve Kürt sorunu idi. Batı için Türkiye,

Ortadoğu'daki bir ileri karakol olarak anlam ifade ediyordu ve dolayısıyla da hep bölgeyle ilgili hesaplarda yer alıyordu. Bu, özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, bu kitapta ayrıntılı biçimde anlatıldığı gibi, iyice ortaya çıktı ve hükmünü icra etti, kendini dayattı. *Kürt gerçekliği* ise, öteki bölge ülkelerindeki (Suriye, Irak ve İran'daki) varlığıyla bağlamıştı Türkiye'yi Ortadoğu'ya. Sadabad Paktı'ndan başlayarak bu "bağ" kopmaz bir biçimde çapaladı Türkiye'yi, bölgeye. Batı'dan kaçışın Türk burjuvazisi ve devleti bakımından imkânı yoktu; Bu, bölgede kendisine verilen rolü üstlenmek demekti aynı zamanda. Elinizdeki kitap, biraz da bunun öyküsüdür. Kürtlerden de kaçış yoktu. Kürt halkı, şurada ya da burada, şu ya da bu zaman diliminde, tarihsel-organik bütünlüğüyle hep varlığını dayatıyor, bu da her yerdeki Kürt'ü Türkiye'nin iç meselesi yapıyordu. Bu, 1920'lerde Kürtlere kimyasal bomba atan İngiliz uçaklarına Türk istihbaratının sağlanmasından 2000'lere uzanan inkâr ve imha siyasetine, özü hiç değişmeden sürüp bugünlere uzandı. Bir başka ifadeyle, Türkiye, Kürt sorununa, Kürt halkının her parçadaki varlığından kaynaklanan ilmeklerle bağlanmıştı. Kürt varlığını, bu millî gerçekliği reddetmesi nedeniyle de "bağlar" kendi zincirlerine dönüşmüştü. Aslında her parçadaki egemen baskıcı güçler, reddettikleri Kürt'e ve birbirlerine kenetlenmişler, zincirlenmişlerdi. Zincirlerini koparamadıkları ölçüde de, tutsaklaşmışlardı. Ortadoğu, bu bakımdan da Türkiye'yi kendine çeken bir manyetik alan olmuştu. Hatta Batı'nın Kürt şantajını oynamasıyla, her parçadaki egemenlik sisteminin ötekinin bu sorundaki zaaflarını kaşımasıyla, Batı ve Kürt bağlantıları birlikte ortak bir sinerjiyle, inkârcı Ortadoğu'yu imhacı Türkiye'yi içine çeken bir bataklığa dönüştürmüştü.

İşte bu "stratejik derinlik" tutsağı yeni iktidar da aynı cendere içindeki çırpınışını ve tükenişini "yeni dış politika" olarak pazarlamakta, "eski köyde eski âdet"le yeni yanılsamalar yaratmaktadır. Asla unutulmamalıdır ki, "Derin Devlet"ten kopmak ve onu tasfiye etmek ayrıdır; onu ele geçirmek ve yönetmek ayrı. AKP'nin baştan beri yapmaya çalıştığı ikincisidir.

"Yeni İktidar", dış politikada, arada "komşularla sıfır sorun" diye de anılan, bir "eksen değişikliği" teması üzerinde kendisini tanımlamaktaydı. Buna göre; "Türkiye Soğuk Savaş'tan başlayarak Batı hedefleri doğrultusunda bir dış politika yürütmekteydi; bölge ülkeleri ve komşularıyla ilişkileri de bu nedenle zehirlenmekteydi. Oysa şimdi artık

ülke kendi ulusal çıkarları temelinde davranmakta ve bölge ülkeleriyle de ilişkileri düzelmekteydi.” Ne var ki, bu bir gözbağcılığından başka bir şey değildi ve “eksen kayması” söz konusu bile değildi. Ortaya çıkan bir “yenilik” ya da “değişim” varsa, o da hizmet yöntemindeydi. Ana eksen, Cumhuriyet’in derinlerdeki temellerinde döşenmişti. İkinci Paylaşım Savaşı sonrasında emperyalizm önderliğinde bir “temel takviyesi” yapılmış, siyasal iktidarı da burjuvazinin politikadaki temsilcileri Demokrat Parti aracılığıyla devralmışlardı. Ne var ki, emperyalizm bu “takviye” işleminde çürük malzeme kullanmış, geç kalmış birikimsiz Türk burjuvazisini dolgu malzemesi olarak kullanmış, ülkenin emperyalist payandaya “mecburiyet”ini garanti altına almıştı. Bu yapısal bağımlılık ve Kürt inkârcılığından oluşan derin eksen aynı karakterdeki AKP devrinde de elbette sürecekti.

Askerî-bürokratik vesayetin reddi, aslında her ülkede egemen sınıfın temsilcisi hükümet iradesine tabi olmaktır. Türkiye’de bunun bir başka yararı da söz konusuydu. Türkiye’nin, “Anadolu Kaplanları” ya da “Yeşil Sermaye” de denilen yükselen yeni burjuvazisi artık resmî ideoloji yerine, içinden geldiği Anadolu muhafazakârlığından beslenen ve Türk-İslam çerçevesi içine oturtulmuş kendi değerler hegemonyasını geçirmeyi, bu ideolojik vesayetten de kurtulmayı hedeflemekteydi. Böylece, Ortadoğu politikasında engel konumunda olan Soğuk Savaşçı, tepeden inmeci, seçkinci, Kemalist-Laik-Batıcı ideolojik yükten kurtulunarak bölgeye uygun yeni yaklaşımla daha kolay sızmak ve görev yapmak imkânı yaratılacaktı. Bu, emperyalizm tarafından da tespit edilmişti ve aslında uzun zamandır talep edilmekteydi. Böylece, yükselen yeni burjuvazi, emperyalizmle eskiden olduğu gibi TSK-Pentagon ikilisinin değil doğrudan kendi temsilcisi politik iktidar aracılığıyla ilişkilerini yürütmek hedefine de kavuşuyordu.

Asıl gelişme, Türkiye’nin bölgedeki rolünü nasıl oynayacağına ilişkindi. Burada belirleyici olan üç faktör vardı. Bunlar, 1) ABD’nin doğrudan silahlı gücüyle bölgeye gelmiş olması; 2) Türk Silahlı Kuvvetleri’nin yapısal zaafları ve bütün yetenek ve kapasitesinin PKK ile savaşa ancak yettiği gerçeği; 3) doğrudan askerî işlevlerin bölge ülkeleriyle diyaloğu kopartarak Türkiye’yi işlevsizleştirdiği tespitiydi. Bu durumda, Türkiye’nin kraldan fazla kralcı bir hevesle üstlendiği militer tetikçi rolünden, bundan hep şikâyetçi olmuş Batı’nın asıl istediği yönteme, *Truva atı-taşeron* rolüne bir

geçiş söz konusuydu. Tabii ‘Truva atı’nın da içinde askerlerin olması gibi, emperyalizm ihtiyaç duyduğunda militer tetikçilik de devreye girebilecekti.

Yeni yöntemin yararlarını en güzel, Amerikalı gazeteci Stephen Kinzer, 5 Mart 2010 tarihli *The Guardian* gazetesindeki “Genocide Vote Harms US-Turkey Ties” başlıklı yazısında özetlemişti: “Türkiye, Amerika’nın gidemediği yerlere gidebilir, konuşamadığı hiziplerle konuşabilir ve yapamadığı anlaşmaları kotarabilir. Ve üstelik Batı’nın temel değerleri ve stratejik hedeflerine de bağlıdır. Başka hiçbir ülke, ABD’nin bölgenin amansız çöllerinde, ovalarında ve dağlarında yön bulabilmesine yardımcı olacak araçlara Türkiye kadar sahip değildir.”

Türkiye-İsrail krizi de bir yanıyla Türkiye’nin bölgedeki “baş gözde” olma mücadelesindeki rakibine karşı bu “koz”dan yararlanma hamlesinden kaynaklanmıştı. Bölge ülkeleriyle diyaloğu olmayan, bu hâliyle ABD için bir yüke dönüşen İsrail’e karşı “işe yarar taşeron Türkiye” kozuydu bu. Bu kozu devreye sokmanın bir yolu da İsrail’e karşı çıkmaktı elbette. Bölgeyle diyaloğun yolunu açacak maymuncuk buydu. Dostluk ve güveni kullanmakla karartmayı bir zamanlarki görevi gereği en iyi bilenlerden istihbaratçı Prof. Dr. Mahir Kaynak şöyle yorumladı gelişmeleri, 4 Eylül 2011 tarihli *Star* gazetesindeki “Gelişmelerin Anatomisi” başlıklı köşe yazısında: “Türkiye’nin İsrail ile ilişkilerinin bozulması şartlara uygundur. Bölgesel bir güç olmak isteyen ülkemiz, bölgedeki tüm halkların düşman saydığı bir ülkeyle dost olamaz.” “Bölgesel güç” olmak da, elbette, emperyalizmin taşeronu olmak, bundan nemalanmak, Amerika’ya sığınıp efelik taslamaktı.

Türkiye’nin “derin eksen”i Suriye krizinde de görüldü. Bu kitapta Suriye’ye ilişkin 1950’li yılları ayrıntılı anlattık. Dikkatli okur, benzer filmi izlemiş olduğunu fark etmiş, bugünü o geçmişte rahatlıkla görmüştür. 2011-2012 krizinin de daha Gül’ün Dışişleri Bakanı olduğu 2005-2006 döneminde gelmekte olduğunu, “Türkiye Nereye?” başlığı altında anlatmıştık önceki sayfalarda.

“Derin eksen”in iki çıpası, *emperyalizme bağımlılık* ve *Kürt inkârı* burada da, bugün de, bütün çıplaklığıyla karşımıza çıkmakta.

ABD’nin Irak işgali sonrasında gelişen ve kurumsallaşan “Kürt oluşumu”na Türkiye’nin muhalefetiyle iktidarıyla, liberaliyle

muhafazakârıyla, sağcısıyla solcusuyla, siviliyle askeriyle, teşhisi netti: Türkiye işgale katılamamış, Irak'ta askerî varlığıyla beslenen bir konum elde edememiş ve dolayısıyla, bir generalin deyişiyle, var olsaydı “ot bitmez” hâle getireceği Kuzey Irak'taki yani Güney Kürdistan'daki gelişmelere müdahale edememişti. Seyirci kalan Türkiye, sonunda ABD'nin “kırmızı çizgileri”ne uymak zorunda kalmıştı.

ABD Suriye'de iç savaş düğmesine bastığında “derin eksen”in ilk bacağı hemen işlemeye başladı. “Yeni taşeron”un bir kez daha eski tetikçilik görevine hazırlanması gerekmekteydi. “Truva atı”nın içindeki askerler dışarı çıkmaya başlamalıydı. Ardından sıra ikinci bacaktaydı. Efendilerin değiştirmeye ahdettikleri Ortadoğu'nun yeni ganimet sofrasında bir yer almak ama daha da önemlisi Kürt sorununda avantaj elde etmek için de bir hamle gerekliydi.

Türkiye bu kez “Irak hatası”nı tekrarlamayacaktı. Dışişleri Bakanı Davutoğlu 26 Şubat 2012'de TV kanallarında, uzun süreli savaş kışkırtıcılığının nedenini ve sonucunu tek bir cümleyle açıklıyordu: “Irak'ta yoktuk, Suriye'de varız.” Bu “var olma”, ya doğrudan bir işgalde yer alarak ya da bir tampon bölge oluşturarak alan elde etmek biçiminde tasarlanmıştı. Böylece Türkiye, askeriyle beslenen bir biçimde Suriye'de var olacak, oradaki gelişmeleri, Irak'ın aksine, etkileme şansına ulaşacaktı. Amaç, Suriye'deki PKK toplumsal tabanını berhava etmek; Güney Kürdistan türü bir oluşumu engellemek ve Kürt haklarını budayarak yeni Suriye rejimini biçimlendirmede rol almaktı. Böylece Türk “kırmızı çizgileri” askerî varlıkla çizilebilecek ve ABD karşısında da ileride bir pazarlık marjı elde edilmiş olacaktı. Ayrıca Türkiye, olası bir İran savaşında ortaya çıkabilecek Kürt sorunsalına müdahil olacağı bir ileri mevzi, Güney Kürdistan üzerinde baskı yaratabilecek bir üs de kazanacaktı. Bu alanın PKK'ye ve Kandil'e karşı da bir stratejik değeri olacaktı elbette.

Türkiye'nin “derin eksen”inin Suriye'deki emperyalizm ve Kürt sorunu bağlantılı hesapları böyle işliyor.

Ne var ki bu hesaplar her zaman tutmuyor; köhne anlayışlarla hayatla inatlaşmak, inatçı Kürt direnişi karşısında lime lime dökülüyor. Ortadoğu'nun Sykes-Picot Anlaşması'yla temeli atılan Kürt'süz statükosu artık yıkıldı. Yeni Ortadoğu'da, şöyle ya da böyle, bir Kürt millî statüsünü de içeren düzen kurulmakta ve Türkiye'nin “derin ekseni” umarsız bir

çırpınışla bunu önlemeye çabalamaktadır. Sömürgecilerce inşa edilen siyasal coğrafyanın Kürt'süz-Kürdistan'sız yapısının yıkılmasının sancılarıdır, bugün Türkiye'nin canhıraş saldırganlığının altında yatan.

Bugün Ortadoğu'da emperyalizm krizde. Halkların kazanımları bu krizin kaynağıdır kuşkusuz. Ve bu kazanımlar somuttur. Restorasyon da ona çare olamayacaktır.

"Verili durumun bütün olumsuz görünümüne karşın aslında büyük iki kazanım söz konusudur bugün.

"Birincisi, ezilmiş, aşağılanmış, değersizleştirilmiş hatta hiçleştirilmiş 'baldırı çıplaklar', yeryüzünün lanetlileri, o 'halk' dediğimiz büyük insanlık serüveni; tarihi kendisinin yaptığını, zalimler karşısındaki gücünün gerçek olduğunu, harekete geçtiğinde zulüm setlerini parçalayabildiğini, bir kez daha yaşayarak gördü. Yığınlar, kendi güçlerine bizzat tanık oldular. 'Ölü toprağı' silkinip atılınca, yenilmez sanılan zalimlerin nasıl boş bidonlar gibi devrildiklerine, kullanılmış kirli mendiller gibi bir tarafa atıldıklarına tanık oldular. Daha da önemlisi, bunun bizzat kendi eserleri olduğunu gördüler. Bu, tek başına büyük bir kazanımdır. Kolektif belleğin ve dolayısıyla da tarihin canlanmasıdır bu kadim coğrafyamızda.

"İkinci büyük kazanım, halk güçleriyle yerli-yabancı egemenler arasındaki psikolojik dengenin artık sonsuza dek değişmesidir. Artık hiçbir şey eskisi gibi olamayacaktır. Halkın gücüyle, onun karşısında konumlanmış işbirlikçilerin, paranın, inancın, tekniğin ve bütün zor aygıtlarının; lanetli kölelerle efendilerin, ezilenlerle ezenlerin, ilişkisinin güç dengesi algılaması ve bunun psikolojik yansımaları, iki tarafta da köklü bir değişikliğe uğramıştır. Korkanlar ve korkutanlar yer değiştirmiştir. Bu, doğadaki büyük depremlerin de ötesinde devasa tektonik değişim ve jeolojik formasyonlara benzer etkiler, sonuçlar doğuracak düzeyde toplumsal hareketliliklerdir; zikzaklı gidişatı yenilgiler ve düş kırıklıklarıyla örülse bile, eski dünyanın bitişini ve yeni bir sürecin başlangıcını da ifade etmektedirler. Artık ideolojisizlik, örgütsüzlük ve önderliksizlik altyapısı çökmüş, bu 'şeytan üçgeni'nden çıkış yolu açılmış, bunların yeşereceği bir dönem başlamış, bir zemin oluşma sürecine girmiştir. Halklar, karanlığın koyuluğundan kurtuldukça, ışıldamaya başlayan yeni günde kendi yollarını bulacaklardır.

“Devlet terörü, yoksulluğun yılgınlığı, büyük yenilgilerin manevi travmaları, içe kapanmanın ve neoliberalizmin bireyciliğinin çürümesi, hep birlikte bir ‘toplumsal felç’ durumu yaratmıştı Arap coğrafyasında. Şimdi kabuk kırıldı, nefessiz kalmış milyonlar, toplumsal eylemin canlandırıcı havasını solumaya başladılar. Özgürleştirici toplumsal enerji bir kere açığa çıktı mı, onu yeniden hapsetmek, gömmek kolay değildir. O enerjinin yıkıcı (demokratik) etkilerinin yapıcı (devrimci) kanallara akması, elbette yeni kanallar, ek kolektif emek ve en fazla da zaman gerektirmektedir. Bu durumlarda, erken pes etmenin ve yılgınlığın ebesi aceleciliktir, şipşak, kitabi ve ideal kalıplara uygunluk beklentisidir.

“Unutmamak gerekir ki, konsolide rejimler istikrarı kolay sağlayamayacaklardır. Restorasyonun ardındaki ABD’nin iki temel hedefi, yeni rejimler üzerinde taşınması zor yükler oluşturacaktır. Bu hedeflerin politik/stratejik karakterli olanı, ‘ABD-İsrail ekseni’ne tabi olmaktır. Ekonomik/sosyal özlü olanıysa, kamunun (devletçi korumacı ) uygulamaların tümden devreden çıkartılarak, ‘ilkel birikim’ türünden bir furyayı başlatacak vahşi kapitalizm uygulamaları yoluyla neoliberal düzen inşasıdır...”[4]

Türkiye’nin kriziyse, sadece kendi küllerinden yeniden doğmuş Kürt gerçekliğinin aynasında bile kolayca görülebilmektedir. *Kürt varlığı*’nı ve o “varoluş”tan kaynaklanan millî-demokratik hakları kabullenmeyen Türkiye’nin yolları, çıkmaz sokakların karanlıklarına, bunalımlı emperyalist saldırganlığın yangınında kavrulmaya, her şeyi sürükleyerek derin uçurumlara gömülmeye çıkar ancak. Türkiye’nin ezilenleri bu kör gidişe izin verecek, şovenizm ve militarizmin peşinde kendi felaketlerine mi sürüklenecekler; yoksa bu gidişe dur deyip kurtuluşa mı yelken açacaklar, göreceğiz.

Yine de Türkiye ile ilgili şu soruyu sorup yanıtlarını bulma sorumluluğunu anımsatmak gerekir. Soruyu Karl Marx 127 yıl önce Fransız halkıyla ilgili olarak sormuştu:

> Fransızların yaptığı gibi, kendi ulusunun gafil avlandığını söylemek yetmez. Ne bir ulusun, ne de bir kadının, karşılarına çıkan ilk serüvencinin kendilerini iğfal edebildiği zaaf anı bağışlanır bir şey değildir. Şeyleri bu bu biçimde sunmakla sorun çözümlenemez, ancak başka bir biçimde ifade edilmiş olur. Nasıl olup da 36

> milyonluk bir ulusun üç dolandırıcı tarafından ansızın faka bastırıldığı ve direnç göstermeden köleliğe sürüklendiği, gene de açıklanması gereken bir şey olarak kalır.[5]

***

2006 basımında kitabı şöyle bitirmiştik: “Geleceği, Ortadoğu’nun mazlumları, Cezayirli devrimci Franz Fanon’un deyişiyle ‘dünyanın lanetlileri’ yazacak. Umalım, ne yazarlarsa iyi yazsınlar, ne eylerlerse güzel eylesinler...”

Şimdi altı yıl sonra bu kitabın son sözünü söyleyerek bitirelim: Ortadoğu’da mazlumlar iyi yazıyorlar, güzel eyliyorlar...

*Ankara, 15 Ağustos 2012*

[1] J. Adler ve diğ. (der.), *The Annals of America*, (The Bicentennial Edition), c. 15, *Encyclopedia Brittanica*, Inc. Chicago, 1976, s. 101-102.

[2] Aktaran William Appleman Williams, *The Tragedy of American Diplomacy*, (gözden geçirilmiş basım) Delta, New York, 1962, s. 167-168.

[3] Bkz. Rahul Mahajan, *The New Crusade: America's War on Terrorism*, Monthly Review Press, New York, 2002, s. 102.

[4] Ian Fleming, *The Cold War and its Origins*, Double Day, New York, 1961, s. 436.

[5] Aktaran Clive Ponting, *Churchill*, (yayınlanmamış), Sinclair-Stevenson, Londra, 1994, s. 254.

[6] Mesud Barzani, *Barzani ve Kürt Ulusal Özgürlük Hareketi* c. 1, 3. basım, Doz Yayınları, İstanbul, 2005, s. 17-20.

[7] Celile Celil, M. S. Lazarev, O. İ. Jagalino ve diğerleri, *Yeni ve Yakın Çağda Kürt Siyaset Tarihi*, çev. M. Aras, Peri Yayınları, İstanbul 1998, s. 136.

[8] Clive Ponting, *A.g.e.*, s. 258.

[9] Bkz. Geoff Simons, *Iraq From Sumer to Saddam*, 2. basım, Macmillan, Basingstoke 1996, s. xvi, 214.

[10] Barzani, *A.g.e.*, s. 263-264.

[11] Hişam Şarabi, *El Hayat*, 19 Mart 2003'ten aktaran Faik Bulut, *Arapların Gözüyle Irak İşgali: Binbir Gece Savaşları*, Berfin Yayınları, İstanbul 2003, s. 97-98.

[12] Bkz. Mostafa T. Zabrani, “The Coup That Changed the Middle East”, *World Policy Journal*, Haziran 2002, s. 94.

[13] *Foreign Relations of the United States, 1958-1960*, c. XI, Government Printing Office, Washington D.C., 1992-1993, s. 702. (Bundan böyle FRUS).

[14] William Blum, *Freeing the World to Death: Essays on the American Empire*, Common Corage Press, Monroe, Maine, 2005, s. 196.

[15] William Blum, *Killing Hope: U.S. Military and CIA Interventions since World War II* (genişletilmiş basım), Common Courage Press, Monroe, Maine, 2004, s. 11.

[16] Blum, *Freeing the World...*, *A.g.e.*, s. 199.

[17] Aktaran William Blum, *Killing Hope...*, *A.g.e.*, s. 73.

[18] *A.g.y..*

[19] Bkz. Blum, *Freeing the World...*, *A.g.e.*, s. 196.

[20] Scott Nearing, “They Call it Defense”, *Monthly Review*, Mayıs 1955’den, “Fifty Years Ago”, *Monthly Review*, c. 57, No. 1, Mayıs 2005.

[21] Scott Nearing’in *Monthly Review* dergisinin Nisan 1957’deki sayısında yayımlanan “World Events” başlıklı makalesinde yer alan bu paragraf, aynı dergide yeniden yayımlandı: *Monthly Review*, Nisan 2004, s. 17.

[22] Aktaran Stephen Kinzer, *Şah'ın Bütün Adamları: Bir Amerikan Darbesi ve Ortadoğu'da Terörün Kökenleri*, çev. Selim Önal, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, s. 155-156.

[23] *Declassified Documents Reference System*, Farmington Hills, Michigan, Gale Group, 2005, Belge No. CK3100431469. ABD'de geçmiş yıllara ilişkin dış politika belgeleri zaman zaman gizlilikleri kaldırılarak yayımlanmakta ya da araştırmacıların kullanımına açılmaktadır. Ne var ki bu belgeler, "Amerikan çıkarlarına, dost ülke ya da devlet adamlarına zarar vermeyecek" biçimde denetlenerek açıklanmakta, dolayısıyla da pek çok "hassas bölüm" sansür edilerek, siyah bantlarla kapatılarak açıklanmaktadır. Bu belgelerin bir bölümü Gizliliği Kaldırılmış Belgeler Referans Sistemi *(Declassified Documents Reference System)* başlığıyla araştırmacılara açılmaktadır. Biz bu belgelere bundan böyle *DDRS* başlığıyla atıfta bulunacak ve sistem içindeki belge numarasını vereceğiz.

[24] Bkz. Mark Gasioworski, “U.S, Policy Toward Iran During the Musaddiq Era”, David W. Lesch, *The Middle East and the United States: A Historical and Political Reassessment* içinde, üçüncü basım, Westview, Boulder, Colorado, 2003, s. 53.

[25] Bkz. Francis J. Gavin, “Politics, Power, and U.S. Policy in Iran, 1950-1953”, *Journal of Cold War Studies*, c. 1, No. 1, 1999, s. 79-80.

[26] *A.g.e.*, s. 80.

[27] *DDRS*, Belge No. CK3100287762.

[28] Başkan'ın endişeleri için bkz. Ulusal Güvenlik Konseyi'nin 11 Mart 1953 tarihli toplantı tutanağı; *FRUS*, 1952-1954, c. X, s. 713.

[29] *DDRS*, Belge No. CK3100415566.

[30] CIA, bir iç hizmet notu olarak, ajanlarından Donald Wilber'e darbenin tarihini yazdırdı. Mart 1954 tarihinde yazılan bu 200 sayfalık "Hizmete Özel" belgenin *(Overthrow of Premier Mosaddeq of Iran, November 1952-August 1953)* geniş özeti, 16 ve 18 Haziran 2000 tarihlerinde *New York Times* gazetesinde yayımlandı. Bu resmî tarihe ve eklerine George Washington Üniversitesi'nin "Ulusal Güvenlik Arşivi"ndeki *(The National Security Archive)* (http://www.gwu.edu/~nsarchiv) Elektronik Brifing Kitabı, No. 28'den *(Electronic Briefing Book No. 28)* ulaşılabilir.

[31] Stephen Kinzer, *A.g.e.*, s. 152.

[32] Bkz. Sussan Siavoshi, “Iranian Perceptions of the United States and the Mussadiq Period”, David W. Lesch, *The Middle East...* içinde, *A.g.e.*, s. 68.

[33] *DDRS*, Belge No. CK3100162772.

[34] Bkz. *FRUS*, 1952-1954, c. X, s. 338; Türkçesi, Stephen Kinzer, *A.g.e.*, s. 204.

[35] Bkz. Stephen Kinzer, *A.g.e.*, s. 234.

[36] *A.g.e.*, s. 226.

[37] Kermit Roosevelt, *Countercoup: The Struggle for the Control of Iran*, McGraw-Hill, New York, 1979, s.199.

[38] Mary Ann Heiss, *Empire and Nationhood: The United States, Great Britain, and Iranian Oil, 1950-1954*, Columbia University Press, New York 1997, s. 203.

[39] Rapor için bkz. *FRUS*, 1951, c. V, s. 257-264.

[40] Bkz. *FRUS*, 1952-1954, c. IX, s. 204-208.

[41] *FRUS*, 1949, c. VI, s. 62-63.

[42] Bkz. Ray Takeyh, *The Origins of the Eisenhower Doctrine*, New York, Palgrave Publishers, 2000, s. 6.

[43] Bkz. *FRUS*, 1952-1954, c. IX, s. 173.

[44] Aktaran Ayşegül Sever, *Soğuk Savaş Kuşatmasında Türkiye, Batı ve Ortadoğu, 1945-1958*, Boyut Kitapları, İstanbul, 1997, s. 82.

[45] Bkz. *Ayın Tarihi*, T.C. Başbakanlık Basın Yayın ve Turizm Genel Müdürlüğü, Ankara, Ağustos 1951.

[46] *Cumhuriyet*, 26 Temmuz 1951’den aktaran Ömer Kürkçüoğlu, *Türkiye’nin Arap Ortadoğu’suna Karşı Politikası, 1945-1970*, A. Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No. 340, Sevinç Matbaası, Ankara, 1972, dn. 90.

[47] *Ayın Tarihi*, Ağustos 1951.

[48] Ayşegül Sever, *A.g.e.*, s. 81.

[49] Aktaran Ömer Kürkçüoğlu, *A.g.e.*, s. 45.

[50] *DDRS* Belge No. CK3100302120.

[51] Aktaran Rami Ginat, “The Egyptian Left and the Roots of Neutralism in the Pre-Nasserite Era”, *British Journal of Middle Eastern Studies*, 30(1), s. 9.

[52] *A.g.e.*, s. 11.

[53] Aktaran Patrick Seale, *The Struggle for Syria: A Study of Post-War Arab Politics, 1945-1958*, I. B. Tauris, Londra, 1986, s. 102

[54] *A.g.e.*, s. 103.

[55] Bkz. Hanna Batatu, *The Old Social Classes and the Revolutionary Movements of Iraq*, Princeton University Press, Princeton, N. J. 1983, s. 684-85.

[56] *FRUS*, 1952-1954, c. IX, s. 152.

[57] Amerikalılar tarafından tutulan görüşme tutanağının tam metni için bkz. *A.g.e.*, s. 148-154.

[58] Mektubun tam metni için bkz. *DDRS*, belge no. CK3100227560.

[59] *DDRS*, belge no. CK3100224600. (italikler aslında)

[60] *DDRS*, belge no. CK3100438567. Bu arada ilginç bir noktaya değinmek gerekmektedir: Türk yetkililer o kadar bağnaz, o kadar kraldan fazla kralcılardır ve başka ülkelere giden Amerikan yardımlarının kendilerine verilecek paralardan ve malzemelerden kesilebileceğinden o kadar korkmaktadırlar ve dünyadan o kadar habersizdirler ki, Eisenhower'la 26 Mayıs 1953'te yaptıkları görüşmede, Bayar'ın ağzından, General Necib'i Amerikalılara "aşırı bir grubun temsilcisi" olarak şikâyet etmişlerdir. Bayar buna kanıt olarak da, Necib'in bir konuşmasında Malenkov'un barış istediğini söylemesini göstermiştir. Celal Bayar, "Normal olan, Mısır'ın sorunlarımızı çözmemize yardımcı olmak için dünyanın hür milletleri safında yer almasıdır. [Necib] kimi tehdit ediyor ve bu tür tehditlerle ne kazanabilir?" dediğinde, Eisenhower içinden çok gülmüş olmalıdır. (Bkz. *FRUS*, 1952-1954, c. IX, s. 152.)

[61] *A.g.e.*, s. 3-8.

[62] *A.g.e.*, s. 8-18.

[63] *A.g.e.*, s. 21.

[64] M. Hasaneyn Heykel, *Kahire Dosyası*, çev. Berin Büktaş, Bilgi Yayınevi, Ankara 1974, s. 22.

[65] *FRUS*, 1952-1954, c. IX, s. 58, 61.

[66] *A.g.e.*, s. 65-66.

[67] *A.g.e.*, s. 69.

[68] *A.g.e.*, s. 90-93.

[69] *A.g.e.*, s. 137-147.

[70] *A.g.e.*, s. 27

[71] *A.g.e.*, s. 88.

[72] *A.g.e.*, s. 406.

[73] *A.g.e.*, s. 406-407.

[74] *A.g.e.*, s. 412.

[75] *A.g.e.*, s. 410-411.

[76] Raporun tam metni için bkz. *A.g.e.*, s. 525-536.

[77] *A.g.e.*, s. 518.

[78] Bkz. Ara Sanjian, “The Formulation of the Baghdad Pact”, *Middle Eastern Studies* c. 33, No. 2, 1997, s. 226.

[79] Aktaran Ömer Kürkçüoğlu, *A.g.e.*, s. 72.

[80] Bkz. *A.g.y.*.

[81] Aktaran Ara Sanjian, *A.g.e.*, s. 243.

[82] Bkz. Mahmut Dikerdem, *Ortadoğu'da Devrim Yılları,* Cem Yayınevi, İstanbul, 1990, s. 116.

[83] Ayşegül Sever, *A.g.e.*, s. 122.

[84] Aktaran H. Batatu, *A.g.e.*, s. 680.

[85] *Ayın Tarihi*, Ekim 1954.

[86] Bkz. *FRUS*, 1952-1954, c. IX, s. 554-555.

[87] Elie Podeh, “The Perils of Ambiguity: The United States and the Baghdad Pact”, David W. Lesch, *A.g.e.* içinde, s. 113.

[88] Bkz. Patrick Seale, *A.g.e.*, s. 217.

[89] *A.g.e.*, s. 222-223.

[90] Bkz. Hanna Batatu, *A.g.e.*, s. 685-686.

[91] Ilario Salucci, *Irak'ta Solun Tarihi: Komünist Partisi, İşçi Hareketleri ve Sol, 1924-2004*, çev. Osman Akınhay, Agora Kitaplığı, İstanbul, 2005, s. 23-24.

[92] Semire Hacı, *The Making of Iraq, 1900-1963: Capital, Power and Ideology,* The State University of New York Press, New York, 1997'den aktaran *A.g.e.*, s. 25-26.

[93] Bkz. *Ayın Tarihi*, Şubat 1955.

[94] *A.g.e.*.

[95] *A.g.e..*

[96] Ayşegül Sever, *A.g.e.*, s. 138.

[97] Bkz. *Ayın Tarihi*, Mart 1955.

[98] Bkz. *A.g.e.*

[99] Bkz. *A.g.e.*

[100] *A.g.e.*.

[101] *A.g.e.*.

[102] *A.g.e.*.

[103] Bkz. Ayşegül Sever, *A.g.e.*, s. 131.

[104] Bkz. *Ayın Tarihi*, Mayıs 1955.

[105] Aktaran Ayşegül Sever, *A.g.e.*, s. 139-140

[106] Aktaran, *A.g.e.*, s. 141

[107] Bkz. George McGhee, *ABD-Türkiye-NATO-Ortadoğu*, çev. Belkıs Çorakçı, Bilgi Yayınevi, Ankara 1992, s. 332-353.

[108] Aktaran, Elie Podeh, The Perils..., *A.g.e.*, s. 112.

[109] Kirk J. Beattie, *Egypt During the Nasser Years: Ideology, Politics, and Civil Society*, Westview Press, Boulder, Colorado, 1994, s. 20.

[110] *A.g.e.*, s. 21.

[111] Peter Hahn, “National Security Concerns in U.S. Policy Toward Egypt, 1949-1956”, David W. Lesch, *A.g.e.* içinde, s. 91.

[112] Abd el-Wahab Sayed Ahmed, *Nasser and the American Foreign Policy, 1952-1956*, LAAM, Londra, 1989, s. 42.

[113] Bkz. Peter Hahn, “National Security Concerns...”, *A.g.e.*, s. 94.

[114] Sayed Ahmed, *Nasser and the American...*, *A.g.e.*, s. 59.

[115] *A.g.e.*, s. 61.

[116] Bu konudaki yazışmalar için bkz. *DDRS*, Belge No. CK100427735; CK3100343625.

[117] Sayed Ahmed, *Nasser and the American..., A.g.e.*, s. 78.

[118] Mahmut Dikerdem, *A.g.e.*, s. 98.

[119] Marsha Pripstein Posusney, *Labor and the State in Egypt: Workers, Unions, and Economic Restructuring*, Columbia University Press, New York, 1997, s. 43.

[120] Sayed Ahmed, *Nasser and the American..., A.g.e.*, s. 61.

[121] Aktaran *A.g.e.*, s. 62.

[122] Marsha Pripstein Posusney, *A.g.e.*, s. 47.

[123] İbrahim G. Aoude, “From National Bourgeois Development to Infitah: Egypt 1952-1992”, *Arab Studies Quarterly* c. 16, No. 1, Kış 1994, s. 1.

[124] Bkz. Charles Issawi, *Egypt in Revolution: An Economic Analysis*, Oxford University Press, Londra; New York, 1963, s. 53.

[125] Mahmut Dikerdem, *A.g.e.*, s. 56.

[126] Muhammad Adb Al-Wahab Sayed Ahmed, “Relations Between Egypt and the United States of America in the 1950’s” Charles Tripp (der.), *Contemporary Egypt: Through Egyptian Eyes: Essays in Honour of Professor P. J. Vatikiotis* içinde, Routledge, New York, 1993, s. 92.

[127] Peter L. Hahn, *The United States, Great Britain, and Egypt, 1945-1956: Strategy and Diplomacy in the Early Cold War*, Chapel Hill, NC., University of North Carolina Press, 1991, s. 185.

[128] *DDRS*, Belge No. CK3100061241.

[129] *DDRS*, Belge No. CK3100053290.

[130] *DDRS*, Belge No. CK3100435281.

[131] *Ayın Tarihi*, Nisan 1955.

[132] *Ulus*, 25 Nisan 1955; *Ayın Tarihi*, Nisan 1955.

[133] Bkz. A. Suat Bilge ve ötekiler, *Olaylarla Türk Dış Politikası*, 6. basım, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987, s. 275-76.

[134] Mahmut Dikerdem, *A.g.e.*, s. 102.

[135] Sayed Ahmed, *Nasser and the American..., A.g.e.*, s. 109.

[136] M. H. Heikal, *Cutting the Lion's Head: Suez through Egyptian Eyes*, Londra, 1986, s. 40'tan aktaran Elie Podeh, "The Drift Towards Neutrality: Egyptian Foreign Policy during the Early Nasserist Era, 1952-55", *Middle Eastern Studies* c. 32, No. 1, Ocak 1996, s. 162.

[137] *A.g.e.*, s. 166.

[138] *A.g.e.*, s. 167.

[139] *A.g.e.*, s. 168.

[140] Bkz. Salim Yaqub, *Containing Arab Nationalism: The Eisenhower Doctrine and the Middle East*, Chapel Hill, The University of North Carolina Press, 2004, s. 40.

[141] Bkz. Michael J. Cohen, “Prologue to Suez: Anglo-American Planning for Military Intervention in a Middle East War”, *Journal of Strategic Studies* c. 26, No. 2, Haziran 2003, s. 160.

[142] *DDRS*, Belge No. CK3100176385.

[143] *(DIARY, 28 Mart 1956... Dwight D. Eisenhower Papers Ann Whitman File, Box 5), DDRS,* Belge No. CK3100443144.

[144] Aktaran Elie Podeh, "*Nasserist Era...*", *A.g.e.*, s. 172.

[145] Shu Guang Zhang, *Cold War: American Embargo Against China and the Sino-Soviet Alliance*, *1949-1963*, Stanford University Press, Palo Alto, California, 2001, s. 155.

[146] Aktaran Ayşegül Sever, *A.g.e.*, s. 155.

[147] Bkz. Ray Takeyh, *A.g.e., s. 92*.

[148] *Ayın Tarihi*, Mayıs 1955.

[149] *Vital Speeches of the Day* c. 21, Eylül 1956, s. 741.

[150] James Jankowski, *Nasser's Egypt, Arab Nationalism, and the United Arab Republic*, Boulder, Colorado, Lynne Reinne, 2001, s. 83.

[151] Bkz. Douglas Little, *American Orientalism: The United States and the Middle East since 1945*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 2002, s. 172.

[152] Bkz. James Eayrs, *The Commonwealth and Suez: A Documentary Survey*, Londra, Oxford University Press, 1964, s. 82.

[153] Heykel, *Kahire Dosyası*..., *A.g.e.*, s. 80.

[154] Bkz. James Jankowski, *A.g.e.*, s. 84.

[155] Amerikan Dışişleri’ne Bağdat Temsilciliği’nden çekilen telgraf; *DDRS*, Belge No. CK3100326921.

[156] James Eayrs, *A.g.e.*, s.; 91 ve 85.

[157] *A.g.e.*, s. 107.

[158] Dönemin Devlet Bakanı Anthony Nutting’in 1967 yılında yayımlanan anılarından aktaran, Salim Yaqub, *A.g.e.*, s. 41.

[159] Sovyetler'in tahmin edebilecekleri gibi, Eden mektubun bir kopyasını Eisenhower'a da gönderdi. Biz metni Amerikan belgeleri arasında bulduk; *DDRS*, Belge No. CK3100499166

[160] Aktaran Mitchell Geoffrey Bard, *Complete Idiot's Guide to the Middle East*, Alpha Books, Indianapolis, 1999, s. 209.

[161] *Ayın Tarihi*, Kasım 1956.

[162] *A.g.e.*.

[163] *A.g.e.*

[164] *Ayın Tarihi*, Kasım 1956; Ömer Kürkçüoğlu, *A.g.e.*, s. 95.

[165] *A.g.e..*

[166] Kürkçüoğlu, *A.g.e.*, s. 96.

[167] *DDRS*, Belge No. CK3100022653.

[168] *DDRS*, Belge No. CK3100327930.

[169] Bkz. Douglas Little, *American Orientalism..., A.g.e., s. 173.*

[170] 170 *DDRS*, Belge No. CK310176403.

[171] Eisenhower ile Herbert Hoover arasındaki 13 Kasım 1956 tarihli telefon konuşmasının tutanağı; *FRUS*, 1955-57, c. XVI, s. 1122; *DDRS*, Belge No. CK3100273455.

[172] Bkz. *FRUS*, 1955-1957, c. XVI, s. 396-98.

[173] Bkz. *FRUS*, 1955-1957, c. XV, s. 849.

[174] Louis Galambos, *The Papers of Dwight David Eisenhower: The Presidency: Keeping the Peace* c. 19, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD., 2001, s. 989.

[175] *Ayın Tarihi*, Ocak 1957; Ömer Kürkçüoğlu, *A.g.e.*, s. 119.

[176] *A.g.e.*, s. 120.

[177] William W. Haddad, Mary M. Hardy, “Jordan’s Alliance with Israel and its Effects on Jordanian-Arab Relations”, *Journal of Israel Affairs c*. 9, No. 3, s. 46.

[178] Robert B. Satloff, “The Jekyll-and-Hyde Origins of the U.S.-Jordanian Strategic Relationship”, David W. Lesch (der.), *The Middle East and the United States...* içinde, *A.g.e., s.* 123-124; *FRUS*, 1955-1957, c. XIII, s. 59.

[179] Bkz. *Ayın Tarihi*, Nisan 1957.

[180] *A.g.e.*.

[181] *FRUS*, 1955-1957, c. XII, s. 106-107.

[182] Bkz. Salim Yaqub, *A.g.e.*, s. 134.

[183] “Eisenhower, Dwight D. Secret To Camille Chamoun”, 25 Nisan 1957. *The Papers of Dwight David Eisenhower* içinde, L. Galambos ve D. van Ee (der.), doc. 124. World Wide Web facsimile by The Dwight D. Eisenhower Memorial Commission of the print edition; Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press, 1996, “http://www.eisenhowermemorial.org/presidential-papers/second-term/documents/124.cfm”

[184] Bkz. Benjamin Shwadran, *Jordan, a State of Tension*, Council for Middle Eastern Affairs Press, New York, 1959, s. 356.

[185] Salim Yaqub, *A.g.e.*, s. 310, dn. 57.

[186] *A.g.e.*, s. 141.

[187] “Eisenhower, Dwight D. Secret and personal To Harold Macmillan”, 28 Nisan 1957. *The Papers of Dwight David Eisenhower* içinde, L. Galambos ve D. van Ee (der.), doc. 132. World Wide Web facsimile by The Dwight D. Eisenhower Memorial Commission of the print edition; Baltimore, MD: The Johns Hopkins University Press, 1996, HYPERLINK “http://www.eisenhowermemorial.org/presidential-papers/second-term/documents/132.cfm.”

[188] *Ayın Tarihi*, Temmuz 1957.

[189] Bkz. *US News and World Report* dergisi, (USNews.com), http://www.usnews.com/usnews/news/articles/030602/2terror.b.htm.

[190] *Hürriyet*, 4 Temmuz 1957; *Ayın Tarihi*, Temmuz 1957.

[191] Aktaran David W. Lesch, *Syria and the United States: Eisenhower's Cold War in the Middle East*, Westview Press, Boulder Colorado, 1992, s. 105.

[192] Tareq Y. İsmael, Jacqueline S. İsmael, *The Communist Movement in Syria and Lebanon*, University of Florida Press, Gainesville, Fl., 1998, s. 49.

[193] Aktaran Blum, *Killing Hope*..., s. 84-85.

[194] Salim Yaqub, *A.g.e.*, s. 50.

[195] Douglas Little, “Mission Impossible: The CIA and the Cult of Covert Action in the Middle East”, *Diplomatic History* c. 28, No. 5, 2004, s. 676.

[196] Bkz. Scott Lucas, Alistair Morey, “The Hidden ‘Alliance’: The CIA and M16 Before and After Suez”, *Intelligence and National Security* c. 5, No. 2, 2000, s. 109.

[197] David W. Lesch, “When the Relationship Went Sour: Syria and the Eisenhower Doctrine”, *Presidential Studies Quarterly* c. 28, No. 1, 1998, s. 100.

[198] Bkz. Douglas Little, “Mission Impossible...”, *A.g.e.*, s. 675.

[199] CIA Başkanı Alan Dulles'ın, Eisenhower'ın danışmanı General Goodpaster'a 22 Mart 1957 tarihli "Suriye'de Durum Raporu"; *DDRS*, Belge No. CK3100433738

[200] *DDRS*, Belge No. CK3100190919

[201] David W. Lesch, *Syria and the United States...*, *A.g.e.*, s. 112.

[202] *A.g.e.*, s. 123-124, dn. 42.

[203] Suriye Devlet Başkanı Kuvvetli’den aktaran Salim Yaqub, *A.g.e.*, 314, dn. 8.

[204] *A.g.e.*, s. 153.

[205] Bkz. David W. Lesch, *Syria and the United States...*, *A.g.e.*, s. 115.

[206] *A.g.e.*, s. 60.

[207] *Ayın Tarihi*, Mayıs 1957.

[208] *DDRS*, Belge No. CK3100479342.

[209] Bkz. *FRUS*, 1955-1957, c. XIII, s. 638-639 (Gizli Günlük Özet).

[210] *FRUS*, 1955-1957, c. XIII, s. 642-644.

[211] ABD Büyükelçisi Warren’ın Dışişleri Bakanlığına raporu, aktaran Ayşegül Sever, *A.g.e.*, s. 185-186.

[212] *FRUS, A.g.y..*, s. 641.

[213] Federal Register Division, National Archives and Records Service, *Public Papers of the Presidents of the United States, Dwight D. Eisenhower, 1957*, Washington D.C., Government Printing Office, ty., s. 614-626.

[214] *DDRS*, Belge No. CK3100444938.

[215] *DDRS*, Belge No. CK3100237681 (John Foster Dulles Papers, 1952-59, Box 15); *FRUS*, 1955-1957, c. XIII, s. 648. Burada, elbette, “Arap ülkeleri” yerine “Müslüman ülkeler” tabirinin kullanılması, işin içine Türkiye’yi de katma hedefinden kaynaklanmaktadır.

[216] Stephen Blackwell, “Britain, US and the Syrian Crisis, 1957”, *Diplomacy and Statecraft* c. 11, No. 3, 2000, s.147.

[217] *DDRS*, Belge No. CK3100482662.

[218] Bkz. Salim Yaqub, *A.g.e.*, s. 318, dn. 50.

[219] Not için bkz. *FRUS*, 1955-1957, c. XIII, s. 652.

[220] Bkz. Salim Yaqub, *A.g.e.*, s. 161.

[221] *DDRS*, Belge No. CK3100498708.

[222] Henderson’a göre, daha sonra Menderes, motorize birlik için istediği malzemelerin hemen verilmesini ima etmediğini de eklemiş. Anlaşılan, çok da fırsatçı ve şantaj yapar duruma düşmek istememiş. O dönemde, Türkiye’nin aşırı isteklerinden dolayı ABD’de bir tepki ve antipati söz konusuydu.

[223] *DDRS*, Belge No. CK3100482663.

[224] Louis Galambos (der.), *The Papers of Dwight David Eisenhower: The Presidency:Keeping Peace* c. 18, The Johns Hopkins University Press, 2001, Baltimore, Maryland, (Editor Note) s. 429

[225] (Başkanla Görüşme Tutanağı-*Memorandum of Conference with the President*, General A. J. Goodpaster) *DDRS*, Belge No. CK3100148469.

[226] Aktaran Andre Maurois, *A History of the USA: From Wilson to Kennedy*, tr. Patrick O'Brian, Londra, Wiedenfeld and Nicolson, 1964, s. 284.

[227] 9 Ağustos strateji belgesinin bir kopyası niteliğindeki bu mektubun geniş özeti için bkz. David W. Lesch, *Syria and the United States...*, *A.g.e.*, s.154-156.

[228] Bkz. Ayşegül Sever, *A.g.e.*, s. 191.

[229] Aktaran A. Suat Bilge ve diğerleri, *A.g.e.*, s. 292.

[230] Bkz. *Ayın Tarihi*, Ağustos 1957.

[231] *Keesing's Contemporary Archives*, Ekim 19-26, 1957, s. 15811.

[232] *DDRS*, Belge no. CK3100139553.

[233] Toplantı notları; *DDRS*, Belge No. CK3100475985.

[234] *DDRS*, Belge No. CK3100160589.

[235] *Keesing's Contemporary Archives*, Ekim 19-26, 1957, s. 15812.

[236] *DDRS*, Belge No. CK3100013522.

[237] *DDRS*, Belge No. CK3100489959.

[238] Bkz. *FRUS*, 1955, 1957, c. XIII, p. 736.

[239] *DDRS*, Belge No. CK3100497324.

[240] A. Suat Bilge, *A.g.e.*, s. 326.

[241] *Hürriyet*, 2 Kasım 2001.

[242] Bkz. Tareq Y. Ismael, Jacqueline S. Ismael, *The Communist Movement in Syria and Lebanon*, Fl., University of Florida, Gainesville, 1998, s. 55.

[243] *FRUS*, 1955-1957, c. XIII, s. 744-746.

[244] *A.g.e.*, s. 746-747.

[245] *FRUS*, 1958-1960, c. XIII, s. 428.

[246] *A.g.y.*, s. 429-430.

[247] *DDRS*, Belge No. CK310031583.

[248] Benjamin Shwadran, *The Power Struggle in Iraq*, Council for Middle Eastern Affairs Press, New York, 1960, s. 12.

[249] Majid Khadduri, *Republican Iraq: A Study in Iraqi Politics Since the Revolution of 1958,* Oxford University Press, New York, 1969, s. 55-56.

[250] Ayşegül Sever, *A.g.e.*, s. 214.

[251] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 325-326.

[252] Bkz. Salim Yaqub, *A.g.e.*, s. 232-233.

[253] Elizabeth Picard, *Lebanon, a Shattered Country: Myths and Realities of the Wars in Lebanon*, çev. Franklin Philip, Holmes and Meier, New York, 1996, s. 23.

[254] Aktaran, John Quigley, “Identifying the Origins of anti-American Terrorism”, *Florida Law Review* c. 56, s. 1006.

[255] Bkz. Beyrut'tan Dışişleri Bakanı'na gönderilen 28 Ağustos tarihli telgraf *(Department of State, Incoming Telegram), DDRS,* Belge No. CK3100237691.

[256] Salim Yaqub, *A.g.e.*, s. 206.

[257] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 8.

[258] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 4-5.

[259] Bkz. *FRUS*, 1955-1957, c. XIII, s. 435.

[260] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 30.

[261] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 31-32.

[262] Salim Yaqub, *A.g.e.*, s. 210.

[263] Samir Khalaf, *Civil and Uncivil Violence in Lebanon: A History of the Internationalization of Communal Contact*, Columbia University Press, New York, 2002, s. 114-115.

[264] *FRUS, 1958-1960, c. XI, s. 38.*

[265] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 46-47.

[266] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s, 49.

[267] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s, 69.

[268] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 72.

[269] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 121-122.

[270] Örneğin bkz. *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s.125.

[271] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 137.

[272] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 131-132.

[273] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 125, 139.

[274] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 143.

[275] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s.160-161.

[276] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 167.

[277] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 173-174.

[278] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 170.

[279] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 191.

[280] Salim Yaqub, *A.g.e.*, s. 222.

[281] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 229.

[282] Louis Galambos, *A.g.e.*, c. 19, s. 984.

[283] Bkz. *A.g.e.*, s. 989.

[284] Mesaj metni için bkz. Federal Register Division, National Archives and Records Service, *Public Papers of the Presidents of the United States, Dwight D. Eisenhower, 1958*, Washington D.C., Government Printing Office, s. 550-552.

[285] Steven L. Spiegel, *The Other Arab-Israeli Conflict: Making America's Middle East Policy, From Truman to Reagan,* The University of Chicago Press, Chicago, 1985, s. 89.

[286] Ankara’dan Dışişleri Bakanı’na “çok gizli” telgraf, 15 Temmuz 1958, 4.36; *DDRS*, Belge No. CK3100450104

[287] Aktaran Ayşegül Sever, *A.g.e.*, s. 229.

[288] Ankara Amerikan Büyükelçiliği'nden ABD Dışişleri Bakanı'na gönderilen telgraf, 16 Temmuz 1958, saat 22.34 (Dwight D. Eisenhower Papers, Ann Whitman File, Folder Jan. 1953 to 1959, Box 29), *DDRS*, Belge No. CK3100415592.

[289] Bkz. *Keesing's*..., Ağustos 9-16, 1958, s. 16335.

[290] Aktaran Ayşegül Sever, *A.g.e.*, s. 224-225.

[291] *FRUS*, 1958-1960, c. XI, s. 387.

[292] Bu konularda bkz. Amikan Nachmani, *Israel, Turkey and Greece: Uneasy Relations in the East Mediterranean*, Frank Cass, Londra, 1987; Marios L. Evriviades, “Turkey’s Role in United States Strategy during and after the Cold War”, *Mediterranaen Quarterly*, Spring 1998, s. 40 dn. 36.

[293] Ofra Bengio, *The Turkish-Israeli Realtionship: Changing Ties of Middle Eastern Outsiders*, Palgrave Macmillan, Newyork, 2004.

[294] *A.g.e.*, s. 36.

[295] *A.g.e.*, s. 42.

[296] *A.g.e.*, s. 41-42.

[297] *A.g.e.*, s. 46-49.

[298] Bkz. Ofra Bengio, Gencer Özcan, “Old Grievances, New Fears: Arab Perceptions of Turkey and its Alignment with Israel”, *Middle Eastern Studies* c. 37, No. 2, Nisan 2001, s. 61 ve *passim.*

[299] Ofra Bengio, *The Turkish-Israeli...*, *A.g.e.*, s. 52.

[300] Louis Glambos, *A.g.e.*, s. 994. Dışişleri Bakanlığı'nın son hâlini verdiği mektuptan bu cümle çıkarılıyor ve yerine, "aslında Sovyet komünizminin yıkmaya çalıştığı milliyetçiliğe daha fazla vurgu yapılabilecek" bölgelere atıfta bulunuluyordu; s. 995, dn. 5.

[301] *DDRS*, Belge No. CK3100069478.

[302] *DDRS*, Belge No. CK3100431817.

[303] Aktaran, Salim Yaqub, *A.g.e.*, s. 243.

[304] *DDRS*, Belge No. CK3100475135.

[305] Aktaran Ilario Salucci, *A.g.e.*, s. 30.

[306] *DDRS*, Belge No. CK3100313991.

[307] *DDRS*, Belge No. CK3100282403

[308] Bkz. Malik Mufti, “The United States and Nasserist Pan-Arabism”, David W. Lesch (der.), *The Middle East and the United States*..., *A.g.e.* içinde, s. 176.

[309] Salim Yaqub, *A.g.e.*, s. 261.

[310] Bkz. *FRUS*, 1958-19560, c. XI, s. 501-505.

[311] Malik Mufti, “The United States and the Nasserist...”, *A.g.e.*, s. 177.

[312] *FRUS*., 19658-19060, c. XII, s. 363; *DDRS*, Belge No. CK3100143477

[313] Bkz. Majid Khadduri, *Republican Iraq*..., *A.g.e.*, s. 166.

[314] İki farklı çeviri (Arapçadan İngilizceye) için bkz. H. Batatu, *A.g.e.*, s. 851, Majid Khadduri, *Republican Iraq...*, *A.g.e.*, s. 120.

[315] H. Batatu, *A.g.e.*, s. 936-937.

[316] Ilario Salucci, *A.g.e.*, s. 30.

[317] H. Batatu, *A.g.e.*, s. 962.

[318] *A.g.e.*, s. 860.

[319] Mohammed Hassan, David Pastieau, *İşgal Altındaki Ülke: Irak*, çev. Evren Madran, İstanbul, Papirüs Yayınevi, 2005, s. 85-86.

[320] Walter Laqueur, *Communism and Nationalism in the Middle East*, Frederick A. Prager, New York, 1956, s. 202.

[321] *FRUS*, 1958-1960, c. XIII, s. 505-509; Salim Yaqub, s. 261, 343 dn. 60.

[322] Majid Khadduri, *Republican Iraq*..., *A.g.e.*, s. 198-200.

[323] *El Ahram*, 27 Eylül 1963’den aktaran H. Batatu, *A.g.e.*, s. 985-986.

[324] Bkz. Majid Khadduri, *Socialist Iraq: A Study in Iraqi Politics since 1968*, Washington, DC, Middle East Institute, 1978, s. 80.

[325] Kerim Yıldız, *Irak Kürtleri: Dün, Bugün ve Yarın*, çev. A.H. Engin Urcan, Belge Yayınları, İstanbul, 2005, s. 44.

[326] Mesud Barzani, *Barzani ve Kürt Ulusal Hareketi*, 2. cilt, 2. basım, çev. Vahdettin İnce, Doz Yayınları, İstanbul, 2005, s. 99, 105-106.

[327] H. Batatu, *A.g.e.*, s. 988.

[328] Ilario Salucci, *A.g.e.*, s. 45.

[329] *A.g.y.*.

[1] Yaqub Salim, *A.g.e.*, s. 263, 344, dn. 77.

[2] Abraham Ben-Zvi, *Decade of Transition: Eisenhower, Kennedy and the Origins of the American-Israeli Alliance*, Columbia University Press, New York, 1998, s. 4.

[3] Aktaran *A.g.e.*, s. 59.

[4] Örneğin bkz. *A.g.e.*, s. 264.

[5] *DDRS*, Belge No. CK3100451801 (13 sayfa, gizliliğin kaldırılış tarihi: 10 Aralık 1981).

[6] Bkz. Abraham Ben-Zvi, *A.g.e.*, s. 94.

[7] Bkz. Warren Bass, *Support Any Friend: Kennedy's Middle East and the Making of the US Israel Alliance*, Oxford University Press, New York, 2003, s. 68.

[8] Aktaran Herbert Druks, *The Uncertain Alliance: The U.S. and Israel from Kennedy to the Peace Process*, Greenwood Press, Westport, CT, 2001, s. 1.

[9] *DDRS*, Belge No. CK3100112498.

[10] Warren Bass, *A.g.e.*, s. 169

[11] Bkz. Herbert Druks, *A.g.e.*, s. 9.

[12] *A.g.e.*, s. 23.

[13] Bkz. Rostow'dan William R. Ross'a 7 Nisan 1964 tarihli memorandum: "BAC'a karşı Politikamız"-*Our Policy Toward the UAR*); *DDRS*, Belge No. CK3100363232

[14] *DDRS*, Belge No. CK3100360394.

[15] *DDRS*, Belge No. CK 3100340860.

[16] Belgenin kopyası Lyndon B. Johnson Kütüphanesi’nde; *DDRS*, Belge No. CK3100052353.

[17] *DDRS*, Belge No. CK3100363232

[18] Avner Cohen, “Cairo, Dimona, and the June 1967 War”, *The Middle East Journal*, c. 50, No. 2, Bahar 1996, s. 203, 208.

[19] Bkz. Douglas Little, *American Orientalism...*, *A.g.e.*, s. 185.

[20] *DDRS*, Belge No. CK3100060738.

[21] Aktaran Noam Chomsky, “The ‘Peace Process’ in U.S. Global Strategy” içinde Haim Gordon (der.), *Looking Back at the June 1967 War*, Praeger Publishers, New York, 1999, s. 18.

[22] Norman G. Finkelstein, *Image and reality of the Israel-Palestine Conflict*, Verso, Londra, 1995, s. 124-125.

[23] Muhammed Hasaneyn Heykel, *A.g.e.*, s. 376-77.

[24] Norman G. Finkelstein, *A.g.e.*, s. 143.

[25] Bkz. Muhammed Hasaneyn Heykel, *A.g.e.*, s. 238.

[26] Fulya Atacan, “Küçük Ülke Büyük Sorunlar: Lübnan”, Fulya Atacan (der.), *Değişen Toplumlar Değişmeyen Siyaset: Ortadoğu* içinde, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2004, s. 296.

[27] Aktaran Emma Rotschild, “Globalization and the Return of History”, *Foreign Policy*, Yaz 1999, s. 110.

[28] John Waterbury, *The Egypt of Nasser and Sadat: The Political Economy of Two Regimes*, University of Princeton University Press, Princeton, New Jersey, 1983, s. 423-428.

[29] G. Chailand, *Revolution in the Third World*, Sussex, The Harvester Press, 1977, s. 104'ten aktaran Sadun Emrealp, *Azgelişmişlik ve Siyasal Yapılar: Türkiye, Mısır, Peru*, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara, 1984, s. 91.

[30] Kirk J. Beattie, *A.g.e.*, s. 141-148.

[31] Khalid İkram, *Egypt, Economic Management in a Period of Transition, The Report of a Mission Sent to the Arab Republic of Egypt by the World Bank*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, MD, 1980, s. 18'den aktaran İbrahim G. Aoude, *A.g.e.*, s. 1-23.

[32] John Waterbury, *A.g.e.*, s. 425-426.

[33] Abdel-Malek, *Egypt: Military Society: the Army Regime, the Left, and Social Change Under Nasser*, çev. Charles Lam Marksmann, Vintage Books, New York, 1968, s. 171-174; 365-366.

[34] *A.g.e.*, s. 366.

[35] Bkz. Timothy Mitchell, *Rule of Experts: Egypt, Techno-Politics, Modernity*, University of California Press, Ewing, New Jersey, 2002, s. 284.

[36] Nodar A. Simoniella, *Synthesis of Traditional and Modern in the Evolution of Third World Societies*, Greenwood Press, New York, 1992, s. 139-140.

[37] Berch Berberoğlu, *Class Structure and Social Transformation*, Greenwood Publishing Group, Inc., Westport, CT, 1994, s. 64-65.

[38] E. K. Trimberger, *Revolution From Above: Military Bureaucrats and Development in Japan, Turkey, Egypt and Peru*, Transaction, Inc., New Jersey, 1978, s. 174’ten aktaran Sadun Emrealp, *A.g.e.*, s. 145.

[39] M. Hussein, *Class Conflict in Egypt, 1945-1970*, Monthly Review Press, New York, 1977, s. 106'dan aktaran *A.g.e.*, s. 146.

[40] Anouar Abdel-Malek, *A.g.e.*, s. 290.

[41] *A.g.e.*, s. 375.

[42] Nissim Rejvan, *Nasserist Ideology: Its Exponents and Critics*, John Wiley and Sons, (The Shiloah Center for Middle Eastern Affairs and African Studies, Tel Aviv University), New York, 1974, s. 96-98.

[43] Anouar Abdel-Maek, *A.g.e.*, s. 292-296.

[44] *A.g.e.*, s. 92.

[45] Nissim Rejvan, *A.g.e.*, s. 92-93.

[46] *A.g.e.*, s. 101-102.

[47] *A.g.e.*

[48] *A.g.e.*, s. 112.

[49] Fayez Sayegh, “The Theoretical Structure of Nasser’s Socialism”, George H. Gardner, Sami A. Hanna, *Arab Socialism: A Documentary Survey* içinde, Salt Lake City, University of Utah Press, 1969, s. 113-117.

[50] Michael N. Barnett, *Confronting the Costs of War: Military Power, State, and Society in Egypt and Israel*, Princeton University Press, Ewing, NJ, 1992, s. 217-218.

[51] Bkz. Kirk Beattie, *A.g.e.*, s. 234 dn. 84. Beattie, ayrıca, bir sonraki dipnotta, geniş bir grubun Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'ne gönderilmesinin kararlaştırıldığını ama bu planın Nasır'ın ölümü üzerine iptal edildiği bilgisine de işaret etmekte; *A.g.e.*, dn. 85.

[52] Berch Berberoğlu, *Class Stucture and*..., *A.g.e.*, s. 84-85.

[53] Malcolm H. Kerr, “The Egyptian Foreign Policy and the Revolution”, P. J. Vatikiotis (der.), *Egypt Since The Revolution* içinde, George Allen and Unwin Ltd., Londra, 1968, s. 117.

[54] Edward Said, *Oryantalizm (Doğubilim): Sömürgeciliğin Keşif Kolu*, çev. Nezih Uzel, Pınar Yayınları, İstanbul, 1982, s. 518-520.

[55] Daniel Lerner, *The Passing of Traditional Society: Modernizing the Middle East*, The Free Press, New York, 1958, s. 47.

[56] Berch Berberoğlu, *Turmoil in the Middle East: Imperialism, War, and Political Instability*, State University of New York Press, New York, 1999, s. 46-48.

[57] Karl Marx, *Grundrisse: Ekonomi Politiğin Eleştirisi İçin Ön Çalışma*, çevirip basıma hazırlayan Sevan Nişanyan, Birikim Yayınları, İstanbul, 1979, s. 326-327.

[58] Anouar Abdel-Malek, *A.g.e.*, s. 167.

[59] Abbas Alnasrawi, *Arab Nationalism, Oil, and the Political Economy of Dependency*, Greenwood Press, New York, 1991, s. 40.

[60] Aktaran Majid Khadduri, *Republican Iraq...*, *A.g.e.*, s. 259.

[61] Committee Against Repression and for Democratic Rights in Iraq (CADRI), *Saddam's Iraq*, Zed Books, Londra, 1989, s. 104'ten aktaran Mitchell Cohen, "A Thought Experiment for the Left", *Dissent*, Yaz 2004, s. 52.

[62] Bkz. Ofra Bengio, *Saddam's Word: Political Discourse in Iraq*, University of Oxford Press, Oxford, 1998, s. 40.

[63] Mohammed Hassan, David Pastieau, *A.g.e.*, s. 79-80.

[64] Bkz. Joel Beinin, *Workers and Peasants in the Modern Middle East*, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, s. 132.

[65] Aktaran Nissim Rejvan, *A.g.e.*, s. 106.

[66] Mao Tse Tung, *Seçme Eserler* c. 2, 3. basım, Kaynak Yayınları, İstanbul, 1992, s. 354-355.

[67] *A.g.e.*, c. 5, s. 85.

[68] *A.g.e.*, c. 2, s. 348-349.

[69] *A.g.e.*, c, 2, s. 398.

[70] V. I. Lenin, *Doğu'da Ulusal Kurtuluş Hareketleri*, çev. Tektaş Ağaoğlu, 3. basım, Belge Yayınları, İstanbul, 1995, s. 65.

[71] *A.g.e.*, s. 85-86.

[72] *A.g.e.*, s. 94, 333-334.

[73] V. İ. Lenin, *Halkın Devlet Yönetimine Katılımı Üzerine*, çev. Metin Çulhaoğlu, NK Yayınları, İstanbul, 2003, s. 32, 39, 47, 216.

[74] *Ayın Tarihi*, Mayıs 1955.

[75] Marsha Pripstein Posusney, *Labor and State in Egypt: Workers, Unions, and Economic Restructuring*, Columbia University Press, New York, 1997, s. 41.

[76] M. N. Roy, “The Communist Problem in East-Asia: An Asian View”, *Pacific Affairs*, c. 24, No. 3, Eylül 1951, s. 229-230’dan aktaran *YÖN Hareketi: Kalkınmada Bir Strateji Arayışı*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1986, s. 279.

[77] Enver Hoca, *Emperyalizm ve Devrim*, Halkın Yolu Yayınları, İstanbul, ty, s. 215-216.

[78] Aktaran Gökhan Atılgan, *YÖN-DEVRİM Hareketi: Kemalizm ile Marksizm Arasında Geleneksel Aydınlar*, 2. basım, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s.95

[79] *A.g.e.*, s. 109, 114, 198.

[80] *A.g.e.*, s. 178.

[81] Doğan Avcıoğlu’ndan aktaran *A.g.e.*, s. 238.

[82] Hikmet Özdemir, *A.g.e.*, s. 241, 247.

[83] *A.g.e.*, s. 246.

[84] *A.g.e.*, s. 252.

[85] Bkz. John W. Dower, “Asia and the Nixon Doctrine: The New Face of Empire”, Virginia Brodine, Mark Selden (der.), *Open Secret: The Kissinger-Nixon Doctrine in Asia: Why We Are Never Leaving* içinde, Harper and Row Publishers, New York, 1972, s. 132.

[86] Richard Nixon, *United States for the 1970's: A New Strategy for Peace*, Bentam Books, New York, 1970, s. 52.

[87] *A.g.e.*, s. 5.

[88] *A.g.e.*, s. 63.

[89] Aktaran Naseer Aruri, “The U.S. and the Arabs: A Woeful History”, *Arab Studies Quarterly*, c. 19, No. 3, 1997, s. 36.

[90] *A.g.y.*, s. 35.

[91] Henry A. Kissinger, *White House Years*, Brown and Co., Boston, Little, 1979, s, 564.

[92] *A.g.y.*., s. 559.

[93] *A.g.y.*.

[94] *A.g.y..*

[95] *A.g.e.*, s. 573.

[96] *A.g.e.*, s. 597.

[97] Patrick Seale, “Syria”, Yezid Sayegh, Avi Shlaim (der.), *The Cold War and the Middle East* içinde, Clarendon Press, Oxford, 1997, s. 65.

[98] Marvin Kalb, Bernard Kalb, *Kissinger*, Hutchinson and Co., Londra, 1974, s. 202; Kissinger, *A.g.e.*, s. 623.

[99] Yossi Melman, Dan Raviv, *Behind the Uprising: Israelis, Jordanians, and Palestinians*, Greenwood Press, New York, s. 110.

[100] Tayyar Arı, *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s.367.

[101] Toplantı Tutanağı, *DDRS*, Belge No. CK3100550735.

[102] Noam Chomsky, “Israel’s Role in US Foreign Policy”, Zachary Lockman, Joel Beinin, *Intifada: The Palestinian Uprising against Israeli Occupation* içinde, South End Press, Boston, MA, 1989, s. 262.

[103] Yoram Meital, *Egypt's Struggle for Peace: Continuity and Change, 1967-1977*., University Press of Florida, Gainesville, FL., 1997, s. 13.

[104] Kissinger, *A.g.e.*, s. 1279, 1281.

[105] *A.g.e.*, s. 1289.

[106] *A.g.e.*, s. 1293.

[107] *A.g.e.*, s. 579-580.

[108] M. Kalb, B. Kalb, *A.g.e.*, s. 193.

[109] Aktaran Matti Golan, *The Secret Conversations of Henry Kissinger: Step-by-Step Diplomacy in the Middle East*, Quadrangle, New York, 1976, s. 144-145.

[110] Kissinger, *A.g.e.*, s. 453; M. Kalb, B. Kalb, *A.g.e.*, s. 482.

[111] Aktaran Stephen E. Ambrose, Douglas G. Brinkley, *A.g.e.*, s. 267.

[112] Bkz. Avner Cohen, *Israel and the Bomb*, Columbia University Press, New York, 1998, s. 326.

[113] Bkz. Steven L. Spiegel, *A.g.e.*, s. 282.

[114] Stephen Green, *Living by the Sword: America and Israel in the Middle East, 1968-87*, Faber, Boston, 1988, s. 101-104.

[115] Bkz. Kenneth W. Stein, *Heroic Diplomacy: Sedat, Kissinger, Begin, and the Quest for Arab-Israeli Peace*, Routledge, ew York, 1999, s. 5-6.

[116] Gerald R. Ford Kütüphanesi'ndeki fotokopi; Brent Scowcroft tarafından Başkan'a iletilen 17 Mart 1975 tarihli memorandum; *DDRS*, Belge No. CK3100048160.

[117] *DDRS*, Belge No. CK3100522928.

[118] *DDRS*, Belge No. CK310151627.

[119] *DDRS*, Belge No. CK3100069502.

[120] Mesud Barzani, *A.g.e.*, c. 2, s. 369-370.

[121] Halim Barakat, “The Social Context”, P. Edward Haley, Lewis W. Snider (der.), *Lebanon in Crisis: Participants and Issves Syracuse* içinde, Syracuse University Press, NY, 1979, s. 4.

[122] Bkz. Tayyar Arı, *A.g.e.*, s. 438.

[123] A. J. Abraham, *The Lebanon War*, CT, Praeger Publishers, Westport, 1996, s. 84.

[124] *DDRS*, Belge No. CK3100161794.

[125] *DDRS*, Belge No. CK3100493347.

[126] *DDRS*, Belge No. CK3100152329.

[127] *DDRS*, Belge No. CK3100156248.

[128] *DDRS*, Belge No. CK3100492850.

[129] Aktaran Bernard Reich, “The United States and Israel”, David W. Lesch, *The Middle East and the United States*... içinde, *A.g.e.*, s. 233.

[130] Jimmy Carter, *Keeping Faith: Memoirs of a President*, The University of Arkansas Press, Fayetteville, 1995, s. 281.

[131] 1 Eylül 1978 tarihli memorandum, *DDRS*, Belge No. CK3100466153.

[132] Bkz. Carter, *A.g.e.*, s. 353.

[133] *A.g.e.*, s. 348-349.

[134] *DDRS*, Belge No. CK3100505019.

[135] Aktaran William Blum, *Haydut Devlet: Dünyanın Tek Süper Gücü İçin Bir Rehber*, çev. Erdal Yüzak, Yeni Hayat Kütüphanesi, İstanbul, 2003, s. 17.

[136] Aktaran Naseer H. Aruri, “U.S. Policy Toward the Arab-Israeli Conflict”, Hooshang Amirahmadi (der.), *The United States and the Middle East: A Search for New Alternatives* içinde, State University of New York Press, New York, 1993, s. 103.

[137] *Historic Documents of 1980*, Congressional Quarterly In., Washington D.C., 1981, s. 127-128.

[138] John C. Campbell, "The Middle East: A House of Containment Built on Shifting Sands", *Foreign Affairs*, 2001, s. 598.

[139] Francis A. Boyle, *Destroying World Order: US Imperialism in the Middle East Before and After September 11*, Clarity Press, Atlanta, 2004, s. 55.

[140] Elizabeth J. Gamlen, “The Middle East: Central Command and the Reflagging of Kuwait’s Tankers”, Hooshang Amirahmadi (der.). *A.g.e.* içinde, s. 216.

[141] *Greece and Turkey: Some Military Implications Related to NATO and the Middle East*, Special Subcommittee on Investigations, Committee on Foreign Affairs, 94th Congress 1st Session, Washington D.C., U.S. Government Printing Office, 25 Şubat 1975, s. 16-17.

[142] *Turkey, Greece, and NATO: The Strained Alliance*, A Staff Report to the Committee on Foreign Relations, United States Senate, 96th Congress 2nd. Session, Washington D.C., U.S. Government Printing Office, 1980, s. 6, 22-30.

[143] M. Ali Birand, *12 Eylül, Saat; 04:00*, Karacan Yayınları, İstanbul, 1984, s. 188-190, 192-193.

[144] *A.g.e.*, s. 197.

[145] *A.g.e.*, s. 286.

[146] *A.g.e.*, s. 302, 304.

[147] Aktaran Ufuk Güldemir, *Çevik Kuvvetin Gölgesinde Türkiye, 1980-1984*, Tekin Yayınevi, Ankara, 1986, s. 207.

[148] *A.g.e.*, s. 165.

[149] Aktaran *A.g.e.*, s. 38.

[150] *A.g.e.*, s. 109-110.

[151] Bkz. William Arkin, “Playing Chicken in Turkey”, *Bulletin of the Atomic Scientists*, Ekim 1985, s. 4.

[152] Haluk Gerger, *Türk Dış Politikasının Ekonomi Politiği: “Soğuk Savaş”tan “Yeni Dünya Düzeni”ne*, genişletilmiş 3. basım, Yordam Kitap, İstanbul, 2012, s. 167.

[153] Ali Karaosmanoğlu, “The Global Balance of Power and the Persian Gulf”, *Türk Atlantik Derneği Sempozyumuna Sunulan Bildiri*, İstanbul, Temmuz 1980, s. 4.

[154] Aktaran Geoff Simons, *A.g.e.*, s. 308.

[155] 15 Temmuz 1980 tarihli *Washington Post*'tan aktaran Reza Ra'iss Tousi, "Containment and Animosity: The United States and the War", Ferhang Rajaee (der.), *Iranian Perspectives on the Iran-Iraq War* içinde, University of Florida, 1997, s. 51.

[156] Aktaran *A.g.e.*, s. 51-52.

[157] Noam Chomsky, *Fateful Triangle: The United States, Israel, and the Palestinians*, MA, South En Press, Cambridge, 1999, s. 41, 342.

[158] *DDRS*, Belge No. CK3100544019.

[159] Stephen E. Ambrose, Douglas B. Brinkley, *A.g.e.*, gözden geçirilmiş 8. basım, Penguin Book, Harmondsworth, Middlesex, 1977, s. 308.

[160] *DDRS*, Belge No. CK3100500047.

[161] James A. Bill, Robert Springborg, *Politics in the Middle East*, 4. basım, HarperCollins, New York, 1994, s. 362.

[1] Grant Havers, Marks Wexler, “Is US Neo-Conservatism Dead?”, *The Quarterly Journal of Ideology*, c. 24, No. 3-4, 2001’den aktaran Philip S. Golub, “Soğuk Savaş’tan Önleyici Savaşa Bush yönetiminin İdeolojik Kökenleri”, çev. Kenan Bayraktar, *Le Monde Diplomatique* (Türkiye), 15 Mart – 15 Nisan, 2003, s. 34; Havers ve Wexler’in makalesine internetten ulaşılabilir:
http://www.lsus.edu/la/journals/ideology/contents/neoconservatism.htm

[2] Ester Biton Ruben, “İnfitah: Ortadoğu’da Ekonomik Değişim”, Fulya Atacan, *A.g.e.* içinde, s. 339.

[3] *A.g.e.*, s. 324-325.

[4] Haluk Gerger, “Körfez Bunalımının ve Türkiye Politikasının Ekonomi Politiği”, *Cumhuriyet*, 19-20-21 Ekim 1991; Haluk Gerger, *Emekçiye Mektuplar II: Yeni Dünya Düzeni*, *Türkiye ve Sosyalizm*, genişletilmiş 2. basım, Belge Yayınları, İstanbul, 1995, s. 80-84.

[5] Bu görüşme 23 Eylül 1990'da *New York Times*'da yayımlandı; Ayrıca, Pierre Salinger, Eric Laurent, *Körfez Savaşı: Gizli Dosya*, çev. Erden Akbulut, E Yayınları, İstanbul, 1991, s. 58.

[6] *A.g.e.*, s. 46.

[7] Aktaranlar S. E. Ambrose, D. G. Brinkley, *A.g.e.*, s. 396.

[8] International Institute for Strategic Studies, *The Military Balance, 1991-1992*, International Institute for Strategic Studies, Londra, 1991, s. 242.

[9] Bkz. David McGowan, *Derailing Democracy: The America The Madia Don't Want You to See*, Common Courage Press, Monroe, ME, 2000, s. 182.

[10] Meriç Köyatası, *Hürriyet*, 14 Kasım 1989.

[11] *Cumhuriyet*, 21 Kasım 1989.

[12] *Cumhuriyet*, 12 Kasım 1989.

[13] *Cumhuriyet*, 28 Ocak 1990.

[14] *Hürriyet*, 23 Ocak 1990.

[15] *Hürriyet*, 14 Kasım 1989.

[16] Nilüfer Yalçın, *Milliyet*, 7 Mart 1990.

[17] Aktaran Hulki Cevizoğlu, *Körfez Savaşı ve Özal Diplomasisi: Belgesel*, Form Yayınları, İstanbul, 1991, s. 77.

[18] *A.g.e.*, s.86.

[19] *A.g.e.*, s. 104.

[20] *A.g.e.*, s. 90.

[21] Aktaran *A.g.e.*, s. 242, 245.

[22] Bkz. Atay Akdevelioğlu, Ömer Kürkçüoğlu, “Ortadoğu’yla İlişkiler”, Baskın Oran (der.), *Türk Dış Politikası: Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar* içinde, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 576.

[23] Daniel Pipes, “A New Axis: The New Emerging Turkish-Israeli Entente”, *The National Interest*, No. 50, Kış 1997-1998’den aktaran Şahin Alpay, *Milliyet*, 30 Nisan 1998.

[24] *Hürriyet*, 4 Mayıs 1998.

[25] Aktaran William Blum, *Haydut Devlet*..., *A.g.e.*, s. 18.

[26] Henri J. Barkey, “The Push and Pull of Strategic Cooperation: The U.S. Relationship with Turkey in the Middle East”, David W. Lesch, *The Middle East and the United*... içinde, *A.g.e.*, s. 432-433.

[27] Edward Said, *Yeni Binyılda Filistin*, Aram, İstanbul, 2002, s. 54'ten aktaran Tayyar Arı, *A.g.e.*, s. 691.

[28] Haluk Gerger, “Filistin Halkı Daha Fazlasına Layık”, *Toplumsal Dayanışma*, 15 Ekim 1993; Haluk Gerger, *Emekçiye Mektuplar II..., A.g.e.*, s. 69-71.

[29] Bora Bayraktar, *A'raf: Oslo Barışı'ndan El Aksa İntifadasına Ortadoğu*, İstanbul, Aykırı Yayıncılık, 2003, s. 277-298.

[30] Rapora örgütün internet sayfasından ulaşmak mümkün: http://www.newamericancentury.org

[31] Aktaran David McGowan, *A.g.e.*, s. 59.

[32] Nürnberg Mahkemesi'ndeki konuşmasından aktaran *A.g.y.*.

[33] Bkz. *International Herald Tribune*, Eylül 10-11 2005.

[34] David Frum, *The Right Man: The Surprise Presidency of George W. Bush*, Random House, New York, 2001’den aktaran Julian Borger, *The Guardian Weekly*, 16-22 Ocak 2003.

[35] Aktaran Faik Bulut, *A.g.e.*, s. 64.

[36] Aktaran Rashid Khalidi, *Resurrecting Empire: Western Footprints and America’s Perilious Path in the Middle East*, Boston, Beacon Press, 2004, s. 37.

[37] Aktaran Faik Bulut, *A.g.e.*, s. 33.

[38] *A.g.y.*.

[39] Turan Yavuz, *Çuvallayan İttifak*, Destek Yayınları, Ankara, 2006, s. 161.

[40] Aktaran Mustafa Balbay, *Irak Bataklığında Türk-Amerikan İlişkileri*, 2. basım, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2004, s. 124.

[41] Aktaran Turan Yavuz, *A.g.e.*, s. 168.

[42] Dışişleri Bakanı Yakış, daha sonra, söz konusu diyalog haberini yazan gazeteci Balbay’a “at pazarlığı” konusunun tartışıldığını doğruladı; M. Balbay, *A.g.e.*, s. 135-136.

[43] Aktaran *Yürüyüş*, 12 Mart 2006.

[44] Cengiz Çandar, *Yeni Şafak*, 26 Aralık 2002.

[45] Sedat Ergin, *Hürriyet*, 25 Eylül 2003.

[46] Bradley A. Thayer, *The Pax Americana and the Middle East: U.S. Grand Strategic Interests in the Region After September 11*, Mideast Security and Policy Studies No. 56, The Begin-Sadat Center for Strategic Studies, Bar-Ilan University, Ramat Gan, 2003, s. 19, 22,-23, 31, 34, 49.

[47] Umberto Eco, *Gülün Adı*, çev. Şadan Karadeniz, 2, basım, Can Yayınları, İstanbul, 1986, s. 533.

[48] Bu paralellik için bkz. David Hamer, *Guardian Weekly*, Şubat 6-12 2003.

[49] Haluk Gerger, “21. Yüzyılda Orta Çağ”, *Sanat ve Hayat*, sayı 6, Mayıs-Haziran 2003, s. 8-10.

[50] *International Herald Tribune*, 17 Mayıs 2004.

[51] Bu bölümü 26-27 Şubat 2005 tarihinde Hamburg'da yapılan "Büyük Ortadoğu Projesine Karşı İşçi Sınıfının ve Halkların Stratejisi Ne Olmalıdır?" sempozyumuna sunduğum ve daha sonra Araf Yayıncılık tarafından basılan kitapta yer alan "Büyük Ortadoğu Projesi: ABD'nin Hegemonya Arayışı" başlıklı tebliğimi geniş ölçüde kullanarak kaleme aldım; H. Gerger, E. Kürkçü, R. Zarakolu, D. Küçükaydın, *Büyük Ortadoğu Projesi ve Sosyalist Strateji*, Araf Yayıncılık, İstanbul, 2005, s.41-71.

[52] *Washington Post*, 10 Mayıs 2004.

[53] Hatrick Goode, *Kautsky: Seçilmiş Politik Yazılar*, çev. Celal A. Kanat, Kavram Yayınları, İstanbul, 1990, s. 96-98.

[54] V. İ. Lenin, *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması*, onuncu basım, çev. Cemal Süreya, Sol Yayınları, İstanbul, 1998, s. 127 ve 132.

[55] Aktaran John Bellamy Foster, “Imperial America and War”, *Monthly Review,* c.55, No. 1, Mayıs 2003, s. 8.

[56] Machiavelli, *Hükümdar (İl Principe)*, çev. Selahattin Bağdatlı, Sosyal Yayınlar, İstanbul, 1984, s. 48, 80-81, 85-86, 90.

[57] Antonio Gramsci, *Hapishane Defterleri: Tarih, Politika, Felsefe ve Kültür Sorunları Üzerine Seçme Metinler*, der. ve çev. Kenan Somer, Onur Yayınları, İstanbul, 1986, s. 14-15.

[58] *A.g.e.*, s. 186.

[59] Joseph S. Nye, *The Paradox of American Power: Why the World's Only Superpower Can't Go It Alone*, Oxford University Press, New York, 2003, s. 8-9, 80.

[60] Sean Creehan, Sabeel Rahman, “The Power of Persuasion: Dual Components of US Leadership”, *Harvard International Review*, c. 24, No. 4, 2003, s. 46.

[61] Joseph Nye, *A.g.e.*, s. 70.

[62] Eric Hobsbawm, *Yeni Yüzyılın Eşiğinde*, çev. İbrahim Yıldız, Yordam Kitap, İstanbul, 2008, s. 59.

[63] Haluk Gerger, “Amerikan Emperyalizminin Ayırt Edici Özellikleri”, *Praksis*, No. 11, Yaz 2004, s. 17-18.

[64] Aktaran William K. Tabb, *The Amoral Elephant: Globalization and the Struggle for Social Justice in the Twenty-First Century*, Monthly Review Press, New York, 2001, s. 172-173.

[65] Haluk Gerger, *Kan Tadı: Belgelerle ABD’nin Kara Kitabı*, 6. basım, Yordam Kitap, İstanbul, *A.g.e.*, s. 472-473.

[66] Aktaran *A.g.y.*.

[67] Bush’un 17 Eylül 2002 tarihli “Birleşik Devletler’in Ulusal Güvenlik Stratejisi” raporunun sunuş mektubundan aktaran Rashid Khalidi, *A.g.e.*, s. 2-3.

[68] George Monbiot, *Guardian Weekly*, 7-13 Ağustos 2003.

[69] *Radikal*, 10 Nisan 2005.

[70] *Hürriyet*, 9 Haziran 2005.

[71] Andrew Erdmann, “After Withdrawal, Engagement”, *International Herald Tribune*, 2 Ocak 2006.

[72] Thomas Friedman, *The Lexus and the Olive Tree: Understanding Globalization*, genişletilmiş ve güncelleştirilmiş basım, First Anchor Books, New York, 2000, s. 464.

[73] *A.g.e.*, s. 105-106.

[74] Robert E. Rubin, (ve Jacob Weisberg), *In an Uncertain World: Tough Choices from Wall Street to Washington*, Random House, New York, 2004, s. 237, 238-239, 407-408.

[75] Thomas P. M. Barnett, *Pentagon’un Yeni Haritası: 21. Yüzyılda Savaş ve Barış,* çev. Cem Küçük, 2. basım, 1001 Kitap, İstanbul, 2004.

[76] *A.g.e.*, s. 341, 391.

[77] *A.g.e.*, s. 395-96.

[78] *A.g.e.*, s. 65.

[79] Bu cümleyi kitabın İngilizce orijinalinden doğrudan çevirdik çünkü bu, anlamı daha doğru biçimde vermemizi sağlamakta; Thomas P. M. Barnett, *The Pentagon's New Map:War and Peace in the Twenty-First Century*, New York, G.P. Putnam's Son, 2004, s. 330.

[80] *A.g.e.*, (Türkçe basım) s. 66.

[81] *A.g.e.*, s. 70, 215.

[82] *A.g.e.*, s. 268.

[83] *A.g.e.*, s. 258, 296, 313, 329-330, 339, 341, 343, 345, 348-349, 362-363, 369.

[84] *A.g.e.*, s. 48, 211.

[85] Haluk Gerger, *Türk Dış Politikasının...*, *A.g.e.*, s. 223.

[86] Şahin Alpay, *Milliyet*, 30 Nisan 1998.

[87] *Sabah*, 13-18 Nisan 1998.

[88] *Cumhuriyet*, 11 Ekim 1989.

[89] *Sabah,* 13 Nisan 2005.

[90] *Milliyet*, 19 Temmuz 2004.

[91] Örneğin bkz. *Hürriyet*, 2 Mart 2006.

[92] Bkz. Nur Batur'un haberi, *Hürriyet*, 3 Mart 2006.

[93] Ertuğrul Özkök, *Hürriyet*, 28 Mart 2006.

[94] *Hürriyet*, 8 Haziran 2005.

[95] *Hürriyet*, 18 Eylül 2005.

[96] *DDRS*, Belge No. CK3100384881.

[97] *Vatan*, 30 Mart 2006; *Hürriyet*, 30 Mart 2006.

[98] Aktaran Ken Coates, *The Most Dangereous Decade: World Militarism and the New Non-Aligned Peace Movement*, Spokesman, Nottingham, 1984, s. 154.

[1] Haluk Gerger, “Arap Ortadoğu’sunda Neler Oluyor?”, *Özgür Halk ve Demokratik Modernite* dergisi, No. 2, 2011, s. 6-12; Bu yazımızın yayımlandığı dergi, Diyarbakır 6. Ağır Ceza Mahkemesi’nin 03.06.2011 tarih ve 2011/389 No’lu kararıyla yasaklandı ve toplatılarak dergiye el konuldu. Aynı yazı daha sonra bir derlemeye “sunuş yazısı” olarak konuldu. Alıntıların sayfa numaralarını buradan verdik. Bkz. Mukaddes Erdoğdu Çelik (der.), *Arap İsyanları; Tarih Yazımı 2011*, Akademi Yayınları, İstanbul, 2011, s. 16-20.

[2] *A.g.y.*, s. 20-21.

[3] Bkz. (Haluk Gerger'le Söyleşi) "Kürtsüz Statüko Yıkıldı", *Özgür Politika*, 2 Ağustos 2012.

[4] Haluk Gerger, “Arap Ortadoğu’sunda...”, *A.g.e.*, s. 21-22.

[5] Karl Marx, “*Louis Bonaparte’ın 18 Brumaire’i*”, çev. Sevim Belli, Karl Marx-Friedrich Engels *Seçme Yapıtlar*, c.1, Sol Yayınları, Ankara, 1979, s. 480.